HAYATIM...

OTOBİYOGRAFİ

Agatha Christie

Agatha Christie

HAYATIM...

OTOBİYOGRAFİ

ALTIN KİTAPLAR

ALTIN KİTAPLAR

HAYATIM...

OTOBİYOGRAFİ

Agatha Christie

TÜRKÇESİ
AZİZE BERGİN

İÇİNDEKİLER

	SUNUM	7
	GİRİŞ	9
1. BÖLÜM	Ashfield	13
2. BÖLÜM	Kızlar ve Oğlanlar Oyun Oynamak İçin Dışarı Çıkıyorlar	78
3. BÖLÜM	Büyürken	136
4. BÖLÜM	Flört Etmek, Kur Yapmak, Evlilik Teklifi, Evlilik	198
5. BÖLÜM	Savaş	273
6. BÖLÜM	Dünyanın Çevresinde	353
7. BÖLÜM	Kayıp İçerikler Ülkesi	392
8. BÖLÜM	İkinci Bahar	442
9. BÖLÜM	Max ile Hayat	508
10. BÖLÜM	İkinci Savaş	564
11. BÖLÜM	Sonbahar	586
	Son Söz	605
	Fotoğraflar	609

SUNUM

Agatha Christie bu kitabı yazmaya 1950 yılının nisan ayında başladı ve kitabı yaklaşık on beş yıl sonra, yani yetmiş beş yaşında tamamladı. Bu kadar uzun bir zaman diliminde yazılmış olan herhangi bir kitapta tekrarların ve kopuklukların olması doğaldır ama bunlar derlenip toparlandı. Ancak önemli olan hiçbir nokta atlanmadı; aslında bu eser, Agahta Christie'nin yayınlanmasını isteyeceği nitelikte bir otobiyografidir.

Ünlü romancı, bu kitabı yetmiş beş yaşına geldiği zaman tamamladı, çünkü onun deyişiyle: "Durmak için en uygun zaman bu. Benim için hayat açısından söylenecek başka bir şey kalmadı." Agatha Christie'nin son on yılı, dikkat çekici bazı zaferlere tanık oldu: *Doğu Ekspresinde Cinayet*'in filme çekilmesi; *Fare Kapanı* oyununun uzun süre sahnelenmesi; kitaplarının satışının tüm dünyada giderek büyük ölçüde artması; uzun yıllar İngiltere ve İngiliz Milletler Topluluğu ülkelerinde olduğu gibi Amerika Birleşik Devletleri'nde de çok satan kitaplar listelerinin başında yer alması; 1971 yılında Britanya İmparatorluğu'nun soylu kadını unvanını alması (Dame) gibi. Ancak bütün bu başarılar, aklının bir köşesine yerleşmiş fazladan bir ödüllendirmeden başka bir şey değildi. 1965 yılında Agatha Christie, bir gerçeği açıkça yazabildi... "Ben tatmin oldum. Yapmak istediklerimi yaptım."

Gerçi bu kitap bir otobiyografi ve bir otobiyografi gibi başlayıp Agatha Christie'nin yazmayı tamamladığı güne kadar bir düzen içinde devam etti, ama Agatha Christie, bu çalışmanın kronolojinin mengenesiyle sıkıştırılmasına izin vermedi. Bu kitabın zevkle okunmasında, yazarın olayları içinden geldiği gibi anlatmasının katkısı büyük; örneğin arada esas konuyu bırakıp hizmetçilerin anlaşılmaz davranışlarından ya da yaşlılığın getirilerinden söz etmek; çocuksu karakterinin ona birdenbire torununu hatırlatması yüzünden eski günlere dönüvermesi gibi. Ayrıca Agatha Christie,

olup biten her şeyi kitabında anlatmaya zorunlu olduğunu hiç düşünmemişti. Örneğin bazılarının önemli sayabilecekleri bölümler -yazarın şu ünlü ortadan kayboluşu gibi- kitapta yer almıyor, ama başka kaynaklarda birdenbire ortaya çıkan bellek kaybının yer alması, olayların nasıl geliştiği konusu için bir ipucu verebiliyor. Geri kalanlara gelince, yazar diyor ki: "Sanırım, hatırlamak istediklerimi hatırlayabildim." Kocasından ayrılışını, onurlu ve duygulu bir ifadeyle anlatmasına rağmen, Agatha Christie'nin genellikle hatırlamak istedikleri hayatının neşeli ve eğlendirici yanlarıydı. Pek az insan hayattan daha çok ve çeşitli alanlarda zevk alabilir ve işte bu kitap da her şeyin ötesinde "yaşam sevincine bir şarkı" niteliği taşıyor.

Eğer Agatha Christie, bu kitabın yayınlandığını görebilmiş olsaydı, hayatına neşe getiren pek çok insanın adına kitabında mutlaka yer verirdi. Herkesten önce kuşkusuz kocası Max ve ailesi. Belki de bizler için, yani kitabın yayıncıları için, onun da adını teşekkür listesine almak yanlış bir davranış olmaz. Çünkü tam elli yıl o bize hükmetti, azarlayıp durdu ve de bizlere keyif verdi. Yayıncılığın her alanında kaliteden ödün vermemek için ısrar etmesi de sürekli mücadeleyi gerektiriyordu; onun iyimserliği ve hayata bağlılığı bizim de yaşamlarımıza coşku verdi. Agatha Christie'nin, yazmaktan büyük zevk aldığı bu sayfalarda açıkça anlaşılıyor. Kitapta yer almayan husus ise çalışmalarına katkıda bulunanlarla bu zevki nasıl paylaştığıdır. Böylece onun yazdıklarını yayınlamak, yayımcıları için sürekli bir zevk kaynağı oldu. Agatha Christie'nin gerek bir yazar olarak, gerekse bir insan olarak her zaman benzersiz olacağı kesin.

GİRİŞ

Nimrud, Irak, 2 Nisan 1950

Nimrud, Asurluların askeri başkenti olan eski Calah kentinin bugünkü adıdır. Bizim Keşif Heyeti Evi, kerpiçten yapılmıştır. Tümseğin doğu yanına doğru uzanır. Bir mutfağı, oturma ve yemek odası, büyük bir kileri, çanak çömlek imalathanesi ve küçücük bir karanlık odası var. (Hepimiz çadırlarda kalıyoruz.) Fakat bu yıl Keşif Heyeti Evi'ne bir oda daha eklendi. Burası üç metrekarelik bir yer. Sıva çekilmiş olan zeminin üstünde birkaç hasır paspas ve birkaç da el dokuması, rengârenk kaba saba kilim var. Duvarda, genç bir Iraklı ressamın tablosu asılıydı. Tabloda *Suq*'u geçen iki eşek, parlak renkli küpler arasında görülüyor. Doğuya, tepeleri karlı dağlara bakan bir pencere var. Kapının dışına ise kare biçiminde bir kart yerleştirilmiş, üzerinde çivi yazısıyla BEIT AGATHA (Agatha'nın Evi) kelimeleri yazılı.

İşte bu oda benim "evim" ve hiçbir şekilde rahatsız edilmiyorum. Burada tüm zamanımı roman yazmaya ayırabilirim. Kazı ilerledikçe, belki de bunu yapmaya hiç zamanım olmayacak. Çıkarılan nesnelerin temizlenip onarılması gerekecek. Fotoğraf çekilmesi, etiketleme, katalog hazırlama ve paketleme işleri var. Fakat ilk bir hafta on gün, yeterince boş zamanım olacak.

Kafamı toplamamı zorlaştıran bazı engeller olduğu da doğru. Üst katta, Arap işçiler oradan oraya koşuşturup neşeli neşeli birbirlerine bağırıyorlar ve portatif merdivenlerin yerlerini değiştiriyorlar. Köpekler havlıyor, Hindiler "glu-gulu" diye bağırıyor. Polisin atının zinciri sallanıp mekanik sesler çıkarırken pencere ve kapı da dönüşümlü olarak açılıp kapanıyor. Ben oldukça sağlam bir tahta masanın başında oturuyorum, yanıbaşımda da Arapların yolculuklarında yanlarından ayırmadıkları rengârenk bir teneke kutu duruyor. Sanırım daktiloyla yazdıklarımı bu kutuda muhafaza edeceğim.

Bir detektif hikâyesi yazmam gerekiyor, ama yazarlar doğal olarak kendilerinden beklenenin yerine, başka ne olursa yazmayı yeğlerler. Ben de birdenbire kendi yaşam öykümü yazmaya heveslendim; bana dediklerine göre de eninde sonunda herkes bu tutkuya kapılırmış. Bu tutku benim de birdenbire benliğimi sardı.

Tekrar düşünecek olursanız, otobiyografi çok ama çok muazzam bir kelime. İnsanın tüm hayatının bir amaç uğruna incelenmesini gerektiriyor. İsimleri, tarihleri ve yerleri gayet düzgün bir kronolojik düzene sokmak anlamına geliyor. Benim istediğim de elimi şöyle derinlere daldırıp bir avuç sıralanmış anıyı çekip çıkarmak.

Bana göre hayat üç bölümden oluşuyor: Benliği saran, genellikle de eğlendirici ve inanılmaz bir hızla dakika dakika ilerleyen şimdiki zaman. Gelecek; karanlık ve belirsiz: İnsan bunun için pek çok ilginç plan yapabilir, ki bunlar ne kadar çılgınca ve imkânsız görünürse o kadar iyi olur, çünkü hiçbir şey sizin beklediğiniz gibi gerçekleşmez, ama yine de plan yapmanın zevkine varmaya bakın. Üçüncü olarak da geçmiş; insanın halen yaşamakta olduğu hayatın beşiği, birdenbire bir koku, bir dağın şekli, eski bir şarkı... Bunlar gibi insana birdenbire garip ve açıklanması mümkün olmayan bir zevkle, "Hatırlıyorum," dedirten küçük ayrıntılar.

İşte bunlar yaşın getirdiği nimetlerden biri, hatırlamak ise hiç kuşkusuz bunların en hoşa gideni.

Ne yazık ki çoğu zaman sadece hatırlamayı istememekle kalmayıp aynı zamanda hatırladıklarınızdan da *söz etmek* istemezsiniz. Ve kendinize sürekli olarak bunların başkalarına sıkıcı geleceğini tekrarlayıp durursunuz. Öyle ya; insanlar, anlatılanların onların değil de *sizin* hayatınız olduğunu bilince, neden ilgilensinler ki? Ara sıra gençler belli bir tarih hakkında bilgi alabilmek için size yaklaşırlar, o kadar.

İyi eğitim görmüş bir kız, merakla, "Siz herhalde Kırım ile ilgili *her şeyi* hatırlıyorsunuzdur," diyebilir.

Bense biraz kırılıp, kıza o kadar da yaşlı olmadığım karşılığını veririm. Ayrıca bir de Hint İsyanı'na katıldığımı reddederim. Fakat Boer Savaşı'nı hatırladığımı kabul ederim; bunu hatırlamam gerekir, çünkü erkek kardeşim o savaşa katılmıştı.

Hayatım

Aklımda kalan ilk hatıra, pazarın kurulduğu gün annemle birlikte Dinard sokaklarında yürüyüşümüzdür. O günü çok net hatırlarım. Kocaman sepet taşıyan bir oğlan çocuk hızla bana çarpıp kolumu acıtır ve yere düşmeme ramak kalır. Canım acımaktadır. Ağlamaya başlarım. O tarihte sanırım yedi yaşlarındayım. Umumi yerlerde soğukkanlı davranmaktan hoşlanan annem, beni azarlar.

"Güney Afrika'daki cesur askerlerimizi düşün," der.

Benim cevabım ise avaz avaz bağırarak, "Ben cesur bir asker olmak istemiyorum. Ben korkağın teki olmak istiyorum!" olur.

İnsanın anılarını seçmesine hükmeden nedir? Hayat bir sinemada oturmaya benzer. Hop! İşte buradayım, doğum günümde ekler pasta yiyen bir çocuğum. Hop! Aradan iki yıl geçmiş ve ben büyükannemin kucağında oturuyorum. Bay Whiteley'in kümesinden yeni getirilmiş, kanatları kesilip pişirilmeye hazırlanmış bir piliç gibi duruyorum ve bu zekice yapılan şaka yüzünden nerdeyse isteri nöbeti geçireceğim.

Sadece saniyeler... ve arada ayların hatta yılların uzun boşlukları. O zamanlar nerelerdeydi? İnsanın aklına Peer Gynt'in sorusu geliyor: "Ben kendim, yani tam erkek, sahici erkek, ben neredeydim?"

Bazen çok kısa bir süre için sahici erkeği tanırız. Düşünüyorum da; insanın anıları, yaşanırlarken pek önemsiz gibi görünen o anları kapsar. Ancak bunlar insanın iç kimliğini ve gerçeğe en yakın kişiliğini simgeler.

Ben bugün hâlâ, o açık renk sosis biçimi bukleli küçük kızım. Ruhun yaşadığı ev; içgüdüleri, zevkleri, duyguları ve yetenekleri geliştirir, fakat ben kendim, gerçek Agatha, aynıyım. Ben Agatha'yı tümüyle tanımıyorum. İşte ben de tüm Agatha'yı sadece Tanrı'nın tanıdığına inanıyorum.

İşte hepimiz buradayız, küçük Agatha Miller ve büyük Agatha Miller, Agatha Christie ve Agatha Mallowan, bizim yolumuzda ilerliyorlar. Peki nereye? İşte, onu insan bilemiyor, ki kuşkusuz bu da hayatı heyecanlı kılıyor. Ben hayatı hep heyecanlandırıcı buldum ve hâlâ aynı kanıdayım.

İnsan, hayatın çok küçücük bir bölümünü tanıyabildiği için -sadece kişinin kendisine ait minik bölümü- Birinci Perde'de çok küçük bir rolü olan aktöre benzer. Elinde de hatırlatmaların yazılı olduğu bir kâğıt vardır ve işte onun bilebilecekleri de bundan ibarettir. Oyunu okumamıştır. Hem

neden okusun ki? O sadece şunları söylemekle yükümlüdür: "Telefon bozulmuş, madam." Sonra da ortadan kaybolur.

Fakat temsil günü perde açıldığı zaman o da oyunu tümüyle öğrenecektir ve diğer oyuncularla birlikte sahnede sıraya girip izleyicileri selamlayacaktır.

İnsanın, hiç anlamadığı bir şeyin parçası olması, bence hayatın en gizemli özelliklerinden biridir.

Ben yaşamayı seviyorum. Zaman zaman çıldırtıcı derecede çaresiz, gerçekten sefil ve üzüntüden bitmiş tükenmiş olduğum günler yaşadım, ama bütün bunlara rağmen, sadece hayatta olmanın bile inanılmaz bir şey olduğundan hâlâ eminim. Yani yapmayı planladığım şey, anıların verdiği zevklerin tadını çıkarmak -kendimi telaşlandırmadan- zaman zaman birkaç sayfa yazmak... Bu belki de yıllar yılı sürüp gidecek bir ödev. Ama ben buna neden ödev diyorum ki? Bu aslında bir bağımlılık. Vaktiyle çok hoşuma giden eski bir Çin parşömeni görmüştüm. Üzerinde, bir ağacın altına oturmuş parmakları arasına geçirdiği iple oynayan yaşlı bir adam vardı. Resmin altında, "Tembelliğin zevkini çıkaran yaşlı adam" cümlesi yazılıydı. Bunu hiç unutmadım.

Bu işten hoşlanacağıma kesin karar verdiğime göre, belki de artık başlamalıyım. Kronolojik sıralamayı başarabileceğimi pek sanmıyorum ama, hiç değilse işe başından başlamayı deneyebilirim.

1. BÖLÜM

ASHFIELD

O! ma chère maison; mon nid, mon gîte
Le passé l'habite... O ma chère maison (*)

BİR

Hayatta başınıza gelebilecek en güzel şeylerden biri mutlu bir çocukluk geçirmektir. Ben çok mutlu bir çocukluk dönemi yaşadım. Bir yuvam ve sevdiğim bir bahçem vardı; akıllı ve sabırlı bir dadı; annemle babam ise birbirlerini çok seven, evliliklerinde ve ebeveynlikte çok başarılı kişilerdi.

Geriye baktığım zaman, evimizin gerçekten mutlu bir yuva olduğunu hissediyorum. Bu, büyük ölçüde babamın sayesinde gerçekleşmişti. Çünkü babam çok uyumlu bir adamdı. Uyumluluğun derecesi bugünlerde pek de dikkate alınmıyor. İnsanlar bir erkeğin akıllı ya da çalışkan oluşuna bakıyorlar, topluma yararlı olup olmadığını araştırıyorlar, planların uygulanmasına katkıda bulunup bulunmadığını bilmek istiyorlar. Fakat Charles Dickens, *David Copperfield* romanında bu meseleye çok hoş bir biçimde değinir. Kitapta şu cümleler geçer:

Çekinerek, "Erkek kardeşin uyumlu bir adam mıdır, Peggotty?" diye sordum.

Peggotty, "Ah, ne uyumlu bir adamdır o!" diye bağırdı.

(*) Oh! Benim güzel evim; benim yuvam, benim konağım.
Geçmişteki yuvam... Oh benim güzel evim.

Bu soruyu arkadaşlarınızın ve tanıdıklarınızın çoğu için sorun, o zaman belki de kendinize vereceğiniz cevapların, Peggotty'ninkine pek de benzemediğini görüp şaşıracaksınız.

Çağdaş ölçülere göre babam belki de pek beğenilecek biri değildi. Tembel bir adamdı. Serbest gelirin yaygın olduğu günlerdi. Eğer bir yerden geliriniz varsa çalışmazdınız, çalışmanız da beklenmezdi. Ben zaten babamın çalışma hayatında özellikle başarılı olacağından çok kuşku duymuşumdur.

Babam, her sabah Torquay'daki evimizden çıkar, doğruca kulübe giderdi. Öğle yemeği için taksiyle eve döner, öğleden sonra da akşama kadar iskambil oynamak için tekrar kulübe giderdi. Tam akşam yemeği için kıyafet değiştirmesi gereken saatte eve gelirdi. Kriket mevsiminde de günlerini, başkanı olduğu kriket kulübünde geçirirdi. Ayrıca ara sıra da amatör tiyatro temsilleri hazırlardı. Babamın çok arkadaşı vardı ve onları eğlendirmeye bayılırdı. Her hafta evimizde büyük yemek davetleri düzenlenirdi, babamla annem de genellikle haftada iki üç kez dışarıda yemek yerlerdi.

Ben epey sonraları babamın ne kadar çok sevilen biri olduğunu öğrenebildim. Babamın ölümünden sonra, dünyanın dörtbir yanından başsağlığı mektupları geldi. Çevremizdeki satıcılar, tüccarlar, taksi şoförleri, eski çalışanlar, bazı yaşlı adamlar defalarca, ama defalarca bana gelip, "Ah, Bay Miller'i çok iyi hatırlıyorum. Onu hiç unutmayacağım. Artık onun gibilerine hiç rastlanmıyor," demişlerdi.

Oysa babamın hiç de öyle göze çarpan özellikleri yoktu. Öyle çok zeki bir adam değildi. Sanırım basit, sevgi dolu bir yüreği vardı ve arkadaşlarıyla gerçekten çok ilgilenirdi. Babam çok esprili bir adamdı ve insanları kolayca güldürebilirdi. Onda kötülük ve kıskançlıktan eser yoktu ve inanılmayacak derecede eli açık biriydi. Üstelik doğuştan mutlu ve sakin bir adamdı.

Annemse tamamen farklıydı. O, karmaşık ve etkileyici bir kişiliğe sahipti. Babamdan daha güçlüydü ve şaşılacak derecede orijinal fikirleri vardı. Kendisi hakkında çekingen ve utangaçtı, sanırım doğuştan melankolikti.

Hizmetçiler ve çocuklar ona çok bağlıydılar; annemin en önemsiz bir isteği bile hemen yerine getirilirdi. Annem birinci sınıf bir eğitimci olabilirmiş. Onun size anlattığı herhangi bir şey hemen heyecan verici ve dikkat çe-

kici bir hal alabilirdi. Tekdüzelik onu sıkardı ve bir konudan ötekine öyle bir atlayışı vardı ki, bazen onun konuşması karşısında şaşkına dönerdiniz. Babamın ona belirttiği gibi, annemin hiç espri anlayışı yoktu. Annem bu suçlamaya kırgın bir sesle şöyle karşı çıkardı: "Sırf senin bazı hikâyelerini komik bulmadığım için, Fred..." Babam da bu sözlere kahkahalarla gülerdi.

Annem, babamdan aşağı yukarı on yaş küçüktü ve daha on yaşında bir çocukken babama büyük bir aşkla bağlanmıştı. O tarihlerde neşeli bir genç adam olan babam, New York ile Güney Fransa arasında mekik dokurdu. Utangaç, sessiz bir kız olan annem ise evde oturup babamı düşünür, "albüm"üne ara sıra şiirler yazar, babam için bir cep defteri işleyerek oyalanırdı. O cep defterini babam yaşadığı sürece muhafaza etti.

İşte tipik bir Victoria Dönemi aşkı, ama arkasında derin bir duygu zenginliği taşıyor.

Ebeveynlerim ilgimi çekiyor, ama sadece benim annem ve babam oldukları için değil. Bu ikisinin pek ender görülen bir eser, yani mutlu bir evlilik yarattıkları için. Bugüne kadar her bakımdan başarılı sadece dört evlilik gördüm. Başarı için bir formül var mı? Ben pek sanmıyorum. Dört başarı örneğinden birincisi, on yedi yaşında bir genç kızın kendisinden on beş yaş büyük bir erkekle yaptığı evlilikti. Adam, genç kızın o yaşta ne istediğini bilemeyeceği iddiasıyla evlilik fikrine karşı çıkmıştı. Genç kız ise ne istediğini gayet iyi bildiğini belirtmiş ve daha üç yıl önce onunla evlenmeyi aklına koyduğunu söylemişti. Onların evliliği daha sonraki dönemlerde önce bir kaynananın, daha sonra da öbür kaynananın onlarla birlikte yaşamasıyla iyice içinden çıkılmaz bir hal almıştı, zaten böyle durumlar pek çok evliliği yıkmaya yeterli olur. Kadın son derece sakin. Bana biraz da annemin zekâsına ve entelektüel meraklarına sahip olmayan bir benzeri gibi geliyor. Üç çocukları var, artık hepsi de yetişmiş, kendi hayatlarını kurmuşlar. Bu çiftin beraberliği otuz yılı aşkın bir süreden beridir devam ediyor ve hâlâ birbirlerine bağlılar.

Listedeki ikinci evlilik, genç bir adamın kendisinden on beş yaş büyük bir kadınla -bir dul ile- yaptığı evlilikti. Kadın uzun yıllar, adamın teklifine karşı çıksa da sonunda onu kabul etmiş ve otuz beş yıl sonra kadın ölünceye kadar birlikte mutlu yaşamışlardı.

Annem Clara Boehmer, çocukken bir mutsuzluk döneminden geçmiş. Annemin babası Argyll, Kuzey İskoçya ordusunda subaymış, atından düşüp ağır yaralanmış ve iyileşememişti. Genç ve güzel anneannem de yirmi yedi yaşında dört çocukla dul kalmıştı ve dul maaşından başka da geliri yoktu. İşte o sıralarda, kısa süre önce zengin bir Amerikalıyla evlenen ablası, anneanneme mektup yazarak çocuklarından birini evlat edinip ona öz çocuğu gibi bakmayı önermişti.

Evini geçindirmek, çocuklarını yetiştirmek için büyük bir çaresizlik içinde dikiş diken genç dul, böyle bir teklifi reddedemezdi. Genç kadın, üçü erkek biri kız dört çocuğun arasından kızı seçti. Genç dul, ya oğlanların başlarının çaresine bakabileceklerini düşünmüştü -çünkü bir kızın rahat yaşamın nimetlerine ihtiyaç duyacağına inanıyordu- ya da annemin her zaman inandığı gibi dul anne oğullarına daha çok düşkündü. Annem Jersey'den ayrılıp İngiltere'nin kuzeyine, yabancı bir eve geldi. Sanırım annesine duyduğu kırgınlık ve istenmemenin verdiği derin düş kırıklığı, onun hayata bakışını değiştirmişti. Bu, onun kendine güvenini zedeleyip insanların sevgilerinden kuşku duymasına neden olmuş. Annemin teyzesi iyi bir kadındı; esprili ve eli açıktı, fakat bir çocuğun duygularını anlaması imkânsızdı. Annem söz gelimi, rahat bir evde yaşamanın ve iyi bir eğitim görmenin tüm olanaklarından yararlanıyordu, ama onun kaybettiği ve hiçbir zaman bulamayacağı şey, *kendi evinde* erkek kardeşleriyle kaygısız bir hayat sürme şansıydı. Gazetelerin mektuplaşma sütunlarında, endişeli ebeveynlerden gelen mektuplara çok sık rastlamışımdır. Ebeveynler, çocuklarını kendilerinin sağlayamacağı iyi bir eğitime kavuşmaları uğruna başkalarına vermenin doğru olup olmayacağını soruyorlardı, örneğin birinci sınıf eğitim şansı gibi. Ben bunları okuduğum zamanlar hep şöyle bağırmak istemişimdir: "Çocuğun gitmesine izin vermeyin. Evinden, yakınlarından, sevgiden ve bir yere ait olmanın verdiği güven duygusundan yoksun bırakmayın! En iyi öğrenim koşulları bunların yanında ne anlam taşır ki?"

Annem yeni hayatında pek mutsuzdu. Her gece yatağında ağlayarak uyuyordu. Zamanla zayıfladı, rengi soldu ve sonunda öyle kötü hastalandı ki, teyzesi bir doktor çağırdı. Doktor, yaşını başını almış, deneyimli bir adamdı. Küçük kızla görüştükten sonra şöyle dedi: "Bu çocuk evini özlü-

yor." Teyze bu sözlere hem çok şaşırmış hem de inanamamıştı. "Yoo, hayır," dedi. "Clara iyi ve sessiz bir çocuk, hiçbir zaman sorun çıkarmıyor ve çok da mutlu." Fakat yaşlı doktor, çocuğun yanına döndü ve onunla tekrar konuştu. Clara'nın erkek kardeşleri vardı, öyle değil mi? Kaç kardeşi vardı? Kardeşlerinin adları neydi? Sonunda çocuk kendini bırakıp hüngür hüngür ağlamaya başladı ve hikâye böylelikle açığa çıkmış oldu.

Derdini açıklaması annemin sıkıntısını biraz hafifletmişti, ama şu "istenmemek" duygusunu hep yüreğinde taşıdı. Galiba, büyükannemi de ölünceye kadar bundan sorumlu tuttu. Annem Amerikalı enişte sine çok bağlanmıştı. O sıralar, enişte hasta bir adamdı, ama sakin, küçük Clara'ya çok düşkündü; küçük kız da enişte nin odasına gidip ona en çok sevdiği *The King of the Golden River*(*) isimli kitaptan bölümler okuyordu. Ne var ki, hayatında ona gerçek anlamda teselli veren tek olay, teyzesinin üvey oğlu Fred Miller'ın belli zamanlarda yaptığı ziyaretlerdi. Clara ona kısaca "Kuzen Fred" diye hitap ediyordu. Fred o tarihlerde yirmi yaşlarındaydı ve küçük "kuzinine" her zaman özellikle iyi davranıyordu. Clara on bir yaşındayken Fred bir gün üvey annesine şöyle dedi:

"Clara'nın ne kadar güzel gözleri var."

Her zaman kendini çok silik bulan Clara, yukarı kata çıkıp teyzesinin tuvalet masasındaki büyük aynada kendini inceledi. Belki gözleri gerçekten fena değildi... Kızcağız buna pek sevindi. O günden itibaren de Clara, kalbini kayıtsız şartsız kuzenine adadı.

Amerika'da eski bir aile dostu, eğlence düşkünü genç adama, "Freddie, sen bir gün şu küçük İngiliz kuzininle evleneceksin," demişti.

Bu sözlere çok şaşıran Fred, "Clara ile mi?" diye karşılık verdi. "O daha bir çocuk."

Ama Fred her zaman kendisine hayran olan o çocuğa karşı özel bir duygu beslemişti. Küçük kızın ona yazdığı çocuksu mektupları ve şiirleri saklıyordu. New York'un sosyetik güzelleri ve akıllı kızlarıyla uzun bir flört listesi oluşturduktan sonra (Aralarında sonradan Lady Randolph Churchill

(*) Altın Nehrin Kralı.

adını alan Jenny Jerome da vardı.) Freddie, sessiz sakin küçük kuzinine evlenme teklifi yapmak için vatanının, yani İngiltere'nin yolunu tuttu.

Annemin bu teklifi kesin olarak reddetmesi, onun tipik bir davranışıydı.

Bir keresinde ona, "Neden?" diye sordum.

Annem, "Çünkü melankolik biriydim," diye cevap verdi.

İnanılır gibi değil ama anneme göre çok yerinde bir neden...

Babam pes etmeyecekti. İkinci kez İngiltere'ye geldi, bu defa annem kusurlarını yenip biraz da kuşku içinde ve babamı düş kırıklığına uğratmaktan korkarak, evlenme teklifini kabul etti.

Böylece evlendiler. Annemin bende duran o gelinlikli fotoğrafı siyah saçlı, ela gözlü, sevimli ve bir o kadar da ciddi genç bir kadını gösteriyor.

Kız kardeşim doğmadan önce annemle babam o zamanlar pek moda olan ve daha sonra şöhretini Riviera'ya kaptıran kış tatil merkezi Torquay'a gitmişler, orada mobilyalı odalar kiralamışlardı. Torquay, babamı adeta büyülemişti. Babam denizi severdi. Orada yaşayan ve kışı geçirmek için gelen Amerikalı pek çok dostu vardı. Kız kardeşim Madge, Torquay'da doğdu ve kısa bir süre sonra annemle babam Amerika'ya gittiler. O zamanlar, Amerika'ya yerleşip kalacaklarını düşünüyorlardı. Babamın, büyükannesiyle büyükbabası, hâlâ hayattaydılar ve de Fred'in annesiyle babasının ölümlerinden sonra büyükanneyle büyükbaba onu New England'ın kırsal kesiminde büyütmüşlerdi. Fred, büyükanneyle büyükbabaya çok bağlıydı, yaşlı karıkoca da torunlarının eşini ve küçük oğlunu görmek için sabırsızlanıyorlardı. Erkek kardeşim, onlar Amerika'da iken doğdu. Bir süre sonra babam, İngiltere'ye dönmeye karar verdi. Daha İngiltere'ye varır varmaz işlerinde yaşadığı sorunlar yüzünden tekrar New York'a dönmek zorunda kaldı. Babam, anneme Torquay'da mobilyalı bir ev kiralamasını ve onu Torquay'da beklemesini önerdi.

Bunun üzerine annem de Torquay'da mobilyalı bir ev aramaya başladı. Arama serüveninden bir zafer açıklamasıyla geri döndü: "Fred, ben bir ev satın aldım."

Babam şaşkınlıktan neredeyse bayılacaktı, çünkü o hâlâ Amerika'da yaşamayı düşünüyordu.

Babam, "Peki, ama bunu neden yaptın?" diye sordu.

"Ev hoşuma gitti de ondan."

Annemin anlattığına göre otuz beş evi gezmiş, fakat içlerinden sadece birini beğenmiş ve o ev de ne yazık ki satılıkmış, sahipleri evi kiraya vermek istemiyorlarmış. Bunun üzerine kocasından, iki bin sterlin miras kalan teyzeme gidip, ondan yardım istemiş ve böylece ikisi bir olup evi satın almışlar.

Babam, "Ama biz orada *en fazla* bir yıl kalacağız," diye homurdandı.

Her zaman medyum olduğunu, gelecekte olacakları hissedebileceğini söyleyen annem, evi istedikleri zaman satabileceklerini söyledi. Belki de belli belirsiz bir şekilde ailesinin o evde uzun yıllar yaşayacağını hissetmişti.

Annem, "O evi, kapısından içeri girer girmez sevdim," diye ısrar etti. "Sessiz, sakin, harika bir havası var."

Evin sahipleri Brown adıyla bilinen Quaker mezhebine bağlı birileriydi. Annem biraz da tereddüt ederek, Bayan Brown'ı yıllar yılı yaşadıkları evden ayrılmak zorunda kaldıkları için teselli etmeye çalışınca, yaşlı hanımefendi şöyle dedi: "Sizin ve çocuklarınızın burada yaşayacağınızı bilmek beni mutlu ediyor, hayatım."

Annem bunun bir kutsama gibi olduğunu söyledi.

Doğrusu, o evde gerçekten kutsanmışlık havası vardı. Aslında sıradan bir villaydı, Torquay'ın moda semtlerinden birinde bile değildi -yani Warberrys ya da Lincombes'te değildi- kentin öbür ucunda Tor Mohun'un eski bölümündeydi. O zamanlar evin bulunduğu sokak ağaçlı yolları, verimli tarlalarıyla Devon Bölgesi'ne ulaşıyordu. Villanın adı Ashfield'di ve hayatım boyunca orası benim sık sık gidip geldiğim gerçek yuvam oldu.

Çünkü babam sonunda Amerika'ya yerleşmedi. Torquay'ı o kadar çok seviyordu ki, bir daha oradan ayrılmamaya karar verdi. Kulübü, iskambil oyunları ve arkadaşlarıyla haşır neşir oldu. Annem denize yakın yaşamaktan nefret ediyordu, sosyal toplantılardan hoşlanmıyordu ve iskambil oyunlarını da beceremiyordu. Fakat Ashfield'de çok mutlu bir yaşantısı vardı; büyük yemek davetleri düzenler, sosyal faaliyetlere katılırdı ve evde babamla sakin bir gece geçirdiği zamanlar da ona büyük bir sabırsızlıkla çevrede yaşananları ve o gün kulüpte neler olduğunu sorardı.

Babam mutlulukla, "Hiçbir şey olmadı," diye karşılık verirdi.

"Ama mutlaka *birisi* ilginç bir şeyler anlatmış olmalı, öyle değil mi, Fred?"

Babam, karısının hatırı için aklını kurcalar, fakat hiçbir şey bulamazdı. Sadece M'nin hâlâ bir gazete satın alamayacak kadar cimri olduğunu, kulübe gelip haberleri orada okuduktan sonra da diğer üyelere öğrendiklerini nakletmeye çalıştığını, "Bakın arkadaşlar, North West Frontier'deki haberi okudunuz mu?..." gibi sözler sarf ettiğini, Bay M en zengin kulüp üyelerinden biri olduğu için, herkesin bu duruma canının sıkıldığını anlatırdı.

Bütün bunları daha önce de duymuş olan annem tatmin olmazdı. Babam sessiz ve sakin, huzur içinde koltuğuna yaslanır, bacaklarını şömineye doğru uzatır, hafif hafif başını kaşırdı (yasaklanmış bir eğlence).

Annem, "Ne düşünüyorsun, Fred?" diye sorardı.

Babam, "Hiçbir şey," diyerek doğruyu söylerdi.

"Hiçbir şeyi düşünüyor *olamazsın."*

Bu açıklama tekrar tekrar annemi şaşırtırdı. Ona göre, bu olacak şey değildi. Annemin kafasında düşünceler yıldırım hızıyla hareket ederdi. Annem, hiçbir şey düşünmemek bir yana, genellikle aynı anda üç şeyi birden düşünür.

Uzun yıllar sonra farkına vardığım gibi, annemin fikirleri her zaman gerçeklere pek uyum sağlayamıyordu. Evrenin götürdüğünden daha parlak renkli, insanların göründüklerinden daha iyi ya da daha kötü olduklarını düşünüyordu. Belki de çocukluk yıllarında sessiz, içine kapanık, duygularını dışarı vurmamayı ilke edinmiş bir çocuk olduğu için, dünyaya da zaman zaman melodrama yaklaşan bir dram gözüyle bakmayı yeğlemişti. Yaratıcılığı öyle yüksekti ki hiçbir şeyi sıkıcı ya da sıradan bulmazdı. Ayrıca, garip bir önseziye sahipti; birdenbire başkalarının neler düşündüklerini hissederdi. Erkek kardeşim genç yaşta orduya katıldığı zaman para sıkıntısı çekmiş, fakat bu durumu annesiyle babasına açıklamak istememişti. Bir akşam kardeşim oturmuş kara kara düşünürken, annem birdenbire şöyle diyerek kardeşimi şaşırttı: "Monty, neden tefecilere başvurdun? Büyükbabanın vasiyetini paraya mı çevirmek istedin? Bunu yapmamalısın. Babana gidip her şeyi anlatman daha doğru olur."

Annemin bu tür işleri kolayca hissedebilmesi bizleri her zaman şaşırtıyordu. Kız kardeşim bir keresinde, "Eğer annemin bilmesini istemediğim bir şey varsa, o odadayken bunu *düşünmekten* bile kaçınırım," demişti.

İKİ

İnsanın hayatına dair ilk hatırladığı şeyin ne olduğunu bilmek çok zor. Ben üçüncü doğum günümü özellikle çok iyi hatırlıyorum. Önemsendiğim duygusu içimde kabarıyor. Bahçede çay içiyoruz; bahçenin daha sonraları iki ağaç arasında asılı duran hamağın bulunduğu bölüm.

Bir çay masası var ve üzeri pastalarla dolu. Tam ortasında üç mum ve şekerli krema süsü bulunan doğum günü pastam duruyor. Sonra da o heyecan yaratan olay, minik bir kırmızı örümcek -öylesine küçük ki, görmekte zorlanıyorum- işte bu minik hayvan beyaz masa örtüsünün üzerinde geziniyor. Annem hemen diyor ki: "Bu *şanslı* bir örümcek Agatha, senin doğum günün için gelen şanslı bir örümcek..." Sonra anılar kayboluyor, sadece erkek kardeşimin kaç tane ekler pasta yemesine izin verileceği konusunda yapılan bir tartışma belli belirsiz bir şekilde gözlerimin önünde canlanır gibi. Çocukluğun o sevimli, güvenli ama heyecanlı dünyası. Belki benim çocukluğumun benliğime en çok işlemiş olan şeyi bahçedir. Bahçe yıllar gelip geçerken benim için giderek daha fazla anlam taşımaya başladı. Bahçedeki ağaçların her birini biliyordum ve her ağaca özel bir anlam yüklemiştim. Daha çok küçükken, bahçe benim kafamda üç belirgin bölüme ayrılmıştı.

Yola bakan, yüksek duvarlı mutfak bahçesi vardı. Bu bahçenin benim için yemekten çok hoşlandığım ahududu ve yeşil elmaların yetiştirilmesi dışında hiçbir önemi yoktu. Orası mutfak bahçesiydi ve başka bir özelliği yoktu. Bu bahçe asla büyüleyici olmaya aday değildi.

Sonra bir de asıl bahçe vardı; tepeden aşağı inen çimenlik, belli bazı ilginç bitkilerle süslü. Çobanpüskülü, Wellingtonia adıyla bilinen sedir ağacı (heyecan verecek derecede yüksek) ve iki köknar ağacı. Onların artık hiç hatırlayamadığım bir nedenle kız kardeşim ve erkek kardeşimle bir bağlan-

tıları vardı. Monty'nin ağacına tırmanabilirdiniz (Yani ağacın üç dalına kendinizi çekerek tırmanabilirdiniz) Madge'in ağacı, dikkatle tırmanmayı başarırsanız kalın ve kavisli dalına oturup orada dış dünyaya görünmeden etrafı seyredebilirdiniz. Bir de benim katran ağacı adını verdiğim bir ağaç vardı; yapışkan ve ağır kokulu sakız gibi bir madde salgılardı, ben de o yapışkan salgıları ağacın yapraklarından büyük bir dikkatle toplardım, bu aslında çok değerli bir balmumuydu. Ve nihayet, bahçenin en değerli varlığı kayın ağacı... Bahçenin en büyük ağacıydı, çok güzel gölge yapardı, ayrıca ağacın meyvelerini büyük bir iştahla yerdim. Bir de akgürgen ağacı vardı ama o nedense benim ağaç dünyamda hiç yer almadı.

Üçüncü olarak da orman vardı. Hayalimde bana Yeni Orman kadar büyük görünürdü. Hâlâ da öyle. Çoğunlukla dişbudak ağaçlarından oluşan ormanın içinden dönemeçli bir patika geçiyordu. O ormanda, bir ormanda bulunması beklenen her şey vardı. Esrar, terör, gizli zevkler, içine girilemez oluşu ve mesafe...

Ormandaki o patika, yemek odasının penceresi önündeki yüksek bayırın tepesinde yer alan tenis ya da kroket sahasının önünde son buluyordu. Patikadan çıkınca büyü sona eriyordu. Artık bir kez daha günlük hayatın içine girmiş oluyordunuz. Burada eteklerinin ucunu kıvırıp tek elleriyle tutan kadınlar kroket ya da başlarında hasır şapkalarıyla tenis oynuyorlardı.

Bahçede oynamanın zevki kalmayınca bu kez de çocuk dairesine yöneldim. Burada Dadıcık vardı, hiç değişmeyen sabit bir nokta. Belki de dadı yaşlı bir kadın olduğu ve romatizmal ağrılardan yakındığı için oyunlarımı onun çevresinde ve yanında oynardım, ama asla Dadıcık'la birlikte değil. Bunların hepsi birer hayal ürünüydü. Kendimi bildim bileli, benim seçtiğim arkadaşlarım olmuştu. İlk grup, adı dışında başka hiçbir özelliğini hatırlayamadığım "Kittens"ti. Kedicikler'in kimler olduğunu hatırlayamıyorum, fakat adları aklımda: Clover, Blackie ve üç çocuk daha. Annelerinin adı Bayan Benson'dı.

Dadıcık, bana onlardan söz etmeyi düşünmeyecek ve çevresinde mırıl mırıl yapılan konuşmalara katılmayacak kadar akıllıydı. Belki de kadın, kendimi kolayca oyalayabildiğim için onlara şükran duyuyordu.

Ancak bir gün çay içmek için bahçenin merdivenlerinden çıkıp içeri girerken hizmetçi Susan'ın söylediklerini duyunca, büyük bir şok yaşadım.

Susan, "Küçük kız oyuncaklardan pek hoşlanmıyor galiba, öyle değil mi? Peki neyle oynuyor bu kız?"

Dadıcık'ın verdiği cevabı da duydum. "Şey, sanki kendisi kedi yavrusuymuş gibi başka kedilerle oynuyor."

Gizlilik kavramı bir çocuğun kafasında neden böyle yer edinir ki? Herkesin, Dadıcık'ın bile Kedicikler'i bildiğini öğrenmek beni çok etkiledi. O günden sonra oyunlarımda bir daha asla yüksek sesle mırıldanmamaya karar verdim. Kedicikler, Benim Kediciklerimdi ve onlar sadece bana aitti. Bunu hiç kimse bilmemeliydi.

Kuşkusuz, başka oyuncaklarım da olmuştu. Gerçekten çok şımartılan ve sevilen bir çocuk olduğum için herhalde pek çok oyuncağımın olması gerekirdi, fakat bir kutu dolusu değişik boncuktan başka bir şeyi pek hatırlamıyorum. Bu boncukları ipe dizip kolye yapardım. Ayrıca bir de, canımı sıkan yetişkin kuzinimi hatırlıyorum. Mavi boncuklarımın yeşil, yeşillerin de mavi olduklarını söyleyerek bana takılırdı. Duygularım tıpkı Euclid'inkiler gibiydi: "Hangisi saçma?" Fakat ben kibarca ona karşı çıkmadım. Şaka böylece etkisini kaybetti.

Bazı oyuncak bebekler hatırlıyorum: Pek aldırış etmediğim Phoebe ve Rosalind ya da Rosy adındaki bebek. Bu bebeğin uzun altın sarısı saçları vardı ve ben ona müthiş hayrandım, ama onunla öyle pek fazla oynamazdım. Kedicikler'i tercih ediyordum. Bayan Benson çok fakirdi ve bu da gerçekten çok üzücüydü. Yüzbaşı Benson, yani babaları bir gemi kaptanıydı ve denizde boğulmuştu; ailenin o kadar yoksul duruma düşmesinin asıl nedeni buydu. İşte bu da üç aşağı beş yukarı Kedicikler'in destanını sona erdirdi, sadece belleğimin bir köşesinde Kaptan Benson'ın denizde boğulmadığı tam da Kedicikler'in evlerinde, çaresizliğin son haddine vardığı bir günde, büyük bir servetin sahibi olarak geri döndüğü şeklinde muhteşem bir final uydurdum. Böylece Kedicikler destanını bir şekilde mutlu sona ulaştırmıştım.

Kedicikler'den sonra Bayan Green'e geçtim. Bayan Green'in tam yüz çocuğu vardı, bunların arasında en önemlileri; Fino köpeği, Sincap ve Ağaç'tı.

Bu üçü benim bahçedeki maceralarımın hepsinde yer alırdı. Onlar kelimenin tam anlamıyla çocuk değildiler ve pek de köpek sayılmazlardı, yani köpekle insan arası yaratıklardı.

İyi yetiştirilen çocukların hepsi gibi ben de günde bir kez yürüyüşe çıkardım. Bu uygulamadan nefret ediyordum, özellikle de botlarımın düğmelerini iliklemek berbattı ve bu da gerekli bir ön hazırlıktı. Arkada kalıp ayaklarımı sürüye sürüye yürüyordum ve bu işkenceye katlanabilmemi Dadıcık'ın öyküleri sağlıyordu. Dadıcık'ın altı hikâyeden oluşan bir repertuvarı vardı ve hepsi de yanlarında yaşadığı ailelerin çocuklarıyla ilgiliydi. Şimdi o hikâyelerin hiçbirini hatırlamıyorum, ama birinin Hindistan'da bir kaplanla, bir başkasının maymunlarla, bir tanesinin de bir yılanla ilgili olduğunu sanıyorum. Hikâyelerin hepsi de oldukça heyecan vericiydi ve aralarından dinlemek istediğimi seçmeme izin vardı. Dadıcık bunları sürekli olarak en küçük bir yorgunluk, bıkkınlık belirtisi göstermeden tekrarlar dururdu.

Bazen de büyük bir ikram olarak, Dadıcık'ın kar beyazı büzgülü başlığını çıkarmama izin verilirdi. O başlık olmayınca Dadıcık biraz da özel yaşama dönmüş ve resmi mevkiini kaybetmiş gibi olurdu. Sonra da büyük bir dikkatle dadının başına büyük, mavi bir kurdele bağlardım -tabii çok zorlanarak ve nefesimi tutarak- çünkü birinin başına kurdele bağlamak, dört yaşında bir çocuk için hiç de kolay sayılmazdı. Sonra da bir adım geri çekilip coşku içinde bağırırdım: "Ah, Dadıcık, sen güzelsin."

Dadı, bu sözlere gülümseyerek, yumuşak sesiyle şu karşılığı verirdi: "Öyle miyim, canım?"

Çay faslından sonra bana kolalı müslin elbisemi giydirirlerdi, ben de annemle oyun oynamak için aşağıya, oturma odasına inerdim.

Dadıcık'ın hikâyelerinin büyüsü, her zaman aynı kalmalarıydı ve o kadın, benim hayatımda hep bir denge abidesi olarak kaldı. Annemse her zaman farklı hikâyeler anlatıp, neredeyse her buluşmamızda yepyeni oyunlar oynayarak benim hayatımdaki bir başka büyüleyiciliği simgeledi. Aklımda kalan bir hikâye var; Parlak Gözler isimli bir fareyle ilgiliydi bu hikâye. Parlak Gözler, her defasında değişik bir macera yaşardı, fakat hiç beklenmedik bir zamanda annem benim canımı sıkacak bir haber verdi, ar-

tık Parlak Gözler'le ilgili anlatılacak hikâye kalmamıştı. Tam ağlamak üzereydim ki, annem, "Ama sana Meraklı Mum ile ilgili bir hikâye anlatacağım." Kanımca, bir çeşit detektif hikâyeleri olan Meraklı Mum maceralarından ikisi tamamlanmıştı ki, şanssızlık eseri eve yatılı birkaç misafir geldi ve annemle bizim özel oyun ve hikâyelerimiz askıya alınmış oldu. Misafirler gittikten sonra, tam kötü kişinin Mum'un içine ağır ağır zehir koyduğu sırada yarım kalan hikâyenin sonunu anlatsın diye anneme yalvardım. Annemse bana boş boş baktı, besbelli bu hikâyeyle ilgili hiçbir şey hatırlamıyordu. İşte o yarım kalmış hikâye hâlâ aklımı kurcalayıp duruyor. Başka bir hoş oyun da "Evler" adını taşıyordu. Bu oyunda evde ne kadar banyo havlusu varsa hepsini toplayıp sandalyelerin ve masaların üzerine yayarak havlu damlı evin sakinleri oluyorduk, evimizden çıkabilmek için ise iki büklüm ellerimizin üzerinde yürümek zorundaydık.

Erkek kardeşimle kız kardeşimi çok az hatırlıyorum, çünkü onlar evden uzakta, yatılı okullardaydılar. Erkek kardeşim Harrow'daydı, kız kardeşim de Brighton'da Bayan Lawrence'ın okulunda öğrenciydi. Bu okul sonradan Roedean adını almıştı. Annem, kızını yatılı okula göndermekte bir sakınca görmemişti, babam da buna izin verecek kadar açık fikirliydi.

Annem her zaman yeni girişimlerden hoşlanırdı, ama bu girişimlerinin çoğu din ile ilgiliydi. Sanırım annem, doğuştan mistik bir kafa yapısına sahipti. Dua etme ve düşünme yeteneği vardı, fakat inançları ve bağlılığı, onun kendine uygun ibadet tarzını seçmesinde güçlük yaratıyordu. Benim uzun süre acı çeken babam da onu önce birinci seçeneğe bağlamalarına izin vermiş, sonra da başka bir ibadet şeklini kabul etmişti.

Bu dinsel flörtlerin çoğu ben doğmadan önce yaşanmış. Annem bir ara az kalsın Roma Katolik Kilisesi'ne bağlanıyormuş, ama sonra Unitarian mezhebini kabul etmiş (bu da erkek kardeşimin neden asla vaftiz edilmediğini açıklıyor.), ardından annem teosofist(*) olmasına rağmen, öte yandan da konferanslarını dinledikten sonra Bayan Besant'tan da nefret etmişti. Kısa bir süre için Zerdüştlük ile ilgilendikten sonra Anglikan Kilise-

(*) Tanrı ve meleklerle doğrudan bağlantı kurduğuna inanan.

si'nin güvenli sığınağına girerek babamı da rahatlattı ama "yüksek" kiliseleri tercih etmekten de geri kalmadı. Annemin yatağının başucunda St. Francis'in bir resmi vardı ve sabah akşam *The Imitation of Christ'i* (İsa'nın Taklidi) okurdu.

Babam sıradan bir Ortodoks Hıristiyandı. Her gece dua eder, her pazar günü kiliseye giderdi. Onun dine bağlılığı yürekten değil, rasgele bir bağlılıktı, fakat annem kendi bağlılığını abartılı bir şekilde göstermek isterse babam için bunun bir sakıncası yoktu. Dediğim gibi babam uysal bir adamdı.

Annem tam benim vaftiz edileceğim zaman Anglikan Kilisesi'ne dönünce sanırım babam bayağı rahatlamıştı. Büyükannem gibi Mary adını aldım, annemin adı olan Clarissa da adıma eklendi ve kiliseye giderken annemin bir arkadaşının güzel bir isim diye önerdiği Agatha adına da sahip oldum.

Benim dinsel görüşlerim, daha çok Dadıcık'tan etkilenmişti, ki o da bir İncil Hıristiyanıydı. Kiliseye gitmezdi, ama İncil'ini evde okurdu. Sebt gününü (Hıristiyanların pazar gününü dinlenme günü saymaları) mutlaka uygulardı ve dadıma göre dünyevi olmak Yüce Güç'ün gözünde büyük bir suç sayılırdı. Ben şahsen "kurtarılmış"lardan biri olduğum için övünç duyuyordum. Pazar günleri oyun oynamayı da, piyano çalmayı da reddediyordum. Ayrıca pazar öğleden sonraları kroket oynayan ve din adamlarıyla ilgili espriler yapan babamın kurtarılması konusunda ciddi ciddi endişeleniyordum. Babam, bir keresinde bir piskopos hakkında da espri yapmaktan kaçınmamıştı.

Kızların eğitim görmeleri konusuna büyük önem veren annem, şimdi fikir değiştirmiş, tam aksi tezleri savunmaya başlamıştı. Hiçbir çocuğun sekiz yaşına gelinceye kadar okumasına izin verilmemeliydi; böylesi, çocuğun gözleri ve aynı zamanda beyni için de yararlıydı.

Ancak burada işler planlandığı gibi yürümedi. Bana okunan bir hikâyeden hoşlandığım zaman, kitabı isteyip sayfalarını çeviriyordum. Önceleri anlamsız görünen kelimeler yavaş yavaş bana anlamlı gelmeye başlamıştı. Dadıcık'la birlikte sokağa çıktığımız zaman, dükkânların ve binaların kapılarındaki tabelalarda yazılı kelimelerin anlamlarını sormayı âdet

edinmiştim. Bu merakın bir sonucu olarak da günün birinde kendi kendime *The Angel of Love*(*) isimli kitabın adını bayağı başarılı bir şekilde okuyuverdim. Dadıcık'a kitabın adını yüksek sesle okudum.

Dadıcık ertesi gün anneme, özür dileyen bir tavırla, "Hanımfendi, korkarım Bayan Agatha artık okumayı öğrenmiş," dedi.

Annemin canı çok sıkılsa da durum ortadaydı. Henüz beş yaşına bile gelmemiştim, ama hikâye kitaplarının dünyasının kapıları bana açılmıştı. O günden sonra Noel'lerde ve doğum günlerimde bana kitap hediye edilmesini istedim.

Babam, "Madem okumayı beceriyorsun, o halde artık yazmayı da öğrenmen gerekir," dedi. Bu o kadar da hoş değildi. Eski dolaplarda ya da çekmecelerde titrek elle, eğri büğrü, kargacık burgacık harflerle yazılmış defterlerden bazıları hâlâ duruyor. B ve R harfleriyle sayfaları doldurulmuş defterler de bunların arasında. Nedense B ile R harfi arasındaki farkı bir türlü anlayamıyordum, çünkü ben okumayı kelimelerin görünüşünden yararlanarak öğrenmiştim, yazıldıkları harflerle değil.

Derken babam, artık aritmetiğe de başlamam gerektiğini söyledi ve her sabah kahvaltıdan sonra, yemek odasının penceresinin önünde oturup alfabenin inatçı harflerinden çok daha fazla hoşlandığım rakamlarla ilgilenmeye koyuldum.

Babam, bendeki gelişmeden gurur duyuyordu ve durumumdan çok memnundu. Artık kahverengi ciltli küçük bir problem kitabına terfi etmiştim. "Problemler"i çok seviyordum. Gerçi kitapta sadece basit toplama çıkarma problemleri yer almıştı ama bunların merak uyandıran bir tadı vardı. John'un beş elması var, George'un ise altı elması var; eğer John, George'un elmalarından ikisini alırsa, günün sonunda George'un kaç elması kalır, gibi problemlere yer verilmişti. Bugünlerde o problemi düşünürken, şöyle bir karşılık vermek geliyor aklıma: Her şey George'un elmalara ne kadar düşkün olduğuna bağlı. Fakat o zamanlar probleme cevap olarak 4 sayısını yazdım. Sanki çok karmaşık bir problemi çözümlemişim gibi gurur-

(*) Aşk Meleği.

lanıyordum, sonra da problemin cevabına kendi düşüncemi de ekledim. "John'un da 7 elması olacak." Benim aritmetiği sevmem, rakamlardan hiç anlamadığını itiraf eden ve evin hesaplarını doğru yapmakta zorlandığı için bu işi babama devreden anneme çok garip geliyordu.

Hayatımda bundan sonra yaşadığım heyecan, bana bir kanaryanın hediye edilmesiydi. Kuşa Goldie adı verilmişti ve zamanla iyice ehlileşmiş, çocuk odasında seke seke dolaşıp Dadıcık'ın başlığının üzerine oturmaya başlamıştı. Ben onu çağırdığım zaman da parmağıma tünüyordu. O, benim sadece kuşum olmakla kalmamıştı, aynı zamanda yeni bir gizli destanın başlangıcıydı. Destanın belli başlı kahramanları Dickie ve Dickie'nin hanımıydı. Onlar ülkenin (bahçe) dörtbir yanını dolaşıp büyük serüvenler yaşar ve de soygunculardan canlarını kıl payı kurtarırlardı.

Bir gün en büyük felaket yaşandı. Goldie, ortadan kayboldu. Pencere açıktı, kafesinin kapısı kapatılmamıştı. Kanaryanın uçup gittiği tahmin ediliyordu. O korkunç günün bitmek bilmediğini hâlâ hatırlıyorum. Gün sürdü de sürdü. Ben de ağladım da ağladım. Kafesin parmaklıklarının arasına bir şeker iliştirilmiş, kafes pencerenin dışına bırakılmıştı. Annemle ben, bahçeyi, "Dickie, Dickie, Dicki!" diye seslene seslene dolaştık. Evdeki hizmetçi neşeli bir tavırla, "Mutlaka kedinin biri onu yakalamıştır," deyip de ben ağlamaya başlayınca, annem hizmetçiye onu hemen kovabileceği tehdidini savurdu.

O gece yatağıma yatırıldığım zaman annemin elini tutup içimi çeke çeke uyumaya çalışırken o neşeli cıvıltı duyuldu. Küçük beyimiz Dickie, perde kornişinin üzerinden aşağıya indi. Bir kez çocuk odasını dolaştı, sonra da kafesine girdi. Oh, bu ne inanılmaz bir sevinç kaynağıydı. Gün boyunca -o bir türlü geçmek bilmeyen gün boyunca- Dickie hep kornişin üzerindeymiş.

Annem o günlerin modasına uyarak durumun değerlendirilmesini yaptı. "Bak, ne büyük aptallık yaptığını görüyor musun? Boşu boşuna ağlayıp durdun. Bundan sonra emin olmadığın şeyler için *sakın* ağlama."

Bunu bir daha yapmayacağım konusunda anneme güvence verdim.

O gün Dickie'nin geri dönmesinden duyduğum sevincin yanı sıra başka bir gelişme daha yaşadım; o da bir sorunla karşılaşıldığı zaman annemin gösterdiği sevgi ve anlayışın gücünü fark ettim. O üzüntünün kapkara cehenneminde annemin eline sımsıkı sarılmak bana huzur veren tek olaydı. Annemin dokunuşunda manyetik ve iyileştirici bir güç vardı. Hastalıkta da hiç kimse onun gibi olamazdı. İnsana kendi gücünü ve hayatiyetini verirdi.

ÜÇ

Hayatımın ilk yıllarında özellikle göze çarpan kişi Dadıcık'tı. Ayrıca benim ve Dadıcık'ın ortak, özel dünyamız Çocuk Odası'ydı.

Şimdi bile odanın duvar kâğıdını görür gibiyim; leylak rengi süsen çiçekleri sonu gelmez bir biçimde duvardan yukarı tırmanıyor. Geceleri yatağıma yatıp şöminenin ya da Dadıcık'ın başucundaki lambanın ışığı altında duvarları seyrederdim. Bana göre duvar kâğıdı çok güzeldi. Gerçekten de hayatım boyunca, leylak rengini çok sevdim.

Dadıcık, masanın başında oturup ya dikiş diker ya da eskileri onarırdı. Yatağımın çevresini saran bir paravan vardı ve ona göre benim uykuda olmam gerekiyordu, fakat ben genellikle uyanık olur, duvardaki süsenleri hayran hayran seyreder, onların nasıl birbirlerine sarıldıklarını anlamaya çalışır, ayrıca bir de Kedicikler için yeni serüvenler düşünürdüm. Gece saat dokuz buçukta orta hizmetçisi Susan, tepsiyle Dadıcık'ın yemeğini getirirdi. Susan çok iri yapılı bir kızdı, sallapati hareketleri ve sakarlığıyla dikkat çekiyordu. Susan ile Dadıcık, ara sıra birbirleriyle fısıldaşırlar, sonra da Susan gidince Dadıcık gelip paravanın kenarından başını uzatarak bana bakardı.

"Senin daha uyumadığını düşündüm. Sanırım canın yiyecek bir şeyler istiyordur."

"Evet, lütfen Dadıcık."

Çok lezzetli yumuşacık bir biftek parçasını ağzıma tıkıştırıverirdi. Dadıcık'ın her gece biftek yediğine gerçekte pek inanamıyorum ama belleğimde kalan lezzetli yiyecek, biftek parçasıydı.

Evdeki diğer önemli kişi de mutfağı bir kraliçe edasıyla, sakin ama otoriter bir tavırla yöneten aşçı Jane'di. Aşçımız daha on dokuz yaşında incecik bir genç kız iken annemin yanına gelmiş, annem de onu mutfak yardımcılığından aşçılığa terfi ettirmişti. Jane tam kırk yıl yanımızda çalıştı ve neredeyse yüz kiloluk tombul bir kadın olarak ayrıldı. O kadar yıl boyunca bir kez bile duygusal davranmadı, ama Cornwall'da yaşayan erkek kardeşinin uzun süren yalvarmalarına sonunda boyun eğip yanına taşınmayı kabul edince, evden ayrılırken yanaklarından aşağı yaşlar süzüldü. Jane yanına sadece bir bavul almıştı, belki bizim eve gelirken de yanında sadece o bavul vardı. Aradan geçen bunca yıl içinde kendine hiçbir şey satın almamıştı. Bugünün ölçüleriyle Jane harika bir aşçıydı, fakat annem ara sıra onun hiç hayal gücünün olmamasından yakınırdı.

"Tanrım! Bu gece hangi pudingi pişirsek? Sen bir öneride bulun, Jane."

"Şöyle güzel bir stone pudinge ne dersiniz?"

Jane'den ne zaman yemek tavsiyesinde bulunması istense, vereceği cevap hep stone puding olurdu. Fakat her nedense annemin bu öneriye adeta alerjisi vardı ve teklife hemen hayır cevabını verir, başka bir şey hazırlanmasını önerirdi. Şu, stone pudingin ne tür bir yiyecek olduğunu bugüne kadar öğrenemedim, aslında annem de bilmiyordu, sadece bu ismi pek sıkıcı bulduğunu söylemişti.

Ben Jane'i ilk tanıdığımda kapılardan sığmayan bir kadındı, gördüğüm en şişman kadınlardan biriydi. Sakin ifadeli bir yüzü vardı. Ortadan ayırdığı koyu renk güzel saçları doğuştan dalgalıydı. Jane saçlarını toplayıp ensesine bir topuz yapardı. Çenesi sürekli ve ritmik bir şekilde çalışırdı. Çünkü Jane her zaman bir şeyler yerdi; bir parça hamur işi, fırından yeni çıkmış kurabiye ya da pasta... Tıpkı geviş getiren bir inek gibi sürekli bir şeyleri çiğner dururdu.

Mutfakta şahane yemekler hazırlanırdı. Zengin bir kahvaltıdan sonra, saat on birde kakao ile taze pişirilmiş pastalar, çörekler ve bazen de reçelli kurabiyeler servis edilirdi. Gün ortası yemeği, bizimki tamamlandıktan sonra başlardı ve görgü kurallarına göre, saat üç olmadan mutfağa girmek yasaktı. Annem bana mutfağın öğle yemeği saatinde, oradakileri ke-

sinlikle rahatsız etmememi öğretmişti. "Bu tamamen onlara ait bir zaman dilimi, bizlerin onları rahatsız etmemesi gerekir."

Hiç hesapta olmayan bir nedenle -örneğin bir akşam yemeği davetinin iptal edilmesi gibi- mutfağa bir mesaj gönderilmesi gerekiyorsa, annem mutfaktakileri rahatsız ettiği için özür dilerdi ve yazılmamış bir yasaya göre de eğer hizmetçiler masada oturuyorlarsa ev halkından birisi içeri girdiği zaman kimse ayağa kalkmazdı.

Hizmetçiler çok fazla çalışıyorlardı. Jane her gün yedi sekiz kişi için beş kap yemek pişirirdi. Büyük yemek davetleri için ise on iki çeşit ya da daha fazlası yemek hazırlanırdı. Üstelik her kap yemeğin bir de alternatifi olurdu; iki çeşit çorba, iki çeşit balık yemeği gibi. Orta hizmetçisi yaklaşık kırk kadar gümüş fotoğraf çerçevesini ve gümüş tuvalet takımlarını temizlerdi, ayrıca bir banyoyu önce doldurur sonra da boşaltırdı. Evde bir banyomuz vardı, fakat annem başkalarının da kullandıkları bir banyoda yıkanmayı iğrenç bir davranış olarak görürdü. Hizmetçi günde dört kez yatak odasına sıcak su getirir, kış aylarında yatak odasındaki şömineleri yakar ve onarılacak giyeceklerle ilgilenirdi. Oda hizmetçisi inanılmaz derecede çok sayıda gümüş eşya temizler, cam eşyaları büyük bir tas içinde sevgiyle yıkardı, dahası sofrada da mükemmel bir hizmet sunardı.

Bu saydığım yorucu görevlere rağmen, sanırım hizmetkârlar çok mutluydular. Bu da genelde beğenilip takdir edildiklerini bilmelerinden kaynaklanıyordu; usta işi yapan *ustalardı* onlar. Öyle ki prestij denilen o esrarengiz özelliğe de sahiptiler. Bu kişiler, mağaza çalışanlarına ve onlar gibilere küçümseyici bir tavırla yukarıdan bakarlardı.

Eğer bugün çocuk olsaydım, en çok yadırgayacağım şeylerden biri hizmetçilerin yokluğu olurdu. Bir çocuk için hizmetçiler, günlük yaşantının en renkli bölümü sayılırdı. Nasıl dadılar tatsızlık yaratmakta ustaysalar, hizmetçiler de dram, eğlence, her çeşit ve ilginç bilgi sağlamakta ustaydılar. Köle olmak şöyle dursun, onlar genellikle birer tiran gibiydiler. Her zaman belirtildiği gibi, "Bu insanlar hadlerini bilirlerdi, fakat hadlerini bilmekle köleliği değil, bir profesyonel olmanın gururunu yaşıyorlardı." Orta hizmetçileri uzun boylu olmak zorundaydılar. Akıllı görünmeli, konuşacakları zaman doğru sesi çıkarabilmek için eğitim görmüş olmalıydılar. Örneğin,

"Beyaz şarap mı yoksa şeri mi?" diye sorarken ses tonları uygun olmalıydı. Onlar beylere mucizevi bir şekilde hizmet ederlerdi.

Artık günümüzde *'gerçek* hizmetçi' özelliğini taşıyan birilerinin var olduğunu sanmıyorum. Belki yetmiş, seksen yaşlarına gelmiş zar zor ayakta durabilen birkaç hizmetkâr kalmıştır. Bunun dışında da sadece gündelikçiler, kadın garsonlar, ev işlerine yardım edenler, kâhya kadınlar ve kendilerine uygun gelen saatlerde çalışıp çocuklarının eksiklerini tamamlamak için üç beş kuruş cep harçlığı kazanmak isteyen genç ve çekici kadınlar... Böyleleri, kelimenin tam anlamıyla amatördürler; zaman zaman dostluklar da kurarlar, ama bizim evde çalışanlara karşı takındığımız tavırları pek ender uygulayabilirler.

Kuşkusuz, evde hizmetkârların bulunması öyle lüks bir durum değildi, bu sadece zenginlere özgü bir ayrıcalık da sayılmazdı; aradaki tek fark, zenginlerin daha çok sayıda hizmetkâra sahip olmalarıydı. Onların evlerinde uşaklar, üniformalı hizmetliler, ev hizmetçileri, orta hizmetçileri, yardımcı hizmetçiler, mutfak hizmetçileri ve bunlar gibileri çalışırdı. Bolluk basamaklarında yukarı çıktıkça, zamanla Barry Pain'in şu *Eliza* ve *Eliza'nın Kocası* isimli zevkle okunan kitabında çok güzel tarif edilen 'Kız' seviyesine gelirdiniz.

Bizim hizmetkârlarımız, benim için annemin arkadaşlarından ve uzak akrabalarımızdan çok daha gerçek. Gözlerimi kapar kapamaz Jane'in o kocaman göğsü, muazzam kalçaları, beline sarılmış beyaz kolalı kuşağıyla mutfağında salına salına yürüdüğünü görüveriyorum. Şişmanlığı onu rahatsız etmiyor gibiydi; ayaklarından hiç şikâyetçi olmazdı, dizlerinden ve ayak bileklerinden de dertli değildi, eğer tansiyonu yükselmiş olsa bile bunun farkında değildi. Hatırladığım kadarıyla o hiç hasta da olmamıştı. Olimpiyat sporcusu gibi güçlüydü. Jane'in duyguları var idiyse bile bunu hiç göstermezdi; o ne üzülür ne de öfkelenirdi, sadece büyük bir yemek daveti için hazırlanırken yüzü belli belirsiz bir şekilde hafifçe kızarırdı. Böylesi zamanlarda onun kişiliğinin o yoğun sükûnetinin birazcık bozulur gibi olduğunu söyleyebilirim; yüzü hafifçe kızarır, dudaklarını sımsıkı birbirine kenetler, alnında çok hafif kırışıklık belirirdi. İşte o günler benim kararlılıkla mutfaktan kaybolmamın istendiği günlerdi. "Bak Bayan Agatha, bugün hiç vaktim

yok. İşlerim başımdan aşkın. Sana bir avuç üzüm vereyim, hemen bahçeye çık ve artık geri gelip beni daha fazla üzme." Ben hemen mutfaktan ayrılırken her zamanki gibi Jane'in kesin tavırlarından etkilenmiş olurdum.

Jane'in kişiliğinin belli başlı özellikleri ağzının sıkı olması ve herkese karşı mesafeli davranmasıydı. Onun bir erkek kardeşinin olduğunu biliyorduk, bunun dışında ailesi hakkında pek az bilgimiz vardı. Jane ailesinden hiç söz etmezdi. Cornwall'dan gelmişti ve ona "Bayan Rowe" diye hitap ediyorlardı ama bu sadece bir saygı göstergesiydi. İyi hizmetkârların tümü gibi o da haddini çok iyi bilirdi. Onun görevi yönetmekti. Ve evde çalışanlara yönetimin kendisinde olduğunu açıkça gösterirdi.

Herhalde Jane pişirdiği o harika yemeklerden gurur duyuyor olmalıydı ama bunu hiçbir zaman belli etmediği gibi, düşüncelerini açıklamaya da kalkışmazdı. Hazırladığı yemekler için ertesi gün yapılan övgüleri kabul ederken, bir minnet duygusu sergilemezdi. Ama sanırım babam mutfağa gelip de onu kutladığı zamanlar çok sevinirdi.

Ayrıca bir de Barker vardı, orta hizmetkârlarımızdan biriydi ve bana hayatın bir başka yüzünü göstermişti. Barker'ın babası disiplinli bir Plymouth Kardeş üyesiydi. Barker günah işlemenin ne demek olduğunun her zaman farkındaydı ve bazı konularda birden parlayıverir, "Sonsuzluğa lanet olsun!" diye bağırırdı. Sonra da biraz neşelenir gibi davranarak, "Babam benim Anglikan Kilisesi'nin ayinlerine katıldığımı öğrenseydi, kim bilir neler derdi?" diye söylenirdi. "Dahası o ayinlerden *çok hoşlandım*. Geçen pazar günü papazın vaazını çok beğendim, ayrıca ilahilerden de çok etkilendim."

Annem, bize yatıya gelen bir çocuğun oda hizmetkârlarından birine aşağılayıcı bir tavırla, "Canım sen bir hizmetçi parçasısın!" dediğini duymuştu ve hemen çocuğu karşısına alıp nasihat etmişti. "Hizmetkârlara böyle sözler söylediğini bir daha duymayayım. Onlara elimizden geldiğince kibar davranmak zorundayız. Onlar bizim uzun zamanda yapabileceğimiz işleri büyük bir ustalıkla yapıveriyorlar. Ayrıca unutma *onlar* senin sözlerine karşılık veremezler. Durumları nedeniyle *sana* kaba davranma şansına sahip olamayanlara karşı her zaman kibar davranmalısın. Eğer sen kibar olmazsan, onlar seni aşağılarlar ve böyle davranmakta da haklıdırlar, çünkü sen küçük bir hanımefendi gibi davranmamışsındır."

O devirlerde "küçük bir hanımefendi olmak" evlerde çok sık vurgulanırdı. Ayrıca bu özelliğin bazı garip kuralları da vardı.

Size bağımlı olanlara kibar davranma maddesiyle başlayan kurallar listesi. Şöyle devam edip giderdi: "Bir hanımefendi gibi davranmak için her zaman tabağında biraz yiyecek bırakmalısın.", "Ağzın doluyken sakın bir şey içme.", "Mektup zarfına, eğer bu mektup bir ticaret adamına gönderilecek bir fatura değilse, asla yarım penilik iki pul yapıştırma.", "Ve tabii tren yolculuğuna çıkarken, yolda bir kaza olması ihtimaline karşılık temiz iç çamaşırı giymeyi unutma."

Mutfakta çay faslı çoğu zaman sosyal bir buluşma havasında olurdu. Jane'in sayısız arkadaşı vardı ve neredeyse her gün bunlardan bir ikisi bize gelirdi. Tepsiler dolusu sıcak kurabiyeler fırından çıkarılırdı. Jane'in kurabiyeleri gibisini bir daha hiç tatmadım. Sıcak keklerin içi kuşüzümüyle dolu olurdu ve gerçekten tatlarına doyum olmazdı. Jane o sakin uysal tavrına rağmen oldukça sert bir amir gibi davranırdı. Birisi sofradan kalkmaya hazırlansa bir ses hemen: "Ben henüz yemeğimi bitirmedim, Florence," derdi. Florence de utanç içinde yerine oturup, "Özür dilerim Bayan Rowe," diye mırıldanırdı.

Birinci sınıf aşçılar her zaman evli olurlar. Yani onlara Bayan diye hitap edilirdi. Oda hizmetkârlarına ise her zaman uygun isimler verilirdi. Yani Jane, Mary, Edith gibi. Violet, Muriel, Rosamund ve benzeri isimler hizmetkârlara uygun görülmezdi. Hizmetkâr kız işe başlarken ona kararlılıkla şöyle denilirdi: "Benim hizmetimde çalıştığın sürece senin adın Mary olacak." Yeterince uzun süre çalışan oda hizmetkârlara ise soyadlarıyla hitap edilirdi.

Çocuk bölümü ile mutfak arasında gerginlik yaşanması oldukça alışıldık bir durumdu, fakat Dadıcık, haklarını korumasını bilmesine rağmen sakin bir kadındı ve genç hizmetkârlar onu hem sayarlar hem de gerektiğinde ona danışırlardı.

Sevgili Dadıcık... Devon'daki evimde onun bir portresi asılı. Portreyi, bizim aile üyelerinin portrelerini yapan ve o dönemlerde çok iyi tanınan N. H. Y. Baird isimli bir ressam yapmıştı. Annem Bay Baird'in resimlerini biraz eleştirmekten geri kalmıyordu. Annem, "Bay Baird herkesin çok *pis* görünmesine neden oluyor," diye yakınıyordu. "Hepiniz sanki *günlerdir* yıkanmamış gibi görünüyorsunuz."

Annem sözlerinde biraz haklıydı. Erkek kardeşimin yüzündeki koyu mavi ve yeşil gölgeler, onun sabun ve su kullanmaktan hoşlanmadığı izlenimi veriyordu ve benim de on altı yaşındayken yapılan portremde sanki üst dudağımın üzerinde hafif bir bıyık varmış gibiydi, oysa benim hiç böyle bir sorunum olmadı. Ama bu arada babamın resminde yüzü öylesine pembe, beyaz ve parlak görünüyordu ki, bu portrenin bir sabun reklamı olduğunu da düşünebilirdiniz. Bana öyle geliyor ki, bu ressam, aslında resim yapmaktan pek de hoşlanmıyordu, fakat annem zavallı Bay Baird'i ısrarlarıyla bunaltıp ikna etmişti. Erkek kardeşimle kız kardeşimin resmi, onlara pek benzemiyordu, babamın resmi ise onun canlı kopyasıydı, fakat bir resim olarak da diğerlerinden daha az dikkat çekiciydi.

Bay Baird, Dadıcık'ın portresini büyük bir aşkla ve şevkle yapmıştı. Dadıcık'ın fırfırlı başlığının şeffaf kumaşı ve önlüğü gerçekten çok etkileyiciydi ve çukura kaçmış gözleri, kırışıklarla dolu yüzüyle uyum içindeydi. Bu portre tümüyle Felemenkli eski bir resim ustasının elinden çıkmış gibiydi.

Dadıcık bize geldiği zaman kaç yaşındaydı ve annem neden dadı olarak böyle yaşlı bir kadını seçmişti, bunları bilemiyorum. Fakat annem her zaman şöyle derdi: "Dadıcık'ın bize geldiği dakikadan itibaren senin için endişelenmeme gerek kalmadı, senin iyi ellerde olduğunu biliyordum." O ellerden pek çok bebek geçmişti, ben onların sonuncusuydum.

Nüfus sayımında sıra bizim eve gelince babam evde kim varsa hepsinin isimlerini ve yaşlarını kaydettirmek zorundaydı.

Babam esefle, "Bu çok sıkıcı bir iş!" diye söylendi. "Hizmetkârlar, senin onlara yaşlarını sormandan hoşlanmazlar. Dadıcık'ın durumu nedir?"

Bu sözler üzerine Dadıcık çağrıldı, babamın karşısına geçti, ellerini kar beyazı önlüğünün önüne kavuşturmuştu ve o yumuşak bakışlı gözlerini soran bir ifadeyle babama yöneltmişti.

Babam nüfus sayımının ne anlama geldiğini kısaca açıkladıktan sonra, "İşte bu nedenle herkesin yaşını kaydetmek zorundayım," dedi. "Şey Dadıcık senin yaşın için ne yazayım?"

Dadıcık kibarca, "Ne isterseniz onu yazın, efendim," dedi.

"Evet ama... şey... bilmem gerekiyor."

"Sizce en uygun olan ne ise onu yazın, efendim." Dadıcık'ı zorlamanın anlamı yoktu.

Babama kalırsa Dadıcık en az yetmiş beş yaşındaydı, ama sıkıntılı bir tavırla, "Şey, yani, elli dokuzunda ya da o yaşlarda olabilir misin?" diye sordu.

O buruşuk yüzde acı çeken bir kadının ifadesi belirdi.

"Ben gerçekten o kadar yaşlı mı görünüyorum, efendim?" diye dalgın bir tavırla sordu.

"Hayır... hayır... Şey ben ne yazayım?"

Dadıcık gururla, "Sizce *doğru* olan ne ise onu yazın, efendim," dedi.

Bunun üzerine babam da Dadıcık'ın yaşını altmış dört olarak kayda geçti.

Dadıcık'ın davranışının günümüze kadar gelen yankıları var. Kocam Max, son savaşta Polonyalı ve Yugoslav pilotlarla ilgilenirken aynı karşı koyan tavra tanık olmuştu.

"Yaşınız?"

Pilot, sevimli bir tavırla elini salladı. "Siz ne isterseniz onu yazın lütfen, yirmi, otuz, kırk benim için hiç önemi yok."

"Nerede doğdun?"

"Canınız neresini istiyorsa orada. Krakov, Varşova, Belgrad, Zagreb... artık keyfiniz bilir."

Bu gerçeklerle ilgili ayrıntıların komik bir şekilde önemsenmemesi kadar stres yaratan bir şey daha olamaz.

Araplar da aşağı yukarı aynıdırlar.

"Baban iyi mi?"

"Evet iyi ama o *çok* yaşlı."

"Baban kaç yaşında?"

"Şey, babam çok ama çok yaşlı doksan doksan beş yaşında var."

Ama babanın daha ellisine bile gelmediği anlaşılır.

İşte hayata bakış böyledir. Sen gençken, *gençsindir;* dinç olduğun zaman, "çok canlı biri" sayılırsın; gücün azalmaya başlayınca artık yaşlısındır. Eğer *yaşlıysan* da gerçekten çok yaşlı olmalısın.

Hayatım

Beşinci doğum günümde bana bir köpek hediye edilmişti. Bu, o güne kadar aklımı başımdan alan en büyük olaydı; öyle çok sevinmiştim ki tek kelime söyleyemiyordum. Şu çok iyi bilinen klişe sözü "falancanın dili tutulmuştu"yu okuduğum zaman bunun basit bir gerçeği ifade etme yöntemi olduğunu anlamıştım. Dilim tutulmuştu, teşekkür ederim, bile diyememiştim. Güzel köpeğime bile bakamıyordum. Bunu yapmak yerine ona arkamı döndüm. Hemen yalnız kalıp bu inanılmaz mutluluğu özümsemeliydim. (Hayatımın daha sonraki yıllarında da aynı şeyi sık sık yaptım.) Sanırım yalnız kalmak için çekildiğim yer tuvaletti. Sakin sakin düşünceye dalmak için mükemmel bir yerdi, orada hiç kimsenin sizi gözlemlemesine imkân yoktu. O günlerde tuvaletler çok rahattı, adeta birer oda gibiydi. Tuvaletin ağır maun kapağını kapatıp üzerine oturdum, duvarda asılı duran Torquay haritasına görmeyen gözlerle baktım ve gerçeği kendime anlatmaya çalıştım.

"Benim bir köpeğim var... Bir köpek... Bana ait bir köpek... Benim kendi köpeğim... Yorkshire terrier cinsi... Benim köpeğim... Benim kendi köpeğim..."

Daha sonra annem bana babamın verdiği hediyeye karşı sergilediğim davranıştan dolayı düş kırıklığına uğradığını anlattı.

Babam, "Çocuğun bu köpeği seveceğini sanmıştım. Oysa kızımız onunla hiç ilgilenmiyormuş gibi," demiş.

Her zaman anlayışlı davranan annem, babama benim biraz zamana ihtiyacım olduğunu söylemiş. "Agatha olanları henüz pek anlamış değil."

Bu arada dört aylık yavru Yorkshire terrier kederli kederli bahçeye gidip kendini Davey adındaki somurtuk bahçıvanımıza sevdirmeye çalıştı. Belli ki köpekle önceleri bir bahçıvan ilgileniyormuş, hayvanın gözüne bir kazma kürek ilişince kendini evinde hissedebileceği bir yer bulduğunu sanmış. Köpek bahçedeki patikaya oturup toprağın kazılmasını dikkatle seyrediyordu.

Biraz sonra köpeğimi orada buldum ve birbirimizle tanıştık. İkimiz de çekingendik, birbirimize pek zor yaklaşabiliyorduk. Fakat o haftanın sonunda Tony ile birbirimizden ayrılmaz olmuştuk. Ona babamın uygun gördüğü resmi isim George Washington'du. Kısaca Tony ismi benim buluşumdu. Tony, tam bir çocuğun sevebileceği köpekti; iyi huylu, şefkatliydi

ve benim tüm çılgınlıklarıma katlanıyordu. Dadıcık da böylece bazı sıkıntılardan kurtuluyordu. Tony'ye kurdeleler ve çeşitli süsler takılmıştı, küçük köpek bunları ne kadar çok beğendiğini göstermek için elinden geleni yapıyordu ve kemirme kontenjanındaki terliklere ek olarak o süslerin de kenarlarını köşelerini ısırıyordu. Ona benim yeni gizli destanıma katılma ayrıcalığı tanınmıştı. Dickie (Kanarya Goldie) ve Dick'in hanımı yani ben aramıza Lord Tony'yi de almıştık.

O ilk yıllardan kız kardeşimi erkek kardeşimden daha az hatırlıyorum. Kız kardeşim bana iyi davranırdı, erkek kardeşim bana "Ufaklık" derdi ve çok da kibirliydi. İşte bu nedenle doğal olarak ben ona izin verdiği kadar bağlanmıştım. Hatırladığım kadarıyla ona bu kadar bağlanmamın en önemli nedeni, beyaz fare beslemesiydi. Bay ve Bayan Bıyık'la ve aileleriyle tanıştırılmıştım. Dadıcık bunu hiçbir zaman onaylamadı. Farelerin koktuklarını söylerdi. Tabii gerçekten kokuyorlardı.

O zamanlar evde zaten bir köpeğimiz vardı. Erkek kardeşime ait yaşlı köpeğin cinsi Dandy Dinmont adı da Scotty'di. Erkek kardeşime babamın en yakın arkadaşı Louis Montant'ın adı verilmişti. Evde ona Monty derdik ve erkek kardeşimle Scotty birbirlerinden hiç ayrılmazlardı. Annem nerdeyse otomatik olarak kardeşime şöyle mırıldanmayı âdet edinmişti: "Başını köpeğe fazla yaklaştırıp da yüzünü yalamasına izin verme, Monty." Scotty'nin sepetinin yanında yüzükoyun yere uzanıp kolunu köpeğin boynuna dolamış olan Monty, bu uyarıyı hiç dikkate almazdı. Babam da hep, "Bu köpek çok kötü kokuyor," derdi. Scotty o zamanlar on beş yaşındaydı ve ancak çok ateşli bir köpek âşığı bu suçlamaya karşı çıkabilirdi. Monty sevgi dolu bir sesle, "Gül!" diye mırıldanırdı "Gül... Scotty'nin kokusu bu... O gül kokuyor."

Ama sonunda felaket Scotty'i de buldu. Artık ağır hareket edebilen ve gözleri görmeyen Scotty, Dadıcık ve benimle birlikte yolda yürürken, tam karşıya geçtiğimiz sırada köşeden birdenbire ortaya çıkan bir yük arabasının altında kaldı. Onu bir taksiyle eve getirip veteriner çağırdık, fakat Scotty birkaç saat sonra öldü. O saatlerde Monty birkaç arkadaşıyla denizde yelkenliyle geziyordu. Annem kardeşime acı haberi nasıl vereceğini bilemediği için pek sıkıntılıydı. Köpeğin cesedini çamaşırhaneye götürüp,

kardeşimin dönüşünü büyük bir endişeyle beklemeye koyuldu. Aksilik bu ya, kardeşim her zamanki gibi doğruca evin kapısından içeri girmek yerine, bahçeden dolaşıp ihtiyacı olan bazı aletleri almak için önce çamaşırhaneye girmişti. Orada Scotty'nin cesedini bulunca hemen geri dönüp dışarı çıkıp saatlerce yürüdü. Ancak gece yarısına doğru eve dönebildi. Annemle babam, Scotty'nin ölümünden kardeşime söz etmeyecek kadar anlayışlıydılar. Monty, bahçede, ailenin ölen köpeklerinin mezarlarının bulunduğu köşede, Scotty için bir mezar kazdı. Köpek mezarlığında gömülü her köpeğe bir taş dikilmiş üzerine de adı yazılmıştı.

Belirttiğim gibi insanlara acımasızca takılmaya meraklı olan erkek kardeşim bana da "sıska piliç" diye hitap etmeye bayılıyordu. Ben de her defasında hüngür hüngür ağlayarak ona karşılık veriyordum. Bu benzetmenin beni neden bu kadar üzdüğünü bilemiyorum. Biraz da sulugözlü bir çocuk olduğum için, doğruca annemin yanına gidip ağlaya sızlaya, "Ben sıska piliç sayılmam, değil mi, anneciğim?" diye sızlanırdım. Annem hiç etkilenmeden sadece şunları söylemekle yetinirdi. "Seninle alay edilmesini istemiyorsan, neden sürekli Monty'nin peşinden gidiyorsun?"

Bu sorunun cevabı yoktu. Fakat kardeşime öylesine hayrandım ki, ondan uzak kalmayı bir türlü göze alamıyordum. Erkek kardeşim, kız kardeşlerin küçümsendiği yaşlardaydı ve beni de başının belası sayıyordu. Monty bazen bana karşı iyi davranır, "atölyesine" girmeme izin verirdi. Burada küçük bir torna tezgâhı vardı, tahta parçalarına, aletlerine dokunmama ve bunları ona vermeme izin verirdi. Fakat eninde sonunda "sıska piliç"e atölyeden çıkması emredilirdi.

Bir keresinde Monty'nin gözüne öyle bir girmiştim ki, bana teknesiyle gezmeyi teklif etti. Kardeşimin Torbay'da kullandığı küçük bir yelkenlisi vardı ve çok ilginç bir şey oldu; o yelkenliyle gezmeme izin verildi. O günlerde hâlâ bizimle birlikte olan Dadıcık ise bu geziye gitmeme, ıslanırım, elbisemi kirletip yırtarım, yaralanırım ve mutlaka boğulurum diye şiddetle karşı çıktı. "Delikanlılar küçük bir kızla nasıl ilgilenmeleri gerektiğini bilemezler."

Annem de, benim tekneden düşmeyecek kadar aklımın olduğunu söyledi ve bunun iyi bir deneyim olacağını belirtti. Sanırım annem Monty'nin bu hiç alışılmadık davranışından duyduğu memnuniyeti de belirtmek iste-

mişti. İşte böylece rıhtıma kadar yürüdük. Monty, tekneyi merdivenlerin önüne getirdi. Dadıcık beni kucaklayıp Monty'ye uzattı. Son anda annem verdiği karardan pişmanlık duydu. "Dikkatli olman gerekiyor, Monty. Çok dikkatli ol ve geziniz uzun sürmesin. Sen kardeşine bakacaksın değil mi?"

O dakikalarda Monty de bu teklifi yaptığı için pişmanlık duyup kısaca, "Sen onu merak etme," demekle yetindi. Sonra da bana dönüp, "Olduğun yere otur, kıpırdanıp durma ve Tanrı aşkına hiçbir şeye elini sürme," dedi.

Kardeşim daha sonra da halatlarla bir şeyler yapıp durdu. Tekne öyle bir açıda duruyordu ki olduğum yerde oturmama ve bana emredildiği gibi hareketsiz kalmama imkân yoktu. Bu durum beni çok korkutuyordu, fakat suda ilerlemeye başlayınca neşem yerine geldi ve geziden keyif almaya başladım.

Annemle Dadıcık rıhtımın sonunda durmuşlar bizim arkamızdan bir Yunan oyununun kahramanları gibi bakıp duruyorlardı. Dadıcık gezinin felaketle sonuçlanacağı kehanetinde bulunurken ağlamaklı olmuştu. Annem ise korkularını gizlemeye çalışırken, belki kendisinin de ne kadar beceriksiz bir denizci olduğunu hatırlamıştı. "Agatha'nın bir daha yelkenliye binmek isteyeceğini hiç sanmıyorum," dedi. "Deniz de oldukça çalkantılı." Annemin açıklaması gerçeği yansıtıyordu. Kısa bir süre sonra yüzüm yemyeşil olmuş ve balıkçıların deyimiyle tam üç kez balıkları doyurmuş olarak geri getirildim. Monty beni karaya çıkardı ve nefretle, kadınların hepsinin aynı olduğunu da belirtmekten geri kalmadı.

DÖRT

Beş yaşıma basarken, korku duygusuyla tanıştım. Bir ilkbahar günü Dadıcık'la çuhaçiçeği toplamaya çıkmıştık. Demiryolunun kenarından geçmiş, çuhaçiçeklerinin yoğun olduğu hendeklerden tümseklerden çiçek toplaya toplaya Shiphay Sokağı'na gelmiştik.

Bir bahçenin kapısından içeri girip çiçek toplamaya devam ettik. Öfkeli ve kaba bir ses bize bağırdığı zaman sepetimiz çiçeklerle tepeleme dolmuştu.

"Siz ne yaptığınızı sanıyorsunuz?"

Sesin sahibi kırmızı yüzlü, öfkeli, dev gibi bir adamdı, yani bana göre.

Dadıcık, hiçbir şeye zarar vermediğimizi sadece çuhaçiçeği topladığımızı söyledi.

"Başkasının arazisine izinsiz girmek, sizin yaptığınız bu. Hemen def olun gidin! Eğer bir dakika içinde şu kapıdan çıkmazsanız, sizi diri diri kaynar suda haşlarım, anlaşıldı mı?'

Bahçeden çıkarken çaresizlik içinde Dadıcık'ın elini sımsıkı tuttum. Dadıcık hızlı yürüyemiyordu, ayrıca bunu yapmaya da gayret etmedi. Korkum giderek artıyordu. Sağ salim yola çıktığımızda öylesine rahatlamıştım ki, az kalsın düşüp bayılacaktım. Dadıcık'ın birdenbire fark ettiği gibi yüzüm kireç gibi bembeyaz olmuştu ve hasta gibiydim.

Dadıcık yumuşak bir sesle, "Canımın içi, adamın dediklerini gerçekten yapacağını aklına getirmedin değil mi?" dedi. "Yani seni kaynar suda haşlamak falan gibi."

Sersemlemiş bir halde başımı salladım. Gözlerimin önünde o sahneyi canlandırmıştım. Dumanları tüten kaynar su dolu kocaman bir kazan, beni o kazana atıyorlar. Acıdan çığlık çığlığa bağırıyorum. Bütün bunlar benim için gerçekti.

Dadıcık, yatıştırıcı bir sesle konuştu. Bu, insanların bir çeşit konuşma tarzıydı. Aslında bir tür şakaydı. "Efendi bir adam değil, çok kaba ve sevimsiz biri, fakat dediklerini yapmaya niyeti yoktu. Bu sadece bir şakaydı."

Ama o sözler bana hiç de şaka gibi gelmemişti ve şimdi bile bir bahçeye girdiğim zaman içimde hafif bir ürperti duyarım. O günden sonra bir daha asla böylesine gerçek bir dehşet yaşamadım.

Ancak kâbuslarımda bu olayda olduğu kadar hiç korkmadım. Çocukların hepsi kâbus görürler ve ben bunların bakıcıların ya da başkalarının çocukları korkutmalarının bir sonucu mu, yoksa gerçek yaşamda gerçekleşen bazı olaylardan mı kaynaklandığından emin değilim. Benim özel kâbusum da "Silahlı Adam" adını verdiğim birine odaklanıyordu. Öyle biriyle ilgili bir hikâye okumamıştım. Ona "Silahlı Adam" diyordum. Çünkü elinde bir silah taşıyordu, hani onun beni vurmasından korktuğumdan değildi ya da silahla ilgili başka herhangi yaşadığım bir olay da yoktu. Silah, onun görün-

tüsünün bir parçasıydı. Şimdi o görüntünün kurşuni mavi üniformalı bir Fransız'a ait olduğunu düşünüyorum; saçları pudralanmış, başında üç köşeli bir şapka ve silah da eski model bir asker tüfeği. Korkutucu olan sadece onun varlığıydı. Aslında sıradan bir rüyaydı; farklı kişilerin katıldığı bir çay daveti ya da toplu bir yürüyüş, yani sıradan bir eğlence. Derken birdenbire bir huzursuzluk duymaya başlıyordum. Birisi vardı -*orada olmaması gereken biri vardı*- ve ben inanılmaz bir korku hissine kapılıyordum. Sonra da onu görüyordum; çay masasında otururken, sahilde yürürken, oyunlara katılırken... Adamın soluk mavi gözleri benimkilerle birleşirdi ve çığlık çığlığa, "Silahlı Adam, silahlı Adam!" diye bağırarak uykudan uyanırdım.

Dadıcık sakin bir sesle, "Bayan Agatha dün gece şu Silahlı Adam rüyalarından birini gördü," diye açıklama yapardı.

Annem de bana, "Yavrum, bu adam niçin o kadar korkutucu biri?" diye sorardı. "Adamın sana ne yapacağını düşünüyorsun?"

Rüyama giren adamın neden korkutucu olduğunu bilmiyordum. Daha sonraları rüya çeşitlenmeye başladı. Silahlı Adam her zaman kostümlü olmuyordu. Bazen bir çay sofrasında otururken, karşıda oturan bir arkadaşa ya da aile üyelerinden birine bakardım ve birdenbire o kişinin Dorothy, Phyllis, Monty ya da annem veya başka herhangi biri olmadığını fark ederdim. O tanıdık yüzün soluk mavi gözleri benimkilerle birleşirdi. *O gerçekten Silahlı Adamdı.*

Ben küçük yaşlardayken âşık oldum. Bu insanı paramparça eden ama harika bir deneyimdi. Duygularımın kahramanı Darthmouth Harp Okulu öğrencisiydi, erkek kardeşimin arkadaşlarından biriydi. Altın sarısı saçları, masmavi gözleriyle benim duygularıma hitap ediyordu. Ama o çevresindekiler üzerinde yarattığı duygulardan haberdar değildi. Arkadaşı Monty'nin küçük kız kardeşiyle hiç ilgilenmediği gibi ona benimle ilgili bir soru sorulsa büyük bir olasılıkla ondan hoşlanmadığımı söyleyebilirdi. Duygu yoğunluğu yüzünden, onun bana doğru geldiğini görünce hemen ters yöne gidiyordum ve yemek masasında oturduğumuz zamanlar da başımı başka tarafa çeviriyordum. Bir defasında annem beni nazikçe uyardı:

"Senin utangaç olduğunu biliyorum, canım, ama kibar davranmak zorundasın. Sürekli Philip'i görünce başını çeviriyorsun, çocukcağız sana

bir şey söyleyince sen sadece homurdanıyorsun. Philip'ten hoşlanmasan da ona nazik davranmak zorundasın."

Philip'ten hoşlanmamak mı? Kimse bir şey bilmiyordu. Şimdi düşünüyorum da, meğer erken yaşlardaki aşklar ne kadar tatmin edici oluyormuş. Böyle aşklarda hiçbir beklenti yoktur; ne bir bakış, ne bir kelime. Bu saf bir hayranlık duygusu. Bu duygunun etkisinde kalan kişi bulutların üzerinde yürür gibi olur, bir yandan da kafasında sevdiği kişiye yardımcı olabileceği bazı olayları hayal eder. Örneğin, sevdiğine bakabilmek için bir salgın hastalıklar kampına gitmek ister. Sevdiğini bir kurşundan korumak için ona canlı kalkan olur. Bir hikâyede hayal gücüne dayalı her şey olabilir. Ancak bu hayallerde asla mutlu sona ulaşılmaz. Belki yanarak ölürsün ya da salgın hastalığa yakalanırsın. Kahraman, senin yaptığın o büyük fedakârlığın farkına bile varmaz. Çocuk odasında, yere oturmuş, Tony ile ciddi ciddi oyun oynarken kafamın içinde şahane hayaller dolaşıyordu. Aylar geçti. Philip, bir deniz subayı olup *Britannia*'dan ayrıldı. Kısa bir süre oradaki duvarda New York'un kocaman renkli bir haritası asılıydı, o günlerde en çok bu ilgimi çekiyordu. Onun hayali gözlerimin önünden gitmedi ama sonra kayboldu. Aşk, üç yıl sonra geri dönmek üzere kayboldu. Bu kez de ablamla flört eden uzun boylu, esmer bir yüzbaşıya fena halde tutuldum.

Ashfield yuvamızdı ve öyle kabul edilmişti, ama diğer taraftan Ealing de bir heyecan kaynağıydı. Burası yabancı ülkeye özgü tüm romantizme sahipti. Zevk veren yerlerden biri tuvaletti. Çok hoş kocaman maundan yapılma bir klozeti vardı. İnsan onun üzerine oturdu mu kendini tahtına kurulmuş bir kraliçe gibi hissediyordu ve ben de tuvaletin hanımefendisini Kraliçe Marguerite olarak adlandırdım ve kraliçenin oğlu Prens Goldie de tahtın vârisiydi. Prens, kraliçenin sağ elindeki küçük dairenin içinde oturuyordu, şu güzelim Wedgwood marka sifonun tutacağının yanıydı onun yeri. Sabahları, tuvalette iki büklüm oturup güya çevremdekilere konuşma yapmaya kendimi kaptırıyor ve elimi öpsünler diye yukarı kaldırıyordum. Bu oyun, dışarıda tuvalete girme sırası bekleyenler isyan edinceye kadar sürüyordu. Duvarda asılı kocaman renkli bir New York haritası asılıydı, bu da benim ilgi odağım olmuştu. Evde bir hayli Amerika'dan gelme resim var-

dı. Yedek yatak odasında benim çok sevdiğim renkli baskı resimler duruyordu. Bunlardan bir tanesi "Kış Sporları" başlığını taşıyordu, resimde çok üşümüş görünen bir adam, buzla kaplı bir alanda küçük bir delikten bir balığı yukarı çekmeye çalışıyordu. Bu, bana hüzünlü bir spor gibi göründü. Diğer taraftan koşu atı Grey Eddy, büyüleyici bir güzelliğe sahipti.

Babam, üvey annesinin yeğeniyle evlendiği için (büyükbabamın İngiliz olan ikinci eşi) ve babam ona anne diye hitap ediyordu ama karısına göre o hâlâ teyzesiydi, ailede ona genellikle Nine Teyze derlerdi. Büyükbabam hayatının son yıllarını New York'taki işyeriyle Manchester'deki İngiltere şubesi arasında mekik dokuyarak geçirdi. Onun öyküsü Amerika'nın "başarı öykü"lerinden biriydi. Büyükbabam, Massachusetts'li yoksul bir ailenin çocuğuyken New York'a gelmiş, bir şirkette önce ayak işlerine bakmak için başlamış sonra zamanla şirkete ortak olmuştu. Üç kuşaktır ailesi işçiyken döner koltuğa kurulma hayalini büyükbabam gerçekleşmişti. Büyükbabam büyük bir servete sahip olmuştu. Babam, adamlarına aşırı güvendiği için bu servet yavaş yavaş eriyip gitmişti. Erkek kardeşim de elde kalan kırıntılarla işi idare etmek zorunda kalmıştı.

Büyükbabam, ölümünden kısa bir süre önce Cheshire'da büyük bir ev satın almıştı. O artık hasta bir adamdı ve ikinci eşi oldukça genç sayılabilecek bir yaşta dul kalmıştı. Kadın, bir süre Cheshire'da yaşadı ama sonunda o dönemde hâlâ köy sayılarak Ealing'de bir ev satın aldı. Üvey büyükannenin sık sık belirttiği gibi evin etrafı tarlalarla çevriliydi. Ancak ben onu ziyarete gittiğim zaman evin eskiden tarlalarla çevrili olduğuna inanmak mümkün değildi. Çevreye düzgün görünümlü evler dört koldan sıralanmıştı.

Nine'nin evi ve bahçesi beni inanılmaz büyülüyordu. Çocuk odasını çeşitli bölgelere ayırmıştım. Ön kısımda büyük bir cumba vardı ve döşemeye cıvıl cıvıl renkli bir kilim serilmişti. Bu bölüme Muriel Room adını vermiştim. (Muhtemelen oriel, yani cumba sözcüğünden etkilendiğim için bu ismi uygun görmüştüm.) Çocuk dairesinin bir Brüksel halısıyla kaplanmış olan arka bölümü Yemek Salonu'ydu. Ben ayrı ayrı odalara farklı örtü ve kilimler seçmeye meraklıydım. Pek meşgul ve önemli bir kişi havasında kendi kendime bir şeyler mırıldanarak evimin bir odasından ötekine gidip duruyordum. Dadıcık ise her zamanki sakin haliyle oturmuş, örgü örüyordu.

Benim için bir başka büyülenme kaynağı da Nine Teyze'nin yatağıydı, dört direkli çok kocaman karyolanın kırmızı Şam ipeğinden yapılma perdeleri ve kuş tüyü yatağı vardı. Sabahları erkenden, daha giyinmeden yatağa girerdim. Nine, sabahın altısında uyanmış olurdu ve beni görmekten, her zaman memnun olurdu. Aşağı katta kakmalı mobilyalar ve Dresden porselenleri ile dolu bir salon vardı, fakat dışarıda bir limonluk bulunduğu için biraz kasvetli görünüyordu. Salonun yanında sabah odası vardı ve burada genellikle bir terzi kadın çalışırdı. Şimdi düşünüyordum da, terzi kadınlar ev halkının kaçınılmaz yardımcılarıydılar. Hepsinin birbirlerine benzeyen özellikleri vardı. Örneğin genellikle hayatlarında büyük talihsizliklerle karşılaşmış oluyorlardı. Evin hanımı ve ev halkı onları incitmemeye özen gösterirdi ama hizmetkârlar terzi kadınlara hiç de kibar davranmazlardı, onların yemekleri tepsilerle odalarına gönderilirdi ve benim hatırladığım kadarıyla da terziler, hanımlarının bedenlerine uyan giyecekler dikmeyi bir türlü başaramıyorlardı. Her şey ya çok dar geliyordu ya da giyenlerin üzerinden düşecek gibi bol oluyordu. Bu durumlarda yapılan şikâyetlere verilen cevap da, "Ah, evet, ama Bayan James'in hayatı öyle talihsizliklerle dolu ki..." oluyordu.

Ve işte Bayan James, sabah odasında çevresi modellerle sarılı, dikiş makinesinin başına oturup dikişini dikiyordu.

Büyükanne yemek odasında, hayatını Victoria Dönemi'ne özgü bir huzur içinde geçiriyordu. Burada odanın ortasına yerleştirilmiş ağır bir maun masa ve çevresine dizilmiş sandalyeler vardı. Pencereleri Nottingham dantelinden yapılma perdeler örtüyordu. Nine, ya masanın başında, çok büyük oymalı, bir deri koltukta oturup mektup yazar ya da şöminenin yanındaki büyük kadife koltukta otururdu. Masalar, kanepe ve koltukların bazıları kitaplarla doluydu, orada olmaları gereken ve iyi bağlanmamış paketlerden dökülen kitaplar. Nine her zaman kendisi ve hediye etmek için durmadan kitap satın alıyordu. Sonunda kitaplar ona çok fazla gelmeye başlamıştı ve çoğu zaman bunları kimlere göndermek istediğini unutuveriyordu ya da Bay Bennett'in sevgili küçük oğlu, Nine farkına varamadan on sekiz yaşına gelmiş oluyor ve artık *The Boys of St. Guldred's* veya *Adventures of Timothy Tiger* gibi kitapları okuma dönemi sona ermiş oluyordu.

Oyun oynamaya pek meraklı olan Nine, yazdığı mektubu yarım bırakıp "Bay Whiteley"den gelen piliç isimli oyunu oynamaya başladı. Piliç rolünü benim oynadığımı belirtmeye gerek yok. Nine, dükkânda büyük bir titizlikle satıcıya benim taze olup olmadığımı sorduktan sonra eve getirip tüylerimi yoldu, (ben de sevinç çığlıkları atıyorum), beni fırına yerleştirdi, bir süre sonra da pişince fırından çıkardı ve sıra pilici kesmek için kullanılacak bıçakların bilenmesine geldi. O sırada piliç birdenbire dirilip, "Ve o benim!" diye bir çığlık attı. Oyunun bu müthiş sonu defalarca tekrarlandı.

Sabah olaylarından biri de Nine'nin bahçeye açılan yan kapının hemen yanıbaşındaki kileri ziyaret etmesiydi. Ben hemen oracıkta biterdim ve Nine de, "Küçük bir kızın burada ne işi var?" diye bağırırdı. Küçük kız bir yandan dışarı çıkarılan ilginç malzemelere göz atarken orada durup umutla beklerdi. Raflar dolusu reçel ve konserve kavanozları, kutular dolusu hurmalar, kurutulmuş meyveler, incirler, Fransız erikleri, vişneler, paketler dolusu kuru üzüm, kilolarla tereyağı, şeker torbaları, çay ve un... Evdeki bütün yiyecekler duruyordu ve her sabah günün ihtiyaçlarına göre belirlenen malzemeler, ciddi bir hava içinde dışarı çıkarılıyordu. Aynı zamanda bir gün önce kilerden çıkarılanlarla ne yapıldığına ilişkin küçük bir soruşturma da yapılıyordu. Nine, her isteğe açıktı, fakat hep yiyeceklerin israf edildiğinden kuşkulanırdı. Evin ihtiyaçları giderildikten sonra Nine, Fransız eriğiyle dolu bir kavanozun kapağını açar ve ben de sevinç içinde avuçlarım eriklerle dolu bahçeye çıkardım. İnsan ilk günlerini hatırlarken, havanın belli bölgelerde hep aynı görünmesi ne garip. Torquay'daki çocuk odasında mevsim hep sonbahardı ya da bir kış gününün öğleden sonrasıydı. Şöminede ateş yanıyor ve giyecekler asılmış kurutuluyor, dışarıda yapraklar döne döne yere düşüyor veya bazen de kar yağıyordu. Ealing'in bahçesinde mevsim her zaman yazdır ve çok sıcak bir yazdır. O sıcak havayı ve yan kapıdan çıkarken aldığım güllerin kokusunu hâlâ duyabiliyorum. Gül ağaçlarıyla çevrili kare şeklindeki çimenlik alan bana hiç küçük görünmezdi. İşte orası da bir dünya idi. Önce güller -onlar çok önemli- solmuş çiçekler her gün kesilip atılıyor; diğerleri de içeri getirilip küçük vazolara yerleştiriliyor. Nine, gülleriyle büyük gurur duyardı, onların bü-

yüklüklerini ve güzelliklerini de sıvı gübreye bağlardı. "Sıvı gübre gibisi yok. *Hiç kimsede* benim güllerim gibilerine rastlayamazsınız," derdi.

Pazar günleri benim öbür büyükannem, genellikle iki dayımla birlikte bize öğle yemeğine gelirdi. O harika Victoria Dönemi günlerinden biriydi. Büyükanne Boehmer, Nine B. olarak tanınırdı ve annemin annesiydi. Nine B., saat on bir gibi, çok şişman olduğu, hatta Nine Teyze'den bile daha şişman olduğu için ahlaya puflaya gelirdi. Londra'dan bize gelebilmek için birkaç tren ve otobüs değiştirdikten sonra eve vardığında ilk işi düğmeli botlarını ayaklarından çıkarmak olurdu. Hizmetçisi Harriet de bu ziyaretlere katılırdı. Harriet, hanımının botlarını çıkarıp örgü terliklerini giydirebilmek için onun önünde yere diz çökerdi. Daha sonra Nine B., rahat bir soluk alıp yemek odasında sofraya otururdu ve iki kardeş sabah işlerine başlardı. Nine B., Nine Teyze'nin alışverişinin büyük bir bölümünü üstlenmişti. Nine B., Victoria Caddesi'ndeki Ordu ve Donanma mağazalarından alışveriş yapardı. Ordu ve Donanma mağazaları iki kardeşin dünyasının merkeziydi. Listeler, rakamlar ve hesaplar ikisinin de hoşuna gidiyordu. Satın alınan malların kalitesi de tartışma konusu olurdu: "Sen onu satın almak istemezdin, Margaret. Kaliteli bir mal değildi, çok kaba, son satın aldığımız mürdüm rengi kadifeye hiç benzemiyordu." Sonra Nine Teyze o kocaman şişman çantasını çıkarırdı, bana göre bu çanta muazzam bir servetin simgesiydi. Çantanın orta bölmesinde pek çok altın para vardı. Çantanın öbür bölmeleri de değişik değerde paralarla doluydu. Onarımların ve küçük alışverişlerin hesapları yapılırdı. Tabi Ordu ve Donanma mağazalarından her zaman mevduat hesabı üzerinden alışveriş yapılırdı ve sanırım Nine Teyze, her zaman Nine B.'nin harcadığı zaman ve para için ona bir miktar para verirdi. Kız kardeşler birbirine düşkündüler, fakat Nine Teyze ile Nine B.'nin arasında her zaman bir kıskançlık ve birbirini çekemezlik vardı. İkisi de birbiriyle alay etmeye ve bir şekilde üstünlük taslamaya bayılırdı. Nine B., kendi ifadesine göre, ailenin güzeliydi. Nine Teyze hep bu iddiayı yalanlardı: "Mary'nin (kardeşine Polly derdi) yüzü güzel tamam ama benim vücudumun güzelliği onda yok. Beyefendiler vücuda önem verirler."

Polly, vücut güzelliğinden yoksun olmasına rağmen, on altı yaşındayken Black Watch birliğinde görevli bir yüzbaşı, ona âşık olmuştu. Ai-

le, onun yaşının evlenmek için daha küçük olduğunu ileri sürdüyse de yüzbaşı yakında birliğiyle denizaşırı bir bölgeye gideceğini ve uzunca bir süre İngiltere'ye dönmesinin söz konusu olamayacağını belirterek hemen evlenmek istemişti. Böylece Polly on altı yaşında evlenmişti. Sanırım kardeşlerin arasındaki kıskançlığın asıl nedeni buydu. Polly'ninkisi bir aşk evliliğiydi. Polly gençti, güzeldi ve yüzbaşısının da o birliğin en yakışıklı subayı olduğu söyleniyordu.

Polly, kısa sürede beş çocuk sahibi oldu ama içlerinden biri öldü. Kocası da, Polly daha yirmi yedi yaşındayken attan düşerek öldü ve onu dul bıraktı. Nine Teyze, çok geç evlenmişti. Genç bir deniz subayı ile bir aşk macerası yaşamış, fakat çok yoksul oldukları için evlenememişlerdi ve denizci sevgili zengin bir dul ile evlenmişti. Nine Teyze de buna karşılık bir oğlu olan zengin bir Amerikalıyla evlenmişti. Kadıncağız mantığını ve yaşama olan sevgisini hiç kaybetmemesine rağmen bazı bakımlardan düş kırıklığına uğramıştı. Onun hiç çocuğu olmamıştı. Kocasının ölümüyle çok zengin bir dul olmuştu. Diğer taraftan Polly, kocasının ölümünden sonra ailesine bakmak için elinden geleni yapıyordu. Polly'nin varı yoğu, kocasından kalan küçük dul maaşıydı. Polly Nine'nin bütün gün pencerenin önünde oturup işlemler yaptığını, küçük yastıklar ve perdeler diktiğini hatırlıyorum. Polly Nine elişlerinde çok becerikliydi ve bazen hiç ara vermeden günde sekiz saatten fazla çalışırdı. İşte iki kardeş de kendisinde olmayan özelliklerden ötürü diğerini kıskanıyordu. Sanırım ikisi de birbirleriyle çekişmekten hoşlanıyordu ve giderek yükselen seslerle birbirlerine takılıyorlardı.

"Saçmalama, Margaret, ben hayatımda böyle bir saçmalık duymadım!" "Gerçekten Mary, izin ver de anlatayım..." Konuşmalar böyle uzayıp gidiyordu. Ölen kocasının arkadaşları arasında, Polly'ye kur yapanlar da olmuştu ve birkaç da evlenme teklifi almıştı, fakat Polly tekrar evlenmeyi kesinlikle reddetmişti. Hiçbir erkeği kocasının yerine koyamazdı ve zamanı gelince, kocasının Jersey'deki mezarına onun yanına gömülmek istiyordu.

Pazar hesapları tamamlanıp yeni hafta için ihtiyaç listesi yapıldıktan sonra dayılar gelirdi. Ernest Dayı, İçişleri Bakanlığı'nda çalışıyordu ve Harry Dayı da Ordu ve Donanma mağazalarının sekreteriydi. En büyük

Dayı Fred birliğiyle Hindistan'daydı. İşler tamamlanınca öğle yemeği için sofra kurulurdu.

Kocaman bir but, genellikle bir vişneli tart ve krema, bol miktarda peynir ve de sonunda evdeki en iyi kalite tatlı tabaklarıyla sunulan meyveler... O tabaklar çok güzeldiler ve hâlâ öyleler, tabakları hâlâ saklıyorum. Sanırım orijinal yirmi dört tabaktan on sekizi sağlam kalmış, eh bu da altmış yıllık bir süre için hiç de fena sayılmaz. Bunların Codport mu yoksa Fransız porseleni olduğunu bilmiyorum. Tabakların kenarları parlak yeşil renkteydi ve yaldızlı deniz kabuklarıyla süslenmişti. Ve her tabağın ortasında değişik bir meyve resmi vardı. O zamanlar ve şimdi de favorim incirdi, şöyle ağız sulandıran görünüşlü koyu pembe renkli incir. Kızım Rosalind'in en çok sevdiği her zaman iri taneli parmak üzümü olmuştur. Ayrıca güzel bir şeftali, beyaz çekirdeksiz üzüm, kırmızı kuş üzümü, ahududu, çilek ve daha başka pek çok meyve resmi vardı. Sofrada yaşanan en önemli dakikalar, bu tabakların, üzerlerinde küçük dantel örtülerle sofraya getirilmesiyle yaşanırdı, sonra herkes kendi tabağında hangi meyvenin yer aldığını tahmin etmeye çalışırdı. Bunun neden bu kadar büyük merak uyandırdığını söyleyemem, fakat bu her zaman için heyecan verirdi ve doğru tahminde bulunmuşsanız, kutlanmayı gerektiren çok önemli bir şey yaptığınızı hissederdiniz.

Devlere layık bir yemek faslından sonra uyku faslına sıra gelirdi. Nine Teyze, şöminenin yanındaki ikinci koltuğuna çekilirdi; bu koltuk büyük ve oldukça alçaktı. Nine B. kanapeye yerleşirdi, bu da bordo renkli, üzeri düğmelerle dolu bir deri kanapeydi ve Nine B.'nin dağ gibi gövdesine bir Afgan battaniyesi serilirdi. Dayılara ne olduğunu bilmiyorum. Yürüyüşe çıkmış ya da salona çekilmiş olabilirlerdi, fakat salon pek ender kullanılıyordu. Sabah odasını kullanmak imkânsızdı, çünkü o oda, evin terzisi unvanını taşıyan Bayan Grant için kutsal bir mekândı. Nine'm arkadaşlarına, "Ah hayatım, bu öyle acıklı bir hikâye ki!" diye mırıldanırdı. "Öyle zavallı bir küçük yaratık, vücudu kusurlu, *tıpkı bir sülün gibi tek geçidi* var." Bu deyim beni hep büyülemiştir çünkü ne anlama geldiğini bilmiyordum. Bunu içeri girilen bir koridor zannederdim.

Benden başka herkesin en az bir saat derin bir uykuya daldıktan sonra ben sallanır koltukta büyük bir dikkatle sallanırdım, başöğretmen oyununu oynayacağımız zamanı beklerdim. Harry Dayı ile Ernest Dayı başöğretmen oyunun en başarılı oyuncularıydılar. Biz tek sıra halinde otururduk ve başöğretmen her kim ise elinde boru gibi sarılmış bir gazete yığınıyla gelir, sıranın önünde aşağı yukarı gezinirken bağıra bağıra sorularını sormaya başlardı: "Dikiş iğnesi hangi tarihte icad edildi?", "Henry VIII'in üçüncü eşinin adı neydi?", "William Rufus nasıl öldü?", "Buğdaydan bulaşan hastalıklar nelerdir?" Bu sorulardan birine bile doğru cevap veren kişi yükseliyordu; cevap veremeyenler ise aşağılanıyorlardı. Sanırım, bugünlerde pek hoşlandığımız test uygulamasının Victoria Dönemi'ndeki denemeleriydi. Sanırım dayılar, annelerine ve teyzelerine olan görevlerini yerine getirince ortadan kayboluyorlardı. Nine B. orada kalıp Madeira pastası eşliğinde çayını içiyordu; ondan sonra da düğmeli botların getirildiği ve Harriet'in onları tekrar Nine B.'ye giydirmeye çalıştığı o korkunç dakikalar başlıyordu. Bu manzarayı seyretmek insana işkence gibi geliyordu ve herhalde verdiği acıya da dayanmak çok zor olmalıydı. Zavallı Nine B.'nin ayak bilekleri günün sonunda birer pasta gibi şişmiş oluyordu. Botun düğmelerini iliklemeye çalışmak çok acı verici bir işlemdi ve Nine B. acı içinde çığlık atıyordu. Ah, şu düğmeli botlar! İnsan onları neden giyerdi ki? Bunları doktorlar mı tavsiye ediyordu? Modaya köle olurcasına duyulan bağlılığın bedeli miydi bu acılar? Botların çocukların ayak bileklerini güçlendirmek açısından yararlı olduklarının söylendiğini biliyorum, fakat yetmiş yaşında yaşlı bir hanımefendi için böyle bir etki söz konusu olamaz. Neyse, Nine B. sonunda botları giymiş olarak yüzü acıdan kızarmış bir halde dönüş yolculuğu için trene biner, sonra da otobüsle Bayswater'daki evine giderdi.

O zamanlar, Ealing, şu Cheltenham veya Leamington kaplıcalarının özelliklerini taşıyordu. Emekliye ayrılmış ordu ve donanma mensupları kalabalık gruplar halinde "temiz hava alabilmek" amacıyla ve Londra'ya bu kadar yakın olmanın sağladığı imkândan yararlanmak için buraya akın ediyorlardı. Nine gerçekten sosyal bir insandı. Zaten o her zaman sosyal bir kadın olmuştu. Evi her zaman yelekler ve çorapları ördüğü albaylar ya

da generallerle dolu olurdu. Nine, adamlara hediyesini verirken, "Umarım eşiniz buna karşı çıkmaz," derdi. "Doğrusu sorun yaratmak istemem." Yaşlı beyefendiler ise kibarca teşekkür edip hâlâ etkileyici olduklarını düşünmenin verdiği sevinçle giderlerdi. Onların kibar davranışları beni her zaman biraz utandırırdı. Adamların beni eğlendirmek için yaptıkları şakalar bana hiç komik gelmezdi ve onların yarış havasındaki davranışları sinirlerimi bozardı.

"Küçük hanımefendi, tatlı olarak ne alacaklar acaba? Tatlı, küçük leydiye tatlı mı verilsin? Ya da bir şeftali? Veya şu altın sarısı buklelerle uyum sağlayacak sarı eriklerden birini versek?"

Utançtan yüzüm kızarmış bir halde, mırıldanarak bir şeftali yiyebileceğimi söylerdim.

"Eee, peki hangi şeftali? Hadi seç bakalım."

Yine mırıldandım. "Lütfen, en büyük ve en iyi şeftali."

Bir kahkaha tufanı. Galiba farkına varmadan bir şaka yapmıştım.

Daha sonra ise Dadıcık, "Asla bir şeyin en büyüğünü istememelisin," demişti. "Bu açgözlülüktür."

Yaptığımın açgözlülük olduğunu kabul edebilirdim, ama bu neden komikti?

Hayat rehberliğimi üstlenen Dadıcık beni bir gün şöyle uyardı:

"Yemeğini şimdikinden daha çabuk yemelisin. Büyüdüğün zaman bir dükün evinde yemek yediğini farz et bakalım?"

Bu hiç olacak şey değildi ama bu ihtimali kabul etmiştim.

"Büyük bir uşak ve birkaç da ayak işlerine bakan insanlar olacak ve zamanı gelince sen yemeğini bitirmiş olmasan da gelip tabağını kaldıracaklar."

Bu ihtimal aklıma gelince yüzüm soldu ve büyük bir istekle haşlanmış koyun etini yemeye koyuldum.

Soylularla ilgili olaylar Dadıcık'ın dilinden hiç düşmezdi. Bunlar beni ihtirasla yakıp tutuşturuyordu. Hayatta her şeyden çok bir gün Lady Agatha olabilmeyi istiyordum, fakat Dadıcık'ın sosyal yaşam bilgisi esnekliğe hiç imkân tanımıyordu.

Dadıcık, "İşte bu dediğin asla gerçekleşmez!" dedi.

"Asla mı?" Dehşete düşmüştüm.

Adamakıllı gerçekçi olan Dadıcık, "Asla!" diye tekrarladı. "Lady Agatha unvanını ancak doğuştan soylu olursan kullanabilirsin. Bir dükün, bir markinin ya da bir kontun kızı olmalısın. Eğer bir dük ile evlenirsen düşes olursun, ama bu kocanın unvanı sayesinde gerçekleşir. Senin doğuştan sahip olduğun bir özellik değildir."

Katı gerçeklerle ilk karşılaşmam böyle olmuştu. Elde edilemeyecek bazı şeyler vardır. Erken yaşlarda bunun farkına varmak çok önemlidir ve kişi için çok yararlıdır. Saçlarının doğuştan bukleli olması, siyah gözler (eğer mavi gözlü isen) ya da Lady Agatha olmak gibi şeylere sonradan sahip olamazsın.

Sanırım genelde çocukluğumun züppeliği, yani doğuştan gelen züppelik diğer züppelik türlerine göre daha çok hoşa gidiyor: zenginlikten doğan züppelik ve entelektüel züppelik. Günümüzde entelektüel züppelik bir şekilde nefret ve kini besliyor. Ebeveynler, çocuklarının toplumda birer yıldız olmalarını istiyorlar. "Senin iyi bir eğitim alman için biz çok fazla fedakârlık yaptık," derler. Çocuk da ebeveyninin umutlarını boşa çıkarırsa suçluluk duygusuna kapılır. Herkes meselenin fırsat elde etmekten ibaret olduğunu bilir; doğuştan sahip olunan yetenekten değil.

Bana kalırsa, Victoria Dönemi'nin son ebeveynleri, daha gerçekçiydiler. Çocuklarını ve onlara mutlu, başarılı bir hayatı nasıl sağlayacaklarını daha çok düşünürlerdi. Jones'lara ayak uydurmaya çalışmak gibi bir sorunları pek yoktu. Günümüzde ise insanın çocuğunun başarılı olmasının, ebeveynin prestiji açısından önem taşıdığını hissediyorum. Victoria Dönemi'nde yaşayan aileler ise çocuklarının başarısı için büyük ihtiraslar peşinde değildiler, çocuklarının yeteneklerini dikkate alırlardı. Bir; kesinlikle ailenin "güzeli' olacaktı. İki; ailenin "akıllısı". Üçüncü ise sıradan biri olmalıydı ve kesinlikle entelektüel olamazdı. Ve işte sıralama böylece devam ediyordu. Tabi bazen ailelerin yanıldıkları da oluyordu ama genelde tahminler doğru çıkıyordu. İnsanın başaramayacağı bir şeyi yapmasının beklenmemesi kendinizi daha rahat hissetmenizi sağlar.

Arkadaşlarımızın çoğunun aksine, biz pek de öyle varlıklı değildik. Amerikalı olan babama zengin bir adam gözüyle bakılıyordu. Amerikalıların hepsinin zengin oldukları düşüncesi yaygındı. Bizim bir uşağımız ya

da ayak işlerini yapan adamımız yoktu. Bir arabamız, atlarımız ve arabacımız yoktu. Üç hizmetçimiz vardı ama o devirde bu sayı da çok azdı. Yağmurlu bir günde bir arkadaşınızla çay içmeye gidecekseniz, yağmur altında iki kilometre yol yürümemiz gerekirdi. Bir çocuk için asla taksi çağrılmazdı, tabi incecik bir elbiseyle gerçek bir partiye gitmiyorsa.

Diğer taraftan bizim evde konuklara ikram edilen yiyecekler günümüz ölçüleriyle karşılaştırıldığında inanılmayacak derecede lükstü; gerçekten böyle bir yemeğin hazırlanması için bir şef ile yardımcısına ihtiyaç olurdu. Geçen gün, bizim evde düzenlenen küçük yemek davetlerinden (davetli sayısı on) birinin mönüsü elime geçti. Yemek, tercihe göre taneli ya da sade çorbayla başlıyordu, sonra seçmeli olarak haşlanmış kalkan balığı ya da dilbalığına sıra geliyordu. Bundan sonra sıra sorbedeydi. Bunu koyun eti izliyordu. Daha sonra pek de beklenmemekle birlikte mayonezli ıstakoz listede yer alıyordu. Diplomat pastası ve Charlotte Russe da tatlıları oluşturuyordu, en son sırada da meyveler geliyordu. Bütün bu saydıklarımı Jane tek başına hazırlamıştı.

Günümüzde ise aynı gelire sahip bir ailenin arabası olabilir. Belki bir iki gündelikçi çalıştırabilir ve kalabalık grupları belki bir lokantada ağırlayabilir ya da hazırlıkları yapmak evin hanımına kalır.

Bizim ailede bu işleri, daha küçük yaşlarda "evin en akıllısı" seçilen kız kardeşim yapardı. Kardeşimin Brighton'daki öğretmeni, onun Girton'a gitmesi için ısrar etmişti. Babamın buna canı sıkılmıştı ve, "Madge'in bir entelektüel olmasını istemiyorum. En iyisi onu 'ev hanımı' yetiştirmek üzere Paris'e göndermek olacak," demişti ve bunun üzerine kız kardeşim Paris'e gitmişti, zaten Girton'a gitmek gibi bir isteği de olmadığı için bu seçim onu oldukça memnun etmişti. Kardeşim gerçekten ailenin beyni olmaya adaydı. Kardeşim zekiydi, çok neşeliydi ve el attığı her işte başarılı oluyordu. Kız kardeşimden bir yaş küçük olan erkek kardeşim, müthiş çekiciydi, edebiyatı severdi, fakat kültür açısından oldukça gerilerdeydi. Sanırım babam da, annem de kardeşimin zor biri olacağını önceden sezmişlerdi. Kardeşim mühendis olmak istiyordu. Babam, onun bankacılığı seçeceğini umut etmişti ama kardeşimin bu alanda başarılı olamayacağını anlamıştı.

Bunun üzerine kardeşim mühendislik eğitimine başladı, fakat yine başarılı olamadı çünkü matematik onu düş kırıklığına uğratmıştı.

Ben de her zaman gücendirilmeden "ailenin ağır gelişeni" olarak anılıyordum. Annemle kız kardeşimin karşı koymaları alışılmadık biçimde çok hızlı oluyordu, ben onlara yetişemiyordum. Ben hiçbir zaman ne istediğimi anlatamıyordum. Benim için söylemek istediklerimi konuşarak anlatmak her zaman çok zor oluyordu. Her zaman, "Agatha çok yavaş!" diye bağırırlardı. Bu, gerçekten doğruydu, ben bunu biliyordum ve kabul ediyordum. Bu beni endişelendirmediği gibi üzmüyordu da. "Ağır" olmaya kendimi alıştırmıştım. Aile içindeki standardımın alışılmışın dışında yüksek olduğunu, orta derecedekiler kadar hızlı, hatta onlardan çok daha hızlı olduğumu ancak yirmili yaşlarımda anlayabildim. İşte kendini doğru dürüst ifade edemeyen ben hep böyle olacağım. Bu belki de beni yazar yapan nedenlerden biridir.

Hayatımda beni gerçekten çok üzen ilk olay, Dadıcık'tan ayrılmamdı. Dadıcık'ın vaktiyle büyüttüğü, Somerset'te malikânesi olan biri Dadıcık'a emekli olması için ısrar ediyordu. Adam, Dadıcık'ın kız kardeşiyle birlikte ömrünün sonuna kadar rahat yaşaması için ona arazisi içinde yer alan küçük bir evi vermek istiyordu. Dadıcık sonunda kararını verdi. İşi bırakmanın zamanı gelmişti.

Dadıcık'ı çok özlüyordum. Her gün ona mektup yazıyordum; kısa, kötü yazılmış, imla hatalarıyla dolu mektuplardı bunlar, yazı ve imla bana hep çok zor gelmişti. Mektuplarım ilginç olmaktan uzaktı. Mektupların hepsi hemen hemen birbirinin aynısıydı: "Sevgili Dadıcık. Seni çok özlüyorum. Umarım iyisindir. Tony'nin küçük bir atı var. Çok çok çok sevgiler ve öpücükler. Agatha..."

Annem bu mektuplar için bana pul buluyordu, ama bir süre sonra itiraz etmeye başladı.

"Dadına her gün mektup yazmana gerek olduğunu sanmıyorum. Belki haftada iki kez yeterli olur."

Afallayıp kalmıştım.

"Fakat ben hep onu düşünüyorum. Ona her gün mektup yazmalıyım."

Annem içini çekti, fakat bana karşı çıkmadı. Ama yine de usul usul itirazını sürdürdü. Ancak aradan aylar geçtikten sonra, annemin önerdiği gibi mektup yazmayı haftada iki kereye indirdim. Dadıcık'a gelince o mürekkepli kalemle yazı yazmayı pek beceremiyordu. Ayrıca sanırım benim inatçı sadakatimi cesaretlendirmeyecek kadar da akıllıydı. Dadıcık bana ayda iki kez mektup gönderiyordu, bunlar kibarca yazılmış özelliği olmayan açıklamalardı. Galiba annem benim Dadıcık'ı unutmakta bu kadar zorlanmamdan rahatsız oluyordu. Annem daha sonra meseleyi babamla da tartıştığını açıkladı. Babam beklenmeyen bir tavırla annemi şöyle demişti: "Eh, sen çocukken ben Amerika'ya gidince özlemle beni hatırlamıştın." Annem, bunun çok farklı bir durum olduğunu söylemiş.

Babam, "Peki, günün birinde benim geri dönüp seninle evleneceğimi hiç düşünmüş müydün?" diye sormuş.

Annem, "Gerçekten hayır," demiş ve kısa bir bocalamadan sonra da o zamanlar bazı hayaller kurduğunu itiraf etmiş. Bu, kesinlikle Victoria Dönemi'ne özgü bir duygusallıktı. Babam, parlak ama mutsuz bir evlilik yapacaktı. Karısının ölümünden sonra düş kırıklığına uğramış bir halde o sessiz sakin kuzeni Clara'yı aradı. Ne yazık ki, Clara da yardıma muhtaç bir yatalaktı, o da ölmeden önce son nefesinde babamı kutsamıştı. Clara, babama gülerek, "Üzerime yumuşacık güzel bir örtü örtülmüş halde yatarken pek de öyle salak görünmemem gerektiğini düşündüm," demişti.

Günümüzde aşk nasıl zor ise o devirlerde de ölüm ve yatalak hasta olmak aşkın bir geleneğiydi. Tahmin ettiğim kadarıyla o zamanlar hiçbir genç kadın sağlık durumunun kötü olduğunu kabul etmezdi. Nine her zaman bana çocukken sağlığının ne kadar hassas olduğunu söylerdi. "Yetişkinlik çağına erişebileceğime kimse inanmıyordu." Piyano çalarken biri eline hafifçe dokunsa hemen düşüp bayılırmış. Ama ona karşılık Nine B., kız kardeşinden söz ederken, "Margaret her zaman çok güçlüydü," derdi. "Asıl zayıf bünyeli olan bendim."

Nine Teyze, doksan iki yaşına kadar, Nine B. de seksen altı yaşına kadar yaşadı ve ben şahsen ikisinin de zayıf bünyeli olduklarına hiç ihtimal

vermedim. Fakat aşırı duygusallık, sürekli bayılma krizleri ve genç yaşta narin bir bünye o dönemlerin modasıydı. Gerçekten de Nine bu tür düşüncelere kendini öylesine kaptırmıştı ki, zaman zaman erkek arkadaşlarıma benim ne kadar zayıf bünyeli ve hastalıklı olduğumu anlatıp yaşlandığımı göremeyeceğimi söyleyip duruyordu. On sekiz yaşındayken âşıklarımdan biri endişe dolu bir sesle bana, "Soğuk almayacağından emin misin? Büyükannen bana senin çok güçsüz olduğunu anlattı," dedi. Ben de her zaman zevkini çıkardığım taş gibi sağlam olma özelliğimi açıklardım. Endişeli yüz hemen bir gülümsemeyle aydınlanırdı. "Peki ama büyükannen neden senin zayıf bünyeli olduğunu söylüyor?" Ben de ona Ninecik'in, benim ilginç biri olduğum izlenimini uyandırmak için elinden geleni sadakatle yaptığını söylerdim. Nine'm bana kendisinin gençliğinde sofrada erkekler olduğu zaman bir genç kızın birkaç lokmadan fazla yemek yemesinin doğru olmadığını açıklamıştı. Daha sonra tepsi dolusu yemekler, yatak odalarına taşınırmış.

Hastalıklar ve erken ölüm, çocuk kitaplarını bile istila etmişti. *"Our White Violet"* (Bizim Beyaz Menekşemiz) isimli eser benim en çok sevdiğim kitaplardan biriydi. Küçük Menekşe, daha kitabın ilk sayfasında üstün yetenekli bir hasta olarak tanıtılıyordu ve kitabın son sayfasında da ağlaşıp duran akrabalarının arasında Menekşe son nefesini veriyordu. Menekşe'nin başları beladan hiç kurtulmayan afacan kardeşleri Punny ile Firkin trajediyi biraz olsun hafifletebiliyorlardı. *"Küçük Kadınlar"* genelde neşeli bir hikâyeydi ama pembe yanaklı Beth'in kurban edilmesi gerekmişti. *"Antikacı Dükkânı"* isimli romanda küçük Nell'in ölümü benim kanımı dondurur midemi bulandırırdı, fakat Dickens'in zamanında tüm aile bireyleri bu acıklı hikâyeye ağlıyordu.

Bugün kanepe genellikle psikiyatrist ile anılıyor, ama Victoria Dönemi'nde bu eşya erken ölümün, hastalığın ağırlaşmasının ve büyük R harfiyle romantizmin simgesiydi. Ben Victoria Dönemi'nin kadınlarının bu genel inançtan çok iyi yararlandıklarını düşünüyorum. Bu inanç, kadının fazla ev işi yapmaması için iyi bir bahane oluyordu. Ev kadınının sağlık sorunları, kırklı yaşlarında başlıyordu ve o günden sonra ona çok bağlı olan kocası ile çocukları hiç şikâyet etmeden kendilerini kadının hizmetine adıyorlar-

dı. Arkadaşları onu ziyaret etmek için sıraya giriyorlardı ve kadının sorunlarına rağmen sergilediği sabır ve sevimliliğe herkes hayran kalıyordu. Acaba kadının gerçekten bir sağlık sorunu var mıydı? Muhtemelen yoktu. Hiç kuşkusuz kadının sırtı ağrıyordu ve çoğumuz gibi o da ayaklarından şikâyetçiydi. Bu sorunların ilacı kanepeydi.

Benim çok beğendiğim kitaplardan biri de küçük bir Alman kız ile ilgili olandı. Kuşkusuz, bu çocuk yatalaktı. Gün boyu yatıp pencereden dışarıya bakıyordu. Kızın bakıcısı bencil ve keyfine düşkün genç bir kadındı. Bir gün bir töreni izlemek için dışarı fırlamış ve küçük kız da pencereden dışarı bakmaya çalışırken düşüp oracıkta ölmüş. Bu olay, eğlence düşkünü bakıcının aklından hiç çıkamamış, yaşadığı sürece vicdan azabıyla kıvranmış. İşte tüm bu kasvetli kitapları ben büyük bir zevkle okuyordum.

Ve tabii bir de Eski Ahit öyküleri vardı ki ben bunları çok küçük yaşlarda öğrenmiştim. Kiliseye gitmek haftanın en önemli olaylarından biriydi. Tor Mohun'un bölge kilisesi, Torquay'ın en eski kilisesiydi. Torquay, aslında modern bir sahil kentiydi. Fakat Tor Mohun tam bir küçük köydü. Eski kilise çok küçüktü ve bölge için daha büyük bir ikinci kilisenin inşa edilmesine karar verilmişti. Bu kilisenin inşasına da tam benim doğduğum sırada başlanmıştı ve babam da kilisenin kurucularından biri sayılabilmem için benim adıma bir miktar para yatırmıştı. Babam zamanı gelince bunu bana açıkladı ve ben de kendimi önemli biri gibi hissettim. Sürekli olarak, "Kiliseye ne zaman gidebileceğim?" diye sorup duruyordum ve işte nihayet o büyük gün geldi. Kilisede ön sıralardan birinde babamın yanına oturdum ve ayini babamın büyük dua kitabından takip ettim. Babam bana önceden şayet istersem vaaz bölümünden önce dışarı çıkabileceğimi söylemişti ve vaaz zamanı gelince de babam kulağıma, "Gitmek ister misin?" diye sordu. Başımı hızlı hızlı iki yana salladım ve böylece salonda kaldım. Babam elimi avucunun içine aldı ve ben de durumumdan pek memnun bir halde, kıpırdanmamaya büyük özen göstererek vaazı dinledim.

Pazar günleri düzenlenen kilise ayinlerinden çok zevk alıyordum. Evde de önceleri sadece pazar günleri okunmasına izin verilen özel hikâye kitapları vardı. Bir de benim önceden aşina olduğum İncil hikâyelerini içeren kitaplar vardı.

Benim ilk gençlik yıllarımda evimize hep ilginç kişiler gelirdi, ne yazık ki onların hiçbirini hatırlayamıyorum. Henry James hakkında aklımda kalan tek şey, çayı için tek şekerin ikiye bölünmesini istemesinden annemin yakınmasıydı ve bu aslında biraz yapmacıktı, çünkü küçük bir şeker parçası pekâlâ işi görebilirdi. Rudyard Kipling de bize gelirdi onun hakkında da hatırladığım tek şey, annemin bir arkadaşıyla, onun neden Bayan Kipling ile evlendiğini tartışmasıydı. Annemin arkadaşı, tartışmayı şöyle noktaladı: "Nedenini biliyorum. Karıkoca birbirlerini mükemmel tamamlıyorlar."(*) Fakat ben bu sözlerden bir anlam çıkaramamıştım. Fakat günün birinde Dadıcık bana, "Senden onunla evlenmeni istemesi, bir beyefendinin bir hanımefendiye yapacağı en büyük iltifattır," deyince ben de amacın ne olduğunu tahmin etmeye başlamıştım.

Sarı saten kuşaklı beyaz müslin elbiseyle aşağıya inip çay partilerine katılmış olmama rağmen o partilere katılanların neredeyse hiçbirini hatırlamıyorum. Hayalimde canlandırdığım kişiler, benim için her zaman karşılaştığım kanlı canlı kişilerden daha gerçektiler. Annemin yakın arkadaşlarından Bayan Towers'ı sırf onunla karşılaşmamak için verdiğim mücadele nedeniyle hatırlıyorum. Kadının simsiyah kaşları ve koskocaman beyaz dişleri vardı ve ben içimden hep onun bir kurda benzediğini düşünürdüm. Kadının bir âdeti vardı, beni görür görmez üzerime atılıp şapur şupur öpmeye başlar, "Seni afiyetle yiyebilirim!" diye bağırırdı. Ben de hep kadının bunu yapmasından korkardım. Ben hayatım boyunca, çocukların yanına koşup onları izin almadan öpmekten hep kaçındım. Zavallı küçük şeyler, onlar kendilerini nasıl savunabilirler ki? Sevgili Bayan Tower, o kadar iyi, o kadar müşfik ve çocuklara çok düşkündü ki; ama çocukların duyguları hakkında o kadar az şey biliyordu ki.

Lady MacGregor, Torquay'da sosyal bir liderdi ve ikimiz çok iyi anlaşıyorduk, üstelik birlikte olmaktan mutluluk duyuyorduk. Ben daha çok kü-

---

(*) İngilizce complete kelimesi tamamlamak anlamına gelir. Ama Agatha Christie çocukluk döneminde complete kelimesi yerine compliment yani iltifat kelimesinin kullanıldığını zannetmiş ve çok şaşırmış. (Ç.N.)

çükken, kadın bir gün bana yaklaşıp kendisini tanıyıp tanımadığımı sordu. Ben doğruyu söyleyip onu tanımadığımı belirttim. Kadın, "Annene bugün sokakta Bayan Snooks ile karşılaştığını söyle," dedi. Kadın yanımdan uzaklaşır uzaklaşmaz, Dadıcık hemen atıldı. "Bu hanım Lady MacGregor. Ve sen onu çok iyi tanıyorsun." Fakat o günden sonra ben kadına her zaman Bayan Snooks(*) diye hitap ettim ve işte bu da ikimizin arasındaki bir şakaydı.

Benim vaftiz babam, o zamanlar Yüzbaşı Hewitt olarak tanınan Lord Lifford çok neşeli bir adamdı. Vaftiz babam, bir gün bize gelmişti, Bay ve Bayan Miller'ın evde olmadıklarını öğrenince, neşeli bir tavırla, "A, bunun önemi yok. Ben içeri girip onların gelmelerini beklerim," dedi. Sonra hizmetçiyi itip içeri girmeye çalıştı. Ancak işgüzar hizmetçi, kapıyı vaftiz babamın yüzüne kapayıp hemen yukarı kata çıktı ve tuvaletin penceresinden ona seslendi. Vaftiz babam sonunda hizmetçiyi kendisinin bir aile dostu olduğuna inandırmıştı. "Senin nereden seslendiğini biliyorum. Tuvaletin penceresi önündesin." Vaftiz babamın evin topoğrafyasını çok iyi bilmesi hizmetçiyi ikna etmişti. Hizmetçi, vaftiz babamı içeri aldı ama tuvaletin penceresinden seslenmiş olmak onu çok utandırdığı için hemen kendi odasına çekildi.

O günlerde hepimiz tuvaletler konusunda çok duyarlıydık. Ailenin yakın üyelerinden birinin dışında, tuvalete girerken ya da çıkarken birisinin bizi görmesini düşünemezdik bile; ancak bizim evde bu çok zordu, çünkü tuvalete gitmek için üst kata çıkmak gerekiyordu ve merdivenler de salondan rahatça görülüyordu. Tabii işin en kötü yanı tuvalette iken aşağıdan gelen sesleri duymaktı. Dışarıya çıkmak olanaksızdı. İnsan ortalık sakinleşinceye kadar tuvalette beklemek zorunda kalıyordu.

Çocukluk arkadaşlarımı pek hatırlamıyorum.

Benden daha küçük olan Dorothy ile Dulcie vardı; şiş bademcikli, vurdumduymaz çocuklardı onlar, ikisini de pek sıkıcı bulurdum. Onlarla bahçede çay içer, büyük çobanpüskülü ağacının çevresinde yarışır, üzerine Devonshire kreması sürülmüş sert kurabiyeler yerdik. Bunlardan niçin hoşlan-

(*) Nanikçi. (Ç.N.)

dığımızı şimdi hiç anlamıyorum. Onların babası Bay B., babamın kafa dengi arkadaşlarından biriydi. Biz Torquay'a yerleştikten kısa bir süre sonra Bay B. babama evlenmek üzere olduğunu haber vermişti. "Harika bir kadın." Bay B. müstakbel eşini bu sözlerle anlatmıştı. "Ama bu beni korkutuyor, Joe -babama arkadaşları Joe diye hitap ederlerdi- gerçekten de bu kadının beni nasıl sevdiğini düşünmek beni korkutuyor."

Aradan kısa bir zaman geçtikten sonra, annemin bir arkadaşı geldi, kadının kafası adamakıllı karışmış gibiydi. Kuzey Devon'da bir otelde genç bir kıza refakatçilik yapan bu kadın, otelin dinlenme salonunda iri yapılı güzelce bir kadınla karşılaşmıştı. Kadın orada bir arkadaşına bağıra bağıra bir şeyler anlatıyormuş.

"Kuş nihayet elime tünedi, Dora," diye kazandığı zaferi anlatıyormuş. "Sonunda hizaya geldi. Onu elimle besliyorum."

Dora, öbür kadını kutlayınca sıra evlilik hazırlıklarını konuşmaya gelmiş ve nihayet tam zamanında ele geçirilen damat adayının adını açıklamış: Bay B.

Annemle babam bu konuyu uzun uzun konuştular. Bunun için bir şey yapılmalı mıydı? Şu zavallı Bay B.'nin o servet avcısıyla böyle utanç verici bir şekilde evlenmesine izin verecekler miydiler? Çok mu geç kalınmıştı? Bay B., kadının o sözleri gerçekten söylediğine inanacak mıydı?

Sonunda, babam kararını verdi. Bay B.'ye hiçbir şey anlatılmayacaktı. Duyduklarını başkasına anlatmak çok kötü bir davranıştı. Ayrıca Bay B. de cahil bir çocuk değildi. Eşini gözlerini açıp öyle seçmişti.

Sonunda evlendiler ve Bayan B., kocasıyla parası için evlenmiş olsa da olmasa da kocasına çok mükemmel bir eş olmuştu. Onlar çifte kumrular gibi mutluydular. Üç çocukları olmuştu, birbirlerinden hiç ayrılmıyorlardı ve onlarınkinden daha iyi bir aile yaşamı düşünülemezdi.

Zavallı Bay B. aradan zaman geçtikten sonra dil kanserine yakalanarak hayatını kaybetti, adamcağızın uzun süren ve çok acılı hastalık döneminde karısı ona çok iyi baktı. Annem bu olaydan sonra şöyle demişti: "En doğru davranış; insanlar için neyin iyi, neyin kötü olacağını düşünüp karar vermemektir.

Hayatım

Bay B.'nin evine öğle yemeğine ya da çaya misafir gidildiğinde hep yiyeceklerden konuşuluyordu.

Bayan B, "Percival, hayatım şu harika koyun etinden biraz daha alır mısın? Et pamuk gibi yumuşacık."

"Sen bilirsin, Edith, hayatım. Sadece bir dilim daha alabilirim. Sana mantar sosunu uzatmama izin ver. Mükemmel hazırlanmış. Dorothy, hayatım, biraz daha et ister misin?"

"Hayır, teşekkür ederim, baba."

"Dulcie? Butun iç kısmından küçük bir parça vereyim mi?"

"Hayır, anne, teşekkür ederim."

Benim bir arkadaşım daha vardı, adı Margaret'ti. Bu kız, yarı resmi arkadaş tanımlamasına uygun biriydi. Birbirimizi evlerimizde ziyaret etmezdik. (Margaret'in annesinin portakal rengi saçları ve pespembe yanakları vardı; şimdi düşünüyorum da bu kadın o devirde biraz "hızlı" tabir edilenlerdendi ve babam annemin ona gitmesine izin vermiyordu, sadece birlikte uzun yürüyüşlere çıkıyorlardı. Sanırım dadılarımız da dosttular. Margaret, konuşmaya pek meraklıydı ve beni fena halde utandırıyordu. Margaret'in ön dişi yeni yeni çıkmıştı, bu da onun düzgün konuşmasını engelliyordu ve çoğu zaman da onun söylediklerini anlayamıyordum. Bunu ona söylemenin kabalık olacağını düşündüğüm için de ona aklıma ilk gelen sözlerle karşılık vermeye başladım, ama durum giderek umutsuz bir hal aldı. Sonunda bir gün Margaret bana bir hikâye anlatmayı önerdi. Fakat hikâyenin kahramanlarının başlarına neler geldiğini asla öğrenemeyecektim. Zehirli şekerlemelerle ilgili hikâye anlaşılmaz bir şekilde sürdü gitti ve nihayet Margaret zafer kazanmış gibi gururla kelimeleri çatlata çatlata, "Bu çok hoş bir hikâye öyle değil mi?" diye sordu. Ben hemen hararetle onu onayladım. Margaret, "Sence de sonu böyle mi bitmeliydi?" diye sorunca, hikâye hakkında soru sorulmasının bana fazla geleceğini anladım ve kararlı bir sesle araya girdim: "Şimdi ben sana bir hikâye anlatacağım, Margaret." Margaret kararsız gibiydi. Belli ki şu zehirli şekerleme hikâyesinde can alıcı bir nokta vardı ve arkadaşım bunu benimle tartışmak istiyordu, fakat ben çaresizdim.

Hemen atılıp kendi hikâyemi anlatmaya koyuldum. "Hikâye bir... bir şeftali çekirdeğiyle ilgili!" diye bağırdım. "Bir şeftali çekirdeğinin içinde yaşayan bir periyi anlatıyor."

Margaret, "Devam et," dedi.

Margaret'in evinin bahçe kapısı görününceye kadar uydurmaya devam ettim.

Margaret de beğendiğini belli eden bir tavırla, "Bu hikâyeyi hangi kitaptan okudun?" diye sordu.

Hikâyeyi bir yerden okumamıştım. O anda uydurmuştum. Aslında pek de öyle güzel bir hikâye değildi. Fakat benim büyük bir kabalık yapıp Margaret'in eksik dişinden söz etmemi engellemişti. "Hikâyeyi hangi kitaptan okuduğumu hatırlamıyorum," dedim.

Ben beş yaşındayken, ablam Paris'teki okulundan geri döndü. Onu, Ealing'de arabadan inerken görmenin beni ne kadar heyecanlandırdığını hâlâ çok iyi hatırlıyorum. Siyah puanlı beyaz bir tül peçesi bulunan sevimli küçük bir hasır şapka giymişti, bana bu haliyle bambaşka biri gibi görünüyordu. Ablam, bana pek iyi davranırdı ve hep hikâyeler anlatırdı. Ablam ayrıca *"Le petit Précepteur"* isimli el kitabından bana Fransızca öğretmeye çalışarak eğitimime yardımcı olmak istiyordu. Sanırım ablam iyi bir öğretmen değildi ve ben de o kitaptan nefret ediyordum. Tam iki kez kitabı kütüphanede başka kitapların arasına saklayarak yok etmeye çalıştım; ancak kitabın yeniden ortaya çıkması hiç uzun sürmedi.

Daha iyisini yapmam gerektiğini anlamıştım. Odanın pek görünmeyen bir köşesinde, babamın övünç kaynağı ve zaferi sayılan kocaman kel kafalı, içi doldurulmuş bir kartal, büyük bir camekân içinde duruyordu. Ben kitabı kartalın arkasına gizledim. Bu kez oldukça başarılıydım. Aradan günler geçti ve kayıp kitabı bulabilmek için yapılan aramalar sonuç vermedi.

Ancak annem benim bu büyük çabamı kolayca yenilgiye dönüştürdü. Kitabı bulacak kişiye en kaliteli çikolatayı ödül olarak verecekti. Sonunda hırsım beni ele verdi. Tuzağa düştüm, odanın içinde arama ekibini yönet-

meye çalıştım, sonunda bir sandalyenin üzerine çıkıp kartalın arkasına bir göz attım ve şaşkınlık dolu bir sesle, "Aaa, işte buradaymış!" diye bağırdım. Arkadan ceza geldi. Beni bir güzel azarladıktan sonra bütün gün dışarı çıkmamak üzere odama gönderildim. Bu cezayı hak etmiştim, ama kitabı bulduğuma göre çikolatanın bana verilmemesi haksızlıktı. Kitabı kim bulursa çikolata ona verilecekti ve kitabı ben bulmuştum.

Ablam, beni hem büyüleyen hem de dehşete düşüren bir oyun bulmuştu. Bu, "Büyük Abla" oyunuydu. Oyuna göre, ailemizde ablamdan ve benden büyük bir abla daha vardı. Büyük abla deliydi ve Corbin's Head'de bir mağarada yaşıyordu, fakat deli abla ara sıra eve geliyordu. Dış görünüş bakımından onu ablamdan ayırt etmemize imkân yoktu, sadece sesi çok farklıydı: bu korkutucu bir sesti, yumuşak yağlı bir ses.

"Benim kim olduğumu biliyorsun, değil mi, canım? Ben senin ablan Madge'im. Benim başka biri olduğumu düşünmüyorsun öyle değil mi? Bunu kesinlikle aklından geçirme."

Anlatılması imkânsız bir dehşet duygusuna kapılıyordum. Tabii gerçekte sadece Madge ablamın başka biriymiş gibi davrandığını biliyordum, acaba öyle miydi? Anlatılanlar belki de doğruydu? O ses, o iki yana bakan hilekâr gözler. O büyük ablaydı!

Annem kızmaya başlamıştı. "Bu aptalca oyunla çocuğu korkutmana izin vermeyeceğim, Madge."

Madge de yeterince mantıklı sayılacak bir cevap veriyordu: "İyi ama bu oyunu oynamamı o istiyor."

Gerçekten istiyordum. Ablama hep, "Büyük Abla yakında gelecek mi?" diye soruyordum.

"Bilmiyorum. Onun gelmesini istiyor musun?"

"Evet... evet istiyorum..."

Gerçekten istiyor muydum? Sanırım evet...

Ama bu isteğim asla öyle hemen yerine getirilmezdi. Belki iki gün sonra odanın kapısı vurulur ve o ses, "İçeri girebilir miyim, hayatım. Ben büyük ablayım..." derdi.

Uzun yıllar sonra bile Madge'in o Büyük Abla sesini kullanması bana ecel terleri döktürmeye yetiyordu.

Korkutulmaktan niçin hoşlanıyordum? Hangi içgüdüsel ihtiyaç, korkuyla tatmin olur? Gerçekten de çocuklar neden ayılar, kurtlar ve büyücülerle ilgili hikâyeleri severler? Acaba bu, aşırı derecede güvenceli hayata insanın içinden bir şeylerin isyan etmesi mi? Hayatta belli bir ölçüde tehlike yaşamak insanlar için doğal bir ihtiyaç mıdır? Günümüzde gençlerin suça yönlenmesinde gereğinden fazla güvence sağlanmış olmasının rolü yok mu? Sanki kendinizi kendinize kanıtlamak istercesine içgüdüsel olarak bir şeylerle savaşmaya ihtiyaç duymaz mısınız? *Kırmızlı Başlıklı Kız* masalından kurdu çıkarırsanız, çocuklar bu masaldan hoşlanabilirler mi? Ancak hayattaki pek çok şey gibi, insan birazcık korkmak ister, ama çok da fazla değil.

Herhalde ablamın hikâye anlatmaya büyük yeteneği vardı. Daha küçük yaşlarda erkek kardeşimiz ikide bir ona, "Hikâyeyi bir daha anlat," diye ısrar eder dururdu.

"Anlatmak istemiyorum."

"Anlat, anlat..."

"Hayır, anlatmak istemiyorum işte."

"Lütfen, ne istersen yaparım."

"Peki, parmağını ısırmama izin verecek misin?"

"Evet."

"Ama çok kötü ısıracağım."

"Umurumda değil!"

Madge, bunun üzerine hikâyeyi bir kez daha anlatmaya koyulur. Sonra da Monty'nin parmağını tutup ısırır, o da çığlığı basardı. Annem gelir ve Madge'e ceza verirdi.

Madge, hiç pişman olmadan, "Ama bu bir pazarlıktı," derdi.

İlk yazılı hikâyemi gayet iyi hatırlıyorum. Hikâye, melodramdı ve çok kısaydı, çünkü yazı yazmak ve imla bana çok zor geliyordu. Hikâyenin kahramanları soylu Lady Madge (iyi kahraman) ve kana susamış Lady Agatha'ydı (kötü kahraman) ve konusu ise miras kalan bir şatoydu.

Hikâyeyi kız kardeşime okuttum ve bunu bir oyuna dönüştürebileceğimizi söyledim. Kız kardeşim hemen kana susamış karakteri oynayacağını ama adının Lady Madge olacağını, benim de soylu Lady Agatha rolünü üstleneceğimi söyledi.

Ben şaşkın bir halde ısrar ettim. "Ama sen iyi karakter olmayı istemiyor musun?" Kız kardeşim, "Hayır," dedi, kötü ruhlu kadın rolünün çok daha eğlenceli olacağını belirtti. Sırf nezaket uğruna ona soylu, Lady Madge rolünü uygun görmüştüm, bu yüzden kardeşimin bu isteği beni sevindirmişti.

Hatırladığıma göre, babam benim bu çabama çok gülmüştü, fakat annem kibarca, kana susamış sözünü kullanmamamı söylemişti, çünkü bu hiç de hoş bir söz değildi. "Ama o kana susamıştı," diye direnmiştim. "Pek çok insanı öldürmüştü. Tıpkı şu, insanları bir direğe bağlayıp yakan o Kanlı Mary gibi."

Peri masalları hayatta çok önemli rol oynuyordu. Büyükannem, doğum günlerimde ve Noellerde bana bu kitaplardan hediye ederdi. *Sarı Peri Kitabı, Mavi Peri Kitabı* ve işte bir sürü kitap. Ben o kitapların hepsini çok severdim ve defalarca okumaktan sıkılmadım. Bir de Andrew Lang'ın yazdığı ve *Androcles ile Aslan* hikâyesinin de yer aldığı hayvan hikâyeleri koleksiyonu vardı. O kitabı da çok severdim.

İşte ünlü çocuk kitapları yazarı Bayan Molesworth'u da sanırım o dönemlerde tanıdım. Bunlar beni uzun yıllar oyalayabildiler ve şimdi bile onları okurken keyif alıyorum. Kuşkusuz günümüzün çocukları o hikâyeleri fazla modası geçmiş bulabilirler, fakat o kitaplarda güzel hikâyeler vardır ve karakterleri çok iyi seçilmiştir. *Havuçlar, Sadece Küçük Bir Oğlan* ve *Sarışın Bebek* gibileri çok küçük çocuklara daha uygundu, bir de peri masalları vardı. *Guguklu Saat, Elişi Odası* kitaplarını hâlâ okuyorum. O zamanlar bu kitaplar arasında en çok beğendiğim *Dört Rüzgâr Çiftliği* idi, şimdi bu kitabı hiç ilgi çekici bulmuyorum ve o zamanlar bu kitabı neden o kadar çok sevdiğimi anlamıyorum.

Hikâye kitaplarını okumak gerçekte yararlı olmaktan daha çok eğlenceli sayılıyordu. Öğle yemeği yenilmeden asla hikâye kitabı okumak yoktu. Sabahları kendinize gerçekten "yararlı" olacak bir uğraş bulmak zorundaydınız. Bugün bile sabah kahvaltısından sonra oturup bir roman okumaya kalkışırsam, kendimi suçluymuş gibi hissederim. Aynı duygu, pazar günleri iskambil oynamak için de geçerlidir. Dadıcık'ın iskambil kartlarını "Şeytanın Resimli Kitapları" diyerek lanetlemesinin etkisinden kurtulmasına kurtuldum. Fakat pazar günleri iskambil oyunları oynama yasağı evimizin kurallarından biriydi ve aradan yıllar geçtikten sonra bile bir pazar günü briç oynarken kötü bir şey yaptığım duygusunu içimden atamadım.

Dadıcık bizden ayrılmadan epey önce, annemle babam Amerika'ya gittiler ve bir süre eve dönmediler. Biz Dadıcık'la Ealing'e gittik. Orada birkaç ay kaldık, oraya çok iyi uyum sağlamıştım ve çok mutluydum. Büyükannenin evinin temel direği Hannah adında yaşlı, buruşuk yüzlü bir aşçıydı. Jane ne kadar şişman ise Hannah da o kadar zayıftı, tam bir kemik torbasıydı kadıncağız, düşük omuzları ve yüzündeki derin çizgilerle dikkat çekiyordu. Hannah'ın pişirdiği yemekler muhteşemdi. Ayrıca haftada üç kez evde ekmek pişirirdi ve ekmekler pişirilirken bana da mutfağa gidip Hannah'ı izleme ve kendime küçük ekmekler pişirme izni verilirdi. Sadece bir kez tavuk sakatının ne olduğunu sorduğum zaman onun gözünden düştüm. Belli ki iyi yetiştirilmiş kibar genç hanımlar tavuğun sakatına ilişkin sorular sormazlarmış. Ben mutfağın içinde aşağı yukarı koşup dururken, "Hannah, tavuk sakatatı nedir?" diye sorarak Hannah'ı kızdırmaya çalıştım. Bu soru üç kez tekrarlanınca Dadıcık gelip beni mutfaktan çıkardı. Hannah da iki gün benimle hiç konuşmadı. Bu olaydan sonra Hannah'ın kurallarını çiğnememek konusunda daha dikkatli davranmaya çalıştım.

Ealing'de kaldığım günlerde sanırım beni Elmas Jübile'ye götürdüler, çünkü kısa bir süre önce babamın Amerika'dan göndermiş olduğu bir mektup elime geçti. Mektup günün modasına göre yazılmıştı, bu da babamın her zamanki tarzından çok farklıydı; mektup yazmanın kesin bazı kuralları vardı, oysa babamın konuşması her zaman çok neşeli ve rahat olurdu.

"Sevgili Nine Teyze'ye çok iyi davranmalısın, Agatha. Onun sana ne kadar iyi davrandığını ve sana neler sağladığını sakın unutma. Duyduğuma göre, hayatın boyunca asla unutamayacağın o muhteşem törene katılacakmışsın, böyle bir şeyi insan hayatı boyunca ancak bir kez yaşayabilir. Nine Teyze'ye ona ne kadar minnettar olduğunu söyle, bunun senin için ne harika bir şey olacağını açıkla. Aslında ben de orada olmayı çok isterdim, tabii annen de isterdi. O töreni asla unutmayacağını biliyorum."

Babam doğru kehanette bulunma yeteneğinden yoksundu, çünkü ben o günü unuttum. Çocuklar nasıl da insanı delirtiyorlar. Geçmişe dönüp baktığımda neleri hatırlayabiliyorum? Terzi kadınlar, mutfakta pişirdiğim saç örgüsü şeklindeki küçük ekmekler, Albay F.'nin nefesinin kokusu gibi saçma sapan şeyler... Peki neleri unutmuşum acaba? Birisinin izleyip hiç unutmayayım diye avuç dolusu para ödediği muhteşem bir gösteriyi. Doğrusu kendime çok kızıyorum. Ne korkunç nankör bir çocuk!

Bu da bana, gerçekleşmesi imkânsız gibi görünen bir rastlantıyı hatırlatıyor. Olay Kraliçe Victoria'nın cenaze töreninde yaşanmış olsa gerek. Nine Teyze de, Nine B. de töreni izlemeye gideceklerdi. Paddington yakınındaki evlerden birinin alana bakan odasını kiralamışlardı, o büyük günde iki kardeş o evde buluşacaklardı. Ninecik o büyük günde geç kalmasınlar diye sabahın beşinde Ealing'deki evinde yatağından kalkıp hazırlanmış, bir süre sonra da Paddington İstasyonu'na varmıştı. Tören yerine ulaşması için üç saat zamanı kalacaktı. Nine yanına elişi, biraz yiyecek ve beklerken sıkılmasın diye gerekli öteberiyi almıştı. Ancak Nine'nin kendine ayırdığı zaman yeterli olmamıştı. Yollar çok kalabalıktı. Nine, Paddington İstasyonu'ndan ayrıldı ama uzun bir süre bir adım bile gitmeyi başaramadı. Kalabalıktan onu iki ambulans görevlisi kurtardı ve ona daha fazla ileri gidemeyeceğini açıkladılar. Nine, "Gitmem gerekiyor. Ama gerçekten gitmeliyim," diye ağlamaya başladı, gözlerinden yaşlar boşalıyordu. "Odam hazır, yerim hazır, her şeyi görebileyim diye ikinci katta iki yer ayrıldı. Gitmeliyim."

"Bu imkânsız, hanımım, sokaklar çok kalabalık, yarım saatten beri hiç kimse yerinden kıpırdayamıyor." Nine daha çok ağlamaya başladı. Ambu-

lans görevlisi şefkatle, "Sanırım hiçbir şey göremeyeceksiniz, hanımefendi. Ben sizi yolun aşağısındaki ambulansa götüreyim, orada oturabilirsiniz, arkadaşlar size güzel bir çay yaparlar." Nine, ağlaya ağlaya adamlarla yola koyulmuştu. Ambulansın yanında Nine'ye hiç de yabancı sayılmayacak biri oturuyordu ve o da ağlıyordu; bu karaltı, siyah kadife mantoya bürünmüş bir kadındı. Karaltı başını kaldırdı, iki çılgın kahkaha çevreye yayıldı. "Mary!", "Margaret!". Dev iki karaltı birbirine sarıldı.

BEŞ

Çocukluğumda bana en fazla zevk veren şeyin ne olduğunu düşündüğümde aklıma gelen ilk ve en önemli şey, çemberim oluyor. Çok basit bir mesele, hiç de vicdanı rahatsız edecek bir şey değil, çemberin değeri ne kadardı? Altı pens mi? Bir şilin mi? Kesinlikle daha fazla değildi?

Ve ebeveynler, dadılar ve hizmetçiler için ne paha biçilmez bir gelişmeydi bu. Havanın güzel olduğu günlerde, Agatha, çemberiyle bahçeye çıkar ve yemek saati gelinceye kadar da kimseye sıkıntı vermezdi, daha doğrusu Agatha karnının acıktığını hissedinceye kadar ortalıkta görünmezdi.

Çemberim benim için bir at, bir deniz canavarı ve bir trendi... Bahçenin patikalarında çemberimi çevirirken bir iz peşinde koşan zırhlı bir şövalye idim, hapisten kaçan saraylı bir hanımefendi ya da daha az bir romantik hayale göre kendi ellerimle çizdiğim demiryolunda çalışan bir makinist, bir muhafız ya da bir yolcuydum.

Üç demiryolu ağı vardı: İlki, sekiz istasyonlu ve bahçenin üçte ikisinden geçen tren yolu. İkincisi mutfak bahçesinde hizmet veren tünel ve üçüncüsü evin tümünü çevreleyen teras demiryolu. Çok kısa bir süre önce eski bir dolapta bu saydığım üç demiryolunun altmış yıl öncesinden kalma kaba saba planının çizilmiş olduğu bir karton parçası buldum.

Bahçede, çemberime sopayla vura vura dolaşmaktan ve ara sıra, "Vadinin tarhı, burada tünele binmek için aktarma yapacaksınız!" diye bağırmaktan niçin o kadar büyük zevk aldığımı şimdi bilemiyorum. Bu oyunu saat-

lerce oynuyordum. Herhalde benim için çok yararlı bir egzersizdi. Çemberimi, sonradan bana dönecek şekilde atmayı da öğrenmiştim. Bu oyunu bana evimize gelen denizci dostlardan biri öğretmişti. Önceleri hiç beceremiyordum, fakat uzun ve yorucu egzersizlerden sonra işin püf noktasını öğrendim ve o günden sonra da kendimden çok memnun kaldım.

Yağmurlu günlerde evde Mathilde vardı. Mathilde, Amerikan yapımı kocaman bir sallanan attı, bana çocukluklarını Amerika'da geçiren ablamla ağabeyimin hediyesiydi. Amerika'dan İngiltere'ye dönerken bu oyuncak atı da getirmişlerdi. Ve getirdiklerinde artık at enkaz halindeydi; boyası dökülmüş kuyruğu kopmuştu, ama onu evin hemen yanıbaşındaki küçük limonluğa bırakmışlardı. Burası konservatuvar dediğimiz, çeşit çeşit çiçek saksılarıyla dolu birkaç palmiye ağacını da barındıran büyük limonluktan çok farklıydı. Bu küçücük limonluğa hiç bilmediğim bir nedenden ötürü "K.K." adı verilmişti. (Belki de adı Kai Kai idi ve burası bitkilerden kesinlikle yoksundu, çiçeklerin yerine malalar, çemberler, toplar, kırık bahçe sandalyeleri, eskimiş boyalı demir masalar, çürümüş bir tenis ağı ve Mathilde vardı.)

Mathilde'in muhteşem bir hareket düzeni vardı, İngiltere'de yapılmış sallanır atların hepsinden çok daha iyiydi. Mathilde önce öne atılıyor, sonra geri geliyor, bir yukarı bir aşağı iniyordu ve hızlı hareket ettiği zaman da üstündeki kişinin yere düşmemesi için çok sıkı tutunması gerekiyordu. Yağlanması gereken yaylarından iniltiye benzer sesler çıkıyordu, bu da ata binenin zevkini ve içinde bulunduğu tehlikeyi artırıyordu. Harika bir egzersiz. Benim sıska bir çocuk olmama hiç şaşmamalı.

Kai Kai'de, Mathilde'e eşlik eden Truelove'dı; o da okyanusun ötesinden gelmişti. Truelove, küçük bir arabayı çeken boyalı, küçük, pedalları olan bir attı. Belli ki uzun yıllar kullanılmadığı için pedallar artık çalışmıyordu. Pedallar iyice yağlansaydı belki çalışabilirdi, fakat Truelove'ı çalıştırmanın daha kolay bir yöntemi vardı. Devon'daki tüm bahçeler gibi bizim evin bahçesi de meyilli bir arazideydi. Benim yöntemim Truelove'ı bayırın tepesine çıkardıktan sonra dikkatle ata binmek ve cesaret verici bir bağırıştan sonra atlı arabayı bayırdan aşağı bırakmaktı. Araba önce yavaş yavaş inişe geçiyor sonra birden hızlanıyordu, daha sonra ayaklarımı fren yerine kullanarak yere sıkıca

basıyordum ve bahçenin dip tarafındaki maymun bulmacasının önünde duruyordum. Sonra Truelove'ı tekrar bayırdan yukarı çıkarıp aşağıya iniyordum.

Daha sonraki yıllarda, bazen bir saat süren bu oyunun müstakbel eniştemi çok eğlendirdiğini öğrendim.

Dadıcık bizden ayrıldığı zaman bir oyun arkadaşım kalmamıştı. Çemberim bu sorunumu çözümleyinceye kadar şaşkın bir halde oradan oraya gidip durdum. Çocukların hepsi gibi ben de etrafta dolaşıp başkalarını benimle oyun oynamaya razı etmek için çaba harcıyordum; önce annem sonra da hizmetçiler... Fakat o günlerde eğer görevi çocuklarıyla oyun oynamak olan biri yok ise, çocuklar tek başlarına oyalanmak zorundaydılar. Hizmetçiler iyi huyluydular, fakat onların da yapmaları gereken pek çok işleri oluyordu -hem de çok fazla- işte bu nedenle de hep şöyle derlerdi: "Hadi koş bakalım, Bayan Agatha. Şimdi şu işi bitirmek zorundayım." Jane, genellikle bir avuç kuru üzüm ya da bir dilim peynir hazırlardı, fakat ciddi bir tavırla bunların bahçede yenilmesi gerektiğini söylerdi.

İşte bu yüzden, kendi dünyamı ve oyun arkadaşlarımı yaratmak zorunda kalmıştım. Ben bunun gerçekten çok iyi bir uygulama olduğuna inanıyorum. Ben, hayatım boyunca yapacak hiçbir şeyi olmadığı için sıkıntı çeken insanlardan olmadım. Çok fazla sayıda kadın bu sıkıntıyı çeker. Yalnızlıktan ve yapacak bir şey bulamamaktan yakınırlar. Boş zamanlarının olması onlar için zevk değil bir kâbustur. Eğer sizi oyalamak için sürekli bir şeyler yapılıyorsa, doğal olarak bunların her zaman tekrarlanmasını istersiniz. Ve sizin için hiçbir şey yapılmayınca, afallar kalırsınız.

Sanırım günümüzde çocukların neredeyse hepsi okula gittikleri ve hayatları hep başkaları tarafından planlandığı için, tatil dönemlerinde ne yapmaları gerektiğini bilmiyor ve yeni düşünceler üretmiyorlar. Ne zaman çocuklar yanıma gelip de, "Lütfen. Yapacak bir şeyim yok!" diye çaresizlik içinde yalvarırlarsa onlara cevabım şu olur:

"Ama senin pek çok oyuncağın var, öyle değil mi?"

"Yoo, pek fazla oyuncağım yok."

"Ama iki trenin var. Ayrıca kamyonların ve boya kalemlerin var. Tahta oyuncakların var. Bunların bazılarıyla oynayamıyor musun?"

"Ama onlarla *tek başıma* oynayamam ki."

"Neden oynayamayasın? Bir kuş resmi yap, sonra onu kes, tahtalarla bir kafes yap ve kuşu kafese koy."

Çocuğun yüzündeki sıkıntılı ifade hemen dağılır ve hiç değilse on dakika rahat edersiniz.

Geçmişe göz atarken, bir şeyden giderek emin olmaya başladım. Benim zevklerim temelde hep aynı kaldı. Çocukken nelerle oynamaktan hoşlandıysam, sonraki yıllarda da onlarla oyalanmayı sürdürdüm.

Örneğin, atlar.

Sanırım yeterli sayıda oyuncağım vardı; gerçek çarşaf ve yorganlarıyla bir bebek karyolası ve ağabeyimle ablamın bana verdikleri yapı blokları. Oyun oynadığım şeylerin çoğu rasgele ele geçirdiğim şeylerdi. Eski dergilerden fotoğraflar kesip bunları saman kâğıdından yapılmış defterlere yapıştırıyordum. Elde kalmış duvar kâğıtlarını kesip kutuları bunlarla kaplıyordum. Bu, uzun ve oyalayıcı bir meşguliyetti.

Fakat ev içindeki belli başlı oyalanma kaynağım hiç kuşkusuz benim bebek evimdi. Bebek evi, boyanmış tahtadandı, ön kapısı açık duruyordu. Mutfak, oturma odası alt katta; iki yatak odası ve banyo üst kattaydı. İşte her şey böyle başlıyordu. Evin eşyası teker teker satın alınmıştı. O zamanlar mağazalarda çok çeşitli bebek eşyaları satılırdı, hem de oldukça düşük bir fiyata. Benim cep harçlığım o günlere göre oldukça dolgun sayılırdı. Babamın her sabah cebinden çıkan madeni bozuk paralar benim olurdu. Sabahları babamı, ona günaydın demek için giyinme odasında ziyaret ederdim, sonra da hayatın o gün için bana ne kadar bağışta bulunduğunu öğrenmek amacıyla tuvalet masasının önüne giderdim. İki pens mi? Beş pens mi? Bir keresinde tam on bir pens. Bazı günler hiç madeni bozuk para olmazdı. Belirsizlik de bu durumu daha heyecanlı hale getiriyordu.

Satın alacağım şeyler beş aşağı beş yukarı hep aynı oluyordu. Biraz tatlı, genellikle *kaynatılmış* olanlar, annemin sağlıklı olduğuna inandığı tek tatlı türüydü. Bunları Tor'da dükkânı olan Bay Wylie'den satın alıyordum. Şekerlemeler dükkânda imal ediliyordu ve siz daha dükkândan içeri girer-

ken, o gün hangi tür şekerlemenin hazırlandığını anlardınız. Kaynayan karamelanın güzel kokusu, nane şekerinin keskin kokusu, ananasın etkileyici kokusu gibi... Ve armut damlaları şekerinin hazırlanırken çıkardığı etkileyici o koku.

Her şeyin yarım kilosuna sekiz pens ödeniyordu. Ben haftada yaklaşık dört pens harcıyordum; dört çeşit şekerlemeden bir penslik satın alıyordum. Bir de Yoksullar ve Evsizler için bir peni bağışlamam gerekiyordu. (Para kutusu holdeki masanın üzerindeydi.) Eylülden itibaren de dışarıdan satın alınacak. Noel hediyeleri için birkaç pens para biriktirmeye başlamıştım. Geri kalan paranın hepsi bebek evimin eşyası ve ihtiyaçları için harcanıyordu.

Satın alınması gereken eşyaların büyüsünü hâlâ hatırlayabiliyorum. Örneğin, yiyecekler; kartondan, kızarmış küçük tavuk butları, yumurtalar, salamlar, düğün pastası, bir kuzu butu, elmalar, portakallar, balık, meyveli pandispanya, erikli puding... Çatal, bıçak, kaşık dolu sepetler... Minik bardak takımları... ve gerekli ev eşyası... Benim oturma odamda mavi saten kaplı koltuklar vardı ve zamanla bir kanapeyle yaldızlı bir koltuk... bunlara eklenmişti. Aynalı tuvalet masaları, yuvarlak, cilalı yemek masaları ve iğrenç brokar yemek odası eşyası. Lambalar ve vazolar dolusu çiçekler. Ayrıca ev için kullanılacak malzemelerin tümü; fırçalar, toz bezleri, süpürgeler, kovalar ve mutfak tencereleri.

Benim bebek evim çok geçmeden tıka basa dolu bir mobilya mağazasına dönüştü.

Acaba -mümkünse- bir *başka* bebek evim daha olabilir miydi?

Annem hiçbir küçük kızın iki bebek evine birden sahip olmasını doğru bulmuyordu. Ama sonradan, "Neden olmasın," dedi ve boş bir dolabı kullanmamı önerdi. Ve bu gerçekten müthiş güzel oldu. Evin üst katında fazladan bir yatak odasına dönüştürmek için boş kalmış çok büyük bir oda vardı. Boş kaldığı için ağabeyimle ablam bu odayı oyun odası olarak kullanmışlardı ve artık boş duruyordu. Duvarlara sıra sıra kitaplıklar ve dolaplar dizilmişti, odanın ortası boştu. Ben dört gözlü bir dolabı seçmiştim, dolap duvara dayalıydı. Annem dolabın gözlerinde birkaç parça duvar kâ-

ğıdı bulmuştu. Orijinal bebek evi, dolabın üstünde duruyordu, böylece ben altı katlı bir eve sahip olmuştum.

Kuşkusuz evimde yaşayacak bir aileye ihtiyacım vardı. Bir baba, bir anne, iki çocuk ve bir hizmetçi buldum; bunlar başları porselen, gövdeleri samanla doldurulmuş bebeklerdi. Annem onlara artık kumaş parçalarından kıyafetler dikti.

Hatta babanın yüzüne siyah bir sakal ve bıyık yapıştırdı. Baba, anne, iki çocuk ve hizmetçi. Her şey mükemmeldi. Onların özel kişiliklere sahip olup olmadıklarını hatırlamıyorum. Onları hiçbir zaman birer insan olarak düşünmedim, sadece evde bulunmak için vardılar. Fakat yemek saatinde sofraya oturduğunuz zaman her şey çok *doğru* gibi görünüyordu. Tabaklar, bardaklar, kızarmış piliç ve oldukça garip görünümlü pembe puding ilk yemekte ikram edilmişti.

Ek bir eğlence de ev taşımaktı. Geniş bir tahta kutu, eşya taşıyan kamyon olmuştu. Eşya bu kamyona taşınmış daha sonra da bir iple çekilerek birkaç kez odada dolaştırılmıştı, sonra da kamyon yeni eve varmıştı. (Bu olay haftada en az bir kez tekrarlanıyordu.)

O gün bugündür, aslında evcilik oynamayı sürdürdüğümü şimdi açıkça görebiliyorum. Sayısız eve taşındım, evler satın aldım, onları başkalarıyla değiş tokuş ettim, evleri dayadım döşedim, bazı evlerde yapısal değişiklikler yaptırdım. Evler... Tanrı evleri kutsasın.

Ama şu anılara geri dönelim bakalım. İnsan, kendi hayatından aklında kalanları bir araya toplamaya kalkışınca ne garip bir durum ortaya çıkıyor. İnsan mutluluk veren olayları hatırlıyor, sanırım korkuyu da çok canlı olarak hatırlıyor. Garip gelecek ama acıların ve mutsuzlukların anımsanabilmesi zor. Onları hiç hatırlayamıyorum demek istemiyorum; hatırlayabilirim, fakat onları hissetmeden. Onlarla ilgili olarak ilk ağızdan bir şeyler söyleyebilirim. "İşte Agatha'nın dişi ağrıyor." Fakat mutsuzluğu da diş ağrısını da hissetmiyorum. Diğer taraftan, günün birinde birdenbire ıhlamur çiçeklerinin kokusunu duyarsam, bu bana geçmişi hatırlatır ve aniden ıhlamur ağaçlarının yanında geçirdiğim o gün aklıma gelir. Kendimi yere atıp otların üzerin-

de yuvarlandığımı hatırlar, sıcak otların kokusunu duyarım ve birdenbire yazın güzelliğini hissederim; yakınlarda bir sedir ağacı ve uzaktaki nehir... Hayatla bütünleşmiş olma duygusu... İşte o anda bunlar geri gelir. Bu, sadece aklında kalmış bir hatıra değil, aynı zamanda onu hissetmektir.

Bir düğünçiçeği tarlasını çok iyi hatırlıyorum. Oraya Dadıcık'la birlikte yürüyerek gittiğime göre, beş yaşından küçük olmam gerekir. Ealing'de Nine Teyze'nin yanında kaldığımız dönemdi. Bir tepeyi tırmandık, St. Stephen's Kilisesi'ni geçtik. İşte o zaman göz alabildiğine uzanan ve düğünçiçekleriyle dolu özel bir tarlaya geldik. Oraya gittik -bunu çok iyi biliyorum- hem de çok sık gittik. O çiçek tarlasına ilk gittiğimiz günü mü, yoksa daha sonraki ziyaretlerden birini mi hatırladığımı tam olarak kestiremiyorum, fakat o tarlanın ne kadar güzel olduğunu çok iyi hatırlıyorum ve de hissediyorum. Uzun yıllardır bir düğünçiçeği tarlasına rastlamadım. Bir tarlada birkaç düğünçiçeği görmüş olabilirim ama hepsi bu kadar. Yaz başlarında altın sarısı renginde düğünçiçekleriyle dopdolu kocaman bir tarla gerçekten görülmesi gereken bir manzaradır. O zamanlar böyle düşünüyordum, şimdi de aynı duygu ve düşüncedeyim.

İnsan hayatta en çok neden zevk alır? Cevabın kişilere göre değişeceğini söylemeliyim. Ben -hatırladığım ve sık sık düşündüğüm kadarıyla- hep günlük hayatın sakin zamanlarından hoşlanmışım. Benim en mutlu olduğum zamanlar, kesinlikle bunlardı. Dadıcık'ın yaşlı kır saçlı başını mavi fiyonklarla taçlandırmak, Tony ile oyunlar oynamak, saçını tarakla ortadan ikiye ayırmak ve kendimi gerçek bir atın üzerinde dörtnala giderken ve atla nehri geçerken hayal etmek bana zevk verirdi. Çemberimi tünel demiryolunun istasyonlarından geçirmek, annemle oynadığımız güzel oyunlar... Annem bana Dickens'ı okurken uykusu gelir, gözlükleri burnunun üzerine inip uyuklarken başı öne düşerdi, ben de acı dolu bir sesle, "Anne, uyuyakalacaksın," derdim. Annem bu sözlere vakur bir tavırla, "Hiç öyle bir şey yok, canım. Kesinlikle uykum gelmedi," cevabını verirdi. Birkaç dakika sonra ise annem uykuya dalardı. Annemi, o gözlükleri burnunun üzerine düşmüş haliyle komik bulduğumu ve o anlarda annemi ne kadar çok sevdiğimi hatırlıyorum.

Hayatım

Aslında bu garip bir düşünce ama insanların komik görünüşlerini fark ettiğiniz zaman onları ne kadar çok sevdiğinizi anlıyorsunuz. Birisini yakışıklı, eğlendirici ya da çekici bulduğunuz için ona hayran kalabilirsiniz, fakat alay konusu olabilecek bir şeyin izleri belirince duygularınız hemen değişir. Evlenmek üzere olan genç kızlara şöyle bir öğüt vermek isterim: Pekâlâ, şimdi damat adayının şiddetli soğuk algınlığına yakalanmış olduğunu hayal et. Delikanlı genzinden konuşuyor ve gözleri sulanıyor. Bu durumda delikanlı için neler hissedersin? Aslında bu çok iyi bir sınav. Bir genç kızın, kocası olacak erkek için şefkat duygusu beslemesi gerekir, soğuk algınlığı ve onun getirdiği tavır değişiklikleri normal karşılanmalı. İnsan ihtirası da istismar edebilir.

Fakat evlilik, bir sevgiliden çok daha büyük anlam taşır; ben şu modası geçmiş olan görüşü, yani saygının gerekliliğini benimsiyorum. Saygı, hayranlıkla karıştırılmaması gereken bir duygu. Bir kadının evlilik yaşamı boyunca bir erkeğe hayranlık duyması çok can sıkıcı olur diye düşünüyorum. Sanki boynunuz tutulmuş gibi bir duyguya kapılırsınız. Fakat saygı öyle bir şeydir ki, onu düşünmeniz gerekmez, zaten orada olduğunu bildiğiniz için de şükredersiniz. Yaşlı İrlandalı kadının kocası için, "Kocam benim için iyi bir kafa," dediği gibi. Bana göre, bir kadının ihtiyacı olan şey de budur. Kadın, eşinin dürüst olduğunu, ona güvenebileceğini ve yargılarına saygı duyacağını bilmeli ve zor bir karar vermesi gerektiğinde bunu rahatça ona bırakabilmeli.

Geçmişe dönüp bakmak, birbirinden farklı olayları ve sahneleri düşünmek çok garip- öyle çok tuhaflıklar ve sona erişler var ki... Bütün bunların arasında en çok önem taşıyan nedir? Belleğin gerçekleştirdiği seçimin arkasında ne yatıyor? Hatırladığımız şeyleri seçmemizi sağlayan nedir? Bu iş, sanki tavan arasında eski püskü öteberiyle dopdolu bir bavulu açıp ellerinizi bavula daldırdıktan sonra, "Ben bunu, şunu ve de şunu alacağım," demeye benziyor.

Denizaşırı yolculuk yapmış üç, dört kişiye neler hatırladıklarını sorarsanız alacağınız cevapların farklılığına şaşırıp kalırsınız. Bir dostumuzun on beş yaşındaki oğlu ilkbahar tatilinde Paris'e gönderilmişti. Çocuk

geri döndüğü zaman, ailenin ahmak bir dostu, neşeli bir tavırla ona, "Ee, oğlum söyle bakalım, Paris'te seni en çok etkileyen şey ne oldu?" diye sordu. Çocuk hemen şu cevabı verdi: "Bacalar. Oradaki bacalar İngiltere'deki evlerin bacalarından çok farklı."

Çocuğun açısından bu son derece mantıklı bir cevaptı. Birkaç yıl sonra da delikanlı ressam olmak için eğitim almaya başladı. Demek ki çocuğu gerçekten etkileyen bu ayrıntı, Paris'i Londra'dan farklı kılan önemli bir özellikti.

İşte bir anı daha. Erkek kardeşimin Doğu Afrika'dan, hasta olarak geri gönderildiği zamandı. Kardeşim yanında Shebani adında bir yerli hizmetkâr getirmişti. Kardeşim, Afrikalı hizmetkâra Londra'nın ihtişamını göstermek amacıyla bir araba kiralayıp onunla birlikte Londra'nın dörtbir yanını gezdi. Tony, hizmetkâra Westminster Abbey'i Buckingham Sarayı'nı, Parlamento Binası'nı, Guildhall'u, Hyde Park'ı ve diğer yerleri gösterdi. Sonunda eve döndükleri zaman kardeşim Shebani'ye, "Söyle bakalım, Londra hakkında ne düşündün?" diye sordu Shiebani, gözlerini fıldır fıldır döndürerek, "Burası harika, Bwana," dedi. Böyle bir yere geleceğimi hiç aklımdan geçirmemiştim." Kardeşim tatmin olmuş bir tavırla başını salladı. "Peki, burada seni en çok etkileyen ne oldu?" Cevap aradan bir saniye bile geçmeden geldi. "Ah, Bwana, *etlerle* dolu dükkânlar. Ne harika dükkânlar var. Kocaman etler asılı duruyor ve onları *hiç kimse çalmıyor,* hiç kimse telaşla gidip etrafındakileri itip kakarak etleri kapmaya çalışmıyor. Hayır, insanlar sırayla dükkânların önünden geçiyorlar. Sokaklardaki dükkânlarda o kadar çok et sergilendiğine göre, burası kim bilir ne kadar zengin ve büyük bir ülke. Evet, gerçekten İngiltere harika bir ülke. Londra da harika bir kent."

Bakış açısı... Bir çocuğun bakış açısı... Hepimiz bir zamanlar dünyaya böyle bakıyorduk, fakat bundan öyle uzaklaştık ki, oraya tekrar dönmek zor. Torunum Mathew'yu aşağı yukarı iki yaşlarındayken gördüğümü hatırlıyorum. Torunum benim orada olduğumu bilmiyordu. Merdivenlerin başında durmuş onu seyrediyordum. Mathew, büyük bir dikkatle merdivenlerden aşağı indi. Bu yeni bir başarıydı ve torunum bununla gurur duyu-

yordu, fakat yine de biraz korkmuştu. Torunum kendi kendine, "Ben Mathew'yum. Mathew merdivenlerden aşağı iniyor. Bu, merdivenlerden aşağı inen Mathew," diye mırıldanıyordu.

Acaba hayata, kendimizi düşünerek mi başlıyoruz, yani kendimizi ayrı bir kişi olarak düşünmeye başlayınca mı? Ben bir kez olsun kendime, "İşte bu Agatha, parti kıyafetini giymiş aşağıya yemek salonuna iniyor," demiş olabilir miyim? Sanki ruhumuzun içine yerleştiği gövdemiz önceleri bize yabancı geliyormuş gibi bir şey. Bir bedendeyiz, adını biliyoruz, onunla uyum içindeyiz, fakat henüz tam olarak onunla birlikte anılmıyoruz. Biz, yürüyüşe çıkan Agatha, merdivenlerden inen Mathew'uz. Bizler kendimizi hissetmek yerine sadece görüyoruz.

Ve derken günün birinde hayatın bundan sonraki dönemi başlayıverir. Birdenbire artık, "Bu merdivenlerden aşağı inen Mathew'dur," cümlesi yok olur. Birdenbire cümle, "Ben merdivenlerden aşağı iniyorum"a dönüşür. "Ben" sözcüğünün kullanılması kişisel gelişimdeki ilk adımdır.

2. BÖLÜM

KIZLAR VE OĞLANLAR OYUN OYNAMAK İÇİN DIŞARI ÇIKIYORLAR

BİR

Kişi, kendi geçmişine bakıncaya kadar, aslında bir çocuğun ne olağandışı bir dünya görüşüne sahip olduğunu anlayamaz. Görüş açısı bir yetişkininkinden tamamen farklıdır, her şey orantısızdır.

Çocuklar çevrelerinde olup bitenleri hemen kavrarlar. Karakterler ve insanlar hakkında bir yargıya varmakta ustadırlar. Fakat olanların nasıl ve nedeni asla akıllarını kurcalamaz.

Babam ilk kez parasal durumundan endişe duymaya başladığı zaman sanırım ben de beş yaşındaydım. Babam, zengin bir adamın oğluydu ve her zaman belli miktarda paranın geleceğinden emindi. Büyükbabam, öldüğü zaman devreye girecek karmaşık bir kredi sistemi hazırlatmıştı. Tam dört mutemet vardı: Bunlardan biri çok yaşlı biriydi ve sanırım artık çalışmıyordu, mutemetlerin bir başkası, bir akıl hastanesine yatırılmıştı. Aşağı yukarı büyükbabamın yaşında olan diğer iki kişi de kısa bir süre sonra ölmüştü. Bir davada oğul işi sürdürmek istedi. Sorun sadece yetersiz olmak mıydı, yoksa yeni atamalar sırasında birisi durumu kendi çıkarına göre değiştirmek mi istemişti, bunu bilemiyorum. Her ne ise, durum giderek kötüleşiyordu.

Babam hem çok şaşırmış hem de karamsarlığa kapılmıştı, fakat bir işadamı gibi düşünemediği için ne yapacağını bilemiyordu. Sevgili falancaya, sevgili filancaya mektuplar yazdı, gelen cevaplarda da ya babama güvence verildi ya da iş hayatının durumu sorumlu tutuldu ya da başka bahaneler sıralandı. Yaşlı bir haladan kalan miras tam da o sıralarda babama

ulaştı ve tahminime göre de gelen para bir iki yıl onu idare etti, ancak işten gelmesi beklenen ve babama ödenmesi gereken para asla gelmeyecekmiş gibiydi.

İşte o günlerde babamın sağlığı da bozulmaya başlamıştı. Birkaç kez kalp krizi denilerek geçiştirilen sorunlar yaşamıştı. Sanırım maddi endişeler babamın sağlığını etkilemişti. Akla gelen ilk çare, masraflarımızın kısılması olmuştu. O dönemde bu tür durumları atlatmak için kısa süreliğine denizaşırı bir ülkeye gidip orada yaşamak en yaygın uygulamaydı. Bunun amacı günümüzde olduğu gibi gelir vergisinden kurtulmak değildi; sanırım gelir vergisi bir sterlin için bir şilin ödemeyi ön görüyordu, fakat denizaşırı ülkelerde hayat çok daha ucuzdu. İşte bu nedenle yapılacak işevi hizmetçilerle birlikte yüksek bir para karşılığında başkalarına kiralamaktı ve ondan sonra da geriye Güney Fransa'ya gidip oldukça ucuz bir otele yerleşmek kalıyordu.

Böyle bir göç hareketi, hatırladığım kadarıyla, ben altı yaşındayken gerçekleşti. Ashfield kiraya verilmişti -ev, iyi bir ücret ödeyen bir Amerikalı aileye kiralanmıştı- ve biz sonunda yola çıkmaya hazırdık. Güney Fransa'ya Pau'ya gidecektik. Kuşkusuz bu olay beni çok heyecanlandırmıştı. Annem bana, dağları yakından görebileceğimiz bir yere gitmekte olduğumuzu söylemişti. Dağlarla ilgili bir sürü soru sordum. Dağlar çok mu yüksektiler? St. Mary Kilisesi'nin kulesi kadar yüksekler miydi? Bu soruları büyük bir heyecanla sordum. O kule benim bildiğim en yüksek yapıydı. Evet, dağlar o kuleden çok ama çok daha yüksektiler. Yükseklikleri binlerce metreyi buluyordu. Tony ile birlikte bahçeye çekildim, mutfakta Jane'den aldığım kocaman bir kuru ekmeği kemirirken, dağları gözlerimin önünde canlandırmaya çalıştım. Başımı arkaya ittim, gözlerimi gökyüzüne diktim. İşte dağlar böyle görünecekti, bulutların arasında kaybolunca kadar hep yükseleceklerdi. Bu insanı huşu içinde bırakan bir düşünceydi. Annem dağları severdi. Bize denizle hiç arasının olmadığını söylemişti. Dağların benim hayatımda önemli bir yeri olacağından emindim.

Denizaşırı yolculuğa çıkmanın üzücü bir yanı, Tony ile birbirimizden ayrılmamızdı. Kuşkusuz Tony ev ile birlikte kiraya verilmemişti; Froudie adında eski bir oda hizmetçisinin evine gönderiliyordu. Bir marangozla

evli olan Froudie'nin evi uzakta değildi ve Tony'ye seve seve bakacaktı. Tony'yi öpücük yağmuruna tuttum, Tony de yüzümü, boynumu ve kollarımı büyük bir istekle yalayarak bana karşılık verdi.

Şimdi geriye bakınca görüyorum ki o zamanlar denizaşırı seyahat etmek olağandışı bir olaymış. Pasaport ya da doldurulması gereken belgeler yoktu. Biletlerinizi alıyordunuz, yataklı vagonda yer ayırtıyordunuz ve işte yapılması gerekenler bunlardan ibaretti. Oldukça basit. Ama ya eşyanın Toplanması. (Bu işin ne büyük bir külfet olduğunu anlatmak için toplanma sözcüğünü yazmaya büyük harfle başlamak gerekir.) Ailenin geri kalan üyelerinin bavullarında nelerin yer aldığını bilmiyorum, sadece annemin yanına neler aldığını aşağı yukarı hatırlıyorum. Öncelikle üç büyük bavul vardı. Bavulların en büyüğü aşağı yukarı bir metre yirmi beş santim boyundaydı ve içinde iki bölme vardı. Ayrıca şapka kutuları, büyük kare biçiminde deri çantalar, Amerikan yapımı, o dönemlerde otellerin lobilerinde sıkça rastlanan cinsten üç bavul dikkat çekiyordu. Bavullar çok büyüktüler ve sanırım çok da ağırdılar.

Yola çıkmadan bir hafta önce, annem yatak odasında bavullarını ortaya çıkarmıştı. Günün ölçülerine göre durumumuz pek parlak olmadığından bizde hanımın özel hizmetçisi yoktu. Bavulların hazırlanması işini annem tek başına üstlenirdi. İlk iş olarak "götürülecek eşyanın ayrılması" gerekiyordu. Büyük gardıropların ve dolapların çekmeleri açık duruyordu, annem yapma çiçekler ve "benim kurdelelerim", "benim mücevherlerim" gibi bir sürü eşyanın arasından istediklerini seçecekti. Bunların seçilip ayrılması saatler sürmüş daha sonra da bavullara yerleştirilmişti.

Takılar, bugün olduğu gibi birkaç parça "gerçek mücevher"den ve çok miktarda imitasyon takılarından ibaret değildi. Taklit mücevherler, çok az rastlanan eski model broşlar dışında "zevksizlik örneği" sayılıyorlardı. Annemin değerli mücevherleri "benim elmas tokam, elmas broşum ve nişan yüzüğüm"den ibaretti. Annemin diğer takıları da "gerçek"ti, fakat diğerlerine göre daha ucuzdu. Ama yine de bunlar hepimizin ilgi alanına giriyordu. Benim "Hint işi kolyem,", "Floransa mücevher takımım,", "Venedik kolyem,", "İşlemeli akik takılarım," ve diğerleri... Kız kardeşimle birlikte özel ve büyük ilgi gösterdiğimiz altı broş vardı. Bunlardan bazıları elmastan

yapılmış küçük balık figürleriydi, ökseotu şeklindeki minik elmas ve inciden yapılmış bir broş, "benim Parma menekşem" bir parma menekşesini simgeleyen mineden yapılma broş ve bunlar gibi birçok takı annemin mirası arasında yer alacaktı. Parma menekşesi Madge'in olacaktı (en çok sevdiği çiçekti), ayrıca ay şeklindeki elmas broş da kız kardeşime ayrılmıştı. Bana da gül, elmas toka ve ökseotu ayrılmıştı. Bu takılar ailem tarafından hiçbir sıkıntı yaratılmadan gelecekteki sahiplerine teslim ediliyordu. Bu uygulama ölüm hakkında acı duygular yaratmak yerine gelecekteki kazançların takdir edilmesini sağlıyordu.

Ashfield'de ev baştan aşağı, babamın satın aldığı yağlıboya tablolarla doluydu. Evlerin duvarlarını mümkün olduğu kadar çok tabloyla doldurmak o günlerin modasıydı. Bunlardan biri benim için ayrılmıştı; büyük bir deniz tablosuydu bu, ağa takılmış küçük bir çocuğu yakalamaya çalışan bir de kadın vardı. Çocukken benim için güzellik olgusu bu tabloydu, fakat yıllar sonra satılacak tabloları seçerken o tabloyu nasıl da kötü bulduğumu hatırlamak acı veriyor. Duygusal davranıp o tabloların hiçbirini saklamaya çalışmadım. Babamın resim zevkinin çok berbat olduğunu kabul etmek zorundayım. Diğer taraftan, babamın satın aldığı mobilyaların her biri çok değerliydi. Babam antika ev eşyasını çok severdi. O tarihlerde bambu eşya modası pek yaygın olduğu için babamın oldukça ucuz fiyata satın aldığı Sheraton yazı masaları ve Chippendale koltuklarla yaşamak ve onlara sahip olmak gerçekten çok zevkliydi ve zamanla bunların değeri öylesine arttı ki, babam öldükten sonra annem en iyi parçaların birçoğunu satarak yoksulluğu kapımızdan uzak tutmuştu.

Babam, annem ve büyükannem, üçü de porselen toplamaya çok meraklıydılar. Daha sonraki dönemde Ninecik bizim yanımıza taşındığı zaman Dresden ve Capo di Monte marka porselenlerini yanında getirmişti ve Ashfield'deki evimizde bir sürü dolap bunlarla tıka basa doldurulmuştu. Hatta, porselenleri yerleştirmek için yeni dolapların ısmarlanması gerekmişti. Bizim bir koleksiyoncu aile olduğumuz ve bana da bu merakın miras kaldığı kuşku götürmez bir gerçek. Bunun acı veren bir yanı var ki o da zengin bir porselen ve mobilya koleksiyonu size miras kalmışsa, yeni bir koleksiyon yapmak için bir bahaneniz olamaması. Ancak koleksiyoncunun ihtirasını tatmin etmesi gere-

kir. Benim ise oldukça güzel bir papye maşe ve ailemin koleksiyonlarında yer almamış küçük eşyalardan oluşan özel koleksiyonlarım vardı.

Hareket günü geldiğinde heyecandan hasta olmuştum ve hiç konuşamıyordum. Ne zaman herhangi bir nedenle heyecanlansam, konuşma yeteneğimi kaybederim. Denizaşırı yolculuğumuzdan aklımda kalan ilk olay, Folkestone'da gemiye bindiğimiz dakikalardı. Annem ile Madge, Manş Boğazı'nı geçerken çok korkmuşlardı. İkisinin de denizle araları yoktu. Gemiye biner binmez hanımlara ayrılan salona geçip şöyle biraz uzanmışlar, en kötü ihtimal gerçekleşmeden Fransa'ya kapağı atabilmek için dua etmişlerdi. Küçük sandallarda yaşadığım deneyimlere rağmen benim denizle aram iyiydi. Babam da bu inancımı destekliyordu, bu nedenle de ben babamla birlikte güvertede kaldım. Sanırım çok rahat bir geçiş oluyordu ama ben bunu denizin durgunluğuna değil de denizin hareketlerine dayanma gücüme bağlamıştım. Boulogne'a vardık ve babamın, "Agatha mükemmel bir denizci" demesine pek sevindim.

İkinci heyecan konusu yataklı trenle yolculuktu. Annemle aynı kompartımanı paylaşıyorduk, bana üstteki yatak ayrılmıştı. Annem her zaman temiz hava meraklısı olduğu için yataklı vagonların buharla gelen sıcaklığı ona çok sıkıntı veriyordu. Bütün gece ne zaman uyansam annemi pencerenin önünde başını dışarıya uzatmış, temiz havayı ciğerlerine çekerken görmüş gibiyim.

Ertesi sabah erkenden Pau'ya vardık. Beausejour Oteli'nin otobüsü bizi bekliyordu, on sekiz parça eşya ile otobüse yerleştik ve bir süre sonra da otele vardık. Otelin dışında Pirene Dağlarına bakan geniş bir teras vardı.

Babam, "İşte," dedi. "Bak Pirene Dağları orada. Karlı dağlar."

Baktım. Bu, benim hayatımın en büyük düş kırıklıklarından biri oldu, hiç unutmadığım bir düş kırıklığıydı bu. Başımın çok üzerinde yukarılara, yukarılara, gökyüzüne doğru yükselen o muazzam yükseklik neredeydi? Düşüncenin ve anlamanın ötesinde mi? Onun yerine uzaklarda, ufka yakın bir yerde, diş gibi duran karaltıları fark ettim, aşağıdaki düzlükten sadece birkaç santim yüksekteydi. Bunlar mı? O karaltılar mıydı Pirene Dağları? Hiçbir şey söylemedim, fakat bugün bile o korkunç düş kırıklığını hissedebiliyorum.

İKİ

Pau'da altı ay kadar yaşamış olmalıyız. Bu benim için tamamen yeni bir hayattı. Babam, annem ve Madge, kısa sürede yoğun bir hareketlilik içine girdiler. Babamın orada yaşayan arkadaşları vardı, otelde de pek çok dost edindi. Ayrıca çeşitli otel ve pansiyonlara bırakılmak üzere bir sürü tanıtım mektubu getirmiştik.

Annem, benimle ilgilenmesi için günlük gelen bir dadı ile anlaşmıştı. Dadı aslında bir İngiliz'di, ama hayatı boyunca hep Pau'da yaşamıştı ve Fransızcayı da İngilizce kadar rahat konuşabiliyordu, hatta Fransızcasının daha iyi olduğu söylenebilirdi. Benim, dadıdan Fransızca öğrenmem planlanmıştı. Ama bu plan beklendiği gibi yürümedi. Bayan Markham, her sabah bize gelip beni yürüyüşe çıkarıyordu. Yürüyüş sırasında Bayan Markham çeşitli nesnelere dikkatimi çekip bunların Fransızca adlarını söylüyordu, *"Un chien"*,(*) *"Une maison"*,(**), *"Un Gendarme"*,(***) *"Le Boulanger"*(****) Ben de bu sözcükleri itaatle tekrarlıyordum, fakat bir soru sormak isteyince, soruyu doğal olarak İngilizce soruyordum ve Bayan Markham da bana İngilizce cevap veriyordu. Hatırladığım kadarıyla, gündüzleri bayağı sıkılıyordum; oldukça hoş, iyi, dürüst ama sıkıcı biri olan Bayan Markham ile bitmek tükenmek bilmeyen yürüyüşlere dayanamıyordum.

Çok geçmeden annem, Bayan Markham'dan asla Fransızca öğrenemeyeceğime, her gün öğleden sonraları bize gelecek başka bir Fransız kadından Fransızca dersleri almama karar verdi. Yeni öğretmen Matmazel Mauhourat'dı. Bu kadın iri yapılı, iri göğüslüydü ve küçük, kahverengi pelerinler giymeye meraklıydı.

Tabii o dönemde odaların hepsi sıkış tıkış eşya doluydu. Odalarda çok fazla mobilya ve çok fazla süs eşyası vardı. Matmazel Mauhourat, fıkır fıkır yerinde duramayan biriydi. Omuzlarını dikleştirip ellerini ve dir-

(*) Köpek.
(**) Ev.
(***) Jandarma.
(****) Fırıncı.

seklerini oynatarak odanın içinde oradan oraya gezinir ve eninde sonunda masadan bir süs eşyasını düşürüp kırardı. Bu, aile içinde bir şaka konusu olmuştu. Babam, "Matmazel bana senin evde beslediğin şu Daphne adındaki kuşu hatırlatıyor, Agatha. Her zaman iri, sakar ve yem kaplarına çarpıp içindekileri dökerdi."

Matmazel Mauhourat, duygularını büyük bir coşkuyla açıklamaya pek meraklıydı ve onun bu coşkusu beni utandırıyordu. Matmazelin o küçük iltifatlarına karşılık vermek giderek güçleşiyordu. Kadına kibar ama donuk gözlerle bakıyordum. Sonra da annemin bana sert bir bakış fırlatması üzerine, hiç de inandırıcı olmayan bir sesle, *"Oui merci"*(*) diye mırıldanırdım ki, o dönemde Fransızca bilgimin sınırı da buydu.

Fransızca dersleri çok iyi geçiyordu. Ben her zamanki gibi gayet yumuşak başlıydım, fakat belli ki aynı zamanda çok da dik kafalıydım. Çabuk sonuç alınmasından hoşlanan annemi benim ilerleyişim tatmin etmiyordu.

Annem, babama, "Agatha gerektiği gibi ilerlemiyor, Fred," diye yakındı.

Babam her zamanki yumuşak tavrıyla, "Canım, ona biraz zaman tanı, Clara," derdi. "Kadın buraya geleli daha sadece on gün oldu."

Fakat annem insanlara zaman tanıyacak biri değildi. Sorunun konuşulduğu günlerde ben hafif bir hastalığa yakalandım. Sanırım hastalığım, çevredeki grip salgınıyla başlamıştı ve ortaya nezleyle ilgili bir sorun çıkmıştı. Ateşim yükselmişti, kendimi iyi hissetmiyordum ve iyileşme döneminde, hafif bir ateşle yatarken Matmazel Mauhourat'ın yüzünü bile görmeye tahammülüm yoktu.

"Lütfen," diye yalvarıp durdum. "Ne olur, bugün öğleden sonra ders yapmayalım. Ben ders yapmak istemiyorum."

Annem, ortada gerçek bir neden olduğu zamanlar, yumuşak ve anlayışlı davranırdı. İsteğimi kabul etti. Biraz sonra Matmazel Mauhourat, pelerinleri vesairesiyle evimize geldi. Annem ona hafif ateşimin olduğunu ve dışarı çıkmayacağımı söyledi ve belki de o gün ders yapmamamızın daha doğru olacağını belirtti. Matmazel Mauhourat hemen fırladı, yanıma gelip

---

(*) Evet, teşekkürler.

pelerinlerini sallaya sallaya bana iyice yaklaştı, nefesini ensemde hissediyordum. "Ah, zavallı küçüğüm, zavallı küçüğüm..." diye mırıldandı. Matmazel, o cırtlak sesiyle bana hikâyeler okuyacağını söyledi. Ayrıca hikâyeler de anlatacaktı. Beni eğlendirecekti. "Zavallı küçük."

Anneme ıstırap dolu gözlerle baktım. Buna dayanamayacaktım. Bir saniyesine bile katlanamayacaktım. Matmazel Mauhourat'nın o sinir bozucu sesi susmuyordu. Bir seste en fazla nefret ettiğim her şey matmazelin çırtlak sesinde vardı. Anneme bakışlarımla, "Lütfen onu uzaklaştır. Lütfen onu buradan götür," demeye çalıştım. Annem kararlı bir tavırla Matmazel Mauhourat'ı kapıya doğru yürüttü:

"Bence Agatha'nın bugün sakin sakin dinlenmesi gerekiyor." Annem, matmazeli kapıdan uğurladıktan sonra geri döndü ve bana bakarak başını salladı. "Hepsi iyi hoş da," dedi. "Ama yüzünde o korkunç mimiklerin belirmesi hoş değil."

"Mimikler mi?" diye sordum.

"Evet. O çeşit çeşit mimikler ve sürekli bana bakman. Matmazel Mauhourat, onun gitmesini istediğini anlamış olmalı."

Canım sıkılmıştı. Aslında kaba davranmak istememiştim.

"Ama anne," dedim. "Onlar Fransızlara değil, İngilizlere özgü mimiklerdi."

Annem bu sözleri çok komik buldu ve mimiklerin tüm dünya insanlarının anlayabildiği bir çeşit uluslararası dil olduğunu söyledi. Ancak bununla yetinmeyip, babama Matmazel Mauhourat'nın derslerde çok da başarılı olamadığını başka bir öğretmen arayacağını söyledi. Babam da daha fazla değerli porselen süs eşyası kaybetmekten kurtulacağımızı söyleyerek bunu olumlu bulduğunu belirtti. Sonra da şöyle dedi: "Ben Agatha'nın yerinde olsam, o kadının tıpkı kendisi gibi ele avuca sığmaz biri olduğunu düşünürdüm."

Bayan Markham'ın ve Matmazel Mauhourat'nın baskı yönetiminden kurtulunca, eğlenmeye başladım. Bizim otelde Bayan Selwyn ve iki kızı kalıyordu. Piskopos Selwyn'in dul eşi ya da belki gelini olan bu kadının Dorothy ve Mary adında iki kızı vardı. Dorothy -aile içinde ona Dar diyorlardı- benden bir yaş büyüktü. Mary ise benden bir yaş küçüktü. Çok geçmeden onlarla yediğimiz içtiğimiz ayrı gitmez oldu.

Kendi kendime kalınca ben iyi, terbiyeli ve itaatkâr bir çocuktum, fakat başka çocuklarla beraber olunca her türlü muzırlığı yapmaya dünden razı oluyordum. Biz üçümüz özellikle yemek salonundaki garsonları doğduklarına pişman ediyorduk. Bir akşam, tuzluklardaki tuzu boşaltıp hepsini şekerle doldurduk. Bir başka gün, portakal kabuklarından domuz resimleri yapıp bunları tam yemek zili çalmak üzereyken tabaklara koyduk.

O Fransız garsonlar, benim tanıyabileceğim en iyi niyetli insanlardı. Özellikle bizim masaya bakan garson Victor. O, kısa boylu, tıknazca ve uzun burnu yüzünden aşağı sarkan biriydi. Aklımda kaldığı kadarıyla Victor çok kötü kokuyordu. (Sarımsakla ilk kez orada tanışmıştım.) Victor'a oynadığımız bu oyunlara rağmen, bize karşı kötü duygular beslemedi ve hatta bu bize çok iyi davrandı. Victor, özellikle de beyaz turplardan çok güzel fare şekilleri yapardı. Victor'a yaptıklarımızdan ötürü başımızın hiç derde girmemesinin nedeni, sadık Victor'un bizi otel idaresine ya da ailelerimize asla şikâyet etmemesiydi.

Dar ve Mary ile arkadaşlığım, benim daha önceki arkadaşlıklarımın hepsinden daha değerliydi. Belki de ortak çalışmanın, işleri tek başına yapmaktan daha heyecanlı olduğuna inanılan bir yaşa gelmiştim. İki kardeşle birlikte pek çok yaramazlık yapıyorduk ve o kış ayları boyunca birlikte çok eğlendik. Kaba şakalarımız yüzünden başımız sık sık derde giriyordu, fakat sadece bir kez bize uygulanan cezaya öfkeyle karşı çıktık.

Annem ile Bayan Selwyn, birlikte oturmuşlar tatlı tatlı sohbet ederlerken oda hizmetçisi bir mesaj getirmişti. "Otelin öbür bölümünde kalan Belçikalı hanımefendinin selamlarıyla... Acaba Bayan Selwyn ile Bayan Miller, çocuklarının dördüncü katın korkuluk duvarı üzerinde yürüdüklerini biliyorlar mı?" İki annenin avluya koşup, yukarı bakınca üç neşeli karaltının dördüncü katın korkuluğunda dengelerini muhafaza etmeye çalışarak yürüdüklerini görünce ne hale geldiklerini tahmin edin. Orada bizleri bekleyen bir tehlike olabileceği hiç aklımıza gelmemişti. Oda hizmetçilerinden biriyle alay etmeyi biraz fazla ileri götürmüştük ve kızcağız da bizi kovalayıp bir süpürge dolabına sokmuş, arkamızdan da kapıyı kilitleyivermişti. Öfkemiz çok büyüktü. Ne yapmalıydık? Küçük bir pencere vardı, pencereden dışarı

başını uzatınca belki eğile büküle dışarı çıkabilirsek sonra da dördüncü katın korkuluğundan yürüyüp köşeyi dönünce açık bir pencereden içeri girebilecektik. Hiç vakit kaybetmeden planı uygulayacaktık. Önce Dar, camdan dışarı çıkmayı başardı, onu ben izledim, sonra da sıra Mary'ye geldi. Korkulukta yürümenin çok kolay olduğunu fark edince pek sevindik. Dördüncü kattan aşağıya bakmış mıydık, onu hatırlamıyorum, fakat pek sanmam çünkü eğer bakmış olsaydık başımız dönerdi ve büyük bir olasılıkla aşağıya düşerdik. Çocukların bir kayanın tepesinde durup da vertigo duygusu ya da yetişkinlere özgü başka sıkıntılardan yakınmadan nasıl aşağıya bakabildiklerine hep hayret etmişimdir.

Bu olayda, biz fazla uzağa gitmemiştik. Hatırladığım kadarıyla ilk üç pencere kapalıydı, ama bir sonraki, umumi banyonun pencerelerinden biri açıktı ve biz o pencereden içeri girmiştik ve hemen o dakika, "Derhal Bayan Selwyn'in oturma odasına gelin," emriyle karşılaşmıştık. Annelerin ikisi de çok kızgındı. Biz bunun nedenini anlayamıyorduk. Üçümüzü de gün boyu çıkmamak üzere yataklarımıza gönderdiler. Savunmamız kabul edilmemişti. Ama anlattıklarımız gerçekti.

Her birimiz sırayla, "Ama siz bizi hiç uyarmadınız ki," diye yakındık. "Korkulukta yürümemizin yasak olduğunu bize açıklamadınız."

Haksızlığa uğradığımızı düşünerek yataklarımıza çekildik.

Bu arada annem hâlâ benim eğitim sorunumu düşünüyordu. Annemle ablam, elbiselerini kentteki terzilerden birine diktirtiyorlardı ve işte bir gün o terzide annem, terzinin yardımcılarından birini pek sevmişti. Bu genç bir kadındı, işi provası yapılacak giyeceği müşteriye giydirip çıkarmak ve ilk yardımcıya iğne vermekti. Bu son görevli, çabuk öfkelenen orta yaşlı bir kadındı ve annem o genç kızın neşeli tavırlarından etkilendiği için onun hakkında biraz daha fazla bilgi edinmek istedi. İkinci ve üçüncü provalarda bu genç kızı dikkatle izledi ve sonunda onunla biraz sohbet etmeyi başardı. Kızın adı Marie Sije idi ve yirmi iki yaşındaydı. Babası küçük bir kafe işletiyordu, kızın terzide çalışan bir ablası vardı, ayrıca iki erkek kardeşiyle bir de küçük kız kardeşi vardı. Derken annem, kızın soluğunun kesilmesine neden olacak bir teklifte bulundu. Acaba Marie, İngiltere'ye gelmeyi düşünür müydü? Marie sevinç ve heyecan içinde derin bir soluk aldı.

Annem, "Tabii gelip annenle bu konuyu görüşmem gerekir," dedi. "Annen, kızının bu kadar uzağa gitmesinden hoşlanmayabilir."

Bir randevu ayarlandı, annem Madam Sije'yi evinde ziyaret etti. İki kadın konuyu derinlemesine görüştüler. Annem ancak ondan sonra babama konuyu açtı.

Babam, "Ama Clara," diye itiraz etti. "Bu kız mürebbiye falan değil ki."

Annem, Marie'nin tam da onların ihtiyaç duyduğu kişi olduğunu belirtti. "Kız İngilizce bilmiyor. Tek kelime bile. Agatha, Fransızca öğrenmek zorunda kalacak. Kız gerçekten çok tatlı, sevimli ve neşeli biri. Saygıdeğer bir ailesi var. Kız İngiltere'ye gelmek istiyor ve ayrıca bize elbise dikip, sökükleri onarır."

"İyi ama sen bunu istediğinden emin misin, Clara?" Babam biraz da kuşkuyla bu soruyu sormuştu.

Ama annem her zaman emindi.

"Bu bizim sorunumuzun mükemmel çözümü," diyerek kestirip attı.

Annem, nedeni bilinmeyen ve sık sık ortaya attığı saçmalıklarda olduğu gibi bu kez de haklı çıkmıştı. Şimdi bile gözlerimi kapattığımda sevgili Marie'yi o zamanki haliyle görebiliyorum. Yuvarlak hatlı, pembe yanaklı, küt burunlu, bir topuzla ensesinde toplanmış siyah saçları vardı. Marie, daha sonraları bana anlattığına göre, ilk sabah benim yatak odama girerken neler diyeceğini uzun uzun çalışmıştı. "Günaydın, bayan. Umarım iyisinizdir." Ne yazık ki, Marie'nin aksanı yüzünden söylediklerinin tek kelimesini bile anlamamıştım. Şüpheli bir şekilde Marie'nin yüzüne baktım. O ilk gün biz, yeni tanıştırılmış iki köpek gibiydik. Çok az konuştuk ve korku içinde birbirimizi süzdük. Marie, saçlarımı fırçaladı -saçlarım çok açık kumraldı ve her zaman uzun lüle halinde taranırdı- Marie, canımı acıtmaktan o kadar çok korkuyordu ki, fırçayı saçlarıma şöyle bir değdirip bırakıyordu. Ona, fırçayı saçlarıma adamakıllı geçirip sert bir şekilde taraması gerektiğini söylemek istiyordum, ama doğru kelimeleri bilmediğim için buna imkân yoktu.

Aradan bir hafta bile geçmeden Marie ile konuşmaya nasıl olup da başladığımızı hâlâ bilmiyorum. Fransızca konuşuyorduk. Oradan bir kelime şuradan bir kelime derken derdimi anlatabiliyordum. Dahası birinci haf-

tanın sonunda Marie ile sıkı fıkı dost olmuştuk. Marie ile sokağa çıkmak çok eğlenceliydi. Marie ile ne yapsak, eğlenceli oluyordu. Bu, mutlu bir ortaklığın başlangıcıydı.

Yaz başında Pau'da hava birden fazlasıyla ısınmıştı, oradan ayrılıp bir hafta Argeles'te, bir hafta da Lourdes'te kaldık sonra da Pirenelerde Cauterest'e gittik. Burası dağların eteğinde çok hoş bir yerdi. (Artık dağlarla ilgili düş kırıklığından kurtulmuştum, fakat Cauterets'te durum çok daha tatminkâr olsa da insan başını kaldırıp yukarılara pek bakamıyordu.) Her sabah kaplıcaya giden dağ yolunda yürüyüş yapıyorduk, burada kötü tadı olan sulardan bardak bardak içmemiz gerekiyordu. Böylece sağlığımıza kavuştuktan sonra birer şekerkamışı alıyorduk. Annemin en çok sevdiği anason dalıydı ki ben buna hiç katlanamıyordum. Çok geçmeden otele giden zikzaklı patikada yapabileceğim çok hoş bir spor keşfettim. Yere oturup çam ağaçlarının arasından aşağıya kaymaktan ibaretti bu spor. Marie, bu spordan hiç hoşlanmıyordu ama Marie'nin hiçbir zaman bana söz geçiremediğini üzülerek belirtmek zorundayım. Biz onunla arkadaştık, birlikte oyunlar oynuyorduk, fakat onun bana söylediklerini yapmak hiç aklıma gelmedi.

Otorite olağandışı bir şeydir. Annem kelimenin tam anlamıyla otoriter biriydi. Çok ender kızar ve çok ender sesini yükseltirdi, fakat yumuşak bir sesle, isteğini söyler ve o istek hemen yerine getirilirdi. Annem, başkalarının bu güce sahip olamamalarını pek garipserdi. Yıllar sonra, ben evlenip çocuk sahibi olduktan sonra annem bir süre yanımda kaldı. O günlerde, bitişik evde yaşayan ailenin küçük oğlan çocuklarının sürekli çiti atlayıp bahçemize girdiğini ve ne kadar yaramaz olduklarından yakınmıştım.

Annem, "Aman, ne kadar garip!" dedi. "Neden bu çocuklara bahçeden gitmelerini söylemiyorsun?"

Ben de anneme dedim ki: "İyi, istersen sen bir dene bakalım." O sırada iki küçük oğlan bahçeye geldi ve her zamanki gibi, "Heey! Gitmeyeceğiz işte!" diye bağırıp otlara kum atmaya başlamak üzereydiler. Çocuklardan bir tanesi bir ağacı sallayarak bağırıyordu. Annem başını çevirdi.

"Ronald," dedi. "Senin adın bu mu?"

Ronald onayladı.

"Lütfen bize çok yakın bir yerde oynamayın. Rahatsız edilmekten hiç hoşlanmam," dedi annem. "Biraz uzağa gidin lütfen."

Ronald, anneme baktı, kardeşine ıslık çaldı ve ikisi hemen oradan uzaklaştılar.

Annem, "Gördün ya," dedi. "Bu çok basit bir iş."

Annem için bu kesinlikle çok basitti. O, bir sınıf dolusu çılgın genci hiç sıkıntı çekmeden idare edebilirdi, buna yürekten inanıyorum.

Cauterets'deki otelde annesi Selwyn'lerin dostu olan, Sybil Patterson adında büyük bir kız vardı. Sybil'e hayrandım. Çok güzeldi, bu kızda en fazla hayranlık duyduğum özellik vücudundaki gelişmeydi. O dönemde iri göğüsler çok modaydı ve neredeyse herkesin göğüsleri büyüktü. Büyükannem ile büyük teyzemin muazzam balkon gibi göğüsleri vardı, onların göğüslerini çarpıştırmadan birbirlerine sarılıp öpüşmeleri mümkün değildi. Gerçi yetişkin kadınların iri göğüslü olmalarını normal sayıyordum ama Sybil'in de kocaman göğüslü olması benim kıskançlık damarlarımı kabartmıştı. Sybil, on dört yaşındaydı. O harika gelişmeyi yaşayabilmek için daha ne kadar bekleyecektim? Sekiz yıl mı? Sekiz yıl daha bir deri bir kemik yaşamak mı? Genç kızlığı belirten işaretlerin özlemini çekiyordum. Ah, şey, işte sabır tek çareydi. Sabırlı olmalıyım. Sekiz yıl içinde ya da belki de yedi yılda, eğer şansım varsa benim o cılız gövdemde iki kocaman yuvarlak, mucizevi bir şekilde belirecekti. Sadece beklemem gerekiyordu.

Selwyn'ler, Cauterets'te bizim kadar uzun kalmadılar. Onlar gittikten sonra iki yeni arkadaş daha edindim. Marguerite Prestley adında Amerikalı küçük bir kızla Margaret Home adında İngiliz bir kız. Babamla annem Margaret'in annesi ve babasıyla çok samimi olmuşlardı ve tabii benim de Margaret'le arkadaş olacağımı ümit ediyorlardı. Bu tür durumlarda genellikle yaşandığı gibi ben şu hiç duyulmamış sözcükleri kullanan Marguerite Prestley'in arkadaşlığını çok daha fazla tercih ediyordum. Onunla birbirimize pek çok hikâye anlatıyorduk ve Marguerite, bir *Scarrapin* ile karşılaşmanın yaratacağı tehlikeleri içeren ve beni pek heyecanlandıran bir hikâye anlatmıştı.

Ben sürekli, "Scarrapin nedir?" diye sorup duruyordum.

Marguerite'in Fanny adında bir dadısı vardı. Güney Amerikalı aksanıyla konuşan dadının ne dediğini anlamak çok güçtü. Bu kadın bana o korkunç yaratığı kısaca anlattı. Bu kez Marie'ye başvurdum, fakat Marie, Scarrapin'ler hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Sonunda babamı yakaladım. Önce o da biraz güçlük çekti ama sonunda gerçek kafasına dank etti ve dedi ki: "Sanırım sen *scorpion*(*) demek istiyorsun."

O anda tılsım bozuldu. Bir akrep, hayali *Scarrapin* kadar korkunç değildi.

Marguerite ile bebeklerin nasıl dünyaya geldikleri konusunda çok ciddi bir tartışmaya girişmiştik. Ben Marguerite'yi bebekleri meleklerin getirdiklerine inandırmaya çalıştım. Bunu Dadıcık'tan öğrenmiştim. Marguerite de doktorların bebekleri siyah bir torba içinde getirip sattıklarını iddia ediyordu. Bizim tartışmamız adamakıllı hararetlenince Fanny bu tartışmaya son noktayı koydu.

Fanny, "Canım işte bütün mesele bu," dedi. "Amerikalı bebekler, doktorun siyah torbasında geliyor, İngiliz bebekleri ise melekler getiriyor. Mesele bu kadar basit."

Bu açıklamadan tatmin olduk ve aramızdaki düşmanlık son buldu.

Babam ile Madge, at üstünde uzun gezintilere çıkıyorlardı ve benim sürekli yalvarmalarımın bir sonucu olarak bir sabah onlara katılabileceğimi müjdelediler. Çok heyecanlanmıştım. Annem endişelenmişti, ama babam çok geçmeden annemin endişelerini giderdi.

Babam, "Yanımızda bir rehber var," dedi. "Üstelik adam çocuklara çok alışkın ve onların attan düşmelerine engel olur."

Ertesi sabah üç at geldi ve yola çıktık. Dönemeçli patikalarda zikzaklar çizerek ilerliyorduk, bana oldukça büyük görünen atın üzerinde çok zevkli bir yolculuk yapıyordum. Rehber, atı yürütüyordu ve ara sıra yoldan küçük çiçek demetleri oluşturup bunları şapkamın kenarına yerleştireyim diye bana veriyordu. Şimdilik her şey yolundaydı, fakat tepeye varıp da öğle yemeğini yemeye hazırlandığımız sırada, rehber önden gitti, sonra da koşarak geri döndü, yolda yakaladığı bir kelebeği bize getirmişti. Rehber Fran-

(*) Akrep.

sızca, *"Küçük matmazel için!"* diye bağırdı, yakasının altından çıkardığı bir iğneyi kelebeğe batırıp onu şapkama iliştirdi. Of, ne korkunç bir andı o. Zavallı kelebekçiğin iğneden kurtulmak için çırpınırken neler hissettiğini anlamak... Kelebek orada çırpınırken benim çektiğim ıstırap... Ve hiçbir şey söyleyemiyordum. Kafamın içinde birbiriyle çelişen pek çok düşünce vardı. Rehber açısından bu bir nezaket gösterisiydi. Adam o kelebeği bana getirmişti. Bu, özel bir hediyeydi. Hediyeden hoşlanmadığımı söyleyerek onu üzmeyi nasıl göze alabilirdim? Rehberin kelebeği şapkamdan çıkarmasını ne kadar çok istemiştim. Ve bunlar olurken zavallı kelebek çırpına çırpına ölüyordu. Şapkamın kenarından gelen o korkunç kanat çırpmaları. Böyle durumlarda bir çocuğun yapabileceği tek şey vardır: Ağladım.

Bana sorular soruluyordu, ama cevap verecek gücü kendimde bulamıyordum.

Babam, "Ne var?" diye sordu. "Bir yerin mi ağrıyor?"

Kız kardeşim, "Belki de ata binmekten korktu," dedi.

Ben, "Hayır," dedim. Hayır. Korkmamıştım ve ağrım da yoktu.

Babam, "Yoruldun mu?" dedi.

"Hayır," diye karşılık verdim.

"Ee, öyleyse neyin var?"

Fakat bunu söyleyemiyordum. Elbette söyleyemiyordum. Rehber orada durmuş dikkatle ve yüzünde meraklı bir ifadeyle bana bakıyordu. Babam biraz da kızarak, "O daha çok küçük bir çocuk," dedi. "Onu bu geziye getirmemeliydik."

Ağlamamın şiddetini biraz daha artırdım. Ağlayarak babamla ablamın gününü berbat ettiğimi biliyordum, fakat ağlamayı bir türlü bitiremiyordum. Tek umudum ve duam, babamın ya da ablamın derdimin ne olduğunu tahmin etmesiydi. Kuşkusuz kelebeğe bakacaklar ve onu görünce de, "Belki kelebeğin şapkasında durmasından hoşlanmadı," diyeceklerdi. Bunu söylemeleri gerekiyordu. Çünkü ben onlara sorunu anlatamazdım. Çok feci bir gündü. Öğlen yemeğimi yemek istemedim. Orada oturup ağladım ve kelebek de çırpındı. Sonunda zavallıcık çırpınmayı kesti. Bunun kendimi daha iyi hissetmemi sağlaması gerekirdi. Fakat ben artık öyle üzgündüm ki, hiçbir şey kendimi daha iyi hissetmemi sağlayamazdı.

Atlarla aşağıya inmeye başladık, babamın öfkesi burnundaydı, kız kardeşim sıkıntılıydı, rehber hâlâ tatlı, nazik ve biraz da şaşkındı. Şans eseri, beni neşelendirmek için ikinci bir kelebek yakalamaya kalkışmadı. Eve geri döndük, pek üzüntülü bir ekiptik, doğruca annemin yanına, oturma odasına gittik.

Annem, "Aman Tanrım!" dedi. "Neyiniz var sizin? Agatha canın mı yandı?"

Babam kızgın kızgın, "Bilmiyorum," diye karşılık verdi. "Çocuğun nesi var, bilemiyorum. Sanırım bir yeri ağrıyor falan. Öğle yemeğinden beri sürekli ağlıyor ve hiçbir şey yemedi."

Annem, "Neyin var, Agatha?" diye sordu.

Ona durumu anlatamazdım. Gözyaşları yanaklarımdan süzülürken dilim tutulmuş gibi ona baktım. Annem, birkaç dakika düşünceli düşünceli bana baktıktan sonra, "Agatha'nın şapkasına kelebeği kim iğneledi?" diye sordu.

Ablam, bunun rehberin marifeti olduğunu açıkladı.

Annem, "Anlıyorum," dedi. Sonra bana döndü ve, "Bundan hoşlanmadın değil mi?" dedi. "Kelebek canlıydı ve sen de onun acı çektiğini düşündün, öyle mi?"

Oh, ne büyük rahatlama, birisi insanın aklından geçenleri anlayıp da sana bunu açıklayınca o uzun sessizlik bağından kurtulmuş olmanın huzurunu yaşarsın.

Hemen kollarımı annemin boynuna sardım ve dedim ki: "Ah, evet, evet, evet. Kelebek çırpınıyordu. Çırpınıyordu. Fakat rehber çok iyi bir insandı ve benim iyi vakit geçirmemi istiyordu. Ben bir şey söyleyemedim."

Annem, "Senin neler hissettiğini çok iyi anlıyorum," dedi. "Biliyorum. Fakat artık her şey bitti ve artık bundan hiç söz etmeyeceğiz."

İşte o günlerde, ablamın çevredeki delikanlılara olağanüstü ilgi gösterdiğini fark ettim. Ablam çok çekici bir genç kızdı, güzel sayılmazdı ama çok hoştu. Ayrıca babam gibi keskin bir zekâsı vardı ve onunla konuşmak çok eğlenceli oluyordu. Dahası cinsel bakımdan da çok çekiciydi. Delikanlılar ona tapıyorlardı.

Çok geçmeden ablamın hayranlarının özelliklerini bir defterde toplamaya karar verdim. Marie ile bu delikanlıların başarı şanslarını tartıştık.

"Bence Bay Palmer. Sen ne dersin, Marie?"

Marie, Fransızca karşılık verdi: "Bu mümkün ama delikanlı daha çok genç."

Delikanlının Madge ile aynı yaşta olduğunu söyledim, fakat Marie, onun gerçekten daha genç olduğunda ısrar etti.

Marie, "Bana kalırsa Sir Ambrose daha uygun..." dedi.

Ben buna karşı çıktım. "O adam, ablamdan çok çok büyük, Marie."

Marie, "Belki öyledir," diye karşılık verdi ama bir erkeğin karısından hayli yaşlı olmasının evliliği sağlamlaştırdığını da ekledi. Marie ayrıca, Sir Ambrose'un çok iyi bir karar olduğunu ve onu her ailenin kabul edebileceğini sözlerine ekledi.

"Dün," dedim. "Madge, Bernard'ın paltosunun yakasına bir çiçek taktı." Fakat Marie genç Bernard'dan pek hoşlanmıyordu. Bernard için Fransızca, "O ciddi bir delikanlı değil," diyordu.

Marie'nin ailesi hakkında da çok şey öğrendim. Kedilerinin alışkanlıklarını öğrendim ve kafedeki kadehlerin arasından nasıl yürüdüğünü. Ayrıca tek kadeh kırmadan cam eşyanın arasına kıvrılıp nasıl uyuduğunu öğrendim. Marie'nin kız kardeşi Berthe'nin Marie'den daha büyük ve ciddi bir kız olduğunu, ayrıca küçük kız kardeşi Angele'nin de ailenin sevgilisi sayıldığını artık biliyordum. İki oğlanın uyguladıkları hilelerin hepsini ve başlarını nasıl derde soktuklarını biliyordum. Marie ayrıca bana ailenin onur duyduğu büyük sırrını, yani bir zamanlar ailenin soyadının Sije değil de Shije olduğunu açıklamıştı. Bunun neden onur duyulması gereken bir şey olduğunu anlayamamıştım -bugün bile anlamış değilim- fakat Marie'yi başarılı atalarından ötürü kutladım.

Marie, tıpkı annemin yaptığı gibi bana ara sıra Fransızca kitaplar okuyordu. Fakat asıl beni mutlu eden gün, *Mémoires d'un Âne*'yi kütüphaneden almış, sayfalarını karıştırırken bu kitabı tek başıma okuyabileceğimi anladığım gün oldu. Annem başta olmak üzere herkes beni tebrik etti. Büyük sıkıntılara katlandıktan sonra nihayet Fransızcayı öğrenmiştim. Fran-

sızca metinleri okuyabiliyordum. Ara sıra zor bölümlerin bana açıklanması gerekebiliyordu, fakat genelde okuyabiliyordum.

Ağustos sonunda, Cauterets'ten ayrılıp Paris'e hareket ettik. O yazı her zaman, hayatımın en güzel yaz mevsimlerinden biri olarak hatırlamışımdır. Benim yaşımdaki bir çocuk için her şeyi olan bir yazdı o. Ağaçlar hayatım boyunca bana zevk verdiler. (Benim ilk hayali arkadaşımın adının Ağaç olmasının simgesel bir özelliği var mıdır?) Benim küçük kalkık burunlu, sevgili arkadaşım Marie yeni ve çok sevimli bir arkadaştı. Katırlar üzerinde yapılan inceleme gezileri, dik patikaları keşfetmek, aile ile birlikte eğlenmek... Amerikalı arkadaşım Marguerite, yabancı bir mekânın egzotik heyecanı... "Az bulunan ve yabancı bir şey..." Shakespeare, ne kadar iyi biliyor. Fakat benim belleğimde dolaşanlar bunlar değil. Belleğime yerleşen Cauterets, kısacık demiryolu, uzun bir vadi, ağaçlarla bezenmiş bayırları ve yüksek dağlarıyla o yer.

Oraya bir daha hiç gitmedim. Buna memnunum. Bir iki yıl önce, yaz tatilimizi orada geçirmeyi tasarladık. Ben hiç düşünmeden, *"Oraya tekrar gitmeyi isterim,"* dedim. Bu doğruydu. Fakat daha sonra oraya *tekrar gidemeyeceğimi* anladım. İnsan, belleğinde var olana asla geri gidemez. Giderseniz, o yeri aynı gözlerle göremezsiniz, hatta o yer eskiye göre aşağı yukarı hiç değişmeden aynı kalmış olsa bile. Neler görmüşseniz görmüşsünüzdür: Gittiğim ve bir daha asla gelmeyeceğim o mutlu caddeler...

Önceden mutlu olduğunuz bir yere asla bir daha geri dönmeyin. Siz bunu yapmadığınız sürece orası sizin belleğinizde canlı kalır. Eğer geri giderseniz, her şey mahvolur.

Tekrar gitmemek için kendimi zorladığım başka yerler de oldu. Bunlardan biri Kuzey Irak'taki Şeyh Adi'nin türbesi. Oraya benim Musul'a yaptığım ilk seyahat sırasında uğramıştık. O zamanlar, türbeyi ziyaret için izin almanın bazı zorlukları vardı; önce izin almak zorundaydınız, sonra Cebel Maclub kayalıklarının altındaki Ain Sifni'deki polis merkezinde durmanız gerekiyordu.

Oradan çıktıktan sonra bir polis eşliğinde dönemeçli bir patikadan yukarıya yürüdük. Mevsim ilkbahardı; yol boyunca yeşillikler arasında renk renk yabani çiçekler uzanıyordu ve dağdan inen bir ırmak vardı. Yol-

da ilerlerken ara sıra çocuklara ve keçilere rastladık. Daha sonra da Yezidi türbesine vardık. O türbenin huzurlu havasını hâlâ hissediyorum; iri yassı taşlarla döşenmiş bir avlu ve türbenin duvarına oyulmuş kara yılan. Sonra da dikkatle eşiğe basmadan üzerinden atlayarak küçük karanlık türbeye giriş. Avluda, hafif hafif hışırdayan ağacın altına oturduk. Yezidilerden biri masaya kirli bir örtü örttükten sonra bize kahve getirdi. (Bu davranış, Avrupalıların ihtiyaçlarını anladıklarını gururla gösteriyordu.) Orada uzun süre oturduk. Hiç kimse benden bilgi almaya kalkışmadı. Yezidilerin şeytana taptıklarını hayal meyal hatırlıyorum ve tavuskuşu meleği Lucifer de onların tapındıkları nesne. Dünyanın o bölgesindeki farklı dinlere inananların arasında şeytana tapanların en barışçı topluluk olmaları her zaman bana garip gelmiştir. Güneş alçalmaya başlayınca oradan ayrıldık. Kelimenin tam anlamıyla huzuru yaşamıştık.

Bildiğim kadarıyla şimdi oralara turlar düzenliyorlar. "İlkbahar Festivali" turistlerin oldukça ilgisini çekiyor. Fakat ben onu safiyet günlerinde tanımıştım. Orayı asla unutmayacağım.

ÜÇ

Pirene'den sonra önce Paris'e sonra da Dinard'a gittik. Benim Paris'ten hatırladığım tek şey kaldığımız oteldeki odanın, sivrisinekleri görmeye imkân bırakmayan çikolata rengindeki duvarlarıydı.

Orada belki binlerce sivrisinek vardı. Gece boyunca vızıldaya vızıldaya uçup duruyorladı, yüzümüz ve kollarımız sivrisinek ısırıklarıyla dolmuştu. (Bu, hayatının o döneminde cildinin güzelliğiyle övünen ablam Madge için son derece aşağılayıcı bir durumdu.) Paris'te sadece bir hafta kalmıştık ve sanki oradaki tüm hayatımızı sivrisinekleri öldürmeye çalışarak, onlardan korunmak için tuhaf kokulu yağlar sürünerek, yataklarımızın başucunda tütsüler yakarak, sinek ısırıklarının üzerlerine sıcak erimiş mum dökerek geçirmiş gibiydik. Sonunda, otel yönetimiyle öfkeli tartışmalardan sonra -yöneticiler otelde hiç sivrisinek bulunmadığını iddia ediyorlardı- nihayet cibinlik altında uyumak, aklımda birinci derecede önem taşıyan bir

olay olarak kalmış. Aylardan ağustostu ve hava cehennem gibi sıcaktı ve tabii cibinlik altına girince sıcaklık daha da artıyordu.

Sanırım Paris'in görülmeye değer yerlerini bana da göstermiş olmalılar, fakat bunlar benim hafızamda hiç iz bırakmadı. Özel bir gezi olarak Eiffel Kulesi'ne götürüldüğümü hatırlıyorum, fakat tıpkı dağları ilk kez gördüğüm zaman olduğu gibi, kuleyi de beklediğim gibi bulmamıştım. Aslında Paris'te kaldığımız sürenin tek hatırası bana yeni bir takma isim bulunmasıydı. "Moustique" (Sivrisinek). Hiç kuşkusuz çok güzel bir yakıştırmaydı.

Hayır, yanılıyorum. Makine çağının habercileriyle ilk kez o Paris seyahatinde tanışmıştım. Paris sokakları "Automobiles" adı verilen o yeni taşıtlarla doluydu. Bu taşıtlar çıldırmış gibi hızla yollardan geçiyorlardı. (Günümüzün ölçülerine göre ise bayağı yavaş hareket ettikleri söylenebilir. Fakat o zamanlar arabalar sadece atlarla kıyaslanabiliyorlardı.) Bu arabaları başlarına kep giymiş adamlar sürüyorlardı, arabaların içi motor malzemeleriyle doluydu. Arabalar gerçekten şaşırtıcıydı. Babam, bunları yakında her yerde göreceğimizi söyledi. Biz ona inanmadık. Ben arabaları pek de ilgi duymadan inceledim, ben tüm sevgimi gönülden bağlı olduğum trene vermiştim.

Annem, o anda üzüntü içinde haykırdı: "Ne yazık, Monty burada değil! O görse arabalara bayılırdı."

Şimdi, yani hayatımın bu döneminde geriye baktığım zaman bu bana çok garip geliyor. Erkek kardeşimin görüntüleri tamamen kaybolmuş. Aslında ağabeyim oradaydı, sanırım Harrow okulunda öğrenim görürken tatillerde eve geliyordu, fakat ona ait bir görüntü yok. Bunun nedeni de muhtemelen ağabeyimin o dönemde beni neredeyse hiç fark etmemiş olmasıdır. Ancak çok daha sonraları babamın, ağabeyim için endişelendiğini öğrendim. Monty, sınavlarını geçemediği için Harrow'dan atılmıştı. Sanırım Monty önce Dart'taki bir tersanede çalışmış, daha sonra kuzeye, Lincolnshire'a gitmişti. Ağabeyim ile ilgili gelişmeler düş kırıklığı yaratıyordu. Babama açık açık uyarılarda bulunulmuştu: "Monty asla hiçbir yere varamayacak. Görüyorsun işte matematiği beceremiyor. Sen ona teknik bir şey göster hemen öğrenir. O, daha çok yetenekli bir işçi. Fakat mühendislik alanında yapıp yapabileceği tek iş bu."

Her ailede sürekli üzüntü ve endişe yaratan bir üye mutlaka vardır. Bizimki de ağabeyim Monty idi. Ağabeyim öldüğü güne kadar hep birilerinin başını ağrıttı. Geriye baktığımda hayatta ağabeyime uygun bir boşluk var mı diye sık sık merak etmişimdir. Eğer ağabeyim Bavyera Kralı Ludwig II olarak dünyaya gelseydi, kesinlikle hiç yadırganmazdı. Onu, tek başına tiyatro salonunda, sadece kendisi için icra edilen operayı zevkle dinlerken görür gibiyim. Ağabeyim, müziğe çok meraklıydı, iyi bir bas sese sahipti, bazı müzik aletlerini kulaktan dolma çalabiliyordu, ama hiçbir zaman profesyonel müzisyen olmak için bir girişimde bulunmadı, zaten böyle bir düşünce aklının köşesinden bile geçmemişti. Monty, kibardı, müthiş etkileyiciydi ve yaşadığı sürece de çevresi onu endişeden, sıkıntıdan kurtarmaya meraklı kişilerle sarılı olmuştu. Her zaman ona borç para vermeye ya da ona bir şekilde hizmet etmeye hazır birileri oluyordu. Daha altı yaşında bir çocukken, ablam ile Monty cep harçlıklarını aldıklarında hep aynı şey tekrarlanırdı. Monty, harçlığını ilk gün harcayıp bitiriyordu. Haftanın daha sonraki döneminde Monty ablamı aniden bir dükkâna zorla sokar, en çok sevdiği şekerlemeden satın almak ister, üç peni tutarındaki borcunu ise ablasının ödemesi için onun gözünün içine bakardı. Toplumsal kurallara önem veren Madge, her zaman Monty'nin şekerleme borcunu öderdi. Tabii Madge bunlara müthiş öfkelenir ve daha sonra da Monty ile kavga ederdi. Monty ise kız kardeşine tatlı tatlı gülümsemekle yetinir ve ona bir şekerleme ikram ederdi.

Monty hayatı boyunca bu tür davranışlardan hiç vazgeçmedi. Nedense herkes onun kölesi olmaya can atar gibiydi. Kadınlar bana hep şöyle derlerdi: "Biliyor musun, sen aslında ağabeyin Monty'yi hiç *anlamıyorsun*. Onun ihtiyacı olan şey, ilgi." Aslında ne yazık ki biz Monty'yi fazla iyi anlıyorduk. Bu arada Monty'ye sempati duymamanın imkânı yoktu. Ağabeyim kendi hatalarını büyük açık yüreklilikle kabullenirdi ve gelecekte her şeyin farklı olacağından her zaman emindi.

Sanırım Monty, Harrow'da beyaz fare beslemesine izin verilen tek öğrenciydi. Ağabeyimin sınıf öğretmeni bunun açıklamasını yaparken babama şöyle dedi: "Biliyorsunuz, Monty'nin doğa tarihini öylesine derinden seviyor ki, ona bu ayrıcalığın tanınması gerektiğini düşündüm." Aile-

nin fikrine göre ise Monty'nin doğa tarihine sevgisi falan yoktu. O sadece beyaz fare beslemek istiyordu.

Geriye baktığımda, Monty'nin çok ilginç biri olduğunu anlıyorum. Genlerinde biraz farklı bir düzenleme yapılabilse, Monty büyük bir adam olurdu. Ağabeyim sadece *bir şeyden* yoksundu. Ama bu, orantı mı, denge mi bilemiyorum.

Monty'ye meslek seçme sorunu kendiliğinden halloldu. Boer Savaşı başladı. Tanıdığımız gençlerin hemen hepsi orduya gönüllü yazıldı; kuşkusuz Monty de onların arasındaydı! (Ağabeyim ara sıra benim kurşun askerlerimle oynamaya tenezzül ederdi. Askerleri savaş düzeninde sıralar ve kumandanlarına da Yüzbaşı Dashwood adını verirdi. Daha sonraları oyunu tekdüzelikten kurtarmak için Yüzbaşı Dashwood'u vatana ihanet suçundan başı kesilerek ölüme mahkûm etti ve ben de ağlamaya başladım.) Monty'nin askere gitmesi bazı bakımlardan babamı rahatlatmıştı; ordu ağabeyime bir meslek kazandırabilirdi, özellikle de, ağabeyimin mühendis olma ihtimali iyice zayıflamışken.

Boer Savaşı sanırım "eski savaşlar" diye tanımlayabileceğimiz savaşların sonuncusuydu. Bu savaşlar kişilerin ülkelerini veya hayatlarını etkilemezdi. Kahramanlıklarla dolu romanlara özgü, cesur askerlerin ve kahraman delikanlıların savaşlarıydı onlar. O askerler ölebilirlerdi ve eğer ölmüşlerse savaşta kahramanca can vermiş olurlardı. Çoğu zaman bu askerler savaş meydanlarında sergiledikleri kahramanlıklardan ötürü kazandıkları madalyalarla evlerine dönerlerdi. İmparatorluğun ileri karakollarına, Rudyard Kipling'in şiirlerine ve İngiltere'nin haritada pembe renkle gösterilen bölgelerine bağlanmış olurlardı. İnsanların -özellikle genç kızların- ülkeleri uğruna ölmekten kaçındıklarına karar verdikleri delikanlılara beyaz tüy hediye etmeleri bugün insana çok garip geliyor.

Güney Afrika Savaşı'nı çok az hatırlıyorum. Bu, önemli bir savaş sayılmamıştı, aslında Kruger'e bir ders vermeyi amaçlıyordu. Alışılmış İngiliz iyimserliğiyle savaş "birkaç hafta içinde tamamen sona ermiş olacaktı." 1914'te aynı söylemi duyduk. "Noel'e kadar biter." 1940 yılında ise, "Halıları naftalinleyip kaldırmanın pek anlamı yok," sözü sayıldı. "Savaş kışın

sonuna kadar bile sürmeyecek." Bu, Amirallik Dairesi'nin evime el koyduğu dönemde söylenmişti.

İşte benim hatırladığım da neşeli bir atmosferdi, güzel melodileri olan bir şarkı -*Dalgın Dilenci*- ve neşeli genç adamların birkaç günlük izinlerini kullanmak için Plymouth'tan gelişleri. Kraliyet Galler Alayı'nın güney Afrika'ya hareket etmesinden birkaç gün önce evde yaşanan bir olayı hatırlıyorum. Monty, o sıralar görevli olduğu Plymouth'tan bir arkadaşını eve getirmişti. Ernest Mackintosh adındaki bu arkadaşa her nedense biz Billy diye hitap ediyorduk. İşte bu arkadaş yıllar yılı dost olarak kalacaktı ve hayatım boyunca bana öz ağabeyimden daha fazla ağabeylik yapacaktı. Ernest çok neşeli ve sevimli bir gençti. Çevremizdeki delikanlıların çoğu gibi o da ablam Madge'e âşıktı. İki delikanlı üniformalarına yeni kavuşmuşlardı ve daha önce hiç görmedikleri dolakların bacaklarına sarılması onları çok heyecanlandırmıştı. Delikanlılar, boyunlarına sardıkları dolakları başlarına bağladılar ve bunlarla bir sürü numara yaptılar. İki delikanlının boyunlarına dolaklarını sarıp, bizim evin limonluğunda çektirdikleri fotoğrafları hâlâ bende duruyor. Çocukluk kahramanım da artık Billy Macintosh olmuştu. Onun bir fotoğrafı yatağımın başucunda, üzerinde "beni unutma"ların bulunduğu bir çerçeve içinde duruyor.

Paris'ten Britanya'da Dinard'a gittik.

Dinard hakkında hatırladığım en belli başlı olay, orada yüzmeyi öğrenmiş olmamdı. Suya batmadan tek başıma tam altı kulaç atabildiğim günü ve duyduğum inanılmaz sevinci ve gururu hatırlayabiliyorum.

Hatırladığım ikinci şey ise böğürtlenler; hiç oradakiler gibi kocaman, tombalak ve sulu böğürtlen görmediğimi söyleyebilirim. Marie ile elimize birer sepet alıp böğürtlen toplamaya giderdik ve o arada da yığınla böğürtlen yemeyi ihmal etmezdik. Bu bolluğun nedeni orada yaşayan insanların böğürtlenlerin ölümcül derecede zehirli olduklarına inanmalarıydı. Marie, yerli halkın böğürtlenleri yemekten kaçındıklarını söylemişti. Yerliler bana da, "Siz kendinizi zehirlemek mi istiyorsunuz?" diye merakla sormuşlardı. Marie'nin de benim de, öyle bir korkumuz yoktu ve her gün öğleden sonra, büyük bir mutlulukla kendimizi zehirliyorduk.

Tiyatroya merak sarmam da yine Dinard'da oldu. Annemle babamın çift kanatlı ve büyük kavisli bir penceresi olan bir yatak odaları vardı, perdeler kapatılınca bir cumbayı andırıyordu. Orası sahne gösterileri için biçilmiş kaftandı. Bir yıl önce Noel'de izlediğimiz pantomimden esinlenerek, Marie'yi ikna ettim ve her gece orada değişik peri masallarını sergilemeye başladık. Ben kimin kimliğine girmek istiyorsam, onu canlandırıyordum, Marie de geriye kalan karakterleri canlandırmak zorunda kalıyordu.

Geriye baktığımda, annemle babamın olağanüstü anlayışlı ebeveynler olduklarını anlıyorum ve yüreğim onlara karşı minnet duygusuyla dolup taşıyor. Her akşam yemekten sonra yarım saat boyunca Marie ile evde yapılmış kostümlerimizi giyip, bir şeyler anlatmamızı büyük bir sabırla izliyor, bir de alkışlıyorlardı. Uyuyan Güzel, Cinderella, Güzel ve Çirkin gibi hikâyeleri anlatıyorduk. Ben en çok esas oğlan rolüne meraklıydım ve ablamın uzun çoraplarını daracık pantolon gibi kullanarak çevrede gezinip duruyor, nutuklar atıyordum. Marie İngilizce bilmediği için temsillerde her zaman Fransızca konuşuluyordu. Marie çok iyi bir kızdı. Sadece bir kez bana karşı çıktı, onun da nedenini bir türlü anlamadım. Marie, Cinderella olacaktı, ben de saçlarını açması için ısrar etmiştim. İnsan, Cinderella'yı tepesinde bir topuzla hayal edemiyor. Fakat hiç söylenmeden canavar rolünü oynayan, Kırmızı Başlıklı Kız'ın büyükannesini canlandıran Marie, iyi peri, kötü peri, kötü ruhlu yaşlı kadın olan ve bir sokak sahnesinde pek gerçekçi bir tavırla yere tükürüp, *"Eh bien crache"* diye bağıran ve babamı kahkahalara boğan Marie, birdenbire Cinderella rolünü canlandırmayı, gözyaşları içinde reddetti.

Ben, "Peki ama neden istemiyorsun?" diye sordum. "Çok iyi bir rol bu. Masalın kahramanı. Oyun, onun için yazılmış."

Marie, "Bu imkânsız," dedi. Onun böyle bir rolü üstlenmesi imkânsızmış. Saçlarını dağınık bırakması, beyefendinin karşısına saçları omuzlarına dökülmüş bir halde çıkması, Marie için düşünülemez ve şok edici bir durummuş. Şaşırmıştım ama karara boyun eğdim. Cinderella'nın topuzunun üzerine geçirebileceğimiz bir çeşit kukuleta bulduk ve her şey yoluna girdi.

Fakat şu tabular ne kadar da olağandışı şeyler. Bir arkadaşımın çocuklarından birini hatırlıyorum, dört yaşlarında hoş ve sevimli bir küçük kızdı. Onun bakımını üstlenmek için Fransız bir dadı gelmişti. Çocuğun

dadıyla anlaşıp anlaşamayacağı merak konusuydu, fakat her şey mükemmel gidiyordu. Küçük kız dadıyla gezintiye çıkıyor, onunla gevezelik ediyor ve Madeleine'e oyuncaklarını gösteriyordu. Her şey mükemmel görünüyordu. Sadece yatma vakti geldiğinde Joan, Madeleine'in onu banyoda yıkamasına şiddetle karşı çıkıp ağlıyordu. Küçük kızın annesi, ilk gün biraz şaşırmıştı ama kızının yabancı birine henüz alışamadığını düşünerek, isteğine boyun eğmişti. Fakat bu karşı çıkma iki üç gün daha devam etti. Banyo saati gelinceye kadar ortalık çok sakindi, herkes çok mutluydu, arkadaşlık ilişkisi mükemmeldi. Ancak dördüncü gün, küçük Joan, ağlaya ağlaya başını annesinin göğsüne gömüp, "Sen anlamıyorsun anne. Beni hiç anlamıyorsun. Vücudumu bir yabancıya nasıl gösterebilirim?" dedi.

İşte Marie'nin sorunu da böyle bir şeydi. Pantolonu bacaklarına çekip dolaşan, pek çok rolü canlandıran bacaklarını göstermesi gereken Marie, saçları açıkken beyefendinin karşısına çıkamıyordu.

Sanırım, her şeyin ötesinde bizim şu tiyatro gösterileri çok eğlendirici olmalıydı, en azından babam onlardan büyük zevk alıyordu. Fakat kim bilir zamanla ne sıkıcı olmuşlardı. Fakat annemle babam her gece yukarı çıkıp temsil izlemek istemediklerini söyleyemeyecek kadar iyi niyetli kişilerdi. Ara sıra yemeğe misafirleri olduklarını söyleyip yukarı gelemeyeceklerini bildiriyorlardı; ama genelde bu geleneğe soylu bir tavırla bağlı kaldılar ve ben onların karşısında oynamaktan hep büyük zevk aldım.

Dinard'da kaldığımız eylül ayında, babam orada bazı eski arkadaşlarıyla karşılaşınca pek mutlu oldu; Martin Pirie, eşi ve iki oğulları. Martin Pirie ile babam Vevey'de birlikte okula gitmişlerdi ve o zamandan beri de yakın arkadaştılar. Martin'in eşi Lilian Pirie'ye gelince o da benim hayatım boyunca tanıdığım en dikkat çekici, sıra dışı kadınlardan biriydi. *All Passion Spent* isimli oyununda Sackville West'in büyük bir başarıyla yarattığı karakter, bana biraz da Bayan Pirie'ye benziyormuş gibi geldi. O kadında belli belirsiz insana ilham veren bir şey vardı ve insanlarla arasına biraz mesafe koyuyordu. Güzel berrak bir sesi vardı. İnce yüz hatları ve masmavi gözleri dikkat çekiciydi. Ellerinin hareketleri her zaman çok zarifti. Sanırım benim onu ilk gördüğüm yer, Dinard'dı, fakat daha sonra onunla sık sık kar-

şılaştım ve seksen yaşlarında ölünceye kadar onunla ilişkim kesilmedi. Bu süre içinde de kadına duyduğum saygı ve hayranlık hep arttı.

Lilian Pirie, ilgi çekici bir zekâya sahip tanıdığım birkaç kişiden biriydi. Kadının bütün evlerin şaşırtıcı ve özgün bir üslupla döşenmişti. Çok güzel tabloları vardı, onun okumadığı bir kitap ya da izlemediği bir tiyatro eseri yoktu ve her zaman onlar hakkında söyleyecek bir şeyleri olurdu. Şimdi olsa, sanırım kendine bir meslek seçerdi. Fakat acaba çalışsaydı, kişiliğinin etkisi gerçekteki kadar büyük olur muydu, bunu merak ediyorum.

Evi her zaman genç insanlarla dolup taşardı. Onunla konuşmak insana mutluluk verirdi. Bayan Pirie, yetmiş yaşını geçirdiği zamanlarda bile bir öğleden sonrayı onunla birlikte geçirmek harika bir dinlence oluyordu. Boş zamanı değerlendirme sanatı konusunda benim tanıdığım herkesten çok daha mükemmeldi. Bayan Pirie'yi o güzel odasında yüksek arkalıklı bir sandalyede otururken bulurdunuz ve genellikle modelini kendisinin tasarladığı bir elişiyle uğraşırdı, yanıbaşında da hep ilgi çekici bir kitap bulunurdu. Sizinle günlerce, gecelerce konuşmaya zamanı varmış gibi davranırdı. Eleştirileri sert ve açıktı. Her türlü soyut konu hakkında konuşabilirdi, ama, kişilerle ilgili konulara pek ender değinirdi. Fakat beni en fazla çeken özelliği o güzel sesiyle konuşmasıydı. Bu, öyle ender bulunan bir özellik ki... Ben her zaman seslere duyarlı olmuşumdur. Çirkin bir sesi itici bulurum, oysa çirkin bir surattan hiç etkilenmem.

Babam, arkadaşı Martin'i tekrar gördüğüne pek memnun olmuştu. Annem ile Bayan Pirie'nin pek çok ortak yanları vardı ve yanlış hatırlamıyorsam, karşılaşır karşılaşmaz ikisi hemen Japon sanatı konusunda derin bir sohbete dalmışlardı. Pirie ailesinin iki oğlu da oradaydı; Eton'da okuyan Harold ve donanmaya yazılacağı için Darthmouth'ta öğrenim görmesi gereken Wilfred. Wilfred daha sonraki dönemlerde benim en yakın arkadaşlarımdan biri oldu, fakat Dinard'da iken onu ne zaman bir muz görse kahkahalarla gülen bir çocuk olarak hatırlıyorum. Bu da benim ona yakın ilgi göstermeme neden oldu. Doğal olarak, bu çocuklar benim varlığımın farkına bile varmamışlardı. Eton'da öğrenim gören bir öğrencinin ve bir deniz subayı adayının yedi yaşındaki küçük bir kızla ilgilenmeye kendilerini zorlamaları pek mümkün değildi.

Dinard'dan kışın büyük bir bölümünü geçireceğimiz Guernsey'ye taşındık. Bana doğum günüm için tüyleri ve renkleri egzotik özellik taşıyan üç kuş hediye etmişlerdi. Bunların adları Kiki, Tou-tou ve Bébé idi. Her zaman pek narin bir kuş olan Kiki, Guernsey'ye vardıktan kısa bir süre sonra ölmüştü. Kiki'yle uzun süre yanımda kalmadığı için onun ölümü büyük bir acıya neden olmamıştı; hem zaten benim en çok sevdiğim kuş, büyüleyici bir güzelliğe sahip küçük Bébé idi. Ama Kiki'nin cenaze töreninden çok hoşlandım. Kiki, çevresine annemin saten kurdele geçirdiği mukavva bir kutu içine yerleştirilmişti. Sonra da St. Peter Port kasabasından yukarılara doğru bir araştırma gezisi yapılmış, burada cenaze töreni için uygun bir yer seçildikten sonra mukavva kutu gömülmüş, üzerine de yığınla çiçek bırakılmıştı.

Kuşkusuz, bunların hepsi çok tatmin edici şeylerdi, fakat olay orada kapanmadı. *Kiki'nin mezarını ziyaret* amaçlı yürüyüşler benim en fazla hoşlandığım gezilerdi.

St. Peter Port'un en heyecan verici özelliği çiçek pazarıydı. Orada bin bir çeşit, birbirinden güzel ve çok ucuz çiçekler vardı. Marie'ye göre, "Bugün nereye gitmek istersiniz, küçük hanım?" sorusuna küçük hanım mutlaka, "Kiki'nin mezarını ziyaret edelim," cevabını verirdi, hem de en soğuk ve en rüzgârlı günde bile. Marie, sıkıntıyla derin derin iç çekerdi. İki mili yürümek hem de şiddetli ve soğuk rüzgârlar eserken. Ama ben yine de vazgeçmedim. Bir gün Marie'yi çiçek pazarına sürükledim buradan güzelim kamelyalarla başka çiçekler satın aldık, sonra da rüzgâr bizi kamçılarken ve ara sıra yağmur yağarken, iki millik yolu yürümeye başladık. Sonra çiçek buketini Kiki'nin mezarının üzerine kısa bir törenle bıraktık. Cenaze törenlerinden ve onları seyretmekten hoşlanmak, herhalde insanın kanında olmalı. İnsan doğasında bu özellik olmasa, arkeoloji bilimi nasıl gelişirdi? İlk gençlik dönemimde dadıların dışında başka herhangi biri beni yürüyüşe çıkarsa -örneğin hizmetkârlardan biri- program hiç şaşmaz, doğruca mezarlığa giderdik.

Paris'te "tüm ruhlar" gününde Père Lachaise'de aile mezarlıklarını ziyaret eden tüm aile bireylerinin düzenledikleri törenler onları nasıl da mutlu eder. Ölülere saygı göstermek, kutsanmış bir tapınmadır. Acaba bunun arkasında kederden uzaklaşmak, gelenekler ve törenlerle avunarak, insanın

kaybettiği kişiyi neredeyse unutması gibi içgüdüsel bir tutum olabilir mi? Bunu biliyorum, bir aile ne kadar yoksul olursa olsun, bir kenara üç kuruş koymak istemelerinin tek nedeni kendi cenaze törenleridir. Bir ara benim yanımda çalışan yaşlı ve tatlı bir kadıncağız demişti ki: "Ah, zor zamanlar canım, gerçekten de zor zamanlardı. Ancak ne kadar yokluk içinde olsak da beni doğru dürüst gömmeye yetecek kadar para biriktirdim ve o paraya asla dokunmayacağım. Günlerce aç kalsam bile bunu yapmayacağım."

DÖRT

Eğer şu, öldükten sonra ruhun başka bedene girmesine ilişkin teori doğru ise ben zaman zaman daha önce bir köpek olduğumu düşünüyorum. Bende köpeklerin alışkanlıklarının pek çoğu var. Eğer birisi herhangi bir şey yapacaksa ya da bir yere gidecekse ben de her zaman onlarla birlikte olmak isterim ve bunu başarırım. Aynı şekilde, uzun bir ayrılıktan sonra eve dönerken kelimenin tam anlamıyla bir köpek gibi davranırım. Bir köpek evine döndüğü zaman hep evin dörtbir yanını dolaşıp her şeyi inceler, orayı burayı koklar, neler olup bittiğini burnu sayesinde öğrenir ve evin en çok sevdiği köşelerini ziyaret eder. Ben de aynı şeyleri yapıyordum. Evin dörtbir yanını dolaşır, sonra da bahçeye çıkar en çok sevdiğim köşeleri ziyaret ederdim. Her şeyin bıraktığım gibi kaldığına kendimi inandırmak için bir saatten fazla orada oyalanırdım.

En büyük değişiklik köpeğim Tony'de gerçekleşmişti. Yorkshire teriye cinsi köpeğim Tony, ilk geldiğinde küçücüktü. Sonra Froudie'nin sevgisi, özeni ve hiç arkası kesilmeyen yemekleri sayesinde balon gibi şişmişti. Froudie, zaten Tony'nin kayıtsız şartsız bir kölesiydi. Annem ve babamla birlikte Tony'yi alıp eve götürmek üzere onun evine gittiğimizde bize Tony'nin uyumaktan nasıl hoşlandığını, sepetinde üzerine tam olarak neyin örtülmesi gerektiğini, sevdiği yemekleri ve yürüyüşe ne zaman çıkmaktan hoşlandığı gibi konularda uzun bir açıklama yaptı. Froudie ara sıra da Tony ile konuşmak için bize anlattıklarına ara veriyordu. "Anne çok sevimli. Anne çok çekici." Tony bu sözleri anlamış gibi görünse de bunları

hiç önemsemiyordu. Froudie, gururla, "Ve ona bir parça yiyeceği kendi elinizle vermezseniz asla yemez. Yoo, hayır her parça yiyeceği ben ona kendi ellerimle yedirmek zorundayım."

O sırada annemin yüzünde değişik bir ifadeyi fark ettim ve anladığım kadarıyla Tony evde pek de böyle bir muamele göremeyecekti. O gün için kiraladığımız taksiyle Tony'yi eve getirdik, ayrıca Tony'nin yatağı ve diğer eşyası da arabaya yüklenmişti. Tabii Tony, bizi görünce çok sevinmişti ve beni yaladı durdu. Tony'nin yiyeceği hazırlanıp ona getirildiğinde, Froudie'nin uyarısı haklı çıktı. Tony, önce yiyeceklerine, sonra anneme ve bana baktı, birkaç adım uzaklaşıp oturdu ve bir Büyük Senyör gibi, yemeğinin ona yedirilmesini bekledi. Ben ona küçük bir parça yiyecek verdim, bunu minnetle kabullenip yedi, fakat annem bu uygulamayı durdurdu.

Annem, "Bu hiç doğru değil," dedi. "Tony eskiden olduğu gibi yemeğini kendisi yemeli. Yemeğini oraya bırak. Birazdan gidip karnını doyuracaktır."

Fakat Tony gidip karnını doyurmadı. Orada öylece oturdu. Ben hayatımda hiçbir köpeğin böylesine haklı bir öfkeye kapıldığına tanık olmadım. Köpeğin o iri kederli kahverengi gözleri önce bir araya toplanmış olan aile bireylerine sonra da tabağındaki yiyeceklere yöneldi. Tony açık açık şöyle demek istiyordu: "Ben yemek istiyorum. Anlamıyor musunuz? Ben yemeğimi istiyorum. Onu bana verin." Ancak annemin kararı kesindi.

"Tony, bugün yemese bile, yarın yiyecektir."

"Açlıktan öleceğini düşünmüyorsun, değil mi?" diye anneme sordum.

Annem düşünceli düşünceli, Tony'nin kahverengi kocaman gövdesine baktı.

"Biraz aç kalmak, ona iyi gelecek."

Tony ancak ertesi akşam pes etti, odada hiç kimsenin bulunmadığı bir saatte yemeğini yiyerek gururunu da kırmamış oldu. Ondan sonra bir daha sorun çıkmadı. Tony'nin grandük muamelesi gördüğü günler sona ermişti ve belli ki hayvancık da bu gerçeği kabullenmişti. Ancak Tony yine de tam bir yıl süreyle başka bir evin çok sevgili gözbebeği olduğunu da asla unutmadı. Bir azar işitse ya da başı herhangi bir şekilde derde girse Tony hemen evden kaçıp koşarak Froudie'nin evine gidiyordu ki, ona, bizim evde

gerektiği kadar önemsenmediğini anlatıyor olmalıydı. Bu âdetten uzun süre vazgeçmedi.

Marie, artık diğer görevlerinin yanı sıra bir de Tony'nin bakıcılığını üstlenmişti. Biz akşamları aşağıda oyun oynarken Marie'nin beline bir önlük bağlamış halde gelip kibarca ve Fransızca, "Mösyö Toni, banyoya," demesi pek hoştu. Mösyö Tony de hemen kanepenin altına girmeye çalışırdı, çünkü haftalık banyo faslından hiç hoşlanmıyordu. Tony, kanepenin altından çıkarılıp kulakları düşmüş, kuyruğu aşağı sarkmış olarak banyoya taşınırdı. Marie daha sonra da banyo küvetinde ilaçlı suda yüzen pirelerin çokluğuyla övünürdü.

Şunu söylemeliyim ki, artık köpekler de benim çocukluk günlerimde olduğu kadar çok pireli değiller. Banyo yaptırmaya, fırçalama ve taramaya bol miktarda ilaçlı suyun kullanılmasına rağmen köpeklerimizin hemen hepsi pire dolu olurdu. Belki de bu hayvanlar, ahırları ziyaret ediyorlar ya da pire taşıyan köpeklerle oynuyorlardı. Diğer taraftan bizim zamanımızdaki köpekler daha az şımartılıyordu ve bugünün köpekleri gibi sık sık veterinere de götürülmüyorlardı. Ben Tony'nin ciddi bir hastalık geçirdiğini hiç hatırlamıyorum. Onun postu her zaman mükemmel olurdu, bizim yemek artıklarımızdan oluşan yemeklerini güzel güzel yerdi ve onun sağlığı konusunda endişeye pek yer yoktu.

Fakat bugün çocuklara o dönemlerde olduğundan çok daha fazla değer veriliyor ve ilgi gösteriliyor. Çocuğun ateşinin yükseldiğine karar verilmedikçe, pek de önemsenmiyordu. Kırk derece ateş yirmi dört saat içinde düşürülemezse belki doktor çağrılması gündeme gelebilirdi ve daha az önem taşıyan belirtilerle pek ilgilenilmezdi. Ara sıra yeşil ham elmaları yemenin sonucunda safrakesesi krizi diye adlandırılan bir sorun ortaya çıkabilirdi. Bu sorunu gidermek için de genellikle yirmi dört saat aç yatmak yeterli oluyordu. Sanırım küçük çocuklar çok uzun süre süt ve nişasta ile besleniyorlardı, fakat ben daha çok küçük yaşlarda pirzolanın tadını Dadıcık'a gönderilen akşam yemeği sayesinde öğrenmiştim ve az pişirilmiş rozbif benim en çok sevdiğim yemeklerden biriydi. Devonshire kreması çok yenilirdi, annem de hep bunun balıkyağından çok daha iyi olduğunu söylerdi. Devonshire kremasını bazen ekmek üzerine sürerek bazen da kaşık-

la yerdik. Ne yazık... Bugün artık gerçek Devonshire kremasını Devon'da bile bulamazsınız, yani eskiden olduğu gibi. Bir porselen kâsede üstü sapsarı kaymak bağlamış krema. Hiç kuşku yok ki, benim her zaman en çok sevdiğim şey kremaydı ve belki de hep öyle olacak.

Her şeyde olduğu gibi yiyeceklerde de çeşitliliği önemseyen annem, zaman zaman yeni çılgınlıkları da benimserdi. Bir ara, yumurtanın çok daha besleyici olduğu inancına kapılmıştı. Bu nedenle de babam isyan edinceye kadar bir süre hemen her öğünde yumurta yedik. Bir de balık dönemi geçirdik, bu dönemde de beynimizi geliştirmek için sürekli balık yedik. Annem yiyecek türlerini deneme faslını tamamlayınca, genellikle normale dönerdi; tıpkı babamı Üniteryen Kilisesi'ne zorla götürdüğü gibi ya da Roma Katolik Kilisesi'ne katılmasına ramak kaldığı gibi... ve Budizm ile kısa bir flörtten sonra nihayet Anglikan Kilisesi'ne bağlanması gibi.

Eve gelip de her şeyi alışılmış normal halinde bulmak çok memnuniyet vericiydi. Sadece bir değişiklik vardı ki o da daha iyiye ulaşmak içindi. Artık benim sadık Marie'm vardı.

Sanırım anılarımın torbasına elimi daldırıncaya kadar Marie'yi pek düşünmedim; o sadece Marie idi, hayatımın bir parçası. Bir çocuk için dünya basit ölçüler içinde ona neler olduğundan ibarettir. Bu, o dünyadaki insanları da kapsar; sevdikleri ya da nefret ettikleri kişiler, onları nelerin mutlu, nelerin mutsuz ettiği gibi. Marie, canlı, neşeli, gülümseyen, her zaman anlayışlı biriydi ve ailenin takdir edilen bir üyesi sayılıyordu.

Şimdi merak ediyorum da, bütün bunlar Marie için acaba ne anlam taşıyordu? Sanırım Fransa ve Channel Adalarında geçirdiğimiz o sonbahar ve kış aylarında Marie çok mutluydu. Bir sürü yer görüyordu, otellerde hayat çok hoştu ve fazla garip ama ona emanet edilen küçük kızı çok seviyordu. Kuşkusuz Marie'nin beni sevdiğini düşünmek isterim -çünkü ben, benim- fakat Marie gerçekten çocuklara çok düşkündü ve sorumluluğunu aldığı her çocuğu sevebilirdi, tabii insanın karşılaştığı o küçük canavarlar dışında. Ben Marie'ye pek de itaat etmiyordum; Fransızların itaati zorlamaya yetenekli olduklarını sanmıyorum. Birçok bakımdan ben utanılacak davranışlar sergiliyordum. Özellikle gece yatağa yatmaktan nefret ediyordum ve odada eşyaların tepelerine tırmanarak, koltukların çevresinde dönerek,

dolapların çekmelerinden aşağı atlayarak, kısacası ayaklarımı hiç yere değdirmeden odanın çevresini dolaşmayı başarıyordum. Kapıda ayakta duran Marie inleyerek şöyle diyordu: "Ah, küçük hanım, küçük hanım, madam, yani anneniz bundan hiç hoşlanmayacak." Madam, yani annem kuşkusuz neler olduğunu bilmiyordu. Eğer beklenmedik bir ziyaret yaparsa kaşlarını kaldırıp şöyle diyecekti: "Agatha, neden yatağında değilsin?" ve üç dakika içinde ben de yatağıma girmiş olacaktım, daha fazla itiraza yeltenmeden yatağıma kıvrılıp yatacaktım. Ancak Marie, hiçbir zaman beni büyüklerime şikâyet etmedi; içini çekerek yalvarıp durdu, fakat beni asla şikâyet etmedi. Diğer taraftan ben ona itaat etmediysem de sevgimi verdim. Marie'yi çok sevdim.

Sadece bir kez, gerçekten onun canını sıktığımı hatırlıyorum ve bunu da kasıtlı olarak yapmamıştım. Olay biz İngiltere'ye döndükten sonra bir konuyu tatlı tatlı tartışırken yaşandı. Sonunda ben öfkelenerek, kendi görüşümü kanıtlamaya çabalarken Fransızca şöyle dedim: *"Ama zavallı kızım, sen tren yolunu bilmiyorsun ki..."* O anda Marie ağlamaya başlayarak beni çok şaşırttı. Ona hayretle baktım. Sorunun ne olduğu hakkında hiçbir fikrim yoktu. Sonra hıçkırıklar arasında kelimeler birbiri ardına geldi. Evet, o gerçekten zavallı bir kızdı. Annesiyle babası fakirdi, yani küçük hanımınki gibi zengin değillerdi. Anne-babanın, oğullarının ve kızlarının çalıştıkları bir kafeleri vardı, fakat bu kibar bir davranış değildi, yani sevgili küçük hanımın onu fakirliğinden ötürü kınaması hiç de hoş bir davranış sayılmazdı.

Ben, "Ama Marie," diye ona dostça sitem ettim. "Ben kesinlikle o anlamda söylemedim." Yoksulluk düşüncesini aklımın köşesinden bile geçirmediğimi izah etmek imkânsız gibi görünüyordu. "Benim zavallı kızım" sözlerinin de sadece bir sabırsızlık ifadesi olduğunu anlatmaya çalıştım. Zavallı Marie'nin duyguları incinmişti ve onu yatıştırabilmek için en az yarım saat sözlerimi açıklamaya çalıştım ve onu okşayıp severek ne kadar sevildiğini anlatmak için uğraştım durdum. O olaydan sonra aramız düzeldi. Gelecekte de o ifadeyi bir daha asla kullanmamaya özen gösterdim.

Sanırım, Torquay'daki evimize yerleştiği zaman ilk kez kendini yalnız hissetmiş ve sıla özlemi çekmişti. Hiç kuşkusuz kaldığımız otellerde

başka hizmetçiler, dadılar, hemşireler vardı- kozmopolit bir topluluktu- ve Marie o zamanlar ailesinden ayrı kalmanın acısını duymamıştı. Fakat burada yani İngiltere'de kendi yaşındaki genç kızlarla en azından kendisinden yaşça fazla büyük olmayan kızlarla arkadaşlık edebiliyordu. O tarihlerde sanırım oldukça genç orta hizmetçisi ile bir oda hizmetçimiz vardı. Fakat o kızların görüşleri Marie'ninkilerden öylesine farklıydı ki bu durum onun kendini yabancı gibi hissetmesine neden oluyordu. Kızlar, Marie'nin giyeceklerinin çok sıradan şeyler olmasını eleştiriyorlardı. Marie'nin süslü giyeceklere, kurdelelere, eldivenlere ve diğer güzelleştirici şeylere hiç para harcamaması da eleştiriliyordu.

Marie, kendi düşüncesine göre hayal edilemeyecek kadar çok yüksek ücret alıyordu. Her ay, mösyöye, aylık ücretinin tamamını Pau'da yaşayan annesine göndermesini rica ediyordu. Marie kendine çok az miktarda para ayırıyordu. Marie'ye göre bu çok doğal ve olması gereken bir davranıştı; Marie çeyizi için para biriktiriyordu, o devirde tüm Fransız kızlarından (belki şimdi de öyledir, bilemiyorum) çalışıp çeyiz olarak para biriktirmeleri beklenirdi. Bu, gelecek için gerekliydi çeyiz parası olmayanların ise hiç evlenememeleri mümkündü. Sanırım, bu bizim İngiltere'de "alt çekmece" diye adlandırdığımız uygulamanın benzeri, ama çok daha ciddi bir mesele. Bu, iyi ve mantıklı bir düşünceydi ve sanırım günümüzde İngiltere'de itibar gören bir uygulama. Çünkü günümüzde gençler bir ev satın almak istiyorlar, bu amaçla da hem kadının hem de erkeğin para biriktirmesi gerekiyor. Fakat benim sözünü ettiğim zaman diliminde kızlar evlilik için para biriktirmezlerdi, bu erkeğin işiydi. Erkek eşine bir ev hazırlamalı, onun yiyeceğini giyeceğini temin etmeli ve karısının bakımını üstlenmeliydi. İşte bu nedenle "iyi iş bulan kızlar" ve daha alt düzeydeki mağaza çalışanları kazandıkları parayı sadece kendileri için harcamaya bakarlardı. Kendilerine süslü şapkalar, renkli bluzlar, ara sıra da kolye ya da broş satın alırlardı. Sanırım, bu kızlar aldıkları parayı flört için kullanıyorlardı da denilebilir, yani uygun bir eş adayı bulabilmek için. Fakat işte bizim Marie, o küçük siyah paltosu, eteği, şapkası ve dümdüz bluzlarıyla hiçbir zaman gardırobuna yeni bir giyecek katmadan, lüzumsuz hiçbir şey satın almadan öylece günlerini geçiriyordu. Kimsenin Marie'ye kabalık etmek istediğini

sanmıyorum ama ona hep gülüyorlardı: ondan iğreniyorlardı. Bu da Marie'yi çok mutsuz ediyordu.

Marie, o ilk dört beş ayı, annemin anlayışlı ve iyi niyetli tavrı sayesinde geçiştirebildi. Önceleri hasret çekiyordu, evine geri dönmek istiyordu. Ancak annem, Marie ile konuşup, onu sakinleştirdi ve akıllı bir kız olduğunu, en doğru şeyi yaptığını, İngiliz kızlarının Fransız kızları kadar ileri görüşlü ve sağduyulu olmadıklarını belirtti. Sanırım annem diğer hizmetkârlarla ve Jane'le konuşup bu Fransız kızı mutsuz ettiklerini söylemişti. Marie, evinden çok uzaktaydı ve onlar yabancı bir ülkede olsalar nelerle karşılaşırlardı, bunu düşünmeleri gerekirdi. İşte böylece bir iki ay sonra Marie'nin neşesi yerine geldi.

Şimdiye kadar yazılmış olanları okuma sabrını gösterenlerin şu anda şöyle bağırdıklarını duyar gibiyim: "İyi ama sen ders çalışmak zorunda değil miydin?"

Cevap şu: "Hayır değildim."

Galiba o sıralar, dokuz yaşlarında filandım ve benim yaşımdaki çocukların çoğunun mürebbiyesi vardı, fakat öyle sanıyorum ki, bunlar daha çok çocukların bakımıyla ilgileniyorlar ve onlara nezaret etmekle yetiniyorlardı. Bu kişilerin size "ders" niyetine öğrettikleri şeyler ise tamamen dadıların kişisel zevklerine bağlıydı.

Arkadaşlarımın evlerinde gördüğüm bir iki dadıyı hayal meyal hatırlıyorum. Bunlardan bir tanesi Doktor Brewer'in yazdığı, *Çocuğun Bilgi Rehberi* başlığını taşıyordu, günümüzün çağdaş test kitaplarının benzeriydi. O sayede edindiğim bilgi kırıntılarını hâlâ aklımda tutuyorum: -Buğdayda görülen üç hastalık nelerdir? Mantar, küf ve kurum.- Bunlar hayatım boyunca aklımdan çıkmadı, ama ne yazık ki pratikte benim hiç işime yaramadı. Redditch şehrinin birinci derecedeki üretimi nedir? İğneler. Hastings Savaşı'nın tarihi nedir? 1066.

Hatırladığıma göre bir başka dadı da öğrencilerine sadece doğal tarihle ilgili bilgiler veriyordu. Bol bol yaprak, tomurcuk ve yaban çiçekleri toplanıyordu ve uygun olanlarının kesitleri alınıyordu. Bu inanılmaz derecede can sıkıcıydı. Küçük arkadaşım bana, "Bu şeyleri parçalara ayırmak-

tan nefret ediyorum," dedi. Ona tamamen hak vermiştim ve gerçekten de botanik sözcüğü, hayatım boyunca beni hep huysuz bir at gibi tedirgin etti.

Annem, Cheshire'daki bir okulda öğrenim görmüştü. Ablam Madge'i bir yatılı okula gönderdi, fakat artık kız çocuklarını iyi yetişmesi için onların mümkün olduğu kadar uzun süre çılgınlıklar yapmalarına izin verilmesi gerektiğine inanıyordu; onları iyi beslemek, temiz hava almalarını sağlamak ve kafalarını hiçbir şekilde bazı konularda zorlamamak. (Kuşkusuz bunların hiçbiri oğlan çocuklara uygulanmıyordu. Erkek çocukların ciddi geleneksel eğitimden geçirilmeleri gerekliydi.)

Daha önce de belirttiğim gibi annemin, hiçbir çocuğun sekiz yaşına gelmeden okuma öğrenmesine izin verilmemesi gerektiğine dair bir teorisi vardı. Bu kural bozulunca, canımın istediği kadar kitap okumama izin verilmişti ve ben de okumak için elime geçen her fırsatı değerlendiriyordum. Okuma odası adı verilen oda evin en üst katındaydı ve oldukça büyüktü, her yanı kitaplarla doluydu. Raflar dolusu çocuk kitapları vardı; *Alice Harikalar Diyarında,* daha önceleri yayınlanmış Victoria Dönemi'ne ait duygusal masallar, hani şu daha önce sözünü ettiğim *Our White Violet,* Charlotte Younge'un kitapları, *Daisy Chain* de dahil Henty'nin kitaplarının tümü, ayrıca okul kitapları romanlar ve diğerleri... İlgimi çeken herhangi bir kitabı alıp okuyordum, bu, hiç anlamadığım ama yine de ilgimi çeken bir kitap olabilirdi.

Okuma döneminde, bir Fransız piyesi elime geçmişti, bunu okurken babam beni gördü. "Sen bunu nerden buldun?" diye sorarken dehşete düşmüş bir halde kitabı elimden almıştı. Bu kitap, babamın genellikle sigara odasında dolapta kilitli tuttuğu ve sadece yetişkinlerin alıp okuyabilecekleri kitaplardan biriydi.

Babama, "Kitap okul odasındaydı," dedim.

Babam, "Orada olmaması gerekirdi," diye karşılık verdi. "Benim dolabımda olmalıydı."

Kitabı neşeyle babama geri verdim. Doğrusunu söylemek gerekirse, kitabı anlamakta zorlanıyordum. Huzur içinde *Memoires D'une Âne, sans Famille* ve Fransız edebiyatından diğer zararsız eserleri okumaya koyuldum.

Herhalde bir şekilde bazı dersler de alıyordum ama bir mürebbiyem yoktu. Babamla aritmetik çalışmayı sürdürdük, kesirlerden ondalıklara geçmek beni gururlandırıyordu. Zamanla şu kadar ineğin şu kadar ot yediği ve fıçıların şu kadar saatte suyla doldurulduğunu konu alan problemlere sıra geldi, bunu gerçekten büyüleyici bulmuştum.

Ablam artık resmen "çıkmıştı," yani artık partilere katılıyordu, şık elbiseler giyiyordu, Londra'ya ziyaretler yapıyordu filan. Bu da annemi çok meşgul ediyordu ve bana daha az zaman ayırıyordu. Bazen, sadece Madge ile ilgileniliyor diye onu kıskanıyordum. Annem çok sıkıcı bir genç kızlık dönemi geçirmişti. Teyzesi zengin bir kadın ve onunla birlikte Atlantik Okyanusu'nu geçmiş olmasına rağmen anneme bir genç kızlığa geçiş kutlaması yapmayı hiç aklına getirmemişti. Annemin o zamanlar sosyal bir kafa yapısına sahip olduğunu sanmıyorum ama her genç kız gibi o da çok daha güzel elbiselerin özlemini çekiyordu. Nine Teyze, kendisi için Paris'in en iyi terzilerine pahalı ve modaya uygun kıyafetler ısmarlıyordu, fakat Clara'yı da hep çocuk gördüğü için onu bir çocuk gibi giydirmeye bakıyordu. İşte yine o iğrenç terzi kadın. Annem vaktiyle yoksun bırakıldığı güzellikleri ve çılgınlıkları bana yaşatmaya kararlıydı. Önce Madge'in sonra da benim giyeceklerim onun hem ilgisini çekti hem de bunlarla ilgilenmekten zevk aldı.

Şunu belirteyim, o günlerde de kıyafetler gerçekten özeldi. Malzeme ve işçilik açısından çok çeşitliydiler; fırfırlar, volanlar, büzgüler, farbalalar, danteller, karmaşık kesimler... Giyecekler yerleri süpürmekle kalmıyor, aynı zamanda yürürken bir ucunun tutulup zarif bir şekilde hafifçe yukarı kaldırılması gerekiyordu. Fakat kıyafetlere paltolar ya da boynu saran uzun eşarplar pek ender dahil oluyordu.

O devirde aynı zamanda bir de saç tuvaleti vardı: Saçların şekillendirilmesi de o zamanlar gerçek anlamda saç tuvaletiydi. Öyle saçları tarakla şöyle bir taramak yeterli değildi. Saçlar kıvrılıyor, bukle bukle ya da dalgalı oluyordu. Gece boyunca bigudilere sarılı kalan saçların ısıtılmış maşalarla dalgalı olmaları sağlanıyordu. Eğer bir genç kız, bir dansa gidecekse, evden çıkmadan en az iki saat önce saçlarını yapmaya başlardı ve bu iş yaklaşık bir buçuk saat sürüyordu. Böylece genç kıza kıyafetini, çoraplarını ve ayakkabılarını giymesi için yarım saat kalıyordu.

Kuşkusuz, o zamanlar bu benim dünyam değildi. Benim uzak tutulduğum yetişkinlerin dünyasıydı. Ama yine de ben bu dünyadan etkilenmiştim. Marie ile birlikte, matmazellerin tuvaletlerini ve en çok beğendiklerimizi aramızda tartışıyorduk.

Aksilik bu ya, bizim evin bulunduğu sokaktaki komşularımız arasında benim yaşlarımda çocukları olan aileler yoktu. Bu nedenle de daha küçük yaşlarda yaptığım gibi kendime bir dizi özel arkadaş ve sırdaş edindim; sırayla Kaniş, Sincap ve Ağaç, ayrıca ünlü Kedicikler. Bu kez bir de okul icat ettim. Hani okula gitmeyi istediğimden değildi. Hayır, galiba sadece okul farklı yaşlarda yedi kıza en uygun mekândı. Böylece onları bir aile saymak yerine, -bunu yapmak istemiyordum- farklı ailelerden gelmelerini sağlıyordum. Okulun bir adı yoktu. Sadece "Okul"du.

Okula ilk gelenler Ethel Smith ve Annie Gray'di. Ethel Smith, on bir, Annie Gray de dokuz yaşındaydı. Ethel esmerdi, çok gür saçlıydı. Bu kız akıllıydı, oyunlarda başarılı oluyordu, boğuk bir sesi vardı ve görünüşü biraz erkeksiydi. Ethel'in en samimi arkadaşı Annie, onun tam tersiydi. Annie'nin lepiska saçları, mavi gözleri vardı, utangaç ve sinirliydi, çok çabuk ağlıyordu. Annie, Ethel'e sımsıkı bağlanmıştı, o da her olayda sevgili arkadaşını koruyordu. Kızların ikisini de seviyordum, fakat tercihim cesur ve hareketli Ethel'den yanaydı.

Ethel ile Annie'den sonra gruba iki arkadaş daha ekledim. Altın sarı saçlı, koyu renk gözlü, zengin güzel bir kız olan Isabella Sullivan. Isabella, on bir yaşındaydı. Isabella'yı sevmiyordum, hatta ondan hiç hoşlanmıyordum. O dünyevi bir kızdı. (Dünyevi sözcüğü o dönemin öykü kitaplarında çok sık kullanılan anlamı derin bir sözcüktü: *Daisy Chain* kitabında, Flora'nın dünyevi olması yüzünden May ailesinin karşılaştığı sorunlar anlatılıyordu.) Isabel, kesinlikle dünyevi olmanın bir simgesiydi. Bu kız havalı havalı geziniyor, zengin olmakla övünüyordu ve çok pahalı ve yaşına hiç uygun olmayan kıyafetler giyiniyordu. Elsie Gren, onun kuziniydi. Elsie, biraz da İrlandalı sayılırdı; koyu renk lüle lüle saçları, mavi gözleri vardı; üstelik çok neşeli bir kızdı, bol bol gülerdi. Isabel ile çok iyi anlaşıyordu ama ara sıra onu azarlıyordu. Elsie, yoksuldu; Isabel'in eskilerini giyerdi, bunu bazen kendine dert ederdi ama Elsie uysal bir kız olduğu için bu sıkıntı uzun sürmezdi.

Bu dördüyle bir süre çok iyi anlaştık. Onlar lüks trenlerde seyahat ediyorlar, ata biniyorlar, bahçeyle ilgileniyorlar ve bol bol kroket oynuyorlardı. Ben turnuvalar ve özel maçlar düzenlerdim. Benim en büyük beklentim Isabel'in oyunu kazanamamasıydı. O kazanamasın diye hilenin dışında her yönteme başvuruyordum -örneğin sopasını dikkatsizce kullanıyordum, hızlı hızlı oynayıp doğru dürüst nişan almıyordum- ancak ben ne kadar dikkatsizce oynarsam, Isabel'in de kazanma şansı o kadar artıyordu. Isabel en zor atışları karşılıyor, çimenliğin ta karşı tarafından toplara vuruyordu ve hemen hemen her oyunu galip tamamlıyordu ki bu da çok can sıkıcıydı.

Bir süre sonra, okulda daha küçük kızların bulunmasının hoş olacağına karar verdim. Listeye altı yaşında iki kız ekledim: Ellis White ve Sue de Verte. Ella, düşünceli, çalışkan ve sıkıcıydı. Sık saçlıydı ve derslerde başarılıydı. Doktor Brewer'in *Bilgi Rehberi*'nde çok başarılıydı ve oldukça da iyi kroket oynuyordu. Sue de Verte garip bir şekilde renksizdi; açık kumral saçlı, soluk mavi gözlüydü. Ama aynı zamanda karakter bakımından da renksizdi. Her nasılsa Sue'yu göremediğim gibi hissedemiyordum da. Sue ile Ella çok iyi arkadaştılar, fakat Ella'yı avucumun içi gibi bilmeme rağmen değişkendi. Bu belki de aslında Sue ben olduğum içindi. Ben diğerleriyle konuştuğum zamanlar hep konuşanın Agatha değil de Sue olduğunu düşünüyordum ve işte bu nedenle de Sue ile Agatha aynı kişinin iki yüzü gibiydiler. Üstelik Sue, oyunculardan biri değil de iyi bir gözlemciydi. Koleksiyona eklenecek olan yedinci kız, Sue'nun üvey ablası Vera de Verte idi. Vera'nın yaşı büyüktü, tam on üç yaşındaydı. O günlerde pek güzel değildi, fakat gelecekte soluk kesici bir dilber olacağı kesindi. Ayrıca onun ailesiyle de ilgili bir esrar vardı. Vera için oldukça romantik birkaç planım vardı. Mısır püskülü renginde saçları ve "Unutmabeni" mavisinde gözleri vardı.

Şu "kızlar" için büyükannemin Ealing'deki evinde muhafaza ettiği Kraliyet Akademisi'nin resimleri de yardımcı oluyordu. Büyükannem bu resimlerin bir gün bana ait olacağına söz vermişti ve ben de yağışlı havalarda evde saatlerce o resimlere bakarak oyalanıyordum, ama bunu sanat açısından tatmin olmak için değil, "kızlar"a uygun resimler bulabilmek için yapıyordum. Bana Noel hediyesi olarak verilen ve de Walter Crane tara-

fından resimlenmiş olan *The Feast of Flora* isimli kitapta çiçek resimleri insan şeklinde çizilmişti. Bu resimler arasında vücuduna unutmabeni çiçekleri sarılmış bir figür vardı, işte bu kesinlikle Vera de Verte idi. Chaucer'in Daisy'si Ella idi ve yanında yürüyen yakışıklı İmparatorluk Tacı (leylak türünde bir çiçek) da Ethel'di.

Kızların uzun yıllar benimle kaldıklarını söyleyebilirim ama doğal olarak ben büyüdükçe onların da karakterleri değişti. Müzikle ilgilendiler, operada rol aldılar, çeşitli oyunlarda ve müzikal komedilerde oynadılar. Artık yetişkin olduğum zaman bile ara sıra da olsa onları düşündüm ve gardırobumdan bazı elbiseleri onlara ayırdım. Ayrıca onlar için hayalimde yeni kıyafet modelleri de hazırlıyordum. Hatırladığıma göre, Ethel, bir omzuna beyaz zambaklar iliştirilmiş koyu mavi tülden bir elbiseyle pek şık olmuştu. Zavallı Annie'nin hiçbir zaman fazla kıyafeti olmamıştı. Ama Isabel'e cömert davranıyordum, ona çok şık birkaç elbise vermiştim, genellikle brokar işlemeli ve saten kıyafetler. Bugün bile bir elbiseyi gardıroba kaldırırken kendime şöyle diyorum: "Evet, bu elbise Elsie'ye uygundu, yeşil ona çok yakışırdı." "Şu üç parçalı jarse takım Ella'ya pek yakışırdı." Bunu yaptığım zamanlar kendime gülüyorum, fakat kızlar benim aksime hâlâ hiç yaşlanmadılar. Onları hayalimde canlandırırken, en fazla yirmi üç yaşında olabileceklerini düşünüyorum.

Zamanla aralarına dört karakter daha kattım: Hepsinin en büyüğü olan Adelaide, uzun boylu, sarışındı ve biraz da üstünlük taslıyordu. Neşeli, sürekli dans eden, küçük bir peri kızıydı. Beatrice, kızların en küçüğüydü ve bir de Rose ve Iris Reed kardeşler vardı. Ben bu ikisi hakkında oldukça romantik duygular besliyordum. Iris'in âşık olduğu biri vardı, ona şiirler yazıyordu ve "Bataklıkların Süsen Çiçeği" adını vermişti.

Rose da çok muzip bir kızdı. Herkese oyunlar oynar çevredeki delikanlıların hepsiyle flört ederdi. Kuşkusuz, onlar zamanla evlenip gittiler ya da bekâr kaldılar. Ethel hiç evlenmedi ama o nazik Annie ile küçük bir evde yaşadı; şimdi bunun çok doğru bir uygulama olduğunu düşünüyorum. Aslında gerçek hayatta da onların yapacakları şey buydu.

Uzaklardan döndükten kısa bir süre sonra, müzik dünyasının güzellikleri Bayan Uder sayesinde bana ulaştı. Bayan Uder, kısa boylu sırım gibi ürkütücü tavırlı bir Alman'dı. Onun neden Torquay'da müzik öğretmeni olduğunu bilmiyorum, kadının özel hayatı hakkında da hiçbir şey duymadım. Bir gün annem, okul odasına Bayan Uder ile birlikte girdi ve Agatha'nın piyano çalmayı öğrenmeye başlamasını istediğinden söz etti.

Bayan Uder çok iyi İngilizce bilmesine rağmen gür Alman sesiyle, "Ahhh!" dedi. "Öyleyse biz hemen gidiyoruz piyanonun başına! Kuşkusuz okul odasındaki piyanodan söz ediyordu, salondaki büyük kuyruklu piyanodan değil.

Bayan Uder, "Dur orada!" diye emretti. Ben piyanonun solunda durdum. Kadın, tuşa kuvvetle basarak, "İşte," dedi, ben piyanonun başına bir şey gelebileceğini düşündüm. "İşte bu, Mi Majör." Kadın tuşa bastı. "Şimdi biz geri gidip, mi majörü çalacağız, ara sıra da gam yapacağız. Gamın notaları do, re, mi fa, sol, la, si diye sıralanır. Anlıyor musun?"

Ben, "Evet," dedim. Zaten bu kadarını önceden biliyordum.

Bayan Uder, "Şimdi sen notaları göremeyeceğin bir yerde duracaksın. Ben do'ya basacağım, sonra başka bir notayı çalacağım ve sen de bana ikinci notanın ne olduğunu söyleyeceksin."

Kadın bir kez daha do'ya bastı sonra bir başka notayı çaldı. "Bu neydi?" diye sordu.

"Sol," diye cevap verdim.

Bayan Uder, "Çok doğru!" dedi. "Şimdi tekrar deneyelim."

Kadın bu kez de mi tuşuna bastı, sonra bir başka tuşa sıra geldi. "Peki bu nedir?"

"Do," diye cevap verdim.

"Ahhh, işte bu birinci sınıf. Güzel. Bu çocuk müziği anlıyor. Kulağın da var. Ahhh seninle çok iyi anlaşacağız."

Ben gerçekten iyi başlamıştım. Dürüst olmak gerekirse, kadının çaldığı diğer notaların neler olduğunu gerçekten bilmiyordum. Sanırım bu sadece iyi bir tahmindi. Her neyse, böyle güzel bir başlangıç yaptıktan sonra iki tarafın da iyi niyeti sayesinde çalışmaya devam ettik. Çok geçmeden

ev, piyanoda sıralı çalınan notaların ve arpejlerin(*) sesleriyle doldu ve daha sonra da *Merry Peasant* şarkısının zorlana zorlana çalınmasına sıra geldi. Ben müzik derslerini çok seviyordum. Babam da, annem de piyano çalıyordu. Annem Mendelssohn'un *Sözsüz Şarkılar*'ını ve gençken öğrendiği başka eserleri çalıyordu. Annem iyi piyano çalardı ama sanırım öyle pek de tutkulu bir müzik âşığı değildi. Babam, doğuştan müziğe yetenekliydi. Her parçayı kulaktan çalabilirdi ve çok hoş Amerikan şarkıları, zenci ilahilerini ve başka parçaları çalardı. Bayan Udern ile ikimiz *The Merry Peasant* şarkısına Schumann'ın *Traumerei* şarkısını ve diğer bazı küçük parçalarını ekledik. Ben her gün büyük bir hevesle bir iki saat piyano çalışıyordum. Schumann'dan sonra sıra Grieg'e geldi. Bu besteciyi büyük bir tutkuyla seviyordum; *Erotique* ve *İlkbaharın İlk Hareketlenmeleri* benim en çok sevdiğim parçalardı. Nihayet, Grieg'in *Peer Gynt Morgen*'ini çalabilecek duruma gelince zevkten dört köşe olmuştum. Almanların çoğu gibi Bayan Uder de mükemmel bir öğretmendi. Tabii ki çalışmalar hep güzel melodiler çalmaktan ibaret değildi; ayrıca benim çalmaya pek de hevesli olmadığım Czerny Egzersizleri vardı. Bayan Uder, benim egzersizlere karşı çıkmama hiç aldırmıyordu. "İyi bir temelin olmalı," diyordu. "Aslında bu egzersizler, gerçeğin ta kendisidir, gereklidir. Gerçi melodiler, küçük güzel işlemeler gibidir, biraz da çiçeklere benzerler, goncalar açılır ve sonra çiçekler düşer gider, ama sen köklere sahip olmalısın, şu güçlü köklere ve yapraklara." Böylece benim çok sağlam köklerim ve yapraklarım, eh ara sıra da birkaç çiçeğim oldu. Yanılmıyorsam, sonuçlar beni, bu kadar çok egzersizden sıkılan ev halkından daha fazla memnun ediyordu.

Bir de haftada bir kez aldığım dans dersi vardı. Athenaeum Salonları adıyla bilinen ve bir şekerci dükkânının üst katındaki salonda alıyordum bu dersleri. Dans dersine çok küçük yaşlarda başlamış olmalıyım -beş altı yaşlarında- çünkü o sıralarda Dadıcık'ın hâlâ bizde çalıştığını ve haftada bir kez beni oraya götürdüğünü hatırlıyorum. Yaşları küçük olanlar, derse polka(**) ile başlıyorlardı. Onlara göre bu dans üç kez ayakları kuvvetle yere

(*) Hızlı ve kesik çalınan notalar.
(**) Bir çeşit Polonya dansı.

vurmaktan ibaretti: sağ, sol, sağ; sol, sağ, sol; pat, pat, pat; pat, pat... Aşağı kattaki şekercinin dükkânında çay içip pasta yiyenlere bu gürültünün hiç de hoş gelmediği kesindi. Ben eve döndüğüm zaman, polka dansının böyle yapılmadığını söyleyen ablam Madge biraz canımı sıkmıştı. "Bir ayağını kaydırırsın, ikincisini onun yanına getirirsin sonra yeniden birinci ayağa sıra gelir," dedi ve bana da göstermek istedi. "İşte böyle." Biraz kafam karışmıştı, fakat belli ki dans öğretmenimiz Bayan Hickey, bizim adımları öğrenmeden polkanın ritmini almamız için bu yola başvurmuştu.

Hatırladığım kadarıyla biraz endişe verici olmakla birlikte harika bir kişiliğe sahipti. Uzun boyluydu, havalıydı, kır saçlarına yanları kabarık bir model uyguluyordu, uzun bol etekler giyerdi ve onunla vals yapmak -elbette çok çok sonraları- korkunç bir deneydi. Kadının on sekiz, on dokuz yaşlarında bir öğrenci öğretmeni, bir de on üç yaşlarında çok çalışan Aileen adında tatlı bir kız yardımcısı vardı, onu hepimiz çok seviyorduk. Öğretmenlerin büyük olanı yani Helen biraz ürkütücüydü ve o sadece gerçekten çok iyi dans edenlerle ilgilenirdi.

Dans sınıfında işler şöyle yürüyordu: Önce göğüsle kolları çalıştıran bir aletle çalışmaya başlıyorduk. Bunlar aslında tutacakları bulunan mavi renkte bir çeşit elastik aletlerdi. Bunları, yarım saat süreyle gücünüz elverdiğince iki yana çekiyordunuz. Sonra da sıra polkaya geliyordu, bunu şu pat pat'lar egzersizini tamamlamış olanlar yapıyordu; büyücek kızlar, kendilerinden daha küçük olanlarla dans ediyorlardı. "Beni polka yaparken izlediniz mi?" "Ceketimin eteklerinin uçuştuklarını gördünüz mü?" Polka neşeli ama sevimsizdi. Sonra da sıra büyük yürüyüşe geliyordu; bunda da çiftler halinde odanın ortasına gidip yanlara dönerek, sekizli gruplar halinde figürler yapıyordunuz; hareketleri büyükler başlatıyor, küçükler onları izliyordu. Yürümeler için kendinize bir eş seçiyordunuz ve bu yüzden de pek çok sıkıntı yaşanıyordu. Elbette herkes Helen ya da Aileen ile eşleşmek istiyordu, fakat Bayan Hickey hiç kimsenin tekelcilik yapmasına fırsat vermiyordu. Yürüyüşten sonra küçükler, onlara ayrılan odada polka adımlarını ya da beceremedikleri hareketli dansları öğreniyorlardı. Büyükler ise büyük salonda, Bayan Hickey'in gözetimi altında diğer danslara çalışıyorlardı. Bu da ya bir tamborin dansı, bir İspanyol kastanyet dansı veya bir yelpaze dansıydı.

Yelpaze dansından söz açılmışken belirteyim; kızım Rosalind ile arkadaşı Susan'a on sekiz on dokuz yaşlarında oldukları dönemde vaktiyle yelpaze dansı yaptığımı söyledim. Onların kahkahalarla gülmeleri beni biraz şaşırmıştı.

"Anne, bunu gerçekten yapmadın değil mi? Bir yelpaze dansı. Susan, düşünsene annem yelpaze dansı yapmış."

Susan, "Ah, ben her zaman Victoria Dönemi'nin insanlarının çok özel olduklarını düşünmüşümdür," diye karşılık verdi.

Çok geçmeden yelpaze dansıyla aynı şeyi kastetmediğimizin farkına vardık.

Daha sonra büyükler kenara oturuyorlar, küçükler de "Denizcinin Borazanı" gibi neşeli ve pek de zor olmayan bazı halk danslarını sergiliyorlardı. Nihayet bizler karmaşık kadril dansını öğrenme aşamasına geldik. Aynı zamanda İsveç Halk danslarını ve Sir Rogerde Coverley dansını da öğrendik. Bu son danslar çok yararlıydı. Çünkü bu danslar sayesinde partilere katıldığınız zaman bu tür sosyal etkinliklerin yabancısı olduğunuz için utanmıyordunuz.

Torquay'da sadece kız öğrenciler vardı. Ealing'de bir dans okuluna gittiğimde orada epey erkek öğrenci olduğunu gördüm. Sanırım, o sıralar ben dokuz yaşlarındaydım, çok utangaçtım ve henüz dans etmeye alışamamıştım. Oldukça çekici ve belki de benden bir iki yaş büyük bir oğlan gelip, kadril dansında ona eşlik etmemi istedi. Canım sıkılmış ve kendimi çaresiz hissetmiştim. Bu nedenle çocuğa kadril dansını yapamayacağımı söyledim. Bu dans bana çok zor görünmüştü ve o güne kadar da hiç böyle çekici bir oğlanla karşılaşmamıştım. Çocuğun koyu renk saçları, neşeli bakışları vardı ve birden onunla çok iyi bir çift oluşturacağımızı düşündüm. Kadril dansı başladığı zaman ben de üzgün bir halde yerime oturdum ve hemen Bayan Wordsworth yanıma geldi. "Hadi Agatha, hiç kimsenin oturmasına izin veremeyiz."

"Ben kadril dansının nasıl yapıldığını bilmiyorum, Bayan Wordsworth."

"Tamam hayatım, bilmiyorsun ama hemen öğrenebilirsin. Sana bir eş bulmamız gerekiyor."

Bayan Wordsworth, sarı saçlı, çilli yüzlü bir oğlan buldu: "İşte sana eş. Bu, William." Kadril dansını yaparken eş değişimi sırasında ilk aşkım ve onun dans eşiyle karşı karşıya kaldım. Çocuk bana öfkeyle fısıldadı: "Benimle dans edemiyordun ama işte buradasın. Bu yaptığın hiç hoş değil." Ona elimde olmadan dansa zorlandığımı, bu dansı bilmediğime inandığımı anlatmaya çalıştım, fakat kadrilde uzun uzun açıklama yapmaya zaman bulamazsınız. Oğlan dans dersinin sonuna kadar bana hep suçlayıcı gözlerle baktı. Ertesi hafta onunla buluşabileceğimi düşündüm ama ne yazık ki, onu bir daha göremedim. İşte hayatın acıklı aşk hikâyelerinden biri.

Vals, hayatım boyunca bana yararlı olacak tek dans türüydü ve ben hiçbir zaman valsı sevemedim. Bu dansın ritmini sevmiyorum ve her zaman fena halde sinirimi bozuyor; özellikle de Bayan Hickey beni onurlandırdığı zamanlar. Bayan Hickey, vals yaparken salonda çok hoş bir şekilde dönüyor ve eşinin neredeyse ayaklarını yerden kesiyordu, dansın sonunda da insanın başı dönüyordu, öyle ki ayakta durmakta zorlanıyordunuz. Fakat Bayan Hickey'nin vals yaparken çok hoş göründüğünü itiraf etmeliyim.

Uder, hayatımdan bir anda çıktı; bunun ne zaman ve nerede olduğunu bilmiyorum. Belki de kadın Almanya'ya dönmüştür. Kısa bir süre sonra onun yerini, hatırlayabildiğim kadarıyla Bay Trotter almıştı. Bu adam, kiliselerden birinin orgcusuydu; oldukça moral bozucu bir öğretmendi ve tamamen farklı bir stili öğrenmem gerekiyordu. Yere oturup, ellerimi piyanonun tuşlarına yaklaştırmak zorundaydım ve piyanoyu çalarken ellerimi bileklerimden hareket ettirmem isteniyordu. Uder'in yöntemi sanırım dik oturup ellerimi dirseklerden hareket ettirerek piyano çalmaktı. Böyle yapınca, kişinin piyanoya hükmetmesi kolaylaşıyordu ve tuşlara çok kuvvetli basabiliyordunuz. Çok tatmin edici!

BEŞ

Babamın hastalığının gölgesini Channel adalarından döndükten kısa bir süre sonra hissetmeye başlamıştık. Ülkemizden uzaktayken babamın sağlığı pek iyi değildi, iki kez doktora gitmişti. İkinci doktor babamın sağlığı-

nın kötü olduğunu ve bir böbrek hastalığına yakalandığı söylemişti. İngiltere'ye döndükten sonra babam bizim doktorumuza gitti. Aile doktorumuz, diğer doktorun teşhisine katılmamıştı ve babamı bir uzmana gönderdi. Bundan sonra o gölge hep bizimleydi, ancak atmosferdeki huzursuzluk -yani şu psişik dünyaya göre yaklaşan bir fırtınayı hissetmek gibi- sadece bir çocuğun hissedebileceği türdendi.

Tıp biliminin pek yararı olmayacak gibiydi. Babam iki üç uzmana başvurdu. Birinci uzman, sorunun kesinlikle kalp rahatsızlığı olduğunu belirtti. Şimdi ayrıntıları hatırlayamıyorum; sadece annemle ablamın konuşmalarını dinlediğimi hatırlıyorum ve bir de "kalbi çevreleyen sinirlerin iltihaplanması" sözleri aklımda kalmış. Bu bana çok korkunç gelmişti. Bilgisine başvurulan ikinci uzman doktor sorunun doğrudan doğruya sindirim sisteminden kaynaklandığını ileri sürdü.

Babam giderek sıklaşan aralarla, geceleri ağrılardan ve nefes alamamaktan yakınmaya başlamıştı, annem de onunla birlikte kalkıp babamın yatış şeklini değiştiriyor ve son doktorun ona önerdiği ilaçları veriyordu.

Her zaman olduğu gibi çaresiz bir şekilde o son doktora, onun önerdiği rejime ya da tedaviye inanmıştık. İnanç, çok şeyler yapabilir -doktorda inanç, yenilik ve dinamik bir kişilik gereklidir- fakat sonunda sorunun temeli anlaşılmadıkça şikâyetlerle başa çıkmak güçleşir.

Babam, çoğu zaman eskisi gibi neşeliydi ama evimizin atmosferi değişmişti. Babam, hâlâ kulübe gidiyor, yaz günlerini kriket sahasında geçirip, eğlenceli hikâyelerle eve dönüyordu, yani o eski müşfik kişiliğini sürdürüyordu. Babam asla kızmıyor ve tedirgin olmuyordu, fakat korkunun gölgesi oradaydı; tabii annem de bu korkuyu hissediyor, babamı eskisinden daha iyi göründüğüne, daha iyi olduğuna inandırmak için kahramanca çaba harcıyordu.

Aynı zamanda mali endişelerin gölgesi de iyice üzerimize çökmüştü. Büyükbabamdan kalan para New York'ta emlak işlerine yatırılmıştı, fakat binalar kiradaydı, boş değillerdi. O binaların arazisi büyük olasılıkla çok değerliydi, fakat binalar nerdeyse hiç para etmiyordu. Anladığım kadarıyla arazinin sahibi işbirliği yapmaya yanaşmıyordu; yetmiş yaşlarında ihtiyar bir kadındı, anladığım kadarıyla arazisine sımsıkı sarılmış, kimsenin

dokunmasına izin vermiyordu. Bu binaların geliri vergilere ya da onarımlara harcanıyordu.

Bana dramatik bir özellik taşıyormuş gibi gelen konuşmaların orasından burasından bir şeyler yakalayınca, hemen yukarıya Marie'nin yanına çıktım. O Victoria Dönemi'nin hikâyelerini anımsatan bir hava içinde iflas ettiğimizi söyledim. Marie bana, sanki bu duruma benim tahmin ettiğim kadar üzülmemiş gibiydi, ancak yine de anneme üzüldüğümüzü bildirmiş olmalı ki, annem de canı sıkılmış bir halde yanıma geldi.

"Aman yapma Agatha, her şeyi böyle abartarak anlatmamalısın. Biz iflas etmedik. Şimdilik durumumuz biraz kötü ve masrafımızı kısmak zorundayız."

Adamakıllı canım sıkılmıştı, "İflas etmedik mi?" diye sordum.

Annem kesin bir ifadeyle, "Hayır, iflas etmedik," dedi.

Düş kırıklığına uğradığımı itiraf etmeliyim. Okumuş olduğum bir sürü kitapta iflas olaylarına sık sık rastlanıyordu ve bu sıkıntı -gerektiği gibi- ciddi olarak ele alınıyordu. Kişinin beynini dağıtma tehdidinde bulunması, bir roman kahramanının zengin bir malikâneden paçavralar içinde ayrılması gibi.

Annem, "Senin odada olduğunu unuttum," dedi. "Ama anlıyorsun ya, kulağına çalınan şeyleri başkalarına anlatmak yok."

Bunu yapmayacağımı söyledim, fakat kırılmıştım çünkü daha kısa bir süre önce bir başka olayda duyduklarımı anlatmadım diye azarlanmıştım.

Bir gece yemek saatine doğru Tony ile yemek masasının altına oturmuştuk. Burası ikimizin de en çok sevdiği yerdi, gizli maceralar, zindanlar ve benzeri konulardaki oyunlar için pek uygundu.

Bizi tutsak eden soyguncular, duyamasınlar diye nefes almaya bile zor cesaret ediyorduk, -bu Tony için geçerli değildi çünkü şişmandı ve hızlı hızlı nefes alırdı- salon hizmetçisine akşam yemeği servisinde yardım eden orta hizmetçisi Barter, kocaman çorba kâsesiyle gelip, kâseyi masaya, nihalenin üzerine koydu. Sonra kâsenin kapağını açıp kepçeyi kâseye bırakırken dolu kepçeyi ağzına götürdü. Çorbadan birkaç yudum içti. Oda hizmetçisi Lewis geldi ve, "Ben gongu çalıyorum," dedi sonra sözünü yarıda kesip bağırdı. "Aman Louise sen ne yapıyorsun bakayım?"

Barter şen bir kahkaha atarak, "Nefsimi körletiyorum," dedi. "Hımm, hiç de kötü bir çorba değilmiş." Barter böyle dedikten sonra kepçeyi tekrar kâseye daldırdı.

"Kepçeyi yerine bırak kapağı da kapa." Lewis çok şaşırmıştı. "Bıktım sizden!"

Barter güldü, o şişko, iyimser kahkahasıyla kâsenin kapağını kapadı ve Tony ile ben masanın altından çıkarken o da çorba tabaklarını almak için mutfağa gitti.

Oradan ayrılmaya hazırlanırken ilgiyle, "Bari çorba güzel miydi?" diye sordum.

"Ayy, ben hiç yapmam, Bayan Agatha, beni öyle korkuttunuz ki, gerçekten korkuttunuz."

Biraz şaşırmıştım, fakat birkaç yıl sonrasına kadar bu olaydan kimseye söz etmedim. Ablam Madge ile konuşan annem, bir ara bizim eski orta hizmetçimiz Barter'dan söz etti. Ben birden şu sözlerle onların konuşmasına katıldım: "Barter'ı hatırlıyorum. Siz sofraya oturmadan önce, o çorba kâsesinden çorba içerdi."

Bu sözleri annem ile Madge pek ilgi çekici bulmuşlardı. Annem, "İyi ama neden bana bundan hiç söz etmedin?" diye sordu.

"Şey," dedim. "Bana öyle geldi ki..." Duraladım, kendimi toplayıp açıklamamı yaptım. "Ben bilgiden ayrılmayı pek sevmem." O günden sonra bu sözler ev içinde şaka konusu oldu. *"Agatha bilgiden ayrılmayı hiç sevmez."* Bu, gerçekten doğruydu. Uygun olmadıkça ya da ilginç bulmadığım takdirde, edindiğim her türlü bilgiyi beynimdeki bir dosyaya gizlerdim. Bu davranışımı, dışa dönük ve konuşmaya meraklı olan aile bireylerinin anlamalarına imkân yoktu. Onlardan bir sır saklamalarını istesem, bu isteğimi hatırlamaları kesinlikle mümkün değildi. Bu özellikleri de onların benden daha eğlendirici olmalarını sağlıyordu.

Madge bir dansa ya da bir bahçe partisine katılsa, geri döndüğü zaman bize anlatacağı bir sürü eğlenceli hikâyesi olurdu. Gerçekten de ablam her bakımdan pek eğlenceli biriydi, o nereye gitse başına bir şeyler gelirdi. Hatta, daha sonraki yıllarda bile biraz alışveriş yapmak için kasabaya giderse, karşılaştığı beklenmedik bir olayın hikâyesiyle ya da birisinin söylediği il-

ginç sözlerle geri dönerdi. Ayrıca bunlar gerçekte olmayan şeyler de değildi, her zaman anlattıklarında bir gerçek payı olurdu, fakat Madge, daha ilgi çekici bir hikâye yaratmak için olanları biraz süsleyerek anlatırdı.

Ben ise tam aksine, bu açıdan biraz da babama benzediğim için, bana eğlenceli bir olay yaşayıp yaşamadığım sorulduğunda hemen, "Hiçbir şey olmadı," derdim. "Bayan falanca, partide ne giymişti?" "Hatırlamıyorum" "Duyduğuma göre Bayan S. evinin salonunu yeniden boyatmış; salon şimdi ne renk?" "Bakmadım ki." "Aman Agatha, sen gerçekten umutsuz bir vakasın, hiçbir şeyi fark etmiyorsun."

Ben genelde, her şeyi kendime saklamaya devam ettim. Sıkı ağızlı olmak istediğimi sanmıyorum. Sadece pek çok şeyin önem taşımadığını düşünüyordum; peki o zaman neden bu önemsiz şeylerden söz etmeli ki? Ya da "kızlar"ın konuşmalarını, kavgalarını yönetmeye ve Tony ile ikimiz için yeni serüvenler yaratmaya kendimi öylesine kaptırmıştım ki çevremde olup bitenlere dikkatimi veremezdim. Beni gerçekten harekete geçirmek için iflas dedikodusu falan gibi bir şey gerekliydi. Hiç kuşkusuz ben sıkıcı bir çocuktum ve bir partide gerektiği gibi davranmayı beceremeyen bir yetişkin olacaktım.

Ben partilerde hiç başarılı olamadım ve partilerde asla eğlenemedim. Herhalde bunlar çocuk partileriydiler, fakat o dönemlerde bugün olduğu kadar çok parti düzenlenmiyordu. Arkadaşlarla birlikte çaya gittiğimizi ve arkadaşlarımın benimle çay içmek için bize geldiklerini hatırlıyorum. Onlardan hoşlanırdım, bugün de hoşlanıyorum. Önceden kararlaştırılmış partiler, benim gençliğimde sadece Noel zamanlarında düzenlenirdi. Kıyafet balosu şeklindeki düzenlenen bir partiyi, bir de ruh çağırma partisini hatırlıyorum.

Sanırım annem anti-particiydi, çünkü çocukların partilerde çok terlediklerini, çok fazla heyecanlandıklarını, fazla atıştırdıklarını ve çoğu zaman da evlerine döndüklerinde bu üç nedenden biri yüzünden hasta olduklarını söylerdi. Annem, belki de haklıydı. Katıldığım her türlü çocuk partisinde çocukların en az üçte birinin eğlenemedikleri sonucuna varmıştım.

Bir partinin kontrol altında tutulabilmesi için en fazla yirmi davetli olması gerekir, bundan fazlasını bir tuvalet kompleksi paklar. Tuvalete git-

mek isteyen çocuklar, tuvalete gitmeleri gerektiğini söylemekten hoşlanmayan çocuklar, tuvalete gitmeyi son dakikaya bırakanlar vesaire. Eğer tuvaletler çok sayıda çocuğun işini görecek durumda değillerse, ki bu çocukların hepsi aynı zamanda tuvaleti kullanmak ister, bu yüzden kaos ve sonradan pişmanlık duyulacak olaylar yaşanır. İki yaşında küçük bir kızı hatırlıyorum, dadının itirazlarına rağmen, annesi küçük kızı partiye getirmesi için ısrar etmişti. "Annette öyle tatlı bir çocuk ki, partiye mutlaka gelmeli. Küçük kızın çok eğleneceğinden eminim ve biz hepimiz ona çok iyi bakacağız." Partinin düzenlendiği eve varır varmaz, Annette'in annesi, işi sağlama almak için kızını hemen oturttu. Annette, partinin heyecanına kendini kaptırdığı için küçük işini yapamadı. Anne umutla, "Canım belki de gitmek istemiyor," dedi. Ana kız, aşağıya indiler, o sırada bir sihirbaz numaralar yapıp çocukları güldürüyordu, çocukların hepsi sihirbazın çevresine toplanmış bağırıp çağırarak alkış tutuyordu. İşte o sırada en kötü ihtimal gerçekleşti.

Bu olanları anneme anlatan yaşlı bir teyze şöyle dedi: "Hayatım sen gerçekten böyle bir şeyi görmemişsindir. Tam odanın ortasında, tıpkı bir at gibi evet, bir *at* gibi."

Marie, babamın ölümünden bir süre önce evden gitmiş olmalı, belki bir iki yıl önce. Marie, yaptığı anlaşmaya göre İngiltere'de iki yıl kalacaktı, fakat o iki yılın sonunda geri dönmedi, en az bir yıl daha kaldı. Marie, ailesini çok özlemişti ve sanırım mantıklı bir kız olduğu için de Fransızlara özgü bir tutumla ciddi ciddi evlenmeyi düşünme zamanının geldiğine inanmıştı. Aldığı ücretten iyi bir çeyiz parası biriktirmeyi başarmıştı ve işte böylece Marie, gözyaşları içinde sevgili küçük hanımıyla kucaklaşıp gitmiş ve beni yapayalnız bırakmıştı.

Ancak, Marie bizden ayrılmadan önce ablamın müstakbel kocası konusunda bir anlaşmaya varmıştık. Daha önce de belirttiğim gibi, bu bizim sürekli üzerinde düşünüp tartıştığımız konulardan biriydi. Marie'nin seçimi kesinlikle *"Mösyö Blond"* du. (Sarışın Mösyö)

Annem, genç kızlık yıllarında Cheshire'daki teyzesinin yanında kalırken, çok sevdiği bir sınıf arkadaşı varmış. Annie Brown adındaki arkadaşı, James Watts ile evlenip de annem de üvey kuzeni Frederik Miller ile

hayatını birleştirdiği zaman, iki arkadaş birbirlerini asla unutmayacakları ve her zaman birbirleriyle mektuplaşacakları konusunda sözleşmişlerdi. Gerçi büyükannem Cheshire'dan ayrılıp Londra'ya taşınmıştı ama iki kız hâlâ birbirleriyle haberleşiyorlardı. Annie Watts'ın beş çocuğu vardı -dört oğlan, bir kız- ve işte annemin de üç çocuğu vardı. İki arkadaş birbirlerine çocuklarının değişik yaşlardaki fotoğraflarını gönderiyorlardı, ayrıca Noellerde de çocuklara hediye göndermeyi ihmal etmiyorlardı.

İşte ablam, onunla evlenmek için sabırsızlanan bir genç adamla nişanlanıp nişanlanmamak konusunda bir karara varabilmek uğruna İrlanda'ya gitmeye hazırlanırken, annem de Madge'in seyahatinden Annie Watts'ı haberdar etmişti. Bunun üzerine Annie, Madge'e İrlanda'da Holyhead'ten dönerken Cheshire'a gelip Abney Hall'da bir süre kalması için yalvardı. Annie, annemin çocuklarından birini görebilmeyi çok istiyordu.

Madge de İrlanda'da çok güzel vakit geçirdiği ve şu Charlie P. ile evlenmek istemediğine karar verdiği için eve dönmeyi geciktirip Watts ailesine konuk olmuştu. Ailenin o sıralarda yirmi bir, yirmi iki yaşlarında olan ve hâlâ Oxford Üniversitesi'nde okuyan büyük oğlu James Watts, sarışın sakin görünüşlü bir gençti. Yumuşak ve alçak bir sesle konuşurdu, aslında pek de fazla konuşmazdı ve dahası, bu delikanlı ablama, diğer gençlerin ona gösterdikleri ilginin pek azını göstermişti. Madge bunu pek olağanüstü bir davranış saydı ve bu gerçek ablamın ona duyduğu ilgiyi tetikledi. Madge, James uğruna hiçbir fedakârlıktan kaçınmıyordu ama delikanlının üzerinde ne gibi bir etki yarattığını kestiremiyordu. Neyse işte, Madge nihayet eve dönünce akıllarına estikçe mektuplaşmayı sürdürdüler.

Aslında James, ablama daha onu görür görmez bağlanmıştı, fakat bu tür duyguları açığa vurmak onun doğasına ters düşüyordu. James utangaç ve içine kapanıktı. Ertesi yaz, James tatil için bize geldi. Ben onu görür görmez beğenmiştim. James bana iyi davranıyordu, her zaman beni ciddiye alıyor, sanki küçük bir çocukmuşum gibi budalaca şakalar yapmıyordu. Bana yetişkin biriymişim gibi davranıyordu ve ben de ona çok bağlanmıştım. Marie de James'ten hoşnuttu. Ee işte *"Monsieur le Blond"* (Sarışın Mösyö), dikiş odasında aramızda sürekli tartışılıyordu.

"Onların birbirlerine pek de bağlı olduklarını sanmıyorum, Marie."

Marie, yarı Fransızca yarı İngilizce şöyle diyordu: "Ah, ama James, onunla çok ilgileniyor ve matmazel ona bakmadığı zamanlar, James gözlerini matmazelden ayırmıyor. Ah evet o iyi bir adam ve bu çok iyi bir evlilik olacak, çok mantıklı bir beraberlik. Duyduğum kadarıyla, delikanlının geleceği parlak ve üstelik kesinlikle çok ciddi bir delikanlı. Çok iyi bir koca olacak. Ya matmazel... O da neşeli, zeki, eğlenceli ve kahkaha dolu bir genç kız. Sessiz ve iyi bir kocaya sahip olmak ona çok iyi gelecek ve delikanlı, matmazel çok farklı biri olduğu için ona değer verecek."

James'i sevmeyen kişi, sanırım babamdı, fakat neşeli ve sevimli kız çocuklarının babaları için bu neredeyse kaçınılmaz bir durum; babalar kızları için hep çok daha iyi koca adayları isterler, onların hayal ettikleri koca adayı belki de doğmamıştır bile. Anneler de oğullarının eşleri için aynı şeyi düşünürler. Erkek kardeşim hiç evlenmediği için, annem böyle bir durumla karşılaşmadı.

Annemin de damatlarının kızları için yeterince iyi olmadıklarını düşündüğünü belirtmeliyim, fakat bu durumu kızlarının değil de kendisinin başarısızlığı olarak kabullenmişti. Annem hep, "Elbette hiçbir erkeğin kızlarıma layık olabileceğini düşünemem," derdi.

Hayatın en büyük eğlencelerinden biri tiyatroya gitmekti. Bizim ailede herkes tiyatroyu çok severdi. Madge ile Monty hemen her hafta tiyatroya giderlerdi ve genellikle benim de onlara katılmama izin verilirdi. Ben büyüdükçe, tiyatroya gitmeler de iyice sıklaştı. Her zaman salon ile orkestra arasındaki bölümde otururduk, çukur adı verilen bu bölümde her zaman kaba izleyiciler olurdu. Çukurdaki koltuklara bir şilin ödeniyordu ve çukurdaki iki sıra koltuğun yaklaşık on sıra arkasında Miller ailesi oturuyordu ve onlar tiyatrodaki oyunun tadını doya doya çıkarıyorlardı.

İzlediğim ilk oyun muydu bunu tam hatırlamıyorum, ama izlediğim ilk oyunlar arasında *"Hearts and Trumps"*ın bulunduğundan eminim. Bu eser melodram türünün en kötü örneklerinden biriydi. Oyunda bir kötü adam vardı, kötü kadının adı ise Lady Winifred'di ve bir de servetinden yoksun bırakılan güzel bir kız vardı. Silahlar ateşleniyordu ve ben oyunun son sahnesini çok iyi hatırlıyorum. Bu sahnede, genç bir adam Alp Dağla-

rı'ndan bir halata bağlı olarak inerken, ipi kesip ya sevdiği kızı ya da kızın sevdiği adamı kurtarmak için kahramanca ölüyordu. Bu hikâyeyi noktası noktasına tekrarladığımı hatırlıyorum. Sanırım... Asıl kötü olanlar "Maça"lar. Babam iskambil oyunlarına çok düşkün olduğu için, her zaman evde iskambil kartlarından söz edilirdi," ve o kadar kötü sayılmayanlar "Sinekler"di. Lady Winifred belki de bir "Sinek"ti, çünkü pişmanlık duymuştu, aynı şekilde dağda halatı kesen adam da "Sinek"ti. "Karo"lar diye düşündüm. "Bunlar dünyeviler," bu sözleri Victoria Dönemi'ne özgü kötüleyen bir ses tonuyla söyledim.

Yılın en büyük olaylarından biri de ağustosun son pazartesi ve salı günleri düzenlenen Torquay Yelkenli Yarışları'ydı. Daha mayıs ayında yarışlar için para biriktirmeye başlıyordum. Yelkenli yarışlarını hatırladığımı söylerken yarışlara katılan yelkenlileri değil, yarışlarla birlikte düzenlenen fuarı kastediyorum. Tabii Madge babamla birlikte yelkenlileri izlemek için Haldon İskelesi'ne gidiyordu ve biz de genellikle evde yarış balosu niyetine bir parti düzenliyorduk. Babam, annem ve Madge, öğleden sonra Yelken Kulübü'nde düzenlenen çay davetine ve başka çeşitli etkinliklere katılıyorlardı. Madge, zorunlu kalmadıkça yelken kullanmadı, çünkü o hayatı boyunca iflah olmaz kötü bir denizciydi. Ancak arkadaşlarımızın teknelerine tutkulu bir ilgi gösteriyordu. Piknikler ve partiler düzenleniyordu, fakat bu, yarışlara katılmak için yaşımın çok küçük sayıldığı sosyal yanıydı.

Benim hayatta zevk aldığım ve sabırsızlıkla beklediğim etkinlik fuardı. Atlıkarıncalarda dakikalarca dönüp durduktan sonra bir düğmeye basıp tepelerden aşağı inmek... İki makineden gümbür gümbür müzik yayılıyordu ve atlara, arabalara yaklaştığınız zaman melodiler birbirine karışıp korkunç bir gürültü yaratıyordu. Tabii bir sürü gösteri de vardı; Şişko Kadın; geleceği açıklayan Madam Arensky; korkunç görünüşlü İnsan Örümcek; Madge ile Monty'nin hep bol zaman ve para harcadıkları Atış Galerisi. Bir de hindistancevizi atışları vardı. Bu atışlardan Monty bol miktarda hindistancevizi kazanıp bunları eve bana getirirdi. Ben hindistancevizini çok seviyordum. Bazen benim de hindistancevizi atışlarını denememe izin veriliyordu. Sanki başarılı atışlar yapıyormuşum gibi hindistancevizi alıyordum. Pek ender de atıştan bir hindistancevizi kazandığım oluyordu.

O zamanlar, hindistancevizi atışları gerçek anlamda atışlardı. Bugün hâlâ atışlar yapılıyor ama hindistancevizleri bir çeşit fincan tabağına yerleştiriliyor ki, ancak büyük bir şans ve güç sayesinde bir hindistancevizini isabet edebiliyorsunuz. O zamanlar sportmence bir şansa sahiptiniz. Altı vuruştan en azından birinde başarılı olabiliyordunuz ve bir keresinde Monty, beş vuruşun hepsinde de başarılı olmuştu.

Çemberler, Kewpie bebekleri ve bunlar gibi daha birçok oyuncak türü henüz ortaya çıkmamıştı. Öteberi satılan pek çok tezgâh vardı. Benim özellikle tutkunu olduğum şey ise peni maymunları olarak bilinen oyuncaklardı. Bu maymunların tanesi bir peniye satılıyordu ve bunlar maymunların küçük birer temsilcileriydiler, yumuşacık tüyleri ile pek sevimliydiler ve yakalara uzun birer iğne ile iliştiriliyorlardı. Ben her yıl bunlardan altı, yedi tane satın alır, koleksiyonuma katardım; pembe, yeşil, kahverengi, kırmızı, sarı. Yıllar ilerledikçe farklı bir renk ve model bulabilmek iyice zorlaşmıştı.

Ayrıca bir de sadece fuarda satışa çıkarılan Koz helvası vardı. Bir adam, bir masanın arkasında durur önündeki tepsiden pembe ve beyaz koz helvası yığınından helva keserdi. Adam bir yandan da bağırarak açık artırmayla koz helvası satışlarının başladığını ilan ederdi. "Şimdi, dostlarım kocaman bir parça için altı pens. Pekâlâ, helvayı ikiye bölelim. Şimdi, buna dört pens ödemeye hazır mısınız?" Helvacının açık artırmalı satışı uzar giderdi. İki pens ödeyip satın alabileceğiniz, hazır, paketlenmiş helva da vardı, fakat işin eğlenceli yanı açık artırmaya katılmaktı. "İşte bu parça şuradaki küçük hanıma satıldı. Evet, size iki pens yarım peni."

Ben on iki yaşına gelinceye kadar kırmızı akvaryum balığı, yelkenli yarışlarına bir yenilik olarak katılmıştı. Kırmızı balıkların yarışlarda satılmaya başlaması büyük heyecan yarattı. Tezgâhın tümü akvaryumlarla doldurulmuştu. Her akvaryumda bir kırmızı balık bulunuyordu ve siz de onlara pingpon topu atıyordunuz. Eğer attığınız toplardan biri akvaryumun içine girerse kırmızı balık sizin oluyordu. Bu da başlangıçta tıpkı hindistancevizleri gibi, kazanmak kolay oluyordu. Kırmızı balıklar ilk kez yelkenli yarışlarında yer aldıkları zaman, biz kendi aramızda tam on bir balık ka-

zandık ve bunları bir zafer kazanmış kumandan havasıyla eve getirip banyonun küvetinde yaşatmayı planladık. Fakat fiyat çok geçmeden top başına bir peniden altı pense çıktı.

Geceleri havai fişek gösterileri yapılıyordu. Bu gösterileri kendi evimizden izleyemediğimiz için ya da sadece gökyüzünde çok yüksek yere fırlayan gösterileri izleyebildiğimiz için, limana yakın yerlerde oturan tanıdıklarımızın evlerine gidiyorduk. Bu da dokuz partisi sayılıyordu, herkese buzlu limonata ve bisküvi ikramı yapılırdı. Bu da o eski günlerden aklımda kalan ve çok özlediğim zevklerden biri, alkole pek meraklı olmadığımdan bahçe partilerine ilgi duymuyordum.

1914 yılından önce düzenlenen bahçe partileri hatırlanması gereken etkinliklerdi. Herkes çok şık giyinirdi; yüksek ökçeli ayakkabılar, mavi kuşaklı müslin elbiseler, geniş kenarlı güllü şapkalar... Çok da güzel soğukluklar ikram edilirdi; çilek, vanilya, şamfıstığı, portakal suyu ve ahududu şerbeti ikram listesinin değişmezleriydiler; çeşit çeşit kremalı kekler, sandviçler, ekler pastaları, şeftali, misket üzümü ve tüysüz şeftali yiyecek listelerinin demirbaşlarıydılar. Bu listelerden bahçe partilerinin ağustos ayında düzenlendikleri sonucunu çıkardım. O partilerde çilek ya da kremanın bulunduğunu hatırlamıyorum.

Tabii partinin düzenlendiği yere ulaşabilmek için bazı sıkıntılar yaşıyorduk. Arabası olmayanlar eğer yaşlı ya da hasta iseler araba kiralamak zorundaydılar ama gençlerin hepsi Torquay'ın değişik kesimlerinden bir buçuk, iki mil yürümek zorundaydılar; bazıları şans eseri yakında yaşıyordu, fakat diğerlerinin uzun bir yolculuğu göze almaları gerekiyordu, çünkü Torquay yedi tepe üzerinde inşa edilmişti. Yüksek ökçeli ayakkabılarla ve uzun eteklerin ucu sol elde, sağ elde de şemsiyeyi tutarak yürümek işkenceden farksızdı. Ancak, bahçe partisine katılabilmek için bu kadar eziyete katlanmaya değerdi.

Babam, ben on bir yaşındayken öldü. Sağlığı günden güne kötüye gidiyordu, fakat onun hastalığı asla kesin olarak teşhis edilemedi. Hiç kuşkusuz, sürekli mali sıkıntı çekmek onun direncini iyice zayıflatmıştı.

Babam, bir haftadan beri Ealing'de üvey annesinin evinde kalıyordu, bu arada onun iş bulmasına yardım edebilecek bazı dostlarıyla Londra'da buluşuyordu. Ancak, özellikle o günlerde iş bulmak hiç de kolay değildi. Ya avukat ya doktor olacaktınız veya bir tesisin yöneticiliğini yapacaktınız, fakat o koskocaman iş dünyası bugünkü beklentilerimize uygun bir geçim kaynağı temin edemiyordu. Büyük bankalar vardı. Örneğin, Pierpont Morgan'ın bankası ve babamın bazı tanıdıklarının bulunduğu başka kurumlar vardı. Fakat herkes profesyoneldi; ya bu bankalardan birine aittiniz ve aşağı yukarı çocukluğunuzdan beri orada çalışıyordunuz, aksi halde o bankaya ait olamazdınız. Babam, çağdaşlarının çoğu gibi herhangi bir meslek eğitimi görmemişti. Yardım kurumlarında çok çalışmıştı, ayrıca bugün olsa ücret almasını sağlayacak işler de yapmıştı, fakat o zamanlar her şey çok farklıydı.

Babam mali durumunu çok şaşırtıcı buluyordu ve bu babamın ölümünden sonra vasiyetini uygulayan avukatlar için de şaşırtıcı olmuştu. Asıl mesele büyükbabamın bıraktığı servetin nereye gittiğiydi. Babam, sahip olduğu varsayılan geliriyle iyi bir hayat sürmüştü. Servet kâğıt üstünde açıkça görülüyordu, fakat gerçekte o servet hiç olmamıştı ve her zaman da bunu haklı gösterecek bahaneler bulunuyordu ve sıkıntının geçici olduğu ileri sürülüyordu, sadece özel bazı düzenlemeler gerekiyordu. Büyükbabadan kalan mal ve mülkün mutemetler ve onların yerini alanlar tarafından çok kötü yönetildiğine hiç şüphe yoktu, fakat artık bu durumu düzeltmek için çok geç kalınmıştı.

Babam endişeleniyordu. Hava çok soğuktu ve çok üşütmüştü, sonra da zatürreeye yakalandı. Annem Ealing'e çağrıldı, daha sonra da Madge ile ben annemin peşinden gittik. O günlerde babam artık çok hastaydı. Annem gece gündüz babamın yanından ayrılmadı. Evde hastaneden gelen iki hemşire vardı. Evin içinde sıkıntılı sıkıntılı dolaşıyordum, çok da korkuyordum, babam tekrar iyileşsin diye sürekli dua ediyordum.

Bir görüntü zihnime çakılıp kalmıştı. Öğleden sonraydı. Merdivenin sahanlığında duruyordum. Birdenbire annemle babamın yatak odasının kapısı açıldı. Annem telaşlı bir halde dışarı çıktı, ellerini başına götürmüştü. Oradan hemen yandaki odaya koştu ve içeri girdikten sonra kapıyı kapadı.

Hastanenin hemşirelerinden biri gelip merdivenlerden yukarı çıkmakta olan Ninecik'le konuştu. Hemşire, "Her şey bitti," dedi, o zaman babamın öldüğünü anladım.

Tabii çocukları cenaze törenine götürmezlerdi. Evin içinde garip bir şaşkınlıkla dolandım durdum. Çok kötü bir şey olmuştu, bu benim hiç aklıma getiremeyeceğim bir şeydi. Evde perdeler sıkı sıkı kapatılmış, lambalar yakılmıştı. Yemek odasında Ninecik büyük koltuğuna oturmuş kendine özgü o tuhaf üslubuyla mektuplar yazıp duruyordu. Ara sıra da durup üzgün üzgün başını sallıyordu.

Annem odasında yatıyordu, sadece cenaze törenine gitmek için dışarı çıktı. Annem iki gün hiçbir şey yemedi, bunu da durumu açıklayan Hannah'tan öğrendim. Hannah'ı hep minnet duygularıyla anarım. Ah o buruşuk yorgun yüzlü sevgili Hannah. Hannah beni mutfağa çağırıp hamur açmak için birisinin yardımına ihtiyaç duyduğunu söyledi. Hannah, tekrar tekrar, "Onlar birbirlerine çok bağlıydılar," deyip duruyordu. "Onlarınki iyi bir evlilikti."

Evet, gerçekten onların iyi bir evliliği vardı. Bir sürü eski öteberinin arasında babamın, muhtemelen ölümünden üç dört gün önce anneme yazdığı bir mektubu buldum. Babam, Torquay'a annemin yanına dönmek için ne kadar sabırsızlandığını yazmıştı; Londra'da tatmin edici bir gelişme olmamıştı, fakat tekrar sevgili Clara'sının yanına döndüğü zaman, bunların hepsini unutacaktı. Babam, mektubunda anneme onun kendisi için ne büyük anlam taşıdığını defalarca belirtmiş olmasına rağmen bir kez daha tekrarlamak istediğini de yazmıştı. "Sen benim hayatımda büyük bir farklılık yarattın. Bugüne kadar hiçbir erkeğin senin gibi bir eşi olmamıştır. Seninle evli kaldığım her yıl, seni daha çok seviyorum. Bana gösterdiğin şefkat, aşk ve anlayış için sana teşekkür ediyorum. Tanrı seni kutsasın, benim sevgilim, yakında tekrar beraber olacağız."

Bu mektubu üzeri işlemeli bir cüzdanda buldum. Bu, annemin genç kızlık döneminde babam Amerika'dayken ona işleyip gönderdiği cüzdandı. Babam bu cüzdanı hep yanında taşımıştı, annemin babama yazdığı iki şiir de bu cüzdanda duruyordu. Annem, babamın mektubunu da o şiirlerle birlikte cüzdana koymuştu.

Ealing'deki ev o günlerde mezarlık gibi ürkütücü olmuştu. İçerisi durmadan fısıldaşan akrabalarla doluydu; Nine B., amcalar, onların eşleri, teyze sayılan yakınlar, Ninecik'in kocakarı dostları... Hepsi de yarı fısıldar gibi konuşuyorlar, içlerini çekip başlarını sallıyorlardı ve herkes tepeden tırnağa siyahlar giyinmişti, ben bile siyah elbise giymiştim. O günlerde şu siyah yas kıyafetim benim tek teselli kaynağım olmuştu diyebilirim. Siyah kıyafetleri giyince, kendimi önemli biri gibi gördüm ve olup bitenlerin bir parçası saydım.

Daha sonra da, "Gerçekten Clara artık kendini toplamalı," şeklindeki fısıldaşmalar başladı. Ninecik de arada bir anneme, "Bay B.'den veya Bayan C.'den gelen şu mektubu okumak istemez misin?" diyordu. "Bence çok güzel bir başsağlığı mektubu, bu mektup seni çok duygulandıracak." Annem öfkeyle, "O mektubu görmek istemiyorum!" diyordu.

Annem ona gönderilen mektupları açıyordu ama hemen bir kenara fırlatıp atıyordu. Sadece bir mektuba farklı bir muamele uyguladı. Ninecik, "O mektup Cassie'den mi gelmiş?" diye sordu. "Evet, Cassie'den gelmiş." Annem mektubu katlayıp çantasına koydu. "Cassie anlıyor," dedi ve hemen odadan çıktı.

Cassie, benim Amerikalı vaftiz annem Bayan Sullivan'dı. Belki küçükken onu görmüş olabilirim ama sadece bir yıl kadar sonra Londra'ya geldiği zaman onu tanımıştım. Cassie, harika bir insandı. Ak saçlı, ufak tefek bir kadındı ve hayal edebileceğiniz en tatlı, en neşeli yüze sahipti, hayat dolu çok neşeli bir kadındı; oysa yaşamı boyunca çok acı çekmişti. Cassie'nin çok bağlı olduğu kocası genç bir yaşta ölmüştü. Kadıncağızın çok sevimli iki oğlu olmuştu, ama onlar da felç geçirip ölmüşlerdi. Büyükannem, "Dadının biri onların ıslak çimenler üzerine oturmalarına izin vermiş olmalı," dedi. Aslında sanırım oğlanlar çocuk felci geçirmişlerdi, o dönemde bu hastalık bilinmiyordu, sadece ateşli romatizma olarak tanımlanıyordu, ıslak yerde kalmanın bir sonucunda felç olmak kaçınılmazdı. Neyse işte, Cassie'nin iki oğlu da ölmüştü ve onunla aynı evde yaşayan yetişkin yeğenlerinden biri de felç geçirip sakat kalmıştı. Ancak Cassie, uğradığı kayıplara ve her şeye rağmen neşeli, zeki ve yüreğinde tanıdığım herkesten çok daha fazla insan sevgisi taşıyan biriydi. Cassie, o günlerde annemin

birlikte olabilmek için sabırsızlandığı tek kişiydi. "Cassie, anlıyor, insanlara yatıştırıcı sözler söylemenin hiçbir yararı yok."

Ailenin bana sözcü görevi verdiğini hatırlıyorum, aileden biri -belki Ninecik veya halalarımdan biri- beni bir kenara çekip annemin küçük rahatlatıcısı olmam gerektiğini, annemin yattığı odaya gidip babamın artık Cennete kavuştuğu için mutlu olduğunu ve huzura kavuştuğunu söylememi istemişti. Bunu yapmaya istekliydim çünkü aslında ben de buna inanıyordum ve herkesin de inandığından emindim. Biraz da ürkek bir tavırla küçük çocukların doğru olduğunu büyüklerinden öğrendikleri şeyi, ana yüreklerinde yanlış yaptıkları duygusunu taşıyarak annemin yanına gittim, ona hafifçe dokundum. "Anneciğim, babam artık huzura kavuştu. O mutlu. Onun geri gelmesini istemezsin değil mi?"

Annem birden yatağında doğruldu ve ağlamaklı bir sesle, "Evet, geri gelmesini isterdim," dedi. "Onu geri getirtebilmek için her şeyi yapardım, her şeyi ama her şeyi yapardım. Elimde olsa, geri gelmesi için onu zorlardım. Onu istiyorum. Onun buraya geri dönmesini istiyorum, şimdi, bu dünyada benimle olmasını istiyorum."

Biraz da korkmuş bir halde geriledim. Annem hemen, "Tamam yavrum," dedi. "Bir şey yok. Tamam. Sadece şimdilik ben... evet ben pek iyi değilim. Buraya geldiğin için teşekkür ederim. Annem beni öptü ve ben de rahatlamış bir halde odadan çıktım.

3. BÖLÜM

BÜYÜRKEN

BİR

Babamın ölümünden sonra hayatımız tamamen farklı bir çehreye büründü. Ben çocuk dünyamdan, güvenli ve düşüncesizlikle dolu dünyamdan çıkıp gerçek dünyanın kenarlarına tutundum. Bence, ailenin erkeği evin sağlam temeller üzerine kurulmasını sağlıyor, bundan hiç kuşkunuz olmasın. Şu cümle aklımıza geldiği zaman hepimiz gülüyoruz: "Babanız en iyisini bilir." Fakat bu deyiş geç Victoria Dönemi'nin bir özelliğini ifade ediyor. Baba, evin üzerine inşa edildiği güçlü bir kaya. Baba, yemeklerin tam saatinde yenilmesini ister; yemek sonrasında baba endişelenmemeli; baba, onunla düet yapmanızı istiyor. Bunların hepsini sorgusuz sualsiz kabullenirsiniz. Baba, yiyecekleri temin eder; baba, evde işlerin kurallara göre yürütülmesini sağlar; baba, müzik dersleri alınmasını sağlar.

Babam, Madge büyürken onunla gurur duyuyor, kızıyla birlikte olmaktan çok hoşlanıyordu. Babam kızının zekâsından ve çekiciliğinden hoşnuttu; baba-kız çok iyi anlaşan iki dosttular. Sanırım babam, belki de annemde bulamadığı neşeyi, coşkuyu ve mizah yeteneğini büyük kızında bulmuştu, fakat sonradan gelen küçük kızına, minik Agatha'ya da zaafı vardı. Onunla sık sık tekrarladığımız bir tekerleme vardı:

"Agatha-Pagatha, kara tavuğum benim
Yumurtalar yumurtlar beylerime
Altı yumurta yumurtladı sıra geldi yediye
Ve bir gün de yumurta sayısı buldu on biri!"

Babamla ikimiz bu şakaya pek düşkündük.

Fakat sanırım, Monty babamın gerçekten gözbebeğiydi. Onun oğluna olan sevgisi, kızlarına duyduğu sevgiden çok fazlaydı. Monty sevgi dolu bir çocuktu ve o da babasına çok düşkündü. Ama ne var ki, hayatta başarılı olmak açısından düş kırıklığı yarattı ve babam bu duruma hep üzüldü, endişelendi. Sanırım, bir bakıma babamın Monty açısından en mutlu olduğu dönem, Güney Afrika Savaşı sonrasıydı. Monty, East Surreys Birliği'nde görev almıştı ve Güney Afrika'dan sonra birliğiyle doğruca Hindistan'a gitmişti. Ağabeyim, işini iyi yapıyordu ve askerliğe iyice alışmış görünüyordu. Babamın maddi sıkıntıları sürerken hiç değilse Monty ailede bir boğazın eksilmesini sağlamıştı.

Madge, annemi yalnız bırakacağı için biraz isteksiz görünmesine rağmen, babamın ölümünden yaklaşık dokuz ay sonra James Watts ile evlendi. Annem ise evliliğin bir an önce gerçekleşmesi için sabırsızlanıyordu, nişanlıların daha fazla beklemelerini istemiyordu. Annem böyle düşünüyordu ama Madge ile birbirlerine daha yakınlaştıkları için kızından ayrılmak ona çok daha zor gelecekti. James'in babası da oğlunun genç evlenmesi için sabırsızlanıyordu. James, Oxford'tan ayrılmak üzereydi ve okulu tamamlar tamamlamaz, babasının işinde çalışmaya başlayacaktı. James, Madge ile evlenip kendi evlerine yerleşebilirlerse, daha da mutlu olacağını söylemişti. Bay Watts, kendi arazisinin bir bölümünde oğlu için bir ev inşa ettirecekti ve genç çift o eve yerleşecekti. Böylece gerekli düzenlemeler yapıldı.

Babamın Amerika'daki Hukuk Danışmanı Auguste Montant, New York'tan geldi ve bir hafta bizim evde kaldı. Avukat irikıyım şişman bir adamdı, sevimli ve çok çekici biriydi, dahası hiç kimse anneme ondan daha şefkatli davranamazdı. Danışman, anneme babamın işlerinin çok kötü durumda olduğunu ve babamın adına hareket edermiş gibi görünen bazı avukatların ve danışmanların ona yanlış öğütler verdiklerini anlattı. New York'taki işleri biraz düzeltmek uğruna çok büyük paralar boşa gitmişti. Adam, vergilerden kurtulabilmek için mülklerin büyük bir kısmının elden çıkarılmasını öneriyordu. Geriye kalacak gelirin miktarı çok az olacaktı. Büyükbabamın bıraktığı büyük mülk buhar olup gitmişti. Büyükbabamın ortağı olduğu H. B. Chaflign Şirketi, ortağın dul eşi olduğu için büyükan-

neme ödeme yapacaktı ve aynı zamanda anneme pek büyük sayılmamakla birlikte belli bir miktarda gelir sağlanacaktı. Büyükbabamın vasiyetinde yer alan biz üç çocuğa da yılda yüzer sterlin ödenecekti. O muazzam dolar birikimi emlak işlerine harcanmıştı ve o servet de erimiş mülklerin çoğu değerinden çok düşük fiyatlarla satılmıştı.

Annemin bu durumda Ashfield'de yaşamaya gücünün yetip yetmeyeceği sorusu gündemdeydi. Burada, sanırım annemin değerlendirmesi herkesten çok daha iyiydi. Annem, Ashfield'de yaşamaya devam etmenin çok yanlış olacağına kesinlikle inanıyordu. Evin yakın bir gelecekte onarım görmesi gerekecekti ve ayrıca çok küçük bir gelirle bu evi idare etmek çok zor olacaktı, mümkündü ama kolay olmayacaktı. Bu evi satıp Devonshire'da veya yakınlarında daha küçük bir ev satın almak çok daha iyi olacaktı. Yeni ev satın aldıktan sonra geriye kalacak para da aylık gelire eklenebilirdi. Gerçi annemin iş hayatı konusunda bir eğitimi ve bilgisi yoktu ama doğrusu söyledikleri gerçekten çok mantıklıydı.

Ancak burada çocuklarına ters düştü. Madge, ben ve ağabeyim de Hindistan'dan mektup göndererek annemin Ashfield'i satmasına karşı çıkarak evi satmaması için yalvardık. Ashfield'in bizim yuvamız olduğunu ve ondan ayrılmaya dayanamayacağımızı belirttik. Ablamın kocası, her zaman annemin gelirine bir miktar katkıda bulunabileceğini söyledi. Eğer enişte ile Madge, yazları bize gelirlerse, evin masraflarına katılabileceklerdi. Annem sonunda, büyük bir olasılıkla benim Ashfield'e olan tutkulu sevgimden duygulanıp evi satma fikrinden vazgeçti. Bir süre daha evde kalıp durumu yeniden değerlendirecektik. Annemin Torquay'ı asla yaşanacak bir yer saymadığını tahmin ediyorum. Onun katedral kentlerine büyük bir tutkusu vardı ve Exeter'i de hep sevmişti. Annemle babam bazen çeşitli katedral kentlerini kapsayan bir tura çıkarlardı. Sanırım, babamın hoşlandığı için değil de annemi memnun etmek için yapılırdı bu seyahatler. Yine de annem Exeter yakınlarında çok daha küçük bir evde yaşamayı tercih ederdi diye düşünüyorum. Ancak, annem hiç bencil bir kadın değildi ve eve çok düşkündü, işte böylece Ashfield bizim evimiz olmayı sürdürdü ve ben de ona duyduğum hayranlığı sürdürdüm.

ten geri kalmıyorlardı. Neşeli, hayat dolu bir "erkek Fatma" olan Nan'e Agatha'nın nasıl her zaman çok terbiyeli ve sessiz olduğunu açıklıyorlardı. Nan, benim hakkımda söylenen övgü dolu sözleri özümsemeye çalışırken, bana da Nan'in özellikleri anlatılıyordu. Onun hiç utangaç olmadığı, bir soru sorulduğu zaman mutlaka cevap verdiği, asla yüzünün kızarmadığı, kendi kendine homurdanmadığı ve hiç sessiz sedasız oturmadığı belirtildi. İşte bu nedenle ikimiz de kötü düşüncelerle birbirimize baktık.

Sıkıcı bir yarım saat geçtikten sonra ortalık canlanmaya başladı. Biz çocuklar, okul odasında bir çeşit engelli yarış düzenledik. Üst üste dizilmiş sandalyelerin üzerlerinden atlıyorduk. Hepimiz neşe içinde bağırıp çağırarak çok eğlendik. Nan, benim hakkımdaki düşüncelerini gözden geçirdi, bu kız hiç de öyle sessiz sakin biri değildi, her dakika avaz avaz bağırıyordu. Ben de Nan hakkındaki düşüncelerimi gözden geçirdim. Onun çok fazla konuşan, hep büyüklerin arasında kalmaya hevesli biri olmadığını anladım. Çok güzel vakit geçirdik, birbirimizden hoşlanmıştık ve de kanepenin yayları kırılmıştı. Daha sonra ayaküstü bir şeyler yedik ve *The Pirates of Penzance* oyununu izlemek için tiyatroya gittik. O günden itibaren hayatımız boyunca arkadaşlığımızı hep sürdürdük. Ancak ara sıra arkadaşlığı keser gibi olduk, sonra bıraktığımız yerden tekrar başladık. Şimdi en çok özlediğim arkadaşım Nan. Başka birkaç arkadaşımla olduğu gibi Nan'le de oturup Abney'den, Ashfield'den, eski günlerden, köpeklerden çember oyunlarından, beğendiğimiz gençlerden ve birlikte rol aldığımız oyunlardan söz edebiliyorduk.

Madge gittikten sonra benim hayatımın ikinci faslı başladı. Ben hâlâ çocuktum ama çocukluğun birinci bölümü sona ermişti; eğlencenin parlaklığı, üzüntünün çaresizliği, insanın hayatında her günün önemi... İşte bunlar insanın çocukluğuna damga vurur. Onlarla birlikte güvencede olma duygusu ve bir gün sonrasını hiç düşünmemek gibi özellikler yok olur. Bizler artık Miller'ler değildik, yani bir aile değildik. Artık sadece birlikte yaşayan iki kişiydik: orta yaşlı bir kadın ve toy bir bekâr kız. Her şey sanki aynı görünüyordu, ama atmosfer farklıydı.

Aslında o evi elden çıkarmamak akıllıca bir tutum değildi. Bunu şimdi anlıyorum. Evi satıp çok daha kolay idare edilebilecek nitelikte başka bir ev satın alabilirdik. Fakat annemin daha o zaman durumu fark etmesine ve meseleyi çok daha iyi anlamasına rağmen, onun evi satmamış olmaktan memnuniyet duyduğunu düşünüyorum. Çünkü Ashfield uzun yıllar benim için çok büyük değer taşıdı. İşte her şey oradaydı benim geçmişim, benim barınağım ve gerçekten ait olduğum yer. Ben köksüz olmanın acısını hiç çekmedim. Belki ona sımsıkı sarılmak aptallık sayılabilirdi ama bu bana değer verdiğim bir şeyi sağladı, bir anılar hazinesiydi bu. Ayrıca başıma çok dert de açtı; endişe, masraf ve güçlükler... Fakat sevdiğiniz her şey için bir bedel ödemeniz gerekir, öyle değil mi?

Babam, kasım ayında öldü, ablamın düğünü ertesi yıl eylül ayında yapıldı. Sade bir düğündü ve babamın ölümünün hâlâ yası tutulduğu için nikâhtan sonra bir davet de düzenlenmedi. Eski Tor Kilisesi'nde hoş bir tören düzenlenmişti. Ben birinci nedime olduğum için düğünde çok eğlendim. Gelinin nedimelerinin hepsi beyazlar giymişti, başlarında da beyaz çiçeklerden yapılmış taçlar vardı.

Düğün töreni sabah on birde başladı ve düğün kahvaltısını Ashfield'de yedik. Mutlu çift, sadece birbirinden güzel hediyeler almakla kalmadı, kuzenim Gerald ile birlikte düzenlediğimiz akla gelebilecek her çeşit işkenceye de katlandı. Yeni evlilerin balayı süresince bavullardan çıkardıkları giyeceklerin hepsinden avuç avuç pirinç döküldü. Saten ayakkabılar, bindikleri arabaya bağlanmıştı. Arabanın arkasına da bir yazı yazılıp yazılmadığı araştırıldıktan sonra tebeşirle şu sözler yazılmıştı: "Bayan Jimmy Watts birinci sınıf bir isimdir." İşte böylece yeni evliler, balaylarını geçirmek üzere İtalya'nın yolunu tuttular.

Annem yorgun bir halde ve ağlayarak yatağına çekildi. Bay ve Bayan Watts da kaldıkları otele gittiler; hiç kuşkusuz Bayan Watts da ağlıyor olmalıydı. Düğünlerin anneler üzerindeki etkisi budur. Kuzenim Gerald ile karşılıklı durup birbirine yabancı köpeklerin kuşkuculuğuyla bakıyorduk ve birbirimizden hoşlanıp hoşlanmayacağımıza karar vermeye çalışıyorduk. Nan Watts ile birbirimize önce düşman olarak bakıyorduk. Maalesef, o günlerin modasına uygun olarak ailelerimiz bizi birbirimize çekiştirmek-

Babam öldüğünden beri annem kalp krizleri geçiriyordu. Krizler, önceden bir uyarı olmadan geliveriyordu ve doktorların verdikleri hiçbir ilaç ona yardımcı olmuyordu. Başkaları için endişe duymanın ne demek olduğunu ilk kez anlamıştım, fakat diğer taraftan hâlâ çocuktum ve kuşkusuz endişelerim abartılıydı. Geceleri, annemin öldüğünü düşünerek kalp çarpıntılarıyla uyandığımı hatırlıyorum. Endişe duymaya başlamanın doğal zamanı on iki ya da on üç yaşlarıdır. Sanırım aptallık ettiğimin de, abartılı duygulara kapıldığımın da farkındaydım ama endişelenmemek elimde değildi. Gece yatağımdan kalkıp koridoru sürüne sürüne geçiyor annemin odasının kapısı önünde diz çöküp kulağımı kapıya dayıyor, annemin nefes aldığını duymaya çalışıyordum. Çoğu zaman kısa sürede rahatlıyordum; kulağa hoş gelen bir horultu beni ödüllendiriyordu. Annemin özel bir horlama yöntemi vardı, hafiften başlayıp sonra korkunç bir patlamayla devam eder, bu sırada annem de yatağında döner ve en az kırk beş dakika hiç horlamazdı.

Eğer annemin horultularını duyarsam, sevinç içinde yatağıma dönüp uyumaya çalışırdım; fakat hiç horultu duymazsam, büyük bir korku içinde orada beklemeye devam ediyordum. Emin olmak için kapıyı açıp içeri girsem bu çok daha mantıklı olurdu, fakat her nedense bunu yapmak hiç aklıma gelmedi ya da belki annem geceleri odasının kapısını kilitliyordu.

Anneme bu korkunç endişe krizlerinden hiç söz etmedim ve onun bunları tahmin edebildiğini hiç sanmıyorum. Bir de annem kente gittiği zamanlar, araba altında kalırsa diye korkup dururdum. Şimdi bütün bunlar bana çok aptalca ve gereksiz şeyler gibi geliyor. Galiba zamanla bu korkularımdan kurtuldum, yanılmıyorsam korkularım bir iki yıl sürdü. Daha sonraları annemin yatak odasının tam karşısındaki, babamın giyinme odasında, yatmaya başladım. Odanın kapısını biraz aralık bırakıyordum, böylece eğer annem gece kriz geçirirse ben içeri girip başını kaldırıp brendisi ile ilacını verebilecektim. Olay yerinde olduğumu hissedince artık korkunç endişe krizlerinden kurtuldum. Galiba ben hep hayallerle kafamı fazla doldurmuştum. Bu özelliğim mesleğimde çok işime yaradı -gerçekten de hayal gücü romancılığın temel taşı- fakat hayalcilik başka alanlarda insana çok kötü oyunlar oynuyor.

Babam öldükten sonra yaşam koşullarımız değişti. Sosyal faaliyetler yok denilecek kadar azaldı. Annem, sadece birkaç eski arkadaşıyla görüşüyordu. Maddi durumumuz çok kötüydü ve her konuda tutumlu davranmak zorundaydık. Kuşkusuz Ashfield'i elimizde tutabilmek için ancak bunları yapmamız gerekiyordu. Annem artık öğle yemeklerine misafir çağırmıyordu, gece davetlerinden de vazgeçmişti. Üç yerine sadece iki hizmetçiyle yetiniyordu. Annem Jane'e de artık durumumuzun çok kötü olduğunu bundan sonra genç ve deneyimsiz iki hizmetçiyle yetinmesinin şart olduğunu anlatmaya çalışıyordu, fakat Jane'in usta aşçılığı dikkate alınınca, çok daha yüksek ücret isteyebileceğini ve de istediğini almasının gerektiğini de vurgulamaktan geri kalmıyordu. Annem sorup soruşturup Jane'e iyi ücret alabileceği ve mutfakta bir yardımcı çalıştırabileceği iyi bir aile bulmaya çalıştı. Jane'e de, "Sen bunu hak ediyorsun," dedi.

Jane hiçbir duygu gösterisinde bulunmadı, o sırada her zamanki gibi bir şeyler yiyordu. Jane, ağır ağır başını öne doğru salladı ve lokmasını çiğnemeye devam etti, sonra da, "Hay hay, hanımefendi. Dediğiniz gibi olsun. En iyisini siz bilirsiniz," dedi.

Ancak ertesi sabah Jane yanımıza geldi, "Size bir şey söylemek istiyorum, hanımefendi. Ben iyice düşündüm, burada kalmak istiyorum. Söylediklerinizi çok iyi anladım ve daha az ücret almaya da hazırım, fakat burada çok uzun süre kaldım. Hem zaten erkek kardeşim de onun yanına gitmemi istiyor, ona emekli olduğu zaman evini çekip çevireceğimi söyledim; bu da muhtemelen dört beş yıl sonra gerçekleşecek. O güne kadar burada kalmayı istiyorum."

Annem duygulanarak, "Bu çok büyük bir iyilik, Jane," dedi. Duygulanmaktan her zaman dehşet duyan Jane, "Benim için daha uygun olacak," diyerek heybetli bir tavırla dışarı çıktı.

Bu anlaşmanın sakıncalı bir yanı vardı. Jane uzun yıllar hep belli bir yöntemle yemek pişirdiği için değişiklik yapmayı beceremiyordu. Eğer rosto yapılacaksa koskocaman bir but satın alıyordu. Turtalar, etli yemekler ve buharda pişirilmiş muazzam börekler masaya diziliyordu. Annem Jane'i hep, "Sadece iki kişiye yetecek miktarda olsun," diye ya da "Sade-

ce dört kişilik yemek," diye uyarıyordu. Fakat Jane bunu asla anlayamıyordu. Jane'in konukseverliği bizim ev için fazla pahalıya patlıyordu. Haftanın her günü Jane'in yedi sekiz arkadaşı ikindi çayında bize gelince çörekler, kekler ve reçelli turtalar hazırlanıyordu. Sonunda annem mutfak masraflarının iyice arttığını gördü. Çaresizlik içinde Jane'e gayet nazik bir şekilde evde durumun eskisinden farklı olduğunu, bu nedenle Jane'in arkadaşlarını haftada bir kez ağırlamasını söyledi. Bu uygulama, israfı bir miktarda önleyecekti, pek çok yiyecek hazırlanıp da beklenen konuklar gelmezse yiyeceklerin çöpe atılması ihtimali ortadan kalkacaktı. O günden sonra Jane, sadece çarşamba günleri arkadaşlarını ağırladı.

Bizim yemeklerimiz de normal üç dört çeşit yemekten çok farklıydı. Akşam yemekleri tamamen kaldırılmıştı ve annemle ikimiz akşama doğru peynirli makarna, sütlaç ya da onlara benzer şeylerle karnımızı doyuruyorduk. Korkarım ki bu uygulama Jane'i çok üzmüştü. Ayrıca annem yavaş yavaş, yiyecek sipariş etme görevini de Jane'den alıp kendisi üstlenmeye başladı. Babamın arkadaşlarından birinin bizde kaldığı zamanlar en çok hoşlandığı şey, Jane'in telefonun başına geçip kalın Devonshire'lılara özgü sesiyle sipariş vermesiydi. "Ve altı tane de ıstakoz istiyoruz, bir de küçük karidesler, şeyden daha az olmasın..." Daha az olmasın, sözleri aile içinde çok sevilen bir deyiş oldu. Bu sözleri kullanan sadece Jane değildi, daha sonraları aşçımız Bayan Potter de bu cümleyi sıkça kullandı. O günler, satıcılar, tüccarlar için ne harika günlerdi.

Jane canı sıkılmış bir halde, "Ama ben her zaman on iki dil balığı filetosu ısmarlardım, hanımefendi," diye sızlanırdı. On iki dilbalığı filetosunu yiyecek yeterli sayıda insan olmadığına Jane'in aklı hiç ermedi.

Bu değişikliklerin hiçbiri benim özellikle dikkatimi çeken şeyler değildi. İnsan çok gençken lüks ya da ekonomi pek anlam taşımıyor. Eğer çikolata yerine şeker alırsanız aradaki fark anlaşılmaz. Ben sardalya ve mezgit balığını her zaman dilbalığına tercih ettim. Kuyruğu ağzında olan mezgit balığının çok hoş görünümü olduğuna inanıyordum.

Benim hayatım pek değişmemişti. Çok fazla kitap okuyordum; Henty'nin eserlerinin hepsini elden geçirdim ve daha sonra da Stanley Weyman'ı tanı-

dım. (Bunlar ne harika tarihi romanlardı. Daha geçen gün, *"Castle Inn"*i(*) tekrar okudum ve bu kitabın ne kadar güzel olduğunu bir kere daha anladım.)

"Zenda Mahkûmu" birçoğu gibi benim de aşka başlangıç kitabım oldu. O kitabı tekrar tekrar okudum. Büyük bir aşka kapıldım, âşık olduğum kişi beklenenin aksine Rudolf Rassendyll değildi, asıl zindana kapatılan gerçek kraldı. Krala yardım etmek, onu kurtarmak ve onu sevdiğimi -tabii Flavia kişiliğinde- söylemek istiyorum, Rudolf Rassendyll'e değil de ona âşıktım. Ayrıca Jules Verne'in romanlarının tümünü de Fransızca baskılarından okudum, *Dünyanın Merkezine Seyahat* aylarca benim en çok sevdiğim Jules Verne romanı oldu. Sağduyulu yeğen ile kendine fazla güvenen amca arasındaki çelişkiye bayılıyordum. Gerçekten çok hoşlandığım kitabı birer ay arayla tekrar tekrar okuyordum, sonra da aradan yaklaşık bir yıl geçince, bir başka kitap benim gözdem oluyordu.

Ayrıca bir de L.T. Meade'in kızlar için yazdığı kitaplar vardı ki annem bunlardan hiç hoşlanmıyordu; annem bu romanlardaki kızların bayağı olduklarını, sadece zengin olup güzel giysilere kavuşmak istediklerini söylüyordu. Ben de gizli gizli o kitaplardan hoşlanmaya başlamıştım, fakat zevklerimin bayağı olması ihtimali de beni suçluluk duygusuna itiyordu. Henty'nin romanlarından bazılarını annem bana okudu, hem de tasvirlerin bazılarının çok uzun olmasından yakınmasına rağmen. Annem bana ayrıca *The Last Days of Bruce* isimli bir kitap okudu, bunu ikimiz de çok beğenmiştik. Dersler için de *Tarihin Büyük Olayları* isimli bir kitabı okumam istenmişti, bu kitabın bir bölümünü okuduktan sonra sonundaki sorulara cevap yazmam isteniyordu. Gerçekten çok iyi bir kitaptı bu; Avrupa'da ve başka yerlerde yaşanan belli başlı olayları öğretiyordu, bunları Küçük Arthur'dan başlayarak İngiltere krallarının tarihlerine bağlamak mümkündü. Falanca filanca kralın kötü bir kral olduğunun kesin bir ifadeyle anlatılması ne kadar da tatmin edici oluyor. Bunun bir çeşit İncilvari sonlandırma olduğu da söylenebilir. İngiltere krallarının tarihlerini ve eşlerinin hepsinin adlarını biliyordum; bana hiçbir zaman yararı olmayan bilgiler.

(*) Şato Hanı.

Her gün sayfalar dolusu sözcüklerin imlalarını öğrenmek zorundaydım. Sanırım bu imla egzersizleri benim için biraz yararlı oldu ama ben bu konuda çok başarısızdım ve imlam bugüne kadar da hiç düzelmedi.

Bana zevk veren belli başlı etkinlikler, Huxley adını taşıyan bir aileyle birlikte katıldığım konserler ve çeşitli faaliyetlerdi. Doktor Huxley'in silik ama akıllı bir karısı vardı. Ailede beş kızdılar; Mildred, Sybil, Muriel, Phyllis ve Enid. Benim yaşım Muriel ile Phyllis arasındaydı ve Muriel benim özel arkadaşım oldu. Uzun yüzlü bir kızdı Muriel, yanakları gamzeliydi ki bu da uzun bir yüzde çok sık rastlanan bir özellik değildi. Arkadaşımın saçları açık sarıydı ve çok gülen bir kızdı. Onlarla ilk kez haftalık şan derslerinde karşılaştım. Bay Crow adındaki müzik öğretmeninin şarkı derslerine yaklaşık on kız katılıyordu. Ayrıca bir de "orkestra" vardı. Muriel ile ikimiz mandolin, Sybil ile Connie Stevens adındaki kız keman ve Mildred de çello çalıyordu.

Dönüp de orkestranın çaldığı günlere baktığım zaman Huxley'lerin ileri görüşlü bir aile olduklarını düşünüyorum. Torquay'ın eski ve tutucu halkı, şu Huxley kızlarına biraz da kuşkuyla bakıyorlardı. Bunun en önemli nedeni, HER GÜN kasabanın alışveriş merkezi olan Strand'da saat on iki ile bir arası önde üç kardeşin kol kola, onların arkasında da iki kızın dadılarıyla birlikte konuşarak, gülüşerek yürümeleriydi.

Kızlar, ellerini kollarını sallayarak aşağı yukarı gezinirken birbirleriyle şakalaşıyorlardı, onlara yakıştırılan en büyük günah da *eldiven giymemeleriydi*. O devirde bunlar sosyal birer suç sayılıyordu. Ancak Doktor Huxley, Torquay'ın en gözde doktoruydu. Karısı Bayan Huxley'nin de iyi bir aileden geldiği öğrenildiği için kızlar sosyete çevrelerinde kabul görüyorlardı.

Dönüp geçmişe bakınca, garip bir sosyal modelin uygulandığını görüyorsunuz. Sanırım şımarıkça bir tutumdu bu ama diğer taraftan şımarıklığın belli bir şekli de adamakıllı küçümseniyordu. Konuşmalarında aristokrasiyi konu alanlar çoğu zaman kabul görmüyor ve alay konusu oluyorlardı. Benim yaşam sürecimde üç safha birbirini izlemiştir. Birincisinde sorular şöyle oluyordu: "Ama canım, bu *kız* kimin nesi? Ailesi *kim?* Yoksa şu *Yorkshire* şırfıntılarından biri mi? Tabii onların durumları çok kötü, hem de çok kötü ama *o Wilmot* ailesine mensup." Bir süre sonra bu sözlerin arka-

sından sıra şunlara gelecekti: "Ah, elbette, o insanlar çok iğrenç yaratıklar ama müthiş *zenginler.*", "Larches'i alanların parası var mı?", "Ah, o halde onları ziyaret etsek iyi olacak." Üçüncü safha yine farklıydı: "Peki ama hayatım, bu insanlar eğlenceli olabiliyorlar mı?", "Evet, tabii durumları pek iyi değil ve onların nereden geldiklerini de kimse bilmiyor, fakat çok eğlenceli insanlar." Konunun dışına çıkıp toplumsal değerlerin nasıl değiştiğinden söz ettikten sonra artık orkestraya dönsem iyi olacak.

Çok kötü sesler mi çıkarıyorduk acaba? Belki. Ama yine de bu bizi çok eğlendiriyordu ve müzik bilgimize de katkısı oluyordu. Bu olay, daha da heyecan verici bir şeye bizi yöneltti ki bu da Gilbert ve Sullivan'dan bir eseri icra etmeye hazırlanmaktı.

Huxley'ler ile dostları, ben onların saflarına katılmadan önce *Patience*'ı çalmışlardı. Bundan sonraki konserin *The Yeomen of the Guard* olması planlanmıştı, oldukça büyük bir tasarıydı bu. Hatta ben de kızların ailelerinin onları neden vazgeçirmeye çalışmadıklarını yadırgamıştım. Fakat Bayan Huxley'in çocukların isteklerine karışmamak gibi harika bir özelliği vardı, doğrusu buna hayran kaldığımı itiraf etmeliyim, çünkü o devirde ebeveynler çocuklarının isteklerini hemen kabul etmezlerdi. Bayan Huxley, çocuklarına canları ne isterse onu yapmaları için cesaret verirdi; hatta çocuklar isterse onlara bu konuda yardım da ederdi, eğer çocuklardan yardım isteği gelmezse, onları kendi hallerine bırakırdı. *The Yeoman of the Guard,* için rol dağıtımı yapılmıştı. Benim çok iyi, güçlü bir soprano sesim vardı, zaten onların arasında soprano sesi olan tek kişi bendim ve tabii Albay Fairfax rolüne seçilince de dünyalar benim oldu.

Annem, kızların insan içine çıkarken bacaklarını neyle örtüp örtmeyecekleri konusunda oldukça tutucu fikirlere sahipti. Bacaklar bacaktı işte, kesinlikle göze hoş görünmüyorlardı. Benim bir çeşit şalvarla ya da ona benzer bir şeyle kendimi sergilemem anneme göre çok utanç vericiydi. Sanırım o zamanlar ben on üç, on dört yaşlarındaydım ve boyum da 1.75'i bulmuştu. Ama ne yazık ki benim Cauterets'teyken hayal ettiğim o yuvarlak göğüsler hâlâ görünürde yoktu. *A Yeoman of the Guards*(*) üniforması

(*) Küçük rütbeli muhafız.

bana gayet iyi uymuştu, sadece alışılmışın dışında çok boldu ve neredeyse içine dört kişi sığabilecekti. Fakat Elizabeth döneminin erkekleri daha büyük zorluklarla mücadele ediyorlardı. Bugün bana pek saçma geliyor ama o zamanlar bu ciddi bir sorundu. Her neyse, annem bir sorunla karşılaşmayacağımı sadece bir omzuma pelerin atmamın doğru olacağını söylemişti. Bu yüzden Ninecik'in sandığındaki "parçalar"dan turkuvaz mavisi kadife kumaş seçildi ve bundan bir pelerin dikildi. (Ninecik'in kumaş parçaları çeşitli bavullarda çekmelerde muhafaza ediliyordu. O kumaşlar son derece güzel ve değerli parçalardı, Ninecik'in son yirmi beş yıldır satın aldığı kumaşlardı, artık bunların varlıklarını bile unutmuş sayılırdı.) Bir omuzda pelerin asılıyken ve pelerinin diğer ucu bacakları üç aşağı beş yukarı gizlerken rol yapmak pek de kolay değildi.

Hatırladığım kadarıyla ben hiç sahne korkusu çekmedim. Son derece utangaç biri için bu garipsenecek bir durumdu. Utançtan bir dükkâna girmekten bile çekinen, büyük bir partiye katılırken dişleri gıcırdayan biri için bu çok şaşırtıcıydı; ama benim yaparken sinirlerimin hiç bozulmadığı tek etkinlik şarkı söylemekti. Ancak daha sonraki dönemde Paris'te şan ve piyano dersleri alırken sinirlerim iyice bozulmuştu, özellikle okul konserlerinde piyano çalarken çok heyecanlanıyordum, fakat şarkı söylemem gerektiğinde hiç sinirlenip heyecanlanmıyordum. Belki de bu benim küçük yaşlarda "Hayat Bir Lütuf mu?" ile Albay Fairfax'in repertuvarındaki diğer parçalar sayesinde edindiğim bir özellikti. Hiç kuşkusuz, *The Yeomen of the Guard* varlığımın en unutulmaz olaylarından biriydi. Fakat bu arada, daha sonra başka opera sahnelemeye kalkışmamamızın isabetli bir karar olduğunu düşünmekten kendimi alamadım, insan gerçekten çok hoşlandığı bir etkinliği bir daha asla tekrarlamamalı.

Geriye baktığım zaman dikkatimi çeken en garip durumlardan biri de, bazı şeylerin nasıl geldiklerini ve nasıl olduklarını kolay bir şekilde hatırlamanıza rağmen neden kaybolduklarını ya da son bulduklarını asla bilememenizdir. O günlerden sonra Huxley'lerle birlikte geçirdiğim günlerde olanları hiç hatırlayamıyorum, fakat dostluğumuzun bitmediğinden eminim. Bir zamanlar, onlarla her gün buluşuyorduk, fakat daha sonra İskoçya'da yaşayan Lully'ye mektuplar yazdığımın farkına vardım. Belki de

Doktor Huxley başka bir yerde çalışıyor ya da emekliye ayrılmış olabilir miydi? Kesin bir ayrılık durumunu hatırlamıyorum. Sadece Lully'nin dostluk kurallarını açıkça belirttiğini biliyorum. Lully bana, "Sen benim en yakın arkadaşım olamazsın," demişti. "Çünkü şu İskoç kızlar var, yani McCracken'ler. Onlar her zaman bizim en samimi arkadaşlarımız oldular. Brenda benim en samimi arkadaşım ve Janet de Phyllis'in en samimi arkadaşı; ama sen de benim ikinci sıradaki en iyi arkadaşım olabilirsin." İşte böylece Lully'nin iki numaralı en iyi arkadaşı olmaktan memnundum ve bu düzenleme çok iyi işliyordu, çünkü en iyi arkadaşlar yani McCracken'lerle Huxley'ler ancak aralıklı olarak sanırım iki yılda bir filan buluşabiliyorlardı.

İKİ

Annem, sanırım mart ayında, Madge'in bir bebek dünyaya getireceğini söylemişti. Anneme bakakaldım. "Madge'in bebeği mi olacak?" İyice aptallaşmıştım. Madge'in bir bebeğinin olabileceğini neden düşünemediğimi de bilmiyorum -hem canım aslına bakılırsa herkesin bebeği olabiliyordu- fakat bazı şeyler insanın kendi ailesinde gerçekleşirse, bu pek şaşırtıcı olabiliyor. Enişte James'i ya da sık sık kullandığım ismiyle Jimmy'yi çok seviyordum. Şimdi ise tamamen farklı bir durum söz konusuydu.

Her zaman olduğu gibi bu kez de gerçeği kabullenmem epey zaman aldı. Belki de ağzım bir karış açılmış bir şekilde iki üç dakika kadar öylece kalmış olmalıyım. Sonra da, "Ah bu çok heyecan verici bir şey," dedim. "Bebek ne zaman geliyor? Gelecek hafta mı?"

Annem, "Yok o kadar da çabuk değil," dedi. Doğumun ekim ayında gerçekleşebileceğini söyledi.

"Ekim mi?" Çok üzülmüştüm. O kadar zaman beklemeyi hayal bile edemiyordum. O günlerde sekse karşı nasıl bir tavır takındığımı pek hatırlayamıyorum -on iki on üç yaşlarında olmalıydım- fakat o dönemde siyah çantalı doktorlar ve gökyüzünden gelen kanatlı ziyaretçilerle artık inanmıyordum. O zamanlar bunun fiziksel bir işlem olduğunun bilincindeydim, fakat pek merak etmiyor ya da ilgi duymuyordum. Ancak küçük bir araş-

tırma yapmıştım. Bebek önce içinizde oluyordu, bir zaman sonra da acıkıyordu. Bu mekanizma üzerinde iyice düşününce odak noktasının göbek olduğuna karar verdim. Karnımın tam ortasındaki o küçük deliğin ne işe yaradığını bilemiyordum, göbek çukurunun başka ne işe yarayabileceğini anlayamamıştım, doğumdan başka herhangi bir işlevi olmasa gerekti.

Ablam yıllar sonra bana bu konuyla ilgili kesin bilgiler edindiğini söyledi; göbek çukurunun bir anahtar deliği olduğuna karar vermiş ayrıca o deliğe uyan bir de anahtarın var olduğunu sanıyormuş, bu anahtarı anne saklarmış ve de sonunda anahtarı kocaya teslim edermiş, o da düğün gecesinde anahtarla deliği açarmış. Her şey öylesine mantıklı görünüyordu ki, ablamın bu teoriye sıkı sıkı bağlı kalmasına hiç şaşırmadım.

Bu fikri, bahçede de uzun uzun düşünmeye devam ettim. Madge'in bir bebeği olacaktı. Bu harika bir şeydi ve ben bunu düşündükçe daha çok benimsiyordum. Teyze olacaktım, bu artık yetişkin olduğum anlamına geliyordu ve önemli bir oluşum gibi görünüyordu. Oyuncaklar alacaktım, bebeğin benim bebek evimle oynamasına izin verecektim, ayrıca kedim Christopher'ın yanlışlıkla bebeğin yüzünü tırmalamaması için dikkat kesilecektim. Yaklaşık bir hafta kadar sonra artık bunları düşünmez oldum; günlük olaylara kendimi iyice kaptırmıştım. Ekime daha çok zaman vardı ve beklemek de zordu.

Ağustos ayında annem bir gün telgraf alarak evden ayrıldı. Cheshire'da yaşayan ablamın yanına gidip orada bir süre kalması gerektiğini söylemişti. Nine Teyzecik bu süre içinde bizde kalacaktı. Annemin ani gidişi beni çok da fazla şaşırtmamıştı ve konu üzerinde tahminlerde bulunmamıştım; çünkü annem her zaman ne yaparsa önceden düşünüp hazırlanmadan yapıverirdi. Hatırlıyorum da bahçede tenis sahasında durmuş ağaçlarda olgun bir armut var mı diye bakınıyordum. İşte Alice de beni almak için buraya geldi. "Nerdeyse yemek vakti, Bayan Agatha içeri girmeniz gerekiyor. İçeride sizi bekleyen bir haber var."

"Ya öyle mi? Ne haberiymiş bu?"

Alice, "Minik bir yeğeniniz oldu," dedi.

"Bir yeğen mi?"

Hemen itiraz ettim: "Ama benim ekimden önce yeğenim olmayacaktı!"

Alice karşılık verdi. "Ama işler her zaman sizin düşündüğünüz şekilde yürümüyor. Hadi şimdi içeri gelin."

Eve girdim ve Ninecik'i mutfakta elinde bir telgraf ile buldum. Ninecik'i, soru bombardımanına tuttum. Bebek neye benziyordu? Neden ekim ayı yerine şimdiden gelmişti? Ninecik bu sorulara Victoria Dönemi insanlarının çok iyi bildikleri şekilde kaçamak cevaplar verdi. Sanırım ben içeri girdiğimde Ninecik de Jane ile doğumla ilgili konuşuyordu; çünkü ben içeri girince seslerini alçalttılar ve aşağı yukarı şöyle bir şeyler diyordu: "Öbür doktor zamanını beklemek yanlısıydı, fakat uzman kesin kararlıydı." Bu sözler gizemli ve ilginç geldi bana. Aklım fikrim tamamen yeni yeğenimdeydi. Ninecik, koyunun budunu keserken ben de, "Peki ama minik oğlan neye benziyor? Saçları ne renk?" diye sordum.

"Belki keldir. Bebeklerin saçları hemen çıkmaz."

Düş kırıklığına uğramış bir halde, "Kel mi?" dedim. "Yüzü çok kırmızı mı olacak?"

"Muhtemelen öyle."

"Boyu ne kadar?"

Ninecik düşünmeye başladı, eti kesmeyi bırakıp kocaman bıçağıyla havada bir uzunluk çizer gibi yaptı. "İşte şu kadar." Cevabı bilen bir kişinin tavrıyla konuşuyordu. Bebek bana oldukça küçükmüş gibi geldi.

Ama yine de bu açıklama beni öylesine etkilemişti ki, eğer bir psikiyatrist bana "bebek" kelimesiyle ilgili bir soru sorsaydı, elimde et bıçağıyla ona cevap vermemi kim bilir nasıl bir Freud'yen komplekse bağlardı.

Yeğenime bayılıyordum. Madge, bir ay kadar sonra bebeğiyle Ashfield'e geldi ve yeğenim iki aylık olduğu zaman da eski Tor Kilisesi'nde vaftiz edildi. Bebeğin vaftiz annesi Nora Hewitt, Ashfield'e gelemediği için törende bebeği kucağımda tutmama ve vaftiz annenin vekili olmama izin verildi. Vaftiz kurnasının önünde dururken kendimi pek önemli biri gibi hissediyordum, ablam ise bebeği düşürmemem için sinirli bir tavırla yanımda durmuş dirseğimi tutuyordu. Benim kiliseye üye olma törenim hazırlıklarını da yapan papaz olduğu için yakından tanıdığım Bay Jacob, kurna başında bebeklerin vaftiz işlemlerini büyük bir başarıyla gerçekleştiriyordu. Başının arkasına ve alnına kutsal suyu sürerken bebeği çok güzel tutuyor, onu

hafifçe sallayarak bağırıp ağlamasını önlüyordu. Yeğenime babasının ve büyükbabasının adı verildi, James Watts adıyla vaftiz edildi. Bebek aile içinde Jack olarak çağrılacaktı. Bebeğin şimdilik tek uğraşısı uyumak olduğu için ben, o bir an önce büyüsün benimle oyunlar oynayabilsin diye sabırsızlanıyordum.

Madge'in uzunca bir ziyaret için eve gelmiş olması çok hoştu. Ablamın bana güzel, eğlendirici hikâyeler anlatıp hayatıma bol eğlence katacağından emindim. Bana Sherlock Holmes hikâyelerini tanıtan ablamdı. *The Blue Carbuncle* hikâyesinden sonra bana başka hikâyeler anlatsın diye ablama hep baskı yapmıştım. Sherlock hikâyelerinin hepsini beğeniyordum, ama *The Red Headed League* ve *Five Orange Pips* benim en çok sevdiklerimdi. Madge harika bir hikâye anlatıcısıydı.

Ablam, evlenmeden önce hikâyeler yazmaya başlamıştı. Yazdığı hikâyelerin pek çoğunu *Vanity Fair Dergisi* yayınlamak için satın almıştı. Bu da o günlerde edebiyat alanında oldukça büyük bir başarı sayılıyordu ve babam onunla çok gurur duyuyordu. Madge hepsi de sporla bağlantılı bir dizi hikâye yazmıştı; *The Sixth Ball of the Over, A Rub of the Green, Cassie Plays Croquet* ve diğerleri. Bunlar eğlenceli ve zekice yazılmış hikâyelerdi. Yaklaşık yirmi yıl kadar önce bunları tekrar okuduğumda ablamın ne kadar güzel hikâye yazdığını düşündüm. Acaba Madge evlenmeseydi, yazmaya devam eder miydi diye merak ediyorum. Madge'in kendini ciddi ciddi bir yazar olarak düşündüğünü sanmıyorum, belki de bir ressam olmayı tercih ederdi. Madge, kafasına koyduğu her şeyi yapabilecek yetenekteki ender insanlardan biriydi. Hatırladığım kadarıyla, Madge evlendikten sonra bir daha hiç hikâye yazmadı, fakat on on beş yıl aradan sonra sahne için oyunlar yazmaya başladı. *The Claimant* isimli oyununu Kraliyet Tiyatrosu'ndan Basil Dean sahneye koymuş, Leon Quartermayne ile Fay Compton da başrolleri paylaşmıştı. Madge birkaç oyun daha yazdı, fakat bunlar Londra'da sahnelenmedi. Madge, aynı zamanda yetenekli bir amatör oyuncuydu ve Manchester Amatör Tiyatrosu'nun oyuncularıyla sahneye çıktı. Madge ailemizin yetenekli üyesiydi, bundan hiç kuşkumuz yoktu.

Şahsen benim hiçbir ihtirasım yoktu. Aslında hiçbir şeyde pek başarılı olamadığımı biliyordum. Tenis ve kroket oyunlarını oynamaktan bir za-

manlar zevk alırdım, fakat ikisini de hiçbir zaman iyi oynayamadım. Eğer, hep bir yazar olmayı düşlediğimi ve günün birinde başarıya ulaşacağıma inandığımı söyleyebilseydim, kim bilir her şey ne kadar ilginç olurdu, fakat doğrusu böyle bir düşünce aklımın köşesinden bile geçmemişti.

Oysa on bir yaşındayken yayın dünyasında yer almıştım. Olay şöyle gelişti; Tramvaylar Ealing'e kadar uzatılacaktı ve yerel halk buna anında tepki gösterdi. Ealing'e yapılan çok büyük bir kötülüktü bu; böylesine güzel ve kibar bir çehre, geniş caddeler ve çok güzel evler... *tramvayların* aşağı yukarı gidip gelmelerine izin vermek. Gelişmeden söz edilecek olduysa da hemen arkası kesildi. Herkes, basına bölge milletvekillerine ve aklına kim geldiyse ona yazdı. Tramvaylar sıradan taşıtlardı -üstelik çok da gürültülüydüler- insan sağlığını olumsuz etkileyecekti. Parlak kırmızı renkli otobüslerin hizmetine diyecek yoktu, bunların üzerlerine kocaman harflerle Ealing adı yazılmıştı. Bu otobüsler Ealing'den Broadway'e ve Shepherd's Bush'a kadar gidiyorlardı ve görünüşü biraz hantal olsa da çok yararlı bir başka otobüs daha vardı. Bu da Hanwell'den Acton'a gidiyordu. Ayrıca şu eski vefakâr Büyük Batı Demiryolu vardı; bölge halkı tren yolunu da unutmamalıydı.

Yani kısaca tramvaylara ihtiyaç yoktu. Ama yine de geldiler. Karşı koymalara, sızlanmalara, diş gıcırdatmalara aldırmadan geldiler ve Agatha da bu sayede ilk yazı denemesinin yayınlanmasını sağladı, bu tramvayların sefere başladıkları gün yazdığım bir şiirdi. Şiir dört mısradan oluşuyordu ve Ninecik'in yaşlı beyefendilerinden biri, generallerin kahraman muhafızı yarbay ve amirallere hizmet etmiş olan dostu, Ninecik'in ısrarıyla yerel gazetenin bürosunu ziyaret etmiş ve bu şiirin yayınlanmasını önermişti. Öneri yerine getirildi ve ben o şiirin ilk mısralarını hâlâ hatırlıyorum.

"İlk elektrikli tramvaylar
O göz alıcı kızıl ihtişamlarıyla ilerlediklerinde
İyiydi hoştu ama daha gün bitmeden
O da başka bir hikâye oluvermişti."

Şiirin daha sonraki bölümünde ayağı sıkan ayakkabıdan söz etmiştim. (Tramvayların elektrik sistemlerinde bir hata oluşmuştu ve tramvay vagon-

larına elektrik sağlayan ayakkabı ya da işte her ne ise, birkaç saat çalıştıktan sonra bozuluvermişti. Yazdıklarımı bir gazetede görmek beni yüreklendirmişti, fakat bunun yazarlık mesleğine ilgi duymamı sağladığını söyleyemem.

Zaten benim düşünüp tasarladığım bir tek şey vardı: mutlu bir evlilik. Bunun gerçekleşeceğine kendimi inandırmıştım, diğer arkadaşlarımın hepsi de aynı düşüncedeydi. Hepimiz bizleri bekleyen o büyük mutluluğun bilincindeydik; sevmek, ilgi görmek, sevilmek, hayranlık duygusu yaratmak beklentisi içindeydik ve bizim için önem taşıyan şeylerde kendi bildiğimiz gibi davranabilecek, aynı zamanda kocamızın hayatına, mesleğine, başarısına her şeyden fazla önem verecektik, çünkü bu bizim gurur verici görevimizdi. Amfetaminli veya yatıştırıcı ilaçlara ihtiyacımız yoktu; bizler hayata inanıyorduk ve ondan zevk alıyorduk. Bazı düş kırıklıklarımız oluyordu -mutsuzluk anları- ama genelde hayat eğlenceliydi. Belki günümüzün genç kızları için de hayat eğlencelidir, fakat hayatı eğlenceli buluyor gibi görünmüyorlar. Ancak -zamanı gelmiş bir düşünce- bu kızlar melankoliden hoşlanıyor da olabilirler; bazı insanlar melankoliden zevk alırlar. Bu kişiler her zaman onları etkiler gibi görünen duygusal krizlerden zevk alıyor olabilirler. Hatta endişeden bile zevk alabilirler. İşte günümüzde sahip olduğumuz şey de bu; endişe. Benim yaşıtlarım çoğu zaman maddi sıkıntı içinde olurlardı ve istedikleri şeylerin dörtte birine bile sahip olamazlardı. O halde bizler neden o kadar çok eğleniyorduk? Acaba içimizde hayat veren bir öz vardı da şimdi artık hayat vermeyi kesmiş miydi? Eğitim yoluyla onu yok etmiş olabilir miyiz ya da daha kötüsü eğitim için endişe duymak mı bu sonucu getirdi? Hayatın size neler getireceğini bilmemenin verdiği endişe mi bu durumdan sorumlu?

Bizler işe yaramaz çiçekler gibiydik, belki biraz da zararlı otlar gibiydik, ama yine de hepimiz durmadan büyüyorduk. Yol kenarlarında veya kaldırım taşları arasındaki çatlakları zorlayıp dışarı çıkıyorduk; hem de en uğursuz yerlerde, hayatı dolu dolu yaşamak için çaba harcıyorduk; biri gelip de üzerimize basıncaya kadar güneşten yararlanmaya bakıyorduk. Zaman zaman berelenmiş olsak da yakında tekrar başımızı yukarı çıkarırdık. Bugün ise hayat, yaban otlarını öldürebiliyor; artık başımızı yukarı çıkarma şansına da sahip olamayabiliyorsunuz. Aramızda "yaşamayı hak etmeyen"

kişiler de var. Oysa bize hiç kimse, hiçbir zaman yaşamayı hak etmediğimizi söylemezdi. Söyleseydi bile buna inanmamamız gerekirdi. Sadece bir katil için yaşamayı hak etmediği söylenebilir.

Kız çocuk olmanın gerçekten heyecan verici yanı -embriyo içindeki kadın demek istedim- hayat gerçekten harika bir kumar. Başınıza neler geleceğini bilmiyordunuz. İşte kadın olmayı bu derece heyecan verici kılan da bu özellik. Ne olmak ya da ne yapmak istediğinizi düşünüp kaygılanmak yok, buna biyoloji karar verecekti. Siz o erkeği bekliyordunuz ve o kişi geldiğinde sizin tüm hayatınızı değiştirecekti. Ne isterseniz onu söyleyebilirsiniz, bu da hayatın eşiğinde tutunabileceğiniz heyecan verici bir deneyim. Neler olacak? Belki bir diplomat ile evleneceğim... Sanırım bu hoşuma gidecek; denizaşırı ülkelere gitmek ve pek çok yeri görmek... Ama bir denizciyle evlenmek isteyeceğimi sanmıyorum; zamanımın çoğunu deniz kıyısında bir ev kiralayıp geçireceğim ya da köprüler inşa eden biriyle veya bir kâşifle evleneceğim. Dünyanın tüm kapıları size açık, ama seçiminize bağlı değil, sadece kaderin size getirdiklerine. Herhangi biriyle evlenebilirdiniz; örneğin alkolik biriyle ve çok mutsuz olabilirdiniz; fakat bu genelde heyecan duygusunu artırırdı. Ayrıca insan, bir meslekle evlenmiyordu ki, evlenilen kişi erkekti. Tüm dadıların, mürebbiyelerin, aşçıların ve hizmetçilerin deyişiyle: "Bir gün Bay Doğru gelecek."

Çok küçükken, Ninecik'in aşçısı Hannah'nın annemin güzel arkadaşlarından birine dans elbisesini giydirmeye çalıştığını görmüştüm. Kadın daracık bir korseye vücudunu sığdırmaya çalışıyordu. Hannah, "Haydi, şimdi ayaklarınızı karyolaya dayayıp kendinizi geriye itin Bayan Phyllis, korsayı çekeceğim. Lütfen," diyordu.

"Ah Hannah, buna dayanamayacağım, gerçekten dayanamayacağım. Baksana *nefes* alamıyorum."

"Yavrum, meraklanma, pekâlâ nefes alabilirsin. Akşam yemeği yiyemeyeceksin, aslında bu iyi bir şey, çünkü genç hanımlar öyle çok fazla yemek yerken görülmemeliler; bu zarif bir davranış değil. Mükemmel bir genç hanımefendi gibi görünmelisin. Sen gayet iyisin. Ben hemen mezurayı getireyim. Bak gördün mü, gerçek bel ölçün elli beş santim. Seni elli santime indirebilirdim."

Acı çeken genç hanım, "On dokuz buçuk da gayet iyi," diye soluksuz bir halde mırıldandı.

"Oraya vardığın zaman neşen yerine gelecek. Ya bu gece Bay Doğru'nun geleceği gece ise? Kalın bir bel ile orada boy göstermeyi ve adamın seni o halde görmesini herhalde istemezdin öyle değil mi?"

Bay Doğru. Bazen ondan daha kibarca bir deyişle, "Senin Kaderin," diye de söz edilirdi.

"Ben bu dansa gitmeyi gerçekten isteyip istemediğimi bilmiyorum."

"Ah evet, istiyorsun, şekerim. Düşünsene. Bu gece kaderin ile de tanışabilirsin."

Ve tabii gerçek hayatta olan da budur. Kızlar gitmek istedikleri bir etkinliğe giderler ya da gitmek istemezler, hangisinin gerçekleştiğinin önemi yok ve işte onların kaderi budur.

Ancak bir soylu neden uğruna asla evlenmeyeceklerini açıklayan kızlar da olmuştur. Muhtemelen rahibe olmak istiyorlardır ya da cüzamlıları tedavi etmeye niyetlenmişlerdir, yani bunlar gibi büyük ve önemli amaçlar gerçekleştirmek istemektedirler. Hepsinden de öte kendini başkaları için feda etmeyi göze almışlardır. Rahibe olmayı büyük hevesle isteyenlere Katoliklerden daha çok Protestanlar arasında rastlanır. Katolik kızlarda rahibe olmak, bir meslek edinmektir; bu bir hayat tarzı olarak benimsenir. Oysa Protestanlarda dinsel bir gizem, rahibe olmayı istenir hale getirir. Bir hemşirenin bile kahramanca bir yaşam tarzı seçtiği düşünülür, tabii Florence Nightingale'in kazandığı itibar tüm hemşirelere yakıştırılır. Fakat ana tema evlilikti; kiminle evleneceğiniz hayatın en büyük sorularından biriydi.

Ben on üç ya da on dört yaşlarındayken yaşımın oldukça ilerlediğini ve tecrübelerimin yeterli olduğunu düşündüm. Artık başka biri tarafından korunmadığımı biliyordum. Kendime ait koruyucu duygularım vardı. Annemden sorumlu olduğumu düşünüyordum. Ayrıca kendimi tanımak için çaba harcamaya da başlamıştım; ne tür bir kişiliğim vardı, neyi başarıyla yapabilirdim ya da hiç beceremediğim ve boşuna zaman harcamamam gereken şeylerin neler olduğunu bulmaya çalışıyordum. Keskin zekâlı biri

olmadığımı biliyordum; bir sorunu nasıl çözeceğime karar vermeden önce o sorunu dikkatle incelemem gerekiyordu.

Zamanın da değerini anlamaya başlamıştım. İnsanın hayatında zamandan daha muhteşem bir şey olamaz. Günümüzde insanların yeterince zamana sahip olduklarını sanmıyorum. Sadece çok fazla zamana sahip olduğum için çocukluğumda ve ilk gençlik yıllarımda gerçekten çok şanslıymışım. Sabahleyin uykudan uyanırsınız ve daha uyku mahmurluğunuz geçmeden kendinize şöyle dersiniz: "Şey, bugünü nasıl geçireceğim?" Seçenekleriniz vardır, bunlar önünüzde durmaktadır ve dilediğiniz gibi bir plan yapabilirsiniz. Ancak yapmak zorunda olduğum pek fazla bir şey (biz görev diye tanımlardık) yoktu demek istemiyorum, elbette görevlerim vardı. Evde yapılması gereken işler vardı; gümüş fotoğraf çerçevelerini parlatmanız gereken günler, çoraplarınızı onarmanız gereken günler, *"Tarihte Büyük Olaylar"* kitabından bir bölümü okuyup öğrenmeniz gereken günler, kasabaya inip esnafa olan tüm borçları ödemeniz gereken günler... Yazılması gereken mektuplar ve notlar, beden egzersizleri, el işleri... Fakat bunların hepsi de benim seçimime bağlı şeylerdi, düzenlemeyi dilediğim şekilde yapabilirdim, günümü planlayabilirdim. "Sanırım çorapların onarımını öğleden sonra yapabilirim; sabahleyin kasabaya ineceğim ve o ağacın tomurcuklanıp tomurcuklanmadığını görmek için dönüşte başka bir yolu seçeceğim," diyebilirdim.

Neredeyse her sabah, uykudan yüreğimi saran bir duyguyla uyanırdım ki hepimiz için bu doğal olmalı, yaşadığımı bilmenin sevinci. Bunu bilinçli olarak hissettiğinizi söylemiyorum -böyle olmaz- ama işte oradasınız, yaşıyorsunuz ve gözlerinizi açıyorsunuz, işte önünüzde başka bir gün var, bilinmeyen bir âleme doğru yapacağınız yolculukta bir adım daha atacaksınız. Bu çok heyecanlı yolculuk, sizin hayatınızdır. Çok heyecan verici bir hayat olması da gerekmez; fakat bu sizin hayatınız olduğu için onu heyecan verici bulacaksınız. İşte var olmanın en büyük sırlarından biri de size verilen hayat hediyesinden zevk almasını bilmek.

Her günün eğlenceli olması da şart değildi. "Yeni bir gün. Aman ne harika!" diye içinizden geçirdikten sonra, sabah saat on buçukta diş doktoruna gitmeniz gerektiğini hatırlarsınız ve bu o kadar da hoşa gidecek bir şey değildir. Fakat uyandığınız anda hissettikleriniz oradadır ve sizin için mo-

ral vericidir. Doğal olarak pek çok şey kişinin karakterine bağlıdır. Siz mutlu biri olabilirsiniz ya da melankolik. Bunu değiştirebileceğinizi hiç sanmam. Bana kalırsa bu insanın yapısında olan bir şeydir; siz canınızı sıkacak bir olayla karşılaşıncaya kadar mutlu biri olabilirsiniz ya da melankolik bir yapınız vardır ve herhangi bir neden bunu değiştirmeye çalışıncaya kadar melankolik olmayı sürdürürsünüz. Elbette mutlu insanlar da mutsuz olabilirler ve melankolik kişiler de hayattan zevk alabilirler. Fakat eğer bir çocuğa vaftiz töreni nedeniyle bir hediye alacaksam, seçeceğim hediye şu olur: doğuştan mutlu bir kişilik.

Bana öyle geliyor ki, çalışmanın övülmesi gerektiğini düşünmek de biraz tuhaf. Neden? Eski devirlerde erkek, beslenmek ve hayatta kalabilmek için avlanmaya çıkardı. Daha sonraları, tarlalarda ekinlerle ilgilendi, yine aynı nedenle tarlaları ekip ürün yetiştirdi ve bunlardan yararlandı. Günümüzde erkek, erkenden kalkıp sabah törenine yetişip gün boyu bir büroda oturuyor ve işte neden yine aynı: Karnını doyurmak ve başını sokacak bir çatıya sahip olmak ve eğer işinde uzman, şanslı biriyse, biraz daha ileri gidip huzur ve eğlenceye de sahip olabilir.

Bu ekonomik açıdan gerekli. Peki ama neden övülmeye değer? Eski bir ninnide şöyle sözler vardı: "Şeytan, boş elleri meşgul edecek bir muzırlık bulur." Muhtemelen küçük Georgie Stephenson, annesinin çaydanlığının kapağının yukarı kalkıp indiğini gördüğü zaman tembelliğin tadını çıkarıyordu. O saatlerde yapacak başka bir şeyi olmadığı için çaydanlıkla ilgili fikirler üretmeye başlamıştı.

Gerekliliğin, keşiflerin temeli olduğunu sanmıyorum, bana göre keşif ve icatlar doğrudan boşluktan belki de tembellikten kaynaklanır. İnsanın başını dertten kurtarmak için... Bizleri çakmaktaşıyla ateş yakmaktan çamaşır makinesi kullanmaya getiren büyük sır da bu.

Yıllar geçtikçe kadınların durumu kesinlikle daha kötüye gitti. Biz kadınlar tıpkı gangsterler gibi davrandık. Erkekler gibi çalışabilmek için yaygara kopardık. Erkekler de aptal olmadıkları için bu düşünceyi olumlu karşıladılar. Neden bir eşin masraflarını üstlensinler ki? Bir eşin hayatını kazanabilmesinin ne kötülüğü vardı ki? Kadın bunu yapmak istiyor. Tanrı biliyor ya, kadın bunu yapmayı sürdürebilir.

Öyle görünüyor ki, kendimizi ustalıkla "zayıf cins" olarak kabul ettirdikten sonra, şimdi de gün boyu tarlalarda yakacak olarak kullanılan devedikenlerini toplamak için kilometrelerce yol yürümeyi göze alan, her türlü ev araç ve gereçlerini başlarının üzerinde taşıyan ilkel kadınlarla aynı kefeye konulmuş olmalıyız. Oysa muhteşem bir süs eşyasından farkı olmayan erkek, kadınlarını savunmak için kullanacağı ateşli silahının dışında eline hiçbir şey almadan önden yürür.

Victoria Dönemi'nin kadınlarına teşekkür etmelisiniz; onlar erkeklerinin nerede olmalarını istiyorlarsa erkekleri de orada oluyordu. Kadınlar kırılganlıklarını, inceliklerini ve mantıklı olmayı herkese kabul ettirdiler, sürekli olarak korunma ve sevgi kazanma isteği de dahil. Kadınlar sıkıntılı köle hayatı mı yaşadılar, aşağılanıp zulüm mü gördüler? Hayır, o dönemin kadınları benim aklımda bu özellikleriyle kalmadılar. Büyükannelerimin tüm arkadaşları bana esnek ve hemen hiç istisnasız her şeyi kendi istedikleri gibi yapmayı başaran kişiler gibi görünmüşlerdi. Onlar sert, dedikleri dedik, hayret edilecek derecede iyi okumuş ve bilgili kadınlardı.

Ama bakın, o kadınların hepsi de erkeklerine büyük hayranlık duyarlardı. Erkeklerin harika kişiler olduklarına içtenlikle inanmışlardı; gösterişli, kötü olmaya meyilli çok kolay yoldan çıkarılabilen yaratıklardı. Gündelik hayatta, bir kadın erkeğin canını sıkmasın diye onun üstünlük iddiasına sesini çıkarmadan kendi bildiği gibi davranırdı.

Genel formül, "Baban en iyisini bilir, canım," sözleriydi. Gerçek yaklaşım ise yalnızken yapılırdı. "Söylediklerinde çok haklı olduğundan eminim, John, fakat merak ediyorum sen acaba hiç düşündün mü?..."

Bir açıdan, erkek kadından üstün sayılırdı. O, evin reisiydi. Bir kadın evlendiği zaman, kocasının dünyadaki yerini ve yaşam tarzını kendisinin kaderi sayardı. Bu bana çok mantıklı görünüyor ve mutluluğun temeli olduğunu düşünüyorum. Eğer erkeğinizin yaşam biçimini kabullenemeyeceksenız, o zaman bu işe hiç girişmeyin; başka bir deyişle, o adamla evlenmeyin.

İşte diyelim ki adam toptancı; Roma Katolik Kilisesi'ne bağlı; banliyöde yaşamayı seviyor; golf oynuyor ve tatillerini deniz kenarında geçirmeyi seviyor. İşte siz bunlarla evlendiniz. Bu konuda kararınızı verin ve sevmeye bakın. Bu hiç de zor olmayacak.

Böylece her şeyden zevk almanıza da şaşıracaksınız. Bir kabul edici ve zevk alıcı olmaktan daha çok istek duyulacak birkaç şey var. Neredeyse her çeşit yiyecekten ve yaşam biçiminden zevk alabilirsiniz. Köy hayatını, köpekleri, çamurlu yolları; kasabaları, gürültüyü, insanları, gevezelikleri sevebilirsiniz. İnsanı rahatlatan sinirlere iyi gelen uğraşlar arasında kitap okumak, örgü örmek, iş işlemek ve bir şeyler yetiştirmek de yer alır. Ayrıca da tiyatrolar, sanat galerileri, iyi konserler ve çok seyrek görebildiğiniz arkadaşlarınızla buluşmak da zevk verir. Ben hemen her şeyden zevk alabildiğimi açıklamaktan mutluluk duyuyorum.

Vaktiyle, trenle Suriye'ye giderken, bir yol arkadaşımın mide hakkında yaptığı açıklamalar pek hoşuma gitmişti.

Kadın demişti ki: "Eğer bir yiyecek seni rahatsız ettiyse sakın midene boyun eğme. Eğer bazı yiyecekler sana rahatsızlık veriyorsa, kendilerine, 'Kimin sözü geçecek benim mi, yoksa midemin mi?' diye sor."

Ben merakla, "İyi ama böyle durumlarda ne yapıyorsunuz?' diye sordum.

"Her mide eğitilebilir. Başlangıçta çok küçük dozlarda. Ne olduğu hiç önemli değil. Örneğin yumurta vaktiyle benim midemi bulandırırdı. Bir de kızarmış ekmekle peynir midemde dayanılmaz ağrılara neden olurdu. Önce bir yemek kaşığı haşlanmış yumurtayı haftada iki üç kez yemeye başladım, daha sonra yağda pişirilmiş yumurta, böylece yumurtaya alışmayı başardım. Artık bol bol yumurta yiyebiliyorum. Kızarmış ekmekle peynir konusunda da aynı yöntemi uyguladım. Şunu unutma: Mide iyi bir hizmetçidir ama çok kötü bir efendi olabilir."

Bu açıklamalardan çok etkilenmiştim. Yol arkadaşıma tavsiyelerine uyacağımı vaat ettim ve dediğimi yaptım, gerçi midem öyle büyük sorunlar çıkarmaz, o tam bir köle ruhuna sahiptir.

ÜÇ

Annem, babamın ölümünden sonra Madge ile birlikte Fransa'nın güneyine gittiği zaman ben, tam üç hafta Ashfield'de Jane'in sakin bakışlarının kontrolü altında yaşamıştım. İşte yeni bir spor dalını keşfetmem ve yeni arkadaşlar bulmam da o döneme rastlar.

Rıhtımda patenle kaymak pek yeni ve gözde bir eğlence türüydü. Rıhtımın yüzeyi hiç düzgün değildi ve çok sık düşerdiniz, ama patenle kaymak çok eğlenceliydi. Rıhtımın sonunda bir çeşit konser salonu vardı, kuşkusuz salon kış aylarında kullanılmıyordu. Ve orası bir çeşit kapalı paten sahası olarak kullanılıyordu. Bir de abartılı olarak Toplantı Salonu diye adlandırılan salonda ya da büyük dans gösterilerinin yapıldığı Bath Birahanesi'nde patenle kaymak mümkündü. Bunlar çok daha yüksek tabakadan kişilere uygundu, fakat çoğumuz rıhtımı tercih ediyorduk. Kendi patenlerinizi kullanıyordunuz ve patenle kayabilmek için iki peni ödemeniz gerekiyordu ve rıhtımda kaymaya başlayınca... Huxley kardeşler bana katılamıyorlardı; çünkü sabahları dadılarıyla birlikte olmak zorundaydılar, aynı durum Audrey için de geçerliydi. Orada buluştuğum kişiler Lucy'lerdi. Gerçi onlar artık yetişkin kişilerdi ama doktor, anneme değişiklik olsun ve dinlensin diye denizaşırı bir yerde tatil yapmasını önerdiği için Ashfield'de yalnız kaldığımı bildiklerinden bana çok iyi davranıyorlardı.

Tek başıma olduğum için kendimi pek önemsiyordum ama insan bu duygudan da zamanla sıkılabiliyor. Yemek ısmarlamak hoşuma gidiyordu ya da belki yemek ısmarladığımı sanıyordum. Aslında öğle yemeklerinde Jane'in kafasında tasarlayıp hazırladığı yemekleri yiyorduk, fakat o benim en çılgın önerilerimi dikkatle dinliyormuş gibi yapmakta pek ustaydı. "Acaba yemekte ördek kızartması ya da beze olabilir miydi?" Benim bu soruma Jane, "Elbette," diye cevap verirdi. Fakat ördek ısmarlanabileceğinden pek emin değildi, ayrıca o sırada evde hiç yumurta akı da yoktu, belki de başka bir gün yumurta sarılarını kullanınca beze için yumurta aklarını harcayabilirdik; böylece sonunda kilerde hazır bekleyen yiyeceklerle yetinirdik. Fakat sevgili Jane çok nazik ve anlayışlıydı. Bana her zaman, "Bayan Agatha," diye hitap ederdi ve kendimi önemli bir mevkiye sahipmişim gibi hissetmemi sağlardı.

İşte Lucy'ler de bana rıhtımda onlarla birlikte paten kaymamı o sıralarda önerdiler. Patenlerimin üzerinde denge sağlayıp durabilmeyi de beş aşağı beş yukarı onlardan öğrendim ve pateni çok sevdim. Lucy'ler sanırım benim bugüne kadar tanıdığım en hoş ailelerden biriydiler. Warwickshire'dan gelmişlerdi ve ailenin yaşadığı güzel ev, Charlecote, önceleri Lucy'nin am-

cası Berkeley'ye aitti. Adamcağız, evin hep ona miras kalacağını düşünmüştü, ancak ev, amcasının kızına kalmıştı, onun kocası da Fairfax-Lucy soyadını benimsemişti. Sanırım bütün aile, konuya hiçbir zaman değinmese de Charlecote'nin onların malı olmamasına pek üzülüyordu. Tabii belki kendi aralarında bunu sık sık gündeme getiriyorlardı. En büyük kız evlat Blanche, inanılmaz derecede güzel bir kızdı, ablamdan biraz daha büyüktü ve Madge'den önce evlenmişti. En büyük erkek evlat Reggie, orduda görevliydi, fakat ikinci oğul evde kalıyordu, o da ağabeyimin yaşlarındaydı. Ondan sonra iki kız kardeş Marguerite ve Muriel geliyordu; onları herkes Margie ve Noonie takma adıyla çağırıyordu, onlar da artık yetişkindiler. Kız kardeşler, sözleri ağızlarında geveleyerek ağır ağır konuşuyorlardı ve ben onların konuşma tarzını pek çekici buluyordum. Zaman onlar için hiçbir anlam taşımıyordu.

Bir süre patenle kaydıktan sonra Noonie saatine bakıp, "Sen hiç saate baktın mı? Saat bir buçuk olmuş," derdi.

"Eyvah," diye mırıldandım. "Eve kadar yürümek en az yirmi dakika sürecek."

"Amaan Aggie, eve gitmesen daha iyi olur. Bizimle gel, birlikte öğle yemeği yiyelim. Ashfield'e telefon edebiliriz."

Böylece ben de onlarla birlikte evlerine giderdim. Aşağı yukarı saat iki buçuğa doğru evlerine varırdık, bizi evin köpeği Sam karşılardı. Noonie, köpeği "fıçı gibi bir gövde, su akan oluk gibi bir soluk" diye tarif ederdi. Bir yerlerde nasılsa sıcak kalmış bir yemek bulunurdu ve onunla karnımızı doyururduk. Yemekten sonra kız kardeşler bana, "Eve gitmek için daha vakit çok erken, Aggie," diye ısrar ederlerdi ve okul odasına gidip piyano çalar, şarkılar söylerdik. Bazen de kırda gezintiye çıkardık. Torre İstasyonu'nda buluşup belli bir saatte gelecek trene binmeyi kararlaştırırdık. Fakat Lucy'ler her zaman geç gelirlerdi ve biz treni kaçırırdık. Lucy'ler trenleri, tramvayları akla gelebilecek her şeyi kaçırırlardı. O zaman da, "Aman ne önemi var ki! Birazdan başka bir vasıta gelir nasıl olsa. Hem endişelenmek hiç iyi bir şey değil." Bu, çok hoş bir atmosferdi.

Hayatımın önemli noktaları Madge'in ziyaretleriydi. Ablam her yıl ağustos ayında bizi ziyarete gelirdi. Jimmy de onunla birlikte gelip birkaç

gün kalırdı, sonra da işine dönmesi gerekirdi. Fakat Madge, eylül ayının sonuna kadar bizde kalırdı tabii küçük Jack de.

Kuşkusuz Jack benim için hiç bitmeyen bir eğlence kaynağıydı. Yeğenim pembe yanaklı, sapsarı saçlı küçücük bir oğlandı, onu yemeyi bile düşünebilirdiniz. Aslında gerçekten de biz onu bazen "küçük çörek" diye çağırıyorduk. Oğlan çok dışa dönüktü ve susmanın ne anlama geldiğini de bilmiyordu. Jack'i dışarı çıkarıp onu konuşturmak kesinlikle zor değildi, asıl zor olan onu susturmaya çalışmaktı. Oğlan çabuk öfkelenen bir yapıya sahipti, bazen de bizim deyişimizle "patlayıverirdi"; Jack'in önce yüzü kıpkırmızı kesilir sonra morarmaya başlardı, son olarak da soluğunu tutardı, siz onun patlamaya hazır olduğunu düşünürken fırtına kopardı.

Yeğenimin sürüyle dadısı oldu, bunların her birinin de kendilerine özgü gariplikleri vardı. Hatırlıyordum da çok garip bir dadısı vardı. Kadın yaşlıydı, darmadağınık kır saçları vardı. Çocuklar konusunda oldukça tecrübeliydi ve Jack'in fırtınalarını önleyebilecek tek kişi sayılırdı. Bir gün Jack iyice çığırından çıkmış herkese, "Sen budalasın, sen budalasın, sen budalasın!" diye bağırıyordu, hem de ortada hiçbir neden yokken. Jack bu sözleri söylerken herkesin üstüne üstüne gidiyordu. Dadı sonunda onu paylayıp, bu sözü bir daha söylerse, cezalandırılacağını belirtti. Jack, "Bak sana ne yapacağımı söyleyeyim," dedi. "Öldüğüm zaman doğruca cennete gideceğim ve orada hemen Tanrı'nın huzuruna çıkıp, 'Sen budalasın, sen budalasın, sen budalasın!' diye bağıracağım." Jack sözlerine ara verdi, soluğu kesilmiş bir halde bu davranışının neye mal olacağını kestirmeye çalıştı. Dadı, elindeki işi bıraktı, gözlüklerinin üzerinden Jack'e baktı ve biraz da umursamaz bir tavırla şöyle dedi: "Eee, ulu Tanrı'nın senin gibi yaramaz küçük bir çocuğun sözlerini hiç dikkate alır mı sanıyorsun?' Jack'in havası birden sönüverdi.

Bu dadıdan sonra Isabel adında bir genç kız göreve başladı. Nedense bu genç kızın da pencereden bir şeyler atma tutkusu vardı. Isabel durup dururken, "Lanet olsun şu makasa!" diye bağırıp makası pencereden bahçeye atıverirdi. Jack de zaman zaman ona yardımcı olmaya çalışıyordu. "Şunu pencereden dışarı atayım mı, Isabel?" diye büyük bir hevesle soruyordu.

Çocukların hepsi gibi Jack de anneme hayrandı. Küçük oğlan sabahları erkenden annemin yatak odasına giderdi. Benim odamdan onların seslerini duyabiliyordum. Nine torun, bazen hayatı tartışırlardı, bazen annem ona bir hikâye anlatırdı; genellikle annemin parmaklarıyla sayılan dadı dizisi de devam ediyordu. Bir başka dadının adı da Betsy Jane idi. Bir diğerinin adı Sary Anne'dı. Dadılardan biri iyiydi, diğeri ise çılgının tekiydi; bu dadıların yaptıkları şeyler Jack'i sürekli olarak kahkahalarla güldürürdü. Jack her zaman konuşmalara katılmaya çalışırdı. Bir gün, kilisenin papazı öğle yemeğine gelince kısa bir sessizlik olmuştu, sonra Jack birden konuşmaya başlamıştı: "Ben bir piskoposla ilgili çok komik bir hikâye biliyorum." Jack'in sözlerinin sonunun neye varacağını tahmin edemeyen yakınları onu hemen susturdular.

Noel tatilini genellikle Cheshire'da Watts'larla birlikte geçirirdik. Jimmy de yıllık iznini o tarihlerde alırdı. Jimmy ile Madge genellikle üç haftalığına St. Moritz'e giderlerdi. Eniştem iyi bir kayakçıydı ve onun en çok sevdiği tatil türü de bir kayak merkezinde geçirilecek tatildi. Annemle ben Cheadle'e giderdik ve onların yeni evleri Manor Lodge henüz tamamlanmadığı için de Noel'i eniştemin annesi, babası, dört çocukları ve Jack ile birlikte Abney Hall'de geçirirdik. Eğer bir çocuksanız, burası Noel'i geçirmek için harika bir evdi. Ev sadece Victoria Dönemi'nden kalma gotik bir yapı olmakla kalmaz; bir sürü odası, sayısız koridorları ve beklenmedik yerlerde karşınıza çıkan merdivenleri, arka merdivenleri, ön merdivenleri, kameriyeleri ve duvardaki nişleriyle gerçekten bir çocuğun dünyada isteyebileceği her şeye sahiptir. Aynı zamanda evde üç ayrı piyano ve bir de org vardı. Binada eksik olan tek şey gün ışığıydı. Doğrusu ev şaşılacak derecede karanlıktı, sadece yeşil saten duvarları ve büyük pencereleriyle büyük oturma salonu hariç.

Artık Nan Watts ile çok samimi arkadaş olmuştuk. Sadece arkadaş değildik, aynı zamanda içecek dostlarıydık; ikimiz de aynı içeceği sütü seviyorduk, sıradan mis gibi kaymaklı süt. Gerçi ben Devonshire'da yaşadığım için oranın sütünü çok içtiğimden çiğ süt benim için bir yenilikti. Nan, Torquay'da benimle kaldığı zaman, kasabanın süthanelerinden birini ziyaret etmeyi alışkanlık edinmiştik, burada yarım bardak kaymak ile yarım

bardak sütü karıştırıp içerdik. Abney'e Nan'i ziyarete gittiğim zamanlar da ailenin çiftliğine gidip çeyrek litre süt içerdik. Bu içecek programlarını, hayatımız boyunca sürdürdük. Sunningdale'de karton kutuyla süt aldığımızı ve golf sahasına gidip kocalarımızın golf oyunlarını bitirmelerini beklerken sütlerimizi içtiğimizi hâlâ hatırlıyorum.

Abney, bir oburlar cennetiydi. Bayan Watts'ın holün tam karşısında kocaman bir kileri vardı. Burası, Ninecik'in deposuna hiç benzemiyordu, kilit altında tutulan ve ara sıra yiyeceklerin çıkarıldığı bir hazine odasıydı. İçeri girmek serbestti ve odanın duvarları, her çeşit lezzetin sıralandığı raflarla kaplıydı. Bir tarafta sadece çikolatalar vardı. Kutular dolusu çikolata, hepsi de farklı lezzetlerdeydi, etiketli kutulara konulmuş çikolata kremaları vardı... Ayrıca bisküvitler, tarçınlı ekmekler, kurutulmuş meyveler, reçeller vesaire.

Noel, en büyük festivali hiç unutulmayan bir etkinlik. Noel çorapları yataklara saklanırdı. Sonra telaşla kiliseye gidilir ve hediye açma işine devam edilirdi. Saat ikide Noel yemeği yenirdi, perdeler kapatılır, parıldayan süsler ve ışıklarla ortalık aydınlanırdı. Önce istiridye çorbası (Ben pek sevmezdim.), kalkan balığı, sonra haşlanmış hindi, fırında pişmiş hindi ve kocaman bir sığır filetosu. Bu yiyecekleri erik pudingi ve içlerine çeşitli hediyeler gizlenmiş öteberi izlerdi. Sonra da tekrar sayısız tatlı vesaire sofraya getirilirdi. Vaktiyle *Noel Puding'i Olayı* isimli hikâyede böyle bir şöleni tarif etmiştim. Bu da günümüzün kuşaklarının asla tanık olamayacakları şeylerden biri; gerçekten günümüzde bu yiyecekleri sindirebilecek kişilerin olduğundan kuşku duyuyorum. Her neyse, o zamanlar bizim sindirim sistemlerimiz bunları rahatça öğütebiliyordu. Ben genellikle Humphrey Watts ile yemek yeme yarışına katılırdım; Humphrey ailenin James'ten sonra gelen oğluydu. Sanırım ben on iki, on üç yaşlarındayken o da yirmi bir, yirmi iki yaşlarındaydı. Çok yakışıklı bir genç adamdı, dahası iyi bir aktördü ve harika bir hikâye anlatıcısıydı. Her zaman pek çok erkeğe âşık olmakta başarı sağlamama rağmen, Humphrey'ye âşık olduğumu sanmıyorum, üstelik bunu yapmamam da şaşırtıcıydı. Sanırım, aşk serüvenlerimin mutlaka romantik bakımdan güçlüklerle dolu olması gereken yaşlardaydım; Londra piskoposu, İspanya'nın Kral Alfonso'su ve tabii aktörler gibi toplumun yakından tanıdığı ki-

şilere âşık olmalıydım. Henry Ainley'ye de onu *The Bondman* oyununda izledikten sonra âşık olduğumu çok iyi hatırlıyorum ve o sıralarda Lewis Waller'e de *Monsieur Beaucaire* oyununda âşık olmaya hazır durumdaydım.

Noel yemeği süresince Humphrey ile yemek yarışını kesintisiz sürdürdük. O istiridye çorbasında öne geçti, fakat onun dışında hep başabaş gittik. İkimiz de önce fırında pişmiş hindiyi, sonra da söğüş hindiyi yedik ve nihayet sığır filetosundan dört beş dilimi midemize indirdik. Büyüklerimizin hindi yemeklerinden sadece birini yediklerini sanıyorum; ancak hatırladığım kadarıyla yaşlı Bay Watts hem sığır etinden hem de hindiden yemişti. Bizler sonra da erik pudingi ve meyveli kekten atıştırdık. (Şarabı sevmediğim için meyveli kekten çok az aldım.) Bundan sonra krikratlara, üzümlere, portakallara, Elvas eriklerine, Carlsbad eriklerine ve kurutulmuş meyvelere sıra geldi. Nihayet öğleden sonra kilerden tadını beğendiğimiz çikolatalardan seçme şansına sahip olduk. Ertesi gün, midemden rahatsızlandığımı hatırlamıyorum? Safrakesesi krizleri de geçirmedim. Hayır, asla. Sadece bir kez, eylül ayında ham elma yedikten sonra safrakesesi krizi geçirmiştim. Aslında hemen hemen her gün ham elma yiyordum ama o gün fazla kaçırmış olmalıyım.

Altı yedi yaşlarındayken mantar yiyerek hastalandığım bir günü hatırlıyorum. O akşam saat on bire doğru bir ağrı ile uyanıp doğruca salona indim. O gece annemle babam dostlarını ağırlıyorlardı, salonun ortasına gelip pek dramatik bir şekilde şöyle dedim: "Ben ölüyorum. Mantar yedim ve zehirlendim. Annem hemen beni yatıştırmaya çalıştı, birkaç yudum ipeka şurubu içirdi. Zehirlenmelere karşı kullanılan bu şurubu ilaç dolabından hiç eksik etmezdi. Sonra da ölmek üzere olmadığıma beni inandırdı.

Her neyse, ben Noel'de hastalandığımı hiç hatırlamıyorum. Nan Watts da benim gibiydi; onun da çok sağlam bir midesi vardı. Aslında o günlerde herkesin midesinin çok sağlam olduğunu hatırlıyorum. Herhalde insanlar mide ve bağırsak ülserine yakalanıyorlardı ve çok dikkat etmek zorundaydılar; fakat balık ve sütle diyet yapan bir kişi bile hatırlamıyorum. Kaba ve etoburlar çağı mı? Evet, ama büyük bir zevk ve eğlence dönemi. Gençlik günlerimde yediklerimi düşündükçe nasıl olup da o kadar zayıf kalabildiğime şaşıyorum, gerçekten bir deri bir kemiktim. (Ayrıca ben hep açlıktan yakınırdım.)

Noel günü öğleden sonrasının zevkli rehavetinden sonra -yani sadece yaşlılara zevk veren- gençler kitap okur, hediyelerini inceler, biraz daha çikolata yerler ve işte böylece zaman geçerdi. Kocaman buzlu Noel pastasıyla bir sürü yiyeceğin ikram edildiği müthiş çay faslı yaşanırdı. Nihayet sıra söğüş hindi ve üzümlü elmalı turtaya gelirdi. Gece saat dokuza doğru dallarına yeni hediyeler asılmış Noel ağacı dikkat çekerdi. Harika bir gün ve bir yıl sonra yeniden Noel kutlanıncaya kadar unutulmasına imkân olmayan bir gün.

Yılın başka dönemlerinde de annemle birlikte Abney'de kalırdık ve bu ziyaretlere hep bayılırdım. Bahçede araba yolunun altında bir tünel vardı; işte o sıralarda kendi kendime canlandırmaya çalıştığım romantik ya da tarihi dramalar için oldukça uygun bir yerdi. Orada kendi kendime mırıldanırken aşağı yukarı gezinir, birtakım hareketler yapardım. Bahçıvanların benim aklımdan zorum olduğunu düşündüklerine eminim, fakat ben sadece rolümün havasına girmeye çalışıyordum. Bir şeyler yazmak hiç aklıma gelmedi, ayrıca bahçıvanların ne düşündükleri de umurumda değildi. Bugünlerde de ara sıra bahçede kendi kendime mırıldanarak geziniyorum, bir türlü tamamlayamadığım bir bölümün kurgusunu yapabilmek için çalışıyorum.

Yaratıcılık yeteneğimi aynı zamanda kanepe yastıkları işlemek için de kullanıyordum. O günlerde bu yastıklar pek modaydı ve üzerleri işlemeli yastık kılıfları çok kullanılıyordu. Sonbahar aylarında müthiş bir nakış işleme krizine giriyordum. İşe model satın alarak başlıyordum, sonra bu modelleri ütüyle saten kumaş üzerine kopyalıyordum ve ipek iplikler kullanarak modeli işlemeye koyuluyordum. Bunlardan sıkılınca çini süs eşyalarının üzerindeki figürleri kullanmak istedim. Evde Berlin ve Dresden'de imal edilmiş büyük vazolar vardı. Bunların üzerlerindeki çiçek figürlerini kopya edip kumaş üzerinde işlemeye koyuluyordum. Çiçeklerin vazolardaki orijinal renklerine de elimden geldiğince sadık kalmaya gayret ediyordum. Ninecik B. benim bunu yaptığımı öğrenince pek memnun oldu; o hayatının büyük bir bölümünü nakış yaparak geçirmişti ve torunlarından birinin onun izinden gideceğini düşünmek onu mutlu ediyordu. Ben nakış işlerinde onun düzeyine asla ulaşamadım; ancak ben Ninecik B. gibi man-

zara ve insan figürlerini kullanmıyordum. Şimdi elimde onun şömine perdelerinden iki tane var. Bunlardan birine bir kız çoban figürü işlenmiş, diğerinde ise bir erkek çobanla kadın çoban bir ağacın altında durmuşlar ağaca yazı yazıyorlar ya da bir kalp çiziyorlar. İşleme tek kelimeyle harika. Bayeux Goblenlerinin revaçta olduğu günlerin büyük hanımefendileri için uzun kış aylarında bu işlemelerle uğraşmak kim bilir ne kadar tatmin ediciydi.

Bay Watts yani Jimmy'nin babası, durduk yere sürekli utanç duymama neden olurdu. Adam bana hep "rüya çocuğu" derdi ki bu da benim acı veren bir utançla kıvranmama yol açardı. "Bizim rüya çocuğumuz ne düşünüyor bakalım?" derdi. Bu sözleri duyunca benim yüzüm mosmor kesilirdi. Ayrıca ona duygusal şarkılar söyleyip çalmamı isterdi. Notaları gayet iyi okuyabiliyordum; bu yüzden Bay Watts beni sık sık piyanonun önüne götürür ve onun en çok sevdiği şarkıları bana söyletirdi. Ben o şarkılardan pek fazla hoşlanmıyordum, fakat bunları Bay Watts'ın konuşmasına tercih ediyordum. Bay Watts sanatçı ruhlu biriydi, manzara ve günbatımı tabloları yapardı. Aynı zamanda meraklı bir koleksiyoncuydu, özellikle meşe ağacından yapılmış eski mobilyalara tutkundu. Bunlara ek olarak, arkadaşı Fletcher Moss ile birlikte ünlü atların fotoğraflarını çekip bunları birkaç kitapta yayınlamıştı. Keşke öyle aptalca utangaçlık sergilemeseydim, ama ne yazık ki, insanların oldukça utangaç oldukları bir yaştaydım.

Canlı, neşeli ve kelimenin tam anlamıyla hayat dolu olan Bayan Watts'ı çok daha fazla tercih ediyordum. Benden iki yaş büyük olan Nan, "ele avuca sığmaz çocuk" olmayı hâlâ sürdürüyordu, avaz avaz bağırmaktan, kaba davranmaktan ve küfür etmekten özel bir zevk alıyordu. Kızı Nan "lanet olsun"lar, "kahrolsun"ları peş peşe sıralamaya başladığı zamanlar, bu davranış, Bayan Watts'ı çok üzüyordu. Hele Nan, annesine, "Amaan, budala gibi konuşmasana, anne!" diye bağırınca, kadın çok rahatsız oluyordu. Bayan Watts herhalde bir kız evladının kendisine böyle sözler söyleyebileceğini hiç aklına getirmemişti, fakat dünya açık ve kısa konuşma dönemine girmek üzereydi. Nan, oynadığı rolün hakkını veriyordu ama onun annesine çok düşkün olduğuna da inanıyorum. Eh ne yapalım, kız çocuğu annelerinin çoğu kızlarının onları harcamaya meraklı oldukları bir dönemden geçmişlerdir.

Noel'den sonraki gün bizi mutlaka Manchester'deki pantomim gösterisine götürürlerdi ve bunlar çok güzel gösterilerdi. Trenle geri dönerken yol boyunca Watts ailesinin bildiği şarkıları söylerdik. Hep bir ağızdan şunları söylediğimizi hatırlıyorum: *"I was born on a friday, I was born on a friday, my mother wasn't at home."*(*)

Herkesin en çok beğendiği şarkı Humphrey'nin söylediği melankolik bir solo parçaydı: *'The window, the window, I pushed it through the window. I have no pain, dear mother now, I pushed it through the window'*(**)

Manchester Pantomim benim izlediğim ilk pantomim gösterisi değildi. İlk kez Drury Lane'de izlemiştim, beni Ninecik oraya götürmüştü. Dan Leno, Anaç Kaz rolündeydi. O gösteriyi hâlâ hatırlıyorum. Daha sonra da haftalarca Dan Leno'yu hayal ettim, benim gördüğüm en harikulade insan olduğunu düşünüyordum. Ve o gece heyecan verici ilginç bir olay yaşandı. İki küçük prens, kraliyet locasındaydılar. Halk arasında Eddy olarak anılan prens, programını ve dürbününü locanın kenarından aşağı düşürdü. Dürbünle program bizim oturduğumuz sıranın çok yakınına düşmüştü, ah ne güzel, prensin yardımcısı değil kendisi almaya geldi, son derece kibar bir tavırla özür diledi ve bunların kimseye zarar vermemiş olduklarını umut ettiğini sözlerine ekledi.

O gece yatağıma uzandığımda günün birinde Prens Eddy ile evlenmeyi hayal ettim. Önce prensi boğularak ölmekten kurtaracaktım... Bana minnet duyan kraliçe de evlenmemize izin verecekti ya da belki bir kaza olacaktı. Prens aşırı kan kaybından ölmek üzereyken ona kan verebilirdim. Bana kontes unvanı verilebilirdi -örneğin Kontes Torby gibi- ve kraliyet imkânlarından yararlanmamak şartıyla evlenebilirdik. Altı yaşında bir çocuk için bile böyle bir fantezi, uzun süre akılda kalamayacak kadar gerçeklerden uzaktı.

Yeğenim Jack, küçükken kraliyetle ilgili çok güzel bir hayalini anlatmıştı: "Anne, farz et ki, sen Kral Edward ile evleniyorsun. O zaman ben de kraliyet ailesine dahil olacağım." Ablam oğlunun bu sözlerine kraliçe-

(*) Bir cuma günü doğmuştum, bir cuma günü doğmuştum, annem evde değildi.
(**) Pencere, pencere, onu pencereden dışarı ittim. Hiç acı çekmiyorum, canım annem, onu pencereden dışarı ittim.

yi ve biraz da Jack'in babasını düşünmek gerektiğini hatırlatarak karşılık verdi. Jack hemen olayları yeniden düzenledi. "Diyelim ki kraliçe öldü ve diyelim ki, babam... Şey yani orada değildi ve Kral Edward seni birden gördü..." Jack açıklamasını burada kesti, hikâyenin gerisini kişilerin hayal gücüne bırakmıştı. Belli ki Kral Edward, Jack'in annesini görür görmez yıldırım çarpmış gibi olacaktı ve hemencecik Jack de kralın üvey oğlu olacaktı.

Yaklaşık bir yıl kadar sonra Jack, bana, "Ayin sırasında dua kitabına bakıyordum," dedi. "Büyüdüğüm zaman seninle evlenmeyi düşünüyordum, Ange, fakat dua kitabına bakarken bir liste gözüme çarptı ve Tanrı'nın buna izin vermeyeceğini anladım." Jack içini çekti. Ben de ona, böyle bir şeyi aklından geçirdiği için gururumun okşandığını söyledim.

İnsanın tuttuğu tarafı asla tam olarak değiştirememesi çok şaşırtıcı bir şey. Yeğenim Jack, bir hizmetçiyle sokağa çıkabildiği günlerden itibaren dinle ilgili konulardan hep etkilenmişti. Jack gözden kaybolursa, onu genellikle bir kilisede, kürsüyü hayran hayran seyrederken bulabilirdiniz. Ona renkli bir karton verilse, bundan dinle ilgili figürler yapardı. Özellikle onu Roma Katolik kiliseleri büyülüyordu. Jack'in zevkleri asla değişmedi ve benim tanıdığım herkesten çok daha fazla din tarihini konu alan kitaplar okudu. Otuz yaşlarına geldiği zaman da Roma Katolik Kilisesi'ne girdi; bu, koyu bir Protestan olan enişteme ağır bir darbe indirmişti. Eniştem o yumuşak sesiyle, "Ben hiçbir zaman önyargılı olmadım," demişti. "Fakat Roma Katolik Kilisesi'ne bağlı kişilerin hepsinin çok yalancı olduklarını fark etmekten kendimi alamıyorum. Bu bir önyargı değil, gerçeğin ta kendisi."

Ninecik de koyu Protestanlara iyi bir örnek teşkil ediyordu ve papa yanlılarının kötülüklerini anlatmaktan büyük zevk alıyordu. Ninecik sesini alçaltıp şöyle derdi: "O güzel kızların hepsinin manastırlarda kaybolmaları çok yazık, bir daha onları gören olmuyor." Ninem'in tüm papazların metreslerini güzel kızları barındıran özel kiliselerden seçtiklerine inandığından kuşkum yok.

Watts'lar sanırım Metodisttiler ve belki de onlar Roma Katolik Kilisesi'ne bağlı olanları "Babil'in Kızıl Kadını"nın temsilcileri diye değerlendiriyorlardı. Jack'in ne zaman Roma Katolik Kilisesi'ne bağlandığını bile-

miyorum. Bu merakını ailedeki herhangi bir kişiden miras almışa benzemiyordu; fakat ilk çocukluk günlerinden beri bu sevgi benliğini sarmıştı. Benim gençlik yıllarımda herkes dine büyük ilgi gösterirdi. Din ile ilgili tartışmalar çok hararetli ve renkli olurdu. Daha sonraki yıllarda, yeğenimin arkadaşlarından biri ona şöyle demişti: "Senin neden başkaları gibi neşeli olamadığına bir anlam veremiyorum, Jack. Neşeli olmak çok daha huzur vericidir."

Jack'in huzurlu bir kişi olmanın hayalini bile kuramayacağı ortadaydı. Bir keresinde, Jack'in dadısı, onu bulmak için epey dolaştıktan sonra şöyle demişti: "Efendi Jack'in kiliselere gitmeyi neden istediğini anlayamıyorum. Bir çocuk için gerçekten tuhaf bir merak." Ben kişisel olarak yeğenimin ortaçağlarda bir kilise adamı olduğuna ve günümüzde tekrar dünyaya geldiğine inanıyorum. Zaten Jack'in yaşı ilerledikçe de yüzünde bir din adamının ifadesi belirmişti, kesinlikle bir rahibin yüzü değil. Sadece dinin kurallarını benimseyen, bir iğnenin ucunda dans etmeyi başaracak meleklerin kesin sayısını bilen biriydi.

DÖRT

Denize girmek hayatımın en büyük zevklerinden biriydi ve bu yaşa gelinceye kadar da öyleydi; aslında denize girmekten eskiden olduğu kadar zevk alabilirim ama romatizmalı bir kişinin karşılaşacağı güçlükler olmasaydı... Denize girmek gerçekten zor ama çıkmak daha da zor oluyor.

Ben on üç yaşındayken büyük bir sosyal değişim yaşandı. Kendimi bildim bileli, denize girmekte cinsel ayırımcılık uygulanıyordu. Duş kabinlerinin solundaki küçücük taş zeminli bir plaj hanımlara ayrılmıştı. Plaj denilen yer dik bir yokuştan ibaretti ve burada yaşlı bir adamın sorumluluğu altında bulunan sekiz banyo makinesi vardı; yaşlı adam oldukça huysuz biriydi, hiç durmadan makineyi yukarı çekip aşağı indirmek zorundaydı. Banyo makinesine giriyordunuz; rengârenk boyanmış küçük bir kabinin, iki kapısının da sıkıca kapatılmış olduğuna dikkat etmeniz gerekiyordu, sonra da yaşlı adam birden sıranın size geldiğine karar verirse diye endişelenerek tedirgin bir hal-

de soyunuyordunuz. Makine çalışmaya başlayınca, iki yana sallanmaya başlıyordunuz. Bu hareket aslında bir jip ya da Land-Rover'ın taşlık arazide yol alırken iki yana yalpalayarak ilerleyişini anımsatıyordu.

Banyo makinesi, çalışmaya başladığı gibi ansızın duruveriyordu. Bunun üzerine siz soyunma işine devam edip mayonuzu giyiyordunuz. Mayonuz da hiç estetik değildi; genellikle lacivert ya da siyah kumaştan, dizlerin altına kadar uzayan kat kat dikilmiş birkaç volanlı etekten oluşuyordu, üst kısımlarda ise kollar dirseklere kadar uzuyordu. Mayoların giyilmesi tamamlanınca, makinenin deniz tarafındaki kapısını açıyordunuz. Eğer o yaşlı adam size iyi davranmak istemişse, merdivenlerin en üst basamağı deniz seviyesinde oluyordu. Denize girince, belinize kadar suyun içinde oluyordunuz. Bundan sonra yüzmeye başlıyordunuz. Hemen yakında bir raft vardı, ona rahatça yüzüp sonra da kendinizi yukarı çekebiliyordunuz. Suların çekilmesi yaklaşmışsa orada bir süre oturabilirdiniz. Sular yükseldiği zaman yüzmek gerçekten çok güzel oluyordu ve denizde tek başınıza olmaktan zevk alıyordunuz. Dilediğiniz kadar suda kaldıktan sonra, bu benim için yanımdaki bütün yetişkinlerden daha uzun süre suda kalmak anlamına geliyordu, daha sonra işaret ederek kıyıya dönmenizi söylüyorlardı; fakat benim hemen karaya dönmemi sağlamakta zorlandıkları için ben bir süre de rafta oturup dinleniyordum ve genellikle ters yöne yüzdüğüm için denizde kalma süresini dilediğim gibi uzatabiliyordum.

O günlerde, kumsalda güneş banyosu yapmak gibi bir şey kesinlikle söz konusu değildi. Sudan çıkınca, yine makineye giriyordunuz ve suya girişte olduğu gibi bu kez de hızla yukarı çıkıyordunuz; yüzünüz morarmış, tir tir titreyerek ve yüzünüz elleriniz soğuktan donmuş bir halde yüzme faslı tamamlanıyordu. Bunun bana asla bir zararının dokunmadığını söyleyebilirim ve en fazla kırk beş dakikada, makineden yeni çıkmış bir tost ekmeği gibi sımsıcak oluyordum. Sonra da kumsalda oturunca bizimkilerin denizden daha erken çıkmamakla ne kadar büyük bir hata yaptığıma dair sözlerini dinleyip, bir çörek yiyordum. Her zaman bir dizi uyarıcı hikâye anlatmaktan hoşlanan Ninecik bana Bayan Fox'un küçük oğlunun (Ne sevimli bir yaratıktı.) sırf büyüklerin sözünü dinlemeyip denizde çok uzun süre kaldığı için zatürreeye yakalanıp öldüğünü anlatırdı. Ben de ona şöyle bir

karşılık verirdim: "Tamam Ninecik, bir dahaki sefere denizde bu kadar uzun süre kalmayacağım. Ama Ninecik'im aslında su gerçekten ılıktı."

"Demek gerçekten su ılıktı, öyle mi? Öyleyse sen neden tepeden tırnağa titreyip duruyorsun? Parmakların neden mosmor kesilmiş?"

Yetişkin birinin, özellikle Ninecik'in, size eşlik etmesinin bir yararı vardı, dönüşte bir buçuk millik yolu yürümek yerine taksiye binerdiniz. Torbay Yat Kulübü, kadınların denize girdiği yerin hemen üstündeydi. Gerçi kulübün pencerelerinden kumsalı görmeye imkân yoktu; ama raft ve çevresi öyle değildi ve babamın dediğine bakılırsa, pek çok beyefendi, çıplak kadın görme umuduyla opera dürbünleriyle raftı seyrederek vakit öldürüyordu. O günlerde şu şekilsiz giysiler içinde hiç de çekici göründüğümüzü sanmıyorum.

Erkeklerin kullandıkları koy, sahilin biraz daha ilerisindeydi. Beyler orada üçgen mayolarıyla, kadınların onları hiçbir yerden görmelerine imkân olmadığı için denizin tadını diledikleri gibi çıkarırlardı. Ancak zaman değişiyordu; İngiltere'nin dörtbir yanında denize karma girme fikri giderek yaygınlaşıyordu.

Kadınlarla erkeklerin birlikte denize girmelerinin yarattığı ilk sıkıntı, kadınların artık daha da kapalı giyeceklerle denize girmek zorunda olmalarıydı. Fransız hanımefendileri bile günah simgesi çıplak bacakları görülmesin diye suya her zaman çoraplarıyla giriyorlardı. Hiç kuşkum yok ki doğuştan şık Fransız hanımefendileri, boyunlarından bileklerine kadar vücutlarını örtüp, sonra da ipek çoraplarıyla güzel bacaklarını sergilerken çok etkileyici ve günahkâr oluyorlardı; öyle ki, İngilizlerin o kısacık etekli alpaka kumaştan yapılma fır fırlı mayolarını giymiş olsalardı bile böylesine etkileyici olamazlardı. Bacakların neden bu derece uygunsuz sayıldığını gerçekten bilmiyorum. Dickens'ın eserlerinin hepsinde bir hanımefendi ayak bileklerinin göründüğünü fark ederse ortalık çığlıklarla inler ayak bileği sözü bile yeterince cüretkâr sayılırdı. Anatominizin o parçalarından söz etmişseniz, hemen ilk bebek tekerlemelerinden biri mırıldanılır: "Unutma, İspanya kraliçesinin hiç bacağı yok." "Bacaklar yerine nesi var, Dadıcık?" "Eklentileri var, hayatım, biz onlara bu adı veriyoruz; kollarla bacaklar, vücudun eklentileridir."

Aynı zamanda, şöyle bir şey söylemek de garip kaçabilirdi: "Eklentilerimden birinin üzerinde kırmızı bir leke belirdi, hem de tam dizimin altında."

Bu da bana, yeğenimin bir arkadaşının küçük bir kızken yaşadığı bir olayı anımsattı. Kızcağıza vaftiz babasının onu görmeye geleceği açıklanmıştı. Küçük kız daha önceleri böyle bir şahsiyetten söz edildiğini duymadığı için çok heyecanlanmıştı. O gece saat birde uyanıp da mesele üzerinde biraz düşündükten sonra, karanlığa şöyle dedi: "Dadım, benim bir *vaftiz babam* var."

Neyin nesi olduğu anlaşılmayan bir ses ona, "Hımm..." diye cevap verdi.

Küçük kız, biraz daha yüksek bir sesle, "Dadıcığım, benim bir *vaftiz babam* var," dedi.

"Evet hayatım, evet, çok iyi."

"Ama, dadıcığım, benim bir..." sesi adamakıllı yükselterek, "...VAFTİZ BABAM var," dedi.

"Evet evet, dön arkana, hayatım ve uyumaya bak."

"Ama dadıcığım..." Ses iyice yükselir. "Benim bir VAFTİZ BABAM VAR..."

"Pekâlâ canım."

Mayolar benim evlendiğim döneme kadar çok sade olmaya devam etti. O tarihlerde artık cinsiyet ayırımı yapılmadan denize girmek mümkündü; ama yaşlı hanımlar ve daha tutucu aileler bu uygulamaya kuşkuyla bakıyorlardı. Fakat annem bile gelişmeyi çok çabuk kabullendi. Biz sık sık cinsiyet ayırımı yapılmayan kumsallara gidiyorduk. Buna ilk uyanlar Tor Abbey Kumsalı ve Corbin's Head Plajı gibi kentin önde gelen plajlarıydı. Ancak biz oralardan denize girmiyorduk; çünkü plajlar çok kalabalık oluyordu. O zamanlar kadınlarla erkeklerin birlikte denize girmelerine izin veren plajlardan biri de daha aristokrat sayılan Meadfoot Plajı'ydı. O plaj da yaklaşık yirmi dakikalık bir uzaklıktaydı; bu nedenle de denize girmek için iki mil kadar yürümek zorundaydınız. Ancak Meadfoot Plajı, sadece kadınların yüzdükleri koydan çok daha çekiciydi. Bu plaj, hem daha büyük ve genişti, hem de eğer iyi bir yüzücü iseniz, epey uzaktaki büyük bir

kayaya gidebiliyordunuz. Kadınlar plajı, ayırımcılar için kutsal olmayı sürdürdü ve erkekler de o etkileyici üçgen mayolarıyla huzur içinde eğlenmeye bakıyorlardı. Benim hatırladığım kadarıyla erkekler kadınlarla birlikte denize girme zevkini tatmaya pek de meraklı görünmüyorlardı; onlar kendi özel koşullarına sıkı sıkı bağlı kalmışlardı. Böyleleri Meadfoot Plajı'na geldikleri zaman kız kardeşlerinin arkadaşlarını yarı çıplak halde görmekten utanıyorlardı. Başlangıçta bana da denize girerken uzun çorap giymem şart koşulmuştu. Fransız kızlarının çoraplarını bacaklarında tutmayı nasıl başardıklarını bilemiyorum; ben bunu kesinlikle başaramıyordum. Yüzerken hızlı iki üç kulaç atınca, çoraplarım ayaklarımdan çıkıyordu; çoraplar ya tamamen suya batıyor ya da ayak bileklerime sarılıp kalıyordu. Sanırım, kişinin denizde son moda kıyafetlerle zarif bir şekilde yüzerken gördüğü Fransız kızlar, şıklıklarını gerçekte kesinlikle yüzmemiş olmalarına, yavaş yavaş denizde yürüyüp sonra da aynı şekilde geri dönmelerine borçluydular.

Kadın erkek birlikte denize girilmesine izin verilmesi konusunun tartışıldığı Konsey toplantısıyla ilgili acıklı bir hikâye anlatılmıştı. Çok yaşlı bir konsey üyesi, önceleri kadın erkek birlikte denize girme iznine şiddetle karşı çıkarken, sonunda yenilgiyi kabul edip titrek bir sesle son savunmasını yapmış:

"Benim söyleyebileceklerim, Sayın Belediye Başkanı, şu kadın erkek birlikte denize girme fikri kesinlikle onaylanırsa, sayı çok az da olsa, banyo makinelerinde de bölmeler yapılmalıdır."

Madge her yaz Jack'i Torquay'a getirdiği için, hemen hemen her gün denize giriyorduk. Yağmur yağsa da, şiddetli fırtına olsa da biz yine de denize giriyorduk. Aslında rüzgârın sert estiği günlerde denize girmekten daha da çok hoşlanıyordum.

Çok geçmeden tramvayların gelmesiyle büyük bir yenilik yaşandı. Burton Yolu'nun sonunda bir tramvaya atlayıp, onunla limana kadar gidebiliyordunuz. Limandan sonra da Meadfoot'a varabilmek için yirmi dakika yürümek yeterliydi. Jack, beş yaşındayken, yakınmaya başladı. "Tramvaydan inince kumsala kadar bir taksiyle gitmeye ne dersiniz?" Ablam dehşete düşmüş bir halde, "Kesinlikle olmaz," dedi. "Buraya kadar onca yolu tramvayla kat ettik öyle değil mi? Şimdi de kıyıya kadar yürüyeceğiz."

Yeğenim içini çekip, ağzının içinden, "Annemin yine cimriliği tuttu," diye mırıldanıyordu.

Dönüşte, yürüyerek iki yanında İtalyan usulü villalar sıralı tepeye tırmanırken, o yaşta hiç durmadan konuşan yeğenim, kendisinin uydurduğu Gregoryen stili bir şarkıyı mırıldanırdı. Bu şarkının sözleri yanından geçtiğimiz villaların isimlerinden ibaretti; Lanka, Pentreave, The Elms, Villa Marguerita, Hartly St. George." Zamanla yeğenim tanıdığı villa sakinlerinin isimlerini de sıralamaya başladı. "Lanka, Doktor G. Wreford Pentreave, Doktor Quick; Villa Marguerita, Madam Cavallen; The Laurels, bilmiyorum..." ve sıralama böyle devam ediyordu. Sonunda öfkeye kapılan Madge ya da ben ona sesini kesmesini söylerdik.

"Neden ama?"

"Çünkü biz birbirimizle konuşmak istiyoruz ve sen hiç ara vermeden konuşmayı sürdürüp bize engel olursan konuşamayız ki."

"İyi, pekâlâ." Jack suspus olurdu. Ancak ses çıkarmadan da dudakları hareket ederdi ve insan onun çok kısık bir sesle, "Lanka, Pentreave, The Priory, Torbay Hall..." diye fısıldadığını duyabilirdi. Madge ile birbirimize bakıp söyleyecek bir söz bulmaya çalışırdık.

Bir yaz, az kalsın Jack ile boğulacaktık. Sert rüzgârlı bir gündü; Meadfoot'a kadar gidememiştik; onun yerine kadınların denize girdikleri koyu seçmiştik. O zamanlar Jack daha dişi memeleri titretecek yaşa gelmemişti ve yüzmeyi de bilmiyordu ya da sadece bir iki kulaç atabiliyordu; bu nedenle ben onu sırtıma alıp rafta kadar taşıyordum. İşte o sabah da her zamanki gibi denizde ilerlemeye başladık. Fakat o gün deniz bir garipti; dalgalar kabarıyordu, omuzlarımın üzerindeki yük ile ağzımı ve burnumu suyun dışında tutmakta zorlanıyordum. Yüzmesine yüzüyordum ama nefes alamıyordum. Denizde gelgit pek yoktu; bu nedenle de raft oldukça yakınımızdaydı; fakat çok zor ilerleyebiliyordum ve ancak üç kulaç attıktan sonra nefes alabiliyordum.

Birden rafta kadar gidemeyeceğimi anladım. Her an boğulabilirdim. Soluğum kesilmiş bir halde, "Jack," dedim. "Omzumdan in ve rafta kadar yüz. Rafta kıyıya olduğundan daha yakınsın." Jack, "Neden?" dedi. "Ben bunu yapmak istemiyorum." Ben yalvardım. "Lütfen, başım suyun içine

girdi." Neyse ki, Jack kendi başına ilerleyebildi. Artık rafta iyice yaklaşmıştık ve Jack hiç zorlanmadan rafta ulaştı. O sırada artık ben başkalarının ne yaptığını fark edecek durumda değildim. Sadece içimde büyük bir öfke hissediyordum. Bana hep suda boğulurken, hayatının gözler önüne serildiğini söylerlerdi; ayrıca ölürken de çok güzel bir müzik duyulurmuş. Güzel bir müzik yoktu ve ben geçmişimle ilgili hiçbir şey düşünemiyordum; sadece ciğerlerime nasıl hava doldururum diye düşünüyordum. Her şey simsiyah oldu ve bildiğim tek şey sert bir hareketle kargatulumba tekneye atılırken aldığım yara ve berelerden kaynaklanan ağrı ve acılar oldu. Yaşlı Denizatı, şu her zaman işe yaramaz delinin teki olduğuna inandığımız kişi, birisinin boğulmak üzere olduğunu fark edecek kadar aklını başına toplayıp tekneye atlamış ve boğulmak üzere olan kişiyi kurtarmak istemişti. Sonra da rafta ulaşmak için iki üç kulaç atıp Jack'i yakalayıverdi. Yeğenim, "Ben daha denizden çıkmak istemiyorum," diye sızlandı. "Buraya daha yeni geldik. Ben raftın üzerinde oyun oynamak istiyorum. Geri dönmeyeceğim." Ağzına kadar dolu tekne kıyıya ulaştı ve ablam kahkahalarla gülerek kıyıya geldi. "Siz ne yapıyordunuz? Bu telaş nedir?" diye sordu.

Yaşlı adam, biraz da öfkeli bir tavırla, "Kız kardeşiniz az kalsın boğuluyordu," dedi. "Hadi şu çocuğunuzu alın bakalım. Kardeşinizi yüzükoyun yere yatıracağız ve sırtına vurmak gerekecek mi diye bakacağız."

Gerçi büyük ihtimalle kendimi tamamen kaybetmiştim, ama sanırım beni biraz yumrukladılar.

"Agatha'nın boğulmak üzere olduğunu nasıl anladığınızı bilemiyorum. Kardeşim neden yardım istememiş?"

"Ben etrafı gözetlerim. Suya battığınız anda bağıramazsınız, sular ağzınıza dolar."

İkimiz de o günden sonra Yaşlı Denizatı'na itibar ettik.

Babamın ölümünden sonra dış dünya ile olan ilişkimiz kısıtlanmıştı. Benim arkadaşlarım, annemin de ara sıra görüştüğü dostları vardı, ama sosyal faaliyetler çok azdı. Bir kere, annemin durumu çok kötüydü; sosyal etkinlikler için harcayacak parası yoktu, dahası öğle yemeği ya da akşam yemeği davetlerine taksiyle gidebilecek durumda değildi. Annem hiçbir za-

man yürümeyi çok seven biri olmamıştı ve o kalp krizlerinden sonra da Torquay'da sokağa çıkınca ya yokuş yukarı ya da yokuş aşağı yürümek gerektiği için, annem artık evden mümkün olduğu kadar az çıkıyordu. Yaz mevsiminde denize giriyordum, kış aylarında da patenle kayıyordum ve yığınla kitap okuyordum. Ve tabii sürekli olarak yeni keşifler yapıyordum. Annem o tarihlerde bana yüksek sesle Dickens'ın romanlarını okuyordu ve bundan ikimiz de zevk alıyorduk.

Yüksek sesle okumak Sir Walter Scott ile başladı. Benim en çok sevdiğim eserlerden biri *The Talisman*'dı. Ayrıca *Marmion* ile *Lady of the Lake*'i okudum, fakat sanırım annem de ben de Sir Walter Scott'tan Charles Dickens'a geçtiğimiz zaman bayağı memnun olmuştuk. Annem her zamanki sabırsızlığıyla ve canı istediği zaman kitabı atlayarak okumaya başlıyordu. Sir Walter Scott'un eserlerini okurken, "Bu kadar çok tasvire ne gerek var," diyordu. "Kuşkusuz anlatımlar çok güzel ve edebi ama bunlar bazen de insana fazla geliyor." Yanılmıyorsam, annem Dickens'ın eserlerinde de bazı acıklı bölümleri atlıyordu. Özellikle Küçük Nell'in ağlatan paragraflarını okumuyordu.

Bizim birlikte okuduğumuz ilk Dickens romanı *Nicholas Nickleby* idi. O romanda en çok beğendiğim kahraman da duvardan öteye kabakları fırlatarak Bayan Nickleby'ye kur yapan yaşlı beyefendi idi. Acaba benim, Dedektif Hercule Poirot'yu kabak yetiştirsin diye emekliye ayırmamın sebebi bu olabilir mi? Kim bilebilir ki? Benim tüm Charles Dickens eserleri arasında en çok sevdiğim *Bleak House* isimli romandı, hâlâ da öyle.

Ara sıra değişiklik olsun diye Thackeray'in romanlarını okumayı da denerdik. *Vanity Fair* isimli romanı bitirmeyi başardık; fakat *The Newcombes*'ın sonunu getiremedik. Annem, "Bu eseri sevmemiz gerekir," dedi. "Herkes Thackeray'ın en güzel romanının bu olduğu kanısında." Ablamın en çok sevdiği Thackeray romanı ise *Esmond*'du; fakat biz o kitabı bile çok fazla ayrıntılı ve zor bulmuştuk, gerçekten de ben Thackeray'in değerini gerektiği kadar bilemedim.

Kendi kendime okuduğum kitaplar arasında Alexander Dumas'nın Fransızca romanları beni büyülüyordu. *The Three Musketeers, Twenty Years After* ve hepsinin en iyisi *The Count of Monte Cristo* gibi. Benim en

çok beğendiğim Monte Cristo'nun birinci cildi *Le Château d'If*'ti; fakat diğer beş cilt ara sıra beni biraz şaşırttıysa da hikâyenin o renkli tantanası gerçekten büyüleyiciydi. Ben aynı zamanda Maurice Hewlett'e de romantik bir yakınlık hissediyordum; *The Forest Lovers, The Queen's Quair* ve *Richard Yea and Nay.* Onlar da gerçekten çok iyi tarihi romanlardır.

Bazen annemin aklına birden bir fikir gelirdi. Bir gün, elma ağacında olgun meyveleri koparmaya çalışırken, annem yıldırım gibi evden dışarı fırladı ve bana, "Çabuk ol. Exeter'e gidiyoruz," dedi.

Şaşırmış bir halde, "Exeter'e mi gidiyoruz?" diye sordum. "Neden?"

"Çünkü Sir Henry Irving orada *Becket* piyesinde oynuyor. Onun daha uzun yıllar yaşayacağını sanmıyorum ve onu mutlaka izlemelisin. Çok büyük bir aktör. Trene yetişmek için hemen yola koyulmalıyız. Ben otelde bir oda ayırttım."

Tam zamanında Exeter'e vardık ve *Becket* gerçekten olağanüstüydü, o temsili hiç unutmadım.

Tiyatro, hayatımın düzenli bir parçası olmayı hep sürdürdü. Ealing'de kaldığımız zamanlar, Ninecik beni en az haftada bir kez tiyatroya götürürdü, bazen de haftada iki kez giderdik. Müzikal komedilerin hepsini izledik, Ninecik oyundan sonra bana müziğin notalarını satın alırdı. O notalar, onları çalmaktan ne büyük zevk alırdım. Ealing'de piyano oturma salonundaydı ve şansım varmış, saatlerce piyano çalarak başkalarını rahatsız etmiyordum.

Ealing'deki oturma salonu o dönemin harika bir örneğiydi. Salonda neredeyse kıpırdayacak yer yoktu. Döşemede oldukça hoş ve kalın bir Türk halısı seriliydi ve brokar kaplı çeşit çeşit sandalye vardı, bunlara oturunca oldukça rahatsız oluyordunuz. Salonda üç değilse bile iki kakmalı Çin işi dolap, ortada kocaman üzeri işli, dört kollu şamdan, gaz lambaları, birkaç masa ve Fransız imparatorluk stili eşyalar vardı. Pencereden gelen ışığı, limonluk kapatıyordu; ama Victoria Dönemi'nin saygın evlerinde limonluk olmazsa olmazlardan biriydi. Çok soğuk bir odaydı; orada ancak bir parti veriyorsak, soba yakılırdı ve kural olarak da o odaya benden başka giren yoktu. Piyanonun üzerindeki lambaları yakar, nota sehpasını kendime göre ayarladıktan sonra parmaklarımı güzelce üfleyip *The Country Girl* ya da *Our Miss Gibbs* parçalarıyla programıma başlardım. Bazen "kızlar"a bir

iki figür uydururdum, bazen de kendim o parçaları söylemeye başlardım, yeni ve henüz tanınmayan bir yıldızdım sanki.

Notalarımı Ashfield'e götürüp akşamları çalışma odasında -kış aylarında buz gibi soğuk oluyordu- ev halkına konser verirdim. Piyano çalıp şarkı söylerdim. Annem genellikle akşamları saat sekize doğru hafif bir yemek yedikten sonra erkenden odasına çekilirdi. Kadıncağız tepesinde durmadan zangırdayan piyanoya ve benim avaz avaz bağırarak söylediğim şarkılara iki üç saat dayandıktan sonra süpürgeyle tavana hızlı hızlı vururdu. Ben de istemeyerek piyanonun başından kalkardım.

Ben *Marjorie* adını verdiğim bir operet icat etmiştim. Onu tam olarak bestelemiş değildim fakat bahçede bazı bölümlerini söylemeye çalışırdım. Aslında günün birinde müzik yazıp besteleyebileceğimi düşünüyordum. Bu işte ancak librettoya(*) kadar gelebildim ve orada takılıp kaldım. Şimdi hikâyenin tamamını hatırlayamıyorum ama galiba oldukça trajikti. Yakışıklı, çok güzel bir tenor sese sahip delikanlı, Marjorie adında ve delikanlının aşkına aynı şekilde cevap veremeyen bir kıza deliler gibi âşık olmuştu. Sonunda delikanlı başka bir kızla evlenmişti; ama düğünden bir gün sonra Marjorie'nin uzak bir ülkeden gönderdiği mektup eline geçmişti. Kız mektubunda ölmek üzere olduğunu ve sonunda delikanlıyı sevdiğinin bilincine vardığını yazmıştı. Delikanlı gelini bıraktığı gibi Marjorie'nin yanına koşmuştu; o da delikanlının yüzünü görebilmek için yattığı yerden güçlükle doğrulmuş ve bu arada harika bir aşk şarkısı söylemişti. Gelinin babası, terk edilen kızının intikamını alabilmek için oraya gelmişti; fakat sevgililerin kederinden öylesine etkilenmişti ki baba da bariton sesiyle onların şarkısına katılmıştı ve o güne kadar bestelenmiş en güzel trio(**) ile opera sona eriyordu.

Ben o zamanlar aynı zamanda *Agnes* başlıklı bir roman yazabileceğimi de düşünüyorum. O romanla ilgili pek az ayrıntı hatırlıyorum. Romanda dört kız kardeş vardı; kardeşlerin en büyüğü Queenie, altın sarı saçlıydı ve onu çok güzel ikizler izliyordu. Onlar da esmer ve hoş kızlardı. Liste-

(*) Bir operanın sözlerinin yazılı bulunduğu kitap.
(**) Üç kişiden oluşan.

nin sonunda ise Agnes vardı; o da belirgin bir özelliği olmayan utangaç ve -tabii- hasta bir kızdı, sürekli kanepede yatıyordu. Romanda bu anlattıklarımdan çok daha fazlasının bulunması gerekir ama hepsini unutmuşum. Hatırlayabildiğim tek şey, Agnes'in gerçek değerini sonunda onun yıllarca gizli gizli sevdiği kara bıyıklı harika bir erkeğin keşfettiği.

Annemin birdenbire aklına gelen düşüncelerden biri, benim yeterince eğitim görmediğime ve birazcık da okula gitmem gerektiğine ilişkindi. Torquay'da Bayan Guyer adında bir kadının yönettiği bir kız okulu vardı. Annem benim haftada iki gün bu okula gitmem ve belli bazı konuları çalışmam için okul idaresiyle bir anlaşmaya varmıştı. Sanırım o konulardan biri aritmetikti; ayrıca dilbilgisi ve kompozisyon da vardı. Her zaman olduğu gibi, ben aritmetikten zevk alıyordum ve orada cebir derslerine de başlayabilirdim. Dilbilgisini hiç ama hiç anlayamıyordum: belli bazı şeylerin neden edat diye adlandırıldıklarını ya da fiillerden ne yapmalarının beklendiğini anlayamıyordum; bütün bu saydıklarım bana yabancıydı. Büyük bir hevesle kompozisyon yazmaya kalkışırdım, fakat hiç de öyle başarılı olamazdım. Yazdıklarıma yapılan eleştiri her zaman aynıydı: Benim kompozisyonlarım fazla hayal ürünüydü. Konuya bağlı kalmadığım için de çok ciddi şekilde eleştiriliyordum. Özellikle *Autumn*'u(*) hatırlıyorum. Yazıya altın sarısı ve kahverengi yapraklardan söz ederek iyi başlamıştım, fakat her nasılsa birdenbire yazıya bir domuz girdi; sanırım ormanda meşe palamutlarını yiyordu. Neyse o domuz benim ilgimi daha çok çekince sonbaharı falan tamamıyla unuttum ve kompozisyonum da domuz Curlytail ile onun arkadaşları için düzenlediği görkemli partide yaşanan maceralarla son buldu.

Orada bir öğretmeni görür gibiyim, öğretmenin adını hatırlayamıyorum. Kısa boylu, sıskaydı ve onun öne doğru uzanan çıkıntılı çenesini hatırlıyorum. Öğretmen bir gün hiç beklenmedik bir şekilde (sanırım bir aritmetik dersinin ortasında) birdenbire hayat ve din hakkında bir söylev vermeye başladı. Öğretmen, "Hepiniz..." dedi. "Her biriniz, çaresizlikle yüz

(*) Sonbahar.

yüze geleceğiniz bir dönemden geçeceksiniz. Eğer çaresizlikle hiç karşılaşmazsanız, Hıristiyanlıkla yüzleşemezsiniz. Bir Hıristiyan olabilmek için İsa'nın karşılaştığı ve yaşadığı hayatı kabul etmelisiniz; onun hoşlandığı şeylerden zevk almalısınız. Tanrı ve Tanrı'nın vasiyetiyle tam bir uyum içinde olma anlamına gelen huzur ve mutluluğu siz de onun gibi yaşamalısınız. Fakat siz tıpkı onun bildiği gibi, Gethssemane(*) bahçesinde yapayalnız olmanın ne anlama geldiğini bilmelisiniz; arkadaşlarınızın hepsinin sizi terk ettiğini hissetmenin, sevdiğiniz ve güvendiğiniz insanların size sırt çevirdiğini ve Tanrı'nın da sizi terk ettiğini bilmenin ne demek olduğunu anlayacaksınız. İşte o zaman bunun son olmadığı inancına sıkı sıkı bağlanın. *Eğer severseniz acı çekersiniz, eğer sevmezseniz hayatın anlamını* bilemezsiniz."

Öğretmen bu sözlerinden sonra bileşik faizleri her zamanki enerjik tavırlarıyla anlatmaya koyuldu; fakat o birkaç cümlenin, o güne kadar dinlediğim vaazların hepsinden daha etkili olması tuhaf. O sözler, yıllar sonra çaresizlik beni iyice avucuna aldığı bir dönemde aklıma gelince bana umut verecekti. Öğretmen dinamik bir yapıya sahipti ve sanırım iyi bir öğretmendi; keşke daha uzun bir süre onun öğrencisi olabilseydim.

Bazen öğrenimime devam etseydim neler olurdu diye merak ediyorum. Sanırım, daha çok bilgi edinirdim ve matematiğe kendimi iyice kaptırırdım, matematik her zaman beni büyüleyen konulardan biriydi. Eğer öyle olsaydı, hiç kuşkusuz bambaşka bir hayat sürerdim. Üçüncü ya da dördüncü sınıf bir matematikçi olurdum ve hayatıma mutluluk içinde devam ederdim. Belki de hiç kitap yazmamış olurdum. Matematik ve müzik beni tatmin etmeye yeterdi. Bu iki konuya tüm dikkatimi verip hayal dünyamı kapardım.

Ama düşünecek olursanız, siz ileride ne olacaksanız osunuz. Kendinizi bazı hayallere kaptırırsınız. "Eğer şunlar şunlar olsaydı, şunu bunu yapsaydım," ya da "falancayla, filancayla evlenseydim, sanırım şimdikinden çok başka bir hayatım olurdu." Ancak şu veya bu şekilde eninde sonunda kendi modelinizi bulursunuz. Çünkü bir modeli izlediğinizden emi-

(*) Yahuda'nın İsa Peygamber'i ele verdiği bahçenin adı (Ç.N.)

nim: hayatınızın modeli. Kendi modelinizi süsleyip güzelleştirebilirsiniz ya da dikkatsizce kullanırsınız, fakat siz onu izlediğiniz sürece o sizin modelinizdir. Uyumlu ve kendi kafasıyla barışık biri olmayabilirsiniz.

Bayan Guyer'in okulunda bir ya da bir buçuk yıldan fazla öğrenim gördüğümü sanmıyorum; o sıralarda annem bir fikir daha ileri sürdü. O her zamanki ani çıkışlarıyla bana bu kez Paris'e gideceğimi açıkladı. Kış mevsimi için Ashfield'i kiraya verecekti ve biz de Paris'e gidecektik; belki de orada ablamın kaldığı pansiyona yerleşirdik ve Paris'i kim bilir ne kadar sevecektim.

Her şey istediğimiz gibi gerçekleşti; annemin planları her zaman yolunda giderdi. Doğrusu o, planlarını büyük bir başarıyla uygulardı ve herkese kendi isteklerini kabul ettirdi. Eve çok iyi bir kira ödeniyordu; annemle birlikte bavullarımızın hepsini eşya ile doldurdum. (Bu kez Güney Fransa'ya gittiğimiz zamanda olduğu gibi bir sürü serseriyle karşılaşmadık. Ama yine de varlıklarını hissettiriyorlardı.) Annemle ikimiz hiç vakit kaybetmeden Paris'te Iéna Bulvarı'ndaki Iéna Oteli'ne yerleştik.

Annem, bir tanıtım mektubu ve çeşitli pansiyonların, okulların, öğretmenlerin ve her konuda danışmanlık yapan kişilerin isimlerinden oluşan bir tomar belge taşıyordu. Çok geçmeden de işleri yoluna koydu. Madge'in kaldığı yatılı okul, zaman içinde niteliğini değiştirmiş, itibarını kaybetmişti. Matmazel T. de pansiyonu ya elden çıkarmıştı ya da çıkarmak üzereydi. Bu nedenle annem bir süre için orayı deneyip sonra kesin kararımızı vereceğimizi söyledi. Günümüzde öğretim kurumlarına böyle davranmak pek onaylanmaz; fakat annem için yeni bir okulu denemek aynen yeni bir lokantayı denemek gibiydi. İçeriye göz atarsanız, onun nasıl bir yer olduğunu anlayamazsınız; mutlaka bizzat denemeniz gerekir ve şayet beğenmemişseniz oradan ne kadar çabuk ayrılırsanız, o kadar iyi olur. Kuşkusuz o zamanlar diplomaya, hangi dereceyle mezun olduğunuza ya da geleceğe ilişkin ciddi düşüncelere aklınız takılmazdı.

Ben Matmazel T.'nin okuluna başladım ve orada dönem sonuna kadar, iki ay öğrenim gördüm. On beş yaşındaydım. Ablam, bir arkadaşının etkisiyle pencereden aşağı atlamayı deneyerek daha okula girdiği gün, öğ-

renciler arasında ayrıcalık kazanmıştı. Ablam bu denemeden sonra, Matmazel T. ile hatırı sayılır ebeveynlerin toplandığı çay masasının ortasına düşüvermişti. Matmazel T. iyiden iyiye canı sıkılmış bir halde, "Şu İngiliz kızları ne kabalar!" diye bağırmıştı. Ablamı kışkırtan kızlar, ona düşman olduklarından gizli gizli sevinmişlerdi; fakat aynı zamanda kahramanlığından ötürü de ona hayran kalmışlardı.

Benim okula girişim kesinlikle öyle heyecan yaratmadı. Ben sadece sessiz sadasız bir fareciktim. Okula girdiğimin üçüncü gün evimi özlemekten hasta düşmüştüm. Son dört beş yıl içinde anneme çok fazla bağlanmıştım ve onun yanından neredeyse hiç ayrılmıyordum; evden ilk kez ciddi ciddi ayrıldığım zaman, ev özlemi çekmem hiç de tuhaf değildi. İşin garibi, benim neyim olduğunu anlayamayışımdı. Sadece yemek yemek istemiyordum. Ne zaman annem aklıma gelse gözlerimden yaşlar akıyordu. Annemin kendi elleriyle diktiği bir bluza baktığımı hatırlıyorum -çok kötü dikilmişti- ve bluzun kötü olması, vücuduma uymaması, kırmalarının düzensiz olması, beni daha da çok ağlatmıştı. Bu duyguları dış dünyadan gizlemeyi başardım ve sadece geceleri başımı yastığıma gömüp ağladım. Ertesi pazar, annem beni almaya geldiğinde de onu her zamanki gibi karşıladım, fakat otele vardığımızda hüngür hüngür ağlayarak kollarımı annemin boynuna doladım. Ama hiç değilse, beni okuldan tamamen almasını söylemediğimi sevinçle açıklayabilirim; orada durmam gerektiğini çok iyi biliyordum. Ayrıca annemi görünce de artık ev özlemi çekmeyeceğimi hissetmiştim, benim derdim başkaydı.

Bir daha ev özlemi çekmedim. Aslında artık Matmazel T.'nin okulunda çok güzel günler geçiriyordum. Okulda Fransız, Amerikalı ve bir sürü İspanyol ve İtalyan kız vardı. İngilizlerin sayısı pek fazla değildi. Ben Amerikalı kızlarla arkadaşlık yapmaktan çok memnundum. Bu kızların canlı ve ilginç konuşma tarzları bana Cauteret'lerin arkadaşı Marguerite Prestley'yi hatırlatıyordu.

Okulda derslerle ilgili pek bir şey hatırlamıyorum; bunun çok ilgi çekici olduğunu sanmıyorum. Tarih dersinde tarihi romanlar okuduğum için aklımda kalan tek şey Fronde dönemini incelediğimizdi. Çoğrafya dersinde ise Fransa'nın taşra bölgelerinin günümüzdeki değil de Fronde döne-

mindeki durumunu inceliyorduk, bu benim hayatım boyunca ilgimi çekti. Ayrıca Fransız Devrimi sırasında aylara verilen adları da öğrendik. Benim Fransızca imla derslerinde yaptığım hatalar, bu dersle ilgilenen sorumluyu öylesine dehşete düşürmüştü ki bu durumun gerçek olduğuna bir türlü inanamıyordu. *"Vraiment, cest impossible,"*(*) dedi. *"Vous qui parlez si bien le français, vous avez fait vingt cinq fautes en dicté, vingt cinq."*(**)

Başka öğrencilerden hiçbiri beşten fazla hata yapmıyordu. Başarısızlığım yüzünden ilginç ve olağanüstü biri sayılıyordum Sanırım Fransızcayı sadece konuşarak öğrendiğim için o koşullar altında bu da doğal karşılanmalıydı. Çünkü Fransızcayı konuşarak öğrenmiştim, kuşkusuz kulaktan dolma bir bilgiydi bu. Ve *été ile était* sözcükleri kulağıma aynı gibi geliyordu. Kelimeyi yazarken de duruma göre birinci ya da ikinci şekliyle harfleri sıralıyordum. Bu arada şansım yaver gitse de kelimeyi doğru yazmış olsam diye içimden geçiriyordum. Ebebiyat, ezber gibi konularda ben sınıfın en iyisiydim; ama Fransızca dilbilgisi ve imlada nerdeyse sınıfın en başarısızıydım. Bu da benim zavallı öğretmenlerimin işini zorlaştırıyordu, ve sanırım benim için utanç verici bir durumdu bu; ama bunu umursadığımı da hiç hatırlamıyorum.

Piyano çalmayı bana Madam Legrand adında yaşlı bir kadın öğretti. Madam uzun yıllardan beri o okulda çalışıyordu. Madam Legrand'ın en çok sevdiği piyano öğretme metodu, öğrencisiyle birlikte dört el çalışmaktı. Israrla öğrencilerin nota okumayı öğrenmelerini istiyordu. Ben nota okumakta fena sayılmazdım, fakat notaları Madam Legrand ile birlikte çalmak tam bir işkenceydi. Arkalıksız tahta taburede birlikte oturuyorduk. Madam Legrand cüsseli biri olduğu için de piyanonun daha büyük bir bölümünü kullanabiliyordu ve beni de dirseğiyle tuşların ortasından kenara doğru itiyordu. Madam Legrand, piyanoyu dirseklerinden güç alarak çok canlı çalıyordu, parçaya eşlik etmeye çalışan kişi ise bir dirseğini sıkıca böğrüne yapıştırarak çalmak zorundaydı.

(*) Bu imkânsız.

(**) Fransızcayı güzel konuşuyorsun ama imla da tam yirmi beş hatan var, tam yirmi beş.

Ben düetin bas bölümünü, her zaman doğal bir beceriyle çalabiliyordum. Madam Legrand, buna daha kolay uyum sağlayabiliyordu ve tabii tiz sesler, onun ruhunu müziğe adamasına çok daha büyük bir şans tanıyordu. Bazen oldukça uzun bir süre Madam Legrand, kendini büyük bir coşkuyla çalmaya kaptırıp müziğin benliğini sarmasına göz yumuyor ve benim piyanodaki yerimi kaybettiğimin farkına varmıyordu. Nihayet bir bölümdeki kısacık bir duralama sonunda telaşla Madam Legrand'a yetişmeye çalışıyor ve yanlışlıkla Madam Legrand'ın bölümünü çalıyordum. Aslında biz nota okuduğumuz için her zaman aklımı kullanarak durumu düzeltemiyordum. Madam Legrand piyanoda ikimizin çıkardığı garip gürültüyü birdenbire fark edince, piyanoyu çalmayı bırakıp ellerini havaya kaldırarak Fransızca, "Ama küçüğüm, sen ne çalıyorsun? Bu korkunç bir şey." Kanımca madam yerden göğe kadar haklıydı. Gerçekten o sesler korkunçtu. Sonra parçayı tekrar en başından çalmaya başlıyorduk. Tabii eğer ben tiz notaları çalıyorsam, beraberliği başaramadığım hemen fark ediliyordu. Ancak, genelde onunla çok iyi anlaşıyorduk. Madam Legrand, piyano çaldığı sürece ahlayıp oflayıp duruyordu. Kadının göğsü yukarı kalkıp iniyordu ve bazen de ağzından iniltiler çıkıyordu; bu endişe verici olmakla birlikte insanı büyülüyordu. Ama madamın vücudu çok kötü kokuyordu, bu tabii pek büyüleyici değildi.

Dönemin sonunda bir konser verilecekti, benden de bu konserde iki parça çalmam istenmişti; birincisi Beethoven'in *Patetik Sonatı*'nın üçüncü bölümüydü ve ikinci parça da *Aragona Serenatı* ya da onun gibi bir şeydi. Daha ilk çalışta bu serenata karşı içimde bir nefret uyandı. Bu parçayı çalmak bana çok zor gelmişti, nedenini bilmiyorum; bu eser hiç kuşkusuz Beethoven'inkinden çok daha kolaydı. Gerçi Beethoven'i çok iyi çaldım ama *Aragona Serenatı*'nda çok kötüydüm. Eseri sürekli çalışıyordum, fakat çalıştıkça daha da tedirgin olmaya başlamıştım. Geceleri, piyano çaldığımı sanarak uykumdan uyanıyordum ve akla gelebilecek her türlü şeyle karşılaşıyordum. Piyanonun tuşları birbirine yapışıyordu ya da ben piyano yerine org çalıyordum veya konser salonuna geç geliyordum ya da konser bir gece önce yapılmış oluyordu... İnsan bunları hatırlayınca gerçekten çok saçma buluyor.

Konserden iki gün önce, ateşim öyle yükselmişti ki annemi çağırdılar. Doktor yüksek ateşime bir neden bulamamıştı. Ancak konserde piyano çalmazsam, benim için çok daha iyi olacağını ve konserden sonra iki üç gün okuldan uzak kalmam gerektiğini söyledi. Doktora ne kadar minnet duyduğumu anlatamam; ama aynı zamanda bir işi başarmayı aklına koymuş birinin başarısızlığa uğradığında benliğini soran duyguları yaşıyordum.

Şimdi hatırlıyorum da, Bayan Guyer'in okulunda, bir hafta önce hep sınıf birincisi olmama rağmen bir aritmetik sınavında sınıfın sonuncusu olmuştum. Her nasılsa, sınavda soruları okurken beynim durmuş ve düşünme yeteneğimi kaybetmiştim. Bazı insanlar vardır, sınıfın sonuncusu olduktan sonra sınavları geçip yüksek notlar almaya başlarlar; bazı insanlar vardır, yalnızken değil de kalabalık karşısında çok başarılı olurlar ve bazı insanlar vardır, bunun tam tersini yaparlar. Ben son bölüme girenlerdendim. Benim için doğru olan mesleği seçtiğim de aşikâr. Bir yazar olmanın en güzel yanı bu, mesleği kendi kendinize ve dilediğiniz zaman yapmanızdır. Bu meslek sizi endişelendirebilir, rahatsız eder, başınızı ağrıtır. Hikâyenin gerektiği gibi gelişmesini sağlamaya çalışırken delirecek gibi olabilirsiniz, ama sonunda meseleyi çözümleyeceğinizi bilirsiniz; fakat halkın karşısında ayağa kalkıp kendinizi budala yerine koymanız gerekmez.

Yatılı okula büyük bir huzur içinde ve yüksek bir moralle döndüm. İlk iş olarak da şu *Aragona Serenatı*'nı çalabilir miyim diye bir deneme yapmak istedim. Bu kez kesinlikle öncekilerden çok daha iyi çalmıştım; fakat yine de mükemmel çalamamıştım. Madam Legrand ile Beethoven sonatının devamını öğrendim. Madam, öğrencisi olarak onu düş kırıklığına uğrattığımı düşünse de bana karşı nazikti ve beni hep cesaretlendiriyor, müziği çok iyi kavradığım söylüyordu.

Paris'te geçirdiğim bu iki kış ve bir yaz ayı hayatımın en mutlu günleriydi. Sürekli güzel şeylerle karşılaşıyordum. Büyükbabamın, kızı Büyük Opera'da çalışan Amerikalı dostları orada yaşıyordu. Bu kızı *Faust* Operası'nda Marguerite rolünde izledim. Yatılı okulda kızları *Faust* Operası'nı izlemeye götürmüyorlardı; konu, genç kızlar için uygun değildi. Sanırım insanlar, genç kızların hemen kötü yola düşecekleri konusunda hemfikirdiler; Marguerite'in penceresinde uygunsuz bir şeylerin yaşandığını anla-

yabilmek için o dönemin genç kızlarından çok daha fazla bilgili olmak gerekiyordu. Paris'teyken Marguerite'in neden birdenbire cezaevine kapatıldığını asla anlayamadım. Acaba mücevher mi çalmıştı diye merak ettim. Kuşkusuz hamilelik ve çocuğun ölümü hiç aklıma gelmemişti.

Bizi genellikle Opera Comique'e götürüyorlardı; *Thëis, Werther, Carmen, La Vie Manon... Werther,* benim favorimdi. Büyük Opera'da *Faust*'tan başka *Tannhäuser*'i de izleyebildim.

Annem beni terzilere götürüyordu ve ben de hayatımda ilk kez giyimin önemini kavramaya başladım. Uçuk kurşuni renkte Çin ipeğinden yapılma, yarı gece kıyafeti sayılacak bir elbisem vardı, daha önceleri hiç böyle yetişkinlere uygun bir elbisem olmamıştı. Göğüslerimin hâlâ büyümemesi çok üzücüydü. Elbisenin göğüs kısmına bir şeyler tıkıştırmaktan başka çarem yoktu; fakat günün birinde bir çift kadınsı, sert, yuvarlak ve büyük göğsün bana ait olacağını hâlâ ümit ediyordum. Geleceği görme özelliğinden yoksun olmamız bizler için ne büyük bir şans. Aksi halde, otuz beş yaşındaki halimi görebilirdim, yuvarlak, kadınsı ve iyi gelişmiş bir göğüs, ama ne yazık ki, benden başka herkes tahta gibi dümdüz göğüslü olmaya çalışıyor ve şanssızlık eseri göğüsleri gelişmiş olanlar da onları gizlemenin yollarını aramak zorunda kalıyorlar.

Annemin edindiği dostları sayesinde biz de Fransız sosyetesine girmiştik.

Amerikalı kızlar, her zaman Faubourg St. Germain'de ilgi görürlerdi ve Fransız aristokrasisinin bekâr gençlerinin zengin Amerikalı kızlarla evlenmeleri olumlu karşılanıyordu. Ben zengin filan değildim, babamın Amerikalı olduğu biliniyordu ve Amerikalıların hepsinin varlıklı olduğu düşünülüyordu. Bu, garip, süslü eski dünya sosyetesiydi. Tanıştığım Fransız erkekleri naziktiler ve bir kız için bundan daha sıkıcı bir şey olamazdı. Ancak ben Fransızcanın en kibar deyimlerini öğrenmiştim. Ayrıca Bay Washington Lob'dan dans etmeyi, kibar davranmayı öğrenmiştim. (Gerçi bana biraz uzak bir ihtimal gibi geliyor ama adamın adı sanırım buydu.) Bay Washington Lob tahmin ettiğim kadarıyla Bay Turveydrop'a en yakın kişiydi. Washington Post'u, Boston'u ve daha başka birkaç şeyi öğrendim ve bir de kozmopolit toplumun çeşitli âdetlerini öğrendim. "Şimdi farz edin

ki yaşlı ve evli bir hanımefendinin yanına oturmak üzeresiniz. Peki nasıl oturacaksınız?" Bay Washington Lob'a boş gözlerle baktım. "Şey yani şöyle... Otursam." diye mırıldandım.

"Bana göster." Bay Lob'un odasında yaldızlı koltuklar vardı. Bunlardan birine bacaklarımı koltuğun altına mümkün olduğu kadar gizlemeye çalışarak oturdum.

"Hayır hayır, bu imkânsız. Asla böyle olmaz." Bay Washington, sözlerine devam etti. "Hafifçe yana doğru döneceksin, işte bu kadarı yeterli, daha fazla değil ve otururken hafifçe sağa dönüp sol bacağını hafifçe kıracaksın; bu da sen otururken küçük bir selam verdiğin izlenimini yaratır." Bu tavsiyeyi yerine getirmek için bir hayli egzersiz yapmam gerekti.

Benim gerçekten nefret ettiğim iki şey resim ve boyama dersleriydi. Annem bu konuda kesin kararlıydı. Bu dersleri bırakmama izin vermiyordu: "Kızlar, suluboya resim yapmasını öğrenmeliler."

Haftada iki kez derli toplu bir genç kadın gelip beni alıyor ve istemeye istemeye onunla metro ya da otobüsle çiçek pazarının yakınındaki atölyeye gidiyorduk. (O dönemde Paris'te genç kızlar, yalnız başına sokaklarda dolaşamazlardı.) O atölyede genç kızlardan oluşan bir sınıfa katıldım ve onlarla birlikte su dolu bir bardakta duran menekşelerin, bir kavanozdaki zambakların, siyah bir vazodaki nergislerin resimlerini çizdim. Sınıfın sorumlusu olan hanımefendi içeri girerken, herkes iç çekiyordu. Kadın bana, Fransızca, "Ama siz hiçbir şey görmemişsiniz," dedi. "Önce gölgelerle işe başlayacaksınız. Görmüyor musunuz, burada ve şurada gölgeler var?"

Ama ben gölgeleri görmedim; gördüğüm tek şey su dolu bir bardakta duran menekşelerdi. Paletin mor rengi bölümüne boya sıkıp sonra da menekşelerin resmini yapacaktım. Şunu kabul ediyorum; sonuç hiç de su dolu bir bardakta duran bir demet menekşeye benzememişti ve fakat ben hiçbir zaman gölgelerin nasıl olup da bir bardakta duran menekşeye benzeyebildiğini öğrenemedim. Bazı günler, sıkıntılarımı hafifletmek için masanın ayaklarını ya da değişik bir görüş açısından bir sandalyenin resmini yapıyordum ki bu da beni neşelendiriyordu; ama hocam bunları hiç beğenmiyordu.

Pek çok çekici Fransız erkeğiyle tanışmama rağmen -garip bir şekilde- hiçbirine âşık olmadım. Onların yerine kaldığımız oteldeki danışma

görevlisine tutkuyla bağlandım, Mösyö Strie, uzun boylu ve ince yapılıydı. Soluk sarı saçları ve sivilcelenmeye yatkın bir yüzü vardı. Bu delikanlıda ne gördüğümü gerçekten anlayamıyorum. Adamın bana ara sıra, "Günaydın, matmazel," diye hitap etmesine rağmen ben onunla tek kelime bile konuşmadım. Mösyö Strie ile ilgili hayaller kurmak zordu. Bazen bir salgın hastalık sırasında Mösyö Strie'yi iyileştirmeye çalıştığımı hayal ediyordum; fakat bu hayali sürdürebilmek için çok fazla çaba harcamak gerekiyordu. Mösyö Strie, son nefesini verirken şöyle mırıldanıyordu: "Matmazel, otelde kaldığınız günlerde size hep hayrandım." Bu da göründüğü kadarıyla akla yakındı. Fakat Mösyö Strie'nin ertesi gün masasında harıl harıl yazı yazdığını görünce, onun ölüm döşeğinde bile böyle bir şey söyleyebilmesine imkân olmadığını anladım.

Paskalya tatilini; Versailles, Fontainbleau'yu ve daha başka yerleri ziyaret ederek geçirdik, sonra da annem her zaman yaptığı gibi ansızın tatilden sonra Matmazel T.'nin okuluna dönmeyeceğimi açıkladı.

Annem, "Ben o okulu pek sevemedim," dedi. "Orada ilgi çekici şeyler öğretilmiyor. Okul, Madge'in zamanındaki gibi değil. Ben İngiltere'ye dönüyorum, senin de Auteuil'de Bayan Hogg'un okuluna kaydını yaptırdım."

Bu açıklamaya hafif bir şaşkınlığın dışında başka bir tepki gösterdiğimi sanmıyorum. Matmazel T.'nin okulunda keyfim yerindeydi, fakat oraya dönmeyi de özellikle istediğimi hatırlamıyorum. Hatta yeni bir okula gitmek bana daha ilginç gelmişti. Artık bu benim aptallığımdan mı, yoksa sevecenliğimden mi kaynaklanıyordu bilemiyorum; kuşkusuz ikinci olasılığı düşünmek isterim, fakat ben yeniliklerden her zaman daha çok hoşlandım.

Böylece, iyi bir okul sayılmasına karşın aşırı derecede İngiliz olan Les Marroniers Okulu'na gittim. Okulu sevmiştim ama biraz da sıkıcı buluyordum. Gayet iyi bir müzik öğretmenim vardı, fakat o Madam Legrand kadar eğlenceli değildi. Okulda İngilizce konuşmak kesinlikle yasaktı; ama buna rağmen herkes bütün gün İngilizce konuştuğu için hiç kimse doğru dürüst Fransızca öğrenemedi.

Okul dışı faaliyetler olumlu karşılanmıyordu ve bu sayede nihayet hiç sevmediğim resim ve çizim derslerinden kurtulmuştum.

Özlediğim tek şey, cenneti andıran çiçek pazarından geçmekti. Yaz tatilinin sonunda annem, Ashfield'de bana birdenbire Les Marroniers Okulu'na dönmeyeceğimi söylediğinde pek şaşırmadım. Annem benim eğitimimle ilgili sürekli yeni fikirler üretiyordu.

BEŞ

Büyükannemin doktoru Doktor Burwood'un Paris'te yaşayan bir baldızı vardı; kadının, lise çağına gelmiş genç kızlar için küçük bir okulu vardı. Baldız hanım, okuluna on iki ya da en fazla on beş öğrenci kabul ediyordu ve hepsi de müzik öğrencisiydi. Konservatuvarda veya Sorbonne'da kurslara katılıyorlardı. Annem, "Bu fikri nasıl buldun?" diye sordu. Daha önce de belirttiğim gibi ben yeni fikirleri olumlu karşılıyordum; belki de şu "her şeyi bir kez denemeli" ilkesini de o zamanlar benimsemiş olabilirim. Böylece sonbaharda Bayan Dryden'in Paris'te Zafer Anıtı'nın hemen biraz ilerisinde Bois Caddesi'ndeki küçük okuluna gittim.

Bayan Dryden'in okulu tam bana göre bir yerdi. Hayatımda ilk kez, yaptığımız şeyin gerçekten ilgi çekici olduğunu hissettim. Okulda on iki öğrenci vardı. Bayan Dryden, uzun boylu, biraz sert görünümlü, beyaz saçları özenle şekillendirilmiş, harika bir vücuda sahip bir kadındı; kırmızı burnunu, öfkelendiği zamanlar hızlı hızlı ovuşturmayı âdet edinmişti. Bayan Dryden'in kuru ve biraz da alaycı, karşısındakini endişelendiren ama aynı zamanda da tahrik eden bir konuşma tarzı vardı. Onun Madam Petit adında bir Fransız yardımcısı vardı. Madam Petit, su katılmadık bir Fransız'dı; çabuk öfkelenen, çok duygusal ve şaşılacak derecede adil bir kadındı ve hepimiz ona bağlanmıştık; bizi Bayan Dryden kadar korkutmuyordu.

Kuşkusuz, bizimkisi bir aile gibi birlikte yaşamaktı, fakat derslerimizle ilgili olarak bize karşı çok ciddi bir tutum sergileniyordu. Müziğe ağırlık veriliyordu ama onun yanında ilgi çekici başka pek çok ders de vardı. Comédie Française'den gelen bazı kişiler bize Moliere, Racine ve Corneille'i anlatırlardı; bir de konservatuvardan gelen ve Lully ile Gluck'tan şarkılar söyleyen şarkıcılar vardı. Ayrıca drama sınıfımız vardı, hepimiz ezber

çalışıyorduk. Tanrı'ya şükür, çok fazla imla dersi yapılmıyordu, böylece benim de imla hatalarım o kadar göze batmıyordu ve Fransızca konuşmakta diğerlerinden çok daha başarılı olduğum için *Andromaque*'un dizelerini ezbere okumak hoşuma gidiyordu. Ayakta durmuş, dizeleri okurken kendimi eserin o talihsiz kahramanının yerine koyuyordum.

Sanırım, hepimiz drama derslerinden zevk alıyorduk Bizi Comédie Française'e götürüp, klasik oyunları ve bazı modern oyunları izletiyorlardı. Sarah Bernhardt'ı da sanat yaşamının son oyunlarından birinde, Rostand'ın *Chantecler* isimli oyununda Altın Tavuk rolünde izlemiştim. Sarah Bernhardt, yaşlıydı, sakattı ve çok bitkindi; ayrıca o altın sesi de çatlak çıkıyordu, fakat o kesinlikle büyük bir oyuncuydu; insanı o baştan çıkaran duygusallığıyla kendine bağlıyordu. Sarah Bernhardt'tan daha heyecan verici bulduğum biri vardı ki o da Réjane'di. Onu modern bir oyunda, *La Course aux Flambeaux*'ta izlemiştim. Réjane, insanda, asla açığa çıkaramayacağı duygularını katı bir tutumla baskı altında tuttuğu hissini uyandırıyordu. Şimdi bile bir iki dakika gözlerimi kapatıp sessiz oturduğumda Réjane'ın sesini duyabiliyorum ve oyunun son sözlerini söylerken yüzünü de gözlerimin önünde canlandırıyorum. Oyunun son sözleri de şöyleydi: *"Kızımı koruyabilmek için annemi öldürdüm."* Ve perde kapanırken herkesi bir heyecan dalgası sarmıştı.

Bana öyle geliyor ki öğretmenlik ancak insanın içinde bir karşılık bulabilirse tatmin edici olabilir. Sadece bilgi vermek hiç işe yaramaz. İnsana daha önce bildiklerinden fazlasını sağlamaz. Aktrislerle oyunlar hakkında konuşabilmek, onların sözlerini ve söylencelerini kelimesi kelimesine aktarabilmek ya da gerçek şarkıcıların size *Bois Epais* ya da Glück'ün *Orphée* isimli eserinden bir aryayı söylemeleri dinlediğiniz sanat dalında ihtiraslı bir aşka hayat verecektir. Bu, bana da yeni bir dünyanın kapılarını açtı ve işte o gün bugündür o dünyada yaşıyorum.

Kuşkusuz benim ciddi çalışmalarım müzik üzerineydi; hem şarkı söylemeyi hem de piyano çalmayı öğreniyordum. Piyanoyu Avusturyalı Charles Fürster adında bir Avusturyalı ile çalışıyordum. Bu adam ara sıra Londra'ya gelip resitaller verirdi. Ama çok da korkutucu bir öğretmendi. Siz piyano çalarken o da odanın içinde dolaşır dururdu; onun çalışma yöntemi

buydu. Sanki sizi hiç dinlemiyormuş gibi davranır, pencereden dışarı bakar, bir çiçeği koklar ama birdenbire yanlış bir nota çaldığınızı ya da yanlış bir yorum yaptığınızı söyleyiverirdi. Adam, avına saldırmaya hazırlanan bir kaplan gibi hızla döner ve şöyle bağırırdı: *"Haydi koş yakala."* Önceleri bu bağırmalar sinirleri mahvediyordu, fakat zamanla insan buna da alışabiliyordu. Charles Fürster, Chopin'in fanatik bir hayranıydı, bu nedenle ben daha çok Chopin etütlerini ve valslerini öğrendim, Fantaisie ve Chopin'in baladlarından birini çalıyordum. Avusturyalı öğretmenin öğretileri sayesinde piyanoda başarılı oluyordum ve bu da beni mutlu ediyordu. Aynı zamanda Beethoven'ın sonatlarını ve salon müziği diye adlandırılan parçaları öğrendim. Fauré'den bir romans, Tchaikowski'nin Barcarolle'u ve diğerleri. Gerçekten büyük bir hevesle ve genellikle günde yedi saat çalışıyordum. Sanırım, içimde çılgınca bir umut yeşeriyordu -bunu bilinçli olarak düşündüğümden emin değilim, fakat o düşünce hep arka plandaydı- yani belki bir piyanist olabilir, konserlerde çalabilirim diye düşünüyordum. Bunun için uzun zaman ve çok çalışmak gerekliydi; fakat piyano çalmada hızla ilerlediğimi hatırlıyorum.

Şan derslerim, bu dönemden önce başlamıştı. Öğretmenim Mösyö Boué adında birisiydi. O ve Jean de Reszke, o dönemde Paris'teki en başarılı şan hocalarıydılar. Jean de Reszke zamanında ünlü bir tenormuş, Mösyö Boué de operada çalışan bir baritondu. Mösyö Boué, asansörü olmayan bir apartmanın beşinci katında oturuyordu. O binanın beşinci katına çıktığım zaman nefes nefese kalıyordum ki bu da oldukça doğaldı. Apartmanda dairelerin hepsi birbirine o kadar benziyordu ki kaç kat çıktığınızı hesaplayamıyordunuz, fakat merdivenlerdeki duvar kâğıdı sayesinde Mösyö Boué'nin dairesine ulaştığınızı anlayabilirdiniz. Son dönemeçte kocaman bir yağ lekesi vardı, tıpkı bir teriye cinsi köpeğin başına benziyordu.

Öğretmenin dairesine varınca azarlarla karşılanıyordum. Neden bu kadar hızlı soluk almaya çalışıyordum acaba? Soluğum neden kesiliyordu? Benim yaşımdaki birinin nefes nefese kalmadan katları uçar gibi çıkması gerekiyordu. Nefes almak her şey demekti. "Nefes almak şarkı söylemenin temelidir ve senin de artık bunu öğrenmiş olman gerekir."

Şan öğretmenim bunları söyledikten sonra hep elinin altında tuttuğu mezurayı çıkarıp, diyaframıma doladı, sonra da soluğumu tutmamı istedi, ardından soluğumu iyice dışarı vermem gerekiyordu. Adam, iki ölçü arasındaki farkı hesaplarken ara sıra başını salladı. "Bu iyi, ilerleme var. Göğsün çok iyi gerçekten harika bir göğse sahipsin. Göğsünü harika genişletebiliyorsun, dahası sana bir şey daha açıklayayım. Sen asla verem olmayacaksın. Bazı şarkıcılar için bu hastalığa yakalanmak kaçınılmazdır; onlar verem olurlar, ama senin için böyle bir ihtimal yok. Nefes egzersizlerini yaptığın sürece, senin için tehlike yok. Bifteği sever misin?" Bu soruya evet cevabını verdim, bifteği çok severdim. "Bak bu çok iyi. Bir şarkıcı için en yararlı yiyecek biftektir. Çok fazla ya da sık yemek yiyemezsin, fakat benimle çalışan tüm opera şarkıcılarına, her gün öğleden sonra saat üçte kocaman bir biftek yemelerini ve bir bardak da siyah bira içmelerini söylerim; bundan sonra da saat dokuzda şarkı söyleyinceye kadar başka hiçbir şey yememeliler."

Bu açıklamalardan sonra ciddi ciddi şan dersine başladık. Adam, sesimin başlangıcının çok iyi olduğunu, gerektiği şekilde geliştiğini ve doğal olduğunu söyledi; gırtlaktan gelen sesler de kötü değildi, fakat orta yok mu, şu orta çok zayıftı. Ortalamayı sağlayabilmek için mezzosoprano şarkılarını söyleyecektim. Adam ara sıra, kendi ifadesine göre benim şu İngiliz yüzümden sıkılıveriyordu. "İngiliz yüzlerinde ifade yoktur. O yüzler hareketli değildir. Ağzın çevresindeki deri hareket etmez ve ses, kelimeler, her şey boğazın arkasından gelir. İşte bu çok kötü. Damak, burnun köprüsü orta sesin geldiği yer burasıdır. Sen Fransızcayı çok güzel ve akıcı konuşuyorsun, ancak İngiliz aksanıyla değil de Midi aksanıyla konuşman şanssızlık. Neden Midi aksanıyla konuşuyorsun?"

Bir dakika kadar düşündükten sonra bunun belki de Fransızcayı Pau'dan gelen bir Fransız hizmetçiden öğrenmemin sonucu olabileceğini belirttim.

Öğretmenim, "Ah işte bu meseleyi açıklıyor," dedi. "Evet, sen Fransızcayı çok düzgün konuşuyorsun; fakat sanki Fransızca değil de İngilizce konuşur gibisin çünkü sesler gırtlağının arkasından çıkıyor. Dudaklarını

hareket ettirmelisin. Dişlerini birbirlerine yakın tut ama *dudaklarını* hareket ettir. Ah, ne yapacağımızı biliyorum."

Mösyö bunları söyledikten sonra da ağzımın bir köşesine bir kalem yerleştirip, mümkün olduğu kadar açık bir ifadeyle şarkı söylememi ve kalemi ağzımdan düşürmemeye dikkat etmemi belirtti. Önceleri bu çok zor geldi, fakat sonunda başardım. Dişlerim kaleme kenetlendi ve ondan sonra da kelimeleri söyleyebilmem için dudaklarımın hareket etmesi gerekti.

Ben bir gün *Samson ve Delilah* operasından bir aryayı söylemeye kalkışınca, mösyö çok öfkelendi. *"Mon ceurs'ouvre a ta voix"* isimli şarkıyı öğrenip öğrenemeyeceğimi sordum, çünkü bu operayı çok seviyordum.

Mösyö, notalara bakıp, "Burada ne var?" diye mırıldandı. "Nedir bu? Hangi perdede yazılmış? Bu parçanın *anahtarı* değiştirilmiş."

Mösyöye şarkının soprano sesi için yazılmış olan notasını getirdiğimi belirttim.

Mösyö, öfke içinde bağırdı. "Ama Delilah bir soprano partisyonu değildir! *Mezzosoprano* için yazılmıştır. Bir operadan bir arya söyleyeceğin zaman, mutlaka yazıldığı perdede söylenmesi gerektiğini bilmiyor musun? Mezzosoprano için yazılmış notaları soprano sesine uyduramazsın, eser önemini tümüyle yitirir. Bunu götür. Eğer doğru mezzo notalarını getirirsen, elbette öğrenirsin."

O günden sonra bir daha özelliği değiştirilmiş parçaları söylemeye çalışmadım.

Bu arada pek çok Fransız şarkısı ve Cherubini'nin o güzel *Ave Maria*'sını öğrenmiştim. Bu şarkının Latince sözlerinin nasıl telaffuz edilmesi gerektiğini aramızda bir süre tartıştık. "İngilizler, Latinceyi İtalyanlar gibi telaffuz ediyorlar. Fransızların ise kendilerine özgü bir telaffuz sistemleri var. Sen İngiliz olduğuna göre İtalyanların sistemini benimsemelisin."

Ayrıca Schubert'in de pek çok şarkısını Almanca söyledim. Almanca bilmediğim halde bu bana zor gelmemişti; ayrıca İtalyanca şarkılar da söylüyordum. Genelde fazla ihtiraslı olmama izin verilmiyordu, fakat altı ay kadar sonra *La Bohéme* operasının ünlü aryası *"Te Gelida Manina"* ile Tosca operasından *"Vissi d'Arte"*yi söyledim.

O günleri gerçekten mutlu geçirdim. Bazen Louvre Müzesi'ni ziyaret ettikten sonra bizi Rumpelmayer'e çay içmeye götürüyorlardı. Açgözlü bir kız için hayatta Rumpelmayer'de çay içmek kadar büyük bir zevk düşünülemez. Ben en çok kestaneli kremalı muhteşem pastaları seviyordum.

Bizi Bois'te yürüyüşlere de götürüyorlardı. Orası büyüleyici bir yerdi. Hatırlıyorum da bir gün ormanın kuytu bir yerinde ikili sıralar halinde yürüyorduk. Ağaçların arasından bir adam göründü; bu klasik bir müstehcen teşhircilikti. Sanırım onu hepimiz görmüştük ama hepimiz sanki olağandışı durum yokmuş gibi davranmıştık ya da ne gördüğümüzü anlayamamıştık. O gün bize eşlik eden Bayan Dryden de saldırıya hazırlanan bir savaş gemisinin kararlılığıyla yürümeye devam etti. Biz de onun peşinden gittik. Belden yukarısı çıplak olan, siyah göğüslü, sivri sakallı adam boynunda pek şık bir kravatla günün büyük bir bölümünü, yatılı okulun ikili sıralar halinde yürüyen süslü genç hanımlarını şaşırtmak, belki de Paris'teki hayat hakkındaki bilgilerini artırmak için ormanın en kuytu köşelerinde dolaşıyordu. Bu arada bildiğim kadarıyla hiçbirimiz bu olaydan diğer kızlara söz etmemiştik; zaten biraz kıkırdamaktan başka bir şey de yapmamıştık. O günlerde hepimiz çok alçakgönüllüydük.

Ara sıra Bayan Dryden'in evinde partiler düzenleniyordu ve bu partilerden birine Bayan Dryden'in bir Fransız vikont ile evli olan eski bir öğrencisinin oğlu Rudy de katılmıştı. Rudy bir Fransız baronu olabilirdi ama dış görünümüyle tam bir Amerikalı kolej öğrencisine benziyordu. Gelinlik çağına gelmiş bir düzine kızın kendisini ilgiyle ve beğeniyle, biraz da romantik duygularla süzdüğünü görünce herhalde delikanlının beti benzi atmış olmalı.

Delikanlı neşeli bir sesle, "Herkesle tokalaşmak zorundayım," dedi. Ertesi gün hepimiz Buz Sarayı'nda, kimimiz buz pateni yaparken kimimiz de kaymayı öğreniyorduk, burada Rudy ile tekrar karşılaştık. Rudy yine çok kibardı, annesini mahcup etmek istemiyordu. İçimizden patenlerle buz sahasında ayakta durmayı başaranlarla sahada birkaç tur attı. Bu tür etkinliklerde çoğu kez olduğu gibi yine şanssızdım. Buz pateni yapmayı daha yeni yeni öğreniyordum ve sahaya çıktığım ilk öğleden sonra paten hocasını

yere düşürmeyi başarmıştım. Bu olayın hocayı fena halde sinirlendirdiğini de söyleyebilirim. Adam meslektaşlarının önünde gülünç duruma düşmüştü. Oysa adam, herkesi hatta en şişman Amerikalı bir hanımefendiyi bile buz üstünde ayakta tutabileceğini söyleyerek övünüyordu. Ancak uzun boylu, sıska bir kızın onu yere devirmesi, herhalde adamı oldukça öfkelendirmiş olmalıydı. Bu hadiseden sonra hoca beni mümkün olduğu kadar seyrek piste çıkardı. Neyse, ben zaten Rudy ile buz pistine çıkmayı göze alamazdım; belki onu da yere düşürürdüm ve çocuğun buna canı sıkılabilirdi.

Rudy'yi görünce bana bir şeyler oluyordu. Onunla sadece birkaç kez karşılaşmıştık, ama bu karşılaşmalar bir geçiş noktasını simgeledi. O andan sonra ben kahramana tapma bölgesinden ayrıldım. İşte gerçek ya da hayali kişiler, kitaplardaki kahramanlar, halkın gözü önündeki kişiler, eve gelen gerçek kişiler, bunların hepsi için beslediğim romantik duygular o anda sona erdi. Artık âşık olmaya ya da kendimi sevdiklerim uğruna feda etmeye hiç gücüm kalmamıştı. O günden itibaren genç erkekleri sadece birer genç erkek olarak düşünmeye başladım; onlar tanışmaktan hoşlandığım, heyecan verici yaratıklardı ve bir gün onların arasından kocamı "Bay Doğru"yu bulacağıma inanıyordum. Rudy'ye âşık olmadım -eğer onunla daha sık karşılaşsaydım belki de âşık olurdum- fakat ben birdenbire kendimi farklı hissetmeye başladım. Gizli gizli koca arayan kadınlar dünyasının bir bireyi olmuştum. O andan itibaren, benim taptığım son kahramanlardan biri olan Londra piskoposunun hayali de aklımdan silinmeye başladı. Ben gerçek genç adamlarla tanışmak istiyordum, aslında ne kadar çok erkek tanırsam o kadar iyi olacaktı.

Şimdi Bayan Dryden'in okulunda ne kadar kaldığımı pek hatırlayamıyorum; bir yıl mı, belki de on sekiz ay, ama sürenin iki yılı bulduğunu hiç sanmıyorum. Benim değişiklik meraklısı annem, yakın gelecekte eğitim planında başka değişiklikler önermeye niyetli görünmüyordu; belki onu heyecanlandıracak bir yenilik kulağına çalınmamıştı. Fakat sanırım beni neyin tatmin ettiğini sezgileriyle anlamıştı. Ben de önem taşıyan şeyleri öğreniyordum, bunlar benim benliğime hayata ilgi duymanın bir parçası olarak yerleşiyordu.

Paris'ten ayrılmadan önce bir hayalim sona erdi. Bayan Dryden, eski öğrencilerinden birini Kontes Limerick'i bekliyordu. Kontes çok başarılı bir piyanistti ve Charles Fürster'in öğrencisiydi. Bu tür etkinliklerde genellikle piyano dersleri alan öğrencilerden ikisi üçü küçük bir konser verirlerdi. Ben de o öğrencilerden biriydim. Sonuç felaketti. Daha konser öncesinde sinirlerim bozulmuştu, fakat bu olağandışı bir durum değildi, yani doğal sayılabilecek bir durumdu, ama daha piyanonun başına oturur oturmaz yetersizlik duygusu beni kontrolü altına aldı. Yanlış notalar çaldım, tempom bozuldu, müziği yorumum amatörce ve abartılıydı; tek kelimeyle berbattım.

Hiç kimse Lady Limerick'ten daha anlayışlı davranamazdı. Kadın daha sonra benimle konuştu ve ne kadar sinirli olduğumu fark ettiğini, kişilerin sık sık böyle durumlara düştüklerini ve bunun da sahne korkusu olarak yorumlandığını belirtti. Belki de ileride dinleyicilerin önünde çalmak konusunda deneyim kazandığım zaman, bu korkudan kurtulabilecektim. Bu güzel sözler için kadına minnet duymuştum, fakat ben meselenin bu kadar basit olmadığını biliyordum.

Piyano çalışmaya devam ettim. Ama eve dönmeden önce Charles Fürster'e çok çalışıp kendimi müziğe adarsam günün birinde profesyonel bir piyanist olup olamayacağımı sordum. Charles Fürster çok anlayışlıydı, fakat bana yalan söylemedi. Charles Fürster, benim dinleyici karşısında piyano çalabilecek mizaçta biri olmadığımı belirtti ve ben de onun haklı olduğunu biliyordum. Bana gerçeği açıkladığı için ona minnettardım. Ancak bir süre üzülüp durdum, fakat bu konu üzerinde elimden geldiğince fazla durmamaya özen gösterdim.

Eğer dünyada her şeyden fazla istediğiniz bir şeyi elde edemeyecekseniz, bunun üzerinde durup üzülmek ve umutlanmak yerine, gerçeği kabullenip yolunuza devam etmeniz çok daha iyidir. Erkenden gelen olumsuz açıklama beni geleceğe hazırladı; herhangi bir gösteri sanatında başarı sağlamama, mizacımın uygun olmadığını bana öğretti. *Fiziksel* karşı koymayı kontrol altında tutamadığımı söyleyerek bunu izah edebilirim.

4. BÖLÜM

FLÖRT ETMEK, KUR YAPMAK, EVLİLİK TEKLİFİ, EVLİLİK

Victoria Dönemi'nin Gözde Oyunu

BİR

Ben Paris'ten döndükten kısa bir süre sonra annem ağır bir hastalığa yakalandı. Doktorların alışılagelmiş tavırlarıyla anneme sırayla apandisit, paratifo, safrakesesi taşları ve daha birkaç hastalık teşhisi konuldu. Annemin ameliyat masasına yatırılmasına birkaç kez ramak kaldı. Tedavi yöntemleri onu iyileştiremiyordu; sürekli fenalık geçiriyordu ve başka ameliyatlar da gündeme gelmişti. Annem de amatör bir doktordu. Ağabeyim Ernest, tıp öğrencisiyken, annem giderek artan bir hevesle ona derslerinde yardımcı olmuştu. Aslında annem, ağabeyimden çok daha iyi bir doktor olabilirdi. Ernest, sonunda kan görmeye dayanamadığı gerekçesiyle doktor olma fikrinden vazgeçmişti. Ama o zamana kadar da annem, ağabeyim kadar eğitim görmüş sayılacak duruma gelmişti; ayrıca o kanı, yaraları ya da göze kötü gelen diğer fiziksel bozuklukları önemsemiyordu. Annemle ne zaman birlikte diş doktoruna gitsek, annem *Queen* ya da *Tatler* gibi dergiler yerine *Lancet* ya da *British Medical Journal* gibi tıp dergilerini alıp okumaya başlıyordu.

Sonunda doktorlar annemin sabrını tükettiler. "Onların bildiklerini sanmıyorum, aslında ben de bilmiyorum. Sanırım yapılacak en iyi iş, kendimi doktorların elinden kurtarmak olacak."

Ama annem kendine yine bir doktor bulmayı başardı. Şu yumuşak başlı diye tanımlanabilecek kişilerdendi ve kısa bir süre sonra doktor, an-

neme güneş ve ılık, kuru bir iklimi tavsiye etti. Annem bunun üzerine bana, "Kış için Mısır'a gideceğiz," dedi.

Bir kez daha evi kiraya vermek için kolları sıvadık. O günlerde seyahat masraflarının çok düşük olması, denizaşırı yerlerde geçimin, Ashfield için istenen kira ücretinden oldukça düşük olması büyük şanstı. Tabii Torquay o dönemde hâlâ kış tatilleri için ideal bir merkez sayılıyordu. Yaz aylarında oraya hiç kimse gitmezdi ve bölgenin yerlileri de "korkunç sıcak"tan kurtulmak için başka bölgelere giderlerdi. (Bu korkunç sıcağın nasıl olduğunu tahmin edemiyorum. Şimdilerde ben Güney Devon'u yaz aylarında çok fazla soğuk buluyorum.) İnsanlar genellikle kırsal kesime gider orada ev tutarlardı. Annemle babam da bir kez böyle yapmışlar, fakat orada havayı öylesine sıcak bulmuşlar ki babam, tek atlı küçük bir araba kiralayıp nerdeyse her gün öğleden sonra arabasıyla Torquay'daki evimize gidip bahçede oturmuş. Zaten, Torquay o yıllarda İngiltere'nin Riviera'sı sayılıyordu ve insanlar oradaki möbleli villara büyük kiralar ödüyorlardı. Neşeli bir kış mevsiminde öğleden sonraları düzenlenen konserler, konferanslar, ara sıra dans gösterileri ve akla gelebilecek bir sürü sosyal etkinlik söz konusuydu. Ben de artık "sosyeteye takdim edilme"ye hazırdım. Saçlarım başımın üstünde, o dönemde Yunan stili olarak bilinen saç modeline uygun olarak bukleleri enseden yukarı toplar ve başıma bir çeşit bant takardım. Bu gerçekten çok hoş bir modeldi, özellikle de gece kıyafetlerine çok yakışıyordu. Saçlarım çok uzundu, rahatça saçlarımın üzerine oturabilirdim. Bu da her nedense bir kadında övünülecek bir özellik sayılıyordu; hem de aslında saçların kesinlikle şekle girmediği ve sürekli dağıldığı anlamına gelmesine rağmen. Kuaförler, bu sorunu gidermek amacıyla "postiş"i yarattılar; kendi saçlarınızı sımsıkı bağlayıp, sonra da başınıza takma saçları tokalarla tutturuyordunuz.

"Sosyeteye takdim" bir kızın hayatında çok büyük önem taşıyan bir etkinlikti. Eğer haliniz vaktiniz yerinde ise anneniz sizin için danslı bir davet düzenliyordu. Hatta bir mevsimliğine Londra'ya bile gitmeniz söz konusuydu. Tabii bu sosyeteye takdim mevsimi son yirmi otuz yıl içinde ticari amaçlı ve çok iyi örgütlenmiş bir para sızdırma yöntemine dönüşmüştü. O zamanlar, siz insanları özel dans gecesine çağırırdınız ve danslı partileri-

ne çağrıldığınız kişiler de sizin şahsi dostlarınız olurdu. Bu partilere yeterli sayıda erkek davetli bulabilmek her zaman kolay olmuyordu; fakat bu danslar genelde resmi olmayan toplantılardı ya da kalabalık bir davetli grubuyla katıldığınız yardım amaçlı danslardı.

Tabii benim hayatımda böyle bir şey asla olamazdı. Madge'in sosyeteye takdimi, New York'ta gerçekleşmişti ve ablam orada partilere, danslara katılmıştı; fakat babamın durumu, Madge'e Londra'da bir sosyeteye takdim etkinliği düzenlemesine müsait değildi ve şimdi de hiç kuşkusuz benim için böyle bir düzenleme yapılması söz konusu olamazdı. Fakat annem, bir kızın doğum hakkı saydığı sosyeteye takdim etkinliğini benim için de gerçekleştirmeye pek hevesliydi, yani kız evladın kazadan çıkan bir kelebek gibi küçük okullu kızdan bir genç hanımefendiye dönüşmesi başka kızlarla ve bir sürü delikanlıyla tanışması ve kısacası kendine uygun bir eş bulma şansını elde etmesi çok önemliydi.

Herkes, genç kızlara yakınlık göstermeyi görev sayıyordu. Genç kızlar, ev partilerine çağrılıyorlardı ve onlar için hoş tiyatro akşamları düzenleniyordu. Gezip tozabilmek için tüm arkadaşlarınıza güvenebilirdiniz. Fransızlar ise kızlarını korumak için, sadece koca olmaya aday sayılabilecek, çılgın gençlik dönemlerini tamamlamış, bir eşi geçindirmeye yetecek para ve mülke sahip erkeklerle tanışmalarına izin veriliyordu. İngiliz kızları için bu, söz konusu bile değildi. Ben bunun iyi bir sistem olduğuna inanıyorum; bu kesinlikle mutlu evliliklerin oranının yüksek olmasını sağlamıştır. İngilizlerin, genç Fransız kızlarının zengin yaşlı erkeklerle evlenmeye zorlandıkları iddiası kesinlikle doğru değildi. Bir Fransız kızı, kendi seçimini yapabilirdi, fakat bu kesinlikle sınırlı bir seçimdi. Bir Fransız kızının seçmek isteyeceği çılgın eğlence düşkünü bir erkeğin, kızın yörüngesine girmesine kesinlikle izin verilmezdi.

İngiltere'de durum böyle değildi. Kızlar dansa gidip, her çeşit erkekle tanışıyorlardı. Kızların anneleri de refakatçi olarak partilere katılıyor ve bir köşede yorgun argın oturuyorlardı, fakat anneler aslında biraz çaresizdiler. Kuşkusuz kızlarının dostluk kurmalarına izin verecekleri erkekler konusunda çok dikkatliydiler, ama yine de oldukça fazla seçenek vardı; üs-

telik kızlar istenmeyen erkekleri tercih etmeye, hatta onlarla nişanlanacak kadar işi ileri götürmeye ya da "anlayışlılık" olarak nitelendirilen durumu tercih etmeye pek meraklıydılar. "Anlayış göstermek" gerçekte yararlı bir kavramdı. Bu sayede, ebeveynler kızlarının seçimine karşı çıkıp araya soğukluk girmesini engelliyorlardı. "Sen daha çok gençsin hayatım ve elbette Hugh'un çok çekici bir erkek olduğundan eminim, fakat o da çok genç ve henüz hayatını düzene sokamamış. Onunla aranızda bir anlaşma yapmamanız için bir neden göremiyorum, pekâlâ ara sıra buluşabilirsiniz ama mektuplaşma ve resmen nişanlanma yok." Bundan sonra ebeveynler, hissettirmeden kızın aklını çelip ona ilk delikanlıyı unutturacak uygun başka bir genç arayışına girişiyorlardı. Bunda da çoğu zaman başarılı oluyorlardı. Doğrudan karşı çıkmak, tabii kızın ilk seçtiği erkeğe sıkı sıkıya bağlanmasına neden olacaktı; fakat delikanlının aile tarafından kabul edilmesi, işin cazibesini yok ediyordu ve kızların çoğu mantıklı olmayı başardıkları için genellikle fikir değişitiriyorlardı.

Maddi durumumuzun kötü olması yüzünden annem benim alışılmış kurallara göre sosyeteye takdim edilmemin çok zor olacağını düşünüyordu. Onun nekahet dönemi için Kahire'yi seçmesinin de benim yüzümden olduğunu düşünüyordum ve bu çok iyi bir seçim sayılırdı. Ben utangaç bir kızdım, sosyal bakımdan pek parlak değildim; dans etmeye, genç erkeklerle konuşmaya ve geride ne kalmışsa hepsine günlük faaliyetler gözüyle bakabilseydim, bu benim gerçekten değerli bir deneyim sahibi olmamı sağlardı.

Kahire bir kızın bakış açısından bir zevk dünyası gibiydi. Orada üç ay kaldık ve her hafta tam beş kez dansa gittim. Danslı partilerin her biri kentin büyük otellerinde düzenlenmişti. Kahire'de konuşlandırılmış üç dört alay vardı; her gün polo oynanıyordu ve oldukça pahalı bir otelde kalmanın karşılığında bu etkinliklerin hepsinden yararlanabiliyordunuz. Pek çok kişi kış mevsimini geçirmek için oraya gidiyordu ve çoğunluk da annelerle kızlardan oluşuyordu. Önceleri çok çekiniyordum ve pek çok konuda çekingenliğim devam etti; fakat dans etmeyi tutku derecesinde seviyordum ve iyi dans ediyordum. Ayrıca genç erkeklerden de hoşlanıyordum, dahası çok geçmeden onların da benden hoşlandıklarını anladım, kısacası her şey yolunda gidiyor-

du. Daha on yedi yaşındaydım ve Kahire, benim için hiçbir anlam taşımıyordu, on sekiz ile yirmi bir yaşları arasındaki genç kızlar ender olarak genç erkeklerden başka şeyleri düşünürler ki bu da oldukça doğaldır.

Flört sanatı günümüzde unutulmuş gibi, fakat o zamanlar çok yaygındı. Bu, hayata iyi bir başlangıç sayılır: "Kızlar ve oğlanlar" dediğim farklı cinsler arasındaki yarı duygusal-yarı romantik bağlılığı kastediyorum. Bu, onlara çok zorlu aşamalardan geçirmeden ya da düş kırıklığı yaratacak bir ücret ödemeden hayat hakkında bir şeyler öğretiyordu. Arkadaşlarım arasında ve onların ailelerinde gayri meşru çocukların varlığını hatırlamıyorum. Hayır, yanılıyorum. Bu aslında hiç de hoş bir hikâye değildi. Tanıdığımız bir kız tatilini geçirmek için okuldan bir arkadaşının evine gitmişti ve okul arkadaşının yaşını başını almış, kötü şöhretli babası tarafından baştan çıkarılmıştı.

Cinsel ilişkilere girmek çok zordu; çünkü genç erkekler, genç kızlara büyük değer veriyorlardı ve çevrede adlarının kötüye çıkması, kızlara olduğu kadar erkeklere de zarar verirdi. Erkekler seks oyunlarını, genellikle onlardan yaşları hayli büyük evli kadınlarla ya da Londra'da hiç kimsenin tanımadığı "küçük arkadaşlarla" oynamayı tercih ediyorlardı. İrlanda'da bir ev partisine katıldığım zaman yaşanan küçük bir olayı hatırlıyorum. Evde iki üç kız ve çoğu subay olan birkaç erkek vardı ve subaylardan biri, bir sabah erkenden İngiltere'den bir telgraf aldığını bahane ederek evden ayrılmıştı. Bu kesinlikle doğru değildi. Subayın ayrılış nedenini hiç kimse bilmiyordu, fakat genç adam çok iyi tanıdığı ve yaşı hayli büyük olan bir kıza sırrını açıklamıştı; genç subay, onun derdini bu kızın anlayacağından emindi. Öğrendiğimize göre, genç subaydan, bulundukları yerden hayli uzakta olan bir evde düzenlenen danslı partiye kızlardan birini götürmesi istenmişti ve diğer kızlar bu partiye davetli değillerdi. Genç adam, kızı oraya götürmek üzere yol çıkmıştı, fakat yolda kız ona bir otelde durup, bir oda tutmalarını önermişti. Kız, "Dansa biraz geç gidebiliriz, kimse bunu fark etmez, ben sık sık böyle yapıyorum," demiş. Genç adam öylesine dehşete düşmüş ki teklifi geri çevirdiği için de ertesi gün onunla bir daha karşılaşmayı göze alamamış. İşte partiden apar topar ayrılmasının nedeni buymuş.

Ben kulaklarıma inanamıyordum. O kız çok iyi yetiştirilmiş birine benziyordu; gençti, annesi babası çok hoş insanlardı ve daha bir sürü meziyeti vardı. Bir erkeğin evlenmek isteyeceği nitelikte bir genç kızdı.

O günlerde genç kızların safiyetine hâlâ büyük önem veriliyordu. Bu yüzden baskı altında tutulduğumuzu hiç sanmıyorum. Romantik arkadaşlıklar kuşkusuz seks ya da seks yapma ihtimaliyle biraz renkleniyordu ve bu da bizi yeterince tatmin ediyordu. Kur yapmak, ne de olsa tüm hayvanlarda kabul gören bir yöntemdir. Erkek çalım yaparak dişiye yaklaşır ve dişi sanki hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi davranır ama gizli gizli buna sevinir. Bunun gerçek bir yakınlaşma olmadığını bilirsiniz ama bu da bir çeşit çıraklık dönemidir. Saz şairleri, flörte ilişkin şarkılar bestelemekte haklıydılar. *Aucassin ve Nicolette*'yi sevimliliği, doğallığı ve samimiliği yüzünden her zaman tekrar tekrar okuyabilirim. Gençlik günlerinden sonra bir daha asla o özel duyguyu tadamazsınız; bir erkekle arkadaş olmanın heyecanı, ilgi çekmenin zevkini, erkekle aynı şeylerden hoşlanmak, sizin tam o sırada düşündüğünüz şeyi, öbürünün söyleyivermesi gibi... Bunların büyük bir kısmı boş hayallerdir tabii, fakat aynı zamanda çok da harika hayallerdir ve bence her kadının hayatında yer alması gerekir. Daha sonra kendi kendinize gülümseyerek şöyle diyebilirsiniz: "Ben gerçekten budala bir gencin tekiymişim."

Ancak Kahire'deyken âşık olmaya ucundan kenarından bile yaklaşamadım. Yapılacak pek çok işim vardı. Çevremde çok şey yaşanıyordu ve pek çok da yakışıklı, kişilikli, genç erkek vardı. Benim kalbimde kıpırtılar yaratan erkekler, bir çocuğu memnun etmek uğruna birkaç kez dans etmeyi göze alan kırklı yaşlarda olanlardı, bunlar benim güzel bir yavrucak olduğumu söyleyerek bana takılıyorlardı, ama hepsi bundan ibaretti. Toplumun kurallarına göre, dans programınızda bir kavalye ile aynı gecede en fazla iki kez dans edebilirdiniz. Bazen bu uygulamayı üçe çıkarmak da mümkün olabiliyordu, fakat size eşlik edenleri keskin bakışları sürekli üzerinizde oluyordu.

Kuşkusuz bir genç kızın ilk gece elbiseleri büyük sevinç kaynağı oluyordu. Benim küçük dantel farbalaları olan uçuk yeşil, şifon bir kıyafetim vardı, bir de beyaz ipekten sade bir elbisem, ayrıca Ninecik'in eski sandık-

larından çıkardığı turkuvaz mavisi tafta bir elbisem vardı. Elbisenin malzemesi tek kelimeyle harikaydı; fakat uzun yıllar sandıkta kapalı kaldığı için Mısır'ın iklimine dayanamadı ve bir akşam tam da dansın ortasında etek dikişlerinden ayrıldı, kollar ve boyun kısmı da söküldü, bunun üzerine ben telaşla tuvalete koştum.

Ertesi gün, Kahire'nin yabancı asıllı kadınlarına hizmet veren terzilerden birine gittik. Elbiseler, çok pahalıydı, benim İngiltere'den alınan kıyafetlerim çok ucuzdu. Ama yine de hoş bir elbiseye sahip oldum; uçuk pembe satenden yapılmıştı ve bir omzun üzerine bir buket pembe gül iliştirilmişti. Tabii benim istediğim siyah bir gece elsbisesiydi; kızların hepsi de olgun görünebilmek için siyah bir gece elbisesine sahip olmak istiyorlardı. Ve annelerin hiçbiri kızlarının siyah tuvalet giymelerine izin vermiyordu.

İkisi de 60. Piyade Alayı'nda görevli olan Trelawny ve arkadaşı benim en önde gelen kavalyelerimdiler. Daha yaşlı olan subaylardan Yüzbaşı Craik, hoş bir Amerikalı genç kızla nişanlıydı; yüzbaşı bir gece beni bir danstan sonra annemin yanına götürüp şöyle dedi: "İşte kızınızı getirdim. Dans etmeyi öğrenmiş. Hatta çok da güzel dans ediyor. Şimdi de ona konuşmayı öğretseniz iyi olur." Bu yerinde bir kınamaydı. Ne yazık ki hâlâ konuşamıyordum.

Güzel sayılırdım. Tabii şimdi aileme çok sevimli bir kız olduğumu söylediğimde buna kahkahalarla gülüyorlar. Kızım ve arkadaşları, "Ama anne sevimli olamazdın. Şu berbat fotoğraflara bir baksana," diyorlar. O günlerde çekilmiş fotoğraflardan bazılarının feci oldukları doğru, fakat sanırım o dönemde giydiğimiz kıyafetlerden kaynaklanan bir sonuç bu. O dönemde bizler kocaman, nerdeyse yarım metre genişliğinde iğrenç hasır şapkalar giyiyorduk; bunlar kurdeleler, çiçekler ve kocaman peçelerle süsleniyordu. Çoğu zaman böyle şapkalar giyerek stüdyo fotoğrafları çekiliyordu, bazen şapka çene altında düğümlenen bir kurdeleyle başa bağlanıyordu. Ya da bazen kıvır kıvır saçlarınızla, kulağınıza dayadığınız bir telefon ahizesini anımsatan kocaman bir buket gül ile poz veriyordunuz. Eski fotoğraflarıma bakarken, sosyeteye takdim edilmemden önce çekilmiş olan bir fotoğraf dikkatimi çekti. Başımın iki yanından aşağı inen örgülerle bir çıkrık önünde poz verdiğim fotoğraf bayağı ilgi çekiciydi. (Poz ver-

mek için neden çıkrık önünü seçtiğimi de sadece Tanrı bilir.) Vaktiyle bir genç adamın bana dediği gibi: "Gretchen pozunu çok seviyorum." Galiba ben *Faust*'taki Marguerite'e oldukça benziyordum. Kahire'de çekilmiş hoş bir fotoğraf vardı; o koyu mavi, kocaman, bir kenarında pembe bir gül olan daha sade hasır bir şapkayla çekilmişti bu fotoğraf. O şapka yüzde hoş bir açı yaratıyordu ve çoğu şapka gibi kurdelelerle süslü değildi. Elbiseler ise genellikle gösterişli ve çok süslüydüler.

Çok geçmeden poloyu deliler gibi sevmeye başladım, artık her gün öğleden sonra polo maçlarını seyrediyordum. Annem benim kültür hazinemi zenginleştirmek için ara sıra müzeye götürüyordu. Bir gün Nil'den yukarı çıkıp Luxor'un zenginliklerini görmemi istedi. Gözlerimden yaşlar süzülerek bu teklife karşı çıktım: "Yoo, hayır. Anne, hayır, lütfen şimdi gitmeyelim. Pazartesi günü maskeli balo var ve salı günü de piknik yapmak için Sakkara'ya gitmeye söz verdim..." Daha bir sürü bahane sıraladım. Tarihi harikalar benim görmek istediğim son şeydi ve annemin beni götürmemesine sevinmiştim. Luxor, Karnak, Mısır'ın güzellikleri beni yaklaşık yirmi yıl sonra büyüleyeceklerdi. Eğer onlara değerbilmez gözlerle baksaydım, gerçekten çok yazık olacaktı.

Hayattaki en büyük yanılgılara bazı şeyleri yanlış zamanda gördüğünüzde ya da duyduğunuzda düşersiniz. Örneğin Shakespeare'i okulda öğrettikleri için ünlü şaire yazık olmuştur; sahnede gösterilmek için yazıldığından Shakespeare'in eserlerini sahnede temsil edilirken izlemelisiniz. Böylece Shakespeare'in değerini, çok gençken, kelimelerin ve şiirin güzelliğini anlayabilirsiniz. Torunum Matthew'yu sanırım on bir, on iki yaşlarındayken Stratford'da *Macbeth* ve *Windsor'un Şen Kadınları* isimli oyunlarına götürdüm. Torunum iki eseri de beğenmişti ama hiç beklenmedik bir yorum yaptı. Şaşkınlık dolu bir sesle bana şöyle dedi: "Biliyor musun, eğer bu eserlerin Shakespeare'e ait olduklarını önceden bilmeseydim, buna asla inanamazdım." Bu sözler açıkça Shakespeare'i onayladığını gösteriyordu, ben öyle anladım.

Macbeth, Matthew'nun beğenisini kazandığı için, daha sonra *Windsor'un Şen Kadınları*'nı da izledik. O günlerde, eserin gerektiği şekilde, eski bir İngiliz güldürüsü olarak sahneleneceği söylenmişti. *Şen Kadınları*

son olarak izlediğimde, 1965 yılında öylesine sanatsal bir gösteri sergilenmişti ki, Windsor Eski Parkı'ndaki kış güneşinden çok uzaklara gittiğinizi hissediyordunuz. Çamaşır sepeti bile artık kirlilerle dolu bir sepet değil, sadece hasırdan yapılmış bir simgeydi. Bir komedi simgelerle anlatılıyorsa, bundan zevk alamazsınız. Eski bildik muhallebi oyunu... Yüze gerçek muhallebi sürülmedikçe bir kahkaha tufanı yaratmasına imkân yoktur. Üzerinde Kuşlar İçin Muhallebi Tozu yazılı küçük bir kartonu, dikkatle yüze sürünce aynı etki oluşmaz, çünkü burada simgecilik uygulanmıştır, ama güldürü unsuru eksik kalmıştır. *Windsor'un Şen Kadınları*'nın Matthew'ya gerçekten iyi geldiğini açıklamaktan sevinç duyuyorum, Gal'li öğretmen özellikle çok keyif almıştı.

Bence gençlere, bizlerin alışılmış, sıradan saydığımız şeyleri tanıtmaktan daha hoşa gidecek bir şey olamaz. Bir keresinde Max ile birlikte Fransa'da Loire bölgesindeki şatolara motorla bir tur düzenlemiştik, kızım Rosalind ve bir arkadaşı da bizimle beraberdi. Kızımın arkadaşı gördüğümüz şatoların hepsini sadece bir ölçütle değerlendiriyordu: "Burada gerçekten bol şamatalı eğlenceler düzenlenmiş olmalı, öyle değil mi?" Daha önce, hiç Loire'deki şatoları çılgın eğlencelerin mekânı olarak düşünmemiştim, fakat yine söylüyorum, bu zekice bir gözlemdi. Fransa'nın eski kralları ve soyluları, gerçekten şatolarını çılgın eğlenceler için kullanıyorlardı. Bundan çıkarılacak ders -her zaman her şeyden ders çıkarmam öğretilmişti- öğrenmek için hiçbir zaman yaşlı sayılmazsınız. Size her zaman hiç beklemediğiniz bir anda yeni bir düşünce sunulabilir.

Bu beni Mısır'dan çok uzaklara götürdü. Bir olay bir başkasına yol açar; zaten neden öyle olmasın ki. Şimdi bakıyorum da, Mısır'da geçirdiğimiz o kış, hayatımızdaki pek çok sorunu çözmüştü. Annem maddi sorunlar nedeniyle genç kızının sosyal yaşamını geliştirmekte zorlanmış, ama sonunda bir çözüm bulmuş, ben de beceriksizliğimden kurtulmuştum. Benim dönemimde, nasıl davranmam gerektiğini biliyordum. Artık yaşam biçimimiz öyle farklı ki, bunları izah etmek neredeyse imkânsız.

İşin kötü yanı, günümüz kızlarının flört sanatı hakkında hiçbir şey bilmemeleri. Söylediğim gibi flört etmek benim kuşağımın kızları tarafından dikkatle geliştirilmiş bir sanattı. Kuralları yukarıdan aşağıya, aşağıdan yu-

karıya ezbere biliyorduk. Fransa'da hiçbir genç kızın bir genç erkekle yalnız bırakılmadığı doğrudur, fakat İngiltere'de kesinlikle böyle değildi. Bir erkekle yürüyüşe çıkardınız, atla gezinti yapardınız, fakat genç bir adamla dansa gidemezdiniz; ya anneniz orada otururdu ya da varlıklı bir dul kadının veya genç bir evli kadının size eşlik etmesi uygun olurdu. Ancak, genç adamla dans ettikten sonra, mehtapta yürüyüşe çıkabilir veya limonlukta baş başa oturup kuralları çiğnemiş sayılmadan sohbet edebilirdiniz.

Dans programını hazırlamak zor bir sanattı ve benim özellikle başarılı olamadığım bir uğraştı. Diyelim ki bir partiye gittiniz: A, B, C diye üç kız; D, E, F diye üç delikanlı var. Bu gençlerin her biriyle en az iki kez dans etmeniz gerekir, belki de bu delikanlılardan biriyle yemeğe bile gidebilirsiniz; tabii ikinizden biri bunu yapmamak için özel çaba harcamıyorsa. Programın geri kalan bölümü dilediğiniz gibi düzenleyebilirsiniz. Orada sıraya girmiş pek çok genç erkek vardır ve içlerinden bazılarını -yaşlılarını- görmek istemezsiniz bile size yaklaşırlar. Bundan sonra işin zor kısmı başlar. Delikanlıların programınızın henüz dolmamış olduğunu görmelerini önlemeye çalışırsınız ve kuşkulu bir tavırla on dört numaralı dansı ona ayırabileceğinizi söylersiniz. İşin zor yanı dengeyi bulabilmektir. Dans etmek istediğiniz genç erkekler, orada bir yerlerdedirler, fakat bu kişiler yanınıza gelmekte gecikirlerse, programınız dolmuş olabilir. Diğer taraftan yanınıza gelen ilk genç adamlara yalan söylerseniz, programınızda boşluklar olabilir ve bunlar doğru genç adamlarla doldurulamayabilirler. O zaman siz de oturup dans edenleri izlersiniz ve ağaç olup kalırsınız. Ah hele bir de gizli gizli gelmesini beklediğiniz genç adam sizi sürekli yanlış yerlerde aradıktan sonra birden karşınıza çıkıverirse bu büyük acı verir. Bu genç adama üzülerek, "Sadece ikinci gösteride ve on numarada boşluğum var," dersiniz.

Genç adam, "Ayy, canım herhalde bundan daha iyisini yapabilirsin," diye yalvaran bir sesle konuşur.

Programınıza bakıp biraz düşünürsünüz. Dans randevularını değiştirmek hoş bir davranış değildir. Bu kabul edilemez, sadece ev sahibeleri ve anneler tarafından değil, aynı zamanda genç erkekler tarafından da. Delikanlılar bazen intikam almak için dans randevularını bozabilirler. Dans programınıza bakınca, belki daha önce size kötü davranmış, dansa geç gel-

miş, akşam yemeğinde sizden çok başka bir kızlarla sohbet etmiş bir genç adamın ismini görürsünüz. Eğer durum buysa, onu gerektiği şekilde reddedersiniz. Çok ender olarak, sadece çaresiz kaldığınızda, kötü dans eden ve ayaklarınıza gerçekten ıstırap çektiren bir genç adamı da program dışı bırakabilirsiniz. Fakat ben bunu yapmayı hiçbir zaman istemedim; çünkü ben yufka yürekliydim ve herkesin kötü davranacağını bildiğim zavallı bir genç adama böyle davranmanın zulüm olacağını düşünüyordum. Bütün bunlar, aslında dans adımları kadar karmaşıktı. Bazı bakımlardan çok eğlenceliydi fakat başka bakımlardan da sinir bozucu sayılırdı. Her neyse... Tecrübe arttıkça kişinin davranışları da düzene giriyordu.

Mısır'a gitmenin bana çok yardımı oldu. Benim doğuştan gelen çekingenliğimi hiçbir şey bu kadar çabuk gideremezdi. Bir genç kız için bu, kuşkusuz harika bir üç aylık dönemdi. En az otuz genci yakından tanıyabildim. Sanırım yaklaşık altmış kez dansa gittim; ama âşık olamayacak kadar küçüktüm ve çok fazla eğleniyordum, bu da benim için büyük şanstı. Ara sıra bronz tenli orta yaşlı albaylara alıcı gözüyle baktım, fakat çoğu çekici evli kadınlara bağlanmışlardı, başka erkeklerin eşlerine... Ve genç, sönük kızlara hiç ilgi duymuyorlardı. Bir ara genç, ciddi görünüşlü benimle ilgilenen Avusturyalı bir konta tutulmuş gibiydim. Bu adamdan ne kadar uzak kalmaya çalıştıysam, o hep beni buldu ve onunla vals yapmamı sağladı. Daha önce de belirttiğim gibi vals benim sevmediğim tek danstı ve kont da vals yapmakta ustaydı; yani pek çok kez son hızla ters dönüş yapmanız gerekiyordu, bu da benim başımı öylesine döndürüyordu ki hep yere düşmekten korkuyordum. Bayan Hickey'in dans sınıfında ters dönüş hiç de hoş bir uygulama sayılmıyordu ve bu nedenle ben de bu hareketi yeterince çalışmamıştım.

Kont, daha sonra annemle küçük bir görüşme yapmak istediğini söylüyordu. Sanırım kont niyetinin ciddi olduğunu göstermek istiyordu. Tabii kontu annemin yanına götürmek zorundaydım, o da gecenin cezasına katlanabilmek için bir duvara yaslanıp oturmuştu, dans geceleri annem için gerçekten bir cezaydı. Kont, annemin yanına oturup yanılmıyorsam yirmi dakika kadar onu gayet ciddi bir tavırla oyalamaya çalıştı. Daha sonra eve döndüğümüzde annem azarlayıcı bir tonla bana, "Şu küçük Avusturyalıyı

neden benimle konuşması için yanıma getirdin, söyler misin? Onu bir türlü başımdan savamadım," dedi. Bunu elimde olmadan yapmak zorunda kaldığıma annemi inandırmaya çalıştım. Adamın ısrarlarına karşı çıkamadığımı belirttim. Annem, "Neyse, pekâlâ, bundan sonra daha dikkatli davranmaya çalış, Agatha," dedi. "Genç erkekleri benimle konuşmaları için yanıma getirmene katlanamam. O gençler bunu sırf kibar olmak ve annelerin üzerinde iyi bir etki yaratmak için yaparlar." Anneme, kontun berbat biri olduğunu söyledim. Annem de bana kontun çok hoş görünüşlü, iyi yetiştirilmiş ve iyi dans eden biri olduğunu söyledi ve, "Fakat onu çok sıkıcı bulduğumu da belirtmeliyim," diye ekledi.

Arkadaşlarımın çoğu genç astsubaylardı ve onlarla arkadaşlığımız samimi olmasına karşın hiç de ciddi değildi. Onların polo maçlarını seyrediyordum iyi oynamazlarsa dalga geçiyordum, başarılı olurlarsa alkışlıyordum ve onlar da benim karşımda yeteneklerini başarıyla sergilemek için çaba harcıyorlardı. Yaşça birazcık büyük olan erkeklerle konuşmakta zorluk çekiyordum. Artık çoğunun isimlerini hatırlamıyorum fakat benimle oldukça sık dans eden bir Yüzbaşı Hibberd vardı. Gemiyle Kahire'den Venedik'e dönerken annemin yaptığı açıklama benim için büyük bir sürpriz olmuştu. "Biliyor musun, Yüzbaşı Hibberd, galiba seninle evlenmek istiyordu."

Şaşırarak, "Nee?" dedim. "Yüzbaşı bana evlenme teklif etmedi ve benzer imada da bulunmadı."

Annem, "Hayır," dedi. "Yüzbaşı bunu bana söyledi."

Hayretle, "Sana mı söyledi?" diye sordum.

"Evet, sana âşık olduğunu belirtti ve senin yaşının ona göre küçük olup olmadığını sordu? Belki de bundan sana söz etmemesi gerekirmiş, yani bana öyle dedi."

"Peki, sen ona ne dedin?"

"Ona, senin kendisine âşık olmadığına inandığımı ve bu düşünceyi aklından çıkarmasını belirttim."

"Ah anne ah!" diye hiddetle bağırdım "Bunu yapmış olamazsın."

Annem şaşkın şaşkın bana baktı. "Yani o adamdan hoşlandığını mı söylemeye çalışıyorsun?" dedi. "Onunla evlenmeyi düşünür müydün?"

"Hayır, elbette hayır," dedim. "Onunla evlenmeyi asla istemiyorum ve ona âşık değilim, fakat anneciğim, bana yapılacak evlenme tekliflerini duymama izin verebilirdin diye düşündüm."

Annem biraz şaşırmıştı; kibarca yanıldığını itiraf etti: "Biliyorsun işte, benim genç kız olduğum dönem çok gerilerde kaldı fakat seni anlıyorum. Evet, insan kendisine yapılacak evlenme tekliflerini duymak ister."

Bu olay bir süre canımı sıktı. Evlenme teklifi alınca neler hissedileceğini bilmek istiyordum. Yüzbaşı Hibberd, yakışıklıydı, sıkıcı değildi, iyi dans ediyordu, hali vakti yerindeydi; ne yazık ki onunla evlenmeyi hiç düşünmemiştim. Çoğu zaman siz bir genç adama bağlanmadığınız halde onun size bağlanması, onun hemen saf dışı kalmasını sağlar; erkekler âşık oldukları zaman hiç istisnasız hasta koyunlara benzerler. Eğer bir kız, bir erkekten hoşlanıyorsa, aslında erkeğin bu halinden hoşlanır ve bu durumu asla ona karşı silah olarak kullanmaz; eğer kız bu adamla ilgilenmiyorsa, onu hemen aklından çıkarır. İşte bu da hayatın büyük adaletsizliklerinden biridir. Kadınlar, âşık oldukları zaman normalden on kat daha güzel görünürler; gözleri parlar, yanakları pembeleşir, saçları özel bir pırıltıyla ışıldar; konuşmaları çok daha zekice ve daha etkileyicidir. Daha önceleri onları fark etmeyen erkekler, onlara alıcı gözüyle bakmaya başlarlar.

Bu benim aldığım ilk başarısız evlenme teklifiydi. İkincisi iki metre boyunda bir genç adamdan geldi. Ondan çok hoşlanmıştım ve ikimiz iyi arkadaş olmuştuk. O bana annemin aracılığıyla yaklaşmayı denemedi, bunu sevinerek söyleyebilirim. Bu genç adam, bunu denemeyecek kadar aklı başında biriydi. İskenderiye'den Venedik'e dönerken bir şekilde benimle aynı gemide yolculuk yapmayı başardı. Ne yazık ki ona âşık olmamıştım. Kısa bir süre onunla mektuplaştık; fakat daha sonra onu Hindistan'a gönderdiler sanırım. Onunla biraz daha büyük bir yaşta karşılaşsaydım, belki de ona bağlanabilirdim.

Hazır evlenme tekliflerinden söz açılmışken, benim gençlik günlerimde erkeklerin evlenme teklifi yapmaya çok hevesli olduklarını düşünüyorum. Bana ve arkadaşlarıma gelen tekliflerden bazılarının kesinlikle hiç de gerçekçi olmadığını hissetmekten kendimi alamıyorum. Bana öyle geliyor

ki, eğer o teklifleri kabul etseydim, delikanlıların canı sıkılacaktı. Bir deniz teğmeni vardı, Torquay'da düzenelen bir partiden eve yürüyerek dönerken teğmen birdenbire evlenme teklif etmişti. Teşekkür edip, onunla evlenemeyeceğimi söyledim ve, "Senin de gerçekten evlenmek istemediğini biliyorum," dedim.

"Hayır, istiyorum istiyorum."

"Buna inanmıyorum," dedim. "Birbirimizi tanıyalı daha on gün oldu, ayrıca neden bu kadar erken evlenmek istediğini de anlamıyorum. Biliyorsun, bu senin meslek hayatın için de kötü olur."

"Şey, yani evet, bu bir bakıma doğru."

"İşte bir kıza bu şekilde evlenme teklif etmek gerçekten çok aptalca bir hareket. Bunu sen de kabul etmelisin. Peki bunu yapmak nereden aklına geldi?"

"Birden esti işte," dedi genç adam. "Sana baktım ve birden evlenmek istediğimi düşündüm."

"Eh, aynı şeyi bir daha başka birisine yapman doğru olmayabilir. Daha dikkatli olmalısın."

Dostça duygular içinde ayrıldık.

İKİ

Hayatımı anlatırken, sanki benim ve çevremdeki herkesin çok varlıklı olduğumuz izlenimini uyandırmış olmama şaşırıyorum. Günümüzde aynı şeyleri yapabilmek için gerçekten zengin olmanız gerekir; fakat gerçek şu ki, benim arkadaşlarımın hemen hepsi orta halli ailelerden geliyorlardı. Arkadaşlarımın ebeveynlerinin bir arabaları ya da atları yoktu ve de henüz otomobil veya motorlu araç sahibi olamamışlardı. Bunun için zengin olmanız gerekiyordu. Kızların genellikle üçten fazla gece kıyafeti yoktu ve bunları en az üç yıl kullanmanız gerekirdi. Şapkalarınızı her mevsimin başında şişesi bir şiline satılan şapka boyasıyla boyardınız. Partilere, tenis maçı davetlerine ve bahçe partilerine yürüyerek giderdik, ama kırsal kesimdeki gece dansları için bir araba tutmamız gerekirdi. Torquay'da Noel ve

paskalya dönemleri dışında pek fazla parti düzenlenmezdi. Ağustos ayında insanlar Regatta balosu ya da daha büyük evlerde düzenlenen yerel dans programları için dostlarını yatıya çağırırlardı. Ben de haziran ve temmuz aylarında Londra'da birkaç danslı partiye gittim; ama bunların sayısı çok azdı, çünkü bizim Londra'da pek fazla tanıdığımız yoktu. Fakat ara sıra da olsa şu aboneli adı verilen altı kişilik gruplardan oluşan partilere gidebiliyordum. Bu partilerin hiçbiri fazla harcama yapmayı gerektirmiyordu.

Bir de sayfiye evlerinde düzenlenen partiler vardı. Bir gün Warwickshire'da yaşayan arkadaşlarımın partisine giderken oldukça heyecanlıydım. Bu ailenin üyeleri usta birer avcı olarak tanınıyorlardı. Aile reisinin eşi Constance Ralston Patrick avlanmaktan hoşlanmıyordu; toplantıların hepsine tek atlı bir arabayla gidiyordu ve ben de ona eşlik ediyordum. Annem, tek başıma ata binmemi kesinlikle yasaklamıştı. "Sen ata binmek konusunda pek fazla bilgiye sahip değilsin," dedi. "Başka birisinin atına biner ve kaza sonucu da değerli at yaralanırsa bu çok kötü olur." Neyse zaten hiç kimse beni atına bindirip gezdirmek istemedi, belki de isabet olmuş.

Benim at binmem ve avlanmam Devonshire'le sınırlıydı; bu da tıpkı İrlanda'da, deniz seviyesinden yüksek yerlerde avlanmaya çalışmak anlamına geliyordu. Benim durumumda ise kiralık at verilen bir ahırdan acemi biniciler için uygun olan bir at alıp binmeniz gerekiyordu. Atlar, kesinlikle benden daha bilgiliydiler ve sorumluluğu her zaman bindiğim Crowdy adındaki ata bırakmaktan gayet memnundum. Kuşkusuz ben ata yan eyer üzerine biniyordum, o zamanlar düz eyerli ata binen kadınların sayısı çok azdı. Yan eyerde, ayaklarınızı eyer kayışının çevresinde bitiştirirsiniz ve çok rahat bir yolculuk yaparsınız. İlk kez düz eyerli ata bindiğim zaman kendimi inanılmayacak derecede güvensiz hissettim.

Ralston Patrick ailesinin üyeleri bana çok iyi davranıyorlardı. Nedense bana "Pembecik" adını vermişlerdi; herhalde çok sık pembe renkli gece elbisesi giydiğim için bu ismi uygun görmüşlerdi. Robin, Pembecik'le çok alay ediyordu ve Constance de gözlerini hafifçe kırpıştırarak bana anne nasihati veriyordu. Oraya ilk gittiğim yıl üç dört yaşlarında çok sevimli, tatlı bir kızları vardı; birlikte oynayarak çok iyi vakit geçiriyorduk. Constance, doğuştan çöpçatandı ve benim onları ziyaret ettiğim dönemlerde birçok

efendi ve bekâr erkeği karşıma çıkardığını şimdi anlıyorum. Bazen atla tek başıma küçük gezintilere de çıkabiliyordum. Robin'in birkaç arkadaşıyla birlikte kırlarda dörtnala at koşturduğumu hatırlıyorum. Bu program bir anda kararlaştırıldığı için, binici kıyafetimi giymeye bile fırsatım olmamıştı, günlük elbisemle, saçlarımı toplamadan gezintiye çıkmıştım. O günlerde, diğer kızların hepsinin yaptığı gibi ben de postiş kullanıyordum. Köy yolundan aşağı inerken saçlarım iyice dağılmıştı. Yol boyunca, başımdaki o takma bukleler birer ikişer yola düştü. Daha sonra takma bukleleri toplamak için yürüyerek geri dönmek zorunda kaldım. Bu olay sayesinde hiç beklenmedik hoş bir tepkiyle karşılaştım. Daha sonra Robin bana Warwickshire Avcılarının önde gelen yıldızlarından birinin ona benden övgüyle söz ettiğini açıkladı. "Sizde konuk olan şu kız pek hoş birine benziyor. Takma bukleleri birer ikişer yere düşerken, o buna hiç aldırmadı. Sonra da geri dönüp dökülen saçları toplarken başına gelenlere kahkahalarla güldü. Çok hoş bir kızmış." İnsanlar üzerinde iyi bir etki yaratmanızı sağlayan şeyler gerçekten çok tuhaf oluyor.

Ralston Patrick'lerin evinde kalmamın güzel yanlarından biri de ailenin bir otomobil sahibi olmasıydı. 1909 yılında bunun yarattığı heyecanı kelimelerle anlatamam. Araba Robin'in gözdesi ve hazinesiydi; arabanın sürekli arızalanması, Robin'in ona olan tutkusunu daha da artırıyordu. Bir gün Banbury'ye gittiğimizi anımsıyorum. Sanki Kuzey Kutbu'na keşif yolculuğuna hazırlanıyorduk. Kocaman tüylü kilimler, boyunlarımıza bağlamak için fazladan yün atkılar, sepetler dolusu yiyecek vesaire aldık. Constance'ın erkek kardeşi Bill ve Robin'le birlikte bu keşif yolculuğuna çıktık. Constance ile dokunaklı bir vedalaşma yaşadık; Constance hepimizi öptü ve ısrarla dikkatli olmamızı söyledi ve şayet geri dönersek, bizim için sıcak çorba hazırlayacağını, evde olmanın rahatlığını yaşamamızı sağlayacağını vaat etti. Banbury'nin, Ralston Patrick'lerin yaşadığı yerden yaklaşık yirmi beş mil uzakta olduğunu da belirtmeliyim, fakat Banbury'den sanki dünyanın öbür ucuymuş gibi söz ediliyordu.

Yola çıktıktan sonra ilk yedi kilometrelik bölümü, saatte yirmi beş kilometreden hızlı gitmemeye dikkat ederek neşe içinde ve sorunsuz kat ettik. Ancak bu daha başlangıçtı. Sonunda bir lastik değiştirdikten ve o gün-

lerde sayıları çok az olan, birbirlerinden oldukça uzakta bulunan tamircilerden birini bulmaya çalıştıktan sonra nihayet akşamın yedisinde yorgun, iliklerimize kadar donmuş bir halde ve yanımızda götürdüğümüz yiyeceklerin hepsi tükendiğinden açlıktan ölmek üzere eve varmıştık. Ben o geziyi hâlâ hayatımın en heyecanlı günlerinden biri sayıyorum. Günün büyük bir bölümünde yolun kenarındaki tahta kanepede dondurucu rüzgâra karşı oturup, Robin ve Bill'e işlerini çabuk bitirmelerini söyleyerek geçirmiştim. Robin ve Bill de o güne kadar varlıklarını bile bilmedikleri mekanik parçalarla, araba lastikleriyle savaşıp durmuşlardı.

Bir gün annemle ikimiz Sussex'e gidip Barttelot'larla öğle yemeği yedik. Lady Barttelot'un erkek kardeşi Bay Ankatell de yemekteydi. Adamın çok kocaman ve güçlü bir arabası vardı, bu araba benim aklımda sanki üç metre uzunluğunda dörtbir yanı tüplerle donatılmış dev bir araç gibi kalmış. Bay Ankatell çok iyi bir sürücüydü, bizi de Londra'ya kadar götürmeyi teklif etti. "Trenle gitmenize hiç gerek yok, trenle yolculuk yapmak çok korkunç. Ben sizi arabayla geri götüreceğim," dedi. Zevkten dört köşe olmuştum. Lady Barttelot bana sürücü başlıklarından birini ödünç verdi; bu bir denizci kasketiyle Almanya'da imparatorluk subaylarının giydiği kasketin karışımıydı. Canavara bindik, vücudumuza battaniyeleri sardık ve hareket eder etmez rüzgâr gibi uçtuk. O devirde arabaların hepsinin üstü açıktı. Bu arabalarda keyifli bir yolculuk için çok dayanıklı olmanız gerekiyordu. Ama o günlerde zaten herkes çok dayanıklıydı, kış ortasında buz gibi odalarda piyano çalışmak insanı dondurucu rüzgârlara alıştırıyordu.

Bay Ankatell, normal olarak "güvenceli" hız sayılan saatte yirmi kilometreyle yetinmedi; sanırım Sussex caddelerinde saatte kırk elli kilometre hızla ilerledik. Bay Ankatell, bir ara sürücü koltuğunda aşka gelip bağırmaya başladı: "Arkanıza bakın! Arkanıza bakın! Şu tümseğin arkasına bakın! Orada gizlenen adamı görüyor musunuz? Vah zavallı! Kötü adam! Bu bir polis tuzağı. Evet, kötü adamlar, onların yaptıkları bu: Bir tümseğin arkasına gizlenirler ve sonra da süreyi ölçerler." Biz de saatte elli mil hızdan, kaplumbağa hızına yani saatte on mil hızla ilerlemeye başladık. Bay Ankatell müthiş bir kahkaha patlattı. "İşte bu onun canına okudu."

Bay Ankatell'i oldukça ürkütücü bulmuştum, fakat onun arabasını sevmiştim. Parlak kırmızı renkteydi; korkutucu ve heyecan verici bir canavardı.

Daha sonraları da Goodwood At Yarışları için Barttelot'lara konuk oldum. Sanırım hiç hoşlanmadığım tek sayfiye evi onlarınkiydi. Orada kalanların çoğu at yarışlarıyla ilgileniyordu. Ama ben yarış diline ve terimlerine çok yabancıydım. Bana göre yarış, başınızda durmayan çiçekli bir şapka giyip saatlerce ayakta durmak, rüzgâr estikçe şapkayı iğnelerle tutturmaktı. Ayaklarımı sıkan bilekten bağlı ayakkabılar da başka bir öyküydü. Herkes çoktan gözden kaybolmuş yarış atlarını görebilmek için parmaklarının ucuna basıp, "Çıktılar!" diye bağırırken, ben de çok heyecanlanmış gibi davranmaya çalışıyordum.

Adamlardan biri kibarca, benim adıma bir ata oynamasına izin verip vermeyeceğimi sorunca dehşete kapılmıştım. Bay Ankatell'in ev sahibeliğini yapan kız kardeşi hemen adamı başımızdan savdı. "Budalalık etmeyin," dedi. "Kız bahislere katılmayacak." Kadıncağız sonra bana döndü ve kibarca, "Bak sana ne diyeceğim," dedi. "Ben hangi atı seçersem sen de ona beş şilin ödeyeceksin. Öbür tekliflere hiç aldırma." Meraklıların her at için yirmi, yirmi beş sterlin bahis parası ödediklerini öğrenince tüylerim diken diken oldu. Fakat ev sahibeleri para konularında kızlara anlayışlı davranıyorlardı. Pek az sayıda kızın havaya savuracak parası oluyordu. Zenginlerin ve zengin ailelerden gelen kızların bile harçlıkları oldukça düşüktü; yılda elli, yüz sterlin arasıydı. Bu yüzden ev sahibeleri kızlar çok dikkatli davranıyorlardı. Bazen kızlar briç oynamaya yönlendiriliyorlardı, bu da ancak birisi onların sorumluluğunu üstlenirse ve kaybettikleri takdirde borçlarını ödemeyi göze alırsa mümkün oluyordu. Böylece kızların kendilerini oyun dışı bırakılmış hissetmelerini ve maddi olanaklarının çok üstünde para kaybetmelerini önlüyordu.

Yarışlarla ilk kez gittiğim gün beni büyülememişti. Eve, annemin yanına döndüğüm zaman ona, "çıktılar" sözcüğünü bir daha asla duymamayı ümit ettiğimi söyledim. Ancak, aradan bir yıl geçtikten sonra hararetli bir at yarışı meraklısı olmuştum ve artık jokeyler hakkında da bir şeyler biliyordum. Daha sonraki bir dönemde, İskoçya'da Constance Ralston Pat-

rick ailesinin yanında kaldım; Constance'in babasının küçük bir ahırı vardı ve ben de orada bu spor ve atlar hakkında daha fazla bilgi edinebildim, birkaç da yarış toplantısına katıldım ki, bunları da pek eğlenceli bulmuştum.

Kuşkusuz Goodwood, çok fazla uzun süren bir bahçe partisini andırıyordu. Dahası çok da şamata vardı; bu benim hiç de alışkın olmadığım bir uygulamaydı. İnsanlar, birbirlerinin odalarına izinsiz girip ellerine geçeni pencerelerden dışarı atıp kahkahalarla gülerek bağırışıyorlardı. Orada hiç başka kız yoktu. Çoğu yarış topluluğuna dahil evli genç kadınla altmış yaşlarında bir albay bağırarak odama daldı. "Hadi bakalım, bebekle biraz eğlenelim!" Adam benim gece elbiselerimden birini dolaptan çıkardı; bu, pembe renkte kurdelelerle süslü bebek işi bir kıyafetti. Albay bunu pencereden aşağı atarken, "Yakalayın, yakalayın!" diye bağırdı. "Partinin en genç üyesinden size bir ganimet." Ben çok bozulmuştum. Gece elbiseleri hayatımda önemli bir yere sahiptiler; dikkatle bakılır, muhafaza edilir, temizlenir ve onarılırlardı. İşte şimdi elbisem bir futbol topu gibi oraya buraya atılıyordu. Bay Anketell'in kız kardeşi ve öbür kadınlardan bazıları hemen yardımıma yetiştiler ve zavallı çocuğa eziyet etmemesini söylediler. Bu gruptan ayrıldığıma gerçekten şükrettim.

Aklımda kalan ev partilerinden biri de Bay ve Bayan Park-Lyle'ın kiraladığı sayfiye evinde düzenlenen muazzam partiydi. Bay Park-Lyle'den genellikle "Şeker Kralı" diye söz ediliyordu. Bayan Park-Lyle ile Kahire'de tanışmıştık. Bayan Lyle o tarihlerde sanırım elli altmış yaşlarındaydı, fakat biraz uzaktan bakılınca yirmi beş yaşlarında hoş bir hanım gibi görünüyordu. Ben daha önce bu kadar makyaj yapan bir kadınla karşılaşmamıştım. Bayan Park-Lyle koyu renk özenle şekillendirilmiş saçlarıyla, boya küpü yüzüyle (hani nerdeyse Kraliçe Alexandra'yla karşılaştırılacak düzeyde) ve giydiği soluk mavi renkli kıyafetleriyle, yani kısacası tüm görünüşüyle doğayı gölgede bırakan bir sanat eseriydi. Çok iyi yürekli bir kadındı, evinde pek çok genç insanı konuk etmekten zevk alıyordu.

Oradaki genç adamlardan biri oldukça hoşuma gitmişti, daha sonra bu genç adam I. Dünya Savaşı'nda öldü. Bu genç adam benimle az ilgilenmişti, ama yine de onunla ileride daha yakın dostluk kurmayı umut ediyordum. Ancak sürekli yanımda olan, tenis ya da kroket oyunlarında ısrarla bana eşlik et-

mek isteyen bir piyade subayı yüzünden umudum suya düştü. Öfkem günden güne artıyordu. Bazen ona çok kaba davranıyordum ve o sanki bunun farkına bile varmıyordu. İkide bir bana herhangi bir kitabı okuyup okumadığımı soruyor ya da o kitapları bana yollamayı öneriyordu. Acaba Londra'da olacak mıydım? Birkaç polo maçını izlemek ister miydim? Benim olumsuz cevaplarım onun üzerinde hiç etki yaratmıyordu. Benim ayrılık günüm gelip çatınca oldukça erken saatte kalkan bir trene yetişmem gerekti; çünkü önce Londra'ya gidip oradan Devon'a gitmek için başka bir trene aktarma yapacaktım. Kahvaltıdan sonra Bayan Park-Lyle bana dedi ki: "Bay S." Şimdi onun adını hatırlayamıyorum. "Seni arabayla istasyona götürecek."

Tanrı'ya şükür, istasyon fazla uzakta değildi. Aslında Park-Lyle arabalarından biriyle istasyona gitmeyi tercih ederdim -Park-Lyle'ların bir araba filosu vardı- fakat sanırım Bay S. ev sahibemize beni kendi arabasıyla götürmeyi önermişti; Bayan Park-Lyle da bu düzenlemeden hoşlanacağımı düşünerek öneriyi kabul etmişti. Bu kadın hakkımda ne kadar az şey biliyordu... Neyse sonunda istasyona vardık, Londra'ya ekspres giden tren geldi ve Bay S. beni boş bir ikinci sınıf kompartımanın bir köşesine oturttu. Dostça bir tavırla onunla vedalaştım, adamı bir daha görmeyeceğimi düşünerek rahatlamıştım. Derken tam tren hareket ettiği sırada, Bay S. kompartımanın kapı kolunu yakalayıp açtı ve içeri daldı, sonra da kapıyı arkasından kapadı. "Ben de Londra'ya geliyorum," dedi. Ağzım bir karış açık ona bakakadım.

"Yanınızda hiç eşya yok."

"Biliyorum biliyorum, bunun hiç önemi yok." Bay S. karşımdaki koltuğa oturup öne eğildi, ellerini dizlerine koymuş, sert bakışlarla beni süzüyordu. "Londra'da seni tekrar görünceye kadar sabredecektim, ama bekleyemeyeceğim. Sana şimdi açıklamak zorundayım. Sana delicesine âşığım. Benimle evlenmelisin. Seni ilk gördüğüm an, akşam yemeği için sofraya gelirken bu dünyada benim için tek kadının sen olduğunu anladım."

Bay S.'nin ara vermeden sıraladığı sözleri yarıda kesebilmek için bir hayli bekledim sonra da buz gibi soğuk bir sesle, "Çok naziksiniz, Bay S, bundan eminim ve sizi takdir ediyorum, fakat maalesef cevabım hayır olacak," dedim.

Bay S., beş dakika kadar karşı çıktı sonunda bu meseleyi bırakıp hiç değilse dost olmamızı ve ileride tekrar görüşmemizi önerdi. Tekrar buluşmamamızın daha doğru olacağına inandığımı ve fikrimi değiştirmeyeceğimi söyledim. Bu sözleri öyle bir kararlıkla söyledim ki Bay S. de bunu kabul etmek zorunda kaldı. Bay S. arkasına yaslanıp kasvetli düşüncelere daldı. Bir kıza evlenme teklif etmek için bundan daha kötü bir zamanlama düşünebilir misiniz? Boş bir kompartımana kısılıp kalmıştık -o zamanlar trenlerde koridor yoktu- Londra'ya gidiyorduk ve en az iki saat daha yolculuk yapacaktık. Öylesine içinden çıkılmaz bir haldeydi ki ikimizin de söyleyecek bir şeyi yoktu. İkimizin yanında da okuyacak bir şey yoktu. Hâlâ ondan hoşlanmıyorum ve bize öğretildiği gibi iyi bir erkeğe, size olan aşkı için minnet duymak (Ninecik'in kuralı) aklımdan geçmedi. Bay S.'nin iyi bir adam olduğundan eminim, belki bu yüzden o kadar sıkıcıydı.

Bir başka sayfiye evi ziyaretini de at yarışlarına meraklı bir ailenin yanına yapmıştım. Vaftiz annemin Yorkshire'da yaşayan eski dostları Matthews ailesinin konuğu oldum. Bayan Matthews, hiç susmadan konuşuyordu ve biraz da ürkütücüydü. St. Leger için düzenlenen bir partiye davet edilmiştim. Oraya gittiğimde at yarışlarına biraz daha alışmıştım, hatta yarışlardan hoşlanmaya bile başlamıştım. Dahası da var -aslında bunu hatırlamak budalalık olur- bu parti için satın alınmış yeni bir etek ceket takımım vardı. Bu kıyafetimi kendime çok yakıştırıyordum. İyi kalite yeşilimsi kahverengi, tüvit kumaştan yapılmıştı ve ünlü bir mağazanın etiketini taşıyordu. Annemin para harcamaya değer bulduğu kıyafetlerden biriydi, çünkü bu etek ceketi yıllarca giyebilecektim. Bu kıyafeti gerçekten uzun süre kullandım, en az altı yıl giydim. Ceket uzundu ve kadife yakası vardı. Bu kıyafete uygun olarak küçük, zarif, yeşilli kahverengili kadife bir kep giymiştim. Bu kıyafetle çekilmiş bir fotoğrafım yok; eğer olsaydı, komik göründüğümü düşünürdüm, fakat hatırladığım kadarıyla şık, zarif, sportmen ve iyi giyinen biriydim.

Aktarma yapmak zorunda olduğum istasyonda çok mutlu oldum. (Sanırım ablamın Cheshire'daki evinden geliyordum.) İnsanın iliklerini donduran soğuk bir rüzgâr esiyordu; istasyon şefi yanıma gelip, onun bürosun-

da beklemek isteyip istemeyeceğimi sordu. Adam, "Belki de," dedi. "Hizmetçiniz mücevher çantanızı ya da başka bir değerli eşyanızı buraya getirebilir." Ama ben hayatım boyunca bir hizmetçiyle yolculuk yapmadım, zaten yapmamalıyım; üstelik bir mücevher çantasına da sahip değildim, fakat adamın bu davranışından çok hoşlandım. Herhalde o yeşil kadife kepim sayesinde bu itibarı görmüşüm. Adama hizmetçimin bu yolculukta bana eşlik etmediğini söyledim, adamın gözünde itibarımı kaybetmekten korktuğum için "bu kez" demiştim; fakat istasyon şefinin teklifini minnet duygularıyla kabul ettim ve gürül gürül yanan bir ateşin karşısında onunla havadan sudan konuştuk. Biraz sonra tren geldi ve büyük bir merasimle trene bindirildim. Bu büyük ilgiyi etek ceketime ve şapkama borçluydum. Birinci mevkide değil de ikincide seyahat ettiğim için benim büyük servet sahibi ya da etkili bir kişi olduğumu kimse aklına getirmezdi.

Matthews ailesi Thorpe Arch Hall adını taşıyan bir evde yaşıyordu. Bay Matthews, eşinden çok daha yaşlıydı -adam yetmiş yaşlarında gibi görünüyordu- ve başını örten bembeyaz saçlarıyla, yarışlara olan büyük sevgisiyle pek tonton bir adamdı. Gençliğinde de ava çok meraklıymış. Gerçi karısına çok düşkündü ama onun karşısında eli ayağı birbirine dolanıyordu. Gerçekten Bay Matthews ile ilgili tek hatırladığım şey onun sıkıntılı bir tavırla, "Lanet olsun, hayatım, iki ayağını bir papuca sokma Addie," diye sızlanmasıydı.

Bayan Matthews ise doğuştan aceleci ve telaşlı bir kadındı. Sabahtan akşama kadar hiç durmadan konuşup sağa sola koşuştururdu. İyi bir kadındı ama bazen ona tahammül edemiyordum. Bayan Matthews zavallı yaşlı Tommy'yi öylesine telaşlandırıyordu ki adamcağız sonunda eski bir arkadaşını sürekli onlarla birlikte yaşaması için evine davet etti. "Albay Wallenstein adında biriydi, çevrede dolaşan söylentilere bakılırsa, albay, Bayan Matthews'un ikinci kocasıydı." Ben bu ilişkinin "öbür adam" ya da "eşin âşığı" olarak tanımlanabileceğini sanmıyorum. Albay Wallenstein, Addie Matthews'a çok bağlıydı -sanırım bu albayın hayatı boyunca süren tutkusuydu- fakat Bayan Matthews, albaya hep kendisinin istediği yerde tutuyordu; albay romantik duygularla ona bağlanmış platonik bir arkadaştı. Her neyse,

Bayan Addie Matthews, ona tapan iki erkekle mutlu bir hayat sürüyordu. İki adam, onu şımartıp iltifatlara boğuyor ve onun tüm isteklerine boyun eğiyorlardı.

Charles Cochran'ın eşi Evelyn Cochran ile Matthews'larda kaldığım sırada tanıştım. Evelyn, çok sevimli küçük bir yaratıktı; iri mavi gözlü, açık renk saçlı bir çoban kızı biblosu gibiydi. Evelyn'in pahalı ama köy hayatı için hiç de uygun olmayan ayakkabıları vardı. Addie de günün her saatinde Evelyn'i bu ayakkabılarından ötürü azarlıyordu. "Gerçekten, Evelyn, şekerim neden buraya gelirken uygun ayakkabılar getirmiyorsun! Şunlara bir baksana -sadece Londra'ya uygun- incecik kartondan yapılmış gibi ayakkabılar," Evelyn, o iri mavi gözlerinde üzgün bir ifadeyle arkadaşına bakardı. Evelyn'in hayatının büyük bir bölümü Londra'da geçiyordu ve kadın kendini tiyatroya adamıştı. Evelyn'in kendisinden öğrendiğime göre, pencereden atlayarak ailesinin hiç onaylamadığı Charles Cochran ile kaçmıştı. Evelyn, kocasına pek ender rastlanılan büyük bir hayranlıkla bağlıydı. Evden uzakta olduğu zamanlar, kocasına her gün mektup yazıyordu. Ve sanırım, Charles Cochran da bir sürü kaçamak macera yaşamasına rağmen, karısını her zaman sevmişti. Evelyn, kocasıyla sürdürdüğü hayatta çok acı çekti; çünkü öylesine büyük bir aşkta kıskançlığa katlanmak herhalde çok zor olsa gerekti. Fakat sanırım aşkının her şeye değdiğini düşünüyordu. Dayanmak insana neye mal olursa olsun, bir kişiye hayat boyu sürecek bir tutkuyla bağlanabilmek bir ayrıcalıktır.

Albay Wallenstein, Evelyn'in amcasıydı. Ondan hiç hoşlanmıyordu. Aynı şekilde Addie Matthews'tan da hoşlanmıyordu; fakat ihtiyar Tom Matthews'a oldukça düşkündü. Evelyn: "Ben amcamı hiçbir zaman sevmedim, çok sıkıcı bir adamdır. Addie'ye gelince o da bugüne dek tanıdığım en sinir bozucu, en aptal kadın. Hiç kimseye rahat vermez; her zaman karşısındakileri azarlar ya da onları yönetmeye çalışır veya bir şeyler yapar. Bu kadın bir an olsun sessiz sakin duramaz."

ÜÇ

Thorpe Arch'taki tatilimizden sonra Evelyn Cochran, Londra'da onları ziyaret etmemizi istedi. Bunu yaptım, biraz çekingendim ama tiyatro çevresinden o kadar çok dedikodu duymak beni heyecanlandırmıştı. Aynı zamanda, resimlerin de değerli olabileceklerini anlamaya başlamıştım. Charles Cochran, tablolara pek meraklıydı. Onun Degas'nın imzasını taşıyan "Bale Kızları" isimli tablosunu gördüğüm zaman içimde daha önce varlığını hissetmediğim bir şeyler kıpırdadı. Çok küçük bir yaşta kızları resim galerilerine götürmek çok yanlış bir davranış olur. Böyle bir uygulama istenen sonucu vermez, tabii çocuklar doğuştan sanata yatkın değillerse. Dahası eğitilmemiş ya da sanata yatkın olmayan gözlere büyük ustaların eserleri birbirlerine benzer gözükür. Sanat bana zorla kabul ettirildi; önce resim çizmeyi ve boyamayı öğrenmem istendi, hem de bundan hiç hoşlanmama rağmen ve sonra da karşıma çıkarılan sanat eserlerini beğenmeyi bir çeşit ahlaki zorunluluk saydırdılar.

Resim, müzik ve her türlü kültürel etkinliğe büyük ilgi duyan bir Amerikalı dostumuz belirli tarihlerde Londra'ya gelirdi; bu kadın benim vaftiz annem Bayan Sullivan'ın ve aynı zamanda Pierpont Morgan'ın yeğeniydi. May korkunç bir sorunu olan çok tatlı bir kişiydi; guatr hastasıydı. Onun genç kız olduğu günlerde -ben onu kırk yaşlarında tanışmıştım- guatrın tedavisi yoktu, ameliyatın da çok tehlikeli olduğu düşünülüyordu. Bir gün May, Londra'ya geldiğinde anneme ameliyat olmak için İsviçre'de bir hastaneye yatacağını açıkladı. Ameliyat için gerekli düzenlemeleri yaptırmıştı. Guatr ameliyatlarında uzmanlaşan ünlü bir cerrah, ona şöyle demişti: "Matmazel, bu ameliyatı hiçbir erkeğe tavsiye etmem; ameliyat sadece lokal anestezi ile yapılabilir, çünkü ameliyat sırasında hasta sürekli konuşmak zorundadır. Erkeklerin sinirleri buna katlanabilecek kadar sağlam değildir, fakat kadınlar bu zorunluluğu kolayca kabullenirer. Bu uzun süren bir ameliyattır -bir saatten fazla sürebilir- ve o süre içinde siz konuşmak zorunda kalacaksınız. Buna dayanabilecek gücünüz var mı?"

May, adama bakmış ve bir iki dakika düşündükten sonra kararlı bir sesle, "Evet, dayanabileceğim," demişti.

Annem, "Bence bunu denemekte haklısın, May," dedi. "Bu senin için zorlu bir sınav olacak, fakat ameliyat başarılı geçerse hayatında öyle büyük değişikliklere neden olacak ki çektiğin sıkıntılara değecek."

Bir zaman sonra İsviçre'den, May'den haber geldi; ameliyat başarılı olmuştu. Klinikten ayrılmış ve İtalya'ya gitmişti, Floransa yakınlarında Fiesole'de bir pansiyona yerleşmişti. May, orada bir ay kadar kalacaktı, sonra kontrol için tekrar İsviçre'ye gidecekti. May, benim Flaronsa'ya gidip onunla birlikte kalmam, böylece kenti gezip sanatını ve mimarisini görmem için annemin izin verip vermeyeceğini soruyordu. Annem, kabul etti ve yolculuk için hazırlıklar yapıldı. Tabii çok heyecanlıydım, o sıralar on altı yaşında falan olmalıydım.

Benimle aynı trende yolculuk yapacak bir ana-kız bulunmuştu. Ben Cook Demiryolu Şirketi'nin Victoria'daki görevli memuru tarafından bu ana-kıza teslim edildim ve yola çıktık. Bir bakımdan şanslıydım: Anneyle kızı, eğer demiryolu yönünde oturmuyorlarsa hemen hastalanıyorlardı. Ben buna hiç aldırmadığım için kompartımanın öbür tarafı bütünüyle bana kaldı, bacaklarımı uzatıp yatabildim. Hiçbirimiz saat farkını aklımıza getirmediğimiz için sabahın ilk saatlerinde, benim sınırda tren değiştirmem gerektiğinde hâlâ uyuyordum. Trenin kondüktörü, beni dertop edip trenden indirdi ve anneyle kızı da bağırarak bana veda ettiler. Eşyamı toparlayıp öbür trene bindim ve hemen dağların arasından geçerek İtalya'ya gittim.

Beni Floransa'da May'in hizmetçisi Stengel karşıladı ve birlikte tramvay ile Fiesole'ye gittik. O gün, çevre anlatılamayacak kadar güzeldi. Badem ve şeftali ağaçları çiçek açmıştı; ağaçların çıplak dallarında narin, beyaz ve pembe küçücük çiçekler vardı. May, orada bir villada kalıyordu. Beni güler yüzle kapıda karşıladı. Ben, hiç bu kadar mutlu görünen bir kadınla karşılaşmamıştım. Çenesinin altından sarkan o kocaman torba yok olmuştu. Doktorun önceden onu uyardığı gibi çok büyük cesaret göstermesi gerekmişti. May bana, bir saat yirmi dakika bir koltukta yattığını, bu arada cerrahların da boğazını oyduklarını, kendisinin de onlarla konuştuğunu, sorularına cevap ver-

diğini ve istendiğinde yüzünü buruşturduğunu anlattı. Daha sonra doktor onu kutlamıştı; doktor, May'e, tanıdığı en cesur kadın olduğunu belirtmişti.

May, "Fakat size şunu açıklamalıyım, doktor," demişti. "Artık sona yaklaşıldığında içimden çığlık çığlığa bağırmak geldi; neredeyse histeri krizine tutulup bağırarak daha fazla dayanamayacağımı söyleyecektim."

Doktor Roux, "Ah," dedi. "Ama bunu yapmadınız işte. Siz cesur bir kadınsınız. Bunu belirtmeliyim."

Böylece May, inanılmaz derecede mutluydu ve benim İtalya'daki günlerimin elinden geldiğince güzel geçmesini sağlıyordu. Floransa'da her gün kenti geziyorduk. Bazen Stenge de benimle geliyordu ama daha çok da May'in tuttuğu bir kadın Fiesole'ye bana eşlik ediyordu. İtalya'da genç kızlara Fransa'da olduğundan da dikkatli refakat ediliyordu. Ve ben de gerçekten tramvaylarda ateşli delikanlıların tacizlerinden oldukça sıkıntı çektim; bu çok sinir bozucu bir durumdu. İşte o zaman, resim galerileri ve müzelerden büyük dozlarda nasibimi aldım. Eskisi gibi açgözlü olduğum için asıl istediğim, Fiesole tramvayına binmeden önce bir lezzetli bir yemek yemekti.

Daha sonraki günlerde birkaç kez May de benim sanatsal yolculuğuma katıldı ve İngiltere'ye dönmeden önce, İtalya'daki son günümde May'in yeni temizlenmiş olan Siena'nın ünlü Azize Catherine tablosunu görmem için ısrar edip durdu. Tablonun Uffizi'de mi, yoksa başka bir galeride mi olduğunu hatırlamıyorum; fakat May ile ikimiz tabloyu bulacağız diye her odayı dörtnala gezdik. Azize Catherine benim umurumda bile değildi. Zaten şu Azize Catherine'lerden bıkmış usanmıştım, sayısız her tarafına oklar saplanmış Aziz Sebastian'lar da aklımı bulandırıyordu. Gerçekten şu azizlerin amblemlerinden ve hiç de hoş olmayan ölüm yöntemlerinden içime fenalık gelmişti. Kendi kendilerini tatmin eden Madonna'lardan, özellikle de Raphael'den tiksinmiştim. Şimdi bunları yazarken o zamanlar ne kadar vahşi olduğumu düşünerek utanıyorum, fakat gerçek bu işte: Eski ustaları sevmek zamanla olur. Azize Catherine'i bulacağız diye sokakları arşınlarken endişem artıyordu. Acaba son kez pastaneye gidip şöyle güzel çikolatalı muhteşem pastalardan yiyebilecek miydik? Ben durmadan, "May, benim için önemi yok, ben dert etmiyorum. Daha fazla aramayalım. Azize Catherine'in pek çok tablosunu gördüm," diyordum.

"Anladım ama Agahta, hayatım bu müthiş bir tablo. Onu gördüğün zaman, bu fırsatı kaçırmadığın için sevineceksin."

Bunu anlamayacağımı biliyordum, fakat May'e gerçeği açıklamaya utanıyordum. Neyse ki, kader benden yanaydı: Azize Catherine'in bu özel tablosunun birkaç hafta daha galeride sergilenemeyeceği açıklanmıştı. Trene binmeden önce beni tıka basa çikolata, krema ve pastalarla doyurmaya zar zor zaman kalmıştı. Ben ağzımı kremayla doldurup buzlu kahve içmeye çalışırken, May bana o muhteşem tabloları anlattı; ben de ona hak verdim. Küçücük gözlerim ve katmer katmer yağlı vücudumla artık bir domuza benzemiş olmalıydım; oysa tam aksine narin ve ince vücudumla, kocaman hülyalı bakışlı gözlerimle çok zarif bir görüntüm vardı. Beni görseniz, Victoria Dönemi'nin hikâye kitaplarındaki çocuklar gibi ruhsal bir heyecanla öbür dünyaya göçeceğimi düşünürdünüz. Ancak May'in sanat eğitimini takdir etmediğim için kendimden utanacak kadar nezaket gösterebildim. Fiesole'dan çok hoşlanmıştım- ama daha çok badem ağaçlarının çiçekleri beni etkilemişti- bir de May ile Stengel'in peşinden her yere koşan küçük ve akıllı köpek Doodoo'yla oyunlar oynamak hoşuma gidiyordu. May, İngiltere'ye geldiği zamanlar onu da sık sık yanında getiriyordu. Bu ziyaretlerde küçük köpek May'in kocaman manşonunun(*) içine saklanıyordu ve gümrük görevlileri onun varlığından haberdar olmuyorlardı.

May, New York'a dönerken Londra'ya geldi ve bizlere hoş, yeni boynunu gösterdi. Annemle Ninecik, ikisi birden ağlayıp May'i defalarca öptüler, May de gerçekleşemeyeceği sanılan bir rüya olduğu için gözyaşlarını tutamadı. Annem, May New York'a hareket ettikten sonra Ninecik'e şöyle dedi: "Ne acı, yani gerçekten bu ameliyatı on beş yıl önce de yaptırabilirdi. New York'taki danışmanlar ona çok yanlış tavsiyelerde bulunmuşlar."

Ninecik düşünceli bir tavırla, "Ve şimdi de artık çok geç kalmış sayılır," dedi. "Artık asla evlenemez."

Ama bu iddiasında Ninecik'in yanıldığını açıklamaktan sevinç duyuyorum.

(*) Eller üşümesin diye kürkten yapılmış silindir şeklinde bir giyecek. (Ç.N.)

Sanırım, evliliğin ona göre bir şey olmadığını düşünmek, May'i çok üzmüştü ve bu kadar ileri bir yaşta evlenmeyi aklından geçirmediği kesin. Fakat birkaç yıl sonra İngiltere'ye yanında New York'taki en önemli kiliselerden birinde görevli, samimi ve kişilik sahibi bir din adamıyla geldi. Adamcağıza sadece bir yıllık ömrünün kaldığı açıklanmıştı; fakat onun cematinin en hararetli üyelerinden biri olan May, kilise yöneticilerinin de onayını alıp onu doktorlara görünmesi için Londra'ya getirmişti. May, Ninecik'e şöyle dedi: "Biliyor musunuz, ben onun iyileşeceğine inanıyorum. Ona çok ihtiyaç var, gerçekten çok ihtiyaç var. New York'ta harika işler yapıyor. Kumarbazları ve gangsterleri doğru yola yönlendirdi. En kötü genelevlere ve batakhanelere gitti; halkın tepkisini çekmekten ya da dayak yemekten hiç korkmamış ve pek çok sıra dışı insan ona inandı." May, adamı Ealing'de yemeğe götürdü. Daha sonra May vedalaşmak üzere bizi ziyaret ettiğinde Ninecik ona, "May, bu adam sana âşık," dedi.

May, "Neden, Ninecik!" diye bağırdı. "Nasıl böyle korkunç bir şey söyleyebiliyorsun? O, evliliği hiç düşünmüyor. O gerçekten bekârlığa inanmış biri."

Ninecik, "Bir zamanlar öyle düşünmüş olabilir," dedi. "Ama onun şimdi aynı düşüncede olduğunu sanmıyorum. Hem kuzum şu bekârlığa inanmışlık da ne demek oluyor? O bir Katolik değil. Onun gözü sende, May."

May oldukça şaşırmıştı.

Bir yıl sonra May bize bir mektup gönderip Andrew'nun sağlığına kavuştuğunu ve evlenmek üzere olduklarını açıkladı. Bu, çok mutlu bir evlilikti. Hiç kimse, Andrew'nun May'e davrandığı kadar iyi, nazik ve anlayışlı davranamazdı. Andrew, bir keresinde Ninecik'e, "May'in mutlu olmaya kadar çok ihtiyacı var ki," dedi. "Hayatının büyük bir bölümünde mutluluk ona yasaklanmış ve o da bundan öylesine korkmuş ki, az kalsın her şeyden vazgeçiyormuş." Andrew bütün yaşamı boyunca hastalıklarla boğuşmuştu, ama bu durum onu işini yapmaktan alıkoymuyordu. Sevgili May'in ve onun sonunda mutluluğa kavuşmasına sevinmiştim.

Agatha Christie

DÖRT

1911 yılında benim fantastik saydığım bir şey yaşandı. Önce bir uçağın havalanışını izledim, başka bir gün *uçakla gökyüzüne havalandım.* Tabii o zamanlar insanlar uçakları kuşkuyla tartışıyorlardı. Ben Paris'te okula giderken, bir gün bizi Bois de Bologne'daki Santos Dumont uçak atölyesine götürüp yerden havalanmanın nasıl olacağını göstermek istediler. Hatırladığım kadarıyla uçak kalktı, birkaç metre yükseldi ve düşüp parçalandı. Ama yine de biz çok etkilenmiştik. Sonra da Wright Kardeşler ortaya çıktı. Onlar hakkındaki yazıları büyük bir merakla okuyorduk.

Londra'da taksiler çalışmaya başladığında, taksi çağırmak için ıslık çalmayı gerektiren bir sistem yaratıldı. Evinizin kapısının önünde duruyordunuz; bir ıslık dört tekerlekli bir araba istediğiniz, iki ıslık da sokakların gondolu sayılan göz alıcı bir araba anlamına geliyordu; üç ıslık (eğer şansınız varsa) şu yeni aracı kapınıza getiriyordu. *Punch* dergisinin bir sayısında yayınlanan bir karikatürde, muhteşem bir binanın kapısı önünde duran bir uşağa küçük bir afacan, "Dört kez ıslık çalmayı dene bakalım, o zaman belki bir uçak getirtebilirsin!" diyordu.

Derken birdenbire bu karikatürün o kadar da komik olmadığı ya da pek de imkânsız sayılamayacağı anlaşıldı. Bu çok yakında gerçek olabilirdi. Sözünü ettiğim olayda annemle ben kırsal kesimde bir yerde kalıyorduk ve bir gün bir uçuş gösterisini izlemeye gittik; reklam amaçlı bir gösteriydi. Uçakların havaya yükselip daireler çizdiklerini ve sonra tekrar yere indiklerini gördük. Sonra bir ilan gözümüze çarptı: "Bir uçuş 5 sterline" Anneme baktım. Gözlerimi iyice açmış, yalvarıyordum: "Gidebilir miyim? Ah anneciğim, gidemez miyim? Bu çok harika olur." Sanırım harika olan annemdi. Orada durup sevgili yavrucuğunun bir uçakla havalanışını seyretmek! O zamanlar, uçaklar her gün düşüp parçalanıyordu. Annem, "Agatha, eğer gerçekten gitmek istiyorsan, gideceksin," dedi.

5 sterlin, bizim hayatımızda çok büyük bir paraydı, fakat çok yerinde bir harcama olacaktı. Annemle barikatin olduğu yere gittik. Pilot bana bakıp şöyle dedi. "Başlığın sıkıca oturdu mu? Pekâlâ, bin bakalım." Uçuş

sadece beş dakika sürdü. Havalandık. Yukarıda birkaç kez daire çizdik. Ooh, bu harikaydı! Sonra da dönüp inişe geçmemiz ve uçağın yere inmesi... Beş dakika süren müthiş bir heyecan ve bir fotoğraf çektirebilmek için yine para ödemek. Gökyüzündeki bir noktayı gösterip, sonra da işte 10 Mayıs 1911'de benim uçakta çekilmiş fotoğrafım diyorum.

İnsanın arkadaşları iki sınıfa ayrılır: Birinci sınıf kişinin çevresinden edindiği arkadaşlardır; yaptığınız her şeyde ortak yanlarınız olur. Onlar tıpkı şu modası geçmiş kurdele dansına benzerler. Size sarılırlar, sonra da hayatınızdan çıkıverirler; siz de onların hayatına girip sonra da çıkarsınız. Bunların kimilerini hatırlarsınız, kimilerini de unutursunuz. Bir de kişinin seçilmiş arkadaşları diye adlandırabileceğim kişiler vardır; bunların sayısı pek fazla olmaz, iki tarafın da gerçekten birbiriyle ilgilenmesi onları bir araya getirir ve koşullar elverirse bu arkadaşlık hayatınız boyunca devam eder. Benim böyle yedi sekiz arkadaşım oldu, çoğu da erkekti. Kadın arkadaşlarım genellikle sadece çevreden edinilmiş arkadaşlardır.

Kadınla erkeğin arkadaş olmalarını sağlayan nedenin ne olduğunu bilmiyorum; erkekler, doğalarının gereği asla bir kadınla arkadaş olmayı düşünmezler. Bu ancak kazayla gerçekleşir. Çoğu zaman erkek başka bir kadına şehvet duygularıyla yakınlık duyar ve onun hakkında konuşmaya can atar. Kadınlar ise sık sık erkeklerle arkadaş olabilmek için kıvranır dururlar ve bunu başka birisinin aşk ilişkisiyle ilgilenerek sağlamaya dünden hazırdırlar. Sırada çok sağlam ve dayanıklı bir ilişki var; ikiniz insan olarak birbirinizle ilgilenirsiniz. Tabii biraz da seks tadı vardır, yemeğe tat verebilmek için tuz atmak gibi.

Yaşlı bir doktor arkadaşıma göre, erkek tanıştığı her kadınla yatmanın nasıl olacağını merak eder, muhtemelen de istediği takdirde kadının onunla yatmayı kabul edip etmeyeceğini düşünür. "Doğrudan ve kabaca işte erkek budur," demişti arkadaşım. "Kadını muhtemel bir eş olarak düşünmüyorlar."

Kadınlar ise sanırım gayet basit bir şekilde tanıştıkları her erkeği muhtemel bir koca olarak düşünüyorlar. Herhangi bir kadının bir odada karşılaştığı erkeğe ilk bakışta âşık olabileceğine ben inanmam; ama pek çok erkek bir kadına ilk görüşte âşık olabilir.

Bizim bir aile oyunumuz vardı, bunu ablamla bir arkadaşı icat etmişti. Oyunun adı, "Agatha'nın Kocaları"ydı. Oyunun ana fikri şuydu: Bir odada bulunan en iğrenç, sevimsiz iki üç erkeği seçip sonra da bana bunlardan birini koca olarak seçmemi söylüyorlardı; bunu yapmazsam acılar içinde ölecektim ya da Çin usulü işkence görecektim.

"Şimdi söyle bakalım, Agatha, hangisini seçeceksin; yüzü sivilceli şişko ve saçları kepekli olanı mı, yoksa şu kocaman patlak gözlü, gorile benzeyen zenciyi mi?"

"Ayy, yapmam, bu adamlar çok iğrenç!"

"Seçmelisin, o iki adamdan biri olmak zorunda! Ya da kırmızı sıcak iğneler ve su işkencesi."

"Ayy, öyleyse gorili seçtim."

Sonunda fiziksel bakımdan kusurlu, iğrenç her erkeğe "Agatha'nın Kocası" damgasını vurmayı alışkanlık haline getirdik. "Aman şuna bakın. Bu gerçekten çok çirkin bir erkek, gerçek bir Agatha'nın Kocası."

Benim önemli bir kadın arkadaşım Eileen Morris'ti. O aile dostlarından biriydi. Bir bakıma onu kendimi bildim bileli tanıyor olmalıydım; fakat Eileen'i ancak on dokuz yaşlarındayken -benden birkaç yaş büyük olduğu için- iyice tanımış oldum.

Eileen, denize bakan büyük bir evde beş bekâr teyzesiyle yaşıyordu, erkek kardeşi de öğretmendi. Eileen ile erkek kardeşi birbirlerine çok benziyorlardı ve Eileen'in kafası bir kadınınki gibi değil, bir erkeğinki gibi çalışıyordu. Eileen'in babası efendi, sessiz, sıkıcı bir adamdı; annesi de annemin bana anlattıklarına göre o güne kadar gördüğü en neşelisi ve en güzel kadındı. Eileen oldukça sıradan biriydi; ama olağanüstü bir kafaya sahipti. Pek çok konuyu özümseyebiliyordu. Benim fikir alışverişi yapabildiğim tek kişiydi. Tanıdığım insanlar arasında en kendine özgü kişiydi; onun duygularını kimse bilemezdi. Ben onu uzun yıllardan beri tanıyordum ama acaba özel hayatı nasıldı diye hep düşünürüm. Onunla birbirimize sırlarımızı hiç itiraf etmedik; fakat ne zaman görüşsek hep tartışacak ve de sohbet edecek konular bulurduk. Eileen oldukça iyi bir şairdi ve müzik bilgisi de vardı. Hatırlıyorum da sevdiğim bir şarkı vardı, müziği çok güzeldi ama ne yazık ki sözleri pek saçma sapandı. Eileen'e bundan söz edince o

şarkıya başka sözler yazmaya çalışmak istediğini belirtti. Dediğini de yaptı ve benim açımdan şarkı yenilendi.

Ben de şiir yazıyordum; belki benim yaşımdaki herkes yazmıştır. Benim ilk şiirlerim inanılmayacak derecede kötüydü. On bir yaşındayken yazdığım bir şiiri hatırlıyorum:

"Küçük bir çuhaçiçeği biliyordum, güzel bir çiçekti o
Mavi bir elbiseye sahip olan mavi bir yabansümbülü olmak istiyordu."

Şiirin devamının nasıl geldiğini tahmin edebilirsiniz. Çiçek mavi bir elbiseye kavuştu ve mavi yabansümbülü oldu; ben de bundan hiç hoşlanmadım. Herhangi bir yazı edebi yetenekten yoksun olduğunu bu derece açık gösterebilir mi? Ancak on yedi ya da on sekiz yaşında daha iyi yazmaya başlamıştım. Harlequin Efsanesi'yle ilgili bir dizi şiir yazdım; Harlequin'in Şarkısı, Colombine'ninki, Pierrot, Pierrette... Bir iki şiirimi de *The Poetry Review* dergisine gönderdim. Küçük bir ödül alınca da çok sevindim. Ondan sonra, birkaç ödül daha kazandım. Ve o dergide şiirlerim yayımlandı. Başarılı olunca kendimle gurur duymuştum. Zaman zaman birçok şiir yazdım. Birden içimi bir heyecan kaplıyor ve hemen aklımdan geçenleri kâğıda döküyordum. Öyle büyük ihtiraslarım filan yoktu. *'The Poetry Review'* dan ara sıra ödül almaktan başka bir beklentim yoktu. Yakın zamanda okuduğum eski bir şiirim hoşuna gitti. Bu nedenle o şiiri buraya da aktarıyorum.

ORMANIN İÇİNDE
Mavi gökyüzüne uzanan çıplak kahverengi dallar
(Ve ormanın içinde sessizlik)
Yapraklar, kayıtsızlıkla ayaklarınızın altında serilidirler,
Geniş kahverengi ağaç gövdeleri, zamanları gelsin diye bekliyorlar
(Ve ormanın içinde sessizlik)
İlkbahar gençliğin modasında haksızlık yapmadı.
Yaz, aşkın bitkin cömertliğiyle; sonbahar, acıya dönüşen ihtirasla
Yaprak, çiçek ve alev... onlar düştüler ve başaramadılar.

Ve güzellik- çıplak güzellik ormanda kaldı.

Çıplak kahverengi dallar, çılgın aya karşı
(Ve ormanda bir şey kıpırdanıyor)
Hışırdayıp duran ve ölümden dönen yapraklar.
Aydınlıkta çağıran ve yan gözle bakan dallar...
(Ve ormanda yürüyen bir şey)
Bağrışarak ve dönerek, yapraklar canlandı!
Ölüm şeytanca bir dansla onları sürüklüyor!
Dehşete düşmüş ağaçların çığlıkları ve sallanışları!
Hıçkıran ve titreyen bir rüzgâr!...

Ve korku... çıplak korku ormandan geçip gidiyor.

Bazen şiirlerimden birkaçını bestelemeye çalışıyordum. Beste yapabilmek için oldukça basit bir baladı rahatça notalara dökebilirdim. Aynı zamanda müziği pek basmakalıp olan bir vals yazmıştım; hem de bunun çok değişik bir başlığı vardı, bu başlığı nereden bulduğumu bilmiyorum. Valsin adı *Seninle Bir Saat*'ti.

Kavalyelerimden biri, bir saatin vals için çok uzun bir süre sayılacağını belirtinceye kadar başlığın biraz abartılı olduğunu fark edemedim. Belli başlı müzik topluluklarından biri olan Joyce Topluluğu'nun benim valsimi ara sıra programına alması beni gururlandırıyordu. Ancak, şimdi bakıyorum da o valsin müziği çok kötüymüş. Valsler hakkındaki duygularımı dikkate alırsak, neden bir vals bestelemeye çalıştığıma aklım ermiyor.

Tango da başka bir meseleydi. Bayan Wordsworth'ün yardımcılarından biri Newton Abbot'da yetişkinler için akşamları faaliyet gösteren bir dans kursu açmıştı; ben de ders vermeye gidiyordum. Orada bir de "tango arkadaşım" oldu, birinci adı Ronald olan ve soyadını hatırlayamadığım biriydi. Birbirimizle pek ender konuşuyorduk ve birbirimizle neredeyse hiç ilgilenmiyorduk; aklımızı tamamen ayaklarımıza vermiştik. İlk günlerde dans arkadaşı olmuştuk ve birlikte gayet iyi dans ediyorduk. Tangonun belli baş-

lı temsilcilerinden biri olmuştuk. Buluştuğumuz dansların hepsinde tango dansını mutlaka birbirimize ayırıyorduk.

Bir başka heyecan verici olay da Lily Elsie'nin *Şen Dul* ya da *Lüksemburg Kontu*'daki ünlü dansıydı; kavalyesiyle birlikte vals yaparak bir merdivenden çıkıp tekrar aşağı iniyorlardı, bu sahnenin hangi oyunda olduğunu hatırlamıyorum. Bunu komşunun oğluyla çalıştım. O tarihte Max Mellor, Eton'da öğrenim görüyordu, benden üç yaş küçüktü. Babası tüberküloz hastasıydı ve durumu ağırdı; adamcağız, geceleri bahçede üstü açık kulübede yatıyordu. Max onların tek oğluydu. Ben ondan daha büyük olduğum ve artık yetişkin sayıldığım için bana fena halde tutulmuştu; annesinin anlattığına göre, beni etkilemek için sırtına bir avcı ceketi giyip ayağına da avcı botları geçirip gidip bir pompalı tüfekle serçeleri vuruyormuş. Delikanlı aynı zamanda yıkanmaya da başlamıştı. (Bu, onun açısından bayağı önemli bir yenilik sayılırdı; çünkü annesi yıllarca oğlunun ellerindeki ve boynundaki kir yüzünden hep endişelenmişti.) Delikanlı ayrıca birkaç soluk leylak ve lavanta çiçeği renginde kravat satın almıştı; aslında büyümeye başladığının işaretlerini taşıyordu. Dans için bir araya geliyorduk ve onunla merdivenlerde dans egzersizi yapmak için Mellor'ların evine gidiyorduk; onların merdivenleri daha geniş ve meyilli olduğu için bizimkinden daha uygundu. Büyük başarı sağladığımızı sanmıyorum. Pek çok kez çok kötü düşüp acı çekmiştik, fakat yılmadan her şeye katlandık. Ronald'ın iyi bir özel öğretmeni vardı, sanırım adı Bay Shaw idi ve Marguerite Lucy, ondan şöyle söz ediyordu: "Çok efendi, ufak tefek bir adam. Ne yazık ki ayakları çok küçük."

O günden sonra her yabancı erkeğe şu kriteri uygulamaktan kendimi alamadığımı söylemeliyim: Belki yakışıklı biri, fakat ayakları biraz küçük değil mi?.

BEŞ

Sevimsiz bir kış günü, gribin nekahet dönemini yatağımda geçiriyordum. Canım sıkılıyordu. Hastalığım sırasında pek çok kitap okumuştum. The Demon'u on üç kez yapmaya çalışmıştım; Bayan Milligan'ı başarıyla

oyun dışı bırakmıştım ve şimdi de kendi kendime briç oynamaya çalışıyordum. Annem, kapıdan içeri baktı.

"Neden bir öykü yazmıyorsun?" diye sordu.

Biraz da şaşırmış bir halde, "Öykü yazmak mı?" diye sordum.

Annem, "Evet," dedi. "Tıpkı Madge gibi."

"Yoo, bunu yapabileceğimi sanmam."

"Neden yapamazmışsın?" diye annem sordu.

Aslında bunu yapmamam için hiçbir neden yoktu, sadece...

Annem, "Bunu yapıp yapamayacağını bilemezsin, çünkü hiç denemedin," dedi.

Doğru söze ne denir. Annem her zamanki gibi ansızın ortadan kayboldu ve beş dakika sonra elinde bir not defteriyle tekrar odama geldi. "Defterin arka bölümünde sadece birkaç not var," dedi. "Defterin gerisi boş. Hikâyeni yazmaya şimdi başlayabilirsin."

Annem bir şeyin yapılmasını önerince bu genellikle yapılırdı. Yatağın içinde oturup ne yazacağımı düşünmeye başladım. Hem zaten bu Bayan Milligan'ı tekrarlamaktan çok daha iyiydi.

Hikâyeyi yazmamın ne kadar sürdüğünü hatırlayamıyorum; ama sanırım pek uzun sürmedi, hatta hikâyeyi ertesi gün akşama doğru tamamlamış olabilirim. Kararsızlık içinde değişik konularda yazmaya başlamıştım. Sonra onları bıraktım. Sonunda yazı yazmak oldukça ilgimi çekti ve büyük bir hızla yazmaya başladım. Bu çok yorucu bir işti ve benim nekahet dönemime yardımcı olmuyordu, ama aynı zamanda çok da heyecan vericiydi.

Annem, "Madge'in eski daktilosunu bulup çıkarayım," dedi. "O zaman sen de daktiloda yazabilirsin."

Benim ilk hikâyemin adı *The House of Beauty*'di. Öyle şaheser filan değildi, fakat sanırım bütün olarak iyi bir hikâyeydi; bu, benim ilerisi için umut vaat ettiğimi gösteren ilk yazıydı. Kuşkusuz amatörce yazılmıştı ve benim sadece bir hafta önce okuduğum hikâyenin etkisinde kaldığımı gösteriyordu; bu, insanın yeni yazmaya başladığı zamanlarda önlemesine imkân olmayan bir durumdur. O sıralar belli ki D. H. Lawrence'ı okuyor olmalıydım. *The Plumed Serpent, Sons and Lovers, The White Peacock* gibi ünlü roman-

lar benim o sıralarda en çok sevdiğim romanlardı. O sıralarda ayrıca, üslubuna pek hayran kaldığım Bayan Everard Cotes adında bir yazarın kitaplarını okuyordum. Bu ilk hikâye oldukça değerliydi ve öyle bir üslupla yazılmıştı ki yazarın ne demek istediğini anlamak çok zordu; fakat üslubu ne olursa olsun hikâyenin kendisinde hiç değilse bir hayal gücü vardı.

Bundan sonra başka hikâyeler de yazdım; *The Call of the Wings* (kötü sayılmaz), *The Lonely God (The City of Beautiful Nonsense'*i etkisiyle ne yazık ki pek duygusal.). Bir partide sağır bir hanımefendi ile sinirli bir adamın konuşmaları ve bir seansla ilgili tüyler ürpertici bir hikâye. (Bunu yıllar sonra yeniden yazdım.) Bu saydığım hikâyelerin hepsini Madge'in daktilosanı temize çektim; Empire marka bir daktiloydu, bunu hatırlıyorum ve hikâyeleri umutlanarak çeşitli dergilere ve bazen de aklıma estiği gibi takma isimlerle yollamıştım. Madge'in takma ismi Mostyn Miller'di. Ben kendime önce Mack Miller adını yakıştırdım, sonra bunu Nathaniel Miller olarak değiştirdim. (Bu büyükbabamın ismiydi.) Başarıya ulaşacağıma dair pek umudum yoktu ve başarılı olamadım. Hikâyelerimin hepsi hiç zaman kaybedilmeden şu klasik cümleyle geri gönderiliyordu: "Editörümüz üzülerek bildirir..." Daha sonra ben hikâyeleri yeniden paketleyip başka dergilere gönderiyordum.

Aynı zamanda bir roman yazmakta da şansımı denemem gerektiğine karar verdim. İşe pek kayıtsız bir hava içinde başladım. Romanın konusu Kahire'de geçecekti. İki ayrı konu tasarlamıştım, önceleri ikisi arasında bir tercih yapamadım. Sonunda biraz da tereddüt içinde bir karar verdim ve konulardan birini yazmaya başladım. Bu hikâyenin ilhamını Kahire'deki otelin yemek salonunda karşıdan seyrettiğimiz üç kişiden almıştım. Çekici bir kız vardı; bana göre pek de kız sayılamazdı, çünkü yaşının otuza yakın olduğu kesindi ve her akşam danstan sonra yemek salonuna gelip orada iki adamla yemek yiyordu. Adamlardan biri kalıplı kıyafetli geniş omuzlu siyah saçlı bir adamdı 60. Piyade Bölüğü'nde yüzbaşıydı. Öbürü uzun boylu kumral bir genç adamdı, Coldstream Muhafız Birliği'nde görevliydi, belki de genç kızdan bir iki yaş küçüktü. Erkekler, sofrada kızın iki yanında oturuyorlardı; kız ikisiyle de ilgileniyordu. Biz adamların isimlerini öğ-

renmiştik; fakat onlar hakkında asla fazla bilgi edinemedik, sadece bir ara, birisi şöyle bir açıklama yapmıştı: "Kızın eninde sonunda ikisinden birini tercih etmesi gerekecek." Bu sözler benim hayal dünyam için yeterliydi; eğer onlar hakkında daha fazla bilgi edinebilseydim, onlar hakkında bir şeyler yazmak ister miydim, hiç sanmam. Ama bu kadar bilgiyle harika bir hikâye çıkarmayı başardım; belki benim anlattıklarım onların karakterlerinden ve davranışlarından, hatta tüm özelliklerinden çok farklıydı. Hikâye biraz şekillenince, yazdıklarım hoşuma gitmedi, bunun üzerine öbür hikâyeye döndüm. Bu neşeli karakterleriyle oldukça eğlenceli bir hikâyeydi. Ancak sağır bir kadın kahramanı işin içine katarak çok kötü bir hata yaptım, bunu neden yaptığımı gerçekten bilemiyorum. Herhangi bir kimse kör bir roman kahramanıyla baş edebilir, fakat sağır bir kahramanla uğraşmak kolay değil çünkü, kısa sürede anladığım gibi, bu kahramanın ne düşündüğünü ve başkalarının düşüncelerini, onun hakkında neler söylediklerini tahmin edebilirsiniz ve kahramanınızın konuşmasına hiç imkân yoktur ve hikâye birden öylece kalıverir. Zavallı Melancy daha da sönük ve sıkıcı oluverdi.

İlk denememe geri döndüm ve bunun bir roman sayılacak kadar uzun olamayacağını anladım. Sonunda, iki konuyu birleştirmeye karar verdim. Hikâyelerin yaşandıkları yerler aynı olduğu için bir macera yerine neden iki macera sunulmasın? Bu düşünceden hareketle sonunda romanımı istenen boyuta ulaştırdım. Fakat çok fazla olay arasında sıkışıp kaldığım için bir karakter grubundan ötekine geçiyor, ara sıra da onları hiç istemedikleri bir şekilde bir araya getiriyordum. Bu uygulamaya şöyle bir isim takmıştım -nedenini bilemiyorum- *Çölde Kar.*

Derken annem biraz da çekinerek, Eden Philpotts'tan yardım ya da tavsiye alabileceğimi söyledi. O tarihlerde Eden Philpotts şöhretin zirvesindeydi. Dartmoor ile ilgili romanları çok ünlüydü. Ve büyük bir şans eseri bu adam bizim komşumuz olmuştu ve bir aile dostuydu. Ona böyle bir ricada bulunmaktan çekiniyordum, fakat sonunda razı oldum. Eden Philpotts, tuhaf görünüşlü biriydi; yüzü, normal bir insanınkinden çok bir yarısı keçi diğer yarısı insan olduğu varsayılan mitolojideki orman cini Pan'a

benziyordu; ilginç bir yüzü vardı, iri gözleri yukarıya doğru çekikti. Gut hastalığı yüzünden çok acı çekiyordu ve onu ziyarete gittiğimiz zamanlar çoğunlukla sargılar içindeki bacaklarını bir tabureye uzatarak oturduğunu görürdük. Adam, sosyal faaliyetlerden nefret ediyordu ve neredeyse hiç dışarı çıkmıyordu; aslında insan görmekten de hoşlanmıyordu. Buna karşılık adamın eşi çok sosyaldi, pek çok dostu olan hoş ve büyüleyici bir kadındı. Eden Philpotts babamı da, annemi de seviyordu; ama onu sık sık bize davet ederek rahatsız etmiyor, sadece bahçesine hayran olduğumuzu, eşi az bulunan çiçeklerine ve küçük ağaçlarına bayıldığımızı söylemekle yetiniyorduk. Eden Philpotts, elbette Agatha'nın edebi denemelerini okuyacağını bildirdi.

Adama duyduğum minneti kelimelerle anlatmakta zorlanıyordum. Eden Philpotts istese, rasgele kelimelerle baştan savma bir eleştiri yapar ve muhtemelen benim cesaretimi iyice kırardı. Oysa o bana yardım etmek için kolları sıvadı. Benim ne kadar çekingen olduğumu ve çeşitli konularda konuşmakta ne kadar zorlandığımı çok iyi anlamıştı. Onun bana yazdığı mektupta çok güzel tavsiyeler vardı.

Eden Philpotts, "Yazdıklarından bazıları birinci sınıf," demişti. "Diyalog yazmakta çok yeteneklisin. Neşeli, doğal diyaloglara ağırlık vermelisin. Ahlak derslerini romanlarından uzak tut; sen bunlara pek fazla meraklısın ve hiçbir şey bu kadar sıkıcı olamaz. Karakterlerini *rahat* bırakmaya çalış ki onlar da kendi duygularını açıklayabilsinler; her zaman onlara ne söylemeleri gerektiğini bildirmek ya da okura söyledikleri sözlerle ne anlatmaya çalıştıklarını belirtmek yerine kahramanları *kendi hallerine* bırakmalısın. Kahramanların ne demek istediklerini anlamak okura düşer. Senin burada bir değil iki hikâyen var; ama bu işin başındakilerin yaptıkları bir hatadır; yakında hikâye konularını böyle düşüncesizce harcamak istemeyeceksin. Sana temsilcim Hughes Massie'ye yazdığım bir mektubu yolluyorum. Bu hikâyeyi senin için yorumlayacak ve bunun yayıncılar tarafından kabul edilme şansının ne olduğunu bildirecek. Ne yazık ki, yayıncıların ilk romanları kabul etmeleri hiç de kolay değildir, bu yüzden sakın düş kırıklığına uğrama. Sana okunması gereken kitapların listesini gönde-

riyorum, bunları yararlı bulacağından eminim. De Quincey'nin *Confessions of an Opium Eater*'i(*) oku, bu kitap senin kelime hazineni çok zenginleştirecek. Yazar kitabında çok ilginç sözcükler kullanmış. Tasvirler ve doğayla ilgili duygular için Jeffery'nin *The Story of my Life*(**) adlı kitabını oku.

Listedeki öbür kitapların neler olduğunu artık unuttum: Bir hikâye antolojisini hatırlıyorum, hikâyelerden biri *The Pirrie Pride* idi ve bir çaydanlıkla ilgiliydi. Ayrıca Ruskin'in hikâyelerinden oluşan bir cilt vardı, bundan hiç ama hiç hoşlanmadım. Hoşuma gitmeyen birkaç kitap daha vardı. Bunların bana yararı oldu mu, olmadı mı, bilemiyorum. De Quincey ile aynı zamanda hikâyelerden kesinlikle çok hoşlandım.

Daha sonra Londra'ya gidip Hughes Massie ile bir görüşme yaptım. Bay Hughes Massie o tarihte hayattaydı ve benim görüştüğüm kişi de oydu. Hughes Massie, iriyarı esmer bir adamdı, beni dehşete düşürdü. Adam, hikâyenin kapağına bakarak, "Ah" dedi. "Demek *Çölde Kar* ha. Hımm doğrusu çok göreceli bir başlık, küllenmiş ateşleri akla getiriyor."

Bu sözleri duyunca sinirlerim daha da gerildi. Söylediklerinin benim yazdıklarımı tarif etmekten çok uzak olduğunu hissediyordum. Zaten o başlığı neden seçtiğimi de pek bilemiyordum, sadece o sıralar Ömer Hayyam'ı okuduğum kanısındaydım. Sanırım, bu başlıkla çölün tozlu yüzeyine düşen kar gibi hayatta yaşanan olayların hepsi gelip geçicidir ve bellekte hiç iz bırakmadan kaybolur giderler demek istemiştim. Kitabı bitirdiğim zaman ana fikri hiç öyle değildi ama sadece romanın böyle olacağı benim fikrimdi.

Hughes Massie, müsveddeyi okuması için ona bırakmamı istedi, fakat birkaç ay sonra da romanı, yayınlamasının mümkün olamayacağına inandığını belirterek hikâyeyi geri gönderdi. Benim için de yapılacak en doğru şeyin o müsveddeyi artık hiç düşünmemek ve yeni bir kitap yazmaya başlamak olduğunu belirtti.

(*) Bir Afyon Yiyicinin İtirafları.
(**) Hayatımın Hikâyesi.

Ben öyle hırslı biri değildim, ama daha fazla mücadele etmemeye de kendimi hazırlamıştım. Hâlâ ara sıra şiir yazıyordum, yazdıklarım da hoşuma gidiyordu ve sanırım bir iki kısa hikâye de yazmıştım. Onları dergilere gönderdim, ama nasıl olsa geri gelecekler diye düşünüyordum ve gerçekten de hikâyeler genellikle geri gönderildi.

Artık ciddi ciddi müzik çalışmayı da bırakmıştım. Günde birkaç saat piyano çalışıyordum, eski düzeyime gelebilmek için de çalışmayı sürdürdüm, fakat artık ders almıyordum. Londra'ya ne zaman gitsek, orada kaldığımız süre ne olursa olsun ben şan dersleri alıyordum. Macar besteci Francis Korbay bana şan dersleri veriyordu, ayrıca bana kendi bestesi olan bazı Macar şarkılarını öğretmişti. Francis Korbay, iyi bir öğretmendi ve ayrıca ilginç bir adamdı. Başka bir öğretmenle de İngiliz baladlarını çalışıyordum, öğretmenim Küçük Venedik adıyla bilinen ve beni her zaman büyüleyen Regent kanal yakınlarında yaşayan bir kadındı. Sık sık yerel konserlerde şarkı söylüyordum ve günün modasına uyarak, akşam yemeği için dışarı çıkarken notalarımı yanımda taşıyordum. Tabii o günlerde elde önceden hazırlanmış müzik yoktu; ne radyo yayınları, ne teyp kayıtları, ne gramofonlar vardı. Müzik dinlemek için özel yorumcuya bel bağlamak zorundaydınız, ama o iyi de olabilirdi, şöyle böyle de, feci kötü de olabilirdi. Ben oldukça iyi eşlik eden biriyim ve notaları görür görmez çalabiliyordum, bu nedenle de sık sık başka şarkıcılara piyanoda eşlik ediyordum.

Londra'da Richter'in yönettiği Wagner'in *Yüzük* isimli eserinin sergilendiği gece harika bir tecrübe yaşadım. Ablam Madge, birdenbire Wagner'in müziğine pek fazla ilgi duymaya başlamıştı. Ablam *Yüzük*'ün sahneleneceği gece için dört kişilik bilet aldı ve benim de bilet ücretimi ödedi. Bu nedenle ona hep minnettar kalacağım ve yaşadıklarımı hiç unutmayacağım. Wotan'ı Van Rooy söylüyordu. Wagner'in belli başlı soprano rollerini Gertrude Kappel'in söylemesi gelenek olmuştu. Bu kadın kalkık burunlu iriyarı şişman biriydi. Artist değildi, fakat çok güçlü altın bir sese sahipti. Saltzman Stevens adında bir Amerikalı da Sieglinde, Isoldee ve Elizabeth'i söylüyordu. Saltzman Stevens'i asla unutmayacağım. Kadın, hareketleri ve mimikleriyle çok güzel bir oyuncuydu ve Wagner'in kadın kahramanlarının her zaman giydikleri şekilsiz beyaz kumaşların arasından bile

uzun ve zarif kollar uzanıyordu. Saltzman, muhteşem bir Isolde olmuştu. Sanırım onun sesi Gertrude Kappel'inkine eşit olamazdı ama muhteşem rol yapıyor, insanı alıp uzaklara götürüyordu. *Tristan* Operası'nın birinci perdesindeki öfke ve çaresizliği, ikinci perdede sesinin lirik güzelliği ve sonra da -benim için en unutulmaz an- üçüncü perdedeki o büyük an Kurwenal'ın uzun müziği, Tristan ile Kurwenal'ın birlikte acı dolu bekleyişleri... Denizdeki gemiyi arayışları... Ve son olarak da sahnenin dışından sopranonun haykırışı: *"Tristan..."*

Saltzman Stevens, Isolde rolündeydi. Aceleyle, evet onun aceleyle kayayı tırmandığını hissediyordunuz ve oradan da sahnenin yukarısında o bembeyaz kollarıyla Tristan'ı yakalamak için ileri uzanmış bir halde koşuyordu. Ve sonra da üzüntülü, biraz da kuş sesini anımsatan acı bir çığlık.

Saltzman, Liebestod aryasını bir tanrıça gibi değil, tamamen bir kadın gibi söyledi; Tristan'ın cansız bedeninin yanına diz çökmüş, onun yüzüne bakarak iradesinin gücüyle onu canlandırmak istercesine duygularını dile getirdikten sonra ağır ağır öne doğru eğilip, "Bir öpücük," diyerek aryanın son sözlerini söylüyor ve Isolde dudaklarını Tristan'ın dudaklarına değdirip birdenbire onun üstüne düşüyordu.

Benim huyum bu, her gece uykuya dalmadan önce, günün birinde gerçek bir sahnede Isolde'yi canlandırmanın hayalini kuruyordum. Bunun bir zararı olmadı diyordum kendi kendime hem zaten bu bir fanteziydi. Acaba başarabilir miydim, yani günün birinde bir operada şarkı söylemek benim için mümkün olur muydu? Kuşkusuz, bunun cevabı "hayır"dı. Bir gün May Sturges'in New York'taki Metropolitan Operası'yla ilişkisi olan Amerikalı bir arkadaşı Londra'ya geldi ve lütfedip bir gün beni dinlemeye geldi. Bu kadın için çeşitli aryalar söyledim, o da beni çeşitli skalalardan arpejyolardan ve egzersizlerden geçirdi. Sonra bana, "Söylediğin şarkılar bana hiçbir şey ifade etmedi ama egzersizlerde başarılısın. Sen iyi bir konser şarkıcısı olursun ve bu alanda isim yapabilirsin. Senin sesin opera için yeterince güçlü değil ve hiçbir zaman olmayacak," dedi.

Şimdi hikâyeyi oradan sürdürelim. Benim müzik dünyasında bir şeyler yapmaya ilişkin o kutsal gizli fantezim sona ermişti. Benim konser şarkıcısı olmaya hiç hevesim yoktu, hem zaten bu kolay bir şey de değildi.

Kızlar, müzikte kariyer yapmaları için pek cesaretlendirilmiyorlardı. Eğer operda şarkı söylemem için en küçük bir şans olsaydı, ben bunu sağlamak için büyük mücadele verirdim; fakat bu sadece ayrıcalıklı, doğru ses tellerine sahip kişiler için geçerliydi. Öyle sanıyorum ki, hayatta büyük bir çaresizlik içinde, en iyisini yapmaya çalışmakta ısrar edip de sonuçta ikinci derecede kalacağınızı bilmekten daha yıkıcı, ruhsal çöküntü yaratıcı bir neden daha olamaz. İşte ben de beklentileri bir yana bıraktım. Anneme de artık müzik dersleri için harcanan parayı bir kenara koyabileceğini açıkladım. İstediğim kadar şarkı söyleyebilirdim, fakat müzik dersleri almayı sürdürmenin bir anlamı yoktu. Zaten hayalimin gerçekleşeceğine de aslında inanmamıştım; fakat insanın bir hayalinin olması ve ondan zevk alması, buna fazla bağlanmamak şartıyla çok iyiydi.

May Sinclair'in beni çok etkileyen romanlarını da sanırım o sıralar okumaya başlamıştım ve gerçekten de şimdi bile o romanlar beni çok etkiliyor. Bana kalırsa, May Sinclair bizim en iyi ve en orijinal romancılarımızdan biriydi ve günün birinde ona duyulan ilginin tekrar artacağını ve eserlerinin tekrar yayınlanacağını düşünmekten kendimi alamıyorum. *A Combined Maze* şu basit kâtip ile sevgilisinin klasik hikâyesi benim kanımca şimdiye kadar yazılmış olan en iyi romandır. Ben ayrıca *The Divine Fire*'ı sevmiştim; *Tasker Jevons* da bana göre bir şaheserdir. May Sinclair'in *The Flaw in the Crystal* isimli öyküsü beni çok fazla etkilemişti; bunun nedeni, belki de o sıralar psikolojik öyküler yazmaya kendimi kaptırmış olmamdı ve bu öykü bana ileride biraz da aynı havada bir öykü yazmam için ilham vermişti. O öyküye *Vision* adını vermiştim. (Bu öykü uzun zaman sonra başka bazı öykülerle birlikte yayımlandı.) Ve hâlâ o öykü ne zaman elime geçse severek okurum.

Artık ben de öykü yazmayı âdet haline getirmiştim. Bu merak, yastık kılıfları işlemenin ya da Dresden porselenlerindeki çiçek desenlerinin fotoğraflarını çekmenin yerini aldı. Eğer yaratıcı yazarlığı, listenin en alt sırasına koyduğumu düşünen biri çıkarsa, ben bunu kabul edemem. Yaratıcılık dürtüsü, herhangi bir şekilde ortaya çıkabilir: işlemelerde, ilginç yemekler pişirmekte, tablo yapmakta, çizimde ve heykelde, müzik eserleri bestelemekte... Aynı zamanda kitap ve öykü yazmakta olduğu gibi aradaki

tek fark, bu saydıklarımın bazılarında diğerlerinden daha büyük başarı sağlayabilmektir. Victoria Dönemi'nin yastık kılıfı işlemelerinin Bayeux halılarıyla bir tutulamayacağını kabul ediyorum, fakat iki olayda da kişiyi harekete geçiren dürtü aynıdır. William'ın sarayındaki hanımlar orijinal bir eser yaratma çabasındaydılar, bunun için düşünce, ilham ve yorulmak bilmeden uygulama gerekiyordu; bazı bölümleri yapmak hiç kuşkusuz çok sıkıcıydı, ama bazı bölümler de büyük heyecan veriyordu.

Bestelediğim vals hiç de öyle övünülecek bir eser değildi; ama yaptığım işlemelerden bazıları türlerinin en iyilerindendi ve onları yaratmak beni memnun etmişti. İşi öykülerimden memnun kalmaya kadar götürdüğümü sanmıyorum; fakat bir yaratıcılık örneğini herhangi bir şekilde değerlendirebilmeniz için aradan belli bir zamanın geçmiş olması gerekir.

Esere başlarsınız, fikir sizi heyecanlandırır, umut dolusunuzdur ve kendinize güveniniz tamdır. (Kendime güvenimin tam olduğu zamanlar sadece bunlardı.) Eğer kelimenin tam anlamıyla mütevazı iseniz, asla yazı yazmayabilirsiniz; işte bu yüzden aklınızdan bir şeyler geçirdiğiniz, onu nasıl yazmanız gerektiğini bildiğiniz zevkli dakikalar olmalıdır, hemen bir kalem kapıp, büyük bir coşkuyla bir not defterine yazmaya başlarsınız. İşte o zaman da güçlüklerle karşılaşırsınız, bu işin içinden nasıl çıkacağınızı bilemezsiniz, sonunda başlangıçta düşündüklerinizi üç aşağı beş yukarı başarmış sayılırsınız ama bu arada sürekli özgüveninizi de kaybedersiniz. Öyküyü tamamladıktan sonra bunun kesinlikle çok berbat olduğunu anlarsınız. Birkaç ay sonra da öykü acaba iyi değil miydi diye merak edersiniz.

ALTI

O sıralarda iki kez evlenmekten zor kurtuldum. Evlenmekten zor kurtulduğumu belirtiyorum, çünkü şimdi dönüp de geriye baktığımda o evliliklerin ikisi de birer facia olurdu diye düşünüyorum.

Birincisi, bir genç kızın büyük aşkı olarak nitelendirilebilir. Ralston Patrick'lerin evinde kalıyordum. Soğuk ve rüzgârlı bir günde Constance ile gezmeye çıkmıştık. Çok hoş kestane rengi bir ata binmiş bir adam yanımı-

za gelip Constance ile konuştu ve benimle tanıştı. Sanırım Charles, otuz beş yaşlarında 17. Süvari Alayı'nda binbaşıydı ve her yıl avlanmak için Warwickshire'a geliyordu. Binbaşıyla o gece, benim Elaine kıyafetiyle katıldığım bir maskeli baloda tekrar karşılaştık. Çok hoş bir kostümüm vardı, onu hâlâ saklıyorum. (Ve o elbisenin içine nasıl girebildiğimi de hâlâ merak ediyorum.) Elbise holdeki süs eşyalarıyla dolu olan sandıkta duruyor. Bu elbise çok sevdiğim kıyafetlerden biri; beyaz brokar ve incili bir başlık. Ralston Patrick ailesinin evinde kaldığım süre içinde Charles ile birkaç kez buluştuk ve ben eve döndüğüm zaman ikimiz de bir ara tekrar buluşma dileklerimizi ilettik. Charles ileride Devonshire'a da gelebileceğini belirtti.

Eve döndükten üç dört gün sonra, bana bir paket geldi. Pakette küçük gümüş kaplı bir kutu vardı. Kutunun kapağının içine şunlar yazılmıştı: *The Asps,* bir tarih ve altında da Elaine'e sözcüğü yazılıydı. Asps, ilk yerdi; tarih onunla buluştuğum gündü. Charles'tan ayrıca bir de mektup aldım. Mektupta, ertesi hafta Devon'da olacağını ve bizi görmeye gelmeyi umut ettiğini yazmıştı.

Bu da yıldırım gibi bir flörtün başlangıcı oldu. Demet demet çiçek geldi, ara sıra kitaplar ve egzotik çikolatalarla dolu muazzam kutular geldi. Bir kıza söylenmesi gereken doğru sözlerin dışında söylenen bir şey yoktu, fakat ben müthiş heyecanlanmıştım. Charles bizi iki kez daha ziyaret etti ve üçüncü ziyarette de onunla evlenmemi istedi. Dediğine göre, bana görür görmez âşık olmuştu. Eğer evlenme tekliflerini yararlılık derecesine göre sıralayabilseydim, bu listemin başında yer alırdı. Charles'ın tekniği beni büyülemiş, ayaklarımı yerden kesmişti. Kadınlar konusunda çok tecrübeli bir adamdı, genellikle kadınlardan istediği karşılığı alabilirdi. Ben de ilk kez kaderimin ve Bay Doğru'nun o olduğuna inanmıştım. Ama yine de -evet işte oradaydı- ama yine de... Charles oradayken, bana ne kadar harika biri olduğumu, beni ne kadar çok sevdiğini, ne mükemmel bir Elaine olduğumu, ne müthiş bir yaratık olduğunu, tüm hayatını beni mutlu etmek uğruna harcayacağını filan anlatırken, elleri titreyip sesi kısılırken- evet tıpkı bir ağaca konmuş bir kuş gibi büyülenmiştim, ama yine de, Charles gittikten sonra, onu yokluğunda düşündüğüm zaman içimde hiçbir şey yok-

tu. Onu bir daha görebilmek için kıvranıp durmuyordum. Onun sadece çok hoş biri olduğunu hissediyordum. İki ruh hali arasındaki farklılık beni hayrete düşürdü. Birisine âşık olduğunuzu nasıl anlarsınız? Eğer bu kişinin yokluğu sizin için hiçbir şey ifade etmiyorsa ve yanınızda olduğu zaman ayaklarınızı yerden kesiyorsa, sizin gerçek tepkiniz ne olur?

O sıralar benim zavallı anneciğim kim bilir ne kadar çok acı çekti. Daha sonra, annem kısa bir süre içinde bana bir koca bulunamsı için dua ettiğini söyledi: iyi, şefkatli ve maddi bakımından hiçbir sıkıntısı olmayan bir koca adayı. Charles, bu dualara gelen cevaba çok benziyordu, fakat nasılsa annem tatmin olamamıştı. Annem insanların neler düşündüklerini ve hissettiklerini her zaman bilirdi ve benim neler hissettiğimin aslında pek de bilincinde olmadığımı anlamıştı. Bir yandan her anne gibi dünyadaki hiçbir erkeğin onun Agatha'sı için yeterince uygun olamayacağını söylerken, Charles'ın doğru adam olmadığını hissetmişti. Annem Charles hakkında mümkün olduğu kadar çok bilgi edinebilmek için Ralston Patrick'lere mektup gönderdi. Babamın hayatta olmaması ve o günlerde âdet olduğu üzere, eş adayı hakkında gerekli araştırmaları, soruşturmaları örneğin adamın kadınlarla yaşadıkları, kesin maddi durumu, ailesi vesaireyi inceleyecek bir erkek kardeşin bulunmaması annemin elini kolunu bağlıyordu. Bugün için bütün bunlar pek modası geçmiş şeyler, fakat bu uygulamanın pek çok sıkıntıyı önlediğini de söyleyebilirim.

Charles, standartlara uygundu. Kadınlarla pek çok macerası olmuştu; fakat annem buna aldırış etmiyordu, erkeklerin evlenmeden önce kurtlarını dökmeleri prensip olarak kabul ediliyordu. Charles benden on beş yaş büyüktü, ama annemin de kocası ondan on yaş büyüktü ve o karıkoca arasında yaş farkının bulunmasını onaylıyordu. Annem Charles'a Agatha'nın daha çok küçük olduğunu ve acele bir karar vermemesi gerektiğini söyledi. Önümüzdeki birkaç ay içinde karar vermek için baskı yapılmadan ara sıra görüşmemizi önerdi.

Bu uygulama iyi sonuç vermedi, çünkü Charles'ın bana âşık olduğunun dışında söyleyecek başka hiçbir sözü yoktu. Konuya değinmemek için kendini tutmaya çalışıyordu ve bu yüzden de aramızda sıkıcı uzun sessizlikler yaşanıyordu. Charles gidince ben de oturup kendime sorular soru-

yordum. Ne yapmak istiyordum? Onunla evlenmeyi istiyor muydum? Derken Charles'tan bir mektup aldım. Charles'ın mektupları hiç kuşkusuz muhteşemdi; her kadının almak isteyeceği türde mektuplardı. Ben de mektupları defalarca okudum, onları sakladım ve bunun nihayet aşkın ta kendisi olduğuna karar verdim. Sonra da Charles geri geldi, çok heyecanlanmıştım, ayaklarım yere basmıyor gibiydi, fakat beynimin bir köşesinde soğuk bir duygu gizlenmişti, bütün bunların yanlış olduğunu düşünüyordum. Sonunda annem, Charles ile birbirimizi altı ay görmememizi önerdi ve o sürenin sonunda artık kesin kararımı vereceğimi belirtti. Bu anlaşmaya sadık kaldık -o süre içinde hiç mektup yazılmadı- belki de isabet olmuştu, çünkü sonunda Charles'ın mektuplarına tutulup kalırdım.

Altıncı ayın sonunda bir telgraf aldım. "Bu kararsızlığa daha fazla dayanamayacağım. Benimle evlenecek misin? Evet mi, hayır mı?" O zaman ben hafif ateşli bir hastalığa yaklanmıştım. Annem telgrafı bana getirdi. Telgrafa ve cevabın ödendiğini belirten forma baktım. Kalemi elime aldım ve "hayır" sözcüğünü yazdım ve hemen o anda büyük bir rahatlama hissettim. Bir şeye karar vermiştim. Artık öyle bir duyguya daha fazla katlanmak zorunda değildim.

Annem, "Emin misin?" diye sordu.

"Evet," dedim ve başımı yastığın üzerinde öbür yana çevirip hemen uykuya daldım. İşte o hikâyenin sonu buydu.

Bundan sonraki dört beş ay, pek kasvetli geçti. Hayatımda ilk kez, yaptığım her şey beni sıkıyordu ve büyük bir hata yaptığımı düşünmeye başladım. Sonra Wilfred Pirie tekrar hayatıma girdi.

Babamın kadim dostları Martin ve Lilian Pirie'den, Dinard'da tekrar karşılaştığımız dostlardan daha önce söz etmiştim. Oğlanları tekrar görmemiştim ama onlarla buluşmayı sürdürüyorduk. Harold, Eton'da öğrenim görüyordu; Wilfred de deniz astsubayı idi. Wilfred artık tam yetkili bir asteğmen olmuştu. Bir denizaltıda görevliydi. O zamanlar donanma gemileriyle birlikte o da Torquay'a geliyordu. Kısa sürede çok samimi olduk, hayatım boyunca en çok bağlı olduğum kişilerden biriydi. Birkaç ay içinde gayriresmi olarak nişanlandık.

Charles'tan sonra Wilfred oldukça huzur vermişti. Onun yanında heyecan yoktu, kuşku yoktu, sıkıntı yoktu. İşte o benim çok sevgili bir arkadaşımdı, çok iyi tanıdığım birisiydi. Onun yanında kendimi tamamen huzur içinde hissediyordum. Wilfred'e tam bir erkek kardeş gibi davrandığımı ve onu öyle gördüğümü aklıma getirmedim. Annem çok sevinmişti ve tabii Bayan Pirie de. Martin Pirie, birkaç yıl önce ölmüştü. Herkes için bu mükemmel bir evlilik gibi görünüyordu. Wilfred'in önünde meslek açısından iyi bir gelecek vardı; babalarımız çok samimi arkadaştılar ve annelerimiz de birbirinden hoşlanıyordu. Annem Wilfred'i seviyordu, Bayan Pirie de beni seviyordu. Wilfred ile evlenmediğim için hâlâ kendimi nankör bir canavar gibi hissediyorum.

Hayatım, artık benim için bir düzene sokulmuştu. Bir iki yıl içinde uygun olduğu zaman (genç astsubayların ve asteğmenler çok erken evlenmeleri için yüreklendirilmiyorlardı) evlenecektik. Bir denizci ile evlenmek fikri hoşuma gidiyordu. Southsea Plymouth'ta ya da onun gibi başka bir yerde lojmanda yaşayacaktım. Ve de Wilfred yabancı ülkelere gittiği zaman ben de Ashfield'e eve gidip annemle birlikte olabilirdim. Gerçekten dünyada hiçbir şey bu kadar yerinde olamazdı.

Sanırım, insanın çok doğru ya da çok mükemmel olana her zaman karşı çıkmasında bir gariplik var. Bunu uzun bir süre kabullenemedim ama Wilfred ile evlenmek düşüncesi zamanla bende moral bozucu bir sıkıntı yarattı. Wilfred'den hoşlanıyordum, onunla aynı evde yaşamak beni mutlu edecekti, fakat her nasılsa bunlarda hiç de heyecan verici bir şey yoktu. Kesinlikle hiç heyecan vermiyordu.

Bir erkekten hoşlandığınız ve onun da sizden hoşlandığı zaman olacakların ilki; ikinizin de her şey hakkında aynı şeyleri düşündüğünüz, birinizin söylediğini ötekinin de aklından geçirdiği şeklindeki illüzyonun olağandışı boş bir hayal olduğunu anlamaktır. Onunla aynı kitaplardan ve aynı müzikten hoşlanmanız ne harika bir şey. İkinizden birinin hemen hiç konsere gitmemiş olması ya da müzik dinlememesi o anda hiç önem taşımaz. O her zaman müziği gerçekten sevmiştir, fakat müziği sevdiğini bilmiyordur! Aynı şekilde onun sevdiği kitapları da aslında siz okumayı hiç istememişsinizdir, fakat artık o kitapları gerçekten okumak istediğinizi his-

sedersiniz. İşte bu; doğanın en büyük boş hayallerinden biri. İkimiz de köpekleri severiz ve kedilerden nefret ederiz. Aman ne harika! İkimiz de kedileri severiz ve köpeklerden nefret ederiz, bu da harika.

Böylece hayat sakin sakin devam etti. Her iki üç haftada bir Wilfred hafta sonu tatili için geldi. Onun bir arabası vardı ve beni hep onunla gezdirirdi. Wilfred'in bir köpeği vardı ve ikimiz de köpek seviyorduk. Wilfred ruhbilime merak sardı, bu nedenle ben de aynı konuyla ilgilenmeye başladım. Şimdilik her şey yolunda gidiyordu. Fakat bir süre sonra Wilfred, benim okumamı istediği kitapları getirmeye başlamıştı. Bunlar çok kocaman, çoğu da teosofi(*) kitaplarıydı. Erkeğiniz nelerden hoşlanıyorsa sizin de onlardan hoşlanacağınıza ilişkin boş hayal yürümedi; doğal olarak yürümedi, ben ona gerçekten âşık değildim. Teosofi ile ilgili kitapları çok ağır buldum; sadece ağır değil aynı zamanda bu kitapların baştan aşağı yanlış bilgi içerdiklerini düşündüm; daha da kötüsü bunların çoğunun saçma sapan olduklarına inandım! Aynı zamanda Wilfred'in tanıdığı medyumları anlatmasından da bıkmıştım. Porthsmouth'ta iki kız vardı, bu kızların gördüklerine dünyada inanmazdınız. Bu kızlar ne zaman bir eve gitseler soluk almakta zorluk çekip gerinerek, ellerini sıkı sıkı kalplerine bastırarak evdekilerden birinin arkasında çok kötü bir ruhun gizli olduğunu söylerlerdi. Bir gün Wilfred, "Geçen gün," diye söze başladı. "Mary -iki kız kardeşin büyük olanı- bir eve gitmiş ve ellerini yıkamak için doğruca banyoya geçmiş ve biliyor musun, kızcağız eşikten içeri adımını atamamış. Hayır, kesinlikle adım atmamış. Orada iki karaltı varmış. Bunlardan biri öbürünün gırtlağına bir ustura dayamış. İnanılacak şey mi bu?"

Az kalsın, "Hayır, buna inanmam," diyecektim fakat tam zamanında kendimi tuttum. "Bak bu çok ilginç," dedim. "Orada biri daha önceden bir başkasının gırtlağına ustura dayamış mı?"

Wilfred, "Mutlaka olmuştur," dedi. "O ev daha önceleri birkaç kişiye kiralanmış, onun için de böyle bir olayın yaşanmış olması mümkün. Sen de öyle düşünmüyor musun? Bunu sen de anlayabilirsin, öyle değil mi?"

(*) Bireyle Tanrı arasında doğrudan ilişki kurmayı amaçlayan dini sistem. (Ç.N.)

Ama ben anlayamamıştım. Ben her zaman uyumlu biri olmuştum ve bu nedenle de neşeli bir tavırla, "Elbet, öyle olması gerekir," diye karşılık verdim.

Derken bir gün Wilfred, beni Portsmouth'tan aradı ve karşısına muhteşem bir fırsatın çıktığını söyledi. Bir grup insan Güney Amerika'da define aramaya hazırlanıyordu. Wilfred'in bir süre izni vardı, o da bu define yolculuğuna katılabilecekti. Eğer bu yolculuğa çıkarsa, ben onun hakkında çok kötü şeyler düşünür müydüm? Bu, kişinin sadece bir kere yakalayabileceği bir fırsattı ve bir daha ele geçmeyebilirdi. Anladığım kadarıyla medyumlar da bu maceraya onay vermişlerdi. Medyumlar, Wilfred'e İnkaların döneminden beri bilinmeyen bir kentin kalıntılarını bulup geri döneceğine inandıklarını belirtmiş olmalıydılar. Tabii insan bunu bir kanıt olarak algılayamaz, fakat bu çok olağandışı bir şey, öyle değil mi? Wilfred, izin döneminin büyük bir bölümünü benimle geçirmek varken bu maceraya atılıyor diye ona çok kızar mıydım?

En küçük bir tereddüde bile kapılmadım. Son derece özverili davrandım. Wilfred'e bunun harika bir fırsat olduğunu ve elbette gitmesi gerektiğini ve tüm kalbimle İnka hazinelerini bulmasını istediğimi söyledim. Wilfred de benim harika biri olduğumu belirtti; kesinlikle harikaydım, bin kızdan bir tanesi bile böyle davranamazdı. Wilfred telefonu kapadı, bana sevgi sözcükleriyle dolu bir mektup gönderip yola çıktı.

Ama ben bin kız arasında bir tane değildim; sadece kendisiyle ilgili gerçeği bulmuş ve bundan bayağı utanç duyan bir kızdım. Wilfred denize açıldıktan bir gün sonra kafamdan büyük bir yükü atmış olmanın huzuru içinde uykudan uyandım. Wilfred define avına çıktığı için çok sevinçliydim, çünkü ben onu bir kardeş gibi seviyordum ve yapmak istediği şeyi yapması beni sevindiriyordu. Define avcılığının aptalca bir iş olduğundan ve sonucun fos çıkacağından emindim. Eğer âşık olsaydım, olayı onun gözleriyle görebilirdim. Wilfred'e âşık olmadığım için böyle düşünüyordum. Üçüncü olarak da -ah yaşasın, yaşasın- bundan sonra hiç teosofi kitapları okumam gerekmeyecekti.

Annem kuşkuyla, "Neden bu kadar neşelendin?" diye sordu.

"Dinle, anne," dedim. "Bunun çok kötü olduğunu biliyorum ama aslında Wilfred uzaklara gittiği için bu derece neşeliyim."

Zavallı anacığım. Birden yüzü asıldı. Hiçbir zaman o gün yaptığım gibi bencil ve nankör olmadım. Annem Wilfred ile benim bir araya gelmemizden büyük mutluluk duyuyordu. Bir an için yanılıp, annemi mutlu etmek uğruna bu beraberliği sürdürmem gerektiğini düşündüm. Neyse ki, kendimi duygusallığa o kadar fazla kaptırmamıştım.

Wilfred'e mektup yazıp verdiğim kararı açıklamadım, çünkü o sisli ormanlarda İnka hazinelerini ararken bu haberin onda çok kötü bir etki yaratacağını düşünmüştüm. Wilfred'in kafası meşgulken ateşlenebilir ya da vahşi bir hayvan üzerine atlayabilirdi; üstelik haber onun çalışmalardan zevk almasını engelleyebilirdi. Fakat Wilfred geri döndüğü zaman ona yazdığım mektubu bulacaktı. Wilfred'e ne kadar üzüldüğümü ve ona ne kadar bağlı olduğumu açıkladım ve aramızda hayatımız boyunca bir arada yaşamamızı sağlayacak duyguları taşımadığımızı belirttim. Tabii Wilfred beni onaylamadı, fakat kararımı ciddiye aldı. Beni sık sık görmeye dayanamacağını, fakat onunla her zaman birbirimize dostça duygular besleyeceğimizi söyledi. Şimdi düşünüyorum da acaba Wilfred de benim gibi rahatlamış olamaz mıydı? Sanmıyorum ama bu kararın onun yüreğini paramparça ettiğini de düşünmüyorum. Bence o şanslıydı. Wilfred bana iyi bir koca olabilirdi ve sanırım ben de onu sessiz sakin bir şekilde mutlu edecektim, fakat o kendisi için bundan daha iyisini yapabilirdi. Yaklaşık üç ay sonra Wilfried bunu başardı. Bir başka kıza çılgın gibi âşık oldu, kız da ona iyice tutulmuştu. Bir süre sonra evlendiler ve altı çocukları oldu. Hiçbir şey bundan daha tatmin edici olamazdı.

Charles'a gelince o da üç yıl kadar sonra on sekiz yaşında güzel bir kızla evlendi.

Gerçekten iki erkeğe ne kadar büyük iyilik yapmıştım.

Bundan sonraki olay da Reggie Lucy'nin Hongkongdan izinli gelmesiydi. Lucy ailesini yıllardır tanıma rağmen, onların en büyük erkek kardeşiyle hiç karşılaşmamıştım. Reggie topçu alayında binbaşıydı ve daha çok denizaşırı görevlere gönderiliyordu. Reggie utangaç, içine kapanık, çok seyrek dışarı çıkan biriydi. Golf oynamayı seviyordu, fakat dans etmekten ve

partilerden hoşlanmıyordu. Ailenin öbür üyeleri gibi sarışın ve mavi gözlü değildi; koyu renk saçları ve kahverengi gözleri vardı. Lucy'ler birbirlerine çok bağlı bir aileydi ve bir arada olmaktan hoşlanıyorlardı. Her zamanki Lucy'imsi stilde beraber Dartmoor'a gittik; tramvayları kaçırıp, var olmayan trenleri bekleyerek, onları kaçırıp Newton Abbot'ta aktarma yapmak isterken aktarma trenini kaçırıp sonunda başka bir yere gitmeye karar verdik. Ve daha bir sürü macera yaşayarak Dartmoor'a vardık.

Derken Reggie bana daha iyi golf oynamayı öğretmek istedi. O dönemde benim golf oynamayı bildiğim söylenemezdi. Birkaç genç adam, benim için ellerinden geleni yapmışlardı, fakat ne yazık ki ben bu tür oyunlarda hiç başarılı olamıyordum. Meselenin can sıkıcı yanı, her zaman başlangıçta iyi bir gelecek vaat etmemdi. Okçulukta, bilardoda, teniste ve krokette çok iyi bir gelecek vaat ediyordum, fakat bu vaat hiçbir zaman gerçekleştirilemedi. Sanırım gerçek şu ki, eğer toplardan anlamıyorsanız, toplarla oynayamazsınız. Madge ile kroket turnuvalarına katılıyordum, bu oyunlarda fazladan top atma iznim sınırsızdı.

İyi kroket oynayan Madge, "Sana bu kadar atış şansı tanınmışken kolayca kazanman gerekirdi," dedi.

Fazladan atışlar işe yaradı ama oyunu kazanamadık. Oyunun teorisini anlatmakta başarılıydım ama kolay atışları bile saçma sapan bir şekilde kaçırıyordum. Teniste iyi bir sağ vuruş geliştirmiştim, bu da bazen oyundaki partnerlerimi etkiliyordu. Fakat ters vuruşlarda umutsuzdum. Sadece sağ vuruşlarla tenis oynayamazsınız. Golfte çılgınca vuruşlar yapıyordum, korkunç demir atışlar, güzel yaklaşma atışlarım, tamamen güvenilmez hafif vuruşlarım vardı.

Ancak Reggie çok sabırlıydı ve öğrencisinin oyununu geliştirip geliştirmemesini hiç umursamayan türde bir hocaydı. Ciddi golf oyuncuları trenle Churston golf sahasına gidiyorlardı. Torquay golf sahası aynı zamanda yılda üç kez yarış sahası olarak kullanılıyordu ve doğru dürüst bir sahibi olmadığı gibi bakımsızdı. Reggie ile sahayı şöyle bir dolanıp Lucy ailesinin üyeleriyle çay içmeye gidiyorduk ve önce getirilen tost soğudu diye şamata yapıp tekrar tost ısmarlıyorduk falan. Mutlu bir tembel hayatıydı bu. Hiç kimsenin hiçbir zaman acelesi olmuyordu, zamanın hiç önemi yoktu.

Asla endişelenmek yok, asla telaşlanmak yok. Tamamen yanılmış olabilirim, fakat Lucy ailesinden hiç kimsenin kalın bağırsak ülseri, kalp ve damar hastalıkları ya da yüksek tansiyon gibi sorunlardan yakınmadığından eminim.

Bir gün, Reggie ile dört delik golfü oynamıştık, sonra da o gün hava çok sıcak olduğu için Reggie, bodur ağaçların altında oturup dinlenmenin çok daha akıllıca olacağını söyledi. Piposunu çıkarıp ağır ağır tüttürmeye başladı ve her zamanki gibi sohbete daldık, biz asla sürekli konuşmazdık; sadece bir konu ya da bir şahıs hakkında birkaç kelime söylenir, sonra huzur dolu kısa bir ara verilirdi. Bu benim de sohbet etme konusunda en çok sevdiğim uygulamaydı. Reggie ile beraberken, hiçbir zaman ağır ya da aptal olduğumu veya söyleyecek söz bulmakta zorlandığımı hissetmedim.

Reggie, piposundan birkaç nefes çektikten sonra düşünceli bir tavırla şöyle dedi: "Senin pek çok kafan var öyle değil mi, Agahta? Şey ne zaman istersen benimkini de onların yanına koyabilirsin."

Biraz da kuşkuyla Reggie'ye baktım, ne demek istediğini pek anlayamamıştım.

Reggie, "Seninle evlenmek istediğimden emin değilim. Ama ben en iyisi şimdi söyleyeyim. Bak dinle, hiçbir şekilde seni zorlamıyorum; yani acelemiz yok demek istedim; Lucy ailesinin ünlü sözü Reggie'nin dudaklarından kolayca çıktı. Sen çok gençsin ve şimdi seni evlilikle bağlamak benim açımdan yanlış olur."

Hemen sert bir sesle o kadar da fazla genç sayılamayacağımı söyledim.

"Evet, sen bana göre daha çok genç sayılırsın." Reggie'yi bana Aggie diye hitap etmemesi için birçok kez uyarmama rağmen bunu sık sık unutuyordu çünkü Lucy ailesinde herkese isim uydurmak çok doğal bir davranıştı. Örneğin; Margie, Noonie, Eddie ve Aggie gibi. Reggie, "Neyse sen bir düşün," dedi. "Sadece beni aklında tut ve eğer karşına başka kimse çıkmazsa, biliyorsun ben hep varım."

Bu sözlerin arkasından hemen atıldım, bu konuyu düşünmeme gerek olmadığını ve onunla evlenmek istediğimi söyledim.

"Senin doğru dürüst düşünebildiğini sanmıyorum, Aggie."

"Elbette doğru dürüst düşündüm. Böyle bir teklifi bir saniyede düşünebilirim."

"Evet, ama bunu aceleye getirmenin de bir anlamı yok, öyle değil mi? Canım senin gibi bir kız yani kimle olsa evlenebilir."

"Herhangi biriyle evlenmek istediğimi sanmıyorum. Sanırım seninle evlenmek istiyorum."

"Evet ama biraz da mantıklı olmalısın. Bu dünyada mantıklı olman gerekiyor. Çok parası olan bir erkekle evlenmek istersin. Efendi biri, senin hoşlandığın nitelikte sana hoş vakit geçirtecek ve senin sorumluluğunu üstlenecek, sahip olman gereken her şeyi sana temin edecek biri olmalı."

"Ben sadece evlenmek istediğim kişiyle evlenmeyi düşünüyorum; o saydığın bir sürü şey umurumda bile değil."

"Evet ama onlar da önemli, ihtiyar kız... O saydıklarım bu dünya için çok önemli. Genç ve romantik olmanın bir yararı yok." Reggie, sözlerini sürdürdü. "İzin sürem on gün sonra bitiyor. Gitmeden önce seninle konuşmak istedim. Ondan önce, düşündüm ki... Şey, bekleyebileceğimi düşündüm. Fakat sanırım... şey sadece benim burada olduğumu bilmeni istedim. İki yıl sonra geri döndüğümde, eğer başka birisi yoksa..."

"Başka kimse olmayacak," dedim. Bundan kesinlikle emindim.

İşte böylece Reggie ile nişanlandık. Buna nişanlanmak denemezdi; sadece karşılıklı anlaşma sistemiydi. Ailelerimiz bizim nişanlandığımızı biliyorlardı, fakat bu açıklanmayacak ya da gazetede ilan edilmeyecekti. Ayrıca arkadaşlarımızın çoğunun durumu bildiklerini tahmin etmeme rağmen biz onlara bir şey söylemeyecektik.

Reggie'ye, "Neden evlenemeyeceğimizi bir türlü anlayamıyorum," dedim. "Neden bunu bana daha önce söylemedin, o zaman gerekli hazırlıkları yapmaya fırsatımız olurdu."

"Evet, tabii, nedimelerin olmalı ve apar topar evlenmemelisin. Zaten, şimdi benimle evlenmene izin vermeyi aklımdan bile geçirmem. Sana şans tanınmalı."

Bu sözlere kızıp duruyordum ve kavga etmemize ramak kalıyordu. Benim hemen evlenmeye ilişkin teklifimi reddetmeye hazır olmasının onun için pek de övülecek bir durum olmadığını ona söyledim. Fakat Reg-

gie'nin sevdiği kişinin başına gelebilecek şeyler konusunda sabit fikirleri vardı ve bunu o uzun, dar kafasına sokmuştu, yani benim yapmam gereken en doğru şey mevkisi, parası ve daha başka her şeyi olan bir erkekle evlenmekti. Aramızdaki çekişmelere rağmen biz çok mutluyduk. Lucy ailesinin üyeleri de çok memnundular. Hep şöyle diyorlardı. "Reggie'nin sana göz koyduğunu fark etmiştik, Aggie. O genellikle bizim kız arkadaşlarımızın hiçbirine bakmaz. Ama yine de aceleye gerek yok. En iyisi, siz şimdi kendinize bol zaman ayırın."

Lucy'lerde iyi vakit geçiriyordum, onlar her şey için bol zaman olduğunu söylerlerdi, ama bu benim içimde belli bir karşı çıkma duygusu uyandırdı. Romantik bakımdan, Reggie'nin iki yıl beklemeye dayanamayacağını ve şimdi evlenmemizi istediğini açıklamasını bekledim. Ne yazık ki bu Reggie'nin söylemeyi düşüneceği son şeydi. Nişanlım çok fedakâr bir erkekti ve kişiliği, beklentileri konusunda açıklama yapmaktan çekiniyordu.

Sanırım annem bizim nişanlanmış olmamıza sevinmişti. Bana da, "Ben Reggie'yi görür görmez sevmiştim," dedi. "Sanırım o, bugüne kadar tanıdığım en efendi insan. Seni mutlu edecek nazik ve iyi bir delikanlı. Seni asla endişelendirmeyecek, asla canını sıkmayacak. Maddi imkânlarınız pek fazla olmayacak, fakat binbaşı rütbesini aldığına göre bundan sonra durumunuz daha iyi olacak. Sen zaten paraya, partilere ve eğlenceli hayata çok önem veren birisi değilsin. Bunun mutlu bir evlilik olacağına inanıyorum."

Annem kısa bir duraklamadan sonra da şöyle dedi: "Keşke Reggie niyetini sana biraz daha önce açıklamış olsaydı da hemen evlenebilseydiniz."

Annem de benim duygularımı paylaşıyordu. On gün sonra Reggie, alayına dönmek üzere evden ayrıldı ve ben de onu beklemeye koyuldum.

İzin verin, kur yapma günlerimin öyküsüne bir dipnot düşeyim.

Size taliplerimi tarif ettim, fakat biraz da haksızlık yaparak, bir ara kalbimi birilerine verdiğimi açıklamadım. Önce Yorkshire'da kaldığım zaman tanıştığım çok uzun boylu bir askere tutuldum. Eğer bana evlenme teklif etseydi, belki de sözcükler adamın ağzından çıkar çıkmaz evet derdim. Ama o kendi açısından akıllık edip böyle bir teklifte bulunmadı. O, meteliksiz bir astsubaydı ve bölüğüyle birlikte Hindistan'a gitmek üzerey-

di. Ama yine de sanırım o bana âşıktı. Adamın yüzü biraz da koyuna benziyordu. Buna katlanmak zorundaydım. Genç asker, Hindistan'a gitti ve ben de onun arkasından en az altı ay özlemini çektim.

Bir yıl kadar sonra, kalbime yine birisi girdi. O sıralarda Torquay'daki arkadaşlarımın sahneledikleri bir müzikal oyunda rol almıştım. Oyun, ünlü *Mavisakal* öyküsünden esinlenmişti. Ve konuşmaların çoğunu arkadaşlar kendileri düzenliyorlardı. Ben hemşire anne rolündeydim ve gelecekte hava mareşal yardımcısı olacak kişi de duygularımın efendisiydi. O zamanlar daha çok gençti ve meslek hayatının başlarındaydı. O günlerin modası olan bir şarkıyı bir oyuncak ayıya söylüyordum.

Keşke bir oyuncak ayım olsa
Onu dizlerime oturtuversem
Her yere yanımda götürürdüm onu
Bana sımsıkı sarılsın diye

Kendimi mazur göstermek için ileri sürebileceğim tek mazeret kızların hepsinin bu tür şeyler yapmış olduklarıdır ve bu çok ilgi görüyordu.

Hayatımın daha sonraki yıllarında, o genç adam arkadaşlarımın kuzeni olduğu için birkaç kez karşılaşma imkânım oldu; fakat her defasında ben bunu önlemeyi başardım. Benim gururum var.

Onun beni izninin bitmesine bir gün kala Anstey's Cove'da düzenlenen mehtap pikniğine katılan sevimli bir kız olarak hatırladığına inandım hep. O gece, denize doğru uzayan bir kayanın üzerinde baş başa oturmuştuk. Hiç konuşmadık, sadece el ele tutuşarak orada öylece oturduk.

O Hindistan'a gittikten sonra bana küçük bir altın ayıcık broşu gönderdi.

Beni hâlâ öyle hatırlamasını istiyordum. Yıllar sonra irkiyim, kocaman bir et yığınıyla karşılaşmanın yaratacağı şoku önlemek istiyordum.

Arkadaşlarım bana, "Amyas, hep seni soruyor," diyorlardı. "Seninle tekrar görüşmeyi çok istiyor."

Altmış yaşında olgunluk çağında tekrar buluşmak mı? Hiç korkmayın. Ben hâlâ birisi için hoş bir hayal olarak kalmak istiyorum.

YEDİ

Mutlu insanların tarihçeleri yoktur, o söylem bu değil miydi? Şey, ben de hayatımın bu döneminde mutlu bir kişiydim. Her zamanki gibi genellikle alışılmış şeyleri yapıyordum; arkadaşlarımla buluşuyor, ara sıra da yatıya gidiyordum. Fakat annemin gözleri beni endişelendiriyordu ve durumu giderek kötüleşiyordu. Annem artık okumakta çok zorlanıyordu ve parlak ışıkta cisimleri göremiyordu. Gözlükler işe yaramadı. Ealing'deki büyükannem de artık kör gibiydi ve eşyaları görebilmek için gözlerini kısmak zorunda kalıyordu. Ninecik ayrıca yaşlı kişilerde çok sık görüldüğü gibi herkesten kuşkulanmaya başlamıştı; hizmetçilerinden, boruları onarmaya gelenlerden, piyano akortçularından ve akla gelebilecek herkesten kuşkulanıyordu. Ninecik'i her zaman yemek masasının üzerinden bana uzanmış, ya bana ya da kız kardeşime, "Şşt..." diye boğuk bir sesle, "Sesini yükseltme, senin çantan nerede?" deyişiyle hatırlıyorum.

"Çantam odamda Ninecik."

"Ay, çantanı orada mı bıraktın? Sakın çantanı orada bırakma. Az önce onun yukarıda olduğunu duydum."

"İyi ama bunun zararı yok, öyle değil mi?"

"Hiç bilemezsin, hayatım, hiç bilemezsin. Sen yukarı çık, çantanı al."

Annemin annesi Ninecik B.'nin de otobüsten düşmesi o günlere rastlar. Ninecik, çift katlı otobüslerin üst katında yolculuk yapmaya pek meraklıydı ve sanırım o tarihte seksen yaşındaydı. Neyse. Ninecik B. merdivenlerden inerken otobüs birdenbire hareket etmiş ve aşağı düşmüş, galiba bir kaburgası ve kolu kırılmış. Ninecik B. büyük bir hırsla otobüs şirketini dava etti. Davayı kazanınca yüklü bir tazminat aldı ve doktoru tarafından, çift katlı otobüslerin ikinci katına çıkması kesinlikle yasaklandı. Tabii Ninecik B. bu yasağı sürekli deliyordu. Ninecik B. sonuna kadar hep eski toprak asker olarak kaldı. Galiba yine o sıralarda Ninecik bir de ameliyat olmuştu. Yanılmıyorsam, rahim kanserine yakalanmıştı, fakat ameliyat çok başarılı geçti ve hastalık bir daha tekrarlamadı. Ninecik vücudunun içindeki şu tümör ya da her ne ise vücudundan çıkarılmasını dört gözle bekliyor-

du, çünkü o cisimden kurtulduktan sonra incecik ve hoş görüneceğine inanmıştı. Ninecik o sıralarda dev gibiydi, benim öbür büyükannemden daha şişmandı. Şişmanlık konusunda pek yaygın olan bir fıkra vardı, büyükannemin durumuna pek uygundu. Fıkraya göre çok şişman bir yaşlı kadın otobüsün kapısına sıkışmış, otobüsün şoförü kadına, "Yana dönmeyi deneyin hanımım, yana dönmeyi deneyin hanımım!" diye bağırmış. Şişman kadının bu sözlere verdiği karşılık ise şu olmuş: "Olmaz genç adam, olmaz. Bende yan taraf yok ki!"

Ninecik hastanede anestezinin etkisinden kurtulduktan sonra hemşireler onun yataktan çıkmasını kesinlikle yasaklamışlardı. Hemşireler, Ninecik'i uyusun diye yalnız bırakınca o da yataktan kalkıp, ayaklarının ucuna basa basa boy aynasının önüne gitmişti. Ne büyük bir düş kırıklığı. Ninecik eskisi kadar şişman görünüyordu.

Ninecik, anneme, "Uğradığım bu düş kırıklığını asla atlatamayacağım, Clara," dedi. "Asla. Ben ameliyata güveniyordum O ümit sayesinde anesteziyi falan atlattım. Ve şimdi şu halime bak: Eskisi gibiyim!"

Sanırım o sıralarda, ablam Madge ile tartışmıştık, bunun meyvelerini daha sonra alacaktık. Ablamla galiba bir detektif romanı okuyorduk; sanırım, sadece sanırım diyebiliyorum çünkü kişilerin hatırladıkları her zaman tamamen doğru olmayabilir; insan bazı anıları kafasında değişik bir şekle sokabilir, tarihleri yanlış hatırlayabilir, bazen de yerlerde yanılabilir. Sanırım kitabın adı *The Mystery of the Yellow Room* idi. *(Sarı Odanın Esrarı)* Kitap daha yeni satışa çıkmıştı, Gaston Le Roux adında yeni bir yazarın imzasını taşıyordu; romanda genç ve güzel bir gazeteci detektif vardı, adı Rouletabille'di. Bu özellikle insanı şaşırtan romanlardan biriydi; iyi kurgulanmıştı, bazılarının haksızlık bazılarının ise haksızlık sayılabilir diye tanımlayacakları türdendi. İnsan, ipuçlarının romanın içine dikkatle gizlendiğini görebiliyordu.

Ablamla bu roman üzerinde uzun uzun konuştuk, birbirimize görüşlerimizi anlattık ve romanın en iyilerden biri olduğuna karar verdik. Detektif hikâyeleri ablamla ikimizin uzmanlık alanımızdı. Madge, daha küçükken beni Sherlock Holmes ile tanıştırmıştı ve sonra da ben hep onun

izinden gitmiştim. Ablamı izlemeye sekiz yaşındayken Madge'in bana okuduğu ve bayıldığım *The Levenworth Case*(*) ile başlamıştım. Daha sonra sıraya Arsene Lupin girdi, fakat ben onun maceralarını çok heyecanlı ve eğlenceli olmalarına rağmen gerçek detektif hikâyesi saymadım. Bir de çok beğenilen Paul Beck hikâyeleri vardı. *The Cronicle of Mark Hewitt*(**) ve şimdi de *The Mystery of the Yellow Room* vardı. Bu kitaplardan ilham alıp bir detektif hikâyesi yazmayı deneyeceğimi söyledim.

Madge, "Bunu yapabileceğini sanmam," dedi. "Detektif hikâyelerini yazmak çok zordur. Ben de bunu uzun uzun düşündüm."

"Ama ben denemek istiyorum."

Madge, "Eh, bahse girerim ki, başaramayacaksın," dedi.

Mesele öyle kaldı. Kesin bir bahis değildi bu; koşullarını da belirlememiştik, fakat o sözler de işte söylenmişti. O dakikadan itibaren bir detektif hikâyesi yazmak isteğiyle yanıp tutuşmaya başlamıştım. Fakat olay bundan öteye gitmedi. O zaman detektif hikâyesi yazmaya başlamadığım gibi bir plan da yapmadım; ama tohum ekilmişti. Yazı tohumları filizlenmeden, aklımın bir köşesinde yazacağım kitapların konuları sıralanırken *günün birinde bir detektif hikâyesi yazmayı da aklıma koymuştum.*

SEKİZ

Reggie ile düzenli olarak mektuplaşıyorduk. Ben ona yerel haberleri iletiyordum ve yazabileceğim en güzel mektupları yazmaya çalışıyordum. Mektup yazmak benim hiçbir zaman güçlü yanlarımdan biri olmadı. Ablam Madge'i ise artık bir sanat simgesi olarak tarif edebilirdim. Madge, hiç yoktan en güzel hikâyeleri yaratırdı. Bu yeteneği gerçekten kıskanırım.

Sevgili Reggie'nin mektupları tamamen onun konuşmalarını yansıtıyordu yani güzel ve güven vericiydiler. Reggie beni her konuda destekleyip, cesaret verdi.

(*) Levenworth Davası.

(**) Mark Hewitt'in Yaşam Öyküsü.

"Bak, Aggie, evde suratını asıp oturma. Sakın benim istediğimin bu olduğunu da düşünme, çünkü gerçek bu değil; dışarı çıkıp insanlarla kaynaşmalısın. Danslara, toplantılara ve partilere gitmelisin. Yuvamızı kurmadan önce senin karşına çıkan her fırsatı değerlendirmeni istiyorum."

Şimdi geriye baktığımda, acaba bu görüşe biraz da kızmış olabilir miyim diye düşünüyorum. O günlerde bunu fark ettiğimi sanmıyorum. Peki ama insan çıkıp dolaşması, başkalarını görmesi için ısrar edilmesinden hoşlanmaz mı? Kendin için daha iyisini yapmak (şu olağanüstü deyiş). Her dişinin ona gelen aşk mektuplarında kıskançlık izlerini görmeyi tercih edeceği, gerçeğe çok yakın bir açıklama değil midir?

"Mektubunda sözünü ettiğin şu falanca kişi kimin nesi? Ona çok fazla yakınlık duymaya başlamadın, değil mi?"

Bizim kadın olarak gerçekten istediğimiz şey bu değil mi? Ya da insan diğerinin aklında gerçekte olmayan şeyleri varmış gibi düşünmekten mi hoşlanıyor?

Komşu bölgelerde her zamanki danslı toplantılar düzenleniyordu. Ben bu partilere katılmadım çünkü arabamız yoktu ve en fazla bir, bir buçuk kilometre uzaklıktaki toplantılar için gelen davetiyeleri kabul edebilirdim, başka türlüsü mantıklı olmazdı. Bir araba ya da taksi kiralamak çok pahalıya mal olacaktı, bunu ancak çok özel durumlar için göze alabilirdim. Fakat kız avlamanın yaygınlaştığı dönemler de oluyordu, böyle zamanlarda sizi gelip alıyorlar ya da gittiğiniz yerde gece yatısına kalmanızı öneriyorlardı.

Chudleigh'de yaşayan Clifford'lar Exeter karargâhındaki askerleri davet ettikleri bir dans düzenlemişlerdi ve dostlarına da tanıdıkları bir iki kızı da yanlarında getirmelerini önermişlerdi. Benim eski düşmanım Komutan Travers, çoktan emekliye ayrılmıştı ve eşiyle birlikte Chudleigh'de yaşıyordu, o da partiye beni getirmek için davet sahiplerinden izin istemişti. Küçük bir çocukken özellikle tiksindiğim bu adam, artık eski bir aile dostu olmuştu. Komutanın karısı telefon edip onlarda kalıp birlikte Clifford'ların dansına gitmemin mümkün olup olmadığını sordu. Tabii bu davete pek sevinmiştim.

Ayrıca Yorkshire'da Thorpe Arch Hall'de Matthews ailesinin yanında kaldığım zaman tanışmış olduğum Arthur Griffiths adındaki arkadaştan da bir mektup aldım. Arthur, yöre papazının oğluydu ve aynı zamanda askerdi, topçu subayıydı. Onunla çok iyi arkadaş olmuştuk. Arthur mektubunda, Exeter'e tayin edildiğini fakat ne yazık ki Clifford'ların dansına gidecek subaylar arasında olmadığını ve benimle tekrar dans etme fırsatını kaçıracağı için çok üzüldüğünü yazmıştı. "Ancak," diyordu mektubunda. "Bizim ekipten Christie adında bir arkadaş oraya gelecek. Lütfen onunla ilgileniver, üstelik o çok da iyi dans eder."

Dans gecesinde Christie çarçabuk beni buldu. Uzun boylu, açık tenli, sık kıvırcık saçlıydı. Oldukça ilginç bir burnu vardı, ucu aşağı doğru değil de yukarı doğru kıvrılmıştı. Christie benimle tanıştırıldı ve beni birkaç kez dansa kaldırdı, bu arada arkadaşı Griffiths'in ona dansta beni bulmasını söylediğini anlattı. Onunla çok iyi anlaşıyorduk; Christie çok güzel dans ediyordu, ben de daha sonra onunla birkaç kez daha dans ettim. Gecenin tadını iyice çıkardım. Ertesi gün, Travers ailesine teşekkür ettikten sonra aile beni dönüş için trene binmem gereken Newton Abbot'a kadar arabayla getirdi.

Galiba bu olaydan bir hafta on gün kadar sonraydı; bizim evin karşısındaki evde oturan Mellor'larda çay içiyordum. Max Mellor ile hâlâ balo salonu danslarını çalışıyorduk ama Tanrı'ya şükür vals yapmanın modası geçmişti. Beni telefona çağırdıklarında galiba tango yapıyorduk arayan annemdi.

"Hemen eve gel, olur mu, Agahta? Senin genç kavalyelerinden biri burada. Ben onu tanımıyorum, daha önce de hiç görmedim. Delikanlıya çay ikram ettim, ama galiba burada kalmak istiyor ve seni görmeyi umut ediyor."

Annem ne zaman, kimseden yardım almadan benim kavalyelerimi ağırlamak zorunda kalsa huzursuz olurdu; bu tür hizmetlerin kesinlikle benim işim olduğu kanısındaydı.

Eve dönmek canımı sıkmıştı; orada güzel eğleniyordum. Ayrıca gelenin kim olduğunu da bildiğimi sanıyordum, oldukça sıkıcı bir deniz teğ-

meniydi, bana şiirlerini okumam için ısrar edip dururdu. Bu nedenle istemeye istemeye, somurtmuş bir halde eve döndüm.

Oturma odasına girdim ve genç bir adam pek rahatlamış bir halde ayağa kalktı. Yüzünün rengi biraz da pembeye kaçıyordu ve kendini tanıtmaya çalışırken pek utandığı da aşikârdı. Beni görünce bile pek neşelenememişti, galiba onu hatırlamayacağım diye endişeleniyordu. Çok şaşırmama rağmen, ben onu hatırladım. Griffiths'lerin dostu genç Christie'yi tekrar göreceğim aklımın köşesinden geçmemişti. Genç adam biraz da tereddütlü bir tavırla bir açıklama yapmaya çalıştı. Motosikletiyle Torquay'a gelmişti ve hazır buraya gelmişken beni de ziyaret etmeyi düşünmüştü. Arthur Griffiths'ten benim adresimi alabilmek için ne kadar sıkıntı çektiğinden ve nasıl utandığından hiç söz etmemişti. Annem benim eve geldiğimi görünce bayağı rahatlamıştı. Archie Christie açıklama faslını tamamladığı için şimdi daha neşeli görünüyordu ve benim de gururum okşanmıştı.

Biz konuşurken saatler ilerlemiş, akşam yaklaşmıştı. Kadınlar arasındaki o kutsal işaretleşme sayesinde annem ile bu davetsiz konuğu akşam yemeğine alıkoyup koymamak konusunda bir karara varmamız ve şayet onu yemekte ağırlayacaksak ona ne yedireceğimizi düşünmemiz gerekiyordu. Herhalde Noel tatili yeni sona ermiş olmalıydı, çünkü kilerde söğüş hindi olduğunu biliyordum. Anneme evet işareti yaptım, o da Archie'ye yemeğe kalıp bizimle birlikte birkaç lokma bir şey yemeyi kabul edip etmeyeceğini sordu. Christie, daveti hemen kabul etti. Bunun üzerine söğüş hindi salata, kalmış başka bir yemek ve peynirden oluşan yemekle karnımızı doyurduk ve hoş bir gece geçirdik. Sonra Archie, motosikletine binip bir dizi pat küt sesinden sonra Exeter'e gitmek üzere yola koyuldu.

O geceden sonraki on gün süresince Archie, sık sık ve habersiz bizi ziyaret etti. O ilk akşam, Archie bana Exeter'deki bir konsere gitmek isteyip istemeyeceğimi sormuştu -dans gecesinde ona müziği sevdiğimi açıklamıştım- Archie konserden sonra da beni Radcliffe Oteli'ne çay içmeye götürecekti. Konsere gitmeyi çok istediğimi söyledim. Sonra annem kızının tek başına Exeter'deki bir konser davetini kabul edemeyeceğini söyleyince sıkıntılı bir sessizlik oldu. Annemin bu çıkışı Archie'yi biraz şaşırt-

mıştı fakat hiç renk vermeden, konser davetini anneme de yaptı. Annem yumuşamıştı ve Archie'den hoşlandığına karar vermişti, benim konsere gitmemde bir sakınca olmadığını fakat konserden sonra onunla bir otelde çay içmeye gidemeyeceğimi üzülerek belirtti. (Şimdi bakıyorum da o günlerde bizim çok tuhaf âdetlerimiz varmış. Bir kız, tek başına bir erkekle golf oynamaya gidebilir, at binebilir ya da paten yapmaya gidebilir fakat o erkekle bir otelde çay içmeye gitmesi iyi annelerin kızları için uygun görmedikleri tehlikeli bir etkinlik olabilir.) Sonunda Archie ile annem aralarında bir anlaşmaya vardılar: Archie, Exeter İstasyonu'nun bekleme salonunda bana çay ikram edebilecekti. Doğrusu orası pek de romantik bir yer sayılmazdı. Daha sonra ben de Archie'ye dört beş gün sonra Torquay'da gerçekleştirilecek Wagner konserine gelip gelemeyeceğini sordum. Archie, bu daveti seve seve kabul edeceğini söyledi.

Archie bana kendisiyle ilgili her şeyi anlattı. Yeni kurulan Kraliyet Havacılık Birliği'ne katılmayı nasıl sabırsızlıkla beklediğini anlattı. Bu, beni de çok heyecanlandırmıştı. Zaten uçmak herkesi heyecanlandırıyordu. Fakat Archie, tamamen tepkisizdi. Bana uçmanın geleceğin mesleği olacağını söyledi; eğer bir savaş çıkarsa, ilk ihtiyaç duyulacak şey uçaklar olacaktı. Aslında uçmaya çılgın gibi meraklı değildi ama meslekte ilerleyebilmek için iyi bir fırsattı. Orduda hiç gelecek yoktu. Topçu subayları çok yavaş terfi ediyorlardı. Archie beni uçmakla ilgili romantik duygulardan uzaklaştırmak için elinden geleni yaptı ama pek de başarılı olamadı. Aynı zamanda benim romantizmim ilk kez mantıklı bir kafayla çelişki içine girmişti. 1912 yılında hâlâ oldukça duygusal bir dünyada yaşıyorduk. İnsanlar kendilerini katı diye tanımlıyorlardı; ama ama bu sözcüğün ne anlama geldiği hakkında bir fikirleri yoktu. Kızlar, genç erkekler hakkında romantik duygular besliyorlardı, genç erkeklerin de genç kızlar konusunda idealist görüşleri vardı. Yani, büyükannemin zamanından o günlere kadar epey yol almıştık.

Sevgili Nine'm Madge'in taliplerinden birini kastederek, "Biliyor musun, ben Ambrose'u seviyorum," dedi. "Geçen gün, Madge terasta yürüdükten sonra Ambrose'un kalkıp onu izlediğini ve Madge'in bastığı yerden bir avuç çakıltaşı alıp cebine koyduğunu gördüm. Ben bunun pek güzel bir dav-

anış olduğunu düşündüm. Çok hoş, gerçekten çok hoş. Gençken böyle bir şeyi yaşamış olsaydım, nelerle karşılaşırdım bunu hayal edebiliyorum."

Zavallı sevgili Ninecik! Biz onu hayal kırıklığına uğrattık. Meğer Ambrose jeolojiyle çok yakından ilgileniyormuş, onun ayrıca ilgisini çeken de belli bir çakıltaşı türüymüş.

Archie ile ben olaylara gösterdiğimiz tepki açısından birbirimizden kutuplar kadar uzaktık. Sanırım başından beri de bizi büyüleyen şey bu gerçekti. Bu "yabancı"nın yarattığı eski heyecandı. Onu yılbaşı balosuna davet ettim. Dans gecesi Archie garip bir ruh hali içindeydi, benimle neredeyse hiç konuşmadı. Sanırım dört ya da altı kişilik bir gruptuk ve onunla her dans edişimde ve sonra birlikte oturduğumuzda Archie hep sessiz kaldı. Ben ona bir şeyler söyleyince de Archie rasgele, anlamsız bir şeyler söyleyip duruyordu. Meraklanmıştım, bir iki kez yüzüne baktım, Archie'nin nesi olduğunu, ne düşündüğünü anlamaya çalıştım. Sanki benimle artık ilgilenmiyormuş gibiydi.

Gerçekten biraz aptalmışım. Bir erkek öyle hasta koyun gibi göründüğünde, budala kendinden geçmiş bir halde ve sizin ona söylediklerinizi de anlayamıyorsa, kabaca hapı yutmuş demekti.

Ben ne biliyordum? Bana neler olduğunu biliyor muydum acaba? Reggie'den mektup geldiği zaman zarfı alıp kendi kendime "Bunu sonra okurum," diyerek çarçabuk holdeki çekmeyle sokuverdiğimi hatırlıyorum. O mektubu aylar sonra sakladığım yerde buldum. Sanırım ben durumu içten içe çoktan biliyormuşum.

Wagner konseri, balodan iki gün sonraydı. Archie ile konsere gittik, daha sonra da Ashfield'e geri döndük. Her zaman yaptığımız gibi, piyano çalmak için sınıfa giderken Archie, neredeyse çaresiz bir halde benimle konuştu. İki gün sonra ayrılacağını söyledi: Uçma eğitimine başlamak için Salisbury Plain'e gidecekti. Sonra hararetle, "Benimle evlenmek zorundasın," dedi. "Benimle evlenmek zorundasın." Bunu daha benimle ilk kez dans ettiği gece anladığını belirtti. "Senin adresini buluncaya kadar çok sıkıntı çektim. Hiçbir şey bu kadar zor olamazdı. Hayatımda asla senden başka kimse olmayacak. Benimle evlenmek zorundasın."

Archie'ye bunun imkânsız olduğunu ve başka birisiyle nişanlı olduğumu söyledim. Öfkeli bir el ile nişanları bir tarafa atmak istediğini belirtti. "Canım, bunun ne önemi var?" dedi. "Nişanı bozarsın olur biter."

"Ama bunu yapamam. Bunu yapmama kesinlikle imkân yok."

"Elbette yaparsın. Ben başka birisiyle nişanlı değilim ama nişanlı olsaydım hiç düşünmeden nişanı bozardım."

"Ben ona bunu yapamam."

"Saçma. İnsanlara bazı şeyleri yapmak zorundasın. Birbirinize o kadar çok bağlı olsaydınız... Neden nişanlın buradan ayrılmadan evlenmediniz?"

Bocalayarak, "Düşündük ki," dedim. "Evet beklemek daha iyi olur, dedik."

"Ben bekleyemezdim. Zaten şimdi de beklemeyeceğim."

"Yıllarca evlenemeyiz," dedim. "Sen daha bir astsubaysın. Ve Uçuş Birliği'nde de kural değişmeyecek."

"Ben öyle yıllarca bekleyemem ki, önümüzdeki ay ya da ondan sonraki ay evlenmek istiyorum."

"Sen delirmişsin," dedim. "Neler söylediğinin farkında bile değilsin."

Bunun farkında olduğunu hiç sanmam. Ama sonunda ayaklarını yere basmak zorunda kaldı. Bu olay benim zavallı annem için büyük bir şok oldu. Sanırım o sıralar annem biraz endişeliydi ve Archie'nin Salisbury Plain'e gideceğini öğrenince bayağı rahatlamıştı, fakat birden bir emrivaki ile karşılaşmak onu çok sarstı.

Anneme, "Üzgünüm, anne. Sana bir şey açıklamak zorundayım. Archie Christie bana evlenme teklif etti ve ben de onunla evlenmek istiyorum, hem de çok istiyorum."

Fakat gerçeklerle yüzleşmek zorundaydık. Archie bunu hiç istemiyordu ama annem çok sert ve kararlı davrandı. "Siz nasıl evleneceksiniz?" diye sordu. "İkiniz de meteliksizsiniz."

Maddi durumumuzun bundan daha kötü olamayacağı kesindi. Archie genç bir astsubaydı, benden sadece bir yaş büyüktü. Hiç parası yoktu, sadece aldığı ücret ve annesinin gönderebildiği üç beş kuruş harçlığı vardı. Ben ise büyükbabamın mirasından yılda sadece yüz sterlin alabiliyordum. Archie'nin evlenecek duruma gelebilmesi yıllar sürecekti.

Archie gitmeden önce bana biraz acılı bir sesle, "Annen beni bulutların üzerinden aşağı indirdi," dedi. "Ben hiçbir şeyin öneminin olmadığını düşünüyordum! Şu veya bu şekide evlenebilirdik ve ondan sonra her şey yoluna girerdi. Annen bunu yapamayacağımızı yani şimdi yapamayacağımızı anlamamı sağladı. Beklemek zorundayız ama gerektiğinden bir gün bile fazla beklemeyeceğiz. Aklıma gelen her şeyi ama her şeyi deneyeceğim. Şu uçma işinin yardımı olacak... Fakat orduda da Uçuş Birliği'nde de genç yaşta evlenmek hoş karşılanmıyor." Birbirimize baktık, biz gençtik, çaresizdik ve birbirimize âşıktık.

Bir buçuk yıl kadar süren bir nişanlılık dönemimiz oldu. İnişler çıkışlarla dolu, asla ulaşamayacağımız bir yere varmaya çalıştığımız için derin bir mutsuzluk dönemi yaşadık.

Ben Reggie'ye bir aya yakın bir süre elim varıp da mektup yazamadım. Sanırım bu daha çok suçluluk duygusundan kaynaklanıyordu ve biraz da birdenbire başıma gelenlerin gerçek olduklarına inanmamış olmamdan kaynaklanıyordu, sanki yakında uykudan uyanacak ve de olduğum yere geri dönecektim.

Ama sonunda o mektubu yazmak zorunda kaldım; suçlu, üzgün ve bir tek mazereti yok. Sanırım Reggie'nin bu haberi iyi niyet ve anlayışla kabullenmesi, beni daha da fazla üzmüştü. Reggie bana üzülmememi söyledi, yaşananlarda benim suçumun olmadığından emindi, bunu önleyebilmem imkânsızdı; böyle şeyler her zaman olurdu.

Reggie, "Elbette bu benim için bir darbe oldu, Agatha, yani senin maddi gücü benimkinden daha zayıf olan biriyle evlenmeye kalkışmandan söz ediyorum. Eğer durumu çok iyi olan bir genç adamla evlenseydin, uyumlu bir çift vesaire olsaydınız, ben durumu çok da önemsemezdim; çünkü senin bunlara layık olduğunu düşünürdüm, fakat şimdi keşke senin isteğine uyup, hemen evlenip buraya gelseydik, diye düşünüyorum."

Acaba ben de Reggie'nin böyle yapmasını ister miydim? Sanırım, hayır -o sıralar değil- ama yine de insan her zaman içinde geri dönüp, bir kez daha sahile sağlam ayaklarla basmayı istiyor. Derin sularda yüzmeyi değil. Reggie ile çok mutlu ve huzurlu olmuştum, birbirimizi çok iyi anlıyorduk; hep aynı şeylerden zevk alıp, aynı şeylere sahip olmayı istiyorduk.

Şimdi bana olanlar ise bunun tam tersiydi. Bir yabancıya âşık olmuştum, özellikle yabancı biri olduğu ve onun bir söze bir davranışa nasıl bir tepki göstereceğini bilmediğim, onun söylediği her söz beni büyülediği ve yeni olduğu için ondan etkilenmiştim. Reggie de aynı şeyleri hissediyordu. Bir keresinde bana dedi ki: "Sana ulaşamayacakmışım gibi bir duygu var. Senin nasıl biri olduğunu bilmiyorum." Sık sık, kendimizi çaresizliğin dalgalarına kaptırıyorduk ve ikimizden biri mektup yazıp bu işi bitirmeyi düşlüyordu. İkimiz de yapılması gereken tek şeyin bu olduğuna inanıyorduk. Aradan bir hafta kadar bir süre geçtikten sonra, bu ayrılığa dayanamayacağımıza karar verip her şeye eskisi gibi devam etme kararı alıyorduk.

Kötü gidebilecek her şey kötü gitti. Biz maddi bakımdan zaten kötü durumdaydık, fakat bu kez ailem yeni bir maddi darbeyle sarsıldı. New York'taki H. B. Chaflin Şirketi, şu büyükbabamın ortak olduğu şirket birdenbire tasfiye kararı aldı. Şirket aynı zamanda sınırsız, kayıtsız şirketti ve ben de durumun çok ciddi olduğunu anlamıştım. Her neyse, işte annemin şirketten sağladığı gelir artık tamamen kesilecekti. Neyse ki, büyükannemin durumu bu kadar kötü değildi. Büyükannemin parası da H.B. Chaflin hisselerinden geliyordu, fakat şirkette görevli olan ve büyükannemin işleriyle ilgilenen Bay Bailey, bir süredir şirketteki gidişattan endişe duyuyordu. Adam, Nathaniel Miller'in dul eşiyle ilgilenmekle görevlendirildiği için onun sorumluluğunu taşıyordu. Ninecik'imin paraya ihtiyacı olunca Bay Bailey'ye mektup yazıyordu ve sanırım Bay Bailey de ona istediği miktarı nakit olarak gönderiyordu, uygulama bu derece eski usuldü. Bay Bailey, günün birinde Ninecik'le parasını onun adına yeniden değerlendirmeyi teklif ettiğinde Ninecik'in huzuru kaçmış ve fena halde canı sıkılmıştı.

"Paramı Chaflin Şirketi'nden almamı mı öneriyorsun?"

Bay Bailey kaçamak bir cevap verdi. Yatırımları dikkatle incelemek gerektiğini, İngiltere'de doğup orada yaşadığı ve bir Amerikalının dul eşi olduğu için zor durumda kalabileceğini belirtti. Bay Bailey daha başka şeyler de söyledi ama tabii bunların gerçek durumla pek ilgisi yoktu, fakat Ninecik söylenenleri kabullendi. O devrin tüm kadınları gibi, siz güvendiğiniz herhangi bir kişinin yaptığı iş konusundaki tavsiyeleri tamamen kabul et-

mek zorunda kalırdınız. Bay Bailey, büyükanneme her şeyi ona bırakmasını söyledi, adamcağız onun parasını bir başka yatırımla değerlendirirken ona en az o zamanki kadar gelir sağlamayı vaat etti. Ninecik, istemeyerek bu teklifi kabul etti ve böylece kriz geldiğinde onun geliri sağlam kalmıştı. O tarihlerde Bay Bailey çoktan ölmüştü, ama ortağının dul eşine olan görevini, şirketin dağılmasına ilişkin korkularını açığa vurmadan yapmayı başarmıştı. Anladığım kadarıyla şirketin genç üyeleri, büyük oynayıp büyük paralar kazanmayı hedeflemişlerdi, başlangıçta başarılı olmuş gibi görünüyorlardı ama gerçekte şirketi çok fazla büyütmüşlerdi, ülkenin dörtbir yanında bir sürü şube açmışlardı ve pazarlama alanında çok fazla para harcanmıştı. Sebebi her ne ise, sonuçta şirket tamamen parçalanıp yok oldu.

Bu benim çocukluğumda yaşadıklarımın tekrarı gibiydi, vaktiyle annemle babamın para sıkıntılarından söz ettiklerini ve sonunda aşağı kattaki ev çalışanlarına iflas ettiğimizi bildirdiklerini anımsıyorum. O zamanlar "iflas" bana güzel ve heyecan verici bir şey gibi görünmüştü. Şimdi ise o kadar da heyecan vericiymiş gibi görünmüyor; bu Archie ile benim için son felaket olmuştu. Tabii bana yapılan 100 sterlin yıllık ödeme de kuşkusuz annemin geçimi için harcanacaktı. Hiç kuşkusuz Madge bize yardım ederdi. Annem Ashfield'i satarak ayakta kalmayı başarabilirdi.

İşler bizim düşündüğümüz kadar kötü gitmedi, çünkü Bay John Chaflin, anneme Amerika'dan bir mektup göndererek bu duruma ne kadar üzüldüğünü belirtti. Anneme, yılda 300 sterlin gelirinin garanti olduğunu bildirdi, bu para şirketten gelmeyecekti, çünkü şirket iflas etmişti. Bay Chaflin parayı kendi özel servetinden yollayacaktı ve annem ölünceye kadar da bu para ona gönderilecekti. İlk şaşkınlığımız bu sayede geçti. Fakat annem öldüğü zaman bu para da kesilecekti. Benim gelecek için tek güvencem yılda 100 sterlinlik gelir ile Ashfield'di. Archie'ye mektup yazıp onunla asla evlenemeyeceğimi ve birbirimizi unutmamız gerektiğini bildirdim. Archie, bu açıklamayı dinlemek bile istemedi. O, şu veya bu şekilde para kazanacaktı. Biz evlenecektik ve Archie, annemin geçimini sağlamayı bile belki başaracaktı. Archie, yeniden kendime güvenmemi ve umutlu olmamı sağladı. Onunla tekrar nişanlandık.

Annemin görme bozukluğu giderek ağırlaşıyordu, bir uzman doktora göründü. Doktor ona iki gözünde de katarakt olduğunu ve çeşitli nedenlerden ötürü ameliyatın imkânsız olduğunu açıkladı. Gözlerdeki katarakt hızla ilerlemeyebilirdi ama eninde sonunda kör olması kaçınılmazdı. Ben Archie'ye tekrar mektup yazıp nişanı iptal ettim ve evlenmemizin mümkün olmadığının, eğer annem kör olursa onu kesinlikle yalnız bırakamayacağımı açıkladım. Archie yine nişanı bozmayı reddetti. Bekleyip annemin görme bozukluğunun nasıl geliştiğini izlememi istedi, bu hastalığın bir tedavisi olabilirdi, ameliyat gerçekleştirilebilirdi ve şimdi annem henüz kör olmadığına göre nişanlı kalabilirdik. Nişanlı kalmasına kaldık. Derken Archie'den bir mektup aldım, "Bunun bir yararı yok. Senle asla evlenemem," diyordu. "Ben çok fakirim. Elimdeki parayla bir iki küçük yatırım yapmayı denedim, işte hiç işe yaramadı, paramı kaybettim. Benden vazgeçmelisin." Ona bir mektup yazıp ondan asla vazgeçemeyeceğimi belirttim. Archie de yazdığı cevapta ondan vazgeçmem gerektiğini tekrarladı. Daha sonra birbirimizden vazgeçmeye karar verdik.

Dört gün sonra Archie, bölüğünden izin alıp motorsikletiyle Salisbury Plain'den bize geldi. Bunun bir yararı olmayacaktı, tekrar nişanlanmak zorundaydık, umutlu olmak zorundaydık ve bekleyecektik; dört beş yıl beklesek bile mutlaka ileride bir şeyler olacaktı. Duygusal fırtınalar geçirdik ve sonunda bir kez daha nişanlı kalmayı kararlaştırdık ama her geçen ay, evlenme ihtimali biraz daha azalıyordu. Durum umutsuzdu. Bunu kalbimin derinliklerinde hissedebiliyordum ama tam olarak da bilincinde değildim. Archie de durumun umutsuz olduğunu düşünüyordu, fakat ikimiz hâlâ birbirimize sımsıkı bağlanmıştık ve nişanlı kalıp, birdenbire şansın yüzümüze gülmesini bekliyorduk.

Archie'nin ailesiyle de tanışmıştım. Babası, Hindistan Sivil Servisi'nde yargıçlık yapmıştı ve bu dönemde çok kötü bir şekilde attan düşmüştü. Bu kazadan hemen sonra çok kötü hastalanmıştı. Beyni hasar görmüştü ve sonunda İngiltere'de hastanede ölmüştü. Archie'nin annesi birkaç yıl dul yaşadıktan sonra William Hensley'le ikinci evliliğini yapmıştı. Hiç kimse bize bu adam kadar iyi, babacan davranamazdı ve hep öyle oldu. Archie'nin

annesi Peg, Güney İrlanda'da Cork'tan gelmişti ve on iki çocuklu bir ailenin kızıydı. Peg, Hint Medial Okulu'nda görevli en büyük ağabeyinin yanında kalırken ilk kocasıyla tanışmıştı. Bu evlilikten iki oğlu vardı. Archie ve Campbell. Archie, Clifton'daki okulun birincisi olmuştu, sonra da Woolwich Okulu'nda dördüncülük almıştı: akıllıydı, araştırmacıydı ve cesurdu. İki kardeş de orduda görevliydiler.

Archie, nişan haberini annesine iletti ve rüyalarının kadınını bulduğuna ilişkin sözleriyle beni annesine tanıtmış, ama Peg, oğluna kuşku dolu gözlerle bakmış ve o gür İrlandalı sesiyle, "O da şu Peter Pan yakalı elbiseler giyen kızlardan biri mi?" diye sormuş. Archie biraz da sıkılarak benim Peter Pan yakalı elbiseler giydiğimi itiraf etmiş. O günlerde bu yakalar pek modaydı. Biz kızlar, nihayet bluzlarımızda bu modeli kullanmaktan vazgeçmiştik, bu yakalar boyunda çirkin izler bırakıyordu. Gün geldi, insanlar daha cesur olmayı başarıp kendi rahatlarını düşünmeye başladılar. Sanırım bu yakalar, Barrie'nin Peter Pan piyesinde giyilen devrik yakadan esinlenilerek geliştirilmişti. Boyun kısmının altına iliştiriliyordu, yumuşak bir kumaştan yapılıyordu. Bu yakanın cüretkâr olduğu söylenemezdi. Biz kızlar hafifmeşrep sayılmamak için çenelerimizin altından boyunun bitiş noktasına kadar kapalı olmak zorundaydık. Bunun tersini yaptığımız zaman adımız çıkardı. Bu inanılmaz gibi geliyor insana. Çevreye bakıp da plajlarda bikinili kızları görünce elli yıl içinde ne kadar ileri gidildiği anlaşılıyor.

Neyse ben şu ileri gitmeyi göze alan ve 1912 yılında Peter Pan yakası kullanan kızlardan biriydim.

Sevgili sadık Archie, benim için, "Bu yaka ona çok yakışıyor," demişti.

Peg de, "Bundan hiç kuşkum yok," diye karşılık vermiş. Bu yüzden bana ne gibi kuşkular beslediyse de beni büyük bir nezaketle karşıladı ve gerçekten de büyük bir coşkuyla karşılandığımı söyleyebilirim. Benimle ilgileniyormuş gibi ve çok sevinmiş gibi davrandı; tam onun oğlu için istediği kızmışım ve işte daha bir sürü iltifat sıraladı, ben bunların tek kelimesine bile inanmadım. İşin aslı Peg, oğlunun evlenmek için daha çok genç olduğunu düşünüyordu. Bende öyle belli bir kusur bulmamıştı, hiç kuşkusuz

onun düşündüğünden çok daha kötü de olabilirdim. Bir tütün satıcısının kızı olabilirdim (Bu her zaman bir felaket simgesi sayılıyordu) ya da belki eşinden boşanmış genç bir kadın -o zamanlar böylelerine çok rastlanıyordu- ya da bir figüran kız. Peg, hiç kuşkusuz, bizim koşullarımızla nişanın sonunun gelmeyeceğine karar vermiş olmalıydı. Bu nedenle de bana çok iyi davranıyordu, ben de doğrusu ondan biraz utanıyordum. Archie, kişiliğinin özelliğinin gereği, annesinin benim hakkımda, benim de annesi hakkındaki düşüncelerimizle hiç ilgilenmiyordu. O, başkalarının onun ve sahip olduğu şeylerle ilgili düşüncelerine hiç metelik vermeden hayatını devam ettirmek istiyordu; onun kafası her zaman kendi istekleriyle meşguldü.

İşte böyle biz hâlâ nişanlıydık ama evliliğe hiç yaklaşmıyorduk, hatta biraz daha da uzaklaşıyorduk. Uçuş Birliği'nde terfiler, başka bölümlerde olduğundan daha çabuk gerçekleşmiyordu. Archie'nin uçak kullanırken sinüzitinin ona rahatsızlık vermesine canı sıkılmıştı. Çok acı çekiyordu ama uçuşlara devam etti. Bana gönderdiği mektuplar Farman ve Avros uçaklarıyla ilgili teknik bilgilerle doluydu: uçaklara ilişkin düşünceleri, hangi uçakların pilot için kesin ölüm anlamına geldiği, hangilerinin daha güvenilir ve zamanla daha iyi gelişmelerinin gerektiğini mektuplarında uzun uzun anlatıyordu. Onun filosundaki görevlilerin isimleri artık bana da yabancı değildi: Joubert de la Forte, Brooke-Popham, John Salmon. Ayrıca bir de Archie'nin İrlandalı çılgın kuzeni vardı, delikanlı o kadar çok uçak düşürüp parçalamıştı ki, artık daha çok yer hizmetinde çalıştırılıyordu.

Archie'nin güvenliğinden endişe duyduğumu hiç hatırlamayışım da biraz garip. Uçmak tehlikeliydi, fakat avlanmak da öyleydi ve av sahalarında boyunlarını kıran insanlara alışkındım. Bu sadece hayatın tehlikelerinden biriydi. O zamanlar güvenlik ısrarla istenen bir şey değildi. "Önce güvenlik" sloganı o zamanlar pek saçma bir iddia sayılabilirdi. Yeni hareket şekliyle yani uçmakla ilgilenmek de büyüleyici bir davranıştı. Archie, uçan ilk pilotlardan biriydi, onun pilot numarası sanırım 105 ya da 106'ydı. Onunla çok gurur duyuyordum.

Sanırım hayatımda hiçbir şey beni uçağın düzenli bir seyahat aracı olarak kullanılması kadar büyük bir düş kırıklığına uğratmadı. İnsan aslında bu-

nu bir kuşun uçuşu gibi algılıyor, havada hızlı hamlelerle uçmanın vereceği coşkuyu düşünün. Fakat şimdi bir uçağa binip Londra'dan İran'a, Londra'dan Bermuda'ya, Londra'dan Japonya'ya uçmanın sıkıntısını bir düşünün. Bundan daha sıradan, sıkıcı bir şey olabilir mi? Daracık oturma yerleriyle sıkışık bir kutu, pencereden görülecek manzara daha çok kanatlar ve uçağın gövdesi ve aşağınızda da pamuk yığınlarını andıran bulutlar. Yeryüzünü gördüğünüz zaman da dümdüz bir haritaya bakmış gibi oluyorsunuz.

Ah, evet büyük bir düş kırıklığı. Gemiler, hâlâ romantik olabilirler. Trenlere gelince, bir treni hangi taşıt gölgede bırakabilir ki? Özellikle de dizel ve onların kokuları ortaya çıkmadan önce. Koskocaman poflayan bir canavar, sizi kanyonlardan, vadilerden, çavlanların yanından, karlı dağlardan, garip kıyafetli köylülerin at arabalarıyla geçtikleri köy yollarından geçiriyor. Trenler, harikadırlar; ben hâlâ onlara bayılıyorum. Trenle yolculuk yapmak, doğayı ve insanları, kasabaları, kiliseleri ve nehirleri... aslında hayatın kendisini görmektir.

İnsanoğlunun gökyüzünü fethetmesinin, uzaydaki serüvenlerinin beni büyülemediğini söylemek istemiyorum. Başka canlı türlerinin sahip olmadıkları şu macera hevesi, fethedilemeyen ruhu ve cesareti büyüleyici. Ama bu tüm hayvanlarda mevcut kendini savunma cesareti değil, hayatını kendi ellerine alıp bilinmeyene doğru yol almak. Bütün bunların benim yaşadığım dönemde olmasından gurur ve heyecan duyuyorum ve bir sonraki adımları görebilmeyi de çok isterim. İnsan bunların birbiri arkasından çarçabuk, kartopu etkisiyle geleceğini hissediyor.

Bunlar, nerede son bulacak? İleride başka zaferler mi olacak? Ya da insan, kendi ihtirasının yüzünden her şeyi yıkıp bırakacak mı? Bunu sanmam. İnsanoğlu, orada burada gizli saklı da olsa varlığını sürdürecek. Çok büyük bir felaket yaşanabilir; ama tüm insanlık yok olamaz. İlkel bir toplum, geçmişte olanları sadece söylentilerden öğrenen bir toplum, ağır ağır yeniden bir uygarlık yaratacak.

DOKUZ

1913 yılında bir savaş beklentisi içinde olduğumu hatırlamıyorum. Deniz subayları ara sıra başlarını sallayıp *Der Tag*(*) diye mırıldanıyorlardı, fakat bu sözleri yıllardan beri duyuyorduk ve hiç umursamıyorduk. Bu casus hikâyeleri için uygun bir kaynak oluşturuyordu, gerçek değildi. Hiçbir ulus bir diğeriyle kuzeybatı sınırı ya da başka çok uzak bir bölge dışında, savaşmayı düşünecek kadar çılgın olamazdı.

Ama yine de 1913 yılında ve 1914'ün başlarında ilkyardım ve evde bakım kursları çok yaygındı. Hepimiz, bu kurslara katıldık, birbirimizin bacaklarını ve kollarını sargıyla sardık; hatta kafalarımızı sargıyla sarmayı denedik, başı sargıyla sarmak çok daha zordu. Sınavları geçtik ve bize başarımızı kanıtlayan küçük kartlar verdiler. Kadınlar bu işe öylesine hevesle girişmişlerdi ki, eğer bir erkek bir kaza geçirirse, ilkyardım uzmanı kadınların başına üşüşmelerinden korkuyordu.

Kaza geçiren adam, "Aman şu ilkyardımcıların bana yaklaşmalarına izin vermeyin!" diye feryat ediyordu. "Bana dokunmayın, kızlar. Bana dokunmayın."

Bize sınav yapanlar arasında pek huysuz yaşlı bir adam vardı. Bir gün yüzünde şeytani bir gülümsemeyle bize tuzak hazırladı. Yerde iki büklüm yatan bir çocuğu işaret ederek, "İşte sizin hastanız bu," derdi. "Kolu kırılmış, ayak bileğinde çatlak var, hemen onunla ilgilenmeye başlayın."

Ben ve bir arkadaşım. İşe koyulmaya can atan bu ikili, hemen çocuğun başına geçtik, sargıları çıkardık. Sargı sarmakta çok başarılıydık, bacağın yukarı kısmına geçerken sargıyı güzelce ters çeviriyorduk ve böylece her şey harika ve düzgün görünüyordu. Fakat bu kez şaşırıp kaldık, orada intizam da güzellik de yoktu: kocaman bir bez, bacağın çevresine sarılmıştı. Yaşlı adam, "Cephe sargısı," dedi. "Siz sargılarınızı bunların üzerine koyun; unutmayın onların yerine kullanacağınız herhangi bir malzeme yok." Bacağı sardık. Bu şekilde sarmak, düzgün dönüşler yapıp bağlamak çok

(*) Savaş.

zordu. Yaşlı adam, "Hadi bakalım çalışın," dedi. "Sekiz figürünü kullanın, sonunda bununla karşılaşacaksınız. Ders kitaplarına göre hareket edip yukarıdan aşağıya doğru ters sarmanın bir yararı olmaz. Sargının bacakta kalmasını sağlamalısınız, kızım, işin özü bu. Şimdi yatak oradaki hastanenin içinde, hastamızı aldık, sargısını sağlamlaştırdıktan sonra bacağı koruyacak değnekler de yerlerine yerleştirildi ve hastayı yatağına taşıdınız."

Birden duraladık, biraz da şaşırmıştık. İkimiz de hasta gelmeden önce yatağın örtüsünü açmayı düşünememiştik. Yaşlı adam sevinçle güldü. "Ha ha ha! Siz her şeyi düşünmediniz değil mi, genç hanımlar. Ha ha, hastayı yatağına götürmeden önce, yatağın hazır olduğuna her zaman dikkat etmelisiniz." Doğrusu adam bizi iyice aşağılamıştı ama bize altı derste öğrendiklerimizden çok fazlasını o gün öğretti.

Ders kitaplarının yanı sıra birkaç pratik çalışma da yapıyorduk. Haftada iki kez, hastanede ayakta tedavi edilen hastaların koğuşunda çalışmamıza izin veriliyordu. Bu bizim için ürkütücüydü, çünkü hastanede görevli hemşirelerin hem çok işleri vardı ve telaşlıydılar, hem de bizi hep aşağılıyorlardı. Benim ilk görevim bir parmağın sargısını açıp pansuman için ılık boraks ve su hazırlamak ve parmağı defalarca bu eriyik içine sokup çıkarmaktı. Aslında bu kolaydı. Bundan sonraki görevim, şırıngayla temizlenmesi gereken bir kulaktı ve bunu yapmam da hemen engellendi. Kulağa şırınga yapmak çok teknik bir işti, hemşire öyle dedi. Bu işde ustalaşmamış biri asla denemeye kalkışmamalıydı.

"Şunu sakın unutma. Öğrenmediğin bir işi yapmayı denersen sakın yararlı olacağını düşünme. Çok fazla zararın dokunabilir."

Bundan sonra yapmak zorunda olduğum iş, kaynayan çaydanlığı üzerine döken küçük bir çocuğun bacağındaki sargıları açmaktı. İşte hemşirelik yapmaktan tamamen vazgeçmeyi o an düşündüm. Bildiğim kadarıyla sargılar ılık suyla yavaşça ıslatılmalıydı ve bunu hangi yöntemle yaparsanız yapın ya da yaraya nasıl dokunursanız dokunun, verdiği acı çocuğun canını çok yakacaktı. Zavallı küçük yavrucak, olsa olsa üç yaşındaydı. Bu iş başlar başlamaz çocukcağız çığlık çığlığa bağırmaya başladı; bu çok korkunçtu. Ben de öylesine allak bullak olmuştum ki, hemen oracıkta kusacağımı san-

dım. Beni kurtaran tek şey, yakınımda duran hemşirenin gözlerindeki alaycı bakışlar oldu. Gözler, "şu burnu havada genç budalalar" der gibiydi. "Buraya gelip her şey hakkında her şeyi bileceklerini sanıyorlar. Ama onlara verilen ilk görevi bile beceremiyorlar." İşte o anda işi tamamlamaya karar verdim. Hem sargının ıslatılması şarttı; sadece çocuk canının acısına katlanmıyordu, aynı zamanda ben de onun acısına dayanmak zorundaydım. İşime devam ettim, hâlâ midem bulanıyordu, dişlerimi kenetledim ve elimden geldiğince nazik davranarak sargıları açtım. Koğuş hemşiresi birden bana şöyle deyince çok şaşırdım: "Bu yaptığınız iş hiç de kötü değil. Başlangıçta sizi biraz sarstı öyle değil mi? Vaktiyle beni de sarsmıştı."

Eğitimimizin bir başka parçası da bölge hemşiresiyle bir gün geçirmekti. Yine burada da iki kişi haftanın bir gününü bölge hemşiresiyle birlikte geçiriyorduk. Birlikte bir dizi küçük kulübeyi ziyaret ettik, bunların hepsinin pencereleri sıkı sıkı kapatılmıştı, bazılarından sabun kokusu geliyordu, diğerlerinin kokuları ise çok farklı bir şeydi, pencereyi itip açıvermek neredeyse karşı konulmaz bir istekti. Hastalıklar da oldukça tekdüzeydi. Hemen herkes "kötü bacaklar" diye tanımlanan sorundan şikâyetçiydi. Ben şu "kötü bacaklar" konusunda pek bir şey bilmiyordum. Bölge hemşiresi dedi ki: "Kan zehirlenmesi çok yaygın; bazıları zührevi hastalıklardan kaynaklanıyor tabii. Bazıları ülser ama hepsinde kötü kan var." Zaten bu insanların kendi aralarında yarattıkları isimler ve ben daha sonraki yıllarda evimde çalışan gündelikçinin her zaman "annem yine hastalandı" sözleri sayesinde durumu çok daha iyi anladım.

"Yaa, annenin nesi var?"

"Şey, bacakları kötü, o hep bacaklarından yakınır."

Bir gün, sabah vizitesini yaparken hastalardan birinin öldüğünü gördük. Bölge hemşiresiyle birlikte cesedi kaldırdık. Bir başka deneyim. Kaynar suyla haşlanmış çocukların durumu kadar yürek parçalayıcı değil ama şayet daha önce böyle bir şey yapmamışsanız hiç beklenmedik bir olay sayılır.

Çok uzakta, Sırbistan'da bir arşidük bir suikaste kurban gidince, bu bize pek uzakta yaşanmış bir olay gibi geldi, yani bizi ilgilendirecek bir şey değildi. Hem zaten Balkanlar'daki insanlar her zaman suikaste kurban

gidiyorlardı. Bu olayların İngiltere'deki bizlere dokunması olacak şey değilmiş gibi görünüyordu, burada sadece kendi adıma değil herkes için konuşuyorum. O suikastten hemen sonra ufukta inanılmaz fırtına bulutları belirmeye başladı. İnanılması güç söylentiler yayıldı, o fantastik olayla ilgili söylentilerdi bunlar; yani savaş! Fakat tabii bu sadece gazetelerde yer almıştı. Hiçbir uygar ulus savaş başlatmazdı. Yıllardır hiç savaş olmamıştı, belki de bir daha asla savaş olmayacaktı.

Hayır, sıradan insanlar, aslında herkes, sanırım şu birkaç bakandan ve Dışişleri Bakanlığı bünyesindeki bazı kişilerden başka herkes, savaş gibi bir olayın yaşanacağına ihtimal vermiyordu. Bu sadece söylentilerden ibaretti, insanlar bunları kendileri uyduruyorlar, sonra da durumun gerçekten "ciddi" göründüğünü ileri sürüyorlardı, politikacıların konuşmalarındaki gibi.

Ve derken birdenbire bir sabah, *korkulan oldu.*

İngiltere savaşa girmişti.

5. BÖLÜM

SAVAŞ

BİR

İngiltere savaşa girmişti. Beklenen olmuştu.

O zamanki duygularımızla şimdikiler arasındaki farkı açıklamak neredeyse imkânsız. Şimdi biraz şaşkın, biraz da dehşete düşmüş olabiliriz, fakat savaşın çıkmasına şaşırmadık, çünkü hepimiz savaşın bir gün kapımıza geleceğini biliyorduk; uzun zamandan beri savaş görmemiştik... kaç yıldan beri? Elli yıl mı... daha uzun bir süre mi? Doğru, "Büyük Boer Savaşı"(*) yaşanmıştı, bir de kuzeybatı sınırında çatışmalar olmuştu, fakat bu saydıklarım insanın kendi ülkesinin katıldığı savaşlar değildi; bunlar sanki büyük askeri manevralardı; uzak yerlerde güç gösterileri yapılıyordu. Oysa bu farklıydı, biz Almanya ile birlikte savaşıyorduk.

Archie'den bir telgraf aldım. "Mümkünse Salisbury'ye gel, seni görmek istiyorum."

Harekete geçecek olan ilk birlik Uçuş Birliği olacak. Anneme, "Gitmemiz gerekiyor," dedim. "Gitmek zorundayız."

Hiç tartışmadan tren istasyonuna gitmek üzere evden çıktık. Elimizde çok az para vardı; bankalar kapalıydı, moratoryum(**) ilan edilmişti ve de kentte para bulabileceğimiz bir yer yoktu. Hatırlıyorum, trene bindik, fakat kondüktörler ne zaman yanımıza geldiyseler, annem çantasında taşıdığı beş

(*) İngiltere ile Güney Afrika Cumhuriyeti ve Oranj bağımsız devleti adlı iki Boer Cumhuriyeti arasındaki savaş.

(*) Bir ülkenin ekonomik sıkıntılar yüzünden borçlarını ödeyemeyeceğini ilan etmesi.

sterlinlik kâğıt paralardan birini görevliye uzatıyordu, adamlar bu parayı reddediyorlardı. Hiç kimse beş sterlinlik banknotları almak istemiyordu. İngiltere'nin güneyinde adımızı ve adresimizi tanımayan kondüktör kalmamıştı. Trenler gecikmeli de olsa geliyordu ve biz de birkaç istasyonda bir tren değiştirmeye mecbur olduk, ama o akşamın sonunda Salisbury'ye vardık. Orada County Otel'e yerleştik. Otele yerleştikten yarım saat sonra Archie geldi. Çok kısa bir süre beraber olabildik. Archie akşam yemeğine bile kalamadı. Sadece yarım saatimiz vardı, daha fazla değil. Sonra Archie vedalaşıp gitti.

Uçuş Birliği'ndeki görevlilerin hepsi gibi Archie de savaşta öleceğini ve beni bir daha göremeyeceğini düşünüyordu. Archie her zamanki gibi, çok sakin ve neşeliydi: fakat daha tecrübeli Uçuş Birliği mensuplarının hepsi, bu savaşın sonu, getireceğine inanıyorlardı. Alman Hava Kuvvetleri'nin çok güçlü olduğu bilinen bir gerçekti.

Ben de aynı şekilde Archie ile vedalaşırken onu bir daha asla göremeyeceğimden emindim. Gerçi ben de neşeli ve inançlı görünmeye çalışıyordum, ama Archie'yi bir daha göremeyeceğimden emindim. O gece yatağa yatıp hıçkıra hıçkıra ağladığımı hatırlıyorum, gözyaşlarımın hiç dinmeyeceğini düşünürken birdenbire yorgun düşüp derin bir uykuya dalmış ve ertesi sabah geç saatlere dek uyumuştum.

Kondüktörlere değişik isim ve adresler vererek eve döndük. Üç gün sonra ilk savaş kartpostalı Fransa'dan geldi. Kartın üzerinde bazı cümleler yazılıydı, kartı gönderen kişi bu cümlelerden birini işaretleyerek ailesine bilgi verebiliyordu: BEN İYİYİM, HASTANEDEYİM gibi ifadeler. Kartı aldığım zaman çok az bilgi edinebilmeme rağmen, bunun iyiye işaret olduğunu düşündüm.

Neler olduğunu öğrenmek için hemen VAD'ye(*) gittim. Bir sürü sargı bezi ve hastaneler için gerekli malzemelerle dolu sepetler hazırladık. Yaptıklarımızın çoğu işe yaramıyor sadece oyalanmamızı sağlıyordu ve kısa bir süre sonra, ilk yaralılar gelmeye başladı. İstasyona gelen yaralıla-

(*) Gönüllü Yardım Birliği.

ra içecek bir şeyler ikram edilmek üzere gerekli düzenlemeler yapıldı. Bence bu, şimdiye kadar duyduğum en budalaca fikirdi. O an için yapılması gereken en önemli şey trenle Torquay İstasyonu'na gelen yaralıların bir an önce ambulansla doğruca hastaneye ulaştırılmasıydı.

Hastaneye ulaşmak (belediye binasından hastaneye dönüştürülen bina) ve hemen tedavinin başladığını görmek gerçekten harikaydı. Bu göreve hemşirelik kurallarına göre, orta yaşlı ve erkek hastaların tedavisi konusunda tecrübesi olanlar tercih edilirdi. Genç kızların bu iş için uygun olmadığı düşünülürdü. Bir de koğuş hizmetkârları olarak bilinen grup vardı, bunlar belediye binasını temiz tutmakla sorumluydular. Pirinç eşyaları ve yerleri temizlemek gibi temizlik işleriyle... ve son olarak da mutfak ekibi vardı. Hemşirelik yapmak istemeyenler mutfak işleri yapıyorlardı; koğuş hizmetlileri ise hemşire kadrosunda eksik olduğu zaman hemşirelikte yapıyorlardı. Sekiz tane gerçek hemşiresi vardı; diğerleri gönüllülerdi.

Güçlü bir hanımefendi olan Bayan Acton, VAD'nin üst düzey yöneticilerinden biri olduğu için hastaneyi o yönetiyordu. Disipline meraklı bir kadındı; her şey şaşırtıcı derecede iyi gidiyordu. Hastane iki yüz hastayı barındıracak imkânlara sahipti; ve herkes ilk yaralı grubunu karşılamak için sıraya dizilmişti. O dakikaların gülünç yönleri de yok değildi. Belediye Başkanı General Spragge'nin eşi Bayan Spragge askerleri karşılamak için bir adım öne çıktı, sonra içeri giren ilk adamın önünde sembolik olarak diz çöktü, ama bu adam yaralı değildi. Kadıncağız ona yatağın kenarına oturması için işaret etti ve büyük bir merasimle adamın çizmelerini çıkardı.

Adamın bu davranışa çok şaşırdığını belirtmeliyim, özellikle de adamın savaş yaraları yüzünden değil sara hastası olduğu için hastaneye geldiğini öğrenince neden bu kadar şaşırdığı anlaşıldı. Bu kibirli hanımefendinin, gün ortasında birdenbire onun çizmelerini çıkarmaya çalışmasını anlamasına imkân yoktu.

Ben hastaneye girdim, ama sadece koğuş hizmetlisi olmuştum ve büyük bir hevesle pirinç eşyaları parlatıyordum. Ama beş gün sonra koğuşa gönderildim. Orta yaşlı hanımefendilerin çoğu gerçek anlamda çok az, hemşirelik yapmışlardı. Hepsi de merhametli kişiler olmalarına ve de çok iyi ça-

lışmalarına rağmen hemşireliğin daha çok yatağa ördek koymak, muşambaları silmek, kusmukları ve de kokan yaraları temizlemek gibi işleri kapsadığını pek anlayamamışlardı. Onların hemşirelik yapmaktan anladıkları, sanırım daha çok yastıkları düzeltmek, cesur erkeklere sakinleştirici sözler mırıldanmaktan ibaretti. Böylece idealistler hemen görevi bıraktılar: onlar böyle şeyler yapmak zorunda kalacaklarını hiç düşünmediklerini söylediler. Ve de koğuşlarda onların yerini güçlüklere alışkın genç kızlar aldılar.

Önceleri durum çok şaşırtıcıydı. Zavallı hastane hemşireleri onlarla birlikte çalışan istekli, ama hiç tecrübesi olmayan gönüllülerle ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Onlara yardım edecek ve biraz hemşirelik tecrübesi olan kişilerden de yoksundular. Ben, bir başka kızla birlikte koğuşta iki sıra ve on iki yataktan sorumluydum; enerji dolu bir hemşiremiz vardı: hemşire Bond. Bu kadın birinci sınıf bir hemşire olmasına rağmen o şanssız ekibine karşı sabırlı olmayı bir türlü başaramıyordu. Bizler akılsız değildik ama bilgisizdik. Hastanede önceliğin neler olduğunun farkında bile değildik; aslında bizim bildiklerimiz, yara sarmaktan ve de hemşirelik hakkında genel bilgilerden ibaretti. Bize yardımcı olan tek şey bölge hemşiresinden aldığımız birkaç talimattı.

Bizi en çok zorlayan şey nasıl sterilize etmemiz gerektiğini bilmemizdi, özellikle Hemşire Bond bunu izah edemeyecek kadar yorgun olduğu için. Toplarla sargı bezi gelmiş ve bize teslim edilmişti. O aşamada biz böbrek biçimi kaplara kirli bezlerin yuvarlak kaplara ise steril sargı bezlerinin konulacağını bilmiyorduk. Ayrıca sargı bezlerinin hepsi de çok kirli görünüyordu, aslında bunlar cerrahi bakımdan temiz sayılırlardı. (aşağıdaki etüv(*) kazanında yıkanmışlardı Bu durum da.) bizi oldukça şaşırtıyordu. Bir hafta kadar sonra işler yavaş yavaş yoluna girmeye başladı. Artık bizden istenen şeyleri biliyor ve yapıyorduk. Fakat o bir süre sonra Hemşire Bond da bizimle uğraşmaktan vazgeçip hastaneden ayrılmıştı. Bayan Bond, sinirlerinin buna artık dayanamayacağını söylemişti.

(*) Her türlü eşyayı kurutmakta, temizlemekte kullanılan aygıt.

Hayatım

Hemşire Anderson, Hemşire Bond'un yerine gelmişti. Hemşire Bond, iyi bir hemşireydi- ameliyat hemşiresi olarak da en iyilerinden biriydi, bunu biliyordum. Hemşire Anderson da birinci sınıf ameliyat hemşiresiydi, ama o aynı zamanda sağ duyulu ve de oldukça sabırlı bir kadındı. Onun gözünde bizler o kadar da beceriksiz değildik, sadece kötü eğitilmiştik. Onunla birlikte çalışan dört hemşire vardı ve bunlar iki sıra yataktan sorumluydular; Hemşire Anderson onların iyi birer hemşire olması konusunda kararlıydı. Hemşire Anderson'ın bir âdeti vardı, işe başladıktan bir iki gün sonra emrindekileri deneyip, eğitilmeyi hak ettiklerine inandıklarını diğerlerinden ayırır, onlara da gidip su kaplarının kaynayıp kaynamadıklarına bakmalarını söylerdi. Bu ikinci emirden amaç koğuşun sonunda duran kaynayan büyük kaplarla ilgilenmekti. Bu kaplardan kaynar su alınıp yaralar temizlenirdi. Yaraların hemen hepsi o devirde kaynar suyla temizlendiği için kapların kaynayıp kaynamadığına bakmak onları denemenin en önemli bölümüydü. Kabların içindeki suyun kaynayıp kaynamadığına bakmak için gönderilen kızlardan biri, suyun kaynar gibi olduğunu söyleyince Hemşire Anderson, azarlayıcı bir sesle, "Suyun ne zaman kaynadığını bile bilmiyor musun, hemşire?" dedi.

Hemşire de, "Kaptan bir miktar buhar çıkıyor," dedi.

Hemşire Anderson da, "O senin gördüğün buhar değil," dedi. "Sesini duyamıyor musun? Önce o şarkı söyleyen ses duyulur, sonra ses azalır ve puflamaz ve bundan sonra gerçek buhar çıkar." Kadın yanımızdan ayrılırken homur homur homurdandı. "Eğer bana böyle aptalları göndermeye devam ederlerse, ne yaparım bilemiyorum."

Hemşire Anderson'la birlikte çalıştığım için şanslıydım. Sert ama adil bir kadındı. Bir sonraki iki sırada da Hemşire Stubbs vardı, ufak tefek neşeli biriydi ve kızlara çok iyi davranıyordu, onlara sık sık "hayatım" diye hitap ediyordu. Kızları güvende olduklarına inandırdıktan sonra da herhangi bir aksilik olursa, soğukkanlılığını kaybedip kızları azarlıyordu. Bu huysuz bir kedinin kontrolünüz altına girmesine benziyordu: Kedi sizinle oyunlar oynar, ama tırmalar da.

Başından beri hemşirelik yapmak hoşuma gitmişti. Mesleğe kolayca bağlandım ve hemşireliğin en ödüllendirici mesleklerden biri olduğuna karar verdim; hâlâ da öyle olduğunu düşünüyorum. Sanırım, evlenmemiş olsaydım, savaş bittikten sonra hemşiresi olmak için eğitim alabilirdim. Bunun belki de kalıtımla ilgisi vardı. Büyükbabamın ilk eşi, yani Amerikalı büyükannem bir hemşireymiş.

Hemşirelerin dünyasına girince hayattaki yerimizle ilgili düşüncelerimizi ve hastanedeki emir komuta zincirindeki yerimizi tekrar gözden geçirmemiz gerekti. Doktorların varlığı her zaman doğal karşılanıyordu. Hastalandığınız zaman onları çağırırdınız ve size verdikleri tavsiyelere aşağı yukarı uyardınız... annem hariç: o, her zaman doktordan çok daha fazla bilgiliydi, biz ona hep böyle derdik. Doktor, genellikle aile dostu olurdu. Beni hiçbir şey yere diz çöküp, tapınmaya hazırlamamıştı.

"Hemşire, doktorun ellerini kurulaması için havlu getir."

Kısa sürede, hemen ayağa kalkıp doktor ellerini yıkarken havlu elde beklemeyi öğrendim, doktor ellerini kuruladıktan sonra havluyu bana geri vermek yerine fırlatıp yere atıyordu.

Aslında bir doktorla konuşmak, onu tanıdığınızı bir şekilde belli etmek bir küstahlıktı. Doktor, sizin yakın bir dostunuz olsa da bunu belli etmemeniz gerekiyordu. Bu kuralı zamanla benimsedim, fakat bir iki kez unuttum. Bir seferinde çalıştığımız doktorlardan biri diğer doktorların yaptığı gibi... hastane aslında huzursuz olduklarından değil de onlardan böyle davranmaları beklendiği için, sabırsızlanarak bağırdı. "Hayır, hayır, hemşire. O tür forseps istemem. Bana şeyi ver..." şimdi o şeyin adını unuttum, bende o istediği alet olduğu için, bir tepsi içinde duruyordu ve bunu doktora verdim. Bu yüzden de tam yirmi dört saat azar işittim.

"Hemşire, bu şekilde kendini öne çıkarmanın bir anlamı yok? Forsepsi kendi ellerinle doktora teslim etmek olacak iş mi?"

"Üzgünüm hemşire," diye çekingen bir tavırla mırıldandım. "Ne yapmam gerekirdi?"

"Ee, hemşire, sanırım, senin şimdiye kadar bunu öğrenmen gerekirdi. Eğer doktor senin temin edebileceğin bir şeyi istemişse, bunu doğal olarak bana teslim edersin ben de doktora veririm."

Hemşire Anderson'a bir daha haddimi aşmayacağım konusunda söz verdim.

Yaşça bizden daha büyük hemşire adaylarının işi bırakıp kaçmalarında ilk hastalarımızın cepheden gelmeleri ve başlarının bitlerle dolu olması önemli rol oynamıştı. Torquay'lı hanımefendilerin çoğu hayatlarında hiç bit görmemişlerdi; ben de aynı durumdaydım. Ve de bu korkunç hayvancıkları bulmanın yarattığı şok, bu hanımefendilere çok ağır gelmişti. Ancak genç ve de daha dayanıklı olanlar zamanla buna da alıştılar. Başka bir hemşire nöbete geldiği zaman ona, "Ben kafaların hepsini hallettim," diyerek elimizdeki küçük diş fırçasını sallıyorduk.

Bizim ilk hasta grubunda bir tetanoz vakası vardı. O da bizim ölen ilk hastamız oldu. Hepimizde büyük bir şok yarattı. Yaklaşık üç hafta içinde, sanki kendimi bildim bileli askerlerin bakımıyla ilgileniyormuş gibi oldum ve aşağı yukarı bir ay içinde de hastaların çeşitli hilelerine kendimi iyice alıştırmıştım.

"Johnson tahtana neler yazıyordun bakayım?"

Hastaların tahtalarına ateş çizelgesi ve diğer bilgiler iliştirilmiş olurdu ve bunlar, karyolanın ayak ucuna asılırdı.

"Tahtama yazı yazıyordum, hemşire?" Johnson kırgın bir sesle, "Hiçbir şey yazmadım. Hem neden yazayım ki?" dedi.

"Birisi çok tuhaf bir diyet menüsü yazmış. Bunu yazanın hemşire ya da doktor olduğunu hiç sanmıyorum. Onların sana porto şarabı tavsiye etmeleri hiç olacak şey değil."

Daha sonra sürekli inleyen bir adamın şöyle dediğini duydum. "Galiba ben çok hastayım, hemşire. Evet, evet, bundan eminim. Ateşimin de yükseldiğini hissediyorum."

Adamın kızarmış olmasına karşın sağlıklı görünen yüzüne baktım sonra da bana uzattığı termometresine. Ateşi bayağı yüksek görünüyordu.

"Şu radyatörler işe yarıyor, öyle değil mi?" dedim. "Ama dikkat et! Eğer termometreyi fazla sıcak bir radyatörün üzerine koyarsan, termometrenin civası tamamen erir."

Adam sırıtarak, "Ah hemşire," dedi. "Bu numarayı yutmadın değil mi? Siz genç hemşireler, yaşlıların olduklarından çok daha katı yüreklisiniz. Biz termometrelerin derecesini yükseltince onlar hemen başhemşireye koşarlardı."

"Kendinizden utanmalısınız."

"Amaan hemşire, birazcık eğlenelim dedik, hepsi bu."

Hastaların bazen, kentin öbür ucundaki röntgen bölümüne ya da fizyoterapi bölümüne gitmeleri gerekiyordu. O zaman hastalardan altı kişilik bir konvoy hazırlanıyordu. Ayrıca birden karşı kaldırıma geçmek isteyecek hastaya da dikkat edilmeliydi. "Bir çift yeni ayakkabı bağı almam lazım, hemşire." Hemen karşı kaldırıma bakıp ayakkabıcının tesadüf bu ya, "The George and Dragon" adlı barın hemen yanıbaşında olduğunu görürsünüz. Ancak ben her zaman altı kişilik ekibimi hiçbirinin beni kandırmasına fırsat vermeden sağ salim geri getiriyordum. Hastalar çok efendi kişilerdi.

Mektuplarını yazmak zorunda olduğum bir İskoçyalı vardı. Adam, hiç kuşkusuz koğuşun en akıllısıydı. Ama onun okuma yazma bilmemesi de insana çok garip geliyordu. Bundan dolayı babasına mektupları ben yazıyordum. Mektup yazılacağı zaman arkasına yaslanıp benim başlamamı beklerdi. "Şimdi babama bir mektup yazacağız hemşire" diye emir verirdi.

Evet. "Sevgili babacığım," diye yazmaya başlıyordum. "Bundan sonra ne yazacağım?"

"Canım, babamın öğrenmekten hoşlanacağı bir şeyleri yazıverin işte."

"Şey, siz yazılmasını istediklerinizi bana söylemelisiniz."

"Bunları bildiğinizden eminim."

Fakat ben bazı ipuçlarının verilmesi için ısrar ettim. Bunun üzerine bazı gerçekler bana açıklandı: yattığı hastane hakkında bilgiler, yediği yemekler vs. İskoç hasta sonra durdu. "Sanırım hepsi bu kadar."

"Sizin sevgi dolu oğlunuzdan sevgilerle, diye mi yazayım?"

Adam çok şaşırmış göründü.

"Hayır, hemşire. Umarım bundan daha iyisini biliyorsundur."

"Nerede hata yaptım?"

"Mektubu, saygı dolu oğlunuzdan sözleriyle bitirmeliydiniz. Biz aramızda sevgiden şefkatten söz etmeyiz, babama böyle şeyler söylenmez."

Böylece hatam düzeltildi.

İlk kez bir ameliyata katıldığım zaman kendimi küçük düşürdüm. Birdenbire ameliyathanenin duvarları etrafımda dönmeye başladı ve sadece başka bir hemşirenin güçlü kolunu boynuma sımsıkı dolaması bir felaketi önledi. Kan ya da açık yara görmenin beni bayıltacağını hiç bilmiyordum. Hemşire Anderson daha sonra dışarı çıktığında onun yüzüne bakmaya bile cesaret edemedim. Ancak Hemşire Anderson, hiç beklenmedik bir şekilde bana iyi davrandı. "Buna aldırmamalısın, hemşire," dedi "İlk kez bir ameliyata giren herkesin başına gelir. Bir kere sen aşırı sıcağa ve etere alışkın değilsin; bu ikisi insanı tuhaflaştırır. Üstelik bu da çok kötü bir karın ameliyatıydı, dahası bu ameliyatların görünüşü çok berbattır."

"Şey, hemşire sizce bir daha sefere her şeyin normal olacağını söyleyebilir misiniz?"

"Bir dahaki sefere işlerin yolunda gidebilmesi için çalışman gerekecek. Eğer yine başarılı olamazsan, sıkıntını yeninceye kadar denemeye devam etmelisin."

"Evet," dedim. "Tamam."

Hemşire Anderson'ın beni gönderdiği ikinci ameliyat, kısa bir ameliyattı ve sıkıntısız atlattım. O ameliyattan sonra da bir daha hiç sorun yaşamadım ama zaman zaman neşterle ameliyat yeri çizilirken başımı başka tarafa çevirdiğim de oldu. Beni allak bullak eden o şeydi, kesme işi bitince gayet sakin bir halde ameliyatı izliyordum ve de olanlarla ilgileniyordum. Aslında işin doğrusu şu: İnsan her şeye alışabiliyor.

İKİ

Annemin yaşı ilerlemiş arkadaşlarından biri, "Bana kalırsa, pazar günleri gidip hastanede çalışman çok yanlış, Agatha," dedi. "Pazar, haftanın dinlenme günüdür. Sen de pazar günleri izinli olmalısın."

"Peki, o zaman erkekler, yaralarını nasıl sardıracaklar, onları kim yıkayacak, onlara kim yatakta kullanacakları ördeği verecek, yataklarını kim düzeltecek ve pazar günleri hiç kimse çalışmazsa onlara akşam çaylarını kim verecek?" diye sordum. "Ayrıca o insanlar tam yirmi dört saat bu saydığım hizmetlerden yoksun kalamazlar öyle değil mi?"

"Ah, şekerim, bunu hiç düşünmemiştim. Fakat mutlaka bir düzenlemenin yapılması gerekiyor."

Noel'den üç gün önce, Archie'ye birdenbire izin verdiler. Onu karşılamak için annemle birlikte Londra'ya gittik. Onunla belki de evleniriz diye düşünüyordum. Şimdi pek çok çift böyle yapıyordu.

"Herkes böyle ölüp giderken," dedim. "Dikkatli olmayı nasıl sürdürürüz bilemiyorum."

Annem de bana hak verdi. "Hayır," dedi. "Ben de senin gibi düşünüyorum. Böyle bir zamanda insan tehlikeleri ve böyle şeyleri daha fazla düşünmemeli."

Açıkça söylemedik, ama Archie'nin savaşta ölmesi olasılığının oldukça yüksek olduğunu ikimizde biliyorduk. Daha şimdiden bu kadar fazla kayıp vermek herkesi korkutuyordu, arkadaşlarımın çoğu askerdi ve hemen cepheye gönderilmişlerdi. Neredeyse her gün gazetede tanıdık birilerinin ölüm haberini okuyorduk.

Archie ile birbirimizi görmeyeli üç ay olmuştu, fakat o üç aylık süre, sanki başka bir zaman boyutunda geçmiş gibiydi. O kısa süre içinde, tamamen farklı bir deneyim yaşamıştım: arkadaşlarımın ölümleri. Belirsizlik, hayatın değişmesi. Archie de başka bir alanda yeni deneyimler geçiriyordu. Archie ölümün, yenilginin, geri çekilmenin ve korkunun tam ortasında yaşıyordu. İkimiz de kendi açımızdan büyük birer tecrübe yaşamıştık. Bunun sonucu ise neredeyse iki yabancı gibi karşılaşmamız oldu.

Bu, birbirimizi baştan tanımaya çalışmak gibi bir şeydi. Aramızdaki farklılık hemen kendini gösterdi. Archie'nin kararlı soğukkanlılığı ve uçarılığı -neredeyse neşeli oluşu- beni rahatsız etti. O zamanlar, bu davranışın, Archie için yeni hayatını kabullenebilmesi açısından en iyi yöntem olduğunu anlayabilmek için çok gençtim. Buna karşılık ben de giderek daha

ciddileşmiştim, daha duygusaldım ve mutlu genç kızlığın havailiği, vurdum duymaz davranışlarını bırakmıştım. Sanki biz birbirimize kavuşmaya çalışıyorduk, ama büyük bir üzüntü içinde bunu nasıl yapacağımızı unutuvermiştik.

Archie bir konuda kesin kararlıydı: Evlenmek şimdi söz konusu değildi. "Tam anlamıyla yanlış bir hareket, arkadaşlarımın hepsi böyle düşünüyor. Aceleyle böyle bir karar vermek çok doğru olmaz, ya sonra ne olacak? Günün birinde kurşunu yersin ve geride gencecik bir dul bırakırsın, belki de bir de çocuk söz konusudur, bu bencillik ve de çok yanlış."

Ben Archie'ye katılmıyordum. Karşı tez için büyük bir hırsla tartıştım. Fakat Archie'nin en önemli özelliklerinden biri de kesin kararlı olmasıydı. O, her zaman ne yapması gerektiğini çok iyi bilirdi. Yani, onun hiçbir zaman fikir değiştirmediğini söylemiyorum, o bunu yapabilirdi ve bazen çok ani ve de hızla fikir değiştirirdi, aslında bir anda tamamen değişebiliyordu; siyahı beyaz, beyazı da siyah gibi görebiliyordu. Fakat yaptığının doğru olduğuna kesinlikle inanırdı. Archie'nin kararını kabul ettim ve birlikte geçireceğimiz o çok değerli birkaç günün tadını çıkarmaya karar verdik.

Birkaç gün Londra'da kaldıktan sonra Archie ile birlikte Clifton'a gidecektim ve Noel tatilini annesi ve üvey babasıyla birlikte geçirecektim. Bu çok doğru ve uygun bir düzenleme gibi geldi. Ancak Clifton'a hareket etmeden önce büyük bir kavga ettik. Saçma, bir o kadar da şiddetli bir kavgaydı.

Archie, Clifton'a hareket edeceğimiz günün sabahı otele geldi, bana bir de hediye getirmişti. Bu harika bir makyaj çantasıydı, öyle de şıktı ki, bir zengin kadın hiç tereddüt etmeden Ritz Oteli'ne giderken onu yanına alabilirdi. Eğer Archie, bana bir yüzük ya da bilezik alsaydı, ne kadar pahalı olursa olsun hiç itiraz etmezdim -hatta böyle bir hediyeyi büyük bir gururla ve zevkle kabul ederdim- fakat her nedense o makyaj çantasına çok sinirlendim. Bunun çok saçma bir israf olduğunu ve benim asla kullanmak istemeyeceğim bir şey olduğunu belirttim. Daha sonra hastanede hemşirelik yapmak üzere eve şu çantayla dönmemin ne yararı olabilirdi ki? Barış zamanında, denizaşırı bir yerde tatil yapmaya uygun bir makyaj çantasının benim elimde ne işi vardı? Archie'ye bu çantayı istemediğimi

ve geri götürmesi gerektiğini söyledim. Archie kızmıştı; ben de kızgındım. Ama Archie çantayı geri götürdü, bir saat sonra da barıştık. Ne olmuştu, bize, merak ediyorduk. Nasıl bu kadar budala olabilmiştik? Archie, o çantanın kötü bir fikir olduğunu kabul etti. Ben de bu şekilde nankörlük yaptığımı söyledim. Büyük kavgadan sonra daha da yakınlaşmıştık.

Annem, Devon'a geri döndü, Archie ile ikimiz de Clifton'a gittik. Müstakbel kayınvalidem biraz da aşırı İrlanda stiliyle bana sevimli görünmeye çalıştı. Kadının diğer oğlu Campbell bir keresinde bana şöyle demişti: "Annem, çok tehlikeli bir kadındır." Bu sözlerin ne anlama geldiğini o zaman anlayamamıştım, daha sonra Campbell'in ne demek istediğini anladım. Onunkisi birden tam tersine dönebilen bir çeşit abartılı sevgi gösterisiydi. Kadıncağız bir an, müstakbel gelinini sevmek istiyor ve de seviyordu; ama bir dakika sonra, gelini olmamdan daha kötü bir şeyin olamayacağını düşünemiyordu.

Bristol'e kadar yorucu bir yolculuk yaptık. Trenler hâlâ tam bir kaos içindeydiler ve genellikle saatlerce süren gecikmeler oluyordu. Neyse sonunda Bristol'e vardık ve sevgi gösterileriyle karşılandık. Yaşadığım duygusallık ve yol yorgunluğu, aynı zamanda müstakbel kayınvalide ile kayınpedere doğru sözleri söyleyebilmek amacıyla utangaçlığımı yenme çabası yüzünden bitkin bir halde yatağa yattım.

Herhalde aradan yarım saat geçmiş olacaktı, belki de bir saat. Henüz uyuyamamıştım, o sırada kapı tıklatıldı. Gidip kapıyı açtım. Gelen Archie idi. Odaya girip kapıyı arkasından kapadı ve birden şöyle dedi: "Ben fikrimi değiştirdim. Biz evlenmeliyiz. Hem de hemen. Yarın evleneceğiz."

"Ama sen demiştin ki..."

"Şimdi benim ne dediğimi boş ver. Sen haklıydın ve ben yanılıyordum. Elbette yapılması gereken en mantıklı şey bu. Ben karargâha dönmeden önce baş başa iki gün geçirebileceğiz."

Karyolanın kenarına oturdum, uzun bacaklarımın dermanı kesilmiş gibiydi. "Ama şey, sen çok emindin."

"Canım bunun ne önemi var? Fikrimi değiştirdim işte."

"Evet, ama..." Söylenecek o kadar çok şey vardı ki, bunların hiçbirini söyleyemiyordum. Her zaman açık açık konuşmak isteyince dilim tutulur kalırdım. Yine öyle oldu.

Sonunda cılız bir sesle, "Bu çok zor olacak," diye mırıldandım. Ben her zaman Archie'nin göremediklerini görebiliyordum: bu hareketin birçok zararı vardı. Archie sadece meselenin gerekli yanını görebiliyordu. Önceleri, savaşın ortasında evlenmenin kesinlikle bir çılgınlık olacağını düşünmüştü; şimdi ise, bir gün sonra bizim için yapılacak en akıllıca hareketin evlenmek olduğuna karar vermişti. Evlenmek uğruna katlanılacak sıkıntılar ve yakın akrabalarımızın şaşkınlıkları da cabasıydı. Tartıştık. Yirmi dört saat önce yaptığımız gibi çok şiddetli bir tartışmaydı, ancak bu kez konu diğerinin tam tersiydi. Sonunda yine Archie'nin kazandığını söylememe gerek yok.

Kuşkulu bir sesle, "Fakat bu kadar ani evlenebileceğimizi sanmıyorum," dedim. "Bu çok zor."

Archie neşeyle, "Ah, evet, evlenebiliriz," dedi. "Özel izin falan alırız... Canterbury Başpiskoposuna başvururuz."

"Bu çok pahalı olmaz mı?"

"Evet, sanırım oldukça pahalı. Fakat bunu halledeceğimizi sanıyorum. Zaten buna mecburuz. Başka hiçbir şeye zamanımız yok. Yarın Noel akşamı. Yani sence bir sakıncası yok değil mi?"

Cılız bir sesle, sakıncasının olmadığını söyledim. Archie odadan çıktı, ben de gecenin büyük bir bölümünü endişe içinde uyanık geçirdim. Annem ne diyecekti? Madge ne diyecekti? Archie'nin annesi ne diyecekti? Archie neden Londra'dayken her şey kolay ve basit olacakken evlenmemize razı olmamıştı? Ne yapalım işte böyle. Sonunda yorgun bir halde uykuya daldım.

Ertesi sabah, önceden tahmin ettiğim şeylerin büyük bir bölümü gerçekleşti. Önce Peg'e açıklama yapmamız gerekiyordu. Archie'nin annesi hemen gözyaşları içinde odasına çekildi.

Peg, merdivenleri çıkarken, "Öz oğlumun bana bunu yapması inanılacak gibi değil," diyordu.

"Archie," dedim. "Bunu yapmasak daha iyi olacak. Kararın, anneni çok kötü etkiledi."

"Annemin ne düşündüğü önemli değil. Biz iki yıldır nişanlıyız, evlenme fikrine alışmış olması gerekir."

"Ama Peg şimdi kendini çok kötü hissediyor."

Peg, perdeleri kapalı bir odada, alnına kolonyayla ıslatılmış bir mendil konmuş bir halde hıçkırarak, "Beni bu şekilde acele ettirmenin ne anlamı var?" diye mırıldanıyordu. Archie ile birbirimize suçlu iki köpek gibi baktık. Archie'nin üvey babası, yardımımıza yetişti. Adamcağız ikimizi Peg'in odasından aşağıya indirdi ve şöyle dedi: "Bana kalırsa, siz ikiniz en doğru olanı yapıyorsunuz. Artık Peg için de endişelenmeyin. Karım heyecanlandığı zamanlar hep böyle yapar. Karım sana çok düşkün, ilerde bu olanları unutacaktır. Fakat onun bugün sevinmesini sakın beklemeyin. Hadi bakalım, şimdi ikiniz gidip planlarınızı uygulamaya devam edin. Çok fazla zamanınızın olmadığını söyleyebilirim. Unutmayın, ben eminim, hem de çok eminim siz doğru olanı yapıyorsunuz."

Ben de güne biraz gözyaşı ve korkuyla başlamış olmama rağmen bir iki saat içinde mücadeleci ruhum harekete geçmişti. Ancak bizim evlenmemizi önleyen pek çok engel vardı ve de o gün evlenmemiz ne kadar imkânsız göründüyse, Archie de ben de o gün evlenmeye o kadar kararlıydık.

Archie önce eski bir din görevlisine akıl danıştı. 25 sterlin karşılığında özel izin almak mümkündü, ama ne ben de, ne de Archie'de 25 sterlin vardı, fakat bu parayı borç olarak da bulabilirdik. İşin zor yanı, izni evlenecek kişinin bizzat gidip almak zorunda olmasıydı. Böyle bir şeyi Noel günü temin etmeye imkân yoktu. Sonunda o gün evlenmemizin imkânsız olduğunu düşünmeye başladık. Özel izin girişiminden vazgeçtik. Daha sonra nikâh bürosuna gittik. Oradan da geri çevrildik. Nikâhın yapılabilmesi için on dört gün önceden başvuruda bulunulması gerekiyordu. Zaman uçup gidiyordu. Sonunda daha önce hiç karşılaşmadığımız, iyi niyetli bir memur bize yol gösterdi. Adam, Archie'ye şöyle dedi: "Oğlum, sen burada yaşıyorsun, öyle değil mi? Yani annen ve üvey baban burada ikâmet ediyorlar öyle değil mi?"

Archie, "Evet," dedi.

"Şey yani burada mutlaka eşyan vardır, giyeceklerini ve birçok eşyalarını muhafaza ediyorsun, öyle değil mi?"

"Evet."

"Bu durumda senin on beş gün önceden başvuruda bulunmana gerek yok. Bir nikâh belgesi alıp, bugün öğleden sonra oturduğun semtin kilisesinde evlenebilirsin."

Belge bize 8 sterline mal oldu. O kadar paramız vardı. Ondan sonrası bir telaş içinde geçti.

Yolun sonundaki kilisenin papazını aradık. Papaz kilisede değildi. Onu bir arkadaşının evinde bulduk. İsteğimize şaşırmakla birlikte teklifimizi kabul etti. Hemen Peg'den birkaç parça eşya alabilmek için eve koştuk. Peg, "Benimle konuşmayın," diye bağırdı ve kapısını kapatıp kilitledi.

Kaybedecek zamanımız yoktu, telaşla kiliseye gittik, yanılmıyorsam adı Emmanuel'di. Orada ikinci bir tanık bulmamız gerektiğini öğrendik. Dışarı fırlayıp yoldan geçen birini tanık olarak kiliseye götürmek üzereyken, tanıdığım bir kızla karşılaştım. Birkaç yıl önce onunla Clifton'da kalmıştım. Yvonne Bush, çok şaşırmasına rağmen nedimem ve de tanık olmayı kabul etti. Hemen geri döndük. Org çalan kişi, egzersizlere başlamıştı ve bize düğün marşını çalmayı önerdi.

Tam tören başlamak üzereyken, bir an için acı bir şekilde hiçbir gelinin dış görünüşüne bu derece boş vermeyeceğini düşündüm. Beyaz gelinlik yok, duvak yok hatta doğru dürüst bir elbise bile yok. Sıradan bir etek ve ceket giymiştim, başımda eflatun rengi kadife bir şapka vardı, üstelik ellerimi ve yüzümü yıkamaya fırsat bulamamıştım. Bu durum ikimizi de güldürdü.

Tören olması gerektiği gibi yapıldı ve biz de bundan sonraki engeli aşmaya hazırlandık. Peg hâlâ çok öfkeli olduğu için Torquay'a gidip orada Grand Otel'de kalmaya, Noel gününü de annemle geçirmeye karar verdik. Fakat önce anneme telefon edip olanları açıklamam gerekiyordu. Telefonda konuşmak son derece güçtü ve de sonuçta pek de iyi karşılamadı. Ablam orada kalıyordu, benim açıklamamı büyük bir sıkıntıyla karşıladı.

"Anneme bir de bu üzüntüyü çıkarıyorsun. Onun kalbinin ne kadar zayıf olduğunu biliyorsun. Sen kesinlikle duygusuz birisin."

Trene yetiştik -tren çok kalabalıktı- nihayet gece yarısı Torquay'a varabildik, önceden otelde yer ayırmayı düşünebilmiştik. Ben hâlâ biraz suçluluk duyuyordum: etrafımızdaki birçok kişiyi üzmüştük. Sevdiğimiz kişiler bizim yüzümüzden sıkıntıya girmişti. Ben böyle hissediyordum, fakat Archie'nin de aynı şeyleri hissettiğini hiç sanmıyordum. Bunların bir an bile onun aklından geçmediğinden emindim; aklına geldiyse bile umursamamıştır. Archie, herkesin üzülüp sıkılmasını şanssızlık saymıştır, ama böyle düşünmelerine de gerek olmadığı inancına sahipti. Hem canım, biz doğru olanı yapmıştık; Archie bundan emindi. Fakat onu da sinirlendiren bir tek şey vardı. Beklenen an gelmişti. Trene bindik ve Archie, birdenbire elindeki şeyi uzattı. Tedirgin bir şekilde yeni geline, "Umarım buna kızmazsın," dedi.

"Archie. *Bu o tuvalet çantası.*"

"Evet, onu geri götürmedim. Senin için bir sakıncası yok değil mi?"

"Elbette yok. Böyle bir çantaya sahip olmak çok hoş bir şey."

İşte o çantayla bir yolculuğa çıkmıştık... üstelik bu bizim balayımızdı. Böylece mesele olaysız çözümlenmiş oldu. Archie, çok rahatlamıştı: Sanırım çantanın kalmasına çok kızacağımı düşünmüştü.

Düğün günümüzün imkânsızlıklara karşı amansız bir mücadeleyle geçmesine karşın Noel günü rahat ve sakin geçti. Herkesin yaşadığı şoktan kurtulması için vakti olmuştu. Madge çok sevecen davrandı ve daha önce söylediklerinin hepsini unutmuş gibiydi; annem şoku atlatmıştı ve bizim mutluluğumuzdan büyük mutluluk duyuyordu. Peg'in de kendine gelmiş olmasını umut ettim. (Archie, böyle olacağı konusunda bana güvence vermişti.) İşte böylece Noel gününü çok güzel geçirdik.

Ertesi gün Archie ile birlikte Londra'ya gittim. O Fransa'ya dönecekti, vedalaşma zamanı gelmişti. Archie'yi altı ay daha göremeyecektim.

Hastanedeki görevime geri döndüm, bu arada evlendiğimi herkes öğrenmişti.

"Hemşirrrree," Bu Scottie'ydi, r'leri uzata uzata bir yandan da küçük bastonuyla karyolasının ayak ucundaki demirlere vuruyordu. "Hemşirrreee, hemen buraya gel! Bu duyduklarım doğru mu? Sen evlendin mi yoksa?"

"Evet," dedim. "Evlendim."

"Bunu duydunuz mu?" Scottie koğuşta yatanların hepsine sesleniyordu. "Şimdi senin soyadın ne oldu, hemşire?"

"Christie."

"Ah, Christie güzel bir İskoç adı Hemşire Christie, bunu duyuyor musun, hemşire? Bu şimdi Hemşire Christie oldu."

Hemşire Anderson, "Duydum," dedi sonra da resmi bir tavırla ekledi: "Sana büyük mutluluk diliyorum. Olay koğuşta epey konuşuldu."

Bir başka hasta, "Senin açından çok iyi olmuş," dedi. "Duyduğuma göre bir subayla evlenmişsin öyle mi?" Böylece sınıf atladığımı söyledim. "Aferin çok iyi yapmışsın; şaşırmadım desem yalan olur. Sen hanımefendi bir kızsın."

Aylar gelip geçti. Savaş, korkunç bir çıkmaza girmişti. Hastalarımızın yarısının sorunu siperde ayaklarının donmasından kaynaklanıyordu. O kış gerçekten çok sert geçiyordu. Benim de ellerimde ve ayaklarımda soğuktan yaralar oluşmuştu. Sürekli muşambaları silmek ellerdeki o egzamamsı yaralara hiç iyi gelmiyordu. Zamanla bana daha fazla sorumluluk verildi, eh ben de işimi seviyordum. İnsan doktorların ve hemşirelerin çalışma düzenine kendini kolayca alıştırıyor. Saygı duyacağı cerrahları tanıyor; hemşirelerin gizli gizli aşağıladıkları doktorları tanıyor. Artık kafa karıştıracak durumlar ve cephede yara sarmak yoktu; Fransa'da sahra hastaneleri kurulmuştu. Fakat yine de bizim hastane hep kalabalıktı. Kırık bacağı yüzünden hastanede yatan bizim küçük İskoç nihayet taburcu edildi. Aslında yolculuk sırasında da istasyonun platformunda düşmüştü, fakat İskoçya'da yaşadığı kasabaya dönmek için öylesine sabırsızlanıyordu ki, olanlardan kimseye söz etmemiş, bacağının tekrar kırıldığını gizlemişti. Çok büyük acılar içinde nihayet yolculuğunu tamamlayabilmişti ve bacağı da yeniden alçıya alınmıştı.

Bunların hepsi şimdi sislerin arkasında kalmış, ama insan belleğinde özellikle dikkat çeken garip olayları rahatça hatırlayabiliyor. Ameliyathanede yardımcı olan genç bir stajyer hatırlıyorum; kızcağız ortalığı temizleyip toplasın diye ameliyathanede bırakılmıştı, ben de onun kesilmiş bir bacağı aşağıya indirip ocağa atmasına yardım etmiştim. Bu iş o çocuk için çok ağır sayılırdı. Sonra pisliği ve kanı birlikte temizledik. Sanırım böyle bir görevi bu kadar erken tek başına üstlenmek için yaşı da çok küçüktü, çok fazla tecrübesi yoktu.

Asık yüzlü bir çavuş hatırlıyorum onun aşk mektuplarını ben yazmak zorundaydım. Askerlerin bazıları okuma yazma bilmiyorlardı. Çavuş mektubunda nelerin yazılmasını istediğini şöyle kabaca anlattı. Ona yazdıklarımı okuyunca, "Çok güzel olmuş, hemşire. Bu mektubu üç kopya yazabilir misin?" dedi.

"Üç kopya mı?" diye sordum.

"Evet, bir kopya Nellie'ye, ikincisi Jessie'ye ve üçüncüsü de Margaret'e gidecek."

"Mektuplarda küçük değişiklikler yapmak daha iyi olmaz mı?" diye sordum. Çavuş biraz düşündükten sonra, "Hayır, sanmam," dedi. "Ben onlara gerekli olan her şeyi bildirdim." İşte böylece her mektuba aynı kelimelerle başladık. "Umarım bu mektup benden ayrılınca, seni bulur ve seni mutlu eder." ve mektup şu sözlerle son buluyordu. "Cehennem donuncaya kadar seninim."

Biraz da meraklanarak sordum: "Birbirlerinin varlığından haberleri olmayacak mı?"

"Yoo, hiç sanmıyorum üçü de başka başka şehirlerde yaşıyor ve birbirlerini de hiç tanımıyorlar." Ona bu kızlardan biriyle evlenmeyi düşünüp düşünmediğini sordum.

"Evlenebilirim de, evlenmeyebilirim de," dedi. "Nellie'nin görünüşü çok hoştur ve çok sevimli bir kızdır. Ama Jessie, daha ciddidir ve de bana tapar, beni dünyalara değişmez, Jessie de böyledir."

"Ya Margaret?"

"Margaret mi? Şey Margaret insanı her zaman güldüren neşeli bir kızdır. Neyse işte, bakalım göreceğiz."

Çavuşun o üç kızdan biriyle evlenip evlenmediğini ya da güzel, iyi bir dinleyici ve de neşeli biri olan dördüncü bir sevgili bulup bulmadığını hep merak etmişimdir.

Evde hayat aşağı yukarı aynı havada devam edip gidiyordu. Lucy, Jane'in yerini almıştı ve ondan hep hayranlıkla Bayan Rowe, diye söz ediyordu: "Bayan Rowe'un bıraktığı boşluğu doldurabilmeyi umuyorum... onun yerini almaya çalışmak, çok büyük bir sorumluluk." Lucy, savaştan sonra Archie ile benim aşçımız olmayı aklına koymuştu.

Lucy bir gün anneme geldi, sinirli görünüyordu: "Umarım sizce bir sakıncası yoktur, hanımefendiciğim, fakat ben gidip WAAF'a(*) Hava Kuvvetleri kadın yedeklerine katılmak istiyorum. Umarım benim hata yaptığımı düşünmezsiniz."

Annem, "Bak Lucy, bence sen en doğru olanı yapıyorsun. Genç ve güçlü bir kızsın. Ordudakilerin de böyle birilerine ihtiyaçları var," dedi.

Böylece Lucy sonunda gözyaşları içinde, onsuz sıkıntıya düşmeyeceğimizi umut ederek bizden ayrıldı. Onunla birlikte oda hizmetçisi güzel Emma da evden ayrıldı. O, evlenmeye gitmişti. Bu ikisinin yerini, savaşın zorluklarını inanılmaz bulan ve savaşa çok içerleyen yaşlıca iki kadın almıştı.

Yaşlı Mary, bizde çalışmaya başladıktan birkaç gün sonra öfkeden titreyerek, "Özür dilerim, madam," dedi. "Fakat bize verilen yiyecekler, bunlar kesinlikle doğru yiyecekler değil. Bu hafta tam iki kez balık ve bir de hayvanların iç organlarını yedik. Ben günde, hiç değilse bir kez doğru dürüst bir yemek yemeye alışkınım." Annem, kadına, yiyeceklerin artık karneye bağlandığını ve balık yemenin zorunlu olduğunu ve haftada iki üç kez de sakatat yenilmesinin gerektiğini anlatmaya çalıştı. Mary başını iki yana sallayarak, "Bu doğru bir şey değil, çalışanlara böyle iyi davranılmaz." Mary bir de daha önce hiç kimsenin onu margarin yemek zorunda

(*) Women's Auxiliary Air Force

bırakmadığını söyledi. Bunun üzerine annem savaş döneminde pek çok kimsenin uyguladığı bir hileye başvurdu: Margarin yağını, tereyağı kâğıdına ve tereyağını da margarin kâğıdına sardı.

Annem, Mary'ye, "Şimdi şu iki paketteki yağları tadarsan margarini tereyağından ayırt edebileceğini hiç sanmam," dedi.

Yaşlı iki kadın, küçümseyici gözlerle anneme baktılar, sonra da paketlerdeki yağları tattılar. İkisinin de hiç kuşkusu yoktu: "Hangisinin hangisi olduğu gayet açık, hanımefendiciğim. Bundan hiç kuşkumuz yok."

"Siz bu ikisi arasında çok büyük fark olduğuna gerçekten inanıyor musunuz?"

Mary cevap verdi: "Evet, inanıyorum. Margarinin tadına dayanamam, ikimiz de ondan tiksiniyoruz. Margarin bizi hasta ediyor." Kadınlar, margarin paketini yüzlerinde tiksinti dolu bir ifadeyle anneme geri verdiler.

"Siz diğer paketteki yağı beğendiniz ama değil mi?"

"Evet, hanmefendiciğim, çok kaliteli bir tereyağı. Doğrusu hiçbir kusur bulmaya imkân yok."

Annem, "O zaman size bir gerçeği açıklasam iyi olacak. Şu paketteki margarin; bu paketteki de tereyağı."

Kadınlar, anneme önce inanmadılar. Sonunda durumu anlayınca da sonuç hiç hoşlarına gitmedi.

Büyükannem artık bizimle yaşıyordu. Büyükannem, benim geceleri geç saatlerde tek başıma hastaneden dönmeme çok üzülüyordu.

Büyükannem, "Tek başına eve kadar yürümen çok tehlikeli, canım," diyordu. "İnsanın başına her şey gelebilir. Başka bir düzenleme yapmalısın."

"Başka ne gibi bir düzenleme yapacağımı bilmiyorum, nineciğim. Şimdiye kadar başıma kötü bir şey gelmedi. Aylardan beri böyle gidip geliyorum."

"Bu doğru değil. Birisi yolunu kesip sana laf atabilir."

Büyükanneciği rahatlatmak için elimden geleni yaptım. Çalışma saatlerim öğleden sonra ikide başlıyor, gece ona kadar sürüyordu; hastaneden ayrılmam da gece vardiyasında çalışanlar gelinceye kadar on buçuğu buluyordu. Hastaneden eve varmak yaklaşık kırk beş dakika sürüyordu,

tenha ve karanlık yollardan geçiyordum. Fakat hiçbir zaman sorun yaşamadım. Bir keresinde sarhoş bir çavuşla karşılaştım, fakat o da sadece çok kibar görünmeye çalışıyordu. Adam iki yana yalpalayarak yürümeye çalışırken, "Hastanede çok güzel işler yapıyorsunuz," dedi. "Sizi eve bırakayım, hemşire, çünkü başınıza bir şey gelmesini asla istemem." Çavuşa, buna gerek olmadığını söyledim ve teklifinin çok kibarca olduğunu belirttim. Fakat adam yine de eve kadar benimle iki yana sallana sallana yürüdü. Kapının önünde de saygılı bir tavırla benimle vedalaştı.

Büyükannemin bizim eve tam olarak ne zaman yerleştiğini hatırlamıyorum. Herhalde savaş patlak verdikten kısa bir süre sonra olmalı. Gözünde katarakt olduğu için kör gibiydi ve de ilerleyen yaşı yüzünden ameliyat edilemiyordu. Büyükannem, mantıklı bir kadındı, bu nedenle de Ealing'deki evini, arkadaşlarını ve oradaki hayatını bırakıp bize gelmesi onun için çok acıydı, ama orada tek başına yaşarsa çaresiz kalacağını, hizmetkârları evde tutamayacağını biliyordu. İşte bu yüzden büyük taşınma gerçekleşmişti. Ablam, anneme yardım etmek için gelmişti, ben de Devon'dan gelmiştim ve hepimiz harıl harıl çalıştık. O günlerde zavallı nineciğin ne kadar acı çektiğini anlayamamıştım, fakat şimdi onun eşyalarının, değer verdiği her şeyin ortasında yarı kör ve çaresizce öylece duruşunu gözlerimin önünde canlandırabiliyorum; o zavallı kadıncağız sesini çıkarmadan otururken biz üç soyguncu, eşyaları karıştırıp hangilerini elden çıkarmamız gerekeceğine karar vermeye çalışıyorduk. Ninecik'ten küçük, üzüntülü itirazlar yükseldi: "Yoo, hayır, o elbiseyi atmayacaksınız, Madam Poncereau'nun elbisesi bu, benim güzel kadife elbisem." Ona güvelerin elbiseyi yediğini anlatabilmek çok zordu. Bavullar ve dolaplar dolusu güve yemiş eşyalar vardı, bunlar artık işe yaramıyordu. Büyükannemin endişeleri yüzünden atılması gerekenlerin çoğu muhafaza edilmişti; kâğıtlar, nakış kitapları, hizmetçilerin elbiseleri indirimde satın alınmış ipekli ve kadife kumaşlar, bir zamanlar kullanılmış olsalar da çok işe yarayacakları bilinen, ama sadece toplanıp bir kenara konulan pek çok eşya vardı. Zavallı büyükannecik kocaman koltuğuna oturmuş ağlıyordu.

Giyeceklerden sonra saldırma sırası kilere gelmişti. Küflenmiş reçeller, erikler, dolabın arkasında kalmış ve fareler tarafından kemirilmiş paket paket şeker ve yağ... Onun tutumlu ve verici hayatıyla ilgili her şey, gelecek için satın alınıp depolanmış bir sürü şey ve şimdi de bunlar kocaman çöp dağları oluşturmuşlardı *sanırım* anneanneciğim en çok acı veren de buydu: çöplük. İşte onun evde ürettiği likörler, -hiç değilse onlar- iyi kalite alkol kullanıldığı için iyi durumdaydılar. Otuz altı şişe likör, kiraz brendisi, kiraz cini ve diğer içkiler eşya kamyonetiyle bizim eve gönderildi. Kamyon eve vardığı zaman sadece otuz bir şişe içki bulabildik anneanneciğim, "Bu adamlar bir de ağızlarına içki koymadıklarını söylemişlerdi," dedi.

Belki de eşya taşıyıcılar, intikamlarını alıyorlardı. Adamlar eşyayı taşırlarken büyükannem onlara iyi davranmamıştı. Taşıyıcılar büyük maun dolabın çekmecelerini çıkarıp, öyle taşımak istedikleri zaman anneanneciğim öfkelenmişti: "Çekmeceleri çıkarmak mı? Neden? Ağırlık mı yapıyorlar? Siz güçlü kuvvetli üç erkeksiniz, öyle değil mi?" Adamlar, içleri eşya dolu dolapları merdivenlerden yukarı çıkardılar. O zaman hiçbir şey atılmamıştı. "Bugünün erkekleri beş para etmez adamlar; dolaplar doluyken taşıyamayacaklarını söylediler." Büyükanneciğim, "Çelimsizler," dedi. "Gerçekten çelimsizler. Günümüzde erkeklerin hiçbiri kalıbının adamı değil." Ashfield'e vardığımız zaman büyükanneciği neşelendiren tek şey, evden getirdiği yiyecekleri saklayacak yerler bulabilmesiydi. İki düzine sardalye konservesi Chippendale dolabın üzerine sıralanmıştı. Sardalye kutuları orada kaldı, bazılarının varlığı tamamen unutulmuştu. Öyle ki, savaştan sonra annem bir parça eşya satarken onu almaya gelen adam özür dilemek istercesine hafifçe öksürerek, "Bunun üzerinde bir sürü sardalye kutusu var," demişti.

Annem, "Ah, evet," diye karşılık verdi. "Olabilir." Annem durumu açıklamadı, adam da soru sormadı. Sardalyeler, dolabın tepesinden kaldırıldı. Annem, "Sanırım, diğer eşyanın da üzerlerine göz atmak gerekecek."

Sardalye kutuları ve un torbaları gibi eşyalar uzun yıllar evin en akla gelmeyen yerlerinde ortaya çıktı. Kullanılmayan bir çamaşır sepeti biraz da böceklenmiş un ile doluydu. Nasılsa salamlar iyi durumdayken tüketilmişti. Kavanozlar dolusu bal, şişeler dolusu Fransız likörleri ve daha

birçok şey vardı fakat teneke kutuların sayısı pek de fazla değildi; büyükanneciğim kutuda konserve yiyeceklere karşıydı ve bunların gıda zehirlenmesine yol açabileceğini düşünüyordu. Sadece kendisinin kavanozlara ve şişelere doldurup beklettiği yiyeceklerin güvenli konserveler olduklarına inanıyordu.

Gerçekten de teneke kutularda muhafaza edilen yiyecekler genç kızlık dönemimde hiç itibar görmüyordu. Dansa giden genç kızların hepsine şu uyarıda bulunmak âdetti: "Akşam yemeğinde ıstakoz yememeye dikkat edin, ıstakozun teneke kutudan çıkıp çıkmadığını bilemezsiniz." Teneke kutu sözcüğü dehşet içinde telaffuz ediliyordu. Teneke kutuda bekletilen ıstakoz öyle korkunç bir yiyecek maddesiydi ki, bunun zararını ayrıca belirtmeye hiç gerek yoktu. O günlerde bir kimse, gelecekte insanların ana besinlerinin donmuş ve de teneke kutularda muhafaza edilmiş sebzeler olacağını söylemeye kalkışsaydı bu kim bilir ne büyük üzüntü ve korku yaratırdı.

Müşfik ve de hizmet etmeye hazır olmama rağmen o zavallı büyükannemin çektiği acılara ne kadar az anlayış göstermiştim. İnsan teknik bakımdan bencil sayılmasa da her şeye rağmen kendi dünyasında kalmayı yeğliyordu. Şimdi düşünüyorum da o zamanlar seksen yaşını geçmiş olan zavallı büyükanneciğim için dul kaldıktan kısa bir süre sonra yerleştiği ve otuz kırk yıl yaşadığı o evden ayrılmak kim bilir ne kadar zor olmuştur. Belki evi terk etmek o kadar da zor değildi çünkü özel eşyasını yanında getirmişti; şu dört direkli büyük karyola, büyükannemin oturmayı pek sevdiği büyük iki koltuk. Fakat hepsinden daha üzücü olanı, arkadaşlarının tümünü kaybetmesiydi. Büyükannenin arkadaşlarının çoğu ölmüştü, ama yine de epey dostu vardı: onu sık sık ziyaret eden komşuları, eski günlerin dedikodularını paylaştığı ya da günlük gazetelerdeki haberleri tartıştığı kişiler; çocuk tacizleri, tecavüzler, gizli suçlar yani yaşlıların hayatını neşelendiren konular tartışılıyordu. Büyükanneme her gün gazeteleri okumamıza rağmen, ama gerçekte hastabakıcının korkunç kaderi, beşiğinde bırakılan bir bebek, trende saldırıya uğrayan genç kız türünden haberlerle fazla ilgilenmiyorduk. Dünya olayları, politika, ahlak sorunları, eğitim, günün başlıkları. Bunların da hiçbiri aslında büyükannemin ilgisini çekmiyordu; hani onun aptal bir

kadın olduğundan ya da felaketlerden zevk aldığından değil, sadece günlük hayata ters düşen bir şeylere ihtiyaç duyduğundandı bu. Dramlar, bazı korkunç olaylar, kendisinin bunlardan hep korunmuş olmasına karşın belki de onun yakınlarında yaşanan tatsızlıklar onun ilgisini çekiyordu.

Benim zavallı büyükanneciğimin artık hayatta, bizim ona günlük gazetelerden okuduğumuz felaket haberlerinin dışında hayatına heyecan verecek hiçbir şey yoktu. Artık bir arkadaşının ona uğrayıp albay falanca filancanın eşine kötü davranışlarından ya da kuzenlerden birinin yakalandığı veya doktorların bir türlü çare bulamadıkları hastalıktan söz etmesi imkânsızdı. Bu durumun büyükannem için ne kadar acı verici olduğunu, onun ne kadar yalnızlık çektiğini ve yaşamayı ne kadar sıkıcı bulduğunu şimdi çok iyi anlıyorum. Keşke ona daha anlayışlı davranabilseydim.

Büyükannem sabahları yatağında kahvaltısını ettikten sonra ağır ağır kalkıyordu. Sabah saat on bire doğru aşağıya inip evde ona gazete okumaya zamanı olan birisi var mı, diye umutla çevresine bakınıyordu. Büyükanne her gün belli bir saatte aşağıya inmediği için bu her zaman mümkün olmuyordu. Büyükannem sabırlıydı, koltuğunda oturup bekliyordu. Örgü örmeye bir iki yıl daha devam edebilirdi, çünkü örgü örebilmesi için gözlerinin iyi görmesi gerekmiyordu; fakat görme yetisi azaldıkça ördükleri gittikçe kötüleşmeye başladı, bazen bir ilmeği atladığını bile fark etmiyordu. Onu bazı zamanlar koltuğunda oturmuş sessizce gözyaşı dökerken buluyorduk, birkaç sıra geride ilmek kaçırdığı için o birkaç sırayı söküp yeniden örmesi gerektiği için üzüldüğü anlaşılıyordu. Büyükannemin örgülerini düzeltip kaçan ilmeği yeniden örmeye çalışır, böylece onun bıraktığı yerden işine devam etmesini sağlardık; fakat bu büyükannemin artık faydalı olamamasının verdiği üzüntü dolu kırgınlığını gidermeye yetmiyordu.

Büyükannem terasta biraz yürümeyi ya da onun gibi bir şey yapmayı çok fazla istemezdi. Dışarıdaki havayı zararlı buluyordu. Kendi evinde, gün boyu yemek odasında oturmaya alıştığı için burada da gününü aynı şekilde, yemek odasında geçiriyordu. İkindi çayı için bizim yanımıza gelirdi, fakat çayını içer içmez geri dönerdi. Ancak bazı zamanlar özellikle akşam yemeğinde genç konuklarımız varsa, yemekten sonra ders odasına geçeceksek,

büyükannem birdenbire belirir zorlanarak ağır ağır merdivenlerden yukarı adeta sürünür gibi çıkardı. Böyle zamanlarda büyükannem her gün yaptığı gibi erkenden odasına çekilip yatmazdı; kalabalığın arasında olmak istiyordu, olup bitenleri öğrenmek, neşemizi ve kahkahalarımızı bizimle paylaşmak istiyordu. Sanırım onun bizimle birlikte vakit geçirmesini istemiyordum. Zavallıcık, aslında sağır olmadığı halde, birçok sözün, ona tekrarlanması gerekiyordu ve bu da arkadaşlar arasında biraz gerginlik yaratıyordu. Fakat büyükannem yanımıza gelmesin diye hiçbir imada bulunmadığımız için de seviniyordum. Bu, büyükannem için çok acıydı, ama ne yazık ki kaçınılmazdı. Pek çokları gibi büyükannemin de sorunu bağımsızlığını kaybetmiş olmasıydı. Sanırım yaşlıda olduğu gibi eski konumlarını kaybettikleri zaman, onları birinin zehirlediğini ya da eşyalarını birilerinin çaldığını düşünüyorlar. Bunun aklı melekelerini kaybettikleri için olduğunu sanmıyorum; onların ihtiyacı olan şey birazcık heyecan bir çeşit hareketlendirici. Eğer birisi sizi zehirlemeye çalışıyorsa, hayat çok daha ilginç olur. Büyükanneciğim, yavaş yavaş bu tür hayallere kendini kaptırmaya başladı. Annemi hizmetkârların onun yemeklerine bir şeyler kattıklarına inandırmaya çalıştı. "Hizmetkârlar benden kurtulmak istiyorlar," diyordu.

"Ama sevgili teyzeciğim, canım onlar niçin senden kurtulmak istesinler ki? Hepsi seni çok seviyor."

"Ah, sen öyle düşün Clara. Fakat biraz daha yakınıma gel. Hizmetkârlar her zaman kapıları dinliyorlar, bunu biliyorum. Dünkü yumurtalarım... çırpılmış yumurtaydı. Tadı tuhaf geldi... metalik bir tat. Biliyorum!" Büyükannem başını öne doğru salladı. "Yaşlı Bayan Wyatt'ı bilirsiniz, o kadını uşağı ile karısı zehirlemişti."

"Evet, hayatım, fakat kadın onlara çok büyük miktarda para bıraktığı için böyle oldu. Sen hizmetçilerin hiçbirine tek kuruş bırakmayacaksın."

Büyükanneciğim, "Bundan hiç kuşkun olmasın," dedi. "Neyse Clara, bundan sonra ben kahvaltıda haşlanmış yumurta yemek istiyorum. Haşlanmış yumurtaya onlar bir şey katamazlar." Böylece o günden sonra büyükannem, kahvaltıda haşlanmış yumurta yedi.

Bundan sonraki olay da büyükanneciğim mücevherlerinin üzücü bir şekilde kaybolmasıydı. Bu da büyükannemin beni çağırtmasıyla ortaya çıktı. "Agatha? Sen misin? İçeri gir ve kapıyı kapa, güzelim."

Karyolanın yanına gittim. "Evet, büyükanne, ne oldu?" Büyükannecik, karyolanın kenarına oturmuş ağlıyordu, mendiliyle gözlerini kapatmıştı.

Büyükannem, "Gitti," dedi. "Hepsi gitti. Zümrütlerim, iki yüzüğüm, o güzelim küpelerim... hepsi ama hepsi gitti. Ah hayatım."

"Bak büyükanne ben onların gerçekten bir yere gitmediklerinden eminim. Şimdi, bakalım mücevherler en son neredeydiler?"

"Şu dolabın çekmecesindeydiler, solda, en üstteki çekmeceye, onları parmaksız iki yün eldivenin içine koymuştum."

"Pekâlâ, oraya bir bakalım." Tuvalet masasının önüne gittim büyükannemin sözünü ettiği dolabın çekmecesini açtım, orada katlanmış parmaksız iki eldiven vardı, ama içleri boştu. Dikkatimi bahsettiği çekmecenin bir altına yönelttim. Orada da bir çift parmaksız eldiven vardı ve içlerinde sert cisimler olduğu fark ediliyordu. Eldivenleri karyolanın ayakucuna getirdim ve büyükanneme kayıp mücevherlerin eldivenlerin içinde olduklarına dair güvence verdim; küpeler, zümrüt broş ve de iki tane yüzük.

Büyükanneme, "Mücevherlerin dolabın ikinci gözünde değil üçüncü gözündeymişler," dedim.

"Demek sonradan onları geri getirmişler."

"Bunu yapabildiklerini hiç sanmam."

"Neyse aman sen dikkatli ol, Agatha, sevgili kızım. Çok dikkatli ol. Çantanı ortalarda bırakma. Şimdi parmaklarının ucuna basa basa kapıya kadar git olur mu, bak bakalım bizi dinliyorlar mı?"

Büyükannemin isteğini yerine getirdim ve bizi kimsenin dinlemediğine onu inandırdım.

Yaşlanmak ne korkunç bir şey, diye düşündüm! Tabii bu bir gün benim de başıma gelecekti, fakat şimdi bana çok uzaktı. İnsanın kafasında şöyle bir güçlü inanç vardır: "Ben yaşlanmayacağım. Ben ölmeyeceğim." Bunların sizin de başınıza geleceğini bilirsiniz, ama bir yandan da bunların

olmayacağından eminsinizdir. Ee... işte şimdi yaşlıyım. Henüz mücevherlerimin çalındıklarından kuşku duymuyorum ya da herhangi birinin beni zehirlemeye çalıştığını da düşünmüyorum. Fakat bunların zamanla gerçekleşeceğine kendimi hazırlamalıyım. Belki de önceden uyarıldığım için olaylar başlamadan kendimi gülünç duruma düşürmekten kurtarabilirim.

Büyükannem, bir gün arka merdivenlerin yakınlarında bir kedinin miyavladığını duyduğunu söyledi. O sesleri çıkaran kedi olsaydı bile hayvanı orada bırakmak ya da hizmetçilerden birine veya bana ya da anneme açıklamak daha mantıklı olurdu. Fakat büyükannem, oraya gidip olayın araştırmasını yapmak zorundaydı. Sonuçta arka merdivenlerden düşüp kolunu kırdı. Doktor kolu alçıya alırken biraz endişeliydi. Bize kemiğin kaynayacağını söyledi, fakat onun yaşında biri için, yaşı sekseni geçmişti... Ama büyükannem bu olayı da atlatmayı başardı. Zamanla kolunu rahatça kullanmaya başladı, sadece kolunu başından yukarı kaldıramıyordu. Onun çok güçlü bir yaşlı hanımefendi olduğuna şüphe yoktu. Bana gençliğinde 15-25 yaş arası çok hasta biri olduğunu ve doktorların ondan umudu kestiğine dair yaptığı açıklamaların hiçbirinin doğru olmadığından eminim. Bu anlattıkları Victoria Dönemi'nin moda hastalıklarıydı.

Büyükanneyle ilgilenmek ve hastanede geç saatlere dek nöbet tuttuğum için günlerim çok dolu geçiyordu.

Yaz başında Archie üç günlüğüne izne gelmişti, onu Londra'da karşıladım. Bu pek de hoş bir izin dönemi olmadı. Archie, diken üstündeydi donanmanın ve savaşın koşulları herkesi endişelendiriyordu. Büyük kayıp haberleri de gelmeye başlamıştı, savaşın Noel'e kadar sona ermesinin hayal bile edilemeyeceği belki de dört yıl süreceği iddiaları İngiltere'de henüz gündeme gelmemişti. Gerçekten de, askere çağrılanlara Lord Derby'nin askerlik süresinin üç yıl sürebileceği açıklaması da doğrusu çok saçma gelmişti.

Archie savaştan ve onun savaştaki rolünden hiç söz etmedi; o günlerde Archie'nin tek düşüncesi bu tür şeyleri unutmaktı. Birlikte imkânlarımız elverdiğince güzel yemekler yedik; Birinci Dünya Savaşı döneminde karne sistemi, İkinci Dünya Savaşı'nda olduğundan çok daha adildi. O zamanlar, lokantada ya da evde et yemek istiyorsanız, et kuponlarınızı gös-

termek zorundaydınız. İkinci savaşta durum ahlak kurallarına ters düşüyordu: canınız isterse ve paranız varsa, haftanın her günü, hiç kupon uygulaması yapılmayan bir lokantaya gidip dilediğiniz kadar et yiyebilirdiniz.

Üç günümüz huzursuzluk içinde hızla geçiverdi. İkimiz de gelecek için plan yapmak istiyorduk, fakat bunu yapmamanın bizim için daha iyi olacağını hissetmiştik. Beni sevindiren tek olay, Archie'nin izin dönüşünde artık uçmamasıydı. Sağlık sorunları yüzünden uçmasına izin verilmiyordu, Archie artık bir deponun sorumlusu olmuştu. O her zaman çok iyi bir yöneticiydi. Alayında, onu birkaç kez aday göstermişler ve sonunda da önce CMG(*) sonra da DSO(**) ödüllerini almıştı. Fakat onun her zaman büyük bir gururla sözünü ettiği ödül, aldığı ilk ödüldü: İlk günlerde General French'in emriyle aldığı ödüldü. Archie'ye göre bu gerçek bir ödüldü. Ayrıca bir de Rus nişanı verildi -St. Stanislas nişanı- bu nişan o kadar güzeldi ki, bazı zamanlar onu partilerde süs olarak takıyordum.

O yılın sonralarına doğru şiddetli bir gribe yakalandım, sonra da ciğerlerimde kan toplandı; bu da beni üç belki de dört hafta hastaneye gitmekten alıkoydu. Tekrar hastaneye gittiğimde yeni bir bölüm açılmıştı- eczane- ve de benim orada çalışabileceğim söylenmişti. Eczane, iki yıl süreyle benim ikinci evim oldu.

Yeni bölümün sorumlusu, Bayan Ellis'ti. Bayan Ellis, Doktor Ellis'in karısıydı ve yıllardır ona ilaç hazırlarken yardım ediyordu. Arkadaşım Eileen Morris'in ilacını da o hazırlıyordu. Artık bende onlara yardım edecektim ve bir yandan da Eczacılık sınavlarına hazırlanacaktım. Bu kulağa ilginç geliyordu ve çalışma saatleri çok daha iyiydi -eczane akşam saat altıda kapanıyordu ve her gün orada çalışıyordum- bu da benim evdeki işlerime daha fazla zaman ayırabileceğim anlamına geliyordu.

(*) (Common westh order of St. Michael - St. George) İngiliz Milletler Topluluğu'nda üstün başarı gösterenlere verilen madalya.

(**) (Distinguisled Service Order)) İngiliz ordusunda denizcilere ve karacılara görevlerinde gösterdikleri üstün başarıdan dolayı verilen madalya.

Eczanede çalışmayı hemşirelik yapmak kadar çok sevdiğimi söyleyemem. Sanırım hemşirelik benim için gerçek bir meslekti ve bir hastane hemşiresi olsam bundan mutluluk duyacaktım. Eczanede çalışmak bir süre için bana ilginç geldi, fakat daha sonra tekdüze olmaya başladı- bunu sürekli bir iş olarak düşünmemem gerekirmiş. Ancak diğer taraftan arkadaşlarımla birlikte olmaktan da hoşlanıyordum. Bayan Ellis'i hem çok seviyordum hem de ona saygı duyuyordum. O benim tanıdığım kadınlar arasında en sessiz, sakin ve kibar olanıydı; biraz da uykulu bir sesle konuşurdu; ayrıca hiç tahmin edilemeyecek derecede esprili bir kadındı, değişik zamanlarda, hiç beklenmedik bir anda bir espri yapardı. Bayan Ellis, ayrıca insanın karşılaştığı zorlukları da gayet iyi bildiği için iyi bir öğretmendi ve de toplamaları zorlukla yaptığını anlatması yüzünden insan kendini onun yanında rahat hissediyordu. Eileen, benim kimya öğretmenimdi ve açıkçası benden çok daha akıllıydı. O işe pratikten değil, teoriden başlamıştı. Birdenbire Periyodik Tablo, atom ağırlığı ve kömür- katran türevleriyle karşı karşıya kalmanın sonucunun şaşkınlık olması kaçınılmazdı. Ancak ben, daha basit gerçeklerin üstesinden geliyordum. Marsh'ın arsenik testi için kullandığımız Cona kahve makinesini havaya uçurduktan sonra ilerlememiz yoluna girmişti.

Bizler amatörce çalışıyorduk, fakat böyle olmamız belki de bizi daha dikkatli ve bilinçli olmaya yöneltti. İşimiz tabii kalite bakımından biraz inişli çıkışlıydı. Ne zaman yeni bir hasta konvoyu gelse, biz büyük bir istekle işe sarılıyorduk. Her gün ilaçlar, yağlar ve kavanozlar dolusu losyonun doldurulması gerekiyordu. İnsan, hastanede bir sürü doktorla çalıştıktan sonra ilaçların da bu dünyadaki diğer şeyler gibi daha çok bir moda meselesi olduğunu anlıyor; her pratisyen doktorun kişisel kararları söz konusu oluyor.

"Bu sabah yapılacak ne iş var?"

"Ah, Doktor Whittick'in beş, Doktor James'in dört ve Doktor Vyner'in de iki özel reçetesi var."

Kilise adına çalışan cahil bir görevli, sanırım kendimi böyle tarif etmem gerekiyor, doktor sizin durumunuzu bizzat inceleyip hangi ilaçların bu

soruna iyi geleceğine karar verdikten sonra buna göre reçete yazar diye düşünür. Ancak çok geçmeden Doktor Whittick'in yazdığı tonik ile Doktor James'in ve de Doktor Vyner'in yazdığı toniklerin hepsinin birbirinden çok farklı olduğunu ve hastaya değil de doktora faydası olduğunu anladım. İnsan bunu düşününce, hasta kendini pek önemli saymasa da bu uygulamayı yerinde buluyor. Eczacılar ve kalfaları, doktorlar söz konusu olunca çok farklı görüşler sergiliyorlar. Ayrıca onların da kendi fikirleri var; kişi, Doktor James'in yazdığı reçetenin iyi olduğunu ve Doktor Whittick'inkinin kötüden de kötü sayılacağını düşünebilir, fakat sonuçta iki reçeteyi de hazırlamak zorundadır. Sadece yağlar söz konusu olduğunda doktorlar gerçekten tecrübelere dayanmak zorunda kalırlar. Bunun başlıca nedeni deri sorunlarının tıp mesleği ve başka herkes için gizemini korumasıdır. Kalaminli bir ilaç Bayan D.'ye şaşırtıcı derecede iyi gelir; ancak aynı sorundan yakınan Bayan C.'ye kalaminli ilaç hiç faydalı olmaz, sadece sıkıntılarını daha da artırır, fakat kömür, katran karışımı bir ilaç Bayan D.'nin sadece sıkıntılarını artırmasına karşın, Bayan C.'de beklenmedik bir başarı sağlamıştır; işte bu nedenle doktor uygun karışımı buluncaya kadar denemeye devam etmek zorundadır. Londra'da deri hastalarının da tercih ettikleri hastaneler var. "Middlesex'i denedin mi? Ben denedim, ama verdikleri ilaçlar bana iyi gelmedi. Ama burada yani hastanede daha şimdiden iyileşmeye başladım." Derken bir arkadaş, "Şey ben Middlesex'te bir şeyler olduğu kanısındayım. Kız kardeşim burada tedavi gördü, ama bu hiç yararlı olmadı, bunun üzerine Middlesex'e gitti ve de iki gün sonra iyileşmeye başladı."

Benim hâlâ bir uzman konusunda takıntım var, bu adam ısrarlı ve iyimser bir deney meraklısı, "her şeyi derhal deneyin" grubuna dahil bir uzman, bu adam daha birkaç aylık bir bebeğin vücuduna balıkyağı sürülmesini önermişti. Anne ile ev halkı herhalde zavallı bebeğin yanına yaklaşmakta zorlanıyordu. Bu uygulamanın zaten hiçbir yararı olmadı ve ilk on günden sonra uygulamadan tamamen vazgeçildi. Balıkyağıyla tedavi işi beni de evde istenmeyen biri haline getirdi, çünkü bol miktarda balıkyağıyla haşır neşir olduktan sonra eve leş gibi balık kokarak gelmeniz kaçınılmazdır.

1916 yılında, ben birkaç kez böyle dışlanan kişi oldum; şu, tedavi edilen tüm yaralara sürülen ve moda olan Bip merhemi yüzünden sıkıntı çektim. Bu merhem sıvı parafinle karıştırılan bizmut ve iyot tuzundan oluşuyordu. İyot tuzunun kokusu üzerime öylesine sinmişti ki hastanede, tramvayda, evde, sofrada ve yatağımda üzerimden hiç gitmiyordu. Bu merhem parmak uçlarından bileklere, kollara ve dirseklerin üzerine siniyordu ve de yıkamak kokuyu gidermeye yeterli olmuyordu. Ailemi düşünerek mutfakta küçük bir tepside yemek yemeyi âdet edinmiştim. Savaşın sonlarına doğru Bip merheminin modası geçti, onun yerini daha zararsız bir ilaç almıştı ve sonunda da onun yerine hipoklorlu losyonlar kullanıldı. Klorid, soda ve diğer bazı maddelerin karışımıyla elde edilen bu ilaç giyeceklerinize kadar sinen çok kötü bir klorin kokusu yayıyordu. Günümüzde dezenfekte için kullanılan, malzemelerin çoğunun temel maddesi budur. Bunun sadece kokusunu almak bile beni hasta etmeye yeter. Bir zamanlar yanımızda çalışan inatçı erkek hizmetkâra da demediğimi bırakmamıştım.

"Mutfaktaki eviyeyi neyle temizliyorsun? Çok kötü kokuyor."

Erkek hizmetkâr gururla bir şişeyi bana uzattı. "Birinci sınıf dezenfekte ilacı, madam," dedi.

Ben bağırdım. "Burası hastane değil. Sen şimdi evyeyi kaynar suyla temizle, eğer gerekirse biraz da soda kullan. Şu iğrenç kokulu kloru at gitsin."

Hizmetkâra temizlik malzemeleri hakkında uzun bir konferans çektim, ona mikroplara zarar veren her şeyin insan derisine de zarar vereceğini anlattım; bu nedenle de temizlik, lekesiz temizliğin geçerli olduğunu söyledim. "Mikroplar dayanıklıdır," dedim. "O etkisiz dezenfekte malzemeleri mikropların cesaretini kırmaz. Bunlar karbolik asit içeren eriyiklerde daha da gelişirler." Hizmetkâr sözlerimi inandırıcı bulmamıştı ve benim evde olmadığım zamanlar bunu fırsat bilip o mide bulandıran karışımı kullanıyordu.

Benim Apothecaries Hall(*)'deki eczacılık sınavına hazırlanırken gerçek bir eczacıdan ders almanın daha doğru olduğuna karar verdik. Torqu-

(*) Eczacılık Fakültesi.

ay'daki hatırlı eczacılardan biri benim bazı pazarlar eczaneye gelip ders alabileceğimi söyledi. Eczaneye pek süklüm püklüm, korkmuş ve de öğrenmeye çok hevesli bir halde gittim.

Bir eczanede, ilk kez arka plana geçtiğinizde bambaşka bir görüntüyle karşılaşırsınız. Biz hastanede bir amatör olduğumuz için her şişedeki ilacı büyük bir titizlikle tartıyorduk. Doktor, bir dozda yirmi tane bizmut karbonat bulunmasını isteyince hasta da tam yirmi tane bizmut karbonat alıyordu. Biz amatör olduğumuz için, sanırım bu çok iyi bir uygulamaydı, fakat bana kalırsa, beş yıllık öğreniminden sonra eczacılıkta kalfa belgesini alan bir kişi elindeki malzemelerin özelliklerini çok iyi bilir, tıpkı iyi bir aşçının mutfaktaki malzemeleri tanıması gibi. Eczacı büyük bir güven duygusuyla ilaç şişelerinden belli miktarlarda ilaç alır hem de ölçmeye ve tartmaya ihtiyaç duymadan. Tabii zehirleri ya da tehlikeli ilaçları dikkatle ölçer, fakat zararsız malzeme göz kararı el yordamıyla saptanır. Renklendirme ve tat verme işlemleri de aynı yöntemle yapılır. Bu da bazen, hastanın eczaneye gelip aldığı ilacın renginin daha öncekinden farklı olmasından yakınmasına neden olur. "İlacım koyu pembe, böyle açık pembe olmaması gerekirdi" ya da "Bunun tadı farklı; benimkisi nane karışımlıydı, güzel bir nane karışımıydı bunun gibi kötü, tatlı malzeme değildi." O zamanlar nane suyu yerine kloroform suyu ekleniyordu.

1948'de çalıştığım Üniversite Kolej Hastanesi'ndeki hastaların çoğunluğu ilaçlarının rengi ve tadı konusunda duyarlıydılar. Eczanenin penceresine yaslanıp avucuma yarım kron sıkıştırıp "ilacım bir kat daha sert olsun," diyen yaşlı bir İrlandalı kadını hatırlıyorum. "Bol naneli ve duble sert." Kadına parasını geri verdim ve biraz ukalaca bir tavırla, böyle bir şeyi asla kabul etmediğimizi söyledim ve ilacının tam doktorun önerdiği gibi olması gerektiğini belirttim, ancak yine de ona bir zararının olmayacağını bildiğim için ve de çok hoşlanıyor, diye bir miktar nane suyu verdim.

Doğal olarak, insan bu tür işte yeni olunca, hata yaparım diye çok korkuyor. Bir ilaca zehir eklendiği zaman, ilacı, mutlaka dispanserde çalışanlardan biri kontrol eder, fakat yine de korku dolu dakikalar yaşanır. Böyle bir korkuyu yaşadığım günü hatırlıyorum. O gün öğleden sonra,

merhem hazırlamakla meşguldüm, bunlardan birinin kapağına çok az miktarda saf karbolik damlatmıştım sonra da karıştırdığım malzemeyi kaynattıktan sonra şişeye boşaltıp, üzerine etiketini yapıştırıp rafa kaldırdım sonra da kalan işlerimi yapmaya devam etim. Galiba sabahın üçüydü birden uykumdan uyandım ve kendi kendime: "O merhem şişesinin kapağını ne yaptım?" diye sordum. Düşündükçe aklım karışıyordu, onu alıp yıkadığımı bir türlü hatırlayamıyordum. Sakın başka bir merhem şişesini onunla kapatmış olmayayım? Aklıma geldikçe kafam karışıyordu, sonunda o şişeyi de diğerleriyle birlikte ertesi sabah toplanıp müşterilere gönderilecek olan şişelerin yanına koyduğumu düşündüm, hastalardan biri, üzerine karbolik sıvanmış bir şişe alacaktı. Çok endişeliydim, buna daha fazla dayanamayacağımı anladım ve yataktan kalkıp giyindim hastaneye kadar yürüdüm, eczanenin merdiveninin binanın dışında olmasına çok sevinmiştim, böylece koğuştan geçmek zorunda kalmayacaktım. Yukarı çıkıp, hazırlanmış ilaçları inceledim, kapaklarını açıp iyice kokladım. Sanki şişelerden birinde hafif bir karbolik kokusu almıştım, bunun doğru olup olmadığını bugün bile bilemiyorum. Böylece her şeyin yolunda olduğuna karar verdim. Sonra yavaşça oradan ayrılıp eve yürüdüm ve tekrar yatağıma yattım.

Hata yapanlar genellikle yeni elemanlar olmaz. Onlar heyecanlı ve sinirlidirler, hiç durmadan bilgilerini çoğaltmak isterler. Hata yüzünden en kötü zehirlenmelerden genellikle eski güvenilir elemanlar sorumlu olur. Yaptıkları işe o kadar alışmışlardır ki, işlerini artık hiç düşünmeden yaparlar, ama günün birinde kafaları başka bir şeyle meşkulken durum değişir. Benim arkadaşlarımdan birinin torununun başına böyle bir şey geldi. Çocuk hastaydı, doktor geldi ve hazırlanması gereken bir ilaç yazdı, reçete hemen eczaneye götürüldü. Daha sonra da ilaç çocuğa verildi. O gün öğleden sonra büyükanne çocuğun yüzündeki ifadeyi beğenmedi, dadıya, "Acaba şu ilaçta bir hata falan mı var?" dedi. Çocuğa ikinci kez ilaç verildiğinde büyükannenin endişesi daha da artmıştı. Kadıncağız, "Mutlaka bir aksilik var," dedi. Hemen doktoru çağırttı; doktor, çocuğa baktı, verdiği ilacı inceledi ve hemen harekete geçti. Çocuklar afyon ve bileşiklerine karşı duyarlı olurlar. Eczacı hata yapmıştı; ilaca fazla miktarda afyon koymuştu.

Adamcağız perişandı; o eczanede tam on dört yıldır çalışıyordu ve firmanın en iyi kalfalarından biriydi. Bu olayda bu tür hataların herkesin başına gelebileceğini gösteriyordu.

Öğrenimime devam ederken bir sorunla karşılaştım. Sınavda ilaç ölçülerinin alışılmış sistemle ya da metrik sisteme göre hazırlanması isteniyordu. Beni sınava hazırlayan eczacı, metrik sistemi kullanıyordu. Eczacılar da doktorlar da ameliyat sırasında metrik sistemin uygulanmasından hoşlanmazlar. Doktorlarımızdan biri, 0.1'in aslında ne anlama geldiğini bir türlü öğrenememişti ve hep şöyle derdi: "Durun bakayım, bu eriyik yüzde bir mi, yoksa bin de bir mi oluyor?" Metrik sistemin en büyük tehlikesi, eğer bir hata yaparsanız tam on misli hata yapmış olursunuz.

O gün öğleden sonra, bana fitil hazırlama tekniğini öğretiyorlardı, bu hastanede pek sık kullanılan bir yöntem değildi, fakat sınavlar için fitil hazırlamayı öğrenmem gerekiyordu. Fitillerin alt kısımlarına kakaoyağı sürüldüğü için bunlar biraz da ustalık isterler. Eğer çok fazla ısıtırsanız şekil almazlar, eğer yeterince ısıtmazsanız kalıbından yanlış bir biçimde çıkarlar. Eczacı Bay P. o gün bana kişisel bir gösteri sunuyordu ve kakaoyağıyla yapılacak işlemi anlatmaya çalışıyordu; adam, bana fitillerin tam doğru zamanda nasıl döndürüleceklerini anlattı, sonra da bunları bir kutuya nasıl yerleştireceğimi ve etiketin üzerine falanca filanca yüzde bir kelimelerini yazmamı öğretti. Eczacı daha sonra başka işlerini yapmak için benim yanımdan ayrıldı. Fakat ben endişeliydim, çünkü o fitillere konulan malzeme yüzde ondu ve her birinin bir dozunda yüzde bir değil onda bir malzeme vardı. Eczacının hesaplarını gözden geçirdim, hesaplar yanlıştı. Metrik sistemi kullanırken noktaları yanlış yere koymuştu. Ama genç bir öğrenci ne yapabilirdi ki? Ben sadece bir acemiydim, o ise kasabanın en tanınmış eczacısıydı. Ona şöyle bir söz söyleyemezdim: "Bay P. bir hata yaptınız." Eczacı Bay P. hata yapmazdı, özellikle de bir öğrencinin karşısında. O sırada Bay P. yanıma gelerek, "Bunları yedek malların arasına koyabilirsin; onlara ara sıra ihtiyacımız oluyor." Kötünün de kötüsü! Bu fitillerin stoklarda yer almalarına izin veremezdim. Bu çok tehlikeli bir ilaçtı. Özellikle makattan verilirse insana daha çok zarar verirdi. Ama yine de... Bu hoşu-

ma gitmemişti, peki, ama ben ne yapacaktım? Dozun hatalı olduğunu açıklasam bile, adam bana inanır mıydı? Bu soruya verilecek cevabı adım gibi biliyordum: "Hiç sorun yok," diyecekti. Böylesi durumlarda benim ne yaptığımı bilmediğimi mi sanıyorsun?"

Yapılacak tek şey vardı: Fitiller soğumadan ayağım kaydı ve fitillerin sıralandığı tahtaya basıp fitilleri iyice ezdim.

"Bay P.," dedim. "Çok üzgünüm; kazayla fitillerin üzerine bastım."

Eczacı, "Vah vah," dedi. "Ama bak şu sağlam kalmış gibi görünüyor." Eczacı eğilip nasılsa sağlam kalmış fitili eline aldı. Ben hemen, "Bu kirlenmiş," dedim ve Bay P.'nin bir şey söylemesine fırsat vermeden hepsini çöp sepetine atıverdim, sonra tekrar, "Çok üzgünüm," dedim.

Bay P., "Önemi yok, küçük kız," dedi. "Bu kadar çok üzülme." Adam yavaşça omuzlarımı okşadı. Bay P. bu tür sevecen davranışları severdi; omuzlara vurmak, okşamak ara sıra da yanağımdan makas almaya çalışmak gibi. Bunlara katlanmak zorundaydım, çünkü orada bir şeyler öğreniyordum, fakat mümkün olduğu kadar da adamdan uzak durmaya çalışıyordum ve genellikle de diğer kalfayı lafa tutup, Bay P. ile yalnız kalmamaya özen gösteriyordum.

Garip bir adamdı, yani şu Bay P. demek istiyorum. Adam bir gün, belki de beni etkilemek için cebinden koyu renk küçük bir kök çıkardı. "Bunun ne olduğunu biliyor musun?"

"Hayır," dedim.

"Bir kürar bitkisi. Sen kürarın ne olduğunu biliyor musun?"

Bir yerde onunla ilgili bir şeyler okuduğumu söyledim.

"İlginç bir bitki," dedi Bay P. "Çok ilginç. Ağızdan alırsan sana hiç zarar vermez. Kana karışır insanı felç eder ve ölümüne sebep olur. Bu bitkiyi zehirli ok hazırlamakta kullanırlar. Bunu neden cebimde taşıdığımı biliyor musun?"

"Hayır," dedim. "En ufak bir fikrim yok." Bu bana son derece aptalca bir davranış gibi gelmişti, fakat bu düşüncemi sözlerime eklemedim.

Bay P. düşünceli bir tavırla, "Biliyor musun?" dedi. "Bunu cebimde taşımak bana kendimi güçlü hissettiriyor."

O zaman, adamın yüzüne baktım. Oldukça komik görünüşlü küçük bir adamdı, kızıl saçlı yuvarlak pembe yüzlüydü. Çocuksu bir tatmin olma havası hissediliyordu.

Bu olaydan kısa bir süre sonra, kursu bitirdim fakat daha sonra da Bay P.'yi merak edip durdum. Melek gibi görünmesine rağmen ben, onun tehlikeli bir adam olabileceğini düşünüyordum. Bay P.'nin anısı o kadar uzun zaman belleğimde kalmıştı ki, *Ölüm Büyüsü* isimli kitabımı yazmaya karar verdiğim zaman Bay P.'nin anısı hâlâ belleğimdeydi ve sanırım o kitabı aradan yaklaşık elli yıl geçtikten sonra yazmıştım.

ÜÇ

İlk kez bir detektif hikâyesi yazma fikri eczanede çalışırken aklıma geldi. Madge'in vaktiyle hikâye yazmamı teklif ettiği zamandan beri düşünüyordum ve de şimdiki işimde bunun için uygundu. Hemşireyken hiç boş vaktim olmazdı, ama eczanede hiç belli olmuyordu. Bazı zamanlar öğleden sonraları eczanede nöbete kalırdım, orada oturup beklemekten başka yapacak işim olmazdı. Yedek şişelerin dolu olması ve onlarla ilgilenmenin dışında eczaneden ayrılmamak şartıyla dilediğinizi yapmakta serbestsiniz.

Ne tür bir detektif hikâyesi yazabileceğimi düşünmeye başlamıştım. Çevrem bir sürü zehirle çevriliyken hikâyemin konusunu seçmekte zorlanmadım.

Bu fikir üzerinde düşünüp tahminler yürüttüm, bundan hoşlanmıştım, sonunda kabullendim. Sonra da hikâyenin kahramanlarına sıra geldi. Kimin zehirlenmesi gerekecekti? O adamı ya da kadını kim zehirleyecekti? Ne zaman? Nerede? Nasıl? Neden? Ve işte diğer ayrıntılar. Bu çok özel bir cinayet olacaktı, çünkü planlanış yöntemi bunu gerektiriyordu; cinayet aile içinde olmak zorundaydı ve doğal olarak bir de detektif bulunacaktı. O tarihlerde ben Sherlock Holmes geleneğine iyice kendimi kaptırmıştım. Bu nedenle detektifler üzerinde düşündüm. Kuşkusuz Sherlock Holmes gibi biri olmayacaktı: kendim bir detektif yaratmalıydım ve onun da ikinci

planda kalan bir yardımcısı ya da uşağı falan olmalıydı. Böyle birini yaratmak fazla zor olmayacaktı. Diğer karakterlerimi düşünmeye başladım. Kim öldürülecekti? Bir koca karısını öldürebilirdi, bu alışılmış bir cinayet türü gibi geldi. Kuşkusuz çok sıra dışı bir amaç uğruna işlenmiş sıra dışı bir cinayet planlayabilirdim, fakat bu sanatsal açıdan bana pek cazip gelmedi. İyi bir detektif hikâyesinin hedefi katil adayının kimliğinin hemen belirlenmesi, ama sonradan şu veya bu nedenle katilin kimliğinin o kadar da belirgin olmadığını, o kişinin bu cinayeti işlemesinin ihtimal dışı kaldığını fark etmeliydiniz. Ama aslında cinayeti yine o kişi işlemiş olmalıydı. Bu noktada kafam biraz karıştı, gidip birkaç şişe fazladan hipoklorus losyonu hazırladım, böylece ertesi gün bir hayli boş zamanım olacaktı.

Hikâye fikrimle bir süre daha oyalandım. Hikâyenin küçük parçaları oluşmaya başlamıştı. Şimdi katili görebiliyordum. Adamın biraz da kötülük saçan biri gibi görünmesi gerekiyordu. Siyah bir sakalı olacaktı- o zamanlar bu bana kötülük saçan bir özellik gibi göründü. Kısa bir süre önce bizim yakınımıza taşınan bazı tanıdıklar vardı; koca siyah sakallıydı ve adamın kendisinden yaşlı bir karısı vardı, kadın çok zengindi. Evet, diye düşündüm bu hikâyeye bir temel oluşturabilirdi. Bunu biraz daha düşündüm. Olabilirdi, fakat pek de tatminkâr değildi. Sözü edilen adamın asla kimseyi öldüremeyeceğinden emindim. Onları aklımdan çıkardım ve gerçek insanlar hakkında bir şeyler düşünmenin hiç de iyi bir şey olmadığına karar verdim. Karakterlerini kendin için sen yaratmalısın. Tramvayda, trende ya da bir lokantada gördüğünüz biri muhtemel bir başlangıç noktası olabilir, çünkü o kişiler hakkında siz bir şeyler yaratabilirsiniz.

Ve ertesi gün, tramvayda otururken tam istediğim şeyi gördüm: *siyah sakallı bir adam, ondan daha yaşlıca ve cırcırböceği gibi durmadan konuşan bir kadınla yan yana oturuyordu.* Kadını hikâyemde kullanacağımı sanmıyordum, fakat adamın çok iyi olacağına inandım. Onlardan biraz ileride şişmanca, konuşkan bir kadın oturmuş ilkbahar tomurcuklarını anlatıyordu. O kadının görünüşünü de beğendim. Belki onunla işbirliği yapabilirdim. Bu üç kişiyi de benimle beraber trenden indirip, üzerlerinde çalışayım diye eve götürdüm ve Barton Yolu'ndan tıpkı Kedicikler'in günlerinde olduğu gibi kendi kendime mırıldanmaya başladım.

Çok geçmeden kahramanlarımdan bazılarını oluşturmaya başlamıştım. O geveze kadın vardı, onun adını da biliyordum: Evelyn. Bu hanım bahçıvanın yoksul akrabası ya da ücretli refakatçisi olabilirdi ya da belki bir hanımefendinin kâhyası? Her neyse, o kadını kullanacaktım. Bir de siyah sakallı adam vardı, ama onun hakkında fazla bir şey bilmiyordum, yani sakalı dışında, ki bu da yeterli değildi ya da yeterli miydi? Evet, belki yeterliydi; çünkü bu adamı siz dışarıdan görecektiniz- bu nedenle de sadece onun göstermekten hoşlandığı şeyleri görecektiniz, yani onu gerçek kimliğiyle değil- bu da başlı başına bir ipucu olabilirdi. Yaşlı ve zengin eş, karakterinden dolayı değil parası için öldürülecekti; bu nedenle onun pek önemi yoktu. Artık hızla yeni karakterler yaratmaya başladım. Bir erkek evlat mı? Bir kız evlat mı? Belki bir yeğen? Çok sayıda sanık adayı bulmak gerekiyordu. Aile gayet iyi gelişiyordu.

Aile konusunu bırakıp dikkatimi detektife verdim. Detektif olarak kimi seçebilirdim? Kitaplardan tanıyıp hayranlık duyduğum detektifleri aklımdan geçirdim. Sherlock Holmes vardı, bir ve tek detektif. Onu geçmeyi asla başaramazdım. Arsen Lupen vardı, o bir suçlu muydu, yoksa bir detektif mi? Her neyse, benim tipim değildi. *Sarı Odanın Esrarı* isimli romandaki genç gazeteci Rouletabille vardı; işte o yaratmaktan hoşlanacağım tipte biriydi, daha önce kullanılmamış biri. Detektiflik için kimi bulacaktım? Bir erkek öğrenci mi? Bu biraz zor. Bir bilim adamı mı? Bilim adamları hakkında ben ne biliyordum? Derken bizim Belçikalı mültecileri hatırladım. Tor bölgesinde yaşayan kalabalık bir Belçikalı mülteci kolonisi vardı. Onlar geldikleri zaman herkes bu insanlara sevgi ve sempatiyle yaklaşmıştı. İnsanlar, mültecilere eşya dolu evler vermişler onları rahat ettirmek için ellerinden geleni yapmışlardı. Daha sonra da alışılmış karşı harekete sıra gelmişti, mülteciler kendilerine yapılanlara yeterince minnet duymayınca, bazı şeylerden yakınmaya başlayınca, huzursuzluk başlamıştı. Zavallıların şaşkın ve de yabancı bir ülkede yaşadıkları yeterince anlayışla karşılanmamıştı. Mültecilerin çoğu kuşkucu köylülerdi, bunların isteyeceği son şey, çaya davet edilmek ya da insanların onları ziyarete gelmeleriydi; rahat bırakılmak istiyorlardı, kendi kendilerine kalmayı tercih edeceklerdi; para biriktirmek, bahçelerini kazıp ve kendi bildikleri şekilde bahçelerini gübrelemek istiyorlardı.

Neden detektifim bir Belçikalı olmasın? Düşündüm. Her çeşit mülteci vardı mülteci bir polis nasıl olurdu ki? Emekli bir polis öyle çok genç biri değil. Orada ne büyük bir hata yaptım. Sonuçta benim roman kahramanı detektifim şu sıra yüz yaşını çoktan geçmiş olacak.

Belçikalı bir detektif olmasında karar kıldım. Onun yavaş yavaş rolüne alışmasını sağladım. Suçlar hakkında bilgisinin olması için onun polis müfettişi olması gerekiyordu. Kendi yatak odamı toplarken, detektifin titiz, kılı kırk yaran biri olduğuna karar verdim: düzenli küçük bir adam. Onu gözlerimin önünde her dakika ortalığı düzelten her şeyin çift olmasını, eşyaların yuvarlak değil de kare şeklinde olmalarını isteyen biri gibi canlandırdım. Ve de tabii çok zeki biri olmalıydı- evet, yani beyninde küçük gri hücreler olmalıydı, bu iyi bir sözdü. Adamın bayağı kulağa hoş gelecek bir ismi olmalıydı... Sherlock Holmes ve ailesinden birinin ismi gibi Sherlock Holmes'un erkek kardeşinin adı neydi? Mycroft Holmes.

Benim küçük adama Hercules adını versem nasıl olurdu ki? O ufak tefek biri olacaktı, Hercules: iyi bir isim. Adamın soyadını bulmak daha da zordu. Neden Poirot adı üzerinde durduğumu bilmiyorum, artık o isim birden mi aklıma gelmişti ya da bir gazetede falan mı görmüştüm- her neyse işte aklıma birden geldi. Poirot soyadı Hercules'e değil de Hercule'e yakışıyordu: Hercule Poirot. Bu zararsızdı. Tanrı'ya şükür sorun çözülmüştü.

Şimdi de diğerlerine isim bulmalıyım, fakat bu o kadar da önemli değildi. Alfred Inglethorpe... bu olabilirdi: siyah sakallı adama yakışacaktı. Birkaç karakter daha ekledim. Bir koca ve çekici eşi, karıkoca birbirinden kopmuş. Şimdi bütün bu dal budak sarmalar, yanlış ipuçları. Genç yazarların hepsi gibi, bir kitaba çok fazla entrika sığdırmaya çalışıyordum. Gereğinden fazla ipucu sıralamıştım; o kadar çok sorunun cevabı aranacaktı ki, olayların çözülmesinin güçleşmesi bir yana, kitabın okunabilmesi de zorlaşacaktı.

Boş kaldıkça detektif hikâyemin parçaları kafamda dolaşıyordu. Hikâyenin başlangıcı hazırdı. Sonunu da tasarlamıştım, fakat arada zor tamamlanacak boşluklar vardı. Hercule Poirot'nun doğal ve de akla uygun olarak sorunlara el atmasını sağladım. Fakat başka kişilerin bu işe neden bulaştıklarını açıklayacak sebeplere ihtiyaç vardı. Mesele hâlâ arapsaçı gibi karmakarışıktı.

Hikâye işi yüzünden evde iyice dalgınlaşmıştım. Annem sürekli onun sorularına neden cevap vermediğimi ya da geçiştirdiğimi öğrenmek istiyordu. Nineciğin örgü modellerini yanlış ördüm, hem de sadece bir kez değil; yapmam gereken pek çok şeyi yapmayı unuttum ve de bazı mektupları yanlış adreslere yolladım. Fakat sonunda, artık yazmaya başlayabileceğimi anladığım gün de geldi. Anneme ne yapmaya karar verdiğimi açıkladım. Annem her zamanki gibi, kızlarının ellerinden her şeyin geleceğine olan inancını koruyordu.

Annem, "Yaa?" dedi. "Bir detektif hikâyesi mi? Bu senin için hoş bir değişiklik olacak, öyle değil mi? Hemen başlasan iyi edersin."

Zaman ayırmakta zorlanacaktım, fakat ben durumu idare edebildim. Eski daktilo hâlâ duruyordu -şu Madge'e ait olan- ben de ilk bölümü elde yazdıktan sonra o daktiloyla boğuşmaya başladım. Her bölümü önce elde yazıp, bitirdikten sonra da daktiloyla temize çekiyordum. O günlerde el yazım daha iyiydi ve rahatça okunabiliyordu. Bu yeni çabam beni heyecanlandırmıştı. Bir bakıma bu işten zevk alıyordum. Fakat, çok yorulduğum için huysuz olmuştum. Yazı yazmanın etkisinin böyle olduğunu öğrenmiştim. Aynı zamanda kitabın orta bölümünde kısılıp kalmıştım, karışıklıkların üstesinden gelebilmek yerine onlar beni etkisi altına almışlardı. İşte annem de o sıralarda bana iyi bir öneride bulundu.

"Kitabında ne kadar ilerledin?" diye sordu.

"Şey, sanırım yarısına falan geldim."

"Kitabını gerçekten tamamlamak istiyorsan, bunu tatil zamanı yapmalısın."

"Ben de tatilde yazmaya devam etmeyi düşünüyordum."

"Evet, ama tatilde evden uzaklaşmalısın ve seni hiçbir şey rahatsız etmeden yazabilmelisin."

Bunu iyice düşündüm. Hiç rahatsız edilmeden on beş gün. Bu gerçekten harika olacaktı.

Annem, "Nereye gitmek istersin?" diye sordu. "Dartmoor'a mı?"

Büyülenmiş gibi, "Evet," dedim. "Dartmoor, işte tam istediğim yer!"

Böylece tatil için Dartmoor'a gittim. Hay Tor'da Moorland Oteli'nde kendime bir oda ayırttım. Burası bir sürü odası bulunan koskocaman kasvetli bir oteldi. Otelde kalan çok fazla müşteri yoktu. Müşterilerden herhangi biriyle konuştuğumu hiç sanmıyorum, böyle bir şey beni yaptığım işten uzaklaştırırdı. Sabahları çalışmaya başlıyordum ve parmaklarım acıyıncaya kadar yazmaya devam ediyordum. Sonra bir yandan da kitap okuyarak öğle yemeğimi yiyordum. Daha sonra da kırlarda uzun bir yürüyüşe çıkıyordum, bazen iki saat sürüyordu. Sanırım kırları sevmeyi o günlerde öğrendim. Yüksek kayalıkları ve çalılıkları, yoldan uzaktaki tüm yabanılları seviyordum. Oraya giden herkes -tabii savaş zamanında pek fazla giden olmuyordu- Hay Tor'un çevresinde gezinmeyi seviyordu, fakat ben, Hay Tor'u tamamen yalnız bırakıp kırlarda gezinmeyi yeğliyordum. Yürürken bir yandan da kendi kendime mırıldanıyor, bundan sonra yazacağım bölümün sözlü provasını yapıyordum; John, Mary'ye bir şeyler söylüyor, sonra da Mary, John'a bir şeyler anlatıyordu; Evelyn de patronuna ve işte konuşmalar böylece uzayıp gidiyordu. Bu uygulama beni heyecanlandırıyordu. Otele dönünce yemeğimi yiyip, yatağa yatıyordum ve on iki saat kesintisiz uyuyordum. Sonra kalkıyor öğleye kadar büyük bir hırsla yazmaya devam ediyordum.

Kitabın ikinci yarısını ya da ona yakın bölümünü o, on beş günlük tatilimde yazdım. Tabii iş bu kadarla bitmemişti. Daha sonra kitabın büyük bir bölümünü yeniden yazmak zorunda kaldım; daha çok da gereğinden fazla karmaşık olan orta bölüm tekrar yazıldı. Fakat sonunda kitap bitmişti ve ben de sonuçtan enikonu memnundum. Yani demek istiyorum ki kitap aşağı yukarı benim düşündüğüm gibi olmuştu. Tabii çok daha iyi olabilirdi, bunu fark etmiştim, ama daha iyi olmasını nasıl sağlayacağımı bilemiyordum, bu nedenle de kitabı olduğu gibi bıraktım. Sadece incir çekirdeğini doldurmayacak bir nedenden dolayı birbirlerinden kopma noktasına gelen Mary ile eşi John arasında geçen olayları biraz değiştirdim, çünkü onları sonunda zorla da olsa bir araya getirip kitaba bir çeşit aşk da katmış olacaktım. Ben kendim detektif hikâyelerine aşk ilişkilerinin katılmasını her zaman sıkıcı bulmuşumdur. Aşk bence romantik hikâyelere aitti. Bilimsel bir uygulama sayılacak bir hikâyeye bir de aşk motifi eklemek

bence eserin doğasına tersti. Ancak o dönemde detektif hikâyelerinde her zaman bir aşk ilişkisine yer verilirdi ve işte ben de John ile Mary için elimden geleni yaptım, ama onlar zavallı yaratıklardı. Daha sonra kitabı birisine verip yeniden temize çektirdim ve daha fazla bir şey yapamayacağıma kanaat getirince de müsveddeyi bir yayıncıya gönderdim. Kitabı geri yollayan Hodder ve Stoughton'du. Müsveddenin üzerinde hiçbir oynama yapılmadan doğruca geri gönderilmişti. Buna şaşırmadım -başarıya ulaşmayı beklemiyordum- fakat müsveddeyi başka bir yayıncıya gönderdim.

DÖRT

Archie, ikinci kez izinli olarak geldi. Onu son kez görüşümün üzerinden nerdeyse iki yıl geçmişti. Bu kez birlikte mutlu bir izin dönemi geçirdik. Tam bir hafta zamanımız vardı, birlikte New Forest'e gittik. Mevsim sonbahardı, yaprakların renkleri insanı büyülüyordu. Archie bu kez daha sakindi ve ikimiz de gelecekten artık eskisi kadar korkmuyorduk. Daha önce bilmediğimiz bir tür dostluk duyguları içinde ormanda yürüyüşler yaptık. Archie bana, hep gitmek istediği bir yerin varlığından söz etti. "Kimsenin Ülkesine Gider" tabelasının gösterdiği yöne gitmek istiyordu. O tabelanın işaret ettiği yöne yürüdük ve bir sürü elma ağacı bulunan bir meyve bahçesine geldik. Orada bir kadın vardı, kadına bahçeden bir miktar elma satın alıp alamayacağımızı sorduk.

Kadın, "Benden satın almak zorunda değilsiniz, canlarım," dedi. "Buyurun elmalar sizin. Gördüğüm kadarıyla eşiniz Hava Kuvvetleri'nde görevli. Ölen oğlum da Hava Kuvvetleri'nde görevliydi. Evet, yiyebildiğiniz kadar elma yiyin, yanınızda taşıyabileceğiniz kadar elmayı da alıp götürün." Bunun üzerine biz de neşeyle meyve bahçesinde gezinip bol bol elma yedik, sonra da tekrar ormandan geçerek geri döndük ve yere yıkılmış bir ağacın üzerine oturduk. Hafif hafif yağmur çiseliyordu ama biz çok mutluyduk. Hastaneden ya da işimden hiç söz etmedim ve Archie de Fransa'dan pek fazla söz etmedi, fakat çok geçmeden tekrar beraber olabileceğimizi ima etti.

Archie'ye kitabımdan söz ettim, o da kitabı okudu. Romanı çok beğenmişti ve iyi olduğunu düşünüyordu. Kocam, Hava Kuvvetleri'nde Methuen Yayınevi'nde görevli bir arkadaşı olduğunu ve eğer kitap geri gönderilirse bana bu arkadaşından bir mektup yollayacağını ve bu mektubu romanla birlikte Methuen Yayınevi'ne göndermemi söyledi. Böylece *Ölüm Sessiz Geldi* isimli romanın yeni adresi Methuen Yayınevi oldu. Methuen'de çalışanlar, hiç kuşkusuz müdürlerine duydukları saygı yüzünden çok daha yumuşak ve iyi niyetli bir mektup gönderdiler. Kitap, onların elinde daha uzun bir süre bekledi -galiba altı ay kadar- fakat romanı çok ilginç bulmalarına ve bazı iyi noktalarının olmasına karşın, onların özel yayın politikalarına uygun olmadığını belirtmişlerdi. Sanırım romanı beğenmemiş olmalılar.

Romanı daha sonra hangi yayınevine gönderdiğimi unuttum, fakat yine geri geldi. Artık yavaş yavaş umudumu kesmeye başlamıştım. The Bodley Head Yayınevi'nin editörü John Lane kısa bir süre önce bir iki detektif hikâyesi yayınlamıştı -onlar için bu yeni bir atılım sayılıyordu- bu nedenle ben de onları bir kez denemek istedim. Kitabı paketleyip onlara gönderdim ve her şeyi tamamen aklımdan çıkardım.

Bundan sonra çok ani ve beklenmedik bir şey oldu. Archie geri geldi, Londra'da Hava Savunma Bakanlığı'na atanmıştı. Savaş o kadar uzun sürmüştü ki -yaklaşık dört yıl kadar- ve ben de hastanede çalışıp annemin evinde kalmaya öylesine alışmıştım ki, farklı bir hayatımın olabileceğini düşünmek bana garip gelmişti.

Londra'ya gittim. Otellerden birinde bir oda tuttuk ve ben kiralık mobilyalı ev aramaya başladım. Cahilliğimizden olacak işe büyük hedeflerimiz vardı, fakat çok geçmeden birkaç basamak aşağı indik. Bu savaş zamanıydı.

Sonunda bize uygun iki yer bulduk. Biri West Hampstead'deydi; ev Bayan Tunks adında birine aitti. Bu ismi aklıma kazıdım. Kadın genç olduğumuz için bize güvenmiyordu, eşyalarına zarar vereceğimizi düşünüyordu. Burası küçük, şirin bir daireydi, kirası haftada üç buçuk eski altındı. Baktığımız diğer ev de St. John Ormanı'ndaydı; Northwick Terrace'da Miade Vale'i geçer geçmez oradaydı (Bina uzun süre önce yıkıldı.). Bu da-

irede diğeri gibi üç değil, iki oda vardı, binanın ikinci katındaydı; hoş görünmesine rağmen sıradan döşenmişti ve dışarıda bir bahçesi vardı. Oldukça büyük, eski tip binalardan biriydi, odaları da çok büyüktü. Dahası kira da sadece iki buçuk eski altındı. Bu evi tutmaya karar verdik. Eve dönüp eşyamı topladım. Ninecik ağladı, annem de ağlamak istiyordu ama o kendini tuttu. Sonra da dedi ki: "Artık kocanın yanına gidiyorsun, yeni bir hayata, evlilik hayatına başlıyorsun. Umarım her şey çok iyi olur."

Ninecik de, "Eğer karyolalar tahta ise yataklarda tahta kurusu olmamasına dikkat et," dedi.

Böylece Londra'ya döndüm ve Archie ile 5 Northwick Terrace'a taşındık. Evin mikroskobik denecek kadar küçük bir mutfağı ve banyosu vardı. Ben mutfakta yemek pişirmeyi tasarlıyordum. Ama şimdilik Archie'nin emir eri Bartlett bize yardımcı olacaktı; o adam bir çeşit mükemmellik simgesiydi. Zamanında soylu insanlarla birlikte çalışmıştı. Onu, Archie'nin emrinde çalışmaya yönlendiren neden sadece savaştı, fakat bu adam "Albay'a" taparcasına bağlıydı ve bana onun cesaretini, önemini, beynini ve de bıraktığı izi konu alan hikâyeler anlatıyordu. Bartlett'in servisi tek kelimeyle mükemmeldi. Dairenin pek çok aksayan yönü vardı, bunların en kötüsü de biçimsiz demir parçalarıyla dolu karyolalardı, bir karyola nasıl bu hale getirilir doğrusu bilemiyorum. Fakat biz orada mutluyduk, ben günlerimi boş geçirmemiş olmak için steno ve defter tutma kurslarına katılmayı planlıyordum. İşte böylece Ashfield'e veda edip yeni hayatıma evlilik hayatıma başlamış oldum.

5 Northwick Terrace'ın en büyük hoşluklarından biri Bayan Woods'du. Zaten bizim West Hampstead'deki daire yerine 5 Northwick Terrace'ı seçmemizi de büyük ölçüde Bayan Woods sağlamıştı. Bayan Woods, bodrum katının hükümdarıydı; şişman, neşeli, samimi bir kadındı. Kadının şık mağazalardan birinde çalışan akıllı bir kızı ve de hiç ortalıkta görünmeyen bir kocası vardı. Kadın binanın genel bakıcısıydı ve eğer canı isterse dairelerde oturanların evlerine temizliğe gidiyordu. Bayan Woods bizim için de çalışmayı kabul etti, kadın bir güçlülük abidesiydi. Ben o güne kadar hiç ilgi alanıma girmeyen alışveriş yapmayı Bayan Woods'dan öğrendim. "Balıkçı seni yine kandırmış, hayatım," diye beni uyarıyordu. "O balık taze değil.

Balığı sana öğrettiğim gibi incelememişsin. Balığı mutlaka dürtüklemelisin ve de gözlerine bakmalısın." Ben balıklara kuşkulu kuşkulu baktım.

"Balığı kuyruğundan diklemesine tut bakalım. Balığın gövdesi sert mi yoksa yumuşak mı. Ay bir de şu portakallara bak. Biliyorum bazen kendine hoşluk yapmak istiyorsun, ama pahalı olmasına rağmen portakalın bu cinsi, taze görünsün diye kaynar suda ıslatılmıştır. O portakalda su diye bir şey yok." Gerçekten de yoktu.

Benim ve Bayan Woods'un hayatındaki en büyük heyecan, Archie, ilk tayınını aldığı zaman yaşandı. Sığır etinden kesilmiş kocaman bir parça. Savaşın başladığı günden beri bu kadar büyük bir parça et görmemiştim. Etin nereden kesildiğini belirleyecek bir özelliği yoktu pirzola ya da fileto olmadığı kesindi. Eti Hava Kuvvetleri'nde görevli bir kasap, belirtilen ağırlığa göre rasgele kesmişti. Her neyse, bu bizim uzun zamandan beri gördüğümüz en hoş şeydi. Et, masanın üzerine yatırılmıştı, Bayan Woods ile ben de masanın çevresinde gezinip eti hayran hayran inceledik. Etin benim küçük fırınıma girmesi söz konusu bile olamazdı. Bayan Woods, eti, bizim için kendi fırınında pişirmeyi büyük bir nezaketle kabul etti. "Et çok fazla," dedim. "Siz de birazını alabilirsiniz."

"Şey, bu çok nazik bir teklif, bundan eminim, şöyle güzel bir sığır etini yemek çok hoşumuza gidecek. Biliyorsunuz, bakkaliye bulmak kolay. Benim bakkallık yapan bir kuzenim var, Bob bize istediğimiz kadar şeker ve tereyağı veriyor. Yani işte böyle şeyleri önce aileye dağıtmak gerek." Bu, benim de hayat boyunca geçerli olacak kuralıma bir başlangıç niteliğini taşıyordu: Önemli olan kimi tanıdığındır. Doğu'nun açık açık akraba kayırıcılığından Batı demokrasilerinin biraz daha gizli tutulan "eski dostlar" kulübü kayırıcılığı sonunda ona dayanıyor. Aklınızda olsun, bu tam bir başarı reçetesi değildir. Freddy, falan feşmekan dayısı şirketteki müdürlerden birini iyi tanıyor, diye yüksek ücretli bir işe alınır. Fakat Freddy işe yaramazın biridir, dostluk ya da akrabalık hatırı tatmin edildiği için de Freddy yavaşça işinden uzaklaştırılır, belki de bir başka kuzen ya da arkadaş devreye girer, ama Freddy, sonunda hak ettiğini bulur.

Et meselesinde de savaş döneminin genel lüks sayılan maddelerinde zenginler için bazı ayrıcalıklar olabiliyordu, fakat sanırım genelde çalışan kesim için sonsuz imkânlar yaratılmıştı, çünkü hemen herkesin bir dostu, kuzeni ya da kızının kocası veya bir süthanede, bakkalda ya da o tür bir yerde çalışan bir yakını vardı. Benim gördüğüm kadarıyla, bu kasaplar için geçerli değildi, fakat bakkallar kesinlikle aileye büyük destek oluyorlardı. Benim tanıdığım hiç kimse aldığı tayınla yetinemiyordu. Vesikayla tayınlarını alıyorlardı, sonradan yarım kilo tereyağı, fazladan bir kavanoz reçel almaları mümkündü. Doğal olarak Bob ailesine ve ailesinin ailesine öncelik tanımak zorundaydı. Bayan Woods her zaman bize fazladan birtakım şeyler temin edebiliyordu.

İlk et yemeği, çok büyük bir olay oldu. O etin özellikle iyi olup olmadığını bilmiyorum, fakat ben gençtim ve de dişlerim sağlamdı. Ayrıca o et uzun bir süreden beri ilk kez yediğim en lezzetli yemekti. Kuşkusuz Archie, benim bu yağcılığıma biraz şaşırmıştı. "Pek de öyle ilginç bir et sayılmazdı," dedi.

"İlginç mi?" diye mırıldandım. "Üç yıldan beri böylesine ilginç bir şey görmedim."

Yemek pişirme işini bizim için Bayan Woods üstleniyordu. Daha hafif yemekleri ve akşam yiyeceklerini ben hazırlıyordum. Kızların çoğu gibi ben de yemek kurslarına katılmıştım, fakat iş yemekleri pişirmeye gelince o kursların insana pek yararı olmuyor. Asıl yararlı olan günlük denemeler. Bir sürü reçelli kurabiye ve başka çeşitli atıştırmalıklar yapmıştım fakat şimdi ihtiyaç duyulanlar onlar değildi. Londra'nın pek çok bölgesinde ulusal mutfaklar açılmıştı ve işte bunlar yararlıydılar. Oraya gidiyordunuz ve istediğiniz yiyeceği pişirilmiş olarak size bir kap içinde teslim ediyorlardı. Bu yemekler gayet iyi pişirilmiş oluyordu, pek öyle ilginç yiyecek türleri değildiler, ama aradaki boşluğu dolduruyorlardı. Ayrıca yemeklerimizde başlangıç olarak kullandığımız ulusal çorba alanları vardı. Archie bunlara kum ve çakıl çorbası adını vermişti. Stephen Leacock'un bir Rus öyküsünden esinlenerek yazdıklarından esinlenmişti. "Yog kum ve taşları bir güzel çırpıp pasta yapmak istemişti." Çorba alanları da işte bi-

raz böyleydi. Ara sıra sufle gibi özel yemeklerimden birini hazırlıyordum. O günlerde Archie'nin sinir sistemiyle bağlantılı çok şiddetli hazımsızlıktan yakındığını bilmiyordum. Archie pek çok akşam eve geldiğinde ağzına bir lokma bile atacak durumda olmuyordu ve sofrada hiçbir şey yemeyince bu da benim cesaretimi kırıyordu, özellikle ona peynir suflesi ya da başka bir şey hazırlamışsam.

Herkesin hastalandığı zamanlar ne yemek istediğine dair bir fikri olur. Aklımda kaldığı kadarıyla, Archie'nin isteği olağanüstüydü. Kocam bir süre yatağında inildedikten sonra birdenbire şöyle demişti: "Bana biraz şeker pekmezi ya da altın şurup hazırlasana. Bunlarla bana bir yemek yapabilir misin?" Archie'nin isteğini elimden geldiğince yerine getirmeye çalıştım.

Günlerim boş geçmesin diye defter tutma ve steno kurslarına gitmeye başladım. Artık herkesin bildiği gibi, pazar gazetelerinde yayınlanan makaleler sayesinde yeni evli kadınların genellikle yalnız olduklarını biliyoruz. Beni şaşırtan da, yeni evli kadınların yalnız kalmamayı asla umut etmemeleriydi. Kocalar çalışır; onlar gün boyu dışarıdadırlar ve de bir kadın evlendiği zaman genellikle kendini bambaşka bir çevrede bulur. Kadın, hayata yeniden başlamak zorundadır, yeni ilişkiler kurmalı ve yeni arkadaşlar edinmeli ve yeni uğraşlar bulmalıdır. Savaştan önce ben Londra'da arkadaşlar edinmiştim, fakat artık herkes bir yana savrulmuştu. Nan Watts (artık Pollock adını taşıyor), Londra'da yaşıyordu fakat onunla tekrar görüşmekten biraz çekiniyordum. Bu aptalca bir davranış gibi gelebilir ve gerçekten de öyleydi, fakat insan, aradaki gelir farkının kişileri birbirlerinden ayıramazmış gibi davranamaz. Bu şımarıklıkla ya da sosyal durumla ilgili değil, sadece arkadaşınızın hayatına ayak uydurup uyduramamanızla ilgilidir. Eğer onlar çok büyük bir gelire sahipseler ve sizin de geliriniz çok az ise utandırıcı bir durum ortaya çıkar.

Ben yalnızlık çekiyordum. Hastaneyi oradaki arkadaşlarımı, günlük olayları, evimi ve çevresini özlüyordum, fakat bunun önlenemez olduğunu da fark etmiştim. Dostluk insanın her gün ihtiyaç duyacağı bir şey değil; bu insanın kendi dünyasında geliştirdiği bir şey ve bazen de çevrenizin sarmaşıklarla sarılması gibi zararlı olabilir. Steno ve defter tutma kurslarında bir

şeyler öğrenmek bana zevk veriyordu. On dört on beş yaşlarındaki kızların hızla büyüyüp gelişme göstermeleri yüzünden kendimi aşağılanmış hissediyordum; ama defter tutma kursunda başarılıydım ve bu ders eğlenceliydi.

Kursa devam ettiğim ticaret okulunda öğretmen, ders anlatmayı bırakıp sınıftan dışarı çıkıp geri döndü ve şöyle dedi: "Bugün için ders bitti. Savaş sona erdi."

Bu inanılacak gibi değildi. Böyle bir şeyin gerçekleşeceğine dair en küçük bir işaret bile olmamıştı. Savaşın altı ay ya da bir yıl sonra sona ereceğine inanmanız için ortada hiçbir neden yoktu. Fransa'daki durum sanki hiç değişmeyecekmiş gibiydi. Bölgede birkaç metre toprak ele geçiriliyor sonra da kaybediliyordu.

Uykuda yürür gibi dalgın bir halde sokaklarda yürüdüm. Sokakta, o güne kadar gördüğüm en şaşırtıcı manzaralarla karşılaştım- gerçekten de o manzarayı garip bir korkuyla hatırlıyorum. Her tarafta, kadınlar sokaklarda dans ediyorlardı. İngiliz kadınlarının ortalık yerde dans ettikleri pek görülmez. Bu, Paris'e ve Fransızlara daha yakışan bir davranıştır. Ama işte İngiliz kadınları da sokaklardaydılar, gülüşüp bağrışarak, çılgın bir zevk duygusuna kendilerini kaptırmışlar, eğleniyorlardı. Bu korkutucu bir manzaraydı. İnsan sanki o kadınların çevresinde Almanlar olsalardı, onlara saldırıp paramparça ederlerdi, diye düşünüyor. Herhalde kadınların bazıları sarhoştu, fakat sanki hepsi körkütük sarhoşmuş gibi görünüyordu. Sıçrıyorlar, dönüp bağırışıyorlardı. Eve döndüğümde Archie, Hava Savunma Bakanlığı'ndaki görev yerinden eve gelmişti.

Kocam, o her zamanki sakin ve duygudan uzak tavrıyla, "Eh, işte bu kadar," dedi.

"Savaşın bu kadar çabuk sona ereceğini düşündün mü?" diye sordum.

"Şey yani, birtakım söylentiler vardı, bize hiçbir şey söylemememiz tembih edildi. Ve şimdi de sıra bundan sonra ne yapacağımıza karar vermeye geldi."

"Bundan sonra demekle neyi kastediyorsun?"

"Bence yapılması gereken en akıllıca şey, Hava Kuvvetleri'nden ayrılmak olacak."

"Sen Hava Kuvvetleri'nden ayrılmayı gerçekten düşünüyor musun?" dedim ve birden aptallaşmıştım.

"O işte gelecek yok. Bunu da görmen gerekir. Hava Kuvvetleri'nde, hiçbir gelecek olamaz. Yıllarca terfi etme olasılığı yok."

"Peki, sen ne yapacaksın?"

"Kente gitmek istiyorum. Ben hep kentte çalışmayı istemişimdir. Orada birkaç fırsat ele geçebilir."

Archie'nin pratik görüşlerine her zaman hayranlık duymuşumdur. Kocam, her şeyi hiç şaşırmadan kabullenir, sakince çok iyi çalışan kafasında değerlendirme yapıp bundan sonra ortaya çıkacak sorun üzerinde çalışmaya başlardı.

O sıra, ateşkes olsa da olmasa da hayat eskisi gibi devam ediyordu. Archie, her gün Hava Savunma Bakanlığı'na gidiyordu. O harika Bartlett, çok çabuk terhis oldu. Sanırım dükler ve kontlar, onun hizmetlerinden yararlanabilmek için ellerinden geleni yapmışlardı. Biz de onun yerine Verrall adında korkunç bir yaratık ile anlaştık. Sanırım adam elinden geleni yapıyordu ama yetersizdi, hiç eğitim görmemişti ve de gümüşlerin, tabakların, bıçakların, çatalların kiri, yağları ve lekeleri benim daha önce gördüklerimden çok daha berbattı. O da terhis belgesini alınca, ben bayağı rahatladım.

Archie bir süre için izin aldı, birlikte Torquay'a gittik. İşte biz oradayken önce şiddetli karın ağrılarıyla yatağa düştüm, neşem kaçmıştı. Fakat sorunumun kaynağı çok farklı bir şeymiş. Bir bebek bekliyormuşum...

Çok heyecanlanmıştım. Bir bebek dünyaya getirmenin tamamen otomatik bir uygulama olduğunu düşünüyordum. Archie'nin izinli gelişlerinin hemen sonrasında hâlâ bir bebek işaretinin olmaması beni düş kırıklığına uğratırdı. Bu kez öyle bir şey aklıma bile gelmemişti. Danışmak için bir doktora gittim. Bizim eski doktorumuz Doktor Powell emekliye ayrılmıştı, bu nedenle yeni bir doktor bulmak zorundaydım. Hastanede birlikte çalıştığım doktorlardan birini seçebileceğimi hiç sanmıyordum; onlar hakkında çok fazla bilgi sahibi olduğumu ve de onların yöntemlerini çok iyi

bildiğimi düşünüyordum. Bu nedenle Stabb (bıçaklama) adında, taşıdığı ada hiç de uymayan neşeli bir doktora gittim.

Doktorun çok güzel bir eşi vardı, erkek kardeşim Monty, dokuz yaşından beri ona âşıktı. Kardeşim dokuz yaşındayken, "Tavşanımı aradım," demişti. Bu sözleriyle sonradan Stabb adını alan Gertrude Huntley'den söz ediyordu. "O benim gördüğüm kadınların en güzeli." Gertrude Huntley de bu sözlerden çok etkilendiğini ve onurlandırdığı için ağabeyime teşekkür etmeyi düşünecek kadar kibardı.

Doktor Stabb, bana sağlıklı bir kız görünümünde olduğumu ve hiçbir aksilikle karşılaşmayacağımı söyledi, hepsi o kadar. Mesele daha fazla uzamadı. Benim zamanımda şu her ay başvurulan doğum kliniklerinin olmamasına bayağı sevindiğimi gizleyemem. Bana kalırsa, o klinikler yokken her şey daha iyiydi. Doktor Stabb'ın bana söylediği tek şey, sadece her şeyin yolunda gittiğinden emin olabilmek için doğumdan birkaç ay önce, ona ya da Londra'da herhangi bir doktora görünmem gerektiğiydi. Doktorun dediğine göre, bir süre sabahları bulantı ve kusmadan yakınacağımı ama üçüncü ayın sonunda bu sorunun ortadan kalkacağını söylemişti. Doktorun yanıldığını söylemek zorunda olduğum için üzgünüm. Benim sabah bulantılarım hiç geçmedi. Sorunum sadece sabah bulantılarından ibaret değildi. Her gün, dört beş kez kusuyordum ve de bu Londra'da hayatı benim için çekilmez kılıyordu. Bir otobüse biner binmez aşağıya inmek zorunda kalmak ve kötü bir şekilde kusmak genç bir kadın için gerçekten çok zor. Ama bunlara katlanmak zorundaydım. O günlerde hiç kimse size Thalidomide gibi ilaçlar almanızı önermiyordu. Sadece bazı kadınların hamileyken diğerlerinden daha fazla hastalandıkları gerçeği sorgusuz sualsiz kabul edilmişti. Doğum ve ölümle ilgili her konuya büyük ilgi gösteren Bayan Woods şöyle dedi: "Şey, hayatım ben, sana kız bebek doğuracağını söyleyebilirim. Fazla bulantı ve kusma kız bebeğe işarettir. Çocuğun erkekse başın döner ve bayılırsın. Bulantı ve kusma çok daha iyi."

Kuşkusuz ben kusmanın daha iyi olduğunu hiç düşünmedim. Şöyle bayılıvermenin daha ilginç olacağı kanısındaydım. Hastalıktan hiçbir zaman hoşlanmayan ve de hasta kişileri "Ben, seni rahatsız etmezsem daha rahat

olacaksın," diyerek başından savan Archie, bu kez beklenmedik derecede anlayışlı davrandı. Kocam, beni neşelendirmek için elinden geleni yapıyordu. O günlerde çok pahalı ve lüks sayılmasına rağmen gidip bana ıstakoz almış; beni şaşırtmak için de ıstakozu yastığımın üzerine koymuştu. Odaya girip de ıstakozun yastığımın üzerine kurulmuş olduğunu görünce kahkahalarla güldüm. Istakozdan güzel bir yemek hazırladık. Yemekten hemen sonra midemdekileri çıkardım, ama ne olursa olsun, ıstakozu yemenin zevkini tatmıştım. Archie ayrıca bana Benger's Food'u hazırlamak asaletini de gösterdi. Bunu beni sakinleştirir diye Bayan Woods önermişti. Archie'nin pirinç unu lapasını hazırladıktan sonra ben, sıcak yiyemiyorum diye soğumasını beklediğim zaman yüzünde beliren kırgın ifadeyi hâlâ hatırlıyorum. Soğuyunca topak topak olan bu nesneyi zar zor yemiş ve kocama çok güzel olduğunu, içinde topakların bulunmadığını söylemiştim, ama yarım saat sonra beklenen şey olmuştu.

Archie, kırgın bir tavırla, "Baksana," dedi. "Benim sana bunları hazırlamamın ne yararı var ki? Yani bunları hiç yemesen de olur."

Cahil kafamla bu kadar çok kusmanın doğacak çocuğumuz üzerinde çok kötü bir etki yaratacağını düşünüyordum, yani bebek açlıktan ölebilirdi. Ancak bunun gerçekle uzaktan yakından ilgisi yoktu. Doğum yaptığım güne kadar kusmaya devam etmeme rağmen sonunda dört kilo ağırlığında bir kız bebek dünyaya getirdim, bu arada ben de kilo vermek yerine kilo almıştım. Olup bitenler dokuz ay süren ve de bir türlü iklime uyum sağlayamadığın okyanus yolculuğuna benzemişti. Rosalind doğduğu zaman bir doktorla bir hemşirenin karyolamın önünde bana doğru eğilmiş olduğunu gördüm, doktor şöyle diyordu: "Ah, sonunda bir kızınız oldu." Hemşire ise daha heyecanlıydı. "Ah, ne sevimli bir küçük kız!" Ben de önemli bir açıklama yaptım: "Artık kusacak gibi olmuyorum. Bu çok güzel bir şey."

Doğumdan önceki ay süresince Archie ile bebeğin ismi ve cinsiyeti konularında durmadan tartışmıştık. Archie, bir kızının olmasını istiyordu.

Kocam, "Benim oğlum olmayacak," dedi. "Çünkü onu kıskanacağımı tahmin ediyorum. O bebekle ilgilenmeni kıskanacağım."

"İyi ama kızımız olursa ona da aynı derecede ilgi göstermem kaçınılmaz."

"Hayır, ikisi aynı şey değil."

Bebeğin ismi için de epey tartıştık. Archie, Enid adını beğeniyordu. Ben Martha olsun istiyordum. Archie, Elaine adını tercih etti. Ben Harriet'i denedim. Kızımız doğuncaya kadar Rosalind adı üzerinde anlaşamadık.

Annelerin hepsi bebeklerine çılgın gibi düşkün olurlar, bunu biliyorum, fakat yeni doğan bebeklerin iğrenç göründüklerini düşünmeme rağmen, Rosalind gerçekten çok sevimli bir bebekti. Gür koyu renk saçları vardı. Biraz da kızılderiliye benziyordu; bebeklerde moral bozucu bir görüntü yaratan pembe, dazlak görünüşe sahip değildi ve daha çok küçük yaşlardan itibaren neşeli ve kararlı bir çocuktu.

Çok iyi bir hemşire bulmuştum. Ev halkına da uyum sağlamıştı. Rosalind, Ashfield'de dünyaya geldi. O günlerde anne adayları doğum evlerine gitmezlerdi. Doğum ve bir bakıcının ücreti on beş sterlinden fazla olmasa da geriye baktığımda bu bana çok makul bir ücret gibi görünüyor. Annemin tavsiyesi üzerine hemşirenin fazladan iki hafta daha bizde kalmasını istedim; böylece Rosalind'in bakımıyla ilgili her şeyi öğrenmiş olacaktım ve bu arada Londra'ya gidip başka bir ev arayabilecektim.

Rosalind'in dünyaya geleceğini anladığımız gece, çok tuhaf saatler geçirdik. Annem ile Hemşire Pemberton, milliyetçilik rüzgârına kendilerini kaptırmış iki kadın gibi davranıyorlardı: Mutlu, yoğun, önemli, çarşaflarla oradan oraya koşuşturuyor, işleri yoluna koymaya çalışıyorlardı. Archie ile ben de biraz ürkek biraz da sinirli bir halde istediklerinden pek de emin olmayan iki çocuk gibi ortalıkta geziniyorduk. İkimiz de hem korkuyorduk hem de keyifsizdik. Archie, bana daha sonra, doğumda ölürsem bunun suçlusunun kendisi olacağına inandığını söyledi. O an böyle bir şeyin olabileceğini düşündüm ve üzüldüm, çünkü çok güzel vakit geçiriyordum. Aslında beni korkutan şey, bilinmeyendi. Aynı zamanda heyecan vericiydi. Bir şeyi ilk kez yapmak, her zaman heyecan verir.

Şimdi gelecek için planlar yapmak zorundaydık. Rosalind'i Ashfield'de Hemşire Pemberton'a bırakıp Londra'ya şunlar için gittim: a) Oturacak bir ev; b) Rosalind için bir bakıcı; c) Bulacağımız ev ya da dairenin günlük işlerini üstlenecek bir hizmetçi. Bu sonuncu madde hiç sorun olmazdı,

çünkü Rosalind'in doğumundan bir ay kadar önce Devonshire'lı sevgili Lucy birdenbire karşıma çıkıvermişti; ordudan yeni ayrılmıştı, soluk soluğa, sevecen, coşkuyla dolu. Eskiden olduğu gibi bir güç abidesi olan Lucy, "Haberi duydum," dedi. "Bir bebeğinin olacağını öğrendim ve ben hazırım. İstediğin zaman size taşınırım."

Anneme de danıştıktan sonra, Lucy'ye daha öncekinden çok daha yüksek bir ücret teklif etmeye karar verdim, annemin ya da benim aşçıya ya da orta hizmetçisine ödediğimiz ücretin çok ötesinde olmalıydı. Yılda otuz altı sterlin ödeyecektik -o günler için bu oldukça iyi bir miktardı- fakat Lucy bu paraya değerdi ve onun benimle birlikte çalışacak olmasına seviniyordum.

O sıralarda, barış imzalandıktan yaklaşık bir yıl sonra, başınızı sokacak bir yer bulmanız dünyanın en zor işlerinden biriydi. Yüzlerce genç çift uygun bir kira karşılığında kendilerine göre bir ev bulabilmek için Londra'nın altını üstüne getiriyorlardı. Bazı yerlerde prim de isteniyordu. Bu iş gerçekten çok zordu. Biz de önce mobilyalı bir daire tutmaya karar verdik, daha sonra da bize gerçekten uygun olacak bir ev arayacaktık, Archie'nin planları çok işe yarıyordu. Ordudan ayrılır ayrılmaz bir Kent firmasıyla anlaştı. Archie'nin patronunun adını artık unuttum -kolaylık olsun diye ondan Bay Goldstein diye söz edeceğim. Patron, iriyarı sarışın bir adamdı. Archie'ye ilk kez patronunun nasıl biri olduğunu sorduğum zaman bana, "Şey sapsarı bir adam," dedi. "Üstelik şişman ama çok sarı."

O zamanlar Kent firmaları yeni terhis edilen genç subaylara iş teklif etmekte yarışıyorlardı. Archie'nin ücreti yılda 500 sterlin olacaktı. Benim de büyükbabamın vasiyeti sayesinde yılda 100 sterlin gelirim vardı ve Archie'nin tazminatları ve birikimleri de ona ayrıca yılda 100 sterlin kazandırıyordu. Fakat bu o günlerde bile zenginlik sayılmazdı; hatta zenginlikten çok uzaktı, çünkü kiralar çok yükselmişti; aynı zamanda yiyecek fiyatları da artmıştı. Yumurtanın tanesi sekiz peniye satılıyordu bu da genç bir çift için hiç de komik sayılmazdı. Neyse ki, biz hiçbir zaman zengin olmayı hayal etmemiştik ve hiç de karamsar değildik.

Geriye baktığımda, hem dadı hem de bir hizmetçi çalıştırabilmemiz bana olağandışı bir durum gibi geliyordu, fakat o günlerde bu saydıklarım

hayatın olmazsa olmazlarıydılar ve onlarsız yaşamak en son düşüneceğimiz şeydi. Örneğin bir araba sahibi olmak, asla aklımızın köşesinden geçmezdi. Sadece zenginlerin arabaları vardı. Sadece hamileliğimin son günlerinde kuyrukta otobüs beklerken benim ağır hareketlerimden dolayı dirsek vuruşlarıyla yana itilince -özellikle erkekler o dönemde hiç kibar davranmazlardı- yanımdan arabalar hızla gelip geçerken içimden şöyle geçiriyordum: "Günün birinde bir araba alabilirsem ne iyi olurdu."

Archie'nin bir arkadaşının da acı acı şöyle söylendiğini hatırlıyorum: "Araba gerektiren bir işe sahip olanların dışında hiç kimsenin arabası olmamalı." Ben hiçbir zaman böyle düşünmedim. Sanırım birisinin şanslı olduğunu, zengin birisini, mücevher sahibi birisini görmek her zaman çok heyecan verir. Sokaktaki çocuklar, partileri izleyebilmek, elmas taçlı kişileri görebilmek için yüzlerini cama yapıştırmazlar mı? Birisinin İrlanda At Yarışlarını kazanması gerek. Eğer kazanılacak ödül sadece 30 sterlin olsaydı, kimse ilgilenmezdi. Kalküta Yarışları, İrlanda Yarışları ve de futbol maçları; bunların hepsi bir çeşit aşktır. Filmlerin gala gecelerinde, filmin oyuncularını görebilmek için kaldırımlarda toplanmalarının nedeni de budur. Sokaktaki izleyicilere göre oyuncular harika gece kıyafetleri giymiş kahramanlardır, bir başka deyişle, göz kamaştırıcı kişilerdir. Hiç kimsenin zengin, önemli, güzel ya da yetenekli olmadığı sıkıcı bir dünyayı kim ister ki? Vaktiyle insan, krallara ve kraliçelere bakabilmek uğruna saatlerce ayakta bekliyordu; günümüzde insanlar pop yıldızlarına heyecanla bakmayı tercih ediyor, ama prensipte ikisi de aynı şeyler.

Dediğim gibi, biz gerekli bir lüks olarak bakıcı ve hizmetçi tutmayı yeğlemiştik, fakat bir araba sahibi olmayı asla hayal edemezdik. Eğer tiyatroya gideceksek, yerimiz parterde(*) olacaktı. Belki bir gece elbisesi yaptırabilirdim, ama bunun da rengi, kirini göstermesin, diye siyah olmak zorundaydı ve de yağmurlu çamurlu gecelerde dışarı çıkarsak yine aynı nedenlerden ötürü siyah ayakkabı giymem gerekiyordu. Her şeyin bir mo-

(*) Çok katlı tiyatro, sinema gibi yerlerde, sahnenin bulunduğu ilk kata ve burada bulunan koltuklara verilen ad.

dası olduğu gibi paranızı harcamanızın da bir modası vardı elbette. Şimdi bizimkinin daha iyi mi, yoksa kötü bir yöntem mi olduğunu açıklamaya hazır değilim. Daha az lüks, daha sade yiyecekler, giyecekler ve öyle şeylerle yetinmek zorundaydık. Diğer taraftan, o günlerde daha çok boş zamanınız oluyordu; düşünmeye, okumaya ve çeşitli meraklarla oyalanmaya bol vaktimiz vardı. İyi ki o dönemlerde genç olmuşum, diyorum. O zamanlar hayatta çok daha fazla özgürlük, çok daha az telaş ve endişe vardı.

Şans eseri, kısa sürede bir daire bulduk. Olympia'nın arkasında inşa edilmiş Addison Malikâneleri adındaki iki bloktan oluşan sitede giriş katında bir daireydi. Doğrusu kocaman bir daireydi bu, dört yatak odası ve iki oturma odası vardı. Bu daireyi eşyalı olarak haftada beş eski altına tuttuk. Ev sahibem kırk beş yaşlarında saçları oksijenle kötü bir şekilde sarartılmış, kocaman göğüsleriyle dikkat çeken, dost canlısı bir kadındı. Kızının iç hastalıklarını özellikle bana anlatmakta ısrarlıydı. Daire, özellikle çok iğrenç mobilyalarla doldurulmuştu, ama bir de duvarlarda o güne dek gördüğüm en romantik resimler asılıydı. Archie ile yapmamız gereken ilk işin, resimleri duvardan indirip güzel bir yere dizerek, sahibinin dönüşüne kadar orada bekletmek olduğunu aklımın bir köşesine yazdım. Evde çok sayıda porselen, çini, cam ve benzeri türde, bir de fildişi çay takımı vardı, bu da beni korkutmuştu, çünkü takım öylesine narindi ki kırılacak diye korkuyordum. Eve varır varmaz, Lucy'nin yardımıyla takımı dolaplardan birine kaldırdık.

Sonra da Bayan Boucher'in bürosuna gittim -buraya randevuyla gidiliyordu- sanırım bugün de öyle bir gündü, dadı isteyenlerin başvurdukları bir yerdi burası. Bayan Boucher, hiçbir şeyin düşündüğüm gibi olmadığını gösterdi. Benim ödeyebileceğim ücretlere burun kıvırdı, evdeki durum ve çalışanlar hakkında sorular sorup, bilgi aldı, sonra da beni dadı adaylarıyla görüşme yapılan küçük odaya götürdü. Odaya ilk giren iri kıyım tuttuğunu koparacak cinsten bir kadındı. Onu sadece görmek bile yüreğime korku saldı. Ancak kadın, beni görünce yüreği korkuyla dolmadı. Evet, madam? Kaç çocukla ilgilenilmesi gerekiyor? Ona sadece bir bebek ile ilgilenileceğini söyledim.

"Umarım, ay başından itibaren çalışmam istenir? Ben ay başından itibaren olmadıkça hiçbir bebekle ilgilenmem. Bebeklerin en kısa zamanda gelişmelerini sağlarım."

Ona ay başında başlayabileceğini söyledim.

"Peki, evde kimler çalışıyor?"

Özür dilemek istercesine evde sadece bir hizmetçinin çalıştığını söyledim. Kadın tekrar burun kıvırdı. "Maalesef, madam. Bu durum bana pek uygun değil. Şey yani, bebek odalarının hizmetkârları olmasına, gayet iyi bakılmalarına ve mükemmel bir ekiple en iyi şekilde idare edilmelerine alışkınım." Benim önerdiğim işin onun aradığı gibi olmadığını söyleyip biraz da rahatlayarak kadını başımdan savdım. Üç adayla daha görüştüm ama bunların üçü de beni aşağıladı.

Neyse ertesi gün, yeni görüşmeler yapmak için o büroya tekrar gittim. Bu kez şanslıydım. Otuz beş yaşlarında Jessie Swannell adında bir dadı adayıyla karşılaştım; sivri dilli, iyi yürekli bir kadındı, hayatının büyük bir bölümünü Nijerya'da dadılık yaparak geçirmişti. Kadına evimdeki utanç verici koşulları tek tek sıraladım. Bir hizmetçi, bir bebek odası, gece ve gündüz ayrı bakıcılar yok, bebek odasının işlerini onun yapması gerekecek ve de son bir darbe daha ücret.

Böylece Jessie Swannell ile anlaştık. Bu kadın tam iki yıl benim yanımda kaldı, bazı kusurları olmasına karşın ben ondan çok hoşlanıyordum. Jessie şu doğduğu günden itibaren baktıkları çocukların ebeveynlerinden hoşlanmayan tiplerdendi. Jessie, Rosalind'in gözünde iyilik simgesiydi ve gerektiği takdirde kızım uğruna ölebilirdi. Dediklerimi, benimle aynı fikirde olmasa da homurdanarak yapmasına rağmen, beni onun işlerine burnunu sokan biri olarak görüyordu. Ama diğer taraftan bir sorun yaşandığında harika davranıyordu; iyi niyetli, yardıma hazır ve neşeli. Evet, Jessie Swannell'e saygım var, umarım iyi bir hayatı olmuştur ve yapmak istediği türde işleri yapabilmiştir.

İşte böylece her şey halledildi. Rosalind, ben, Jessie Swannell, Lucy, Addison Malikâneleri'ne vardık ve aile hayatına başladık. Ama benim arayışım yine de sona ermedi. Şimdi de sürekli yaşayabileceğimiz eşyasız bir

ev aramaya başlamıştım. Tabii bu o kadar da kolay değildi, hatta cehennem azabı sayılacak kadar zordu. Boş bir ev haberi alır almaz hemen harekete geçiyordunuz, telefon edip mektuplar yazıyordunuz, ama görünürde hiçbir ev bulmanın imkânı yok gibiydi. Bazı evler, pis sevimsiz ve o kadar haraptı ki orada yaşamayı aklınızdan bile geçiremezdiniz. Sürekli birileri sizden önce davranıyorlardı. Londra'nın çevresini dolaştık: Hampstead, Chiswick, Pimlico, Kensington, St. John's Wood- benim günüm uzun bir otobüs turu gibiydi. Tüm emlakçıları dolaştık; çok geçmeden de artık endişelenmeye başladık. Eşyalı daireyi sadece iki ay için kiralamıştık. Saçları oksijenle sarartılmış Bayan N. ile evli kızı geri döndükleri zaman evi yeniden kiralamayacaklardı. Bir yer bulmak zorundaydık.

Nihayet, şans yüzümüze güler gibi oldu. Battersea yakınlarında bir ev bulduk ya da bulur gibi olduk. Kirası uygundu, sahibi Bayan Llewellyn bir ay içinde evden taşınacaktı, ama daha erken de gidebilirdi. Bayan Llewellyn Londra'nın başka bir semtinde bir daireye taşınacaktı. Her şey yoluna girmiş gibiydi, fakat biz biraz da dereyi görmeden paçaları sıvamıştık. Çok korkunç bir darbe yedik. Taşınma tarihinden on beş gün kadar önce Bayan Llewellyn'den bir haber aldık, kadın yeni dairesine taşınamıyordu, çünkü o dairede yaşayanlar oradan kendi evlerine taşınamayacaklardı. Herkes birbirine bağlıydı.

Bu çok ciddi bir darbeydi. İki üç günde bir, bir haber var mı, diye Bayan Llewellyn'e telefon ediyorduk. Haberler her defasında daha da kötü oluyordu. Kadının taşınacağı dairede yaşayanlar, kendi dairelerine taşınmakta güçlükle karşılaştıkları için Bayan Llewellyn de oturduğu daireden taşınamayacağını düşünmeye başlamıştı. Sonunda, belki de üç dört ay sonra taşınma işinin gerçekleşebileceği ihtimali doğdu, ama o tarih bile kesin değildi. Büyük bir hararetle yeniden ev ilanlarını okumaya emlakçılara telefon etmeye başladık. Gittikçe vakit azalıyordu ve biz de artık umutsuzluğa kapılmıştık. Derken bir emlakçı telefonla arayıp bize bir apartman dairesi değil ama bir ev önerdi. Scarsdale Villaları'nda küçük bir evdi bu. Ama bu kiralık değil, satılıktı. Archie ile gidip evi gördük. Çok sevimli kutu gibi küçük bir evdi. Elimizde avucumuzda ne varsa hepsini gözden çıkarmak

zorundaydık, bu da büyük bir tehlikeydi. Ancak Archie ile ikimiz tehlikeyi göze almamız gerektiğini düşündük ve evi satın almaya karar verdik, üzeri noktalı bir kâğıda imza attık, sonra da hangi hisse senetlerini satmamız gerekeceğine karar vermek için eve döndük.

İki gün sonra kahvaltıda gazeteyi karıştırırken, önce kiralık daire sütununa göz attım, bu bende öylesine güçlü bir alışkanlık olmuştu ki, bundan kendimi alıkoyamıyordum ve işte o sütunu incelerken bir ilan gözüme çarptı: "Boş kiraya verilecek daire, 96 Addison Malikâneleri, kira: yılda 90 sterlin." Dudaklarımın arasından bir çığlık yükseldi, elimdeki kahve fincanını bırakıp ilanı Archie'ye okumaya başladım ve hemen, "Kaybedilecek zamanımız yok," dedim.

Kahvaltı masasından fırladığım gibi iki blok arasındaki çim avluyu geçtim, karşıdaki blokun merdivenlerini çıkmaya başladım, tam dört katın merdivenlerini çılgınlar gibi çıktım ve 96 numaralı dairenin kapısını çaldım. Kapıyı şaşırmış görünen sabahlıklı genç bir kadın açtı.

Soluk soluğa, "Daire için geldim," diye mırıldandım.

"Bu daire için mi? Hemen mi? Gazeteye ilanı daha dün verdim. Bu kadar erken hiç kimseyi beklemiyordum."

"Daireyi görebilir miyim?"

"Şey... Yani biraz erken de..."

"Sanırım bizim için burası çok uygun kiralamak istiyorum."

"Şey... içeriye bir göz atabilirsiniz. Dağınık ama..." Kadın geri çekildi.

Kadının tereddüdüne aldırmadan daireyi hızla gezdim; bunu kaybetme tehlikesini göze alamayacaktım.

"Yılda 90 sterlin mi istiyorsunuz?" diye sordum.

"Evet, kirası bu. Ancak sadece üç aylık kontrat yapabiliriz."

Bunu birkaç saniye düşündüm, fakat durum beni kararımdan caydıramadı. Yaşamak için bir yer arıyordum ve de kısa sürede.

"Peki ne zaman taşınırsınız?"

"Şey ne zaman olursa, bir iki hafta içinde? Kocamın ansızın denizaşırı bir yolculuk yapması gerekti. Muşamba ve de döşenmesi için avansa ihtiyacımız var."

Muşamba döşemeleri pek sevmezdim, ama şimdi bunun ne önemi vardı ki? Dört yatak odası, iki oturma odası, yemyeşil parka bakan güzel bir manzarası vardı. Dört kat merdiveni inip çıkmak gerekecekti, doğru, ama çok aydınlık ve havadardı. Biraz onarım istiyordu, fakat bunu bizde yapabilirdik. Oh, bu çok güzeldi, Tanrı'nın lütfuydu.

"Evi kiralıyorum," dedim. "Bu kesin."

"Ah, emin misiniz? Bana adınızı bile söylemediniz."

Ona adımı ve karşıdaki mobilyalı dairede oturduğumu söyledim ve böylece bütün ayrıntıları halletmiş olduk. Emlakçıyı hemen oradaki telefondan aradım. Daha önce pek çok kez bu konuda yenilgiye uğramıştım. Tekrar merdivenlerden aşağı inerken, yukarı çıkan üç çift ile karşılaştım; bir bakışta bunların her birinin 96 numaraya gittiğini anlayıverdim. Bu kez, biz kazanmıştık. Geri dönüp Archie'ye zaferimizi müjdeledim.

Archie, "Harika," dedi. O sırada telefon çaldı. Arayan Bayan Llewellyn'di. Kadın, "Sanırım eve bir ay sonra kesinlikle taşınabileceksiniz," dedi.

"Oh, evet, anlıyorum," dedim. Telefonu kapadım. Archie, "Aman Tanrım," dedi. "Ne yaptığımızın farkındasın değil mi? Sen iki daire kiraladın ve de bir tane de satın aldık."

Bayağı büyük bir sorunla karşı karşıyaydık. Bayan Llewellyn'e telefon edip daireyi istemediğimizi bildirmek üzereydim, ama o sırada aklıma daha iyi bir fikir geldi. "Şu Scarsdale Villaları'ndaki evden vazgeçebiliriz," dedim. "Fakat Battersea'deki daireyi tutacağız ve sonra da başka bir müşteriden evi devretmek için komisyon isteyeceğiz. Bu da kiralayacağımız evin komisyonunu karşılayacak."

Archie bu fikrimi çok tuttu ve ben de sanırım mali bir deha olduğumu düşünmeye başlamıştım, çünkü 100 sterlin komisyonu başka türlü ödeyemezdik. Daha sonra Scarsdale Villaları'ndaki ev için emlakçıyı ziyarete gittik. Adamlar gerçekten çok anlayışlıydılar. Evi bir başkasına satmanın gerçekten çok kolay olacağını söylediler, zaten evin satıldığını öğrenince çok üzülen birkaç talip vardı. Böylece emlakçıya küçük bir ücret ödeyip bu işten kolayca sıyrıldık.

Bir dairemiz vardı ve iki hafta içinde oraya taşındık. Jessie Swannell sağlıklı bir kadındı. Dört kat merdiveni inip çıkmayı hiç sorun etmedi, doğrusu Bayan Boucher'in bürosundaki dadı adaylarından hiçbirinin böyle bir zahmete katlanmasının mümkün olacağını sanmıyordum.

Jessie Swannell, "Şey, ben oraya buraya eşya taşımaya alışkınım. Yani bir iki zenciyi de taşıyabilirim. Nijerya'nın en iyi yanı da bu, orada çok zenci var."

Dairemizi çok sevdik ve büyük bir hevesle, yeni evimizi döşemeye başladık. Archie'nin mobilya hediyelerinin çoğunu kullandık. Rosalind'in odası için Heal'den kaliteli modern bir çocuk odası takımı, bizim için de yine Heal'den karyolalar ve pek çok eşya da Ashfield'den geldi, orası zaten masalar, koltuklar ve dolaplar, tabaklar, yatak takımlarıyla tıklım tıklım doluydu. Ayrıca eski eşya satılan dükkânlara da gittik çekmeceli dolaplar ve modası geçmiş gardıropları üç kuruşa satın aldık.

Yeni dairemize taşındığımız zaman duvar kâğıtlarını seçtik, duvarları boyamaya karar verdik. İşin bir kısmını kendimiz yaptık, bir kısmında da bir boyacı ve dekoratörden yardım aldık. İki oturma odası -oldukça büyük bir oturma odası ve biraz daha küçük bir yemek odası- bahçeye bakıyordu, ama aynı zamanda kuzeye bakıyordu. Ben arkadaki uzun koridorun sonundaki odaları tercih ettim. Onlar diğerleri kadar büyük değildiler, ama güneşli ve aydınlıktılar, bu nedenle o arkadaki iki odayı Rosalind'in yatak odası ve bizim oturma odamız olarak kullanmaya karar verdik. Banyo, o odaların tam karşısındaydı ve bir de küçük hizmetçi odası vardı. İki büyük odadan, daha büyük görüneni bizim yatak odamız oldu, daha küçük olanı da yemek odası olarak düşündük, burası aynı zamanda acil durumlarda da işe yarayacaktı. Archie banyonun dekorasyonu için şöyle bir seçim yaptı: parlak kırmızı beyaz çizili bir duvar kâğıdı. Dekoratörümüz ve duvar kâğıdını döşeyen adam bana son derece iyi davranıyordu. Duvar kâğıdını doğru şekilde nasıl kesip yapıştırmaya hazır hale getireceğimi gösterirken, "Sakın ondan korkmayın," dedi. "Kâğıdın üzerine vurun. Hiçbir şey olmaz. Eğer kâğıt yırtılırsa yapıştırırsınız. Önce kâğıdı güzelce kesin ve ölçtükten sonra arkasındaki numarayı bir kâğıda yazın. Tamam şimdi de yapıştırıp üzerine vu-

run. Hava kabarcıklarını yok etmek için bir saç fırçasından yararlanabilirsiniz." Sonunda enikonu ustalaştım. Tavanları adama bırakmıştık, ben kendimi tavan boyamaya hazır hissetmiyordum.

Rosalind'in odasında duvarlar soluk sarı boya ile boyanmıştı ve ben de yine dekorasyon hakkında yeni bir şeyler öğrendim. Ustanın beni önceden uyarmadığı şeylerden biri de kireçle yapılan badana sırasında yere damlayan boya hemen temizlenmezse kuruyup sertleşeceğiydi ve de döşemenin ancak keskiyle kazınarak temizlenebileceğiydi. Zaten insan tecrübeyle öğreniyor. Rosalind'in bebek odasını Heal mağazasından satın aldığımız pahalı duvar kâğıtlarıyla kapladık. Oturma odasında duvarların çok açık ve parlak pembe renk olmasını istedim, tavan da üzerine alıç otu serpiştirilmiş siyah duvar kâğıdı ile kaplanacaktı. Bu görüntünün bende köyde yaşıyormuşum izlenimini yaratacağını düşünüyordum. Ayrıca odanın tavanı daha alçak görünecekti ve ben de alçak tavanlı odaları seviyordum. Küçük bir odada alçak tavan köy evi havası yaratıyordu. Tavanın kâğıdının kaplanması için tabii profesyonel birisine ihtiyaç vardı, fakat adam nedense bunu yapmak istemedi.

"Bakın hanımefendi, siz yanılıyorsunuz. Aslında istediğiniz tavanın soluk pembe renge boyanması ve duvarların siyah kâğıtla kaplanması olmalı."

"Hayır, öyle bir şey istemiyorum. Siyah kâğıt tavana kaplanacak pembe boya da duvarlara sürülecek."

"Ama odalar böyle boyanmaz. Anlıyor musunuz? Aydınlığı karartmak istiyorsunuz. Bu yanlış bir yöntem. Karanlığı aydınlatmalısınız."

Ben, adama ısrarla, "Karanlığı aydınlatmazsınız," dedim. "Yani aydınlığı karanlığa tercih ediyorsanız."

"Neyse ben size şu kadarını söyleyebilirim, hanımefendi, sizin dediğiniz tamamen yanlış ve hiç kimse böyle yapmıyor."

Adama, benim böyle yapılmasını istediğimi tekrarladım.

"Bu uygulama, tavanı aşağı indirecek, bunu siz de göreceksiniz. Tavan yere doğru inmiş olacak. Bu da odanın tavanını iyice alçalmış gösterecek."

"Ben tavanın alçak görünmesini istiyorum."

Bunun üzerine adam benimle tartışmaktan vazgeçti, omuzlarını silkti ve işe koyuldu. İş bittiğinde adama görüntüyü beğenip beğenmediğini sordum.

Adam, "Şey," dedi. "Biraz tuhaf. Hayır, beğendiğimi söyleyemem, fakat... şey garip görünüyor, fakat koltuğa oturup yukarıya bakarsanız bayağı güzel görünür."

"Zaten fikir de buydu."

"Ama ben sizin yerinizde olsam ve de böyle bir uygulama yapmak isteseniz odalardan birinin tavanını mavi kâğıtla kaplatır, üzerine yıldızlar serpiştirirdim."

"Geceleri kendimi evin dışındaymışım gibi hissetmek istemiyorum," dedim. "Bir meyve bahçesinde ya da bir alıç ağacının gölgesinde oturduğumu hissetmek istiyorum."

Adam, üzgün üzgün başını salladı.

Perdelerin çoğunu ısmarlamıştık. Mobilya kılıflarını kendim yapmaya karar verdim. Ablam Madge -artık ona Punkie diyorduk, ona bu adı oğlu vermişti- o her zamanki iyimser düşüncesiyle bana bunu yapmanın çok kolay olacağını söylemişti. "Kumaşı iğnele ve tersinden kes," dedi. "Sonra da parçaları birbirine dikişle ekle ve tersine çevir. Bu iş çok basit. Kim olsa yapar."

Ben de denedim. Doğrusu pek de usta bir elden çıkmış gibi değildiler, bunlarla fazla uğraşmaya cesaret edemedim, fakat kılıflar parlak ve gerçekten güzel görünüyorlardı. Arkadaşlarımızın hepsi evimize bayıldı ve biz de oraya yerleşirken gerçekten çok mutluyduk. Lucy eve bayıldı ve burada yaşamanın her dakikasını çok sevdiğini söyledi. Jessie Swannell, sürekli homurdanıp durdu, fakat şaşılacak derecede de yardımcı oldu. Kadının bizden nefret etmesi gerçekten hoşuma gidiyordu, daha doğrusu onun nefreti banaydı, Archie'yi o kadar eleştirmiyordu. Bir gün Jessie'ye açıkladığım gibi: "Bir bebeğin annesi ve babası olmalı, aksi halde bakabileceğin bir bebek olmazdı."

Jessie, "Şey sanırım, siz de bu noktada haklısınız," dedi ve isteksiz isteksiz gülümsedi.

Archie, Kent'teki görevine başlamıştı. İşini sevdiğini söylüyordu ve yeni görev onu oldukça heyecanlandırmıştı. Archie gelecek için hiç umut

vaat etmediğini ısrarla söylediği Hava Kuvvetleri'nden ayrıldığı için çok memnundu. Kocam, çok para kazanmaya kararlıydı. O sıralarda para sıkıntısı çekmemiz, bizi endişelendirmiyordu. Ara sıra Archie ile Hammersmith'deki Dans Sarayı'na gidiyorduk, ama genelde paramız olmadığı için eğlencelerden uzak kalıyorduk. Biz çok sıradan bir genç çifttik, fakat mutluyduk. Önümüzde güzel bir hayat vardı. Ne yazık ki bir piyanomuz yoktu, fakat ben, onun yokluğunun acısını ne zaman Ashfield'e gitsek çılgınlar gibi piyano çalarak çıkarıyordum.

Sevdiğim adamla evlenmiştim, bir çocuğumuz vardı, yaşayabileceğimiz bir yere sahiptik ve benim görebildiğim kadarıyla sonuna kadar mutlu yaşamamamız için de bir neden yoktu.

Bir gün bir mektup aldım. Zarfı öylesine açtım ve önce ne olduğunubile anlayamadan okudum. Mektup Bodley Yayınevi'nin başındaki John Lane'den geliyordu ve benim onlara göndermiş olduğum *Ölüm Sessiz Geldi* adlı romanımla ilgili görüşmek üzere bürolarına gelip gelemeyeceğimi soruyorlardı.

Doğrusu söylemek gerekirse, o müsveddeleri tamamen unutmuştum. Roman, iki yılı aşkın bir süreden beri Bodley Head Yayınevi'nde duruyordu, fakat savaşın sona ermesinin yarattığı heyecan, Archie'nin cepheden dönmesi, evlilik hayatımız, yazı yazmak ve müsveddeler gibi konuları tamamen aklımdan çıkarmıştı.

Umutla dolu olarak tam saatinde randevuma gittim. Adamlar herhalde romanı biraz beğenmiş olmalıydılar, aksi halde bürolarına çağırmazlardı. Beni, John Lane'in odasına götürdüler, adam beni karşılamak için ayağa kalktı; beyaz sakallı, ufak tefek, biraz da Elizabeth döneminin erkeklerine benzeyen biriydi. Etrafında bir sürü tablo vardı -koltukların üzerinde, masaların üzerinde- hepsi de sanki eski ustaların eserlerini anımsatıyordu, güzelce verniklenmişler ve zamanla sararmışlardı. Daha sonra bu adamın boynunda bir fularla, o çerçevelerin içinde çok hoş görüneceğini düşündüm. Sevimli ve iyi niyetli birine benziyordu, fakat mavi gözleri çok keskin bakıyordu bundan adamın iyi pazarlık yapan biri olduğunu anlamalıy-

dım. Bay Lane, beni karşılayıp kibarca bir koltuğa oturmamı söyledi. Çevreme bakındım, oturmama imkân yoktu, koltukların hepsine tablolar konulmuştu. Adam birden durumun farkına vardı. Ve gülmeye başladı. "Hay aksi şeytan, oturulacak bir yer kalmamış, öyle değil mi?" Adam kasvetli görünüşlü bir portreyi kaldırdı ve ben de boşalan koltuğa oturdum.

Daha sonra John Lane, bana müsveddelerden söz etmeye başladı. Dediğine göre, okurlarından bazıları eserin gelecek vaat ettiğini söylemişler; müsveddenin üzerinde çalıştığı zaman daha iyi hale getirilebilirmiş. Fakat bir hayli değişiklik yapılması gerekecekmiş. Örneğin son bölüm; bu bölümde bir mahkeme sahnesi vardı, tek kelimeyle saçma sapan olacaktı. Acaba hikâyenin sonunu bir başka şekilde yazmayı düşünür müydüm? Ya birisi bana hikâyenin hukuk cephesinin anlatılışında yardımcı olurdu, ki bu da çok güçtü ya da romanın sonunu başka şekilde yazabilirdim. Hemen bir şeyler yapabileceğimi söyledim. Konunun üzerinde düşünecektim, belki farklı bir sahne olurdu. Her neyse, çalışacaktım işte. John Lane başka bazı aksaklıklardan da söz etti, son bölüm dışında bunların hiçbiri gerçekten ciddi değildi.

Bay Lane sonra da işten söz etmeye başladı, bir yayıncının yeni ve hiç tanınmayan bir yazarın eserini yayınlamak istediği zaman ne gibi tehlikeleri göze aldığını sıraladı ve de bu işten ne kadar az para kazanacağını da belirtti. En sonunda çekmecesinden bir anlaşma metni çıkardı ve bunu imzalamamı istedi. Anlaşmaları inceleyecek, hatta yorum yapacak kadar hukuk konularından anlamıyordum. John Lane, benim kitabımı yayınlayacaktı. Yılda bir hikâyenin ya da bir şiirin yayınlanması dışında bir kitabımın yayınlanması ihtimalini tamamen aklımdan çıkarmıştım. Bir kitabımın yayınlanması düşüncesi aklımı başımdan aldı. Artık önüme ne konulsa imzalardım. Bu anlaşmaya göre 2000 adet kitap satılmadan bana telif ücreti ödenmeyecekti, o zaman da çok küçük bir ücret alacaktım. Roman tefrika olarak yayınlanırsa bundan alınacak ücretin yarısı yayıncıya verilecekti. Bunların hiçbirinin benim için bir önemi yoktu; *önemli olan tek husus kitabın yayınlanmasıydı.*

Anlaşma metninin yayınevinin lehine olduğunu fark edememiştim. Bundan sonra yazacağım beş romanı ve bu romanların telif ücretlerinde çok küçük bir zam almasını bu anlaşmayla kabul etmiştim. Bana göre, bu büyük bir başarıydı ve de çıldırtıcı bir sürprizdi. Büyük bir istekle anlaşmayı imzaladım. Sonra da son bölümdeki anormallikleri düzeltmek için müsveddeleri alıp eve götürdüm. Bunu kolayca hallettim.

Ve işte böylece uzun meslek hayatıma başlamış oldum; aslında o zamanlar bunun uzun bir meslek hayatı olacağını aklıma getirdiğimden de değil. Anlaşma bundan sonraki beş romanı kapsasa da bu benim için tek ve başka hiçbir şeyle ilgisi olmayan bir tecrübeydi. Bir detektif hikâyesi yazmaya cesaret etmiştim; ben bir detektif hikâyesi yazmıştım, hikâye kabul edilmişti ve kitap olarak yayınlanacaktı. Benim açımdan mesele kapanmıştı. Kuşkusuz o günlerde başka kitaplar yazacağımı düşünemiyordum ve sanırım benden böyle bir şey istenirse de belki zaman zaman hikâyeler yazabileceğimi söyleyecektim. Tam bir amatördüm, profesyonel yanım hiç yoktu. Benim için yazmak bir eğlenceydi.

Eve bir zafer sevinci içinde gittim ve Archie'ye olanları anlattım. O gece başarımı kutlamak için Hammersmith'deki Dans Sarayı'na gittik.

Ben bilmiyordum, ama o gece yanımızda üçüncü bir kişi daha vardı. Hercule Poirot, Belçikalı icadım, boynuma sımsıkı sarılmıştı, tıpkı denizdeki yaşlı bir adam gibi.

BEŞ

Ölüm Sessiz Geldi'nin son bölümünü başarıyla yeniledikten sonra müsveddeleri John Lane'e geri verdim. Sonra da birkaç soruya cevap verip bazı küçük değişiklikler yaptım. Bu arada heyecanım da geçti ve birbirine âşık, mutlu her genç çift gibi bizim de hayatımız öylece devam etti, maddi sıkıntılar olsa da bunlara hiç kafa yormadık. Hafta sonlarını genellikle trenle köye gidip bir yerlerde yürüyüş yaparak geçiriyorduk. Bazen de köyün etrafında geziyorduk.

Ağzımızın tadını kaçıran tek ciddi darbe, sevgili Lucy'imi kaybetmem oldu. Kızcağız endişeli ve mutsuz görünüyordu, sonunda bir gün yanıma gelip üzgün bir tavırla, "Sizi yarı yolda bıraktığım için çok üzgünüm, Bayan Agatha, yani hanımcığım ve de Bayan Rowe'un benim için ne düşüneceğini de bilemiyorum, fakat, şey mesele şu, ben evleniyorum."

"Evleniyor musun, Lucy? Kiminle?"

"Savaştan önce tanıdığım biriyle, ondan hep hoşlanmışımdır."

Anneden daha ayrıntılı bilgi aldım. Anneme Lucy'nin kararını açıklar açıklamaz annem bağırdı. "Yine o Jack mi yoksa?" Anlaşıldığı kadarıyla annem "O Jack'i pek onaylamamış. Adam, Lucy'nin geri çevrilen talibi olmuş ve kızın ailesi sevgililerin kavga edip ayrılmalarına sevinmiş. Ama işte sevgililer tekrar bir araya gelmişti. Lucy başarısız Jack'e sadık kalmıştı ve işte bu kadar: Lucy evleniyordu ve biz de başka bir hizmetçi aramak zorundaydık.

O sıralar hizmetçi bulmak oldukça zordu. En sonunda bir ajans aracılığıyla mı, yoksa bir arkadaşın sayesinde mi, Rose adında bir hizmetçi adayıyla görüştük. Rose çok cazip bir adaydı. Elinde mükemmel tanıtım mektupları vardı, yuvarlak pembe yüzlü, güzel gülüşlü bir kızdı ve sanki bizden hoşlanmaya hazırmış gibi görünüyordu. Tek sorun, Rose'un bir çocuk ve de bir dadı olan evlerde çalışmaktan kaçınmasıydı. Onun ikna edilmeyi beklediğini düşündüm. Rose Uçuş Birliği'nde görevli kişilerin evlerinde çalışmıştı ve kocamın da o birlikte olduğunu öğrenince hemen bana karşı yumuşamaya başladı. Rose, bana, onun eski patronu filo kumandanı G. olduğunu söyleyince hemen eve koştum, Archie'ye, "Sen G. adında bir filo komutanını tanıyor musun?" diye sordum.

Archie, "Hatırladığım kadarıyla, hayır," dedi.

"Ama hatırlamak zorundasın," dedim. "Onu tanıdığını ya da arkadaş olduğunuzu ya da işte öyle bir şeyler söylemelisin. Rose ile anlaşmak zorundayız. Çok harika bir kız, gerçekten öyle. Benim karşılaştığım korkunç yaratıkları bir görseydin."

Bir süre sonra Rose bizi ziyarete geldi. Kızcağız, Archie ile tanıştırıldı, o da filo komutanı G. hakkında övgü dolu sözler söyledi ve sonunda Rose'u bizimle çalışmaya ikna edebildik.

Rose, uyarmak isteyen bir sesle, "Fakat ben dadıları sevmem," dedi. "Çocuklara karşı değilim, fakat dadılar var ya onlar her zaman sorun yaratır." "Ah," dedim. "Dadı Swannell'in hiç sorun çıkarmayacağından eminim. O kadar emin değildim, fakat genel olarak her şeyin yoluna gireceğini düşünüyordum. Dadı Jessie Swannell'in olay çıkaracağı tek kişi bendim ve ben de artık kenara çekilebilirdim. Ve Rose ile Jessie, birbirleriyle gayet iyi anlaştılar. Jessie, Rose'a Nijerya'daki hayatıyla ilgili her şeyi ve sayısız zenciyi kontrolü altında tutmanın ne kadar hoş olduğunu anlattı. Rose da çalıştığı evlerde karşılaştığı can sıkıcı olayları sıraladı. Rose bir gün bana da, "Bazen aç kalıyordum," dedi. "Aç kalıyordum. Kahvaltı için bana ne verdiklerini biliyor musunuz?"

Ona bilmediğimi söyledim.

"Çiroz balığı veriyorlardı," diye Rose kederli bir şekilde konuştu. "Çay ve çirozdan başka bir şey vermezlerdi, bir de tereyağı ve reçel. Şey öyle zayıflamıştım ki, ölecek gibiydim."

Rose'un ölmek üzere olduğunu gösteren bir işaret yoktu, hatta biraz da tombuldu. Ancak kahvaltıda çiroz yediğimiz zamanlar Rose'a mutlaka iki çiroz yediriyordum hatta bazen üç çiroz, ayrıca bol miktarda yumurta ve salam ikram ediliyordu. Sanırım Rose, bizim yanımızda mutluydu ve Rosalind'e de düşkündü.

Büyükannem, Rosalind'in doğumundan kısa bir süre sonra öldü. Son günlerine kadar ayakta kalabilmişti, fakat sonra çok şiddetli bir bronşite yakalandı, kalbi de bu hastalığı atlatabilecek kadar güçlü değildi. Büyükannem, doksan iki yaşındaydı ve hâlâ hayattan zevk alabiliyordu, fazla sağır değildi ama artık gözleri hiç görmüyordu. Onun geliri de anneminki gibi New York'ta Chaflin Şirketi'nin iflası yüzünden iyice azalmıştı; fakat Bay Bailey'in tavsiyesi parasının tamamını kaybetmesine engel olmuştu. Bu para şimdi anneme geçecekti, artık savaş nedeniyle hisse senetlerinin bazıları iyice değer kaybetmişti ama yılda üç yüz, dört yüz sterlin alabilecekti. Bay Chaflin'den gelen para sayesinde annemin durumu düzelmişti. Fakat savaştan sonraki yıllarda her şey çok pahalı olmuştu. Yine de annem

Ashfield'i elden çıkarmıyordu. Üç beş kuruşluk gelirimi, ablam Madge'in yaptığı gibi Ashfield'in idaresi için anneme gönderememek beni mutsuz ediyordu. Fakat bizim durumumuzda bu gerçekten imkânsızdı, yaşayabilmek için tek kuruşa bile ihtiyacımız vardı.

Bir gün, endişeli bir sesle Ashfield'i elde tutmanın güçlüklerinden söz ederken Archie dedi ki (hem de çok mantıklı olarak) "Biliyor musun, aslında annenin Ashfield'i satıp başka bir yerde yaşaması çok daha iyi olur."

Dehşet içinde bağırdım. "Nee, Ashfield'i satmak mı!"

"Bunun sana ne yararı olduğunu anlayamıyorum. Oraya pek sık gitmiyorsun ki."

"Ashfield'in satılmasına dayanamam, o evi seviyorum. Orası benim her şeyim."

Archie, "Öyle ise neden o ev için bir şeyler yapmıyorsun?" diye sordu.

"Bir şeyler yapmakla ne demek istedin?"

"Şey, bir kitap daha yazabilirdin."

Şaşkınlık içinde kocamın yüzüne baktım. "Belki bugünlerde bir kitap yazarım fakat bunun Ashfield'e pek de yararı olmaz, öyle değil mi?"

"Kitap çok para getirebilir," dedi Archie.

Ben böyle olacağını pek düşünmüyordum. *Ölüm Sessiz Geldi*'nin satışı 2000'ni bulmuştu, ki bu da o zamanlar tanınmamış bir yazar için hiç de kötü bir sonuç değildi. Kitap bana 25 sterlincik kazandırmıştı; bu kitabın telif hakkı için yapılmış bir ödeme değildi, sadece dizi haklarının yarısına ödenen paraydı, romanın dizi hakkı beklenmedik bir zamanda *The Times Weekly*'ye 50 sterline satılıvermişti. John Lane, benim itibarım açısından bunun çok güzel bir şey olduğunu söyledi. Genç bir yazar için bir eserinin tefrika halinde yayınlanması iyi bir şeydi. Ancak kitaptan alacağım paranın tümü 25 sterlin ile sınırlı kalabilirdi ve bu da yazarlık mesleğinde çok para kazanacağımı hissetmem için bana cesaret vermiyordu.

Archie, "Eğer bir kitap satın alınmayı hak edecek derecede iyi ise ve yayıncısı bundan bir miktar para kazanmışsa, ki kazandığını varsayıyorum, yayıncı bir başka kitap daha isteyecektir. Her defasında birazcık daha faz-

la para kazanacaksın," dedi. Kocamın sözlerini dinledim ve ona hak verdim. Archie'nin mali konulardaki bilgisine hayrandım. Başka bir kitap yazmayı düşünmeye başladım. Peki diyelim ki, kitabı yazmaya karar verdim, peki kitap ne hakkında olacaktı?

Benim için sorun, bir gün bir A.B.C.'de çay içerken çözümlendi. Yakındaki masalardan birinde iki kişi Jane Fish adında birinden bahsediyorlardı. Bu isim kulağa pek hoş gelen bir isimdi, yani bana öyle geldi. O ismi aklımda tutarak eve gittim. Jane Fish. Bunun bir hikâye için iyi bir başlangıç olacağını düşündüm -kafede duyulan bir isim- sık rastlanmayan bir isim, öyle ki bunu duyan herkes mutlaka aklında tutardı. Jane Fish gibi bir isim ya da belki Jane Finn daha da iyi olacaktı. Jane Finn olmasına karar verdim ve hemen yazmaya başladım. Hikâyeye önce *The Joyful Venture*(*) adını verdim, daha sonra da *The Young Adventurerss*(**) ve sonunda da *Gizli Düşman* adında karar kıldım.

Archie, Uçuş Birliği'nden ayrılmadan önce bir işe girmiş olmakla akıllılık etmişti. Genç insanlar çaresizdiler. Ordudan terhis olmuşlardı ve şimdi hepsi boşta geziyorlardı.

Delikanlılar her zaman kapımızı çalıp bize çorap gibi şeyler satmaya çalışıyorlar, bazı ev aletlerini satın almamızı öneriyorlardı. Bu gerçekten çok dokunaklı bir manzaraydı. İnsan onların durumuna öylesine üzülüyordu ki, sırf yüzleri biraz gülsün diye giyilemeyecek kadar kötü çorapları satın alıyordunuz. Bu gençler orduda teğmen olarak görev yapmışlardı şimdi ise bu duruma düşürülmüşlerdi. Bu zavallılar bazen şiir bile yazıp satmaya çalışıyorlardı.

Böyle bir çift yaratmayı aklıma koydum- ATS(***) ya da VAD'de gönüllü bir genç kız ile orduda bulunmuş genç bir adam. Bunların ikisi de çok çaresiz olacaklar ve iş ararlarken karşılaşıp tanışacaklardı... belki de geç-

(*) Mutlu Girişim.
(**) Genç Maceracılar.
(***) Ordu Nakil Servisi.

mişte tanışmışlardı. Ya sonra? Sonra da onların bir olaya karışmalarını beklerdim, evet casusluk olayına: bu bir casus romanı, heyecanlı bir roman olacaktı, bir detektif hikâyesi değil. Bu fikri beğendim. *Ölüm Sessiz Geldi*'deki detektiflik çalışmalarından sonra iyi bir değişiklik olacaktı. Böylece bir şeyler yazmaya başladım. Bu iş çok eğlenceliydi ve bir gerilim romanı yazmak bir detektif romanının içinde yaşamaktan çok daha kolaydı.

Uzun bir süre sonra romanı bitirince, John Lane'e götürdüm, ama yazdıklarımı pek beğenmedi; bu roman, ilk kitabımla aynı türde değildi, bu diğeri kadar çok satmazdı. Aslında adamlar romanı yayınlayıp yayınlamamak konusunda kararsızdılar. Ama sonunda yayınlamaya karar verdiler. Bu kitapta öncekinde olduğu kadar çok değişiklik yapmak zorunda kalmadım.

Hatırladığım kadarıyla, kitap çok iyi sattı. Telif hakkı olarak biraz para kazandım, bu da iyi bir şeydi ve kitabın tefrika hakkını yine *The Times Weekly*'e sattım ve John Lane'den 50 sterlin aldım. Bu cesaret verici bir olaydı, ama doğrusu benim bir mesleğe sahip olduğumu düşünmeme yetecek kadar cesaret verici değildi.

Üçüncü kitabım *Dersimiz Cinayet*'di. Sanırım bu kitap, hikâyesi Fransa'da geçen *a cause célèbre*'in(*) ardından yazılmıştı. O kitabın kahramanlarının isimlerini şimdi hatırlayamıyorum. Bu, bazı maskeli adamlarla ilgiliydi, adamlar bir eve girip sahibini öldürdükten sonra karısını bağlayıp ağzını bezle tıkıyorlardı, kayınvalide de ölmüştü, fakat öyle sanıyorum ki, ağzı bağlanırken takma dişlerini yuttuğu için ölmüştü. Neyse işte, kadının hikâyesine inanmamıştı ve kocasını öldürenin kadın olduğu ileri sürülmüştü ve de onu kimse bağlamamıştı ya da danışıklı dövüş olarak kendini bağlatmıştı. Bu bana iyi bir konu gibi geldi, ben bunu geliştirip kadının cinayet suçlamasından beraat ettikten sonraki hayatıyla romana başlayacaktım. Bir yerlerde yıllar öncesinin bir cinayetin kahramanı olduğu ileri sürülen esrarengiz bir kadın ortaya çıkacaktı. Bu kez hikâyenin Fransa'da gerçekleşmesini istedim.

(*) Ünlü dava.

Hercule Poirot, *Ölüm Sessiz Geldi*'de başarılı olmuştu ve onu çalıştırmaya devam etmem öneriliyordu. Poirot'dan hoşlananlardan biri de o sıralarda *Sketch*'in editörü olan Bruce Ingram'dı. Adam, benimle temasa geçti ve *The Sketch* için bir dizi Hercule Poirot hikâyesi yazmamı önerdi. *The Sketch*'de olmak, harika, Bruce Ingram ayrıca Hercule Poirot'nun temsili bir resmini de çizdirmişti, bu resim benim hayalimdeki Hercule Poirot tipinden pek de farklı değildi, sadece benim düşündüğümden daha akıllı ve aristokrat görünüşlüydü. Bruce Ingram, benden on iki hikâyeden oluşan bir seri hazırlamamı istedi ve çok geçmeden sekiz hikâyeyi tamamladım, önce bu kadar hikâyenin yeterli olacağı düşünüldü, fakat sonunda hikâye sayısının on ikiye çıkarılması uygun görüldü ve ben de istediğimden daha hızlı bir tempoyla dört hikâye daha yazmak zorunda kaldım.

Burada, artık sadece dedektif hikâyelerine bağlanmakla kalmayıp aynı zamanda iki kişiye daha bağlanmış olduğum dikkatimden kaçmıştı. Bu iki kişi: Hercule Poirot ve uşağı Watson, yani Yüzbaşı Hastings idi. Yüzbaşı Hastings kalıplaşmış bir karakterdi, fakat Hercule Poirot ile ikisi benim detektif ekibi düşüncemi temsil ediyorlardı. Hâlâ Sherlock Holmes geleneğinde yazıyordum, tuhaf karakterli detektif, onun yardakçısı Lestrade tipi Scotland Yard detektifi, Müfettiş Japp. Ben bunlara bir de "av köpeği" Fransız Polisinden Giraud'yu kattım. Giraud, Hercule'ü yaşlı ve zamanı geçmiş biri olarak gördüğü için ondan nefret eder.

İşte o zaman Hercule Poirot'yu başlangıçta o kadar yaşlı biri olarak tanıtarak ne büyük bir hata yapmış olduğunu anladım. İlk üç dört kitaptan sonra Poirot'yu bırakmalıydım ve bu kez çok daha genç birisiyle işe başlamalıydım.

Dersimiz Cinayet biraz daha az Sherlock Holmes geleneğini temsil ediyordu ve sanırım *Sarı Odanın Esrarı* romanından etkilenmişti. İnsan yazmaya başladığı zaman, okuduğu ya da zevk aldığı son kişiden çok etkileniyor.

Galiba *Dersimiz Cinayet* türünün oldukça iyi bir örneğiydi -yani biraz melodramatik olmasına karşın. Bu kez Hastings için bir de aşk mace-

rası ekledim, eğer kitapta bir aşk ilişkisi söz konusu olacaksa, Hastings'i evlendirip aradan çıkarmak en doğru hareket olacaktı. Doğrusunu söylemek gerekirse, ben Hastings'den sıkılmaya başlamıştım. Poirot'ya takılıp kalabilirdim, ama Hastings'e de takılıp kalmama gerek yoktu.

Bodley Head Yayınevi'ndekiler, *Dersimiz Cinayet*'i beğenmişlerdi, fakat ben kapak resmi yüzünden onlarla tartıştım. Kapak resminde kullanılan renklerin iğrenç olmalarının dışında çizim de çok kötüydü ve de anladığım kadarıyla resimde golf sahasında pijamalı bir adam sara krizi geçiriyor gibiydi. Cinayete kurban giden adam, güzelce giyinmiş ve de bıçaklanmış olduğu için ben kapağa itiraz ettim. Bir kitabın kapağının hikâyeyle bir ilgisi bulunmayabilir, fakat kapak ile hikâye birbiriyle ilişkili olacaksa da kapak farklı bir konuyu anlatmamalı. Bu mesele yüzünden epey sıkıntı yaşandı, gerçekten çok öfkelenmiştim ve sonunda bundan sonra kitapların kapakları basılmadan önce benim görüp onaylamam konusunda fikir birliğine vardık. The Bodley Head Yayınevi ile aramda zaten küçük bir anlaşmazlık vardı. Anlaşmazlığın nedeni *Ölüm Sessiz Geldi* romanında kakao kelimesinin yazımıydı. Her ne sebeptense, yayınevinde kakaonun -bir fincan kakao anlamına geliyor- koko, diye yazılması isteniyordu, ünlü filozof Euclid, bunu çok saçma bulurdu. Yayınevinde yayınlanan kitapların hepsinin imlasından sorumlu olan canavar Bayan Howse, onların kitaplardaki kakao sözcüğünü hep koko olarak yazdıklarını söyledi- kadına göre, doğru olan yazım buydu ve bu da yayınevinin kuralıydı. Kadına kakao kutularının üzerlerindeki yazıları ve hatta sözlükleri gösterdim, ama o bunlardan hiç etkilenmedi. Kokonun doğru imla olduğunu söyleyip durdu. Uzun yıllar sonra John Lane'in yeğeni ve de Penguin kitaplarının yayımcısı Allen Lane ile sohbet ederken ona, "Biliyor musunuz, ben kakaonun imlası yüzünden Bayan Howse ile çok kavga etmiştim," dedim.

Adam sırıttı. "Biliyorum, kadıncağız yaşlanırken biz de onunla epey sorun yaşadık. Bayan Howse bazı konularda inatla ısrar ediyordu. Yazarlarla tartışırdı ve de hep dediği dedik çaldığı düdüktü."

Sayısız okurum bana mektup yazıp, "Agatha, kitabında kakaoyu neden koko diye yazdığını anlamıyorum. Tabii, senin imlan pek iyi değil." Bu büyük haksızlık. Benim imlam iyi değildi, hâlâ da değil, fakat ne olursa olsun ben kakaoyu doğru yazıyordum. Aslında benim zayıf olan karakterimdi. Benim ilk kitabımdı ve başkalarının bazı şeyleri benden daha iyi bildiklerine inanıyordum.

Ölüm Sessiz Geldi romanı için bazı güzel eleştiriler de aldım, fakat beni en çok memnun eden eleştiri *The Pharmaceutical Journal* isimli eczacılık dergisinde yer alan yazıydı. "Bu detektif hikâyesinde zehirlerle ilgili bölüm, doğru bilgileri içeriyor, çoğu zaman olduğu gibi hayali bilgilerle saçmalıklar ortaya konulmamış. Bayan Agatha Christie, işini biliyor."

Kitaplarımı takma bir isim altında -Martin West ya da Mostyn Grey gibi- yazmak isterdim fakat John Lane, kendi adımı, Agatha Christie'yi kullanmam için ısrar etti. "Özellikle de evlenmeden önceki soyadını da," diye söze başladı. "Agatha, hiç alışılmamış ve insanların belleklerine yerleşen bir isim." Bunun üzerine Martin West adını bıraktım ve o günden sonra da Agatha Christie'yi benimsedim. Yazar bir kadın adını taşıyorsa bu, insanların benim eserlerime tepki göstermelerine neden olur, diye düşünmüştüm, özellikle de detektif hikâyeleri için sakıncalıydı bu; Martin West daha erkeksi ve doğru olacaktı. Her neyse, daha önce de belirttiğim gibi, ilk kitabınız yayınlanırken, size ne önerilirse onları yerine getirirsiniz ve bu meselede de sanırım John Lane haklıydı.

O güne kadar üç romanım yayınlanmıştı, mutlu bir evliliğim vardı ve en büyük isteğim köyde yaşamaktı. Addison Malikâneleri, parktan çok uzaktaydı. Çocuğun arabasını oraya kadar götürüp geri getirmek hiç de kolay değildi, yani Jessie Swannell için de benim için de geçerliydi bu. Ayrıca önemli bir sorunumuz da vardı apartmanların yıkılmaları kararlaştırılmıştı. Binalar Lyons'un malıydı ve burada o eski apartmanları yıkıp yerine yeni binalar inşa etmek istiyorlardı. Anlaşmanın da sadece üç aylık bir süreyi kapsamasının nedeni buydu. Her an, apartmanın yıkılmasına ilişkin

ihtar verilebilirdi. Aslında, otuz yıl sonra bizim yaşadığımız Addison Malikâneleri hâlâ yerinde duruyordu, ama artık o binalardan eser kalmadı. Onun yerine Cadby Hall hükümranlığını sürdürüyor.

Hafta sonlarındaki etkinliklerimiz arasında Archie ile birlikte bazen trene binip Doğu Croydon'a gidip orada golf oynamak da vardı. Ben hiçbir zaman iyi bir golf oyuncusu olamadım, Archie de pek az oynuyordu, fakat zamanla oyunu sevmeye başladı. Bir süre sonra her hafta sonunda Doğu Croydon'a gitmeye başladık. Aslında buna pek aldırış etmiyordum, ama yeni yerleri keşfetmeyi ve uzun yürüyüşlere çıkmayı da özlüyordum. Sonunda bu eğlence seçimi bizim hayatımızda çok önemli bir rol oynayacaktı.

Archie de Patrick Spence de -kocam gibi Goldstein'da çalışan bir arkadaşımız- işleri konusunda biraz karamsar olmaya başlamışlardı. Beklentileri önceden vaat edildiği ya da ima edildiği gibi gelişmiyordu. İki arkadaşa yöneticilik görevi verilmişti, ama yöneticilik her zaman sorunlarla doluydu, şirketler bazen iflasın eşiğine geliyorlardı.

Archie de bazı şirketlerin pek itibarlı kurumlar olmadıkları kanısındaydı. "Doğrusu ben," diye düşünceli bir tavırla söze başladı. "Bir değişiklik yapabilmeyi çok istiyorum." Archie, Kent'teki hayatı seviyordu ve uyum da sağlamıştı, fakat zaman geçtikçe patronlarına olan saygısı giderek azalmaya başladı.

Derken, hiç öngörülmeyen bir şeyle karşılaştık.

Archie'nin Clifton'da amir olan bir arkadaşı vardı. Binbaşı Belcher. Binbaşı Belcher ilginç bir karakterdi. Blöf yapma konusunda oldukça yetenekli biriydi. Anlattıklarına göre, savaş sırasında blöf yaparak Patates Kontrolörü olmayı başarmıştı. Belcher'in hikâyelerinin ne kadarı doğruydu ne kadarı uydurmaydı, bunu asla öğrenemedik, fakat neyse işte binbaşı, bize güzel bir hikâye anlattı. Savaş çıktığı zaman, binbaşı kırk elli yaşlarındaymış, askere alınmak yerine Savaş Bürosu'nda bir iş teklif edilmiş olmasına rağmen o bu göreve pek sıcak bakmamış. Neyse bir akşam önemli kişilerle yemek yerken konu nasılsa patateslerden açılmış, ki bu 1914-1918 sava-

şında gerçekten büyük bir sorundu. Hatırladığım kadarıyla da patatesler hemen ortadan kayboldu. Hastanede hiç patates yemediğimizi biliyorum. Patates kıtlığı tamamen Belcher'in kontrolü yüzünden mi ortaya çıkmıştı onu bilemiyorum, fakat böyle bir açıklamayı duyarsam da şaşırmam.

Belcher, "Benimle konuşan şu palavracı ihtiyar budala," diye söze başladı. "Bana patates durumunun çok ciddi olduğunu söyledi, gerçekten de çok ciddiymiş. İhtiyara bu konuda bir şeyler yapılması gerektiğini söyledim, çok fazla insan ortalığı bulandırıyordu. Birisinin işi tamamen eline alması gerekiyordu, bir kişi kontrolü ele almalıydı." Neyse adam, bana hak verdi. "Ama o kişiye yüksek bir ücret ödenmesi lazım. Bir adama azıcık para verip ve ondan iyi bir iş beklemek olmaz. Öncelikle tepede olan birini seçeceksin ve de bu adama çok büyük para ödeyeceksin en azından..." Adam binlerce sterlinden söz ediyordu. Önemli kişi, "Bu çok büyük bir miktar," dedi Belcher de. "Çok iyi bir adam bulmak zorundasın," diye karşılık verdi. "Eğer bana teklifte bulunsaydın o paraya işi kabul etmezdim."

İşte bu anahtar cümleydi. Birkaç gün sonra Belcher'e istediği ücretin verilmesi karşılığında işi kabul etmesi için yalvardılar ve böylece patateslerin kontrolü ona bırakıldı.

Ona sordum. "Siz patatesler hakkında ne biliyordunuz?"

Belcher, "Hiçbir şey bilmiyordum," dedi. "Fakat işi elimden kaçırmak istemiyordum. Yani demek istiyorum ki her şeyi yapabilirsiniz, ancak ikinci derecede söz sahibi olacak ve de konuyu biraz bilen ve biraz da okuması yazması olan birini bulacaksınız, işte bu kadar." Belcher'in başkalarını etkileme konusunda büyük bir yeteneği vardı. Organizasyon konusunda büyük yetenek sahibi olduğuna inancı sonsuzdu ve bazen onun yarattığı kargaşayı anlamak çok uzun sürebiliyordu. İşin doğrusu, Belcher kadar organizasyon konusunda başarısız olan biri daha yoktur. Birçok politikacının yaptığı gibi Belcher de önce endüstrinin düzenini tamamen bozmak, ortalığı iyice karıştırdıktan sonra da her şeyi yeniden derleyip toplamaya çalışmak," tıpkı Ömer Hayyam'ın dediği gibi "Kalbin arzusuna daha yakın olmak." İşin kö-

tüsü, sıra yeniden yapılanmaya geldiğinde Belcher hiç işe yaramıyodu. Fakat insanlar bunu vakit çok geç olmadan pek ender hissedebilirler.

Belcher meslek hayatının bir bölümünde Yeni Zelanda'ya gitti orada bir okulun yöneticilerini yeniden yapılanma planlarıyla öylesine etkiledi ki yöneticiler hemen onu okula müdür olarak atamak istediler. Bir yıl sonra, Belcher'e işi bırakması için çok büyük bir para teklif edildi, ahlak dışı bir davranışından ötürü değil, sadece okulda yarattığı kargaşa, nefret ve de kendi zevkine göre sözüm ona gelişimci bir yönetim şekli yaratmak istemesinden kaynaklanmıştı. Belirttiğim gibi, Belcher ilginç bir karakterdi. Bazen ondan nefret ederdiniz, bazen de onu koşulsuz severdiniz.

Belcher patates işinden ayrıldıktan sonra bir gece bize yemeğe geldi ve bundan sonra ne iş yapacağını anlattı. "On sekiz ay sonra açılacak olan İmparatorluk Sergisi'ni biliyorsunuz değil mi? Eh bunun gerektiği gibi düzenlenmesi şart. Dominyonların(*), kendi ayaklarının üzerinde durmaları ve de ana yönetimle işbirliği yapmaları konusunda uyarılmaları gerekiyor. Ben bir görevle dışarı gidiyorum, tüm dünyayı gezeceğim, yolculuk ocak ayında başlıyor." Belcher planlarını anlatmayı sürdürdü. "Benim istediğim, birisinin mali müşavir olarak bana katılması," dedi. "Sen ne dersin, Archie? Senin omuzlarının arasında iyi bir kafan vardı. Clifton'da okul müdürüydün, Kent'te çok tecrübe sahibi oldun. Benim aradığım adam tam senin gibi biri. O sensin."

Archie, "İşimi bırakamam," dedi.

"Neden bırakamazmışsın? Patronuna her şeyi güzelce anlat, bu işin senin tecrübelerini artıracağını falan söyle. Sanırım patron, senin şirketteki yerini açık tutacaktır."

Archie, Bay Goldstein'ın böyle bir şey yapmasına pek ihtimal vermediğini söyledi.

"Eh, sen yine de bir düşün, oğlum. Seni yanıma almak isterim. Tabii Agatha da seninle gelebilir. O seyahat etmeyi seviyor, öyle değil mi?"

(*) Eskiden Britanya İmparatorluğu'na ya da Commonwalth'e bağlı ülkeleri belirten terim.

Tek kelimeyle cevap verdim. "Evet."

"Bakın size seyahat programını anlatayım. Önce Güney Afrika'ya gidiyoruz. Sen, ben ve de tabii sekreterimiz Hyam'lar da bizimle geliyorlar. Sen, Hyam'ı tanır mısın, bilmem. Doğu Angliya'lı bir patates kralı. Çok sağlam bir arkadaş. O benim yakın bir arkadaşım. Karısını ve kızını da yanında getirecek. Onlar sadece Güney Afrika'ya kadar gelecekler. Hyam daha ileriye gitmeyi göze alamaz, çünkü onun burada pek çok iş anlaşmaları var. Güney Afrika'dan sonra Avustralya'ya geçeceğiz ve Avustralya'dan sonra sırada Yeni Zelanda var. Ben Yeni Zelanda'da biraz dinlenelim diyorum. Orada pek çok arkadaşım var, ülkeyi de seviyorum. Orada belki bir ay tatil yaparız. Siz Hawaii'ye gidebilirsiniz, hatta isterseniz Honolulu'ya da gidersiniz."

Derin bir soluk aldım. "Honolulu mu?" Bu insanın ancak rüyalarında gördüğü bir fanteziyi anımsatıyordu.

"Sonra da Kanada ve vatana dönüş. Bu gezi dokuz on ay kadar sürecek. Ne diyorsunuz?"

Sonunda Belcher'in teklifinde ciddi olduğunu anlamıştık. Meseleyi oldukça dikkatli bir şekilde inceleyip düşündük. Tabii Archie'nin masrafları tümüyle ödenecekti ve bunun dışında da 1000 sterlin ücret alacaktı. Eğer ekibe katılırsam, yol masrafımın büyük bir bölümü ödenecekti; çünkü Archie'ye eşi olarak refakat ettiğim için gemilerde ve çeşitli ülkelerin ulusal demiryolu taşımacılığında bedava yolculuk yapabilecektim.

Mali durumumuz üzerinde durmadan dinlenmeden çalıştık. Galiba bu işi kıvırabilecektik. Archie'nin alacağı 1000 sterlin ücret benim otellerdeki masrafımı ve Honolulu'da bir ay tatilin bedelini mutlaka karşılayacaktı. Aslında paramız ucu ucuna yetecekti, ama bunun mümkün olabileceğini düşünüyorduk.

Archie ile ikimiz iki kez, kısa birer tatil için yurtdışına çıkmıştık. Bir keresinde Güney Fransa'ya ve Pireneler'e gitmiştik, ikincisinde de İsviçre'ye gitmiştik. İkimiz de seyahat etmeyi seviyorduk. Daha yedi yaşındayken yaptığımız seyahatler bana bu merakı aşılamıştı. Neyse zaten dünyayı

gezip görmeye can atıyordum ve bunun hiçbir zaman gerçekleşmemesi de muhtemeldi. Biz artık iş yaşamına girmiştik benim gördüğüm kadarıyla da bir işadamının yılda on beş günden fazla tatil yapması imkânsızdı. On beş gün uzun yolculuklar için yeterli değildir. Çin'i, Japonya'yı, Hindistan'ı, Hawaii'yi ve daha başka pek çok yeri görmeye can atıyordum fakat belki de hep birer istek olarak kalacaktı.

Archie, "Mesele şu," dedi. "Bakalım bizim ihtiyar sarı surat planımıza olumlu gözle bakacak mı?"

Yüreğim umutla dolu olarak Archie'nin patronunun gözünde çok değerli olduğunu belirttim. Archie ise onun yerine belki de aynı derecede yetenekli birisinin geçebileceğini söyledi, hâlâ yığınla insan iş arıyordu. Neyse ki yaşlı sarı surat, bizimle oyun oynamadı. Archie, döndüğü zaman onu tekrar işe alabileceğini açıkladı -tabii belli olmazdı- fakat yerini boş bırakma konusunda söz veremezdi. Archie'nin bu kadarını istemeye hakkı yoktu. Döndüğünde onun yerini başkasının doldurduğunu görme tehlikesini göze almalıydı. Bu konuyu da tartıştık.

"Bu risk," dedim. "Çok büyük bir risk."

"Evet, öyle, belki de İngiltere'ye beş parasız dönüp yılda 100 sterlinle yetinmek zorunda kalacağız; iş bulmak da zor olacak. Hatta şimdi belki de eskisinden daha zordur. Diğer taraftan, şey yani tehlikeyi göze alamazsan hiçbir yere varamazsın, öyle değil mi?"

Archie, "Bu iş biraz da sana bağlı," dedi. "Peki Teddy'yi ne yapacağız?" Teddy o sıralar kızımız Rosalind'e verdiğimiz isimdi, çünkü bir ara ona eğlence olsun diye Kocakafa adını vermiştik.

"Punkie" hepimiz artık Madge'i bu isimle çağırıyorduk. "Teddy'yi yanına alabilir. Ya da anhem... ikisi de buna sevinecektir. Ve onun da dadısı var. Evet... işin bu kısmı tamam. Ben... bizim tek şansımız bu. Belki bir daha hiç böyle bir fırsatımız olmaz."

Bunun üzerinde düşündük de düşündük.

Ben, "Tabii sen yalnız gidebilirsin," dedim, bencil olmamaya çalışıyordum. "Ben evde kalırım."

Kocama baktım. O da bana baktı.

Archie, "Seni burada bırakıp gitmem," dedi. "Bunu yaparsam işin hiç zevki kalmaz. Hayır ya tehlikeyi göze alıp benimle gelirsin ya da gitmeyiz. Her şey sana bağlı, çünkü sen tehlikeyi göze almakta benden daha iyisin, gerçekten öyle."

Böylece oturup tekrar düşünmeye başladık, ben Archie'nin görüşünü benimsedim. "Sanırım sen haklısın," dedim. "Bu bizim şansımız. Eğer şansımızı kullanmazsak ölünceye kadar kendimize kızacağız. Hayır, senin dediğin gibi, eğer istediğin bir şeyi yapmak uğruna tehlikeyi göze alamazsan, fırsatlar karşına çıktığında hiçbir önemi kalmaz."

Biz hiçbir zaman her şeyi güvence altına almaya çalışan kişiler değildik, bütün itirazlara rağmen evlenmekte ısrar etmiştik ve şimdi de dünyayı görmeye kararlıydık ve de dönüşümüzde karşılaşabileceğimiz tehlikeleri göze alıyorduk.

Evdeki düzenlemelerin yapılması zor değildi. Addison Malikâneleri'ndeki daire ufak bir kârla başkasına devredilebilirdi; bu da Jessie'nin ücretini karşılayacaktı. Annemle Madge de Rosalind ile dadıyı yanlarına almaktan mutlu olacaklardı. Tek itiraz, son dakikada geldi, yani ağabeyim Monty'nin Afrika'dan izinli olarak ülkeye döneceğini öğrendiğimiz zaman. Ablam, Monty'nin ziyareti sırasında İngiltere'de olmayacağım, diye bana ateş püskürüyordu.

"Senin tek erkek kardeşinin savaşta yaralandığını ve yıllardır vatanından uzakta olduğunu biliyorsun, sende tam o sırada dünya seyahatine çıkmaya kalkışıyorsun. Bence çok ayıp ediyorsun. Erkek kardeşine öncelik tanımalıydın."

"Şey ben öyle düşünmüyorum," dedim. "Kocama öncelik tanımam gerekir. Archie, bu yolculuğa çıkacak ve ben de onunla beraber gidiyorum. Eşler; kocalarının yanında onlarla birlikte gitmeliler."

"Ama Monty, senin tek erkek kardeşin ve bu senin onu görmek için son şansın olabilir; belki bir daha yıllarca geri gelmeyebilir."

Sonunda Madge, benim sinirlerimi iyice bozmayı başarmıştı, fakat annem benden yanaydı. "Bir eşin görevi kocasıyla birlikte gitmektir," dedi. "Koca, çocuklardan bile daha önce gelmeli ve de erkek kardeş daha da gerilerde kalır. Unutma, eğer kocanın yanında değilsen, onu çok fazla yalnız bırakırsan, kocanı kaybedersin. Bu özellikle Archie gibi bir adam için geçerli."

Ben diklenerek, "Böyle olmayacağından ben eminim," dedim. "Archie, dünyanın en sadık erkeğidir."

Annem, "Hiçbir erkeğin ne yapacağını bilemezsin," dedi, bu sözleri gerçek Victoria ruhuyla söylemişti. Bir eş, kocasının yanında olmalı ve eğer öyle yapmazsa, erkek de karısını unutma hakkına sahiptir.

6. BÖLÜM

DÜNYANIN ÇEVRESİNDE

BİR

Dünyayı dolaşmak, hayatımda yaşadığım en heyecan verici olaylardan biriydi. Bu öylesine heyecan vericiydi ki gerçek olduğuna bile inanamıyordum. Kendime şunu tekrarlayıp durdum: "Ben dünyayı dolaşacağım." Tabii yolculuğun en önemli bölümü Honolulu'da yapacağımız tatildi. Güney Denizi'ndeki adalardan birine gidebilmek en çılgın hayallerimin bile ötesindeydi. İnsanın o zamanlar neler hissettiğini bilmek imkânsızdı, sadece günümüzde neler olduğunu tahmin edebiliriz. Gemiyle ve turlarla ülke dışına seyahatler yapmak artık günlük sıradan olaylar arasındaydı. Bu tür yolculuklar oldukça ucuza düzenlenebiliyor ve sonunda neredeyse herkes böyle bir yolculuğa çıkabiliyordu.

Archie ile Pireneler'e giderken ikinci sınıf biletle yolculuk yapmıştık ve bütün gece kompartımanda oturmuştuk. Yabancı demiryollarında üçüncü sınıf kompartımanda yolculuk yapmak bir gemide güverte yolcusu olmaktan farksızdı. Gerçekten İngiltere'de bile yalnız seyahat eden hanımların üçüncü sınıf kompartmanda yolculuk yapmalarına izin verilmiyordu. Böcekler, bit ve sarhoş erkekler bu kompartımanlarda karşılaşılacak sorunların en hafifleriydiler. Ninecik'in açıklaması böyleydi. Hanımefendilerin hizmetkârları bile ikinci sınıf kompartmanlarda yolculuk yapıyorlardı. Biz Pirenelerde oradan oraya yürüdük ve ucuz otellerde kaldık. Daha sonra da ertesi yıl aynı yolculuğu tekrarlayabileceğimizden kuşku duymaya başladık.

Şimdi ise önümüzde gerçekten lüks bir tur vardı. Belcher doğal olarak her şeyin birinci sınıf olması için elinden geleni yapmıştı. Britanya İm-

paratorluğu Sergisi için her şeyin en iyisinin seçilmesi gerekirdi. Bizler bugün ayrıcalıklı kişilerdik.

Belcher'in sekreteri Bay Bates, ciddi ve saf bir genç adamdı. Mükemmel bir sekreterdi, fakat siyah saçları, parıldayan gözleri ve kötü adam havasıyla bir melodramda yer alan kötü adamı akla getiriyordu.

Belcher, "Bay Bates tam bir eşkıyaya benziyor öyle değil mi?" diye sordu. "Onu görünce her an gelip gırtlağınızı keseceğini düşünmekten kendinizi alamıyorsunuz. Aslında o sizin tanıdığınız en saygıdeğer kişilerden biridir."

Cape Town'a gelmeden önce, Bates'in Bay Belcher'in sekreterliğini yapmaya nasıl katlandığını merak etmeye başladık. Bay Bates sürekli azarlanıyordu, Bay Belcher'in isteğine göre gece gündüz demeden çalışmak zorunda kalıyordu. Adam, filmleri banyo ediyor, not tutuyor, Belcher'in tekrar tekrar yazdırdığı mektuplarla uğraşıyordu sanırım. Bay Bates iyi bir ücret alıyordu, ki insan bu sıkıntılara başka türlü katlanamaz, hele seyahat etmeyi de hiç sevmediği dikkate alınırsa. Gerçekten Bay Bates, yabancı ülkelerde çok tedirgindi, özellikle yılanlardan korkuyordu, gittiğimiz her ülkede çok sayıda yılanla karşılaşacağımıza da gerçekten inanmıştı. Yılanların özellikle ona saldırmak için beklediklerini düşünüyordu.

Gerçi çok neşeli bir hava içinde yola çıkmıştık, ama sevincim hemen kursağımda kaldı. Hava çok berbattı. *Kildonan Castle* gemisinde deniz yönetimi eline alıncaya kadar her şey çok iyi gitti. Biscay Körfezi en kötü gününü yaşıyordu. Beni deniz tuttuğu için kamaramda inleyip ahlaya uflaya yatıyordum. Tam dört gün aç kaldım, midem hiçbir şeyi kabul etmiyordu. Sonunda Archie, benimle ilgilenmesi için geminin doktorunu kamaraya getirdi. Doktorun deniz tutmasını hiçbir zaman ciddiye aldığını sanmıyorum. Doktor, "Biraz mideni rahatlatır," diyerek bana bir hap verdi. Fakat hapı yutar yutmaz çıkardığım için işe yaramadı, inlemeye ve kendimi ölecekmişim gibi hissetmeye devam ettim; kamarası benimkine yakın olan bir kadın yolcu kapının aralığından beni şöyle görür gibi olduktan sonra kamarota merakla ve ilgiyle sordu. "Karşıdaki kamaradaki kadın daha ölmedi mi?" Bir akşam Archie ile ciddi bir şekilde konuştum. "Madeira'ya vardığımızda," dedim. "Eğer ben hâlâ yaşıyor olursam bu gemiden ayrılacağım."

"Şey, yakında kendini daha iyi hissedeceğinden eminim."

"Hayır ben asla kendimi daha iyi hissetmeyeceğim. Bu gemiden inmem lazım. Karaya kavuşmalıyım."

Archie, "Ama Madeira'da gemiden insen de sonunda İngiltere'ye döneceksin."

"Dönmem gerekmez," dedim. "Orada kalır, biraz çalışırım."

Archie kulaklarına inanamamıştı. "Ne çalışması?" diye sordu.

O günlerde kadınların iş bulmalarının zor olduğu doğruydu. Kadınlar, destek olunması gereken kız evlatlardı ya da geçimleri sağlanan ev kadınlarıydı ya da kocalarından kalan mirasla ve akrabalarının yardımlarıyla yaşayabilen dullardı. Kadınlar, yaşlı hanımefendilere refakatçi olabilirlerdi ya da çocuk bakıcılığı yapabilirlerdi. Ancak benim bu itiraza bir cevabım vardı: "Ben orta hizmetçisi olabilirim," dedim. "Gerçekten bir salon hizmetçisi olmayı çok isterim."

Salon hizmetçilerine her zaman ihtiyaç duyuluyordu, özellikle de uzun boylu olanlarına. Uzun boylu bir salon hizmetçisi iş bulmakta hiçbir zaman güçlük çekmezdi. Bu iş için yeterli olduğumdan da emindim. Masaya ne tür şarap bardaklarının konulacağını biliyordum. Sokak kapısını açıp kapatabilirdim. Gümüşleri temizleyip parlatabilirdim -evde gümüş fotoğraf çerçevelerini ve çatal kaşıkları her zaman temizleyip parlatıyorduk- ve sofraya da gayet iyi hizmet verebilirdim. "Evet," diye alçak sesle mırıldandım. "Ben salon hizmetçisi olabilirim."

Archie, "Şey, Madeira'ya vardığımızda bakarız," dedi.

Ancak oraya vardığımızda ben öyle bitkin bir haldeydim ki, yataktan tek başıma kalkmayı bile beceremedim. Tek çözümün gemide kalıp birkaç gün içinde ölmek olduğunu düşünüyordum. Gemi, Madeira Limanı'nda beş altı saat kaldıktan sonra birdenbire kendimi çok daha iyi hissetmeye başladım. Ertesi sabah Madeira'da hava parlak ve güneşliydi ve deniz de gayet sakindi. Çoğu kişinin deniz tutmasına gösterdiği tepki gibi ben de bu meseleyi neden bu kadar büyüttüğümü merak ettim. Aslında benim bir şeyim yoktu ki; sadece deniz tutmuştu.

Dünyada deniz tutan kişilerle tutmayanlar arasındaki farkın bir eşi daha yoktur. İki taraf da diğerinin durumunu anlayamaz. Herkes bana ilk birkaç günü geçirdikten sonra deniz tutmasının geçeceğini söylüyordu. Bu doğru değildi. Deniz ne zaman kabarırsa ben de kendimi hasta hissediyordum, özellikle de gemi biraz fazla sallanırsa... fakat bizim yolculuğumuz genelde güzel havada geçtiği için iyi vakit geçirdim.

Cape Town ile ilgili anılarım başka yerlerle ilgili olanlardan çok daha canlı; sanırım ulaştığımız ilk gerçek liman orası olduğu için bir türlü hayalimden silinmedi, üstelik orası çok yeni ve de garipti. Kaffirler(*), garip, düz şekliyle Masa Dağı, güneş ışığı, o harika şeftaliler, deniz banyosu... Bunların hepsi muhteşemdi. Oraya bir daha hiç dönmedim, gerçekten bunun nedenini bilemiyorum. Cape Town'u çok sevmiştim. Orada en iyi otellerden birinde kaldık, burada Belcher varlığını bize iyice hissettirdi. Sabah kahvaltıda servis edilen sert ve ham meyveler yüzünden çok öfkelenmişti. "Siz bunlara ne diyorsunuz?" diye kükredi. "Şeftali mi? Onları yere atıp tutsanız da hiçbir şey olmaz." Belcher sözlerini hareketleriyle de kanıtlamak istedi. Birkaç şeftaliyi yere atıp tuttu. "Gördünüz mü?" dedi. "Şeftaliler parçalanıp ezilmiyorlar. Eğer bunlar olgun olsalardı ezilirlerdi."

Belcher ile yolculuk yapmanın, bir ay önce bizim evde yemek masasında konuştuğumuz gibi hoş olmayacağını o zaman anladım.

Bu bir seyahat kitabı değil, sadece belleğimde önemli yer tutan olayları tekrar hatırlamaktan ibaret; benim için önem taşıyan zamanları, yerleri ve de beni büyüleyen olayları anımsamak. Güney Afrika benim için çok büyük anlam taşıyordu. Cape Town'da grup ikiye ayrıldı. Archie, Bayan Hyam ve Sylvia, Port Elizabeth'e gittiler, bizimle Rodezya'da buluşacaklardı. Belcher, Bay Hyam ve ben de Kimberley'deki elmas madenlerine gittik. Sonra da Salisbury'de diğerleriyle buluşmak için Matopos'u geçtik. Belleğim, Karroo'dan kuzeye doğru sıcak ve tozlu günlerde trenle yaptığımız yolculuğu, sürekli susadığım ve buzlu limonatalar içtiğim o günleri bana geri getiriyor. Bechuanaland'daki düz bir çizgi halinde uzayan demir-

(*) Güney Afrika'da bir kabile.

yolunu hatırlıyorum. Hayal meyal de Belcher'in Bates'i azarlayışlarını ve Hyam ile tartışmalarını hatırlar gibiyim. Matopos'u sanki bir dev tarafından fırlatılmış gibi üst üste yığılmış duran kayalarıyla çok heyecan verici buldum.

Salisbury'de İngilizler arasında çok hoş vakit geçirdik, Archie ile ikimiz oradan Victoria Şelalerine kısa bir yolculuk yaptık. Oraya tekrar gitmediğim için çok memnunum, çünkü onları ilk gördüğüm dakikaların anısı belleğimde tazeliğini koruyor. Kocaman ağaçlar, sürekli çiseleyen yağmur, gökkuşağının renkleri, Archie ile ormanın içinde gezinişimiz ve ara sıra da gökkuşağı sisinin ayrılıp bize bir an için şelalenin o muhteşem görüntüsünü görme şansını vermesi. Evet, ben bunu kendime ait dünyanın yedi harikası listesine koydum. Livingstone'a gidip timsahların salına salına gezinişlerini ve su aygırlarını gördük.

Johannesburg'a gittik, orasıyla ilgili hiçbir anım yok; Pretoria'ya gittik oradan da Union Binaları'nın altın rengi taşını hatırlıyorum; sonra Durban'a devam ettik, bu da bir düş kırıklığı yarattı; çünkü insan orada açık denizden büyük bir ağ ile ayrılmış olan bölümde denize girmek zorundaydı. Sanırım Cape Bölgesi'nde en çok hoşlandığım şey denize girmekti. İş arasında bir boşluk yakalar yakalamaz -daha doğrusu Archie boş kalır kalmaz- trene binip Muizenberg'e gidiyorduk, sörf tahtalarımızı birlikte götürüp sörf yapıyorduk, Güney Afrika'da sörf tahtaları ince hafif tahtalardan yapılıyordu, bunları taşıması çok kolaydı ve insan bunlarla dalgaların üzerinden kaymayı kolayca öğreniyordu. Orada kum yığınlarının üzerine oturup piknikler yaptık. O güzelim çiçekleri de hatırlıyorum, bunları piskoposun evinde ya da bir parti için gittiğimiz sarayda görmüştük. Kırmızı bir bahçe vardı ve bir de uzun gövdeli mavi çiçeklerle bezenmiş mavi bir bahçe. O mavi bahçe arka plandaki dişotlarıyla özellikle çok hoş bir görüntüye sahipti.

Güney Afrika'dan Avustralya'ya gitmek üzere yola çıktık. Bu uzun ve oldukça kurşuni bir deniz yolculuğuydu. Geminin kaptanı bana Avustralya'ya varmanın en kestirme yolunu anlatırken önce aşağıya Güney Kutbu'na doğru gidilmesi gerektiğini sonra da tekrar yukarı dönüleceğini belirtmişti ki bu bana pek garip geldi. Kaptan, beni ikna etmek için birkaç çizim

yaptı, sonunda ona inandım. Dünyanın yuvarlak olmasına ve de kutupların dümdüz görünmelerine inanmak çok zordu. Bu coğrafi bir gerçek. Fazla güneş ışığı yoktu ama oldukça sakin ve hoş bir yolculuktu.

Gittiğiniz ülkelerin hemen tanışabileceğiniz bir şekilde anlatılmaması bana hep garip gelmiştir. Benim hayalimdeki Avustralya'da çok sayıda kanguru ve büyük bir çöl vardı. Melbourne'e vardığımız zaman beni özellikle şaşırtan ağaçların görünüşü ve bir de Avustralya kauçuk ağacının manzarada yarattığı farklılık oldu. Gittiğim yerlerde benim ilk dikkatimi çekenler daima ağaçlar ya da dağların şekilleri olur. İngiltere'de insan koyu renk ağaç gövdelerini ve açık renk yapraklı dallarını görmeye alışıyor; Avustralya'da bunun tam tersi hayret vericiydi. Her yerde gümüşü beyaz gövdelere rastlıyordunuz ve de o ağaçların yaprakları daha koyu renkteydiler. Bu da insanda bir fotoğrafın negatifine baktığı hissini uyandırıyordu. Orada heyecan veren bir başka şey de tropikal bölgelerde yaşayan, Macaw adı verilen papağanlardı: Mavi, kırmızı ve yeşil renkli papağanlar havada büyük kümeler halinde salkım saçak uçuşuyorlardı. Bu kuşların renkleri çok güzeldi: Tıpkı uçan mücevherler gibiydiler.

Kısa bir süre Melbourne'de kaldık ve oradan başka yerlere kısa yolculuklar yaptık. Bu kısa yolculuklardan birini dev boyutlardaki ağaçlaşmış eğreltiotları yüzünden özellikle çok iyi hatırlıyorum. Bu bir tür balta girmemiş orman bitki örtüsü Avustralya'da görmeyi umduğum son şeydi. Çok hoş ve heyecan vericiydi. Ancak yemekleri lezzetli değildi. Melbourne'de kaldığımız oteldeki yemekler iyiydi. Ama dışarıda yediğimiz sığır eti ya da hindi eti çok sertti. Tuvalet düzenlemeleri de Victoria Dönemi'nde yetişmiş biri için hayli utanç vericiydi. Gruptaki hanımların kibarca alındıkları odanın ortasında istediğiniz şekilde kullanabileceğiniz iki oturak vardı. Mahremiyetin olmaması çok kötüydü.

Avustralya'da ve Yeni Zelanda'da da tekrar kırdığım bir pot, masada yerimi almaya çalışırken gerçekleşti. Bizim ekip ziyaret ettiğimiz çeşitli yerlerde vali ya da ticaret odası başkanı tarafından ağırlanıyordu ve ilk seferinde, bilmeden valinin ya da bir başka yöneticinin yanına oturdum. Bunun üzerine aksi yüzlü, yaşlıca bir kadın bana şöyle dedi. "Bayan Chris-

tie, kocanızın yanına oturmayı tercih edersiniz herhalde." Utanarak ayağa kalkıp Archie'nin yanına gittim. Bu tür öğle yemeği davetlerinde her evli kadının kocasının yanında oturması âdetti. Bunu Yeni Zelanda'da da bir kez daha unuttum, fakat ondan sonra yerimi bildim ve orada oturdum.

Yeni Güney Galler'de yanılmıyorsam Yanga adında bir istasyonda kalmıştık, orada siyah kuğuların yüzdüğü bir gölün var olduğunu hatırlıyorum. Çok hoş bir manzaraydı. Burada Belcher ile Archie, İngiliz İmparatorluğu'nun istekleri, imparatorluk içindeki göçler ve yine imparatorluk içindeki ticaret gibi konuları tartışırlarken, ben de portakal bahçelerinde güzel bir gün geçirme fırsatını buldum. Uzun bir şezlonga oturmuştum, harika bir güneş vardı ve de hatırlayabildiğim kadarıyla yirmi üç portakal yedim, ağaçlardan portakalların en iyilerini seçiyordum. Ağaçtan koparılan olgunlaşmış portakalları yemenin zevkine doyum olmaz. Meyvelerle ilgili pek çok keşifte bulundum. Örneğin; ben ananasların zarif bir şekilde bir ağaçtan aşağı sarktıklarını düşünürdüm. Lahanalarla dolu olduğunu sandığım çok muazzam bir tarlada gördüklerimin lahana değil ananas olduğunu anladığımda çok şaşırdım. Bu bir bakıma bende düş kırıklığı yarattı. Öylesine güzel ve lezzetli bir meyvenin böylesine sıradan bir şekilde yetiştirilmesi şaşırtıcıydı.

Yolculuğumuzun bir bölümünü trenle yaptık, fakat büyük bir bölümünü arabayla gerçekleştirdik. Şu kocaman, göz alabildiğine uzanan düz yeşil çayırlarda, zaman zaman karşılaştığımız yel değirmenlerinin dışında ufuk çizgisini kesecek hiçbir şey yoktu, bunun ne kadar korkunç olabileceğini de çok geçmeden fark ettim: kaybolmak ne kadar kolaydı, halkın deyimiyle hapı yutmak. Güneş başınızın üzerinde öyle yüksekte oluyordu ki, kuzeyin güneyin, doğunun ve batının ne tarafta olduğunu kestiremiyordunuz.

Sydney'e gittik, doğrusu burada çok eğlendik, Sydney ile Rio de Janeiro'nun dünyanın en güzel iki limanına sahip olduklarını duymuştum, fakat Sydney'e gidince düş kırıklığına uğradım. Galiba ben çok fazla şey beklemiştim. Rio'ya gitmediğim için hayalimde canlandırdığım gibi kaldı.

Bell ailesiyle ilk kez Sydney'de bağlantı kurabildik. Avustralya'yı ne zaman düşünsem, hep Bell ailesini hatırlarım. Bir akşam Sydney'deki otel-

de benden biraz daha büyük genç bir kadın yanıma yaklaştı, adının Una Bell olduğunu söyleyerek kendini tanıttı ve bir sonraki haftanın sonunda hep birlikte onların Queensland'deki istasyonlarında kalacağımızı açıkladı. Archie ile Belcher bir dizi sıkıcı, kasvetli kasaba gezmek zorunda oldukları için benim de Una Bell ile birlikte Queensland yakınındaki Coouchin Coouchin İstasyonu'na gitmem ve Archie ile Belcher'i orada beklemem kararlaştırıldı.

Uzun bir tren yolculuğu yaptığımızı hatırlıyorum; yolculuk saatler sürmüştü ve ben de çok yorgundum. Sonunda arabayla Coouchin Coouchin'e vardık. Ben hâlâ yarı uyur yarı uyanık gibiydim, birdenbire kendimi coşku dolu bir hayatın ortasında buluverdim. Lambalarla aydınlatılmış odalar hoş görünen kızlarla doluydu, oraya buraya oturmuşlar, gelenlere içecek bir şeyler vermek için ısrar ediyorlardı -kakao mu, kahve mi ya da başka ne isterseniz- ve de kızların hepsi aynı anda konuşuyor, gevezelik edip gülüşüyorlardı. Ben, o insanın her şeyi çift değil de dört gördüğü o yarı baygınlık halini yaşıyordum. Bana, Bell'ler yirmi altı kişilik bir aileymiş gibi geldi. Ertesi gün sayıyı dört kız ve aynı sayıda erkek çocuğa indirdim. Esmer olan Una dışında kızların hepsi birbirine benziyordu. Diğer kızlar beyaz tenli, uzun boylu ve oldukça uzun yüzlüydüler; hepsi de kibar davranıyorlardı, ata iyi biniyorlardı ve hepsi de genç, enerjik kısraklara benziyorlardı.

Çok zevkli bir haftaydı. Bell kızlarının enerjileri öylesine fazlaydı ki, onlara ayak uydurmakta zorlanıyordum, fakat buna karşılık erkek kardeşlerin hepsine vurulmuştum. Eşcinsel olan Victor flört etmekte ustaydı. Bert, ata iyi biniyordu fakat kalite bakımından daha somut özellikleri vardı; Frick oldukça sessiz bir çocuktu ve müziğe düşkündü. Sanırım oğlanlar arasında kalbimi kaptırdığım kişi Frick'ti. Yıllar sonra Frick'in oğlu Guilford, Max ile birlikte yaptığımız arkeolojik Irak ve Suriye gezisine katılacaktı ve ben Guilford'a hâlâ oğlum gözüyle bakarım.

Bell'lerin evindeki en etkili kişi, yıllardır dul olan anne Bayan Bell'di. Bu kadında Kraliçe Victoria'yı anımsatan bazı izler vardı; kısa boylu, kır saçlı, sakin görünüşlüydü, ama çok otoriterdi, aileyi kayıtsız şartsız bir otoriteyle yönetiyordu ve her zaman sanki hükümdar ailesinin bir üyesiymiş gibi muamele görüyordu.

Çeşitli hizmetkârlar, istasyon görevlileri, uşak ve hizmetçilerin çoğu melezdi, aralarında sadece birkaç tane safkan Aborjin vardı. Bell kardeşlerin en küçüğü Aileen Bell, hemen ilk günün sabahı bana, "Susan'ı görmen gerek," dedi. Ona, Susan'ın kim olduğunu sorunca, "Oh, Siyahlardan biri işte," diye cevap verdi. Onlardan her zaman "Siyahlar" diye söz ediliyordu. "Siyahlardan biri ama o safkan ve de harika taklit yapar." Derken, iki büklüm olmuş, yaşlı bir Aborjin yanımıza geldi. Nasıl Bayan Bell, kendi çevresinde bir kraliçe gibi davranıyorsa, bu kadın da kendi çevresinde bir kraliçeydi. Susan, benim için kızların, oğlanların, çocukların ve atların taklitlerini yaptı; o doğuştan taklitçiydi ve gösterisini sergilemekten çok hoşlanıyordu. Aynı zamanda şarkı da söylüyordu, ama garip, detone seslerle.

Aileen, "Ee, hadi bakalım Susan şimdi de annemin tavuklara bakmaya gidişini yap," dedi. Fakat Susan başını iki yana salladı, Aileen de bunun üzerine şöyle dedi: "Susan asla annemin taklidini yapmaz. Bunun saygısızca olacağını ve onun da asla böyle bir şeyi yapamayacağını söylüyor."

Aileen'in birkaç kangurusu ve Avustralya'nın vallabi adıyla bilinen küçük kangurusu vardı. Ayrıca bir sürü köpeği ve tabii atları vardı. Bell kardeşler ata binmem için ısrar ettiler, fakat Devon'daki amatörce avlanma maceralarımla bir binici sayılamayacağımı düşündüm. Dahası ya bir kaza olursa ve ata zarar verirsem diye başkalarının atlarına binmekten kaçınıyordum. Bunun üzerine Bell'ler de ısrar etmekten vazgeçtiler ve her yere arabayla gitmeye başladık. Hayvan sürülerini çevrenizde görmeniz çok heyecan vericidir. Bell'ler sanırım Queensland'in çok büyük bir bölümüne sahiptiler ve Aileen, eğer zamanımız olsaymış beni diğerlerinden çok daha vahşi ve ilkel olan Kuzey İstasyonu'na götürmek istiyormuş. Bell kızları hiç susmak bilmiyor, sürekli konuşuyorlardı. Kızlar, erkek kardeşlerine hayrandılar ve benim hiç de alışık olmadığım bir şekilde kardeşlerine açık açık sanki birer kahramanmışlar gibi tapıyorlardı. Bell'ler sürekli çeşitli istasyonlara, arkadaşlarına, Sydney'e, yarışlara gidiyorlar ve aralarında "kupon" diye tanımladıkları çeşitli genç erkeklerle flört ediyorlardı, sanırım şu kupon tanımlaması, savaştan kalma bir sözcüktü.

Sonunda Archie ile Belcher geri döndüler, yorgunluktan bitkin haldeydiler. Alışılmışın dışında bazı eğlencelerle dolu neşeli ve kaygısız bir hafta sonu geçirdik. Eğlencelerimizden biri de küçük bir trenle gezmekti, yolun birkaç millik bir bölümünde treni benim kullanmama izin verdiler. Trende bir grup Avustralyalı İşçi Partisi'nin milletvekili vardı. Eğlenceli bir öğle yemeği davetinden dönüyorlardı ve hepsi içkiliydi; bu insanlar sırayla treni çalıştırmak isteyince ölüm tehlikesi geçirdik, çünkü tren inanılmaz bir hızla gidiyordu.

Dostlarımızla üzülerek veda ettik ya da büyük bir bölümüne diyelim, çünkü bir grup bizimle Sydney'e kadar gelecekti. Mavi Dağlar'ı şöyle görür gibi olduk ve yine manzaranın renkleri beni büyüledi, çünkü daha önce kır manzarasının renklendiğine hiç tanık olmamıştım. Uzakta tepeler gerçekten mavi gibi görünüyorlardı, kobalt mavisi, yani benim dağlara yakıştırdığım kurşuni mavi renk değil. Dağlar sanki az önce bir resim kâğıdına, kişinin boya kutusundan çıkan renklerle boyanmış gibiydiler.

İngiliz ekibi için Avustralya oldukça yorucu geçmişti. Her gün konuşmalar yapılıyor; öğlen, akşam yemekleri, davetler farklı yerler arasında uzun yolculuklar yapılıyordu. Ben artık Belcher'in konuşmalarını ezberlemiştim. Belcher konuşma yapmakta ustaydı, her şeyi sanki o dakikada aklına gelmiş gibi söyleyebiliyordu. Archie de ihtiyatlılığı ve mali konulardaki bilgeliğiyle Belcher'in tam tersiydi. Yolculuğun ilk bölümlerinde, sanırım Güney Afrika'da, Archie'den İngiltere Merkez Bankası'nın yöneticisi diye söz edilmişti. Kocamın bu konuda hiçbir açıklama yapmadığı için o İngiltere Merkez Bankası'nın yöneticisi olarak kaldı.

Avustralya'dan sonra Tazmanya'ya gittik, Launceston'dan yola çıkıp Hobart'a ulaşmıştık. Hobart, koyu mavi denizi, limanı, çiçekleri, ağaçları ve fundalıklarıyla inanılmayacak derecede güzeldi. Bir gün geri dönüp orada yaşamaya karar verdim.

Hobart'tan sonra Yeni Zelanda'ya gittik. O yolculuğu çok iyi hatırlıyorum, çünkü hepimizin Suçekici adını verdiğimiz adamın eline düştük. Yiyeceklerin suyunu çekmenin çok moda olduğu günlerdeydik. Bu adam, yiyeceklere sadece sularını nasıl çekeceğine karar vermek için bakıyordu

ve her yemekte onun sofrasından tabaklar dolusu yemek bizim masaya gönderiliyor, adam bu örnekleri tatmamız için bize yalvarıyordu. Suyu çekilmiş havuçlar, erikler. Aklınıza ne gelirse bir sürü yiyecek tadıyorduk. Bunların hepsinin de kesinlikle hiç tadı yoktu.

Belcher, "Adamın şu suyu çekilmiş yiyeceklerinden biraz daha yermiş numarası yapmak zorunda kalırsam, çıldıracağım," dedi. Fakat Suçekici zengin ve güçlü olduğu, ayrıca İngiliz İmparatorluğu Sergisi'ne çok büyük katkılarda bulunduğu için Belcher de duygularını kontrol edip suyu çekilmiş havuç ve patateslerle tabağında oynayıp duruyordu.

Artık birlikte seyahat etmenin ilk hoşluklarından eser kalmamıştı. Çok iyi bir sofra arkadaşı saydığımız Belcher, artık bizim dostumuz değildi. Adam, aksi, sıkıcı, kabadayı kılıklı, düşüncesiz ve küçük meselelerde olay yaratan biri olup çıkmıştı. Örneğin; beni sürekli beyaz pamuklu çorap ya da başka bazı iç giyim malzemeleri satın almaya gönderiyordu, ama onun için satın aldıklarımın parasını bir kez olsun bana ödememişti.

Eğer herhangi bir şey onu öfkelendirmişse onunla anlaşmak öylesine zorlaşıyordu ki, insan bu adamdan nefret ediyordu. Belcher tamamen şımarık ve yaramaz bir çocuk gibi davranıyordu. Bizim elimizi böğrümüzde bırakan şey de Belcher'in öfkesi geçtikten sonra birdenbire neşeli, kibar ve büyüleyici biri olup çıkmasıydı. Biz de dişlerimizi gıcırdattığımızı unutup onunla yeniden güzel bir hava içinde dost oluyorduk. Onun ne zaman öfkeleneceğini insan her zaman anlayabiliyordu, çünkü adam yavaş yavaş şişmeye başlıyor yüzü hindi gıdısı gibi kıpkırmızı kesiliyordu. Ondan sonra da herkese saldırmaya başlıyordu. Belcher'in ruh hali iyi olduğu zamanlar, dağarcığında bulunan çok sayıdaki aslan hikâyelerini anlatıyordu.

Ben hâlâ Yeni Zelanda'nın gördüğüm ülkelerin en güzeli olduğu kanısındayım. Olağanüstü bir manzaraya sahipti. Harika bir günde Wellington'a gittik; yerli halktan öğrendiğim kadarıyla öyle güzel günlere pek ender rastlanıyordu. Nelson'a gittik, daha sonra Buller Vadisi'nden ve Kawarau Vadisi'nden geçerek, South Island'a ulaştık. Gezdiğimiz her yerde doğa muhteşemdi. O zaman bir gün oraya geri geleceğime, ilkbaharda yani, bizimkinde değil de onların ilkbaharında geri geleceğime yemin ettim; orada

çiçeklerin güzelliğinin tadını çıkaracaktım: altın sarısı ve kırmızı çiçekler. Bunu asla yapamadım. Çünkü hayatımın büyük bir bölümünde Yeni Zelanda çok uzaklardaydı. Şimdi uçak yolculukları sayesinde iki üç günlük bir yolculuk yeterli, fakat benim de yolculuk yapma günlerim sona erdi.

Belcher, Yeni Zelanda'ya geri döndüğü için hayatından memnundu. Adamın, orada pek çok arkadaşı vardı ve okullu bir çocuk gibi mutluydu. Archie ile Honolulu'ya gitmek üzere yola çıkarken bizi iyi dileklerle uğurladı ve iyi eğlenmemiz için ısrar etti. Yapılacak işi olmadığı, uydurma meraklarla vakit öldürmek zorunda kalmadığı ve de huysuz meslektaşına katlanmak zorunda olmadığı için burası Archie'ye göre cennetin ta kendisiydi. Fiji ve diğer adalarda mola vererek keyfimize göre güzel bir yolculuk yaptık ve sonunda Honolulu'ya vardık. Burası sayısız otelleri, yolları ve arabalarıyla bizim tahmin ettiğimizden çok daha gösterişli ve gelişmişti. Sabahın erken bir saatinde otelimize ulaştık ve pencereden denizde sörf yapanları görür görmez hemen aşağıya indik, sörf tahtalarımızı kiralayıp kendimizi denize attık. Kuşkusuz biz kelimenin tam anlamıyla iki çaylaktık. O gün sörf yapmak için kötü bir gündü -sadece ustaların suya girdiği günlerden biri- fakat biz Güney Afrika'da sörf yapmıştık ve de bu sporla ilgili her şeyi bildiğimizi sanıyorduk. Ama bu spor, Honolulu'da çok farklıydı. Örneğin; sörf tahtanız kocaman bir tahta parçası, neredeyse kaldırılamayacak kadar ağır. Tahtanın üzerine yüzükoyun yatıp ellerinizi ağır ağır kürek gibi çalıştırarak resiflere doğru gidiyorsunuz, ki bu bana bir mil kadar uzaktaymış gibi geldi. Oraya varınca da ayağa kalkıp sizi denizden kıyıya götürecek uygun dalganın gelmesini bekliyorsunuz. Bu göründüğü kadar kolay değil. Öncelikle, uygun dalgayı geldiği zaman fark etmeniz gerekir, daha da önemlisi gelenin yanlış dalga olduğunu anlamanız, çünkü eğer o yanlış dalga sizi yakalar ve dibe çekerse, Tanrı yardımcınız olsun.

Ben Archie kadar iyi bir yüzücü değildim, bu nedenle benim resife varmam daha uzun sürdü. Artık Archie'yi de göremiyordum, fakat onun da diğerleri gibi umursamaz bir tavırla kıyıya doğru gittiğini farz ediyordum. Bu nedenle sörfümün üzerinde ayağa kalkıp bir dalga beklemeye başla-

dım. Dalga geldi. Bu yanlış dalgaydı. Hemen bir anda sörf tahtam bir yana ben bir yana savrulduk. Dalga beni dibe çekerken vücudumun tam ortasına ağır bir darbe yedim. Tekrar suyun yüzüne çıktığımda nefes almaya çalışırken belki bir litreden fazla tuzlu su yuttum, o sırada sörf tahtamın yarım mil kadar ileride kıyıya doğru su üzerinde yüzdüğünü gördüm. Ben de sörf tahtamın arkasından zorlu bir yüzme maratonuna giriştim. Sörf tahtamı bana genç bir Amerikalı getirdi ve şöyle dedi: "Bakın, kardeşim, sizin yerinizde olsam, bugün sörf yapmaya çıkmazdım. Böyle bir şeye kalkışırsanız sonunuz kötü olabilir. Şimdi şu tahtayı alın ve doğruca kıyıya gidin." Delikanlının nasihatına uydum.

Çok geçmeden Archie de yanıma geldi. O da sörf tahtasından ayrı düşmüştü. Ama benden daha iyi yüzücü olduğu için tahtasını çabuk yakalayabilmişti. Bir iki denemeden sonra iyi bir fırsat yakalamıştı. İkimiz de yara bere içindeydik ve de yorgunluktan bitkin düşmüştük. Sörf tahtalarımızı geri verip kumsala kadar sürüne sürüne gittik, sonra doğruca odalarımıza çıktık ve bitkin bir halde kendimizi yataklarımıza attık. Yaklaşık dört saat kadar uyuduk fakat uyandığımız zaman da hâlâ yorgunduk. Archie'ye kuşkuyla: "Herhalde sörf yapmak çok zevkli bir spor olsa gerek," dedim. Sonra içimi çekerek, "Keşke şimdi Muizenberg'de olsaydım," diye mırıldandım.

İkinci kez suya girdiğimde bir felaket yaşadım. Beni omuzlarımdan ayak bileklerime kadar örten o güzelim ipekli deniz elbisem dalgaların etkisiyle yırtılıp benden uzaklaştı. Neredeyse çırılçıplak bir halde kıyıda kullandığım örtüye uzandım. Sonra da hemen otelin mağazasına gidip çok şık, zümrüt yeşili yün deniz elbisesi satın aldım, bu benim hayatıma zevk katan en güzel giyecekti ve bana da çok yakışmıştı. Archie de bu kıyafetin yakıştığını söyledi.

Lüks otelde tam dört gün kaldık, sonra da daha ucuz başka bir otel aradık. Sonunda yolun öbür tarafında küçük bir köşk kiraladık. Kira otelin ücretinden yarı yarıya daha ucuzdu. Günlerimiz kumsalda ve sörf yaparak geçiyordu; yavaş yavaş da sörfte ustalaşmaya başlamıştık, yani biz Avrupalılara göre. Ayaklarımız mercanların üzerinde yürümekten hep yarılmıştı, sonunda kendimize bilekten bağlı deri botlar satın aldık.

Sörf yapmaya başladıktan sonra, ilk günlerin pek iyi gittiğini söyleyemem -oldukça zor bir spordu- fakat ara sıra da çok zevkli dakikalar yaşıyorduk. Çok geçmeden bu işin püf noktalarını da öğrendik. Yani hiç değilse ben öğrendim; Archie, genellikle kendi olanaklarıyla resife kadar gidiyordu. Pek çok kişi de Hawaii'li genç çocuklardan yardım alıyordu. Size yardımcı olan delikanlı, "Haydi, hanımım," diye bağırdığı zaman sörf tahtanızla birlikte suları yara yara ilerliyordunuz. Hem de saatte belki iki yüz mile varan bir hızla o uzaktaki raftan kıyıya gelinceye kadar ilerlemek sonra da yumuşak dalgalarla kumsala yaklaşmak. Bu, benim tattığım en müthiş fiziksel zevklerden biridir. Sörf tahtasının üzerinde dengemi koruyup, ayakta kumsala ulaşınca büyük bir zafer anı yaşarsınız.

Biz başka bir konuda da acemiliğimizi kanıtladık ve bunun sonucu kötü oldu. Güneşin gücünü çok hafife almıştık. Su içinde ıslak olduğumuz için güneşin bize neler yapabileceğini düşünememiştik. Sörf yapmak isteyen bir kişi, kuşkusuz sabah erkenden ya da akşama doğru sörf yapmaya gitmeli, fakat biz pek mutlu ve kendimizden emin bir hava içinde gün ortasında sörf yapmaya gidiyorduk -biz iki avanaktan da bu beklenirdi- ve de sonuç çok geçmeden belli oldu. Sabaha kadar acılar içinde kıvrandık. Sırtımızın ve omuzlarımızın yanması, son olarak da vücudumuzun kocaman kocaman su toplamış kabarcıklarla dolması da işin cabasıydı. İnsan, gece elbisesiyle akşam yemeği için salona inmeye utanıyordu. Omuzlarımı parlak renkte bir eşarp ile örttüm. Archie işi serseriliğe vurup pijamasıyla kumsala inmişti, ben de omuzlarımı ve kollarımı gizlemek için bir çeşit gömlek giydim. Böylece güneş altında oturduk, ama onun yakan ışınlarından korunduk, bu üstümüzdeki fazlalıkları sadece suya girerken çıkardık. Fakat o zamana dek zaten olan olmuştu ve de omuzlarımın iyileşmesi uzun zaman aldı. İnsanın bir elini kaldırıp kocaman ölü bir deriyi soyması çok aşağılayıcı bir durum.

Bizim küçük Şale bungalovumuz muz ağaçlarıyla çevriliydi, fakat ananaslar gibi muzlar da biraz da düş kırıklığı yaratıyordu. Canım muz istediği zaman elimi uzatıp ağaçtan bir muz koparıp yemeyi düşlemiştim. Fakat Honolulu'da muzlara böyle bir uygulama yapılmaz. Bu meyveler halk

için ciddi bir gelir kaynağıdır ve meyveler daha yeşil renkteyken ağaçtan kesilirler. Ama yine de muzu ağaçtan koparıp yiyemeseniz de bu meyvenin hiç bilmediğiniz değişik türlerini tadabilirsiniz. Honolulu'da yaklaşık on çeşit muz vardı. Kırmızı muzlar, büyük muzlar, dondurma muzları adı verilen küçük muzlar, pişirilecek muzlar ve diğerleri. Elma muzlarının tadı ise bambaşkaydı sanırım. Bu kadar çeşit arasında insan hangisini seçeceğine kolay karar veremiyor sanırım.

Hawaii'liler de biraz düş kırıklığına uğrattılar. Ben, onları harika birer güzellik simgesi olarak düşünmüştüm. Başlangıçta kızların hepsinin vücutlarına sürdükleri kakaoyağının kokusuyla biraz irkilmiştim, üstelik bu kızların çoğu hiç de güzel değildi. Tabaklara tepeleme doldurulan sıcak et yemekleri de insanın orada bulmayı hayal ettiği yemeklerden çok farklıydı. Ben, Polinezya'lıların genelde çok lezzetli değişik meyvelerle beslendiklerini düşünürdüm. Bu insanların buharda pişirilmiş sığır etine bu kadar düşkün olmaları beni şaşırttı.

Tatilimizin sonuna geliyorduk ve işe geri dönmek zorunda olduğumuzu aklımıza getirdikçe derin derin içimizi çekiyorduk. Aynı zamanda maddi durumumuzdan da endişe duymaya başlamıştık. Honolulu'da hayatın bu kadar pahalı olduğunu bilmiyorduk. Burada yediğiniz ya da içtiğiniz her şey sizin düşündüğünüzden üç misli daha pahalıydı. Sörf tahtasını kiralamak, yardımcı çocuğa ücret ödemek, kısacası her şey için para gerekliydi. O güne kadar iyi idare etmiştik, fakat artık gelecek için biraz endişelenme zamanının geldiği kafamızı meşgul ediyordu. Daha Kanada'yı fethedecektik ve de Archie'nin 1000 sterlini hızla eriyordu. Deniz yolculuklarının parası önceden ödenmişti, bu bakımdan endişelenmemize gerek yoktu ve ben; Kanada'ya gidebilirdim, İngiltere'ye de dönebilirdim. Fakat Kanada turu sırasında benim yiyecek masrafım olacaktı. Bunu nasıl karşılayacaktım? Ancak biz bütün bu endişeleri aklımızdan çıkarıp hazır daha imkânımız varken, umutsuzcasına sörf yapmayı sürdürdük. Hem de çok büyük bir umursamazlık içinde.

Bir süreden beri boynumda ve omuzlarımda ağrı hissediyordum ve her sabah saat beşe doğru sağ kolumdaki ve omzumdaki dayanılmaz ağrılarla

uykudan uyanıyordum. O zaman daha bilmiyordum, ama ben sinir iltihabı yüzünden acı çekiyormuşum. Eğer bir parça aklım olsaydı, hemen o kolumu kullanmaktan vazgeçer, sörf yapmaya da son verirdim, fakat ben böyle bir şeyi hiç aklıma getirmedim. Tatilin bitmesine sadece üç gün kalmıştı ve ben de bu sürenin bir saniyesini bile boşa harcamak istemiyordum. Sörf yaptım, tahtamın üzerinde ayakta durdum ve cesaretimi sonuna kadar kullandım. Artık ağrılarım yüzünden geceleri hiç uyuyamıyordum. Ama yine de iyimserliği elden bırakmadım, Honolulu'dan ayrılır ayrılmaz ağrılarımın dineceğini acı çekmekten kurtulacağımı düşündüm. Meğer ne kadar yanılmışım. Sinir iltihabı geçmiyordu ve tam üç dört hafta dayanılmaz ağrılar çektim.

Tekrar karşılaştığımız zaman Belcher hiç de iyilik yapmış biri gibi davranmadı. Tatilimiz yüzünden bizi haşlayıp durdu. Artık biraz da çalışmalıymışız, Belcher öyle dedi. "Onca zaman hiçbir şey yapmadan öyle aylak aylak dolaşmak olacak şey mi? Aman Tanrım... Bu iş öyle bir şekle girdi ki, insanlara hiçbir iş yapmamalarının karşılığında para ödeniyor!" Belcher, bu arada kendisinin de Yeni Zelanda'da iyi vakit geçirdiğinden ve arkadaşlarından ayrıldığı için üzüldüğünden hiç bahsetmedi.

Sürekli ağrı çektiğim için bir doktora gittim. Ama onun bana bir faydası olmadı. Sadece ağrılarım çok arttığı zaman kollarıma sürmem için yağlı bir merhem verdi. Fakat bu ilaç da kırmızıbiber gibi derimi yakmıştı. Artık çok kötü durumdaydım. Sürekli ağrı çekmek insanın moralini de bozuyor. Ağrılar, her sabah erkenden başlıyordu. Yürümek ağrılara dayanmayı biraz daha kolaylaştırdığı için yataktan kalkıp geziniyordum. Ağrılar bir iki saat kesilir gibi oluyor, sonra daha da şiddetlenerek tekrar başlıyordu.

Bu ağrılar hiç değilse, bizim giderek artan parasal sorunlarımızı aklımdan çıkarabiliyordu. Artık gerçekten sıfırı tüketmek üzereydik. Archie'nin 1000 sterlini bitmek üzereydi ve para almak için daha üç haftamız vardı. Sonunda yapılacak tek şeyin Nova Scotia ve Labrador'a gitmek yerine paramız biter bitmez benim New York'a gitmemi kararlaştırdık. Archie ile Belcher, gümüş tilki endüstrisinin satış imkânlarını araştırırlarken ben de Cassie Teyze'min ya da May'in yanında kalacaktım.

Buna rağmen işler hiç de kolay değildi. Ben otelde kalabilirdim fakat yemekler çok pahalıydı. Ama her şeye rağmen iyi bir plan yaptım: Öğle yemeği yerine sabah kahvaltısı yapacaktım. Kahvaltı ücreti bir dolardı, o tarihte İngiliz parasıyla dört şilin ediyordu. İşte lokantada kahvaltı edecektim, kahvaltı mönüsünde yer alan yiyeceklerin hepsinden getirtecektim. Kahvaltı mönüsü bayağı zengindi. Bu çok hesaplı bir uygulamaydı. Greyfurt, hatta bazen papaya gibi egzotik meyve bile yiyebiliyordum. Domuz pastırmalı yumurta, çavdar unundan yapılma kekler, akağaç şurubuna yatırılmış gözlemeler ve daha birçok yiyecek vardı. Bunların hepsinden canım istediği kadar yiyebiliyordum. Kahvaltı sofrasından kalktıktan sonra kendimi içi tıka basa doldurulmuş bir boa yılanı gibi hissediyordum. Ama akşam yemeğine kadar sabah yediklerimle idare etmek zorundaydım.

Dominyonlar'da kaldığımız süre boyunca bize pek çok hediye verilmişti: Rosalind için üzerinde hayvan resimleri bulunan çok hoş mavi bir kilim, ben bunu bebek odasına sermek için sabırsızlanıyordum ve daha başka hediyeler de vardı; atkılar, kilim... Bu hediyelerin arasında Yeni Zelanda'dan kocaman bir kavanoz içinde et ekstresi de vardı. Kavanozu yanımızda getirmiştik ve şimdi de ben, Tanrı'ya şükür bunu getirdiğim için seviniyordum, çünkü açlıktan ölmemek için o kavanozun içindekilere muhtaç olduğumu biliyordum. O meyvelerin sebzelerin suyunu alan adama biraz daha fazla ilgi gösterip oradan bol miktarda susuz sebze ve meyve almadığımız için hayıflanıyordum.

Archie ile Belcher ticaret odasının yemeklerine ya da başka resmi davetlere katılmak için otelden ayrıldıkları zaman ben yatağıma yatıp çanı çalıyor ve de kendimi iyi hissetmediğimi söyleyerek, sindirim sorunum için bir çaydanlık dolusu sıcak su getirmelerini rica ediyordum. Sıcak su gelince içine bir miktar et ekstresi koyup karıştırdıktan sonra içiyordum. Bu açlığımı bastırıp sabaha kadar dayanmamı sağlıyordu. Bu harika kavanoz beni on gün kadar idare ederdi. Tabii bazen beni de öğle yemeklerine ya da gece ziyafetlerine çağırıyorlardı. O günler, sevinçten yerimde duramıyordum. Winnipeg'de de özellikle şansım yaver gitti, çünkü sivil üst düzey yöneticilerden birinin kızı, otelde ziyaretime geldi ve beni çok pahalı bir otel-

de öğle yemeğine götürdü. Muhteşem bir yemekti bu. Bana ikram edilen yemeklerin hepsini yedim. Davet sahibi, çok az yemek yiyordu. Onun benim iştahım hakkında ne düşündüğünü bilemiyorum.

Sanırım Archie ile Belcher, tahıl ambarlarını ziyaret etmek için Winnipeg'e gitmişlerdi. Hiç şüphesiz sinüzit sorunu olan birinin tahıl ambarlarının yanına yaklaşmaması gerektiğini bilmeliydik, fakat bu ikimizin de aklına gelmedi. O gün Archie, geri döndüğünde gözlerinden yaşlar boşanıyordu, o kadar hasta görünüyordu ki çok endişelendim. Kocam ertesi gün ancak Toronto'ya kadar gidebildi, oraya varınca da yatağa düştü, tura devam etmesine imkân yoktu.

Tabii Belcher, çok öfkelenmişti. Archie'ye hiç anlayış göstermedi. Kocamın, onu yarı yolda bıraktığını söyledi. Archie genç ve güçlüydü, bu şekilde yatağa düşmesi çok saçmaydı. Evet, Archie'nin ateşinin yüksek olduğunu o da biliyordu. Sağlık durumu bu kadar kötüyken asla yola çıkmaması gerekirmiş. Belcher şimdi her işi tek başına yapmak zorundaydı. Herkesin bildiği gibi Bates'ten fayda yoktu. Sadece giyecekleri kaldırmayı becerebiliyordu, bunu yaparken bile hata yapıyordu. Bates pantolonları doğru katlamayı bile beceremiyordu, sersem budala...

Otelin tavsiye ettiği doktoru çağırdım, doktor da Archie'nin akciğerlerinde kan toplandığını ve yataktan çıkmaması gerektiğini söyledi. En az bir hafta hiçbir iş yapamayacaktı. Öfkeden çılgına dönen Belcher çıkıp gitti. Beni de büyük, kişiliksiz bir otelde, kendini kaybetme derecesine gelmiş bir hastayla neredeyse beş parasız bırakmıştı. Archie'nin ateşi çok yüksekti, bu yetmiyormuş gibi bir de kurdeşen olmuştu. Vücudu tepeden tırnağa sivilcelerle kaplıydı, zavallıcık ateşinin yüksek oluşundan etkilendiği kadar kurdeşinin verdiği sıkıntılardan da şikâyetçiydi.

Çok kötü bir zamandı bu; o günlerdeki çaresizliğimi ve yalnızlığımı unutabildiğim için de çok memnunum. Otelin yemekleri iyi değildi, ama ben çıkıp Archie'ye yatalak hastalar için hazırlanmış yiyeceklerden alıyordum: arpa suyu ve azıcık yulaf lapasından ibaretti bu yemek, Archie lapayı çok seviyordu. Zavallı Archie, ben kurdeşen yüzünden bu derece çıldırma noktasına gelen birini hiç görmemiştim. Onu karbonatlı suyla günde altı ye-

di kez siliyordum, bu onu biraz rahatlatıyordu. Üçüncü gün, doktor bir başka meslektaşının daha fikrinin alınmasını söyledi. Baykuş gibi iki adam, Archie'nin iki yanında durmuşlar, pek ciddi bir hava içinde başlarını iki yana sallayarak bunun çok ciddi bir vaka olduğunu söylüyorlardı. Eh, işte insan böyle şeyleri de atlatıyor. Bir sabah Archie'nin ateşi düştü, kurdeşen de artık onu eskisi kadar rahatsız etmiyordu, yani iyileşmek üzere olduğu kesindi. O sıralar ben de yeni doğmuş bir kedi yavrusu kadar çelimsiz ve zayıftım, sanırım yaşadığım endişeler beni bu hale getirmişti.

Dört beş gün sonra Archie biraz güçsüz olmasına rağmen sağlığına kavuşmuştu ve şu lanet Belcher ile tekrar bir araya geldik. Bundan sonra nereye gittiğimizi unuttum; muhtemelen Ottowa'ya gittik, ben orayı sevmiştim. Mevsim sonbahardı, Akçaağaç Ormanları çok güzeldi. Biz özel bir evde orta yaşlı çok sevimli bir amiral ile birlikte kalıyorduk, adamın Alsas cinsi çok sevimli bir çoban köpeği vardı. Amiral, beni köpek arabasıyla akağaçlar arasında gezdiriyordu.

Ottawa'dan sonra Kayalık Dağlara, Louise Gölü'ne ve Banff'a gittik Louise Gölü uzun bir süre, benim o güne kadar gördüğüm en güzel yerdi; büyük, uzun mavi bir göl, iki tarafında alçak dağlar ve sonunda ise tepeleri karlı dağlar dikkat çekiyor. Banff'da iyi bir fırsat yakaladım. Sinir iltihabı bana hâlâ çok acı veriyordu, bir de sıcak sülfürlü kaplıcayı denemek istedim. Kaplıcada bir çeşit yüzme havuzu vardı ve havuzun sonunda kaynaktan akan sıcak sülfürlü su ile boynumu, sırtımı ve kollarımı yıkadım. Dördüncü günün sonunda bir daha yakalanmamak üzere sinir iltihabından kurtuldum. Tekrar ağrısız yaşamak insana inanılmaz bir zevk veriyordu.

Ve sonra Archie ile Montreal'e geldik. Burada yollarımız ayrılıyordu: Archie, Belcher ile gümüş tilki çiftliklerini görmeye gidecekti; ben de trenle güneye, New York'a gidecektim. Artık hiç param da kalmamıştı.

New York'ta beni sevgili Cassie Hala'm karşıladı. Halam, bana o kadar iyi davrandı ki anlatamam, çok tatlı ve müşfikti. Onun Riverside Drive'daki apartman dairesinde birlikte kaldık. Halam o sıralar herhalde enikonu yaşlanmış olmalıydı, seksene merdiven dayamıştı sanırım. Beni görümcesi Bayan Pierpont Morgan'ı ziyarete götürdü, orada Morgan ailesinin daha genç üye-

lerinden bazılarıyla tanıştım. Halam, beni ayrıca en iyi lokantalara götürüp güzel yemekler yedirdi. Halam, babamdan ve onun New York'taki hayatından uzun uzun söz etti. Orada çok mutlu günler geçirdim. Ziyaretimin son gününde ne yapmak istediğimi sordu. Ona, benim gerçekten çok en istediğim şeyin, bir kafeye gidip yemek yemek olduğunu söyledim. İngiltere'de henüz kafe diye bir kavram yoktu. Fakat ben New York'ta onlarla ilgili bazı haberler okumuştum ve bir kafeye gidebilmeyi çok istiyordum. Cassie Hala bunun gerçekten çok olağandışı bir istek olduğunu belirtti. Birinin kafeye gitmek isteyeceğini aklı almıyordu, fakat beni memnun etmeyi çok istediği için birlikte bir kafeye gitmeyi göze aldı. Halam, kendisinin de ilk kez bir kafede yemek yiyeceğini söyledi. Tepsimi aldım, tezgâhtan beğendiğim yiyecekleri üzerine koydum ve bunun pek eğlenceli bir yeni tecrübe olduğunu düşündüm.

Derken Archie ile Belcher'in New York'a dönecekleri gün geldi çattı. Onların dönmelerine sevinmiştim, çünkü Cassie Hala'mın iyiliğine, konukseverliğine rağmen kendimi altın kafese kapatılmış bir kuş gibi hissediyordum. Cassie Hala, benim tek başıma sokağa çıkıp bir yere gitmeme izin vermeyi aklından bile geçirmiyordu. Londra'da dilediğim gibi dolaştığım için bu durum bana pek olağandışı geldi ve de huzursuz oldum.

"Peki ama neden, Cassie Hala?"

"Şey, New York'u bilmeyen senin gibi genç ve güzel bir kadının başına buralarda neler gelebileceğini tahmin bile edemezsin."

Ben hiçbir şey olmaz, diye halama güvence vermeye çalıştım fakat o şoförlü arabayla gidebileceğimi ya da kendisinin bana eşlik edebileceğini söyledi ve kararından da vazgeçmedi. Üç dört saat ortadan kaybolmayı denemek istedim, ama halamın çok endişeleneceğini düşünerek bundan vazgeçtim. Yakın bir gelecekte Londra'ya kavuşup orada canımın istediği gibi kapıdan çıkıp gezebileceğimi düşünerek sabırsızlanıyordum.

Archie ile Belcher, New York'ta bir gece kaldılar ve ertesi gün de İngiltere'ye dönüş yolculuğu için *Berengaria* gemisine bindik. Tekrar denize açılmaktan hoşlandığımı söyleyemem, fakat bu kez deniz tutması pek şiddetli olmadı. Ancak havanın sertleşmesi de oldukça kötü bir zamana rastladı, çünkü gemide bir briç turnuvasına katılmıştık ve Belcher özellikle de

benim ona eşlik etmemi istiyordu. Ben buna karşı çıktım, çünkü Belcher iyi bir oyuncuydu, kaybetmeye hiç tahammülü yoktu, hemen huysuzlaşıyordu. Ama nasıl olsa yakında bu adamdan kurtulacaktım; bu nedenle şu turnuvaya da onunla katılmayı kabul ettim. Hiç beklenmedik bir zamanda turnuvanın sonuna geliverdik. İşte o da rüzgârın şiddetlendiği ve geminin sallanmaya başladığı gündü. Oyunu bırakmayı göze alamadım, ama içimden de oyun masasına kusmamak için dua ediyordum. Kâğıtlar karıştırıldı ve artık son el olacağına inandığımız oyuna başladık ve hemen arkasından Belcher korkunç bir homurdanmayla kartlarını masaya fırlattı.

Belcher, "Bu oyunu oynamamın hiç yararı yok," dedi. "Gerçekten hiç yararı yok." Adam öfke içinde homurdanıp duruyordu. Sanırım iki kart daha seçerse, oyunu rakiplerimize bırakmak zorunda kalacaktık. Fakat bu arada ben de destede ne kadar iyi kart varsa hepsini toplamıştım, acemice oynuyordum. Neyse ki elimdeki kartlar iyiydi. Kaybetmeme imkân yoktu. Deniz tuttuğu için kendimi kötü hissediyordum, o yüzden yanlış kartı alıp, elimdeki kozların neler olduğunu unutuyordum, kısaca ne kadar aptallık varsa hepsini yapıyordum; fakat elim çok çok iyiydi. Turnuvanın kazananları biz olduk. Sonra da ben İngiltere'ye varıncaya kadar inim inim inlemek için kamarama çekildim.

Bu arada o yılın maceralarına bir dipnot eklemek istiyorum, yani Belcher ile bir daha konuşmamak konusunda ettiğimiz yemini tutmadığımızı belirtmeliyim. Sanırım bunları okuyan herkes beni anlayacaktır. İnsanın, bir başkasına duyduğu büyük öfke, stresli dönem sona erince buhar olup kaybolur. Belki çok şaşırtıcı bir şey ama, biz zamanla Belcher'i sevdiğimizi, onun varlığından hoşlandığımızı anladık. Birçok kereler Belcher bizimle, biz de onunla akşam yemeği yedik. Dünya turunda yaşadığımız çeşitli olayları birlikte andık, ona ara sıra, "Sen de gerçekten bize çok kaba davrandın," dedik.

Belcher, "Evet, sanırım öyle oldu," dedi. "Biliyorsunuz işte, ben böyleyim." Elini havada salladı. "Neyse beni zıvanadan çıkaracak pek çok şeyle karşılaştım. Oo, yoo, siz ikiniz değil. Siz, beni pek endişelendirmediniz, sadece Archie'nin aptallık edip hastalanması dışında. İşleri onsuz yapmak zorunda kaldığım zaman, yani o on beş günlük sürede, ben bitmiştim. Şu burnuna ve

sinüzitine bir şeyler yaptıramaz mısın? Bu sinüzit belasıyla yaşamayı sürdürmenin ne yararı var, onu bir türlü anlayamadım. Ben buna katlanamazdım."

Belcher yolculuktan hiç beklenmedik bir şekilde nişanlanmış olarak döndü. Nişanlısı güzel bir kızdı. Avustralya'daki yöneticilerden birinin kızıydı ve Belcher'in bir süre sekreterliğini yapmıştı. Belcher en aşağı elli yaşlarındaydı, nişanlısı ise sanırım ancak on sekiz, on dokuz yaşlarındaydı. Neyse Belcher haberi bize birdenbire verdi: "Size bir haberim var. Ben Gladys ile evleniyorum." Ve Gladys ile evlendi. Bizim İngiltere'ye dönüşümüzden kısa bir süre sonra nişanlısı da gemiyle İngiltere'ye geldi. Belki garip gelecek, ama bu oldukça mutlu bir evlilik oldu, en azından birkaç yıl. Gladys uysal, iyi huylu bir kızdı. İngiltere'de yaşamaktan hoşlanıyordu ve o huysuz Blecher'i iyi idare etti. Boşanma işlemlerinin başladığını öğrendiğimiz zaman, aradan sanırım sekiz, on yıl geçmişti.

Belcher, "Gladys kendine beğeneceği tipte bir başka erkek buldu," diye durumu açıkladı. "Onu suçladığımı da söyleyemem. Gladys daha gençti ve tabii ben de ona göre oldukça yaşlı ve tamahkâr biriyim. Onunla arkadaş olarak kalacağız ve ona oldukça iyi bir nafaka vereceğim. Gladys iyi bir kız."

Blecher'e seyahatten döndükten sonra birlikte yediğimiz ilk yemekte, "Biliyor musun?" dedim. "Sen, bana şu beyaz çoraplar için hâlâ iki sterlin on sekiz şilin ve beş peni borçlusun."

Belcher, "Vay vay vay," dedi. "Gerçekten borçlu muyum? Bu parayı benden alacağını mı umuyorsun?"

"Hayır," dedim.

Belcher, "İyi bildin," diye karşılık verdi. "O parayı unut," Ve ikimiz de gülüştük.

İKİ

Hayat, gerçekte bir gemi gibi; yani geminin içinden söz ediyorum. Su geçirmeyen bölmeleri var. Birinden çıkarsınız, kapıları kapatırsınız ve kendinizi başka bir bölmede bulursunuz. Benim hayatım da Southamp-

ton'dan ayrılıp İngiltere'ye döndüğümüz güne kadar böyle bir bölmeydi. O zamandan beri seyahatle ilgili düşüncelerim hiç değişmedi. Bir hayattan çıkıp diğerine girersiniz. Siz yine kendinizsinizdir, ama farklı bir siz olursunuz. Yeni kişiliğiniz, karşınıza çıkan, sizi günlük hayatın kargaşası içine sokan nedenlerin engelinden etkilenmez: yazılması gereken mektuplar, ödenecek faturalar, yapılması gereken işler, dostları görmek, banyo edilmesi gereken filmler, hizmetçilerin dadıların yenilenmesi, satıcılarla ve kirli çamaşırlarla uğraşmak. Sizin seyahat hayatınız bir rüyanın özüdür. Bu normalin dışında bir şeydir, ama yine de siz onun içindesinizdir. Daha önce hiç görmediğiniz karakterler bu yeni dünyanın insanlarıdır ve muhtemelen onları bir daha görmeyeceksinizdir. Ara sıra vatan özlemi de duyulur, yalnızlık ve de çok sevdiğiniz kişilere duyulan özlem de işin içine girer; Rosalind, annem ve Madge. Ama siz Vikingler, Elizabeth döneminin maceralar dünyasına giren macera tutkunları gibisiniz ve ev, siz geri dönünceye kadar ev değildir.

Uzaklara gitmek heyecan vericiydi; geri dönmek harikaydı. Rosalind bize hak ettiğimiz şekilde hiç tanımadığı yabancılarmışız gibi davrandı. Bize soğuk soğuk bakarak, "Punkie Teyze'm nerede?" diye sordu. Ablam da bana Rosalind'in neler yemesine izin verildiğini, neler giyebileceğini, onun nasıl yetiştirilmesi gerektiğini sıralayarak intikamını aldı.

Tekrar bir araya gelip ilk anın mutluluğu geçtikten sonra pürüzler bir bir açıklandı. Jessie Swannell, annemle anlaşamadığı için işi bırakmıştı. Onun yerini bizim aramızda hep Guguk Kuşu, diye adlandırdığımız yaşlı dadı almıştı. Jessie Swannell hıçkıra hıçkıra ağlayarak evi terk etmeye hazırlandığı sırada yaşlı dadının bebek odasının kapısını sürekli açıp kapayarak "guguk, guguk" diye bağırması bu ismi almasına neden oldu sanırım. Rosalind bu gösteriyi hiç beğenmedi ve her seferinde avaz avaz haykırdı. Ancak kızım yeni bakıcısına da çok bağlanmıştı. Guguk doğuştan telaşlı ve de yeteneksizdi. Ancak yüreği sevgi doluydu, iyi biriydi; fakat her şeyi kaybeder, sürekli etraftaki eşyaları kırar ve öylesine aptalca sözler söylerdi ki bu sözlere inanmak insanın içinden gelmezdi. Rosalind bundan çok hoşlanıyordu. Sonunda onunla ilgili her şeyi kendisi yapmaya başladı.

Bebek odasından dadının, "Ay ay!" diye söylendiğini duyardım. "Sevgili küçüğüm saç fırçasını acaba nereye koydum? Şey, fırça nerede olabilir? Giyecek sepetinde mi?"

Rosalind, "Ben, sana o fırçayı bulurum, Dadıcık. Bak işte fırça senin yatağında," derdi.

"Ay ay, nasıl oldu da fırçayı oraya koydum?"

Rosalind, Guguk'un kaybettiği eşyaları buluyordu, onun yerine ortalığı topluyor ve birlikte sokağa çıktıkları zaman da dadıya arabasından talimatlar yağdırıyordu: "Şimdi karşıya geçmeyelim, Dadıcık, şimdi zamanı değil, bir otobüs geliyor... Yanlış yola saptın, Dadıcık. O dükkâna bu yoldan gidilmez." Bu sözler Guguk'un, "Ay ay, ben neden?... Kim bilir ne düşünüyordum da böyle yaptım..." gibi sözleriyle karşılık buluyordu.

Guguk'u dayanılması zor biri olarak gören kişiler ise sadece biz ikimizdik: yani Archie ile ben. Kadın hiç susmadan konuşmaya bayılıyordu. Ona karşılık yapılacak en iyi şey, kulaklarınızı kapatıp onu hiç dinlememekti, fakat ara sıra çılgına dönüp, kadına müdahale ediyorduk. Taksiyle Paddington'a giderken Guguk, sürekli gördüklerini sıralıyordu. "Bak, küçük sevgilim. Sen camdan dışarı bak. Şu büyük yeri görüyor musun? Orası Selfridges. Orası, yani Selfridges çok hoş bir yer. İstediğin her şeyi oradan satın alabilirsin."

Ben soğuk bir sesle, "Orası Harrods, dadı," diyordum.

"Ay ay ay, gerçekten öyle. Orası hep Harrods'dı öyle değil mi? Ne komik değil mi? Biz Harrods'ı çok iyi biliyoruz, öyle değil mi küçük sevgilim?"

Rosalind, "Ben oranın Harrods olduğunu biliyordum," diye cevap verirdi.

Şimdi düşünüyorum da dadı Guguk'un yetersizliği ve beceriksizliğine karşılık Rosalind'in becerikli bir çocuk olması tamamen dadı yüzündendi. Rosalind becerikli bir çocuk olmak zorundaydı. Birisinin çocuk odasında az da olsa bir düzen kurması gerekiyordu.

ÜÇ

Vatana geri dönmek, neşeli kavuşmalarla başlamıştı, fakat çok geçmeden gerçek çirkin yüzünü gösterdi. Hiç paramız yoktu. Archie'nin Bay Goldstein'ın yanında çalışması geçmişte kalmıştı, artık kocamın yerini başka bir genç adam almıştı. Tabii ben hâlâ büyükbabamdan kalan mirası alıyordum, fakat Archie, bu parayı kullanmak fikrinden hiç hoşlanmıyordu. Mutlaka bir iş bulmalıydı, hem de hiç zaman kaybetmeden. Çünkü kira, Guguk'un ücreti ve haftalık yapılan alışverişlerin faturaları gelmeye başlamıştı. İş bulmak da kolay değildi; hatta iş bulmak, savaşın hemen sonrasında olduğundan daha da zorlaşmıştı. Tanrı'ya şükür o sıkıntılı günlerin anılarının çoğu belleğimden silinmişti. Bunun mutsuz bir dönem olduğunu biliyorum, çünkü Archie mutsuzdu ve kocam mutsuzluğun hiç yakışmadığı kişilerden biriydi. Bunu kendisi de biliyordu. Evliliğimizin ilk günlerinde Archie'nin bana şöyle dediğini hatırlıyorum: "Unutma, işler kötüye giderse, benim bir faydam olmaz. Hastalıklarda işe yaramam, hasta insanları da sevmem ve insanların mutsuz ya da üzüntülü olmalarına da dayanamam."

Gözlerimiz açık, bile bile tehlikeyi göze almış, şansımızı denemek bizi memnun etmişti. Yapabileceğimiz tek şey, zevk alma döneminin sona erdiğini, artık ödemeler, endişeler, çaresizlikler döneminin başladığını kabul etmekti. Ben de Archie'ye hiç yardımım dokunamadığı için kendimi çok yetersiz hissediyordum. Bunlara birlikte göğüs gereceğimizi kendime tekrarlayıp duruyordum. Kocamın her gün huzursuz olacağını ya da kendini melankoliye kaptırıp iyice sessizleşeceğini daha başlangıçta kabullenmiştim. Neşeli görünmeye çalıştığımda bana durumun ciddiyetini hâlâ anlamamış olduğum söyleniyordu: "Numara yapmanın hiç yararı yok. Sen kendini nasıl bir maceraya attığını biliyordun!" Aslında yapabileceğim hiçbir şey doğru değildi.

Nihayet Archie, kararlı bir sesle, "Bak, senin yapmanı istediğim şey, yani bize yardımcı olacak tek şey, senin doğruca çıkıp gitmen."

"Doğruca çıkıp gideyim mi? Nereye?"

"O kadarını bilmiyorum. Punkie'ye git; seni ve Rosalind'i evinde konuk etmek onu sevindirecektir. Ya da istersen annene git."

"Ama Archie, ben senin yanında olmak istiyorum; bu sıkıntıları paylaşmak istiyorum... bunu yapamaz mıyız? Birlikte göğüs geremez miyiz? Benim yapabileceğim bir şey yok mu?"

Şimdi olsa, herhalde kocama şöyle derdim: "Ben kendime bir iş bulurum." Fakat 1923 yılında bunu düşünmek bile imkânsızdı. Savaş yıllarında WAAF'ler, WRAF(*)'ler ve WAAC(**)'ler ya da cephane fabrikaları ya da hastaneler vardı. Fakat bunlar geçici işlerdi; artık bürolarda ya da bakanlıklarda kadınlara iş yoktu. Dükkânlar da fazladan eleman bile vardı. Ancak Archie'yi yalnız bırakmamakta kararlıydım. Hiç değilse yemek pişirip ortalığı temizleyebilirdim. Artık hizmetçimiz yoktu. Sessizce Archie'nin yolundan çekilmiştim ki bu da ona yapılabilecek tek yardım sayılırdı.

Archie kentteki işyerlerini dolaştı durdu, elemana ihtiyacı olan şirketler hakkında bilgi sahibi bazı kişilerle görüştü. Sonunda bir iş buldu. Bu pek Archie'nin hoşlanacağı türde bir iş değildi, aslında ona iş veren firma hakkında da bazı endişeleri vardı; bu insanların çevrede sahtekâr olarak biliniyorlardı. Genellikle yasalara uygun davranıyor gibi görünseler de böyle şeyler hiç bilinmezdi ki. Archie, "Mesele şu," dedi. "Benim sorumlu durumuna gelmemek için çok dikkatli davranmam gerekiyor." Her neyse, bu da bir işti ve biraz para getiriyordu, dahası Archie'nin de morali düzelmeye başlamıştı. Hatta yaşadığı bazı günlük olayları komik bulmaya bile buluyordu.

Ben de eve biraz para girmesini sağlayabilmek için tek yapabileceğim şeyin kitap yazmak olduğunu bildiğimden oturup bir şeyler yazmaya karar verdim. Ben hâlâ yazarlığı bir meslek olarak düşünmüyordum. *The Sketch*'de yayınlanan hikâyeler beni cesaretlendirmişti. Bu şekilde gerçekten para kazanabilmiştim. Ancak o hikâyeler satın alınmış, ücretleri ödenmiş ve de o paralar artık çoktan harcanmıştı. Oturup yeni bir kitap yazmaya başladım.

(*) Women's Royal Air Force (Kraliyet Hava Kuvvetleri Kadınlar Birliği)

(**) Women's Army Auxilliary Corps (Kadınlar Ordusu Yedek Birliği)

Seyahate çıkmadan önce, Belcher'in Mill House adını verdiği evinde yemek yerken, bana bu evle ilgili bir kitap yazmam için ısrar etmişti. "Romanın adı *The Mystery of the Mill House* (Mill House'un Esrarı) olsun. Gerçekten çok hoş isim, sence de öyle değil mi?"

"Evet," dedim ve *The Mystery of the Mill House* ya da *Murder in the Mill House*(*) isminin gerçekten çok güzel olacağını düşündüm. Seyahate başladığımız zaman da Belcher, sık sık konuya değinmişti.

"Sakın unutma," dedi. "Eğer *The Mystery of the Mill House*'u yazarsan ben de romanın içinde olmalıyım."

"Seni o romana alabileceğimi sanmıyorum," dedim. "Ben gerçek insanlarla hiçbir şey yapamam. Romanlarımın kahramanlarını hayalimde yaratmalıyım."

Belcher, "Çok saçma," dedi. "Romandaki kişi tamamen bana benzemese de aldırmam, fakat ben hep bir detektif hikâyesinde yer almayı istemişimdir."

Belcher, bana ara sıra şöyle diyordu. "Şu senin kitabı yazmaya başladın mı? Kitapta ben de var mıyım?" Bir keresinde, iyice çileden çıktığım bir sırada, "Evet," dedim. "Kitapta sen de varsın. Sen kurbansın."

"Ne? Öldürülen gencin ben olduğumu mu söylüyorsun?"

Zevkle, "Evet," dedim.

Belcher, "Ben kurban olmak istemiyorum," dedi. "Zaten kurban olmayacağım kesin, katil olmakta ısrar ediyorum."

"Neden katil olmak istiyorsun?"

"Çünkü katil her zaman kitaptaki en ilginç karakterdir. Onun için de beni katil yapmak zorundasın, Agatha, anlıyor musun?"

"Senin katil olmak istediğini anlıyorum," dedim, sözcükleri dikkatle seçmeye özen gösterdim. Sonunda, zayıf bir anımda, Belcher'e katilin o olacağını vaat ettim.

Bu kitabı Güney Afrika'dayken kurgulamıştım ve bir detektif hikâyesinden daha çok gerilim roman gibi yazılacaktı. Olaylar Güney Afrika'da

(*) Mill House Cinayeti.

geçecekti. Biz oradayken ülkede bir çeşit devrim krizi yaşanıyordu ve ben de bazı yararlı bilgileri bir kenara not etmiştim. Romanımın kahramanı neşeli, macera meraklısı genç bir kadın olacaktı, kadın yetimdi ve macera aramaya çıkmıştı. Bir iki bölüm yazdıktan sonra Belcher'i yazmanın ne kadar zor olacağını düşündüm. Belcher'i taraf tutmadan yazamazdım ve onun bir salaktan başka bir şey olmadığını belirtemezdim. Ansızın aklıma bir fikir geldi. Kitap birinci şahsın ve değişimli olarak kadın kahramanın ağzından yazılmalıydı. Olup bitenleri kadın kahraman anne ve kötü adam Belcher anlatacaktı.

Archie'ye kuşku içinde, "Belcher'in kötü adam olmaktan hoşlanacağını sanmıyorum," dedim.

Archie, "Sen, ona kitabında bir unvan verirsen, sanırım bundan hoşlanacaktır," diye akıl verdi.

Böylece Belcher, Sir Eustace Pedler adıyla vaftiz edildi ve ben de şayet Sir Eustace Pedler'e hikâyesini kendi ağzından yazdırabilirsem karakter canlanmaya başlayacaktı. Tabii o Belcher değildi, fakat Belcher'in sık kullandığı cümleleri o da kullanıyordu ve Belcher'in hikâyelerinden bazılarını anlatıyordu. Bu adam da blöf yapmakta ustaydı ve blöfcülüğünün arkasında çılgın ve ilgi çekici bir karakter gizli olmalıydı. Çok geçmeden Belcher'i unuttum ve Sir Eustace Pedler, kalemi eline aldı. Sanırım bu, gerçek birini kullandığım ilk ve son kitap oldu ve romanın beğenildiğini sanmıyorum. Belcher kitapta canlanmadı, ama Sir Eustace Pedler canlandı. Birdenbire bu kitabı yazmanın eğlenceli olmaya başladığını fark ettim. Sadece Bodley Head Yayınevi'nin de kitabı beğenmesini umut ettim.

Bu kitabı yazmaktaki başlıca engelim Guguk'du. Tabii Guguk o günlerdeki dadılar gibi hiç ev işi yapmıyordu, yemek pişirmediği gibi temizlik de yapmıyordu. O sadece bir dadıydı, çocuk odasını temizliyor, küçük sevgilisinin çamaşırlarını yıkıyor, ütülüyordu, ama işte hepsi bu kadardı. Ben de başka bir şey beklemiyordum ve günümü gayet iyi değerlendirebiliyordum. Archie eve sadece akşamları geliyordu. Rosalind ile Guguk'un öğle yemeklerini hazırlamak kolaydı. Bu da bana sabahları ve öğleden sonraları iki üç saat çalışma imkânı tanıyordu. Guguk ile Rosalind öğleden sonra parka ya da alışverişe gidiyorlardı. Tabii yağışlı günler de oluyordu,

o zamanlar evde kalmak zorundaydılar. Guguk, "Anne çalışıyor," diyerek Rosalind'i uyarıyordu. Dadı, benim çalıştığım odanın kapısında durup Rosalind'in içeri girmesini önlüyordu.

"Bak küçüğüm, biz gürültü yapmamalıyız, çünkü anne çalışıyor, öyle değil mi? Anne çalışırken onu rahatsız etmemeliyiz öyle değil mi? Sadece ben, ona senin şu elbiseni temizleyiciye gönderelim mi, diye sormak istiyorum. Sanırım bunu tek başıma yapamayacağımı bilmen gerekir. Şey, küçüğüm, çay saatinde anneye bunu sormalıyız. Şimdi içeri girip de sormamız doğru olmaz, öyle değil mi, küçüğüm? Sonra senin arabanın durumunu da sormam gerekecek. Biliyorsun arabanın dün yine bir vidası düştü. Şey, sevgili küçüğüm, belki kapıyı hafifçe tıklatabiliriz. Ne dersin, küçüğüm?"

Genellikle Rosalind bu sorulara kısa bir cevap veriyordu, ama bunun hiçbir şekilde tartışılan konuyla ilgisi olmuyordu, bu da onun Guguk'u hiç dinlemediği konusundaki tahminlerimi doğruluyordu.

Rosalind, "Mavi Ayıcık şimdi akşam yemeğini yiyecek," diyordu.

Rosalind'e bebekler, bebek evleri ve başka oyuncaklar verilmişti, fakat o sadece hayvanlarla ilgileniyordu. Mavi Ayıcık dediği ipekli kumaştan yapılmış bir oyuncağı ve bir de Kırmızı Ayıcık'ı vardı. Bunlara daha sonra Edward Ayı isimli bir başka oyuncak da katılmıştı. Bu üç oyuncak arasında Rosalind'in en çok sevdiği Mavi Ayıcık'tı. Bu mavi ipekliden yapılmış topal bir oyuncaktı, dümdüz suratına dümdüz siyah gözler yerleştirilmişti. Bu oyuncak, Rosalind ile her yere beraber gidiyordu. Ve ben de her gece Rosalind'e Mavi Ayıcık'ın yeni bir serüvenini anlatıyordum. Kırmızı Ayıcık çok, ama çok yaramazdı. Sınıf öğretmeninin iskemlesine yapıştırıcı sürmek gibi yetenekleri vardı. Öğretmen sandalyeye oturunca bir daha ayağa kalkamıyordu. Kırmızı Ayıcık bir gün de öğretmenin cebine bir kurbağa koymuştu, kadın isteri krizi geçirerek avaz avaz bağırmıştı. Bu tür hikâyeler kızımın çok hoşuna gidiyordu ve ben de bunları sık sık tekrarlamak zorunda kalıyordum. Mavi Ayıcık sınıfın birincisiydi ve aslında uslu biriydi. Ayıcıklar her gün okula giderlerken annelerine o gün iyi bir çocuk olacaklarını söylerlerdi. Akşamüstü eve döndüklerinde anne, "Bugün iyi bir çocuk oldun mu?" diye Mavi Ayıcık'a sorardı. "Evet anne, çok iyi bir çocuk oldum."

"Aferin benim oğlum. Ya sen Kırmızı Ayıcık, sen de iyi bir çocuk oldun mu?"

"Hayır, anne, ben çok yaramazlık yaptım."

Rosalind'e hikâye anlatmak kadar güzel bir şey olamazdı. Küçük kız, hikâyeleri, kahkahalar atarak büyük bir zevkle dinlerdi.

Dadı, "Yemekten önce anneye eğer onu rahatsız etmezsek, arabanın vidası hakkında soru sormak isteriz," derdi.

O sırada ben öfkeden çıldırmış bir halde yerimden fırlıyordum, roman kahramanı Ann'in Rodezya ormanlarındaki ölümcül macerası aklımdan çıkmış oluyordu.

"Yine ne var, dadı? Ne istiyorsunuz?"

"Ah, çok özür dilerim hamfendiciğim. Gerçekten çok üzgünüm. Sizi rahatsız etmek istememiştim."

"Ama rahatsız ettin. Sorun nedir?"

"Ama ben kapıyı falan çalmadım ki."

"Dışarıda konuşuyordunuz," dedim. "Söylediklerinizi kelimesi kelimesine duydum, arabanın nesi var?"

"Şey, hamfendiciğim, sanırım yeni bir araba almamız gerekecek. Küçük kızların hepsinin güzel arabaları olduğunu gördükçe, parka gitmekten utanıyorum. Ah, gerçekten öyle Bayan Rosalind'in diğer çocuklar gibi yeni bir arabası olmalı."

Rosalind'in arabası konusunda dadıyla sürekli tartışıyorduk. Aslında araba elden düşmeydi. Güzel, sağlam bir arabaydı ve de çok rahattı, fakat öyle lüks bir araba değildi. Çocuk arabalarının da bir modasının olduğunu ve her birkaç yılda bir modelinin değiştiğini öğrendim, tabii bugün otomobillerde olduğu gibi o zaman da çocuk arabalarının modası değişiyordu. Jessie Swannell yakınmamıştı, çünkü o Nijerya'dan gelmişti ve de oradaki halkın araba modelleriyle pek ilgilenmediği kesindi.

Guguk'un her gün Kensington Bahçeleri'nde buluşan dadılar grubuna katılmış olduğunu fark ettim. Dadılar orada oturup çalıştıkları ailelerin durumundan, baktıkları çocukların zekâ düzeyinden ve güzelliğinden söz ediyorlardı. Bebeğin modaya uygun ve güzel giydirilmiş olması gerekiyordu, aksi

halde dadı utanacaktı. Bu tamamdı. Rosalind'in kıyafetleri, sınavı geçiyordu. Kanada'dayken kızım için diktiğim elbiseler ve önlükler çocuk modasının son örnekleriydi. Siyah zemin üzerine tavuklar, horozlar, çiçek saksıları, herkeste hayranlık ve haset uyandırıyordu. Fakat arabalar söz konusu olunca, zavallı Guguk'un arabası ne yazık ki standartların altındaydı. Ve kadın birisi çocuğuna yeni araba alır almaz bunu bana haber vermeyi hiç ihmal etmiyordu. "Her dadı böyle bir arabayla övünür." Fakat ben katı yürekli olmayı sürdürüyordum. Maddi durumumuz çok kötüydü ve sırf Guguk'un gururunu tatmin etmek uğruna çok fazla para harcayıp süslü bir araba satın almayı düşünemezdim.

Guguk son bir kez daha şansını denemek istedi. "O arabanın güvenli olduğunu bile sanmıyorum," dedi. "Sürekli bir yerlerinden vidalar dökülüyor."

"Bunun nedeni sık sık kaldırımdan inip kaldırıma çıkmanız," dedim. "Sokağa çıkmadan önce vidaları sıkıştırmıyorsun. Zaten yeni bir araba satın almaya da niyetim yok." İçeri girip kapıyı güm diye kapadım.

Guguk, "Aman aman," dedi. "Anne durumdan hiç de hoşlanmıyor öyle değil mi? Ah benim zavallı küçüğüm, yeni ve hoş bir arabaya sahip olma şansımız pek yok, öyle değil mi?"

Rosalind, "Mavi Ayıcık yemeğini istiyor," dedi. "Hadi gel Dadıcık."

DÖRT

Sonunda, *The Mystery of the Mill House* isimli roman bir şekilde, Guguk'un kapı önündeki nutuklarına rağmen tamamlandı. Zavallı Guguk! Kısa bir süre sonra rahatsızlandı, meme kanseri teşhisi kondu ve ameliyat oldu. Kadıncağız, bize söylediğinden çok daha yaşlıydı ve onun dadılık görevine geri dönmesi asla söz konusu değildi. Hastaneden çıktıktan sonra sanırım kız kardeşinin yanına gitti.

Yeni dadıyı Bayan Boucher'in bürosundan ya da başka bir bürodan seçmemeye karar vermiştim. Benim ihtiyaç duyduğum kişi anneye yardımcı olacaktı ve anneye yardımcı olabilecek birini bulmak için gazeteye ilan verdim.

Site'nin ailemize katıldığı andan itibaren her şey düzelmeye başlamıştı. Site'yle Devonshire'da görüşme yaptım. Site; uzun boylu, iri göğüslü, geniş kalçalı, kırmızı yüzlü ve siyah saçlı bir kızdı. Genizden gelen kontralto(*) sesi vardı ve özellikle kibar bir hanımefendi aksanıyla konuşuyordu, öyle ki ister istemez, onun sahnede rol yaptığını düşünüyordunuz. Birkaç yıldan beri, bazı ailelerin yanında anne yardımcısı olarak çalışmıştı ve çocuklarından söz ederken onları çok iyi tanıdığını anlıyordunuz. Site, iyi huylu, sakin ve çalışkan bir yardımcıydı. Bizden düşük bir ücret istedi ve ne istenirse yapmaya, nereye gitmesi söylenirse oraya gitmeye hazır görünüyordu, yani reklamlarda belirtildiği gibi. Böylece Site bizimle Londra'ya döndü ve hayatımın huzur kaynağı oldu.

Kuşkusuz o günlerde onun adı Site değildi -Bayan White idi- fakat bizim yanımızda çalışmaya başladıktan birkaç ay sonra Bayan White, Rosalind'in o hızlı konuşması yüzünden önce Bayan Swite oldu, derken bir süre sonra Rosalind, kadına Site demeye başladı. Rosalind, ona çok düşkündü, Site de Rosalind'i seviyordu. Site, küçük çocukların hepsine düşkündü, fakat ağırbaşlılığı ve kendi ölçülerine göre katı bir disiplin anlayışı vardı. Hiçbir itaatsizliğe ve kabalığa katlanamıyordu.

Rosalind, Guguk'u yönettiği günleri özlemeye başlamıştı. Şimdi düşünüyorum da kızım galiba bu gücünü benim üzerimde uygulamaya başlamıştı, beni koruması altına almıştı. Kaybettiğim eşyaları buluyor, bazen mektubun zarfına pul yapıştırmayı unuttuğumu hatırlatıyordu. Beş yaşına geldiği günden itibaren kızımın, benim o yaşlarda olduğumdan çok daha becerikli olması gerektiğini anlamıştım. Ama diğer taraftan, kızımın hiç hayal gücü yoktu. Eğer iki kişinin rol aldığı bir oyun oynuyorsak, örneğin bir adam köpeğini gezmeye çıkarıyorsa (ben köpek oluyordum, kızım da adamı canlandırıyordu), köpeğe tasma takılması gerektiğinde Rosalind hemen, "Bizde tasma yok ki," diyordu. "Bu bölümü değiştirmemiz gerekecek."

"Ama tasman varmış gibi yapabilirsin," diye önerdim.

(*) Kadın seslerinin en kalını ve böylesi sesi olan kadın şarkıcı, alto.

"Elimde hiçbir şey yokken ben nasıl bir tasma varmış gibi davranabilirim?"

"Öyleyse, elbisemin kemerini al ve sanki o bir tasmaymış gibi yap."

"Bu bir köpek tasması değil, bir elbisenin kemeri." Rosalind için her şeyin gerçek olması gerekiyordu. Benim aksime Rosalind, çocukken hiç peri masalı okumadı. "Ama onlar gerçek değil," diye itiraz ediyordu. "Masallar orada olmayan insanlarla ilgilidir, onlar aslında yaşamıyorlar. Bana Kırmızı Ayıcık'ın piknik hikâyesini anlat."

İşin garibi, Rosalind on dört yaşına geldiği zaman peri masallarından hoşlanmaya başlamıştı, peri masallarının anlatıldığı kitapları durmadan okuyordu.

Site bizim evin havasına alışmıştı. Gururlu ve usta gibi görünmesine karşın o aslında yemek pişirmek konusunda benden fazla bilgili değildi. O hep birilerinin yardımcısı olmuştu. Şimdiki yaşam biçimimizde birbirimize yardımcı olmak zorundaydık. Gerçi ikimizin de güzel pişirdiği özel yemekler vardı, ama dengeli bir yemek yaratmayı beceremediği ortadaydı.

Görevleri aramızda paylaştık. Bir sabah ben, Rosalind ile ilgileniyordum ve günün modasına uygun olmayan ama hâlâ kullanılır durumdaki arabayla parka götürüyordum, ayrıca artık puset arabayı daha çok kullanmaya başlamıştık. Site öğle yemeğini hazırlıyordu, ben de yatakları düzeltiyordum. Ertesi gün ben evde kalıp evin işlerini yapıyordum, Site parka gitmek üzere yola çıkıyordu. Ben birinci faaliyeti, ikincisinden daha yorucu buluyordum. Parka gitmek için uzun bir yol kat ediliyordu ve oraya vardığınız zaman da rahatça oturup kafanızı boşaltarak dinlenmeniz mümkün değildi. Ya Rosalind ile konuşup onunla oyun oynamak zorundaydım ya da onun kendisine uygun biriyle oyun oynamasını sağlayıp hiç kimsenin onun oyuncaklarını almadığından ve küçük kızı itip kakarak yere düşürmediğinden emin olmalıydım. Ev işlerini yaparken kafamı dinlendiriyordum. Robert Graves bir keresinde bana çamaşır yıkamanın yaratıcı düşünceler için en iyi yardımcı olduğunu söylemişti. Bence çok haklı. Ev işlerinde bir tekdüzelik var, fiziksel bakımdan yeterli hareketlilik oluyor, bu da zihninizi rahatlatıyor, kendi düşüncelerini ve icatlarını yaratmasına imkân doğu-

yor. Tabii bu yemek pişirmek için geçerli değil. Yemek pişirmek sizin tüm yaratıcılığınızı ve tüm dikkatinizi ona vermenizi gerektiriyor.

Guguk'dan sonra Site, bizi bayağı rahatlatmıştı. Site ile Rosalind, beni kulağıma en küçük bir mızırdanma gelmeden kendilerini çok iyi oyalıyorlardı, ikisi ya çocuk odasında ya aşağıdaki yeşillikte ya da alışverişte oluyorlardı.

Site, bize geldikten altı ay kadar sonra onun gerçek yaşını öğrenmek benim için büyük bir şok oldu. Ona yaşını sormamıştım. Site yirmi dört, yirmi sekiz yaşlarında gösteriyordu. Yardımcımın bu yaşlarda olmasını istemiştim ve bunu sormak aklıma gelmemişti. Site'in bizde çalışmaya başladığı zaman on yedi yaşında olduğunu ve şimdi de on sekizine yeni girdiğini öğrenmek beni hayretler içinde bıraktı. Bu, inanılır gibi değildi; Site'in çok olgun bir havası vardı. Fakat o, aşağı yukarı on üç yaşındayken anne yardımcısı olarak çalışmaya başlamıştı. İşine gerçekten bağlıydı. Ayrıca çok da başarılıydı; o deneyimli görüntüsü de gerçekten deneyimli olmasından kaynaklanıyordu, tıpkı kalabalık bir ailenin en büyük kızının küçük erkek ve kız kardeşlerinin bakımında deneyimli olması gibi.

Gerçi Site çok gençti, ama ben, Rosalind'i uzun bir süre için Site ile yalnız bırakıp bir yere gitmekte asla tereddüt etmezdim. Site her zaman mantıklı davranırdı. Doğru doktoru çağırtırdı, çocuğu hastaneye götürüp onu endişelendirecek bir durum olup olmadığını araştırır, her türlü acil duruma el koyardı. Aklı her zaman işindeydi. Şu eski modası geçmiş deyimle onun bir mesleği vardı.

Ben *The Mystery of the Mill House* romanını bitirdiğim zaman büyük bir yükün üzerimden kalktığını hissettim. Doğrusu yazılması kolay bir kitap değildi ve romanı tamamladığım zaman, biraz baştan savma yazılmış olduğunu düşündüm. Ama işte, bitmişti. Tom Cobley Amca'yla, yaşlı Eustace Pedler ve diğerleriyle roman tamamlanmıştı. Bodley Head Yayınevi, biraz sorun çıkardı. Bu kitabın *Dersimiz Cinayet* gibi bir tam detektif hikâyesi olmadığını ileri sürdüler. Ama yine de kibarca kitabı yayınlamayı kabul ettiler.

İşte tam da o sıralarda adamların davranışlarında hafif bir değişiklik dikkatimi çekti. İlk kez bir kitabı yayınlatmak için girişimde bulunduğum

zamanki gibi değildim, artık bir şeyler öğrenmiştim. Ben birçok insanın düşündüğü gibi aptal ve cahil değildim. Yazarlıkla ve yayıncılıkla ilgili bir şeyler öğrenmiştim. Yazarlar Derneği'nden haberim vardı ve onların yıllığını okumuştum. Yayıncılarla antlaşma imzalarken, özellikle de bazı yayıncılarla antlaşma imzalarken çok dikkatli olmak gerektiğini biliyordum. Yayıncıların, yazarları hangi yollarla nasıl kandırdıklarını öğrenmiştim. Artık bütün bunları bildiğim için ben de kendi planlarımı yaptım.

Bodley Head Yayınevi, kitabın satışa çıkmasından kısa bir süre önce bana yeni bazı teklifler getirdi. Eski antlaşmayı bozup, benimle yine beş kitabı kapsayan yeni bir antlaşma imzalamayı önerdiler. Bu antlaşmanın koşulları, diğerinden çok daha iyi olacaktı. Onlara kibarca teşekkür ettim ve konuyu düşüneceğimi söyledim, sonra da reddettim, hem de belirli bir neden göstermeden. Genç bir yazara dürüst davranmadıklarını düşünüyordum. O genç yazarın bilgisizliğinden ve de bir kitap yayınlatmaya olan büyük hevesinden yararlanmışlardı. Bu noktada onlarla kavga etmeye kalkışmadım, ben de aptallık etmiştim. İşin püf noktalarını pek bilmeyen kişi her kimse budalanın teki demektir. Diğer taraftan, şayet konu hakkında bilgi sahibi olsaydım, *Ölüm Sessiz Geldi* kitabının yayınlanma şansını reddeder miydim? Reddetmezdim, diye düşündüm. Yine de kitabı onların koşullarını kabul ederek yayınlatırdım, fakat o kadar çok kitap için öylesine uzun süreli bir antlaşmayı imzalamazdım. Eğer siz insanlara bir kez güvenmişseniz ve daha sonra düş kırıklığına uğramışsanız onlara bir daha güvenmek istemezsiniz. Bu sadece sağduyudur. Antlaşmamı fes etmekte kararlıydım, fakat daha sonra da kesinlikle yeni bir yayıncı bulacaktım. Aynı zamanda kendime bir de yazar temsilcisi tutacaktım.

O sıralarda gelir vergisi müdürlüğünden bir davet aldım. Benim yazarlıktan elde ettiğim geliri öğrenmek istiyorlardı. Şaşırmıştım. Yazdıklarımdan elde ettiğim geliri yazarlıktan elde edilmiş bir kazanç olarak görmüyorum. Benim tek gelirimin Savaş Bonoları'ndan elde ettiğim 2000 sterlin değerindeki gelirden her yıl ödenen 100 sterlindi. Daha önce üç kitap, birçok hikâye ve şiirler yazmıştım. Fakat ben bir yazar değildim. Hayatım boyunca yazı yazmayacaktım. Adamlar, yazdıklarımdan pek fazla para ka-

zanamamış olsam da artık bir yazar sayıldığımı söylediler. Benden ayrıntıları istediler. Onlara ayrıntıları veremezdim, bana gönderilen antlaşma metinlerinin hiçbirini saklamamıştım (hatta bunların bana gönderilip gönderilmediğinden de emin değildim). Ara sıra bir çek gönderiliyordu ve ben de genellikle o çeki hemen bozdurup harcıyordum. Ama yine de elimden geldiği kadar bilgi vermeye çalıştım. Vergi dairesi durumumu biraz da eğlendirici bulmuştu, fakat gelecekte hesaplarımı daha dikkatli bir şekilde tutmamı önerdiler. İşte o zaman bir yazar temsilcisiyle çalışmanın doğru olacağına karar verdim.

Yazar temsilcileri hakkında pek fazla bilgim olmadığı için Eden Philpotts'un o tavsiye etmiş olduğu kişiye, Hughes Massie'ye dönmeye karar verdim. İşte geri döndüm. Artık orada Hughes Massie yoktu -besbelli adam ölmüş olmalıydı- onun yerine beni, biraz kekeleyen ve adı Edmund Cork olan bir genç adam karşıladı. O, Hughes Massie kadar korkutucu biri değildi, hatta bu adamla oldukça rahat konuşabiliyordum. Edmund Cork, benim bu konusundaki bilgisizliğimi öğrenince dehşete düştü ve gelecekte benim adımlarımı yönlendirmeyi kabul edeceğini söyledi. Dizi hakları, Amerika'da yayın hakkı ve oyunlaştırılma hakkı için ödenmesini istediği komisyonun miktarını açıkladı. Bu pek etkileyici bir konuşma olmuştu. Kendimi kayıtsız şartsız onun ellerine bıraktım ve rahatlamış bir halde bürosundan çıktım. Sanki omuzlarımdan çok ağır bir yük kalkmış gibiydi.

Bu, kırk yıldan fazla sürecek bir dostluğun başlangıcıydı.

Daha sonra inanılmaz bir şey oldu. *The Evening News*'dan *The Mystery of the Mill House*'un dizi olarak yayınlanmasına karşılık bana 500 sterlin önerildi. Romanın adı da artık *The Mystery of the Mill House* değildi. Kitabı yeniden vaftiz etmiş, *The Man in the Brown Suit*(*) adını vermiştim, çünkü diğer isim *Dersimiz Cinayet*'i çağrıştırıyordu. *The Evening News*, başlığı tekrar değiştirmek istedi. Dizi; *Anna the Adventuress*(**) olarak ya-

(*) Kahverengi Elbiseli Adam.
(**) Macera Tutkunu Anna.

yınlanacaktı ki bu benim duyduğum en budalaca isim, diye düşündüm; ama dilimi tuttum, çünkü bu insanlar bana 500 sterlin ödemeye istekliydiler ve ayrıca belki ben bir kitabın adı için bir şeyler düşünsem de bir gazetedeki dizinin başlığını hiç kimse umursamazdı. Bu inanılmaz bir şans gibi görünüyordu. Olanlara inanmakta zorlanıyordum, Archie de inanamıyordu, Punkie'de inanamıyordu. Tabii annem kolayca inanabilirdi; onun bir kızı *The Evening News* gazetesinde yayınlanacak bir diziden kolayca 500 sterlin kazanabilirdi. Bunda şaşılacak bir durum yoktu.

Öyle görünüyor ki, hayatın düzeninde bütün kötülükler ve bütün iyilikler birlikte gerçekleşiyor. *The Evening News* gazetesindeki dizi ile şans yüzüme gülmüştü ve şimdi sıra Archie'nin başarısındaydı. Kocam, Clive Baillieu adındaki Avustralyalı arkadaşından bir mektup aldı. Bu adam uzun süre önce Archie'ye onun firmasına katılmasını teklif etmişti. Archie, adamı görmeye gitti ve görüşmede, kocam yıllardan beri girmek istediği iş için teklif aldı. Hemen çalıştığı işi bırakıp Clive Baillieu ile çalışmaya başladı. Archie birdenbire kelimenin tam anlamıyla mutlu biri olmuştu. Burada doğru dürüst ve ilginç işler yapılıyordu. Biz artık yedinci cennetteydik.

Vakit kaybetmeden çok uzun zamandan beri hayalini kurduğum bir proje için baskı yaptım, oysa Archie o güne kadar bu projeye ilgisiz kalmıştı. Köyde küçük bir ev bulmaya çalışacaktık, Archie buradan her gün işine gidip gelebilecekti ve Rosalind de apartmanlar arasındaki çimde ya da parkta yeşillikler arasında olmak yerine kendi evinin bahçesinde oynayabilecekti. Ben köyde yaşamanın özlemini çekiyordum. Eğer yeterince ucuz bir ev bulabilirsek, hemen oraya taşınacaktık.

Archie'nin benim planıma hemen dünden hazırmış gibi onay vermesinin nedeni sanırım son zamanlarda golfe büyük ilgi duymasıydı. Kısa bir süre önce de Sunningdale Golf Klübü'ne üye seçilmişti ve hafta sonları birlikte trenle gidip yürüyerek dönme programımız sona ermişti. Archie artık golfden başka bir şey düşünmüyordu. Sunningdale'de bazı arkadaşlarıyla golf oynuyordu. Artık daha önemsiz ve tecrübesiz kişilerle oyun oynamak canını sıkıyordu. Archie, benim gibi bir tavşanla golf oynayamazdı. Henüz

gerçeğin farkında değildim, ama böylece ben de yavaş yavaş şu ünlü golf dullarından biri olmak üzereydim.

Archie, "Benim için köyde yaşamanın bir sakıncası yok," dedi. "Aslında bu benim hoşuma da gider ve tabii Rosalind içinde iyi olacak. Site köy hayatını seviyor ve senin de sevdiğini biliyorum. Bu durumda gidip yaşayabileceğimiz tek yer vardı: Sunningdale."

Biraz sıkılarak, "Sunningdale mi?" dedim, çünkü benim köy diye düşündüğüm yer Sunningdale gibi bir yer değildi. "Ama canım orası çok pahalıdır öyle değil mi? Orada yaşayanların hepsi zengin insanlar."

Archie, iyimser bir tavırla, "Orada bir şey bulabileceğimizi sanıyorum," dedi.

Archie bir iki gün sonra bana *The Evening News*'dan aldığım 500 sterlini nasıl harcamayı düşündüğümü sordu. "Bu çok büyük bir para," dedim. "Yani sanırım öyle." Galiba dediklerime inanmadan sanki özellikle söylemiştim o sözü. "Herhalde bu parayı kötü günler için biriktirmeliyiz."

"Yo, bunun için fazla endişelenmemize gerek yok. Baillieus Şirketi'nde gittikçe yükseleceğimi düşünüyorum ve senin de yazarlık işin gayet iyi gidiyor."

"Evet," dedim. "Belki de o parayı harcayabilirim ya da bir miktarını." Yeni bir gece elbisesine ilişkin belli belirsiz düşünceler, belki siyah yerine altın ya da gümüş sırma ayakkabılar, Rosalind için peri masallarını anımsatan bazı eşyalar.

Archie'nin sesi bu düşünceleri bölüverdi. "Neden gidip kendine bir araba almıyorsun?"

"Araba almak mı?" Şaşkın şaşkın Archie'ye baktım. Hayalini kuracağım son şey arabaydı. Arkadaşlarımızdan hiçbirinin arabası yoktu. Ben hâlâ arabaların sadece zenginler için olduğunu düşünüyordum. Arabalar, saatte yirmi, otuz, kırk mil hızla yanınızdan geçip gidiyorlardı ve bu arabalarda şapkalarını şifonla başlarına bağlamış kadınlar yolculuk yapıyorlardı, artık kim bilir nerelere son hızla gidiyorlardı? Her zamankinden daha da bir uyur gezer gibi, "Bir araba mı?" diye tekrarladım.

"Neden olmasın?"

Gerçekten neden olmasındı? Bu mümkündü. Ben, yani Agatha, kendime ait bir arabaya sahip olabilirdim. Burada bir gerçeği itiraf etmek istiyorum: Hayatımda beni en çok heyecanlandıran iki şeyden birincisi arabamdı, kurşuni renkte şişe burunlu arabam Morris Cowley.

İkincisi ise yaklaşık kırk yıl kadar sonra Kraliçe ile Buckingham Sarayı'nda akşam yemeği yememdi.

Bunların ikisi de içeriklerinde bir peri masalı kalitesi taşıyorlardı. Bunlar benim başıma asla gelemeyeceklerini düşündüğüm şeylerdi, bir arabaya sahip olmak ve de İngiltere kraliçesiyle yemek yemek.

"Pisi Pisi, sen neredeydin?"
Londra'ya gittim, kraliçeyi görmeye.

Bu aslında Lady Agatha adıyla doğmak kadar güzel bir şeydi.

"Pisi pisi orada ne yaptın?"
İskemlenin altına saklanan fareyi korkuttum.

Kraliçe II. Elizabeth'i sandalyesinin altında fare var diye korkutma fırsatım elbette olmadı, fakat o akşamdan çok zevk aldım. Kraliçe ufak tefek ve incecikti. O sade, kırmızı kadife tuvaleti ve eşsiz tek mücevheriyle, ayrıca sevimli tavırları ve rahat konuşmalarıyla çok etkileyiciydi. Kraliçe bize, bir gece küçük oturma odasında otururlarken nasıl birdenbire şöminenin bacasından kurumların döküldüğünü ve odadan dışarı kendilerini zor attıklarını anlatmıştı, bunu hatırlıyorum. En önemli çevrelerde bile bazı ev kazalarının yaşandığını bilmek insanı neşelendiriyor.

7. BÖLÜM

KAYIP İÇERİKLER ÜLKESİ

BİR

Biz kendimize köy evi ararken, Güney Afrika'dan erkek kardeşim Monty'den kötü bir haber geldi. Savaştan önce Victoria Gölü üzerinde kargo tekneleri çalıştırma tasarısından sonra Kardeşim Monty'ye hiçbirimizin hayatında fazla yer verilmemişti. Afrika'dan birkaç kişinin tasarıyı öven mektuplarından bazılarını ablam Madge'e göndermişti. Eğer Madge, ona biraz sermaye temin edebilirse... Ablam Madge, nihayet Monty'nin başarılı olabileceği bir iş bulduğuna inanmıştı. Monty teknelerle ilgili her konuda başarılı olabilirdi. Plan, Essex'de küçük bir tekne yaptırmaktı. Bu tür taşıtlar için iyi bir pazar olduğu gerçekti. O zamanlar Victoria Gölü üzerinde çalışan küçük tekneler de yoktu. Planın zayıf yanı, teknenin kaptanlığını Monty'nin üstlenmesiydi. Ayrıca teknenin zamanında yerine ulaşabileceğine ve güvenilir olduğuna hiç kimse inanmıyordu.

"Bu harika bir fikir. Çok iyi iş yapar. Ama şu bizim Monty yok mu... Ya bir sabah canı yataktan kalkmak istemezse? Ya da adamın birinin yüzünü beğenmezse? Yani demek istediğim o kendine özgü bir kişiliğe sahiptir."

Fakat ablam o her zamanki iyimser kişiliğiyle servetinin büyük bir bölümünü teknenin yapımı için harcamayı kabul etmişti.

"James, bana iyi bir harçlık veriyor, bu paranın bir bölümünü Ashfield'e yardım için kullanabilirim, bu nedenle o paraya ihtiyacım olmayacak."

Eniştem çok öfkelenmişti. Monty ile ikisi birbirlerinden ölesiye nefret ederlerdi. Eniştem, Madge'in parasını kaybedeceğinden emindi.

Teknenin yapımına başlandı. Madge, birkaç kez Essex'e gidip çalışmaları kontrol etti. Her şey yolundaymış gibi görünüyordu.

Madge'i endişelendiren tek şey, Monty'nin sürekli Londra'ya gelip Jermyn Sokağı'nda lüks bir otelde kalması, bir sürü ipekli pijama, modeli özel olan kaptan üniformaları yaptırtması ve de ablasına yakut bir bilezik, şık bir gece çantası ve daha başka çeşitli pahalı hediyeler almasıydı.

"Ama Monty, para tekne içindi, bana hediyeler alman için değil."

"Fakat ben sana güzel bir hediye vermek istiyorum. Sen kendine asla bir şeyler almıyorsun."

"Peki ya şu pencerenin kenarındaki şey nedir?"

"Haa o mu? Bir Japon cüce ağacı."

"Ama bunlar çok pahalı şeyler öyle değil mi?"

"Ağaç sadece 75 sterline satılıyordu, ben hep bir cüce ağacım olsun istemiştim. Şunun şekline bir baksana. Çok sevimli görünüyor öyle değil mi?"

"Amaan Monty, yapma."

"Senin sorunun nedir biliyor musun? Şu ihtiyar James ile yaşaya yaşaya hayatın tadını çıkarmayı unutmuşsun."

Madge, kardeşini bundan sonra ziyaret ettiğinde cüce ağaç ortada yoktu.

Madge umutla, "Ağacı satın aldığın dükkâna geri mi götürdün?" diye sordu.

Monty dehşet içinde, "Dükkâna geri götürmek mi?" diye bağırdı. "Elbette hayır. Aslında ben, onu buradaki danışma görevlisine verdim. Gerçekten çok tatlı bir kız. Ağacı çok beğenmişti, bu arada kızcağız annesi için de endişeleniyordu."

Madge söyleyecek söz bulamadı.

Monty, "Hadi gel, öğle yemeğine gidelim," dedi.

"Olur ama Lyons'a gitmek şartıyla."

"Pekâlâ."

Birlikte sokağa çıktılar. Monty kapıdaki görevliden bir taksi çağırmasını istedi. Adam yoldan geçen bir taksiye işaret etti, arabaya bindiler. Monty, şoföre yarım lira verdi ve ona Berkeley'e gitmek istediklerini söyledi. Madge ağlamaya başladı.

Monty daha sonra bana olanları şöyle anlattı: "İşin aslı şu: o James öylesine iğrenç ve cimri bir adam ki, zavallı Madge'in ruhunu öldürmüştü. Onun düşünebildiği tek şey, para biriktirmek."

"Sen de biraz para biriktirmeyi düşünsen iyi olmaz mıydı? Ya teknenin yapımı tamamlanmadan para biterse, ne olacak?'

Monty, pis pis sırıttı.

"Hiç önemi yok. Bizim ihtiyar James, işi tamamlatmak zorunda kalacaktır."

Monty, ablasının evinde korkunç beş gün geçirdi ve çok fazla viski içti. Madge gizli gizli sokağa çıkıp birkaç şişe viski daha satın aldı ve bunları da Monty'nin odasına gizledi. Bu da Monty'yi çok eğlendirmişti.

Monty, Nan Watts'a tutulmuştu. Onu tiyatrolara, pahalı lokantalara götürüyordu.

Madge ara sıra çaresizlik içinde, "O tekne asla Uganda'ya gidemeyecek," diye sızlanıyordu.

Aslında tekne oraya varabilirdi. Teknenin oraya varamaması, tamamen Monty'nin suçuydu. Kardeşim, *Batenga* adını verdiği tekneyi çok seviyordu. Monty teknenin bir kargo gemisinden daha iyi olmasını istemişti. Monty tekneye fildişi ve abanoz ağacından süsler, kendisi için tik ağacından bir kamara yaptırdı ve teknede kullanılmak üzere yanmaz porselenden sofra takımları ısmarladı. Bütün bunlar, geminin yola çıkmasını geciktirdi.

Ve sonra da savaş başladı. *Batenga*'nın Afrika'ya mal taşıması söz konusu bile olamayacaktı. Bunun yerine çok düşük bir fiyata hükümete satılacaktı. Monty orduya geri döndü. Bu kez, kralın Afrika Tüfekleri Birliği'ne katıldı.

İşte *Batenga*'nın destanı böylece sona ermiş oldu.

Bende hâlâ o gemiden kalma iki kahve fincanı var.

Kısa süre sonra bir doktordan mektup aldık. Monty, savaşta kolundan yaralanmıştı. Ancak anladığımız kadarıyla hastanede tedavi görürken -yerli bir bakıcının dikkatsizliği yüzünden- yarası mikrop kapmıştı. Enfeksiyon geçmemişti ve Monty hastaneden çıktıktan sonra da enfeksiyon devam et-

miş. Monty, hayatını avcılıkla sürdürmeye devam etmiş, sonunda durumu ağırlaşarak rahibelerin yönetimindeki bir Fransız hastanesine kaldırılmıştı.

Monty önce akrabalarından hiçbiriyle bağlantı kurulmasını istememişti, ama artık kesinlikle ölmek üzereydi -en fazla altı ay daha yaşayabileceğini umut ediyordu- ve de ülkesinde ölmek istiyordu. Ayrıca İngiltere'nin havasının onun ömrünü birkaç ay daha uzatması mümkündü.

Monty'nin gemiyle ülkeye dönebilmesi için hemen gerekli düzenlemeler yapıldı. Annem Ashfield'de oğlu için hazırlıklara başlamıştı. Kadıncağız sevinçten uçacak gibiydi -oğluna çok iyi bakacaktı- o sevgili biricik oğluna. Annem, hemen mükemmel bir ana-oğul ilişkisi yaşayacaklarını düşünüyordu, ama bu hiç de gerçekçi sayılmazdı. Aslında annemle Monty hiçbir zaman iyi geçinememişlerdi. İkisi birçok bakımlardan birbirlerinin modeliydiler. İkisi de aklına eseni yapmaktan hoşlanıyordu. Ve de Monty ile birlikte yaşamak son derece zordu.

Annem, "Bu kez farklı olacak," dedi. "Zavallı yavrucağın ne kadar hasta olduğunu unutuyorsun."

Hasta Monty'nin sağlıklı Monty kadar birlikte yaşanması zor biri olacağını düşündüm. İnsanların kişilikleri hiç değişmez. Ama ben yine de en iyisini umut etmeye çalıştım.

Annem, yaşlı iki hizmetçisine evde Monty'nin Afrikalı hizmetçisini de barındırma fikrini kabul ettirebilmek için çok çaba harcadı.

"Sanmıyorum, madam, gerçekten siyah bir adamla aynı çatı altında kalabileceğimizi hiç sanmıyorum. Benim ve kız kardeşimin alışkın olduğu bir durum değil bu."

Annem harekete geçti. O, karşı konulması hiç de kolay olmayan bir kadındı. Hizmetçileri evde kalmaya ikna etti. Annemin sonunda hizmetçileri kandırmak için uyguladığı plan çok ilginçti. Onlara Afrikalı hizmetkârı Müslümanlıktan Hıristiyanlığa geçirmeyi başarabileceklerini söylemişti. Hizmetçilerin ikisi de koyu dindardı.

Kadınlar, gözleri parlayarak, "Biz ona İncil okuyabiliriz," dediler.

Bu arada annem, Ashfield'de üç oda ve bir banyodan oluşan yeni bir bölüm hazırlatmıştı.

Archie, Tilbury'ye gidip Monty'nin gemisini karşılayacağını söyledi. Ayrıca kocam, Bayswater'da kayınbiraderi ve hizmetkârı için küçük bir daire tutmuştu.

Archie, Tilbury'ye gitmek üzere yola çıkarken ona seslendim. "Sakın Monty'nin onu Ritz Oteli'ne götürmeni istemesine kulak asma."

"Sen ne dedin?"

"Dedim ki, onu Ritz Oteli'ne götürmen için ısrar etse bile dinleme. Dairenin hazır olmasını sağlayacağım ve sahibesini de uyardık. Ayrıca bol miktarda yiyecek depo edildi."

"Öyleyse hiç mesele yok."

"Umarım. Fakat Monty, Ritz'i tercih edebilir."

"Sen merak etme. Ben, onu öğle yemeğine kadar yerine yerleştiririm."

Gün ilerledi. Saat 6.30'da Archie eve döndü. Çok yorgun görünüyordu.

"Her şey yolunda. Monty'yi yerine yerleştirdim. Aslında onu gemiden indirmek bayağı zor oldu. Monty eşyasını falan toplamamıştı, sürekli daha çok zamanının olduğunu söylüyordu. Aceleye ne gerek vardı? Herkes gemiden inmişti ve Monty işleri ağırdan alıyordu, fakat o bunu hiç umursamıyormuş gibiydi. Sonunda harekete geçmeyi başardı."

Archie susup genzini temizledi.

"Aslına bakarsan ben, onu Powell Meydanı'na götürmedim. Kardeşin Jermyn Sokağı'ndaki bir otele gitmeyi kafasına koymuştu. Bu düzenlemenin herkes için daha iyi olacağını söyledi."

"Demek Monty şimdi orada öyle mi?"

"Şey... evet."

Kocama baktım.

Archie, "Her nasılsa Monty durumu öyle bir anlattı ki bana her şey mantıklıymış gibi göründü," dedi.

Kocama, "Monty insanları çok kolay ikna eder," dedim.

Monty'yi ona tavsiye edilen bir tropikal hastalıklar uzmanına götürdük. Uzman, talimatını anneme sıraladı. Monty'nin az da olsa iyileşme şansı vardı: temiz hava -sürekli sıcak banyoya girmek- sakin bir hayat. İşin zor yanı, Monty'nin ölmek üzere olduğunu düşündükleri için onu sürekli uyuş-

turucu ilaçlarla tedavi etmişler, öyle ki artık kardeşimin o alışkanlığından vazgeçebilmesi çok zor olacaktı.

Bir iki gün sonra Monty ile Shebani'yi Powell Meydanı'ndaki daireye taşıdık ve ikisi orada oldukça rahat bir hayata kavuştu. Ama Shebani yakındaki tütüncüden, elli sigaralık bir paket alıp, "Bunlar efendim için," diyerek dükkândan ayrılması bayağı büyük bir sıkıntı yaratmıştı. Kenya'daki borç sistemi Bayswater'da geçerli değildi.

Derken, Londra'daki tedavi sona erince, Monty ile Shebani, Ashfield'e taşındılar ve ana oğulun "son günlerini huzur içinde geçirme" düşüncesini gerçekleştirme denemesi yapıldı. Bu annemi neredeyse öldürecekti. Monty, Afrika stili yaşam biçimine devam ediyordu. Onun yemek yeme anlayışı canı ne zaman bir şeyler yemek isterse o zaman yemekti. Yani canı sabahın dördünde de yemek yemek isterse uygulama değişmiyordu. Zaten Monty'nin en çok sevdiği zamanlardan biri de sabahın dördüydü. Kardeşim, hizmetçileri çağırmak için çanı çalıyor, onlara pirzola biftek sipariş ediyordu.

"Senin, hizmetçileri de düşünmek gerektiğini söylemekle ne demek istediğini anlamıyorum. Anne bu insanlara sana yemek pişirmeleri için ücret veriyorsun, öyle değil mi?"

"Evet ama gecenin bir vaktinde yemek hazırlamaları için değil."

"Canım, onları aradığımda güneşin doğmasına sadece bir saat kalmıştı. Ben eskiden hep o saatte yataktan kalkardım. Güne başlamak için en uygun saat o."

İşleri idare eden aslında Shebani'ydi. Yaşını başını almış hizmetçiler, Shebani'ye tek kelimeyle bayılıyorlardı. Ona İncil'i okuyorlardı ve o da onları büyük bir ilgiyle dinliyordu. Shebani de hizmetkârlara Uganda'daki hayatından ve efendisinin filleri vurmaktaki ustalığından söz ediyordu.

Shebani, kardeşimin annesine karşı davranışlarını da yavaş yavaş düzeltmeye başlamıştı.

"O senin annen, *bwana* (sahip), onunla konuşurken saygılı olmalısın."

Bir yıl sonra Shebani, Afrika'ya karısının ve ailesinin yanına dönmek zorunda kalınca işler iyice zorlaştı. Erkek bakıcılar, Monty'yi de, annemi de memnun edemiyorlardı. Madge ile ben dönüşümlü olarak, bakıcıları yatıştırma işini üstlendik.

Monty'nin sağlığı düzeliyordu ve bunun bir sonucu olarak da onun kontrolü iyice zorlaşmıştı. Evde canı sıkılıyordu ve biraz gevşemek için odasının penceresinden revolveriyle ateş etmeye merak sarmıştı. Satıcılar ve annemin bazı ziyaretçileri bundan şikâyetçiydiler. Monty hiç pişmanlık duymuyordu. "Poposunu iki yana sallayarak yolda yürüyen budala ve yaşlı evde kalmış bir kız. Buna karşı koyamadım. Kadının sağına ve soluna birer kez ateş ettim. Aman yarabbi, kadının öyle bir kaçışı vardı ki!"

Monty, bir gün araba yolunda yürüyen Madge'in de dörtbir yanına ateş etmiş, ablam da gerçekten çok korkmuştu.

Monty, "Onun neden korktuğunu anlayamıyorum," dedi. "Ona asla zarar vermem. Yoksa Madge, benim iyi nişancı olmadığımı mı düşünüyor?"

Birinin şikâyeti üzerine polis evimizi ziyarete geldi. Monty silah kullanma ruhsatını polise gösterdi. Kenya'da avcılıkla geçirdiği günleri pek mantıklı bir şekilde anlattı ve nişan alma yeteneğini korumak için egzersiz yaptığını belirtti. Budala kadının biri Monty'nin kendisine ateş ettiğini düşünmüştü. Aslında Monty bir tavşan görmüş ve ona nişan almıştı. Monty, ikna yeteneği sayesinde bu işten sıyrıldı. Polis, kardeşimin açıklamasını Yüzbaşı Miller'in yaşadıklarını yaşamış biri olarak doğal bulmuştu.

"Bak, ufaklık, işin doğrusu, burada böyle kapalı kalmaya dayanamıyorum. Bu terbiye etme stili yaşantıdan nefret ediyorum. Dartmoor'da şöyle küçücük bir kulübem olsaydı... işte bütün istediğim bu. Hava ve de boşluk... nefes alabileceğim bir oda."

"Senin gerçekten istediğin bu mu?"

"Elbette bu. Zavallı anneciğim beni delirtiyor. Şu belirli saatlerde yemek yemek. Her şey kesilip kurutulmuş. Benim alıştığım şey bu değil."

Monty'ye, Dartmoor'da granitten yapılmış küçük bir kulübe buldum. Ayrıca mucize kabilinden Monty'ye bakacak doğru hizmetkâra da kavuştuk. Bu kadın altmış beş yaşındaydı ve onu ilk gördüğümüzde göreve hiç de uygun olmadığını düşündük. Oksijenle sarartılmış bukleli parlak saçları vardı ve pek fazla ruj kullanıyordu. Siyah ipekli bir elbise giyiyordu. Hayatının büyük bir bölümünü Fransa'da geçirmişti ve tam on üç çocuk doğurmuştu.

Bu kadın, dualarımızın karşılığıydı. Monty'yi o güne kadar hiç kimsenin başaramadığı kadar iyi idare ediyordu. Eğer Monty isterse kadın gece yarısında kalkıp pirzolasını pişiriyordu. Monty bir süre sonra, "Bu alışkanlıktan vazgeçsem iyi olacak, ufaklık," dedi. "Bu Bayan Taylor'a biraz zor geliyor. Doğrusu kadın çok iyi ama genç de değil ki."

Bayan Taylor, kimse ondan istemeden küçük bahçeyi kazıp düzenledi; bezelye, patates ve Fransız fasulyesi yetiştirmeye başladı. Monty konuşmak istediği zamanlar Bayan Taylor onu dinliyordu; ama kardeşimin suskunluğu tercih ettiği zamanlarda bunu umursamıyordu. Doğrusu bunlar çok güzeldi.

Annem sağlığına kavuştu. Madge de artık endişelenmekten vazgeçti. Monty aile üyelerinin ziyaretlerinden hoşlanıyordu ve böyle zamanlarda daima çok iyi davranıyordu, Bayan Taylor'ın pişirdiği o leziz yemeklerle de övünüyordu.

Dartmoor'daki kulübeye istenen 800 sterlin benim için de Madge için de az bir miktar sayılırdı.

İKİ

Sonunda Archie ile aradığımız küçük köy kulübesini bulduk, aslında hiç de kulübeye benzemiyordu. Sunningdale korktuğum gibi son derece pahalı ve lüks bir semtti. Golf sahasının çevresinde inşa edilmiş çok lüks ve modern evler vardı, hiç de öyle köy kulübesine benzemiyordu. Sonunda Victoria Dönemi'nden kalma büyük bir ev bulduk; Scotswood, büyük bir bahçe içindeydi ve bina dört daireye bölünmüştü. Bunların ikisi önceden tutulmuştu -giriş katındaki iki daire- fakat üst katta yenilenmekte olan iki daire daha vardı. Biz de onlara baktık. Birinci katteki dairede üç oda, ikinci kattaki dairede de iki oda vardı ve tabii bir mutfak ve banyo da mevcuttu. Dairelerden biri diğerinden daha çekiciydi -odaların şekli daha düzgündü ve dış görünüşü de daha hoştu- fakat diğer dairenin fazladan küçük bir odası vardı ve ayrıca biraz daha ucuzdu, biz de ucuz olan daireyi seçtik, binada oturanlar bahçeyi de paylaşıyorlardı ve devamlı sıcak su vardı. Kirası da bizim Addison Sokağı'ndaki daireden daha fazlaydı, fakat aralarında

pek öyle bir fark da yoktu. Yanılmıyorsam kira 120 sterlindi. Böylece biz de antlaşma imzalayıp eve taşınmaya karar verdik.

Dekoratörler ile boyacıların neler yaptıklarını görmek için sık sık eve uğruyorduk ve her defasında da adamların söz verdiklerinden daha az iş yapmış olduklarını görüyorduk. Eve her gidişimizde bir şeylerin yanlış yapıldığını fark ediyorduk. Duvar kâğıtları yeni değildi. Yanlış duvar kâğıdını kullanmadıkça, bu büyük bir hata olmazdı, fakat boyada yanlış rengi seçmek mümkündü ve biz de orada bulunmadığımız için neler olduğunu bilmiyorduk. Ancak zamanla her şey düzene girdi. Büyük bir oturma odamız vardı, leylak rengi basma perdeleri ben dikmiştim. Küçük yemek odasına oldukça pahalı perdeler asılmıştı. Beyaz üzerine lale desenli perdeleri görür görmez onlara bayıldığımız için onları seçmiştik. Rosalind ile Site'in arka taraftaki odalarında düğün çiçekleri ve papatya desenli perdeler asılıydı. Bir kat yukarıda Archie'nin giyinme odası ve acil durumlar için ayrılan boş oda vardı. Bunlara da kıpkırmızı gelincik ve mavi mısır çiçek desenli perdeler asılmıştı. Bizim yatak odamız için de çançiçekli desenleri olan perdeler seçmiştim, aslında bu pek de iyi bir seçim değildi çünkü bu oda kuzeye baktığı için güneş pek ender camlardan içeri giriyordu. Perdelerin güzel göründüğü tek zaman, öğleye doğru yatağınızda yatıp da güneş ışınlarının perdelerden içeri sızdığını gördüğünüz zamandı. Perdeler yana çekildiklerinde ya da bunlara gece bakıldığında çiçeklerin mavisi soluklaşıyor ve pek fark edilmiyordu. Yani bu çiçeklerin doğadaki durumları gibi. Çançiçeklerini koparıp eve getirdiğiniz dakika o masmavi çiçeklerin rengi kurşunileşir, çiçekler canlılıklarını kaybederler ve başlarını yukarı kaldıramazlar. Çançiçeği yakalanmayı reddeden bir çiçektir ve ancak ormanda olduğu zamanlar neşelenir, canlanır. Sonunda ben de çançiçeklerini anlatan bir şiir yazıp kendimi teselli ettim.

İLKBAHAR ŞARKISI

Neşeli mayıs sabahı kral yürüyüşe çıkmış.
Söylediklerine göre çimenlerin üzerine uzanan kral uykuya dalmış.
Öğle vakti uyanmış.
(Büyülü ruh hali zamanı)
Çançiçekleri, yabani çançiçekleri ormanda dans ediyorlarmış.

Hayatım

Kral tüm çiçeklere (bir tanesi hariç) büyük bir ziyafet vermiş.
Aç gözlerle onları seyrederken, sadece birini arıyormuş.
Gül, saten giysileriyle oradaymış.
Leylak, yeşil kapüşonlu bir pelerin giymiş.
Ama çançiçekleri, yabani çançiçekleri sadece ormanda dans edermiş.

Kral öfkeyle kaşlarını çatıp, elini kılıcına atmış.
Adamlarını ormana yollayıp onu yakalayarak kendisine getirmelerini emretmiş.
Adamlar onu yakalayıp ipek iplerle bağlayarak kralın huzuruna getirmişler.
Çançiçeği kralın önünde durmuş.

Çançiçekleri, yabani çançiçekleri sadece ormanda dans edermiş.

Kral ayağa kalkıp onu karşılamış ve onunla evlenmeye yemin etmiş.
Kral başındaki altın tacı çıkarıp onun başına koymuş.
Sonra sararıp solup titremiş.
Saraylılar ona korkuyla bakmışlar.
Çançiçeklerine bakmışlar, gri çançiçeği solmuş orada hayalet gibi duruyormuş.

"Oh kralım tacınız çok ağır, başımı eğemiyorum.
Sarayınızın duvarları üstüme kapanıyor ben hava kadar özgür yaşarım.
Rüzgâr benim sevgilimdir.
Güneş de benim sevgilimdir.
Çançiçeği, yabani çançiçeği asla sizin kraliçeniz olamaz."

Kral on iki ay yas tutmuş, kimse acısını dindirememiş.
Kral âşıklar yolunda yürüyüşe çıkmış.
Başından altın tacını çıkarıp bir yöne fırlatmış
Ve ormana gitmiş
Çançiçeğinin yabani çançiçeğinin dans ettiği ormana

The Man in the Brown Suit gerçekten çok iyi sattı. Bodley Head Yayınevi onlarla harika bir yeni antlaşma imzalamam için bana büyük baskı yaptı. Ben teklifi reddettim. Daha sonra onlara gönderdiğim kitap, uzun yıllar önce yazdığım bir hikâyeden derlenmişti. O hikâyeyi ben pek seviyordum; hikâye çeşitli doğaüstü olayları kapsıyordu. Hikâyeyle biraz oynadım, yeni karakterler ilave ettim ve müsveddeyi yayınevine gönderdim. Romanı yayınlamayı kabul etmediler. Zaten yayınevinin bu kitabı kabul etmeyeceğinden emindim. Yaptığımız antlaşmada onlara göndereceğim romanların ya detektif hikâyesi ya da bir gerilim romanı olması şartı yer almamıştı. Sadece "sonraki roman" açıklaması vardı. Bu tam bir romandı -sadece- ve bu romanı kabul edip etmemek onların bileceği bir işti. Kitabı geri çevirdiler, böylece benim onlar için yazmam gereken sadece bir roman kalmıştı. Ondan sonrası özgürlük. Özgürlük ve Hughes Massie'nin öğütleri ve ondan sonrasında da ne yapmam gerektiği konusunda birinci sınıf öğüt almalıydım, hatta daha da önemlisi ne yapmamam gerektiği bana anlatılmalıydı.

Bundan sonra yazdığım roman çok hafifti, biraz da *Gizli Düşman* isimli roman gibiydi. Böyleleri hem çabuk yazılıyordu, hem de eğlenceli oluyordu ve bunlar özellikle her şeyin çok iyi gittiği o dönemdeki huzurlu ve kaygısız halimi yansıtıyordu. Sunningdale'deki hayatım, Rosalind'in her gün biraz daha büyümesiyle eğlendirici ve daha ilginç bir hal alıyordu. Çocuklarının bebek olarak kalmalarını isteyen ve her yıl biraz daha büyümelerine üzülen ebeveyleri hiçbir zaman anlayamadım. Ben kızımın büyümesi için sabırsızlandığımı biliyorum. Rosalind'in bir yıl içinde nasıl biri olacağını görmek istiyordum. Sanırım bu dünyada, çocuğunuzun sizin olduğunuzu bilmekle beraber esrarengiz bir yabancı sayılmasından daha heyecan verici bir şey olamaz. Siz o çocuğun bu dünyaya gelmesini sağlayan kapısınız ve bir süre için o sizin sorumluluğunuz altında olabilir; daha sonra o sizi terk edip kendi özgür hayatını şekillendirecektir, işte size de bunu izlemek düşer, o hayatını özgürce yaşayacaktır. Bu tıpkı sizin eve getirip saksıya diktiğiniz yabancı bir bitki gibidir, siz onun gelişip büyümesini sabırsızlıkla beklersiniz.

Rosalind, Sunningdale'e çok kolay uyum sağladı. Bisikletiyle bahçenin çevresini dolaşırken ara sıra düştüğü oluyordu, fakat bunu asla önemsemiyordu. Site de, ben de ona bahçe kapısından dışarı asla çıkmamasını tembih etmiştik, fakat ikimiz de bunu ciddi olarak yasaklamamıştık. Bir sabah erkenden biz evde işlerle uğraşırken Rosalind bahçe kapısından dışarı çıktı. Tepeden aşağı, anayola doğru son hızla pedal çevirdi ve neyseki tam yola gelmek üzereyken bisikletten düştü. Bu kazada kızımın iki ön dişi, içeri doğru dönmüştü ve daha sonra çıkacak dişleri de bu durumdan etkilenir diye korkuyordum. Rosalind'i diş doktoruna götürdüm ve Rosalind dişçi koltuğuna oturduğu için fazlaca yakınmamışsa da dudaklarını birbirine sıkıca yapıştırıp ağzını açmamakta ısrar etti. Dişlerini kimsenin görmesini istemiyordu. Benim, Site'in ya da doktorun söylediği sözlere hiç karşılık vermiyor, ağzını sıkı sıkı kapalı tutmaya devam ediyordu. Sonunda kızımı alıp götürmek zorunda kaldım. Çok öfkelenmiştim. Rosalind tüm azarlamaları sessizce dinledi. Site ile uzun uzun nasihat ettikten sonra, ikinci günün sonunda Rosalind, diş doktoruna gitmeye hazır olduğunu söyledi.

"Bu kez gerçekten ağzını açacak mısın, Rosalind, yoksa oraya gidince geçen günkü gibi mi davranacaksın?"

"Hayır. Bu kez ağzımı açacağım."

"Peki ya korkarsan?"

Rosalind, "Ama bundan emin olamazsınız değil mi?" dedi. "Yani başkasının size ne yapacağından demek istedim."

Rosalind'in haklı olduğunu belirttim. Onun tanıdığı herkesin ve benim İngiltere'deki tüm tanıdıklarımın diş doktoruna gittiklerini, ağızlarını açıp, doktorun, yapması gereken ne varsa yapılmasına izin verdiklerini anlattım. Rosalind bu kez çok iyi davrandı. Dişçi sallanan dişi çekti ve onun daha sonra bir plaka kullanmasının gerekebileceğini, ama buna pek de ihtimal vermediğini söyledi.

Diş hekimlerinin benim çocukluğumdakiler gibi sert ve ciddi kişiler olmadıklarını düşündüm. Bizim dişçimiz, Bay Hearn adında, ufak tefek, son derece hareketli ve hastalarını hemen etkileyebilen ilginç bir karakterdi. Ablamı daha üç yaşında küçük bir çocukken ona götürmüşlerdi. Madge dişçi koltuğuna oturur oturmaz ağlamaya başlamıştı.

Bay Hearn, "Bak, şimdi ben buna izin veremem," demişti. "Hastalarımın hiçbirinin ağlamasına izin veremem."

Madge o kadar şaşırmıştı ki, hemen ağlamayı kesmişti. "İzin veremez misiniz?"

Bay Hearn, "Hayır, veremem," demişti. "Bu çok kötü bir şeydir, bu yüzden ben de izin veremem." Bay Hearn bundan sonra hiçbir sorunla karşılaşmamıştı.

Hepimiz Scotswood'a taşındığımıza çok sevinmiştik; yeniden köyde olmak çok heyecan vericiydi. Archie de artık Sunningdale golf sahasına iyice yakın olduğumuz için çok memnundu. Site parka gitmek için uzun yol yürümekten kurtulduğuna seviniyordu ve de Rosalind bahçede bisikletiyle rahat rahat dolaşabilecekti, o da buna seviniyordu. Kısacası herkes mutluydu. Kamyonla birlikte oraya vardığımızda hiçbir şeyin hazır olmamasına rağmen mutluyduk. Elektrikçiler hâlâ koridorlarda dolaşıp duruyorlardı. Eşyanın binaya girebilmesi çok zordu. Banyolar, musluklar ve elektrikle ilgili sorunlar bitmek bilmiyordu ve her şeyin bu kadar yetersiz olması inanılacak gibi değildi.

Anna The Adventuress, The Evening News'da dizi olarak yayınlanmıştı, ben de Morris Cowley'imi satın almıştım ve bu çok iyi bir arabaydı; günümüzün arabalarından çok daha güvenilir ve sağlamdı. Bundan sonra yapmam gereken, arabayı kullanmayı öğrenmek olacaktı.

Ancak hemen o günlerde bir de genel grev meselesi ortaya çıktı. Archie ile ancak üç ders yapmıştık ki, kocam bana onu Londra'ya arabayla götürmem gerektiğini söyledi.

"Ama ben bunu yapamam ki. Araba kullanmayı bilmiyorum."

"Ah evet, pekâlâ biliyorsun. Derslerde çok iyisin."

Archie iyi bir öğretmendi, fakat o günlerde herhangi bir sürücü testini geçebilmek gibi bir sorun yoktu. Arabanın kontrolünü elinize aldığınız andan itibaren arabayla ne yaptığınızdan sadece siz sorumluydunuz.

Ben biraz da kuşkuyla, "Arabayı geri vitese alabileceğimi hiç sanmıyorum," dedim. "Araba asla benim gitmesini istediğim yöne gitmiyor."

Archie güven verici bir ses tonuyla, "Geri vitese ihtiyacın olmayacak," dedi. "Sen arabayı gayet iyi kullanıyorsun, zaten önemli olan da bu. Eğer aşırı hız yapmadan gidersen hiçbir sorunla karşılaşmazsın. Frene basmayı biliyorsun değil mi?"

"Bana ilk öğrettiğin şey buydu."

"Evet, tabii. Herhangi bir sorunla karşılaşman için bir neden göremiyorum."

Umutsuzca, "Ya trafik?" dedim.

"Yoo hayır, şimdilik trafikle bir ilgin yok."

Archie, Hounslow İstasyonu'ndan Londra'ya giden elektrikli trenler olduğunu duymuştu ve benim görevim de Hounslow'a kadar gitmekti, Archie direksiyonda olacaktı; sonra kocam arabayı döndürecek, dönüş yolculuğuna hazır duruma getirecekti ve kendisi Kent'e giderken beni de arabada kaderimle baş başa bırakacaktı.

Bu denemeyi ilk kez yaptığımda hayatımın en büyük sıkıntısını yaşadım. Korkudan titriyordum, fakat yine de bu işin üstesinden gelebildim. Bir iki kez frene fazla sert basarak arabayı zorladım. Tabii o zamanlar trafik bugünkü gibi değildi ve o yollarda araba kullanmak öyle özel beceri istemiyordu. Direksiyonu mantıklı bir şekilde kullanabildiğiniz sürece ve park etmek zorunda kalmazsanız ya da geri vitesi çok sık kullanmazsanız her şey yolunda giderdi. Arabayla ilgili en kötü anım, Scotswood'a girip daracık bir garaja, komşumuzun arabasının yanına sokarken yaşadım. Bu insanlar, bizim alt katımızda oturuyorlardı, Rawncliffes isimli genç bir karıkocaydılar. Kadının, kocasına, "Bu sabah birinci kattakilerin arabayla geri döndüklerini gördüm. Kadının daha önce hiç araba kullandığı sanmıyorum. Arabayı garaja sokarken yüzü kâğıt gibi bembeyazdı ve çok titriyordu. Onun arabayı duvara çarpacağını zannettim, ama bunu yapmadı," dediğini duydum.

Bu koşullar altında Archie'den başka hiç kimsenin bana güven verebileceğini sanmıyorum. Kocam, benim kuşkuyla karşıladığım her şeyi aslında başaracağıma inanırdı. "Elbette yapabilirsin," derdi. "Hem neden yapamayacaksın ki. Eğer bazı şeyleri yapamayacağına kendini sürekli inandırırsan bunları asla yapamazsın."

Biraz kendime güvenmeye başladım ve üç dört gün sonra da Londra'ya daha yakın yerlere kadar gidebildim ve trafiğin tehlikelerini göze aldım. Ah, araba kullanmak bana ne büyük zevk veriyordu. Günümüzde hiç kimsenin o günlerde arabanın insanın hayatında ne büyük farklılıklar yarattığını anlamasına imkân yok. Dilediğiniz yere gidebilmek; bacaklarınızın sizi götüremeyecekleri yerlere ulaşabilmek. Bu, insanın ufkunu genişletiyordu. Arabanın sayesinde yapabildiğim en zevkli işlerden biri, Ashfield'e gidip annemi arabayla gezmeye çıkarmaktı. Annem de tıpkı benim gibi bu gezintilerden müthiş zevk alıyordu, her yere gidebiliyorduk -Dartmoor'da annemin vasıta zorluğu yüzünden buluşamadığı arkadaşlarının evlerine gidiyorduk- ayrıca sadece araba sürmenin verdiği büyük zevk ikimize de yetiyordu. Benim şu sevgili şişe burunlu Morris Crowley'in bana sağladığı zevkten ve başarının yarattığı sevinçten daha fazlasını veren herhangi bir şeyin var olduğunu sanmıyorum.

Archie yaşadığım ufak tefek sorunların çoğunda bana yardımcı olmasına rağmen benim yazılarıma hiç faydası olmuyordu. Ara sıra içimden yeni bir hikâye için düşündüğüm konuyu ya da yeni bir kitabın konusunu ona danışmak geliyordu. Bunu telaşla yaptığım zamanlar da hikâye benim kulaklarıma bile son derece sıradan ve işe yaramaz gibi geliyordu. Archie dikkatini başkalarına verdiği zamanlarda olduğu gibi dinliyordu beni. Nihayet, "Ne düşünüyorsun?" diye ürkek bir tavırla sordum. "Hikâyenin iyi olduğunu düşünüyor musun?"

"Şey, sanırım olabilir." Archie tamamen ilgisiz bir tavırla, "Ama elle tutulur bir hikâye de yok, öyle değil mi? Ya da pek heyecan da yok."

"Öyleyse kitabın iyi olacağını düşünmüyorsun demektir."

"Senin bundan çok daha iyisini yapabileceğine inanıyorum."

Böylece hikâyenin can damarı bitmiş demekti, bir daha düzelmemek üzere kesilip atılmıştı. Yani ben böyle hissediyordum. Ancak, beş altı yıl sonra, nasıl olduysa ben, ölüyü dirilttim ya da belki o kendini diriltti. Bu kez oyundan önce eleştiriye açık olmadığı için roman çok başarılı olmuştu ve benim en iyi kitaplarımdan biri oldu. İşin kötüsü, bir yazar için konuyu

konuşmalarla anlatmak çok zordur. Bunu daktilonuzun başında, elinizde bir kurşunkalemle yapabilirsiniz -derken o cümle olması gerektiği gibi şekillenerek ortaya çıkar- fakat sadece yazacağınız şeyleri tarif edemezsiniz, yani en azından ben yapamam. Sonunda, bir kitap yazılmadan onun hakkında hiçbir şey söylememeyi öğrendim. Kitabı yazdıktan sonra gelen eleştiri, yararlıdır. Eleştirilen noktayı tartışabilirsiniz ya da eleştiriyi kabullenirsiniz, ama hiç değilse kitabın bir okuru nasıl etkilediğini öğrenmiş olursunuz. Ancak neler yazacağınızı açıklamanız yanlış olur, konunun başarı sağlamayacağının size açıklanması bu iddiayı hemen kabullenmenizi sağlar.

Benim eleştiri diyebileceğim tek şey yazar olmaya hazırlanan kişinin yayıncılıkta pazar konusunu hiç dikkate almamış olduğunu belirtmektir. Otuz bin kelimelik bir roman yazmak hiç doğru olmaz; bu şimdi kolayca yayınlanması mümkün olan bir roman boyutu değildir. Yazar, "Ama," diye karşılık verir. "Kitap bu boyutta olmak zorunda." Tabii eğer siz bir dâhiseniz, bu durum sorun yaratmaz, fakat sizin ticari bir kafa yapısına sahip olmanız daha akla yakın. İyi yapacağınızı hissettiğiniz ve de yapmaktan zevk aldığınız bir şeyi bulmuşsunuz ve bunu aynı zamanda iyi satmak istiyorsunuz. Eğer öyle ise ona boyutlarını ve istenen görüntüyü vermelisiniz. Eğer siz bir marangoz olsaydınız, oturma yerinin döşemeden yüksekliği bir buçuk metreyi geçen bir sandalye imal etmek doğru olmazdı. Bu hiç kimsenin üzerine oturmak istemeyeceği bir sandalye olurdu. Sandalyenin bu haliyle güzel göründüğünü söylemenizin de bir yararı yok. Eğer bir kitap yazmak istiyorsanız, kitapların ne kalınlıkta olduklarını inceleyin ve siz de kitabınızı bu ölçüye göre yazın. Eğer belli türde bir dergiye belli türde bir hikâye yazmak istiyorsanız, derginin boyutunu dikkate almalısınız ve sizin hikâyeniz de o dergide yayınlanan hikâyelerin türünde olmalı. Eğer sadece kendiniz için yazmak isterseniz o başka bir konu, hikâyenizi dilediğiniz uzunlukta yazabilirsiniz, dilediğiniz şekilde yazmanızda da bir sakınca yoktur. Belki de sadece o hikâyeyi yazmış olmanın vereceği zevkle yetinirsiniz. İşe kişinin cennette doğmuş bir dâhi olduğunu düşünerek başlamanın hiçbir yararı olmaz, bazı insanlar öyle olabilirler ama sayıları azdır. Hiç kimse bir ticaret adamı değildir, yani iyi, dürüst ticaret yapan biri. İşin teknik us-

talıklarını öğrenmelisiniz ve daha sonra da o ticaretin içine kendi yaratıcı fikirlerinizi katabilirsiniz, fakat şekil disiplinine uymak koşuluyla.

Profesyonel bir yazar olabileceğime yavaş yavaş inanmaya başlamıştım. Ama bundan henüz emin değildim. Aslında ben hâlâ kitap yazmanın, kanapeler için yastık yüzü işlemenin doğal bir devamı olduğunu düşünmekten kendimi alamıyordum.

Köye taşınmak üzere Londra'dan ayrılmadan önce heykeltıraşlık kurslarına katılmıştım. Ben heykel sanatının büyük bir hayranıydım, resme olan hayranlığımdan çok daha fazla, ayrıca heykeltıraş olmaya da çok hevesim vardı. O ümidim erkenden suya düştü: Görsel formlara yeteneğim olmadığı için heykel yapmanın da benim yeteneklerim arasına girmediğini anladım. Resim yapamıyordum, tabii heykel de yapamazdım. Heykeltıraşlarda durumun farklı olacağını düşünmüştüm, kili hissedip onunla çalışmanın şekilleri ortaya çıkarmakta yardımcı olacağını düşünmüştüm. Fakat cisimleri gerçek anlamda göremediğimin bilincine vardım. Bu müzikte sağır olmaya benziyordu.

Gururumu tatmin etmek için birkaç şarkı besteledim, şiirlerimin bazılarını müziğe uyguladım. Bestelediğim valse bir kez daha göz attım ve bundan daha kötü bir şey dinlemediğime karar verdim. Şarkılarımdan bazıları o kadar da kötü değildi. Pierrot ve Harlequin dizisinin mısraları beni memnun etti. Armoniyi öğrenebilseydim ve besteler hakkında biraz da bilgi edinebilseydim, diye hayıflandım. Fakat yazarlığın benim için en uygun meslek ve kendimi ifade etme yöntemim olduğu açıkça görülüyordu.

Ensest ile ilgili çok kasvetli bir oyun yazdım. Fakat oyunu gönderdiğim tiyatro yöneticilerinin hepsi, "Hiç de hoş bir konu değil," diyerek eseri geri gönderdiler. İşin garibi şu ki, ensest konusu bugün bir yöneticiye son derece ilgi çekici gelebiliyor.

Aynı zamanda Akhnaton(*) ile ilgili tarihi bir oyun yazdım. Oyunu çok beğenmiştim. John Gielgud daha sonra bana bir mektup yazmak nezaketini gösterdi. Oyunda ilgi çekici bazı noktaların bulunduğunu, fakat bunu sahne-

(*) Mısır Firavunu.

ye koymanın çok pahalıya mal olacağını ve eserde yeterince mizah bulamadığını yazmıştı. Akhnaton ile mizahı birbirine bağlamamıştım, ama yanıldığımı anladım. Mısır da başka her ülke gibi mizahla doluydu -tıpkı hayat gibi her zaman ve her yerde- trajedinin de kendine özgü bir mizahı vardı.

ÜÇ

Dünya turundan döndüğümüzden beri o kadar çok sıkıntı ve endişe yaşamıştık ki bu sakin döneme girmek bize çok iyi geldi. Belki de o zaman bir şeylerden şüphelenmem gerekirmiş. Her şey fazlasıyla iyi gidiyordu. Archie zevk aldığı bir işte çalışıyordu. Patronu onun arkadaşıydı; kocam birlikte çalıştığı insanlardan hoşlanıyordu. Hep istediği bir şeye sahip oldu, birinci sınıf bir golf kulübüne üye olmak ve her hafta sonu golf oynamaktı onun istediği. Benim yazılarım da iyi gidiyordu ve belki de kitap yazmaya devam edip para kazanabileceğimi de düşünmeye başlamıştım.

Sakin geçen hayatımızda doğru gitmeyen bir şeyler olabileceğini hissetmiş miydim? Hiç sanmıyorum. Ancak belli bir eksiklik vardı, ama ben bunun kesin bir tarifini de yapamıyordum. Archie ile beraberliğimizin ilk günlerindeki arkadaşlığımızı arıyordum. Trenle ya da otobüsle gezdiğimiz ve yeni yerler keşfettiğimiz hafta sonlarını özlüyordum.

Artık hafta sonlarımız benim için en sıkıcı zamanlardı. Biraz da Londra'daki arkadaşlarımızı görebilmek için hafta sonları evde konuk ağırlamak istiyordum. Archie bu konuda cesaret vermedi, çünkü böyle bir uygulama onun hafta sonlarını kötü geçirmesini sağlayacaktı. Eğer eve yatılı konuk çağırırsak Archie'nin de evde daha çok zaman geçirmesi gerekecekti ve belki de golf oynamaya gidemeyecekti. Kocama golf yerine biraz da tenis oynamasını önerdim, çünkü Londra'da halka açık tenis sahalarında tenis oynayan pek çok arkadaşımız vardı. Bu önerim Archie'nin hiç hoşuna gitmedi. Dediğine göre, tenis onun gözleri için zararlıydı, golf oynamasını da güçleştirebilirdi. Kocam golfü öylesine ciddiye alıyordu ki, artık bu oyun onun için bir dinden farksızdı.

"Bak ne diyeceğim, istersen sen dilediğin gibi arkadaşlarını buraya çağır, fakat lütfen evli çiftleri davet etmeyelim, çünkü o zaman benim de bir şeyler yapmam gerekecek."

Bunu yapmak o kadar kolay değildi, çünkü arkadaşlarımızın çoğunu evli çiftler oluşturuyordu ve kocasını çağırmadan sadece kadını davet etmek olmazdı. Sunningdale'de dostlar edinmeye başlamıştım, fakat Sunningdale sosyetesinde sadece iki tür insan vardı: bahçelere meraklı olan ve neredeyse bahçelerden başka hiçbir konuda konuşmayan orta yaşlılar; bir de neşeli, spora meraklı gençler, partilerde çok fazla içki içen ve hiç de bana uygun olmayan tipler, aslında böyleleri Archie'ye de uygun değildiler.

Hafta sonunu bizde geçirebilecek olan ve de gerçekten bunu yapan bir çift vardı. Nan Watts ve ikinci kocası. Nan savaş döneminde Hugo Pollock adında bir adamla evlenmişti ve Judy adını verdikleri bir de kızları olmuştu; fakat evlilik iyi gitmemiş ve sonunda Nan, kocasından boşanmıştı. Daha sonra da George Kon adında, Archie gibi golf tutkunu bir adamla evlenmişti, işte bu da bizim hafta sonu sorunumuzu çözdü. George ile Archie birlikte golf oynadılar; Nan ile ben de dedikodu yapıp havadan sudan konuştuk ve hanımlara ayrılan bölümde biraz da öylesine golf oynadık. Sonra da yukarı gidip kulüp binasında erkeklerle buluştuk, orada birer kadeh içki içtik. Hiç değilse biz kendi içkilerimizi içebiliyorduk: çiğ krema süt ile karıştırılıp içiliyordu, o ilk günlerde Abney'deki çiftlikte yaptığımız gibi bu içkiyi bir dikişte içiverdik.

Site'in bizden ayrılması çok büyük bir darbe oldu, fakat kadın mesleğini ciddiye alıyordu ve bir süredir denizaşırı bir ülkede iş bulmak istiyordu. Rosalind'in ertesi yıl okula başlayacağını ve bu nedenle de ona daha az ihtiyaç duyacağını söyledi. Brüksel'deki elçilikte iyi bir iş olduğunu duymuş ve o işe talip olmaya karar vermişti. Site, bizden ayrılmayı hiç istemediğini, fakat yola devam etmesi gerektiğini böylece dünyanın dörtbir yanındaki ülkelere dadı olarak gidip, biraz da hayatı tanımaya fırsat bulacağını söyledi. Doğrusu bu fikre katılmamazlık edemezdim ve Site'e üzülerek Belçika'ya gitmesi gerektiğini söyledik.

Marie ile ne kadar mutlu olduğumu hatırladım. Ağlayıp sızlanmadan Fransızca öğrenmiştim. İşte o zaman Rosalind'e Fransız bir dadı tutmaya karar verdim. Bu düşüncemi Punkie'ye yazdım. O da hiç vakit kaybetmeden yanıt verdi. Tam, benim aradığım nitelikte birini tanıyordu, ama bu kız Fransız değil İsviçreliydi. Onu tanıyordu ve bir arkadaşı da kızın ailesinin yakın dostuydu. "Marcella çok tatlı ve nazik bir kız," diye yazmıştı. Punkie, onun tam Rosalind'e göre bir dadı olduğuna inanıyordu. Utangaç ve kaprisli Rosalind'e göz kulak olacağını söylüyordu. Punkie ile Rosalind'in karakteri hakkındaki görüşlerimiz oldukça farklıydı.

Sonunda Marcelle Vignou geldi. Daha ilk karşılaşmamızda içime bir kurt düştü. Punkie bize onu kibar ve sevimli küçük bir kız olarak tanıtmıştı. Ama bende çok farklı bir izlenim uyandırdı. Marcelle uyuşuk birine benziyordu, çok iyi huylu, tembel ve ilgi çekmeyen sıradan biriydi. Çocukları yönetmeyi başaramayan tiplerdendi yani. Rosalind oldukça iyi davranmasına, kibar olmasına ve gündelik hayatta genelde tatmin edici sayılmasına rağmen neredeyse bir gece içinde bambaşka bir çocuk olmuştu. Sanki içine şeytan girmişti.

Buna inanamıyordum. Çocuk eğiticilerinin çoğunun hiç kuşkusuz içgüdüsel olarak bildikleri şu gerçeği ben de öğrenmiştim, yani bir çocuğun tıpkı bir köpek ya da başka bir hayvan gibi tepki göstereceğini. Çocuk otoriteyi bilir. Marcelle'de otorite diye bir şey yoktu. Kadın ara sıra başını sallayıp, "Rosalind! Rosalind, non non," diye mırıldanmakla yetiniyor ve de Rosalind üzerinde hiçbir etki yaratamıyordu.

En acıklı manzara ikisini yürüyüşe çıkarken görmekti. Çok geçmeden Marcelle'in iki ayağının da nasır ve iltihaplı şişliklerle dolu olduğunu keşfettim. Ancak cenaze adımlarıyla topallayarak yürüyordu. Bu durumu fark ettiğim zaman onu bir Şiropodist'e gönderdim, ama bu bile onun yürüyüşünde bir değişiklik yaratmadı. Enerji dolu bir çocuk olan Rosalind önden yürüyor, başı gururla havaya kalkmış bir halde tam bir İngiliz tavrıyla ilerliyordu. Marcelle ise acı içinde arkadan gelip, "*Attendez moi,*(*)" diye mırıldanıyordu.

(*) Beni bekle.

Rosalind başını arkaya çevirip, "Biz yürüyüşe çıkıyoruz, öyle değil mi?" diyordu.

Marcelle çok aptalca bir tutum içinde, Rosalind'e barış yapmaları için Sunningdale'de ona çikolata almayı öneriyordu, Marcelle'in yapabileceği en kötü şeyde buydu. Rosalind çikolatayı kabul edip, "Teşekkür ederim," diye kibarca mırıldanıyor ve sonra da eskisi gibi kötü davranmaya devam ediyordu. Rosalind evde de küçük bir şeytandı. Ayakkabılarını çıkarıp Marcelle'e fırlatıyor, onunla dalga geçip yemeğini yemiyordu.

Archie'ye, "Ne yapacağım?" diye sordum. "Rosalind çok berbat. Onu cezalandırıyorum, ama bu onun daha iyi davranmasını sağlamıyor. Rosalind o zavallı kıza işkence yapmaktan da hoşlanmaya başladı."

Archie, "Marcelle'in buna aldırdığını hiç sanmıyorum," dedi. "Ben ondan daha ilgisiz birini görmedim."

"Belki ileride durum düzelir," dedim.

Fakat durum gittikçe daha kötüleşti. Gerçekten çok endişeliydim, çünkü çocuğumun öfkesi burnunda bir şeytan olmasını istemiyordum. Ayrıca Rosalind iki bakıcı ve bir dadıyla iyi geçinebildiğine göre onun bu derece kötü davranmasında karşı tarafın bir hatası olmalıydı.

Rosalind'e, "Kimsenin onun dilini konuşmadığı yabancı bir ülkeye gelen Marcelle'e sen hiç acımıyor musun?" diye sordum.

Rosalind, "Buraya gelmeyi kendisi istemiş," dedi. "İstemeseydi gelmezdi. Üstelik çok da iyi İngilizce konuşuyor. O aslında çok, ama çok aptal." Kuşkusuz doğru söze ne denirdi...

Rosalind bir parça Fransızca öğreniyordu, ama öyle fazla değil. Bazen yağmurlu günlerde ikisine birlikte oyun oynamalarını öneriyordum, fakat Rosalind, dadıya en basit oyunu öğretmenin bile imkânsız olacağına beni inandırdı.

Punkie'ye dadının başarılı olmadığını açıkladım.

"Yaa, vah vah, Rosalind'in Marcelle'i çok seveceğini düşünmüştüm."

"Sevmiyor," dedim. "Tam tersine. Rosalind o zavallı kızcağıza işkence yapmak için bahaneler arıyor ve eline geçeni dadıya fırlatıyor."

"Rosalind mi, yapıyor mu bunu?"

"Evet," dedim. "Ve saldırılar giderek kötüleşiyor."

Sonunda bu duruma daha fazla katlanamayacağımızı anladım. Bizim hayatlarımız nedense altüst olmuştu? Marcelle ile konuştum, mırıldanarak durumun pek de öyle iyi olmadığını ve belki de onun başka bir işyerinde daha mutlu olacağını söyledim; eğer İsviçre'ye dönmeyi tercih etmiyorsa, onu dostlarıma tavsiye edip iyi bir iş bulmasında yardımcı olacağımı söyledim. Marcelle bu sözlerden hiç etkilenmeden, İngiltere'yi görmekten hoşlandığını fakat Berne'e gitmeyi tercih edeceğini belirtti. Marcelle, bizimle vedalaştı, ona fazladan bir aylık ücret daha ödedim ve başka birisini aramaya karar verdim.

Bu kez bakıcı ve sekreterlik görevlerini üstlenecek birisini bulmalıydım. Rosalind beş yaşına gelince her sabah küçük bir semt okuluna gidecekti ve o zaman ben de günün birkaç saatinde steno ve daktilo yazabilen bir sekretere sahip olabilecektim. Belki de edebi çalışmalarımı ona dikte ettirebilirdim. Bu, iyi bir fikre benziyordu. Gazeteye kısa bir süre sonra okula gidecek beş yaşında bir çocuğa bakacak steno-daktilo bilen bir çalışana ihtiyacımız olduğunu belirten bir ilan verdim. İlana, İskoç adayların tercih edileceğini de ekledim. Artık başka çocukları ve bakıcıları daha sık görme fırsatım olduğu için İskoç bakıcıların özellikle küçüklere çok iyi baktıklarını gözlemlemiştim. Fransızlar umutsuz disiplincilerdi ve evin çocukları onları hep küçümsüyorlardı. Almanlar iyiydiler ve prensip sahibiydiler; fakat Rosalind'in özellikle öğrenmesini istediğim dil, Almanca değildi. İrlandalılar neşeliydiler fakat evde olay çıkarıyorlardı. İngilizlerin her çeşidi vardı. Ben İskoçyalı bir bakıcı istiyordum.

İlanıma gönderilen cevapları inceleyip içlerinden bazılarını ayırdım sonra da Bayan Charlotte Fisher adındaki aday ile görüşmek için Lancaster Gate yakınlarında küçük bir otele gittim. Bayan Fisher'ı daha görür görmez sevmiştim. Dadı adayı uzun boylu, kumral saçlı, yirmi üç yaşlarında görünen genç bir kızdı; çocuklarla ilgilenmekte tecrübeliydi, çok da becerikli görünüyordu ve dış görünüşünün arkasında sevimli bir havası vardı. Babası, Edinburgh'da kralın vaizlerinden biriydi ve orada St. Columba'nın yöneticisiydi. Steno ve daktilo biliyordu fakat son zamanlarda stenoda pek

fazla çalışmamıştı. Hem sekreterlik yapıp hem de çocuk bakıcılığını üstlenmek fikri ona çok hoş gelmişti.

"Bir mesele daha var," diye kuşkulu bir sesle konuştum. "Şey yani siz şeyi düşünebiliyor musunuz? Demek istediğim yaşlı hanımlarla iyi anlaşabiliyor musunuz?"

Bayan Fisher, bana tuhaf tuhaf baktı. Birdenbire bir odada iş işleyen, yün ören ya da resimli gazeteleri okuyan aşağı yukarı yirmili yaşlarda bir kadınla birlikte olduğumuzu fark ettim. Ben bu soruyu sorarken kadınların bakışları yavaş yavaş bana yöneldi. Bayan Fisher gülmemek için dudağını ısırdı. Soruyu nasıl soracağımı düşünürken çevreme hiç dikkat etmemiştim. Annem artık geçinilmesi çok zor olan bir kadındı. İnsanların çoğu yaşlandıkça bu duruma düşerler; fakat her zaman çok bağımsız insanlardan kolayca sıkılan annem, çoğu yaşlı kadından daha geçimsizdi. Özellikle Jessie Swannell, anneme katlanamamıştı.

Charlotte Fisher havadan sudan söz eder gibi, "Sanırım," dedi. "Ben onlarla hiç zorluk çekmedim."

Annemin iyice yaşlandığını biraz da garip olduğunu, her şeyin en iyisini kendisinin bildiğine inandığını ve de onunla geçinmenin çok zor olduğunu anlattım. Charlotte bütün bu anlattıklarımı tedirgin olmadan dinlediği için, halen çalıştığı işten ayrılır ayrılmaz bana gelebileceğini söyledim; sanırım Charlotte, Park Lane'de yaşayan milyoner bir ailenin çocuklarına bakıyordu. Charlotte'un Londra'da yaşayan ondan epey büyük bir ablası vardı ve eğer ablasının ara sıra gelip onu ziyaret etmesine izin verirsek çok sevineceğini söyledi. Bunun hiçbir sakıncasının olmadığını söyledim.

Böylece Charlotte Fisher, benim sekreterim oldu ve Mary Fisher de sorunlu zamanlarda yardımcı olma görevini üstlendi; bu iki kardeş, uzun yıllar arkadaş, sekreter, dadı ve her işe koşan kişiler olarak yanımda kaldılar. Charlotte hâlâ benim en iyi arkadaşlarımdan biridir.

Charlotte'un gelişi ya da Rosalind'in deyişiyle Carlo'nun gelişi benim için bir mucize gibiydi. Charlotte daha Scotswood'daki evimizin kapısından içeri adımını atar atmaz, Rosalind anlaşılmaz bir şekilde Site'in günlerindeki eski haline dönüverdi. Sanki kızımın üzerine kutsal su serpilivermiş gibiy-

di. Ayakkabıları ayaklarında kalıyor, kimseye fırlatmıyordu, sorulara kibarca cevap veriyor, ayrıca Carlo ile beraber olmaktan da çok hoşlanıyordu. O dehşet saçan şeytan kaybolmuştu. Aradan zaman geçtikten sonra Charlotte, bana, "Buraya ilk geldiğim zaman Rosalind vahşi bir hayvan gibi görünüyordu," demişti. Çünkü uzun bir süre hiç kimse kâküllerini kesmeyi başaramamıştı: kızımın kâkülleri gözlerini kapatacak kadar uzamıştı, kızım o saçların arasından çevresine bakabiliyordu.

İşte huzur dolu günler geri gelmişti. Rosalind okula başlar başlamaz, ben de bir hikâye dikte ettirmek için hazırlıklara koyuldum. Bu beni o kadar heyecanlandırıyordu ki işi her gün bir sonrakine ertelemeye başladım. Sonunda o gün geldi. Charlotte ile bir masaya karşılıklı oturduk, Charlotte'un elinde bir kalem ve önünde de bir defter vardı. Mutsuz bir halde şömineye baktım ve deneme niyetine birkaç cümle mırıldandım. Bunlar feci cümlelerdi. Hiç duraklamadan bir kelimeden fazlasını söyleyemiyordum. Söylediklerimin hiçbirinde doğallık yoktu. Çalışmaya bir saat ısrarla devam ettik. Aradan çok uzun zaman geçtikten sonra, Carlo kendisinin de şu edebi çalışmanın başlayacağı saati endişeyle beklediğini itiraf etti. Gerçi Carlo, steno ve daktilo dersleri almıştı, ama o güne kadar pek egzersiz yapma fırsatım olmamıştı ve gerçekten de becerisini tazelemek için biraz yardım alması gerekmişti. Carlo, benim korkunç bir hızla yazı yazdırmamdan korkuyordu, fakat benim söylediklerimi yazmak hiç kimseye zor gelmezdi. Stenoya bile gerek kalmadan düz, el yazısıyla not alınabilirdi.

Bu kötü başlangıçtan sonra durum biraz düzelmeye yüz tuttu, ama yaratıcı yazarlıkta ben, düşüncelerimi ya normal el yazısıyla ya da daktiloyla yazarsam içim rahat eder. Doğrusu kendi sesinizi duymanın sizi nasıl tedirgin ettiğini ve duygularınızı ifade etmekte nasıl zorlandığınızı bilmek insana garip gelebilir. Sadece beş altı yıl kadar önce, bileğimi kırdıktan sonra ve sağ elimi kullanamadığım için bir diktafon kullanmaya başlamıştım ve zamanla kendi sesimi duymaya da alıştım. Diktafon ya da kayıt cihazını kullanmak çok daha fazla laf kalabalığı yaptırıyordu.

Daktilo kullanmak ya da elde yazmak için harcanan çaba hiç kuşkusuz benim konunun içinde kalmamı sağlıyordu. Kelime kullanırken ekono-

mi yapmak özellikle detektif hikâyelerinde çok gereklidir. Aynı sözlerin üç dört kez tekrarlanmasını istemezsiniz. Fakat bir diktafona konuştuğunuz zaman, ister istemez aynı düşünceleri kelime değişiklikleri yaparak birkaç kez tekrarlayabilirsiniz. Tabii insan, daha sonra bu fazlalıkları atabilir, ancak bu da rahatsız edici bir durumdur ve yazının su gibi akmasını önler. İnsanoğlunun doğuştan tembel olduğunu ve kesinlikle gerekli olandan fazlasını yazmak istemeyeceğini bilmekten yararlanmak çok önemli.

Tabii her şey için doğru bir uzunluk var. Ben bir detektif hikâyesi için normal boyutun 50 bin kelime olduğunu düşünüyorum. Yayımcılara göre bunun çok kısa sayıldığını da biliyorum. Belki de okurlar kitabın parasını ödeyip sadece 50 bin kelime alırlarsa, kendilerini kandırılmış da hissedebilirler, bu nedenle detektif hikâyeleri için 60-70 bin kelime daha kabul edilebilecek bir rakam. Eğer kitabınız daha da uzun ise, biraz kısa olması tercih edilirdi. Uzun bir hikâye için 20 bin kelime, bir gerilim romanı için de iyi sayılır. Ne yazık ki bu büyüklükteki kitaplara pazar bulmak giderek zorlaşıyor ve yazarlar da elbette onlara iyi bir ücret ödenmesini istiyorlar. Bu yüzden yazar, hikâyesini devam ettirmeyi yani ona bölümler ekleyip normal bir roman durumuna getirmesinin daha akla yakın olduğunu düşünüyor. Hikâye tekniğinin detektif hikâyesine kesinlikle hiç uymadığını düşünüyorum. Bir gerilim romanında bu mümkün olabilir, fakat bir detektif romanında hayır. H. C. Bailey'in *The Mr. Fortune* hikâyeleri bu alanda iyi örnekler sayılırlar, çünkü, hikâyeler ortalama magazin hikâyelerinden daha uzunlardır.

Hughes Massie, bana yeni bir yayıncı bulmuştu. Bu yayıncı William Collins'ti ve bu kitabı yazarken bile hâlâ o yayıneviyle çalışıyorum.

Collins Yayınevi için yazdığım ilk kitap, *Roger Ackroyd Cinayeti* yazdığım kitapların hepsinden çok daha başarılıydı; hatta o kitap bugün bile hatırlanıp ondan alıntılar yapılıyor. O kitapta iyi bir formül yakalamıştım... bunu da bir bakıma eniştem James'e borçluyum, o bana birkaç yıl önce, biraz da ürkütücü bir tavırla şöyle demişti: "Günümüzün detektif hikâyelerinde hemen herkes suçlu durumuna düşüyor, detektif bile suçlu olabiliyor. Benim görmek istediğim ise suçlu olduğu anlaşılan bir Watson." Bu son derece ori-

jinal bir düşünceydi ve bunun üzerinde uzun uzun düşündüm. Derken, nedense aynı fikri bana Lord Louis Mountbatten de önerdi. Lord Louis Mountbatten, bana gönderdiği mektupta bir hikâyenin birinci ağızdan anlatılmasını ve de sonunda katilin bu kişi olduğunun ortaya çıkmasını önermişti. Bu mektup çok hasta olduğum bir sırada ulaştı ve o mektuba cevap yazıp yazmadığımı bugün bile bilmiyorum.

Aslında fikri beğenmiştim ve uzun süre bu fikir üzerinde düşündüm durdum. Tabii, bunun çok büyük zorlukları vardı. Aklım iyice karışmıştı, Hastings'in bir cinayet işlemesi ihtimali zihnimi kurcaladı durdu. Ve tabii bunu hile yapmadan gerçekleştirebilmek çok zor olacaktı. Kuşkusuz pek çok kişi *Roger Ackroyd Cinayeti*'nin aldatıcı olduğunu söyleyebilir; fakat kitabı dikkatli okurlarsa yanıldıklarını anlayacaklar.

Roger Ackroyd Cinayeti'ni bir yana bırakırsam, bu dönemde hep başarılı oldum. Rosalind ilk kez okula gitti ve çok sevdi. Kızımın iyi arkadaşları vardı, güzel bir dairede yaşıyorduk ve bir de bahçemiz vardı. O sevimli, şişe burunlu Morris arabam vardı, Carlo Fisher yanımdaydı ve evde huzur vardı. Archie'nin her şeyi golf olmuştu, golf için yaşıyordu; sindirim sorunları azalmıştı ve artık sinir krizlerinden de kurtulmuştu. Doktor Pangloss'un büyük bir mutlulukla söylediği gibi "her şey, tüm muhtemel dünyaların en iyileri için her şeyin en iyisine kavuşmak"tı.

Hayatımızda eksik olan tek şey bir köpekti. Sevgili Joey, biz dünya seyahatindeyken ölmüştü, şimdi de Peter adını verdiğimiz tel saçlı bir teriyer yavrusu satın almıştık. Kuşkusuz Peter ailenin hayatı ve ruhu oldu. Küçük köpeğimiz Carlo'nun yatağında uyuyordu ve bulduğu terlikleri büyük bir iştahla yiyordu.

Geçmişte o kadar büyük sıkıntı çektikten sonra mali sorunlardan kurtulmuş olmak çok hoştu, hatta bu rahatlık biraz da başımıza vurmuş olabilir. Başka zamanlar hiç aklımızın köşesinden geçmeyen şeyleri düşünüyorduk. Archie bir gün durup dururken şöyle gerçekten çok hızlı bir araba satın almak istediğini söyleyerek beni şaşırttı. Sanırım Strachans'ların Bentley arabasından etkilenmiş olacaktı.

Şaşkın bir halde, "Ama bizim bir arabamız var," dedim.

"Evet ama ben şöyle çok özel bir araba istiyorum."

"Artık ikinci bir çocuk yapma imkânımız var," dedim. Son zamanlarda bu konuyu tatlı tatlı düşünmeye başlamıştım.

Archie ikinci bir bebek fikrini hemen reddetti. "Ben Rosalind'den başka çocuk istemiyorum," dedi. "Rosalind kesinlikle çok tatmin edici, o bana yeter."

Archie, Rosalind için çıldırıyordu. Kocam, onunla oyunlar oynamaktan çok hoşlanıyordu; Rosalind de babasının golf sopalarını bile temizliyordu. Sanırım baba-kız birbirlerini çok iyi anlıyorlardı, yani Rosalind ile benim ilişkimizden çok daha güçlü bir ilişkileri vardı. İkisinin de mizah gücü aynıydı. Archie, kızının dayanıklılığına ve insan zekâsına karşı kuşkulu bir tavır takınmasına bayılıyordu. Örneğin, hiçbir şeyi incelemeden kabul etmezdi. Archie önceleri doğacak bebekten biraz da endişe duymuş ve artık hiç kimsenin onun farkına varamayacağından korktuğunu söylemişti. "İşte bu nedenle kızım olsun istiyorum," demişti. "Bir erkek çocuk çok daha kötü olabilir. Bir kız evlada katlanabilirim; ama bir erkek evlatla bu çok zor."

Archie sonra da, "Eğer bir oğlumuz olsaydı bu daha da kötüydü," dedi. "Hem canım daha çok zaman var."

Daha çok zaman olduğunu kabullendim ve biraz da isteksizce onun önceden görüp, satın almayı aklına koyduğu ikinci el Delage marka arabayı satın almasını kabul ettim. Delage'den ikimizde çok hoşlandık. O arabayı kullanmaktan hoşlanıyordum ve Archie de hayatında golften başka bir şey olmamasına rağmen az da olsa arabayı kullanmak için zaman ayırıyordu.

Archie, "Sunningdale, yaşamak için çok uygun bir yer," dedi. "Orada istediğimiz her şey var. Londra ile aradaki mesafe çok uygun. Şimdi bir de Wentworth golf sahası açılacak ve orada emlakçılık mesleği de gelişecek. Gerçek bir eve sahip olabiliriz diye düşünüyorum."

Bu, heyecan verici bir fikirdi. Scotswood'da çok rahat olmamıza rağmen bazı zararlı yönleri de vardı. Yönetim özellikle güvenilir değildi. Elektrik şebekesi sorunluydu; sürekli sıcak su temin edileceği reklamlarda yer almıştı ama su ne devamlı veriliyordu, ne de sıcaktı. Kendimize ait bir evimizin olması fikri hoşumuza gitmişti.

Önce bir inşaat şirketi tarafından satın alınan Wenthworth arazisinde yeni bir ev inşa ettirmeyi düşündük. Bu inşaat sahasında iki golf sahası olacaktı, belki ileride üçüncüsüne de sıra gelecekti. Altmış dönüm arazinin geri kalanı da değişik boyutlarda ve türde evlerle doldurulacaktı. Archie ile ikimiz yaz akşamlarında Wentworth'de gezintiye çıkarak bize uygun olacak site arar, çok sakin, ama mutlu saatler geçirirdik. Sonunda üç bina arasından birini seçmeye karar verdik. Evimizin yaklaşık bir buçuk dönüm arazi içinde olmasını istiyorduk. Çamlık bir araziyi seçtik böylece bahçe bakımı için fazla uğraşmamıza gerek kalmayacaktı. İnşaatçı firma çok iyi niyetliydi ve bize yardımcı olacaktı. Oldukça küçük bir eve ihtiyaç duyduğumuzu belirttik, ama bu evin bize kaça mal olacağını bilmiyorduk: sanırım 2000 sterlin civarında bir para gerekecekti. Firma bize şaşılacak derecede kötü görünüşlü bir evin planını gösterdi, bina son derece sevimsiz modern süslerle bezenmişti ve tam 5300 sterlin ödememiz isteniyordu. Daha ucuza bir ev yaptırtmanın imkânı yoktu, bu en düşük fiyattı. Üzülerek bu tasarıdan vazgeçtik. Ancak 100 sterlin karşılığında Wentworth hisse senedi almayı kararlaştırdık, bu da bana cumartesi ve pazar günleri oradaki sahalarda golf oynama hakkını veriyordu, bu gelecek için atılmış bir adımdı. İki golf sahası olduğu için bunlardan birinde kendimi fazla ürkek bir tavşan gibi hissetmeden oyun oynayabilecektim.

İşte o sıralarda golf oynama merakım birdenbire artıverdi, gerçekten bir maçı da kazandım. Daha önce hiç böyle bir durumla karşılaşmamıştım zaten daha sonra da bir daha böyle bir şey olmadı.

Bir iki yıl sonra, sayısız eve baktıktan sonra -benim en çok hoşlandığım eğlencelerden biriydi- ev adaylarını ikiye indirdik. Evlerden biri bir hayli uzaktı, çok fazla büyük değildi ve güzel bir bahçesi vardı. İkinci ev, istasyona yakındı; bir çeşit milyoner stili Savoy dairesi köye taşınmış ve paraya hiç acımadan lüks süslerle dekore edilmişti. Evde bir sürü banyo vardı, yatak odalarına leğenler konulmuştu ve akla gelebilecek her türlü lüks mevcuttu. Son yıllarda ev birkaç sahip değiştirmişti ve uğursuz bir ev olduğu söyleniyordu, orada yaşayan herkes bir şekilde büyük üzüntülerle karşılaşıyordu. O evin ilk sahibi erkek parasını, ikincisi de karısını kaybetmiş-

ti. Evin üçüncü sahiplerinin başına ne geldiğini bilmiyorum, sanırım karıkoca ayrılmış ve de başka yerlere taşınmış olmalıydılar. Neyse, ev uzun zamandan beri satılık olduğu için fiyatı düşüktü. Çok hoş bir bahçesi vardı; uzun dar, bir çim sahadan sonra üzerinde çeşitli su bitkileri bulunan küçük bir çay, açelyalar ve başka çeşit çiçeklerle dolu bir bahçesi vardı; bu bahçenin sonunda da güzel bir mutfak bahçesi yer almıştı; onun ötesinde de çalılıklar göze çırpıyordu. Bu evi satın almaya gücümüzün yetip yetmeyeceği de ayrı bir meseleydi. Gerçi ikimiz de iyi para kazanıyorduk -benimki biraz şüpheli ve düzensizdi, ama Archie'nin kazancı iyiydi- sadece elimizde hiç toplu para yoktu. Ama ipotek imkânından yararlandık ve bir süre sonra oraya taşındık.

Gerekli olduğu kadar ilave perde ve halı satın aldık, sonra da kâğıt üzerinde normal görünmesine rağmen, imkânlarımızın hayli üstünde yaşamaya başladık. Hem şişe burunlu Morris hem de Delage araba bizde kaldı. Ayrıca evdeki hizmetçi sayısı da artmıştı; evli bir çift ve bir de orta hizmetçisi çalışıyordu. Evli olan kadın bir dükün evinde mutfak yardımcılığı yapmıştı. Tam olarak açıklanmamıştı, ama galiba adam da evin uşağı olarak çalışmıştı. Adam bir uşağın neler yapması gerektiğini kesinlikle bilmiyordu, ama karısı çok iyi bir aşçıydı. Sonunda adamın eşya taşıyan bir hamal olduğunu öğrendik. Kocanın tembellikte üzerine yoktu. Günün büyük bir bölümünü yatağında yatarak geçiriyordu ve gayet kötü bir şekilde sofra hizmeti yapmanın dışında başka hiçbir iş yapmıyordu. Yatmanın dışında ara sıra puba gidiyordu. Bu karıkocayı başımızdan savmamızın gerekip gerekmediğine karar vermek zorundaydık. Ancak genel olarak yemek pişirilmesi daha önemli görünüyordu ve bu nedenle evde kalmalarına karar verdi.

Böylece ihtişam dolu hayatımıza devam ettik ve tam da aslında tahmin etmemiz gereken şey oldu. Bir yıl içinde endişelenmeye başlamıştık. Banka hesabımız inanılmaz bir hızla eriyordu. Karıkoca birbirimize biraz tasarrufa yönelirsek her şeyin yoluna gireceğini söyleyip durduk.

Archie'nin önerisi üzerine evimize Styles adını vermiştik. Bana hayatta yeni bir şans getiren ilk kitabım *Ölüm Sessiz Geldi* adını taşıyordu; evimizin adı da bu nedenle Styles olmuştu. Duvara Styles'ın kapağı için

yapılan tabloyu astık... bu tablo bana The Bodley Head Yayınevi tarafından hediye edilmişti.

Fakat Styles bizden önceki sahiplerine olanları doğruladı. Bu uğursuz bir evdi. Bunu eve adımımı atar atmaz hissettim. Ancak evin dekorasyonunun bir köy evi için fazla gösterişli olmasının beni tedirgin ettiğini düşündüm. Styles'i o köy evine uygun bir duruma getirmeye gücümüz yetince çok farklı bir görünüm kazanabileceğini söyledim.

DÖRT

Hayatımın bundan sonraki yılı, benim hatırlamaktan nefret ettiğim bir dönem oldu. Hayatta çoğu kez, görüldüğü gibi bir şey ters gitti mi, ardından her şey ters gitmeye başlar. Korsika'da kısa bir tatil geçirdikten bir ay kadar sonra annem çok ağır bir bronşite yakalandı. Annem o sıralar Ashfield'de yaşıyordu. Hemen onun yanına gittim, daha sonra Punkie nöbeti benden devraldı. Bundan kısa bir süre sonra da ablam, bana annemi daha iyi bakılır düşüncesiyle Abney'e nakledeceğini bildiren bir telgraf gönderdi. Annem sanki biraz daha iyi gibiydi, ama asla eskisi gibi olamadı. Odasından dışarı pek az çıkıyordu. Sanırım akciğerleri etkilenmişti, o sıralar yetmiş iki yaşındaydı. Ben durumunun ciddi olduğunu düşünememiştim, ama maalesef öyleydi. Punkie'nin de durumu önemsediğini sanmıyorum, fakat bir iki hafta sonra, Archie'nin iş için İspanya'da olduğu sırada bir telgraf geldi.

Annemin öldüğünü trenle Manchester'a giderken birdenbire anlayıverdim. Sanki öldürücü bir soğuk tepeden tırnağa bütün vücudumu etkisi altına almış gibi üşüyordum ve *annem öldü,* diye düşündüm.

Haklıydım. Anneciğim yatakta öylece yatarken ona baktım ve insan ölünce geriye sadece kabuğun kaldığını söyleyenlere hak verdim. Annemin o hevesli, sımsıcak ani hareketlerden hoşlanan kişiliği artık uzaklarda bir yerlerdeydi. Annem son birkaç yıl içinde bana birçok kereler şöyle demişti: "İnsan bazen şu vücuttan kendini dışarı atmayı çok istiyor. O vücut çok

yıpranmış, çok yaşlanmış ve de çok da yararsız. İnsan bu hapishaneden salıverilmek istiyor." İşte şimdi de annem için bunları hissediyordum annem, hapishanesinden salıverilmişti. Fakat bizlere de onun yokluğunun yarattığı üzüntü kalmı

Archie hâla ıspanya'da olduğu için cenazeye katılmadı. Bir hafta sonra döndüğünde ben Styles'daydım. Kocamın hastalıktan, ölümden ve her çeşit sorundan nefret ettiğini biliyordum. İnsan böyle şeyleri bilir, ama bunların bilincine varması çok zor olur ve de acil bir durum ortaya çıkıncaya kadar da bu durumla fazla ilgilenmez. Archie'nin odaya geldiğini hatırlıyorum, utanmış gibiydi ve sanki havayı biraz değiştirmek için neşeli bir tavır takınmıştı, sanki, "Merhaba, işte buradayız. Şimdi hepimiz neşelenmeye çalışmalıyız," demek istiyordu. İnsanın hayatta en fazla sevdiği üç kişiden birinin ölümüne katlanması kolay değil.

Archie, "Benim çok güzel bir fikrim var. Önümüzdeki hafta tekrar İspanya'ya gitmek zorundayım, seni de oraya götürsem nasıl olur? Çok eğlenebiliriz ve bunun seni oyalayacağından eminim," dedi.

Ben oyalanmak istemiyordum. Kederimle birlikte olup ona alışmayı öğrenmeliydim. Bu nedenle kocama teşekkür ettim ve evde kalmayı tercih ettiğimi söyledim. Yanılmış olduğumu şimdi anlıyorum. Archie ile ortak hayatımız önümde uzayıp gidiyordu. Birlikte mutluyduk, birbirimize güvenimiz tamdı ve ne ben, ne de o, günün birinde ayrılabileceğimizi aklımızın ucundan geçirmedik. Fakat Archie evdeki üzüntülü havadan nefret ediyordu bu da onun başka şeylerden etkilenmesine neden oldu.

Sonra da Ashfield'i temizleyip boşaltma sorunu ortaya çıktı. Son dört beş yıl içinde ev bin bir çeşit işe yaramaz eşyayla doldurulmuştu; büyükannemin eşyası; annemin ne yapacağını bilemediği için bir köşeye kaldırdığı eşyalar. Parasızlıktan hiç onarım yapılamamıştı; çatı çökmek üzereydi ve yağmur yağdığı zaman da odaların bazılarının tavanları akıyordu. Annem, son zamanlarında evin sadece iki odasını kullanmıştı. Birisinin oraya gidip bütün bu aksaklıklarla uğraşması gerekiyordu ve işte o bir kişi de bendim. Ablam, ağustos ayında bir iki haftalığına gelmeyi vaat etmişti, ama onun kendi işleri başından aşkındı. Archie, Styles'ı yaz ayları için ki-

raya vermemizin en iyi çözüm olacağını söyledi, bu sayede yüksek bir kira bedeli alacaktık ki, bu da bizim ekonomik sorunlarımızı halledecekti. Archie, Londra'daki kulübünde kalacaktı ben de Ashfield'i boşaltmak için Torguay'a gidecektim. Kocam ağustos ayında oraya benim yanıma gelecekti ve de ağustos ayında Punkie gelince Rosalind'i ona bırakıp denizaşırı bir yolculuğa çıkacaktık. İtalya'ya gitmeye karar vermiştik. Orada Alassio adında daha önce hiç görmediğimiz bir yere gidecektik.

Böylece Archie'yi Londra'da bırakıp Ashfield'e gittim.

Sanırım çok bitkindim ve biraz da hastaydım, fakat anılarla dolu o ev, ölesiye çalışmak, uykusuz geceler sinir sistemimi öylesine yıpratmıştı ki ne yaptığımın farkında bile değildim. Günde on, on bir saat çalışıyordum. Korkunç bir şeydi bu: güve yemiş giyecekler, Ninecik'in bavullar dolusu giyecekleri, hiç kimsenin elden çıkarmak istemediği ama şimdi yok edilmesi gereken birçok eşya. Çöpçüye evdeki fazlalıkları alıp götürmesi için her hafta fazla para veriyorduk. Büyükbabamın anı çelengi olan balmumundan yapılmış bir çelenk vardı. Bu kocaman bir cam kubbenin içinde duruyordu. Ben, hayatımı bu koskocaman anı çelengiyle geçirmek istemiyordum fakat insan böyle bir şeyi ne yapabilir ki? Onu sokağa atamazsınız. Sonunda bir çözüm bulundu. Bayan Potter -annemin aşçısı- bu nesneye hep büyük hayranlık duymuştu. Onu Bayan Potter'a hediye ettim buna çok sevinirdi.

Ashfield, annemle babamın evlendikten sonra yaşadıkları ilk evdi. Annemle babam, Madge'in doğumundan altı ay kadar sonra oraya taşınmış ve hep orada yaşamışlardı, bu arada eşya depolamak için de sürekli yeni dolaplar yaptırılmıştı. Yavaş yavaş evdeki odaların her biri bir depoya dönüşmüştü. Okul odası, şu benim ilk gençlik dönemimde çok mutlu günler geçirdiğim oda, şimdi büyük bir sandık odası olmuştu. Büyükannemin kendi odasına sığdıramadığı ne kadar bavul ve sandık varsa hepsi oraya yerleştirilmişti.

Kaderin bana bir başka darbesi de sevgili Carlo'nun ayrılması oldu. Carlo'nun babasıyla üveyannesi Afrika'da seyahat ederlerken, Carlo Kenya'dan bir haber almış, babasının ağır hasta olduğunu ve doktorundan adamcağızın kansere yakalandığını öğrenmiş. Gerçi baba, henüz bu gerçeği bilmiyordu, ama üveyanne öğrenmişti, besbelli adamcağızın altı aydan

fazla ömrü kalmamıştı. Babası Edinburgh'a döner dönmez, Carlo da babasının son aylarında yanında olabilmek için Edinburgh'a gitmişti. Onunla yaşlı gözlerle vedalaştık. Carlo bütün bu kargaşa ve can sıkıcı durumlar yaşanırken beni yalnız bırakmayı hiç istemiyordu, ama bu göz ardı edilemeyecek önceliklerden biriydi. Yine de altı yedi hafta içinde her şeyi tamamlayabilecek ve yeniden eski düzenime dönebilirdim.

İşi bitirmek için öylesine sabırsızlanıyordum ki, deliler gibi çalıştım. Bütün o bavulların ve sandıkların tek tek büyük bir dikkatle incelenmesi gerekiyordu, insan öyle eline geçen her şeyi tutup atamazdı ki. Ninecik'in eşyaları arasında neler bulacağınızı asla bilemezdiniz.

Ninecik Ealing'den ayrılırken bütün eşyalarını tek başına toplamakta ısrar etmişti, onun en çok değer verdiği hazineleri bizim yok etmemizden korkuyordu. Pek çok eski mektup vardı, tam onların hepsini atmak üzereydim ki eski buruşuk bir zarf dikkatimi çekti. Bu zarfta bir düzine beş sterlin değerinde kâğıt para vardı. Ninecik tıpkı topladığı fıstıkları köşe bucak saklayan bir sincap gibi kendisine ait eşyaları savaşın insafsızlığından korumak için oraya buraya saklamıştı. Bir de eski bir çorabın içine saklanmış değerli bir broş buldum.

Bu işler benim iyice kafamı karıştırmaya başlamıştı. Hiç acıkmıyordum ve giderek daha az yemek yemeye başlamıştım. Bazen oturup ellerimi başıma götürüyor ve ne yapmakta olduğumu hatırlamaya çalışıyordum. Eğer Carlo orada olsaydı, ara sıra hafta sonları Archie'yi görmek için Londra'ya gidebilirdim, fakat Rosalind'i evde yalnız bırakamazdım ve kalacak başka yerim de yoktu.

Archie'ye ara sıra hafta sonlarında Ashfield'e gelmesini önerdim, bu çok büyük bir değişiklik yaratacaktı. Archie, bana gönderdiği cevapta, bunun budalaca bir şey olacağını belirtti. Ayrıca bu çok pahalı bir yolculuk olacaktı; cumartesiden önce yola çıkamayacaktı ve de pazar akşamı geri dönmek zorundaydı. Onca zahmete ve masrafa değmezdi bu. İçimden kocamın pazar günü golf oynamamayı göze alamadığını düşündüm, fakat hemen sonra bunun yanlış bir düşünce olduğuna inandım. Kocam mektubunda neşeli bir ifadeyle bu ayrılığın uzun sürmeyeceğini yazmıştı.

Hayatım

Korkunç bir yalnızlık duygusu benliğimi sarmaya başlamıştı ve de hayatımda ilk kez gerçekten hasta olduğumu fark ettim. Ben hep güçlü olmuştum, şimdiye dek mutsuzluğun, endişe ve aşırı çalışmanın fiziksel sağlığı nasıl etkilediğini aklım hiç almamıştı. Fakat bir gün bir çek imzalamam gerekip de çeki kimin adına imzalayacağımı unutunca *Alice Harikalar Diyarı*'nda romanında küçük Alice ağaca dokunduğu zaman neler hissettiyse ben de aynı şeyleri hissettim. "Elbette adımı biliyorum," dedim. "Sahi adım neydi?" Elimde mürekkepli kalemle öylece oturup kaldım, çok büyük bir şaşkınlık içindeydim. Adım hangi harfle başlıyordu? Acaba Blanche Armory olabilir miydi? Bu isim bana tanıdık gelmişti. Sonradan bunun *Pendennis* isimli romanın ikinci derecedeki karakterlerinden biri olduğunu hatırladım, o kitabı yıllardır okumamıştım.

Bir iki gün sonra başka bir uyarı daha aldım. Arabayı çalıştıracaktım, bunun için genellikle motoru harekete geçiren demir kolu kullanıyordum; o günlerde arabaların hepsi aynı sistemle çalışıyordu. Ne kadar uğraştıysam arabanın motorunu çalıştırmayı başaramadım. Sonunda gözyaşları içinde eve geri döndüm ve kanepeye uzanıp ağlamaya devam ettim. Bu beni endişelendirdi. Sırf bir araba çalışmadı diye ağlamak; herhalde delirmiş olmalıyım.

Uzun yıllar sonra, mutsuz bir dönem geçiren birisi bana şöyle dedi: "Benim derdim nedir bilmiyorum? Ortada hiçbir sebep yokken ağlamaya başlıyorum. Geçen gün, çamaşırhaneden çamaşırlarımı göndermediler diye ağlamaya başladım. Ertesi gün de arabam çalışmadı, işte o zaman içimde bir şeyler kıpırdandı."

"Bence çok dikkatli olmalısın; bir ihtimal sen bir sinir krizinin eşiğinde olabilirsin. Bu sorun için birisine gidip danışmalısın," dedim.

O günlerde böyle bir bilgiye sahip değildim. Çok yorgundum ve annemi kaybetmenin üzüntüsü hâlâ yüreğimin derinliklerindeydi -hem de artık bunu aklımdan çıkarmaya çalışmama rağmen- belki çok fazla çaba harcıyordum. Ah, Archie gelebilseydi... Punkie ya da başka herhangi birisi benim yanımda olmak için oraya gelebilseydi.

Yanımda Rosalind vardı, fakat kızıma onu üzecek bir şey söyleyemezdim ya da kızıma mutsuzluğumdan endişeli ya da hasta olduğumdan söz

edemezdim. Kızım o sıralar özellikle çok mutluydu, Ashfield'de olmak onun pek hoşuna gidiyordu, zaten orayı hep sevmişti. Kızım ayrıca bana da çok yardım ediyordu. Eşyaları yukarıdan aşağıya taşıyıp çöp tenekesine atmaya bayılıyordu, ara sıra da atılacak eşyanın içinden kendine de bir şey seçiyordu. "Bunu kimsenin isteyeceğini sanmam ve de çok eğlenceli olabilir."

Zaman geçiyordu işler hemen hemen yoluna girmiş gibiydi, nihayet şu ağır ve sıkıcı işin sonuna gelmek üzereydim. Ağustos ayı geldi... Rosalind'in doğum günü 5 Ağustos'taydı. Punkie, doğum gününden iki üç gün önce geldi. Archie de ayın üçünde eve döndü. Rosalind, bizim İtalya'da olacağımız iki haftayı Punkie Teyze'siyle geçireceğini öğrenince çok sevindi.

BEŞ

"Ne yapsam uzaklara götürmek için
Hatıraları bana ait o gözlerden..."

Ünlü İngiliz şair Keats böyle yazmıştı. Ama insan uzaklaşıp gitmeli mi? Kişi kendi hayatı olan yolculuk sırasında dönüp arkaya bakarsa, hoşlanmadığı anıları görmezden gelme hakkına sahip midir? Yoksa bu korkaklık mı sayılır?

Bence kişi belki de dönüp arkasına şöyle bir bakmalı ve şöyle demelidir: "Evet, bu benim hayatımın bir parçası; ama yaşandı ve bitti. Benim varlığımın halısında bir iplik o. Onu tanımalıyım, çünkü ne de olsa, hayatımın bir parçası. Fakat üzerinde kafa yormaya da gerek yok."

Punkie, Ashfield'e vardığı zaman kendimi çok mutlu hissettim. Sonra da Archie geldi.

O anlarda neler hissettiğimi tarif edebilmek için benim şu eski kâbusumu hatırlamak gerekir; bir çay masasında oturuyorum ve karşımda oturan en çok sevdiğim arkadaşıma bakarken birdenbire onun sadece bir yabancı olduğunu görüyorum. İşte sanırım Archie'nin geldiği zaman ne durumda olduğunu da bu kâbus çok güzel anlatıyor.

Kocam sıradan merhabalaşmaları tamamladı, fakat *o Archie* değildi. Kocamın nesi vardı, onu bilmiyordum. Punkie de durumu fark etti ve dedi ki: "Archie pek garip görünüyor, hasta falan mı ya da başka bir şey mi var?" Ben, kocamın belki de hasta olduğunu söyledim, ancak Archie gayet iyi olduğunu iddia etti. Fakat kocam bizimle çok az konuştu ve tek başına yürüyüşe çıktı. Ona, Alassio'ya gidiş için biletlerimizi alıp almadığını sordum. "Ah, şey yani... yani her şey halledildi. Sana daha sonra anlatırım," dedi.

Ama Archie yine de bir yabancıydı. Acaba nesi var, diye, beynimi kurcaladım durdum. Bir an için şirkette bir şeylerin kötü gittiğini düşündüm. Archie'nin zimmetine para geçirmiş olması imkânsızdı? Hayır, buna inanamazdım. Peki, ama sakın Archie yetkisi olmadığı halde bir işe bulaşmış olabilir miydi? Mali bakımdan kendini sıfırlamış olabilir miydi? Belki de bana anlatmak istemediği bir şey? Sonunda kocama sormam gerekti.

"Senin neyin var, Archie?"

"Önemli bir şey yok."

"Fakat mutlaka bir şey olmalı."

"Şey sanırım sana bir şeyi açıklamak zorundayım. Biz Alassio tatiline gitmeyeceğiz. Denizaşırı ülkelere gitmeyi şu sıralar canım istemiyor."

"Yani seyahate gitmiyor muyuz?"

"Hayır. Sana canım istemiyor dedim ya."

"Ya demek burada kalıp Rosalind ile oyunlar oynamak istiyorsun, öyle mi? Sorun bu mu? Bana kalırsa bu da gayet iyi olur."

Archie sinirlenerek, "Sen anlamıyorsun," dedi.

Archie'nin bana her şeyi açık açık anlatması sanırım yirmi dört saat sonra mümkün olabildi.

Archie, "Böyle olduğu için ben de üzgünüm," dedi. "Belcher'in sekreterliğini yapan o esmer kızı hatırlıyor musun? Bir yıl kadar önce Belcher ile birlikte onu bir hafta sonu tatili için yanımıza çağırdık, ayrıca Londra'da da onunla birkaç kez karşılaştık."

Kızın adını hatırlayamamıştım ama kocamın kimi kastettiğini biliyordum, "Eveet?" dedim.

"Şey, Londra'da yalnız yaşamaya başladığımdan beri onunla görüşüyorum. Onunla birçok kez bir yerlere gittik..."

"Canım, neden onunla bir yerlere gitmeyesin ki?"

Archie sabırsızlanarak, "Sen hâlâ anlamıyorsun," dedi. "Ben ona âşık oldum ve gerekli düzenlemeler yapılır yapılmaz senden boşanmanı istiyorum."

Sanırım bu sözlerle hayatımın o bölümü yani mutlu, başarılı ve güvenli bölümü sona ermişti. Tabii her şey o kadar çabuk olup bitmedi, çünkü duyduklarıma inanamıyordum. Bunun gelip geçici bir şey olduğunu düşünüyordum. Bizim hayatımızda asla böyle bir macera yaşanmamıştı. Birlikte çok mutluyduk ve uyumlu bir çifttik. Archie başka kadınlara bakan tiplerden değildi. Belki de kocamın son birkaç ay, neşeli kader arkadaşından uzak kalması, olayı tetiklemişti.

Archie, "Sana çok eskiden insanların hasta ya da mutsuz olmalarından nefret ettiğimi söylemiştim," dedi. "Böyle durumlar bana iyi gelmiyor."

Evet, diye düşündüm. Bunu bilmem gerekirdi. Eğer daha akıllı olsaydım, kocamı daha yakından tanıyabilseydim -onu ideal bir koca gibi görüp taparcasına sevmek yerine onu daha iyi tanımaya çalışsaydım, o kadar da mükemmel biri olmadığını düşünebilseydim- işte o zaman belki de bütün bu olanları önleyebilirdim. Eğer bana ikinci bir şans verilseydi, bunları engelleyebilir miydim? Eğer Ashfield'e gitmeyip, Archie'yi Londra'da yalnız bırakmasaydım belki de şu kızla hiç ilgilenmeyecekti. Kızın kim olduğu önemli değildi. Başka birisiyle de aynı şeyler yaşanabilirdi, çünkü ben Archie'nin hayatını doldurmak konusunda bir şekilde yetersiz kalmıştım. Belki kocam kendisi de bilmiyordu, ama sanırım başka birine âşık olmaya da hazırdı. Yoksa sadece şu kız mıydı sebep? Archie'nin o kıza birdenbire âşık olması, kaderin bir oyunu muydu? O kızla daha önceleri karşılaştığımızda, Archie kesinlikle ona âşık değildi. Hatta kocam o kızı eve davet etmeme de golf programı bozulacak, diye karşı çıkmıştı. Ancak o kıza âşık olduğu zaman tıpkı bana âşık olduğu zaman yaptığı gibi her şey birdenbire gelişmişti. Belki de bunların olması gerekiyormuş.

Böyle zamanlarda arkadaşlar ve akrabaların bir yardımı olmuyor. Onlar şöyle düşünüyordu: "Ama bu çok saçma. Siz her zaman birlikte çok mut-

lu görünüyordunuz. Archie bunu atlatacaktır. Pek çok kocanın başına aynı şey gelir, hepsi de evlerine dönerler."

Ben de öyle düşünüyordum. Kocamın bunu atlatacağına inanıyordum. Fakat Archie bunu atlatamadı. Archie Sunningdale'den ayrıldı. O sıralarda Carlo da geri dönmüştü -İngiliz uzmanlar, kızın babasının kanser olmadığını söylemişlerdi- ve yanımda olması bana huzur veriyordu. Fakat Archie'nin bu macerayı atlatamayacağını söyledi. Kocam eşyasını toplayıp evden gittiği zaman ben de sanki biraz rahatlamış gibiydim, Archie kararını vermişti.

Archie, ancak on beş gün sonra geri geldi. Belki de yanılmış olduğunu söylüyordu. Belki de yaptığı şey çok yanlıştı. Ona Rosalind açısından yaptığının yanlış olduğunu söyledim. Hem o, kızına çok bağlıydı öyle değil mi? Archie, "Evet," diyerek bunu kabullendi, Rosalind'i gerçekten çok seviyordu.

"Ve kızın da sana çok düşkün seni benden daha çok seviyor. Eğer hasta olursa beni yanında istiyor, fakat sen, onun gerçekten sevdiği ve bağımlı olduğu ebeveynsin; mizah duygularınız bile aynı ve Rosalind, benimle değil de seninle daha iyi anlaşıyor, arkadaş gibisiniz. Bütün yaşadıklarımızı unutmaya çalışalım. Böyle şeylerin yaşandığını biliyorum."

Fakat Archie'nin geri dönmesi, sanırım bir hataydı, çünkü kocam o kadına olan duygularının ne kadar güçlü olduğunu daha iyi anlamıştı. Archie, bana tekrar tekrar, "İstediğime sahip olamamı kendime yediremiyorum ve de bu oyunu oynamaya katlanamıyorum. Herkes mutlu olamaz, birisi mutlaka mutsuz olmak zorunda."

"Mutsuz kişi neden sen değil de ben olayım." Böyle şeyler işe yaramıyor.

Benim anlayamadığım şey, Archie'nin o dönemde bana sürekli çok kötü davranmasıydı. Kocam, benimle pek konuşmuyordu ve de soru sorulduğunda da neredeyse hiç cevap vermiyordu. Durumu şimdi daha iyi anlıyorum, çünkü başka çiftleri gördüm ve hayat hakkında daha fazla bilgi edindim. Kocam mutsuzdu, çünkü kalbinin derinliklerinde beni hâlâ çok seviyordu ve benim acı çektiğimi görmekten nefret ediyordu. Bu nedenle de bu-

nun bana acı vermediğine, sonunda her şeyin benim için daha iyi olacağına, sonunda mutlu bir hayata kavuşacağıma, ne de olsa beni teselli edecek seyahatlerim ve yazılarım olduğuna kendini iyice inandırmıştı. Vicdanı onu rahatsız ettiği için elinde olmadan acımasızca davranıyordu. Kocamın iyi özelliklerini, iyilikseverliğini ve yardımseverliğini Monty Kenya'dan döndüğü zaman gözlemlemiştim, insanlar uğruna nelere katlandığını da biliyordum. Fakat şimdi kendi mutluluğu uğruna savaş verdiği için acımasızdı. Önceleri onun acımasızlığına hayranlık duyuyordum. Fakat şimdi madalyonun diğer yüzünü görüyordum.

İşte böyle, hastalıktan sonra keder geldi, çaresizlik ve kalp kırılması. Bunun üzerinde kafa yormaya gerek yok. Bir yıl kadar Archie değişir diye bekledim. Fakat değişmedi.

Böylece benim ilk evlilik hayatım sona erdi.

ALTI

Ertesi yıl şubat ayında, Carlo ve Rosalind ile Kanarya Adaları'na gittim. Başıma gelenlerin etkisinden kurtulmakta biraz zorlandım, ama yeniden başlayabilmek için tek umudun hayatımı harabeye dönüştüren ne varsa hepsinden hemen uzaklaşmak olduğunu biliyordum. Bunca şeyi yaşadıktan sonra İngiltere'de benim için huzur diye bir şey kalmamıştı. Hayatımın parlak noktası Rosalind'di. Kızımla ve arkadaşım Carlo ile yalnız kalabilirsem her şey yeniden düzene girecekti ve geleceğe bakabilecektim. Fakat İngiltere'de hayat, dayanılır gibi değildi.

Sanırım basından uzaklaşmam, gazetecilerden ve kalabalıklardan hoşlanmamamın başlangıcı da o günlere rastladı. Hiç kuşkusuz bu haksızlıktı fakat o koşullar altında da doğal sayılmalıydı. Kendimi avlanmış bir tilki gibi hissediyordum, toprağım kazılmıştı ve havlayan köpekler dörtbir yandan peşimden geliyorlardı. Ben her zaman kötü şöhretin her çeşidinden nefret etmiştim ve şimdi de öylesine büyük bir kötü şöhrete sahiptim ki yaşamaya devam etmeye bile zor katlanacağımı düşünüyordum.

Ablam, "Ama istersen Ashfield'de sakin bir şekilde yaşayabilirsin," dedi.

"Hayır," dedim. "Bunu yapamam. Orada sakin ve tam anlamıyla yalnız olursam, hatırlamaktan başka bir şey yapmam, orada geçirdiğim mutlu günlerin her birini ve yaptığım mutluluk verici her şeyi sürekli hatırlarım."

Önemli olan incitildikten sonra mutlu günleri hatırlamamaktır. Üzüntü çektiğiniz zamanları hatırlayabilirsiniz -bunun önemi yok- fakat size mutlu bir günü ya da mutluluk veren bir şeyi hatırlatan bir şey, işte o sizi paramparça eder.

Archie bir süre Styles'de yaşamaya devam etti, fakat bir yandan da evi satmaya çalışıyordu, evin yarısına sahip olduğum için elbette benim izin vermem gerekiyordu. Şimdi paraya çok ihtiyacım vardı, yine çok ciddi bir mali kriz içindeydim.

Annemin ölümünden beri tek kelime bile yazamamıştım. Bu yıl bir kitabım yayınlanacaktı ve Styles için o kadar çok para harcayınca, elimde avucumda bir şey kalmamıştı: sahip olduğum birikmiş para da evin satın alınmasına harcanmıştı. Bana hiçbir yerden gelecek para yoktu sadece kazanabileceğim ya da önceden kazandıklarım dışında. Mümkün olduğu kadar çabuk bir kitap yazmam ve bu kitap için de avans almam çok önemliydi.

Kayınbiraderim, Archie'nin erkek kardeşi Campbell Christie, hep çok iyi bir arkadaş olmuştu ve üstelik iyi kalpli sevecen biriydi, bana da burada yardımı oldu. *The Sketch*'de yayınlanan son on iki hikâyeyi toplayıp bir kitap halinde yayınlatmamı önerdi. Bu iyi bir çözüm olacaktı. Campbell çalışmalarımda da bana yardım etti. Henüz bir şeyler yazabilecek durumda değildim ve sonunda kitap *Büyük Dörtler* adıyla yayınlandı ve de çok sevilen bir eser oldu. Şimdi kendimi kurtarır kurtarmaz biraz da sakinleşince belki Carlo'nun da yardımıyla bir kitap yazabileceğimi düşünmeye başlamıştım.

Tamamen benden yana olan ve ne olursa olsun yaptığım her işde bana güvence veren tek kişi Enişte James'di.

Enişte, o alçak sesiyle, "Gayet iyi gidiyorsun, Agatha," dedi. "Kendin için neyin iyi olacağını biliyorsun. Senin yerinde olsam ben de aynı şeyi yapardım. Uzaklaşmalısın. Archie'nin fikrini değiştirip geri dönmesi de

mümkün -umarım öyle olur- ama aslında böyle olacağını da pek sanmıyorum, Archie'nin öyle biri olduğunu düşünmüyorum o kararını verdiği zaman sonuna kadar gider; bu nedenle de onun geri geleceğine inanmak doğru olmaz."

Enişteme böyle bir şeye inanmadığımı söyledim. Sadece Rosalind'in iyiliği için bir yıl kadar beklemeyi düşünüyordum, böylece Archie de kararını bir kere daha düşündü.

Kuşkusuz benim zamanımdaki herkes gibi boşanmaktan korkuyordum ve hâlâ öyleyim. Bugün bile Archie'nin ısrarlı isteğine boyun eğip ondan boşanmayı kabul ettiğim için suçluluk duyuyorum. Kızıma ne zaman baksam, boşanma isteğine karşı durmam gerektiğini, belki de boşanma fikrini tamamen reddetmemin doğru olacağını düşünüyorum. İnsan bir şeyi kendisi istemeyince hep bahaneler arıyor. Archie'den boşanmayı istemedim -bunu yapmaktan nefret ettim. Bir evliliği bozmak çok yanlış- bundan eminim ve ben de yeterince çok bozulan evlilikler gördüm. O evliliklerin iç yüzlerine ait çok hikâye dinledim ve sonunda evlilikte çocuk yoksa boşanmanın o kadar da önemli sayılamayacağına, ama çocuk varsa bunun önem taşıyacağına inandım.

İngiltere'ye döndüğümde tekrar kendimi bulmuştum. Biraz katılaşmış biraz dünyadan kuşku duyan, ama sorunlarla mücadele etmeye çok daha hazır biriydim. Rosalind ve Carlo ile birlikte Chelsea'de küçük bir apartman dairesine taşındım ve erkek kardeşi Horris Hill Okulu'nun müdürü olan arkadaşım Eileen Morris ile birlikte bazı kız okullarına baktık. Rosalind evinden ve arkadaşlarından koparıldığına göre ve de Torquay'da onun yaşında pek az çocuk bulunduğu için kızımın yatılı okula gitmesinin iyi olacağına karar verdim. Zaten kızımın istediği de buydu. Eileen ile birlikte en az on okulu inceledik. İşimizi bitirdiğimizde artık benim kafam iyice karışmıştı, ama bazı okullarda da bol bol gülebilmiştik. Tabii hiç kimse okullar konusunda benim kadar bilgisiz olamaz, çünkü ben hiç okula gitmedim. Okul konusunda hiçbir şekilde bir fikrim yoktu. Hiç okul özlemi duymadım. Fakat bir süre sonra kendime, belki bir şeyleri kaçırmışsındır dedim... insan bunları bilemiyor. Belki de kızıma bir şans tanımam gerekiyordu.

Rosalind çok aklı başında bir kız olduğu için konuyu onunla da tartıştım. Yatılı okula gitmeye bayağı hevesliydi. Londra'da devam ettiği gündüz okulundan memnundu, fakat ertesi sonbaharda bir hazırlık okuluna gitmesinin de güzel olacağını düşünüyordu. Daha sonra kızım büyük bir okula -İngiltere'de var olan en büyük okula- gitmek istediğini söyledi. Kızıma iyi bir hazırlık okulu bulacaktım ve sonunda geleceğin belki de en büyük okulu olacağına inandığım Cheltenham Okulu'nda karar kıldık.

Benim ilk hoşuma giden okul Bexhill'deydi: Caledonia isimli okul Bayan Wynne ve ortağı Bayan Barker tarafından yönetiliyordu. Geleneksel olarak yönetilen iyi bir okuldu ve Bayan Wynne'den de çok hoşlandım. Bu kadın otoriter ve kişilikliydi. Okulun kuralları belki ağırdı ama mantıklıydı. Ayrıca Eileen de bir arkadaşından bu okulda özellikle yemeklerin çok güzel olduğunu duymuştu. Çocukların dış görünüşleri de hoşuma gitti.

Hoşlandığım diğer okul da Caledonia'nın tam tersiydi. Kızlar kendi midillilerine sahip olabiliyorlardı ve sevdikleri ev hayvanlarını da okula getirebiliyorlardı. Hangi dersleri okuyacaklarını seçme hakları vardı. Eğer öğrenciler bir şeyi yapmak istemezlerse, okul onları zorlamıyordu, müdire hanım böyle demişti. Okulda sanatsal eğitime de yer veriliyordu. Ve dediğim gibi müdire hanımdan hoşlanmıştım. Hevesli, yüreği sevgi dolu orijinal fikirleri olan bir eğitimciydi.

Eve gittim, bu okulu biraz daha düşündüm ve sonunda Rosalind'le birlikte iki okulu da bir kez daha gezmeye karar verdim. Bunu yaptık. Rosalind'e iyice düşünmesi için birkaç gün süre tanıdım, o sürenin sonunda da. "Hangi okulu daha çok beğendiğini söyler misin?" diye sordum.

Tanrı'ya şükürler olsun ki, Rosalind her zaman ne istediğini bilen bir çocuk olmuştu. "Ah, Caledonia'yı beğendim," dedi. "Her zaman. Öbüründen hoşlanmadım, oraya gitmek daha çok bir partiye gitmeye benzeyecek. İnsan okula gittiği zaman kendini bir partideymiş gibi hissetmemeli, öyle değil mi?"

Böylece Caledonia Okulu'nda karar kıldık ve her şey çok da iyi gitti. Öğretim gayet iyiydi ve çocuklar da öğrendikleri şeylere ilgi duyuyorlardı. Çok düzenli bir okuldu. Rosalind de her şeyin çok düzenli olmasını

isteyen bir çocuktu. Tatilde kızım, "Bir saniye bile boş vakit yok," diye okulunu övmüştü. Bu, benim hoşlanacağım türde bir uygulama değildi.

Bazen kızıma sorduğum sorulara aldığım cevaplar sıra dışı oluyordu.

"Sabahları kaçta kalkıyorsun, Rosalind?"

"Gerçekten bilmiyorum. Bir zil çalıyor."

"Zilin çaldığı saati bilmek istemez misin?"

"Neden isteyeyim ki?" dedi Rosalind. "Bu zil bizi yataktan kaldırmak için çalıyor, hepsi bu. Sanırım yarım saat kadar sonra da kahvaltı ediyoruz."

Bayan Wynne ebeveynleri işlerine karıştırmıyordu. Bir keresinde Rosalind'in pazar günü bizimle beraber gelip gelemeyeceğini ve de o gün okulun üniforması ipekli elbiseyle değil de gündelik bir kıyafetle gelmesinin mümkün olup olmadığını sordum. Piknik yapmayı düşündüğümüz için böyle bir istekte bulunduğumu belirttim.

Bayan Wynne meseleyi hiç uzatmadı. "Öğrencilerimin hepsi pazar günleri, pazar kıyafetleriyle okuldan çıkarlar." İşte hepsi bu kadardı. Ama Carlo ile ikimiz küçük bir çantaya Rosalind'in köy elbiselerinden birini, hasır bir şapka ve piknik için daha uygun olan bir çift ayakkabı koyduk. Ağaçlık bir yere varınca, Rosalind'in ipekli elbisesini, hasır şapkasını ve şık ayakkabılarını değiştirecektik. Hiç kimseye yakalanmadan istediğimizi yapmıştık.

Bayan Wynne hayranlık duyulacak bir kişiliğe sahipti. Bir keresinde ona Spor Bayramı'nda yağmur yağdığı zaman ne yaptığını sordum. Bayan Wynne, "Yağmur mu?" diye şaşkın şaşkın sordu. "Benim hatırladığım kadarıyla Spor Bayramı'nda hiçbir zaman yağmur yağmadı."

Rosalind'in arkadaşlarından biri bana, "Sanırım, biliyorsunuzdur, Tanrı her zaman Bayan Wynne'ın yanında olur."

Kanarya Adaları'ndayken, *Mavi Trenin Esrarı* isimli romanımın büyük bir bölümünü yazmayı başarmıştım. Bunu yapmak hiç de kolay olmamıştı ve özellikle de Rosalind işimi kesinlikle kolaşlaştırmıyordu. Rosalind, benim gibi değildi, kendini hayaller kurarak oyalamayı bilemiyordu: ona mutlaka somut bir şey gerekliydi. Rosalind'e bir bisiklet verirseniz, onunla yarım saat dolaşırdı. Ona çözülmesi çok zor bir bulmaca verirseniz bunun üzerinde çalışırdı. Fakat Tenerife'deki Oratava Oteli'nde Rosalind için bahçede

çiçekler arasında gezinmekten ya da ara sıra çember çevirmekten başka yapılacak bir şey yoktu -işin kötüsü çember, Rosalind için bir anlam taşımıyordu- yani annesinin aksine. Rosalind için o sadece bir çemberdi.

"Bak Rosalind," dedim. "Bizi rahatsız etmemelisin Benim işim var. Yeni bir kitap yazmak zorundayım Carlo ile ikimiz bir saat çalışacağız. Bu sürede bizi rahatsız etmemelisin."

Rosalind, somurtarak, "İyi, pekâlâ," dedi ve yanımızdan uzaklaştı. Elinde kalemiyle oturan Carlo'ya baktım ve düşünmeye başladım, düşündüm de düşündüm, beynimi kurcaladım durdum. Sonunda biraz tereddüt ederek yeni cümleleri yazdırmaya başladım. Birkaç dakika sonra Rosalind'in patikanın karşı tarafında durmuş bize baktığını gördüm.

"Ne var, Rosalind?" diye sordum. "Ne istiyorsun?"

"Yarım saat oldu mu?" diye kızım sordu.

"Hayır, aradan sadece dokuz dakika geçti. Hadi git bakayım."

"Ee, peki." Rosalind bulunduğu yerden ayrıldı.

Tekrar tereddüt ederek cümleleri yazdırmaya başladım.

Biraz sonra Rosalind yine gelmişti.

"Zaman dolunca ben, sana haber vereceğim. Bir saat henüz dolmadı."

"Ama burada kalabilirim, öyle değil mi? Burada öylece durabilirim. Sizi rahatsız etmem."

İstemeye istemeye, "Sanırım orada durabilirsin," dedim ve tekrar cümleleri yazdırmaya başladım.

Fakat Rosalind'in üzerime dikilmiş gözleri bir Medusa etkisi yaratmıştı. Yazdırdığım cümlelerin hepsinin birbirinden daha budalaca olduğunu hissettim (aslında çoğu öyleydi). Durakladım, kekeledim kararsızlık içinde kendimi tekrarladım. Gerçekten şu iğrenç kitabın ne zaman yazılabildiğini bilmiyorum. Konu üzerinde çalışmıştım, alışılmış bir kurgusu olacaktı, biraz da benim başka bir hikâyemden esinlenilmişti. Yani, nereye gittiğimi biliyordum, ama sahneyi hayalimde canlandıramıyordum ve de romanın kahramanları bir türlü kafamda canlanmıyordu. Oysa ben çaresizlik içinde yeni bir kitap yazmamın ve biraz para kazanmamın ne kadar gerekli olduğunu düşünerek yazmak için hevesleniyordum.

İşte amatör bir yazardan profesyonel bir yazara dönüşmem de o anda gerçekleşti. Canınız istemediği halde ve de yazdıklarınızdan pek de hoşlanmamanıza rağmen üstelik de pek iyi yazmamanıza rağmen yazmayı sürdürmeniz sanırım bu mesleği kabul etmenin getirdiği yüktü. *Mavi Trenin Esrarı*'ndan hep nefret etmişimdir, fakat o romanı tamamlayıp yayıncılara gönderdim. O kitap benim son romanım kadar sattı. Ee, işte ben de bununla yetinmek zorunda kaldım, ama bundan gurur duyduğumu asla söyleyemem.

Oratava, sevimli bir yerdi. Kocaman dağ, gökyüzüne doğru yükseliyordu; otelin arazisi muhteşem çiçeklerle kaplıydı, fakat buranın iki kusuru vardı. Sabahın erken saatlerindeki o güzelliğin ardından öğle vakti dağdan sis iniyordu ve günün geri kalanı kurşuni bir renk alıyordu. Bazen yağmur bile yağıyordu. Ve de denize girmeye meraklı olanlar için durum berbattı. Meyilli bir volkanik kumsala yüzükoyun yatıyordunuz ve parmaklarınızı olanca gücünüzle kumlara sokup dalgaların gelip sizi sarmalarını bekliyordunuz. Fakat çok dikkatli olmanız gerekiyordu, dalgaların sizi fazla sarmalarına izin vermemeliydiniz. Orada pek çok insan boğulmuştu. Denize girip de yüzmek imkânsızdı. Sadece çok iyi yüzme bilen ve de güçlü bir iki yüzücü bunu yapabiliyordu ve bir yıl önce de böyle bir yüzücü boğulmuştu. Bu nedenle bir hafta sonra planımızı değiştirip Büyük Kanarya Adası'nda Las Palmas'a gittik.

Las Palmas, benim için hâlâ kış aylarında gidilecek ideal tatil yerlerinden biridir. Anladığım kadarıyla orası artık turistik bir yer ve ilk zamanlardaki sevimliliğini kaybetmiş. O zamanlar sessiz ve huzur dolu bir yerdi. Oraya kışın bir iki aylığına gelen ve Las Palmas'ı Madeira'ya tercih edenlerin dışında pek az kişi uğruyordu. Buranın çok güzel iki kumsalı vardı. Havanın ısısı da iyiydi. Benim yaz mevsimi için yeterli bulduğum sıcaklıktaydı. Günün büyük bir bölümünde hafif bir esinti oluyordu, akşamları da yemekten sonra dışarıda oturmaya imkân verecek kadar sıcaktı.

İşte o akşamlardan birinde de Carlo ile iki yakın arkadaş edindik: Doktor Lu as ve kız kardeşi Dayan Veek. Dayan Veek erkek kardeşi den bir yaşlı büyü e ç o rd a r vere uzu dı u a ı l d o s u m

Gençken sakat kalmıştı -geçirdiği veremden ötürü mü yoksa çocuk felcine mi yakalanmıştı bunu bilmiyorum- fakat adam hafif kanburdu ve bünyesi çok zayıftı. Ama o doğuştan bir şifacıydı ve hastalarını iyileştirmekte inanılmayacak derecede başarılıydı. Doktor Lucas bir keresinde, "Biliyorsunuz ortağım benden daha iyi bir doktor -nitelikleri çok daha fazla, benden daha bilgili- fakat o hastalarına benim yapabildiklerimi yapamıyor. Ben bir yere gidersem, hastalar kendilerini bırakıyorlar ve durumları kötüleşiyor. Ben sadece onları iyileştiriyorum," dedi.

Aile üyelerinin hepsi Doktor Lucas'tan baba diye söz ediyorlardı. Biz oradayken boğazım iltihaplanmıştı. Doktor, beni görmeye geldi ve dedi ki; "Siz bir şeye çok üzülüyorsunuz, öyle değil mi? Sorun nedir? Kocanız mı?"

Öyle olduğunu söyledim ve ona olanların bir bölümünü anlattım. Doktor Lucas insanı neşelendirip rahatlatıyordu. "Eğer siz onu isterseniz, geri gelecektir," dedi. "Ona sadece biraz zaman verin. Biraz değil çok zaman verin. Ve kocanız geri döndüğü zaman da sakın ona sitem etmeyin."

Kocamın geri dönmeyeceğini, o tipte biri olmadığını söyledim. Doktor Lucas, bana hak verdi ve bazılarının geri dönmediklerini belirtti. Sonra da gülümseyerek şöyle dedi: "Ama çoğumuz öyleyiz, bunu size rahatça söyleyebilirim. Ben de evimden gittim ve sonra geri döndüm. Neyse bunu kabul edip hayatınıza devam edin. Siz çok güçlü ve cesur bir kadınsınız. Daha hayattan çok şeyler alma şansınız var."

Sevgili babacığım. Ona o kadar çok şey borçluyum ki... O, insanların tüm hastalıklarına ve başarısızlıklarına sempati gösterirdi. Babam öldükten beş altı yıl sonra en yakın arkadaşlarımdan birini kaybettiğimi hissettim.

Rosalind'in hayattaki korkularından biri İspanyol oda hizmetçisinin onunla konuşmasıydı.

"Peki ama kadın seninle neden konuşmasın?" dedim. "Sen onunla pekâlâ konuşabilirsin."

"Hayır, konuşamam, o İspanyol kadın, bana senyorita diyor sonra da hiç anlayamadığım bir sürü sözü sıralıyor."

"Aptallık etme, Rosalind."

"Hiç önemi yok. Sen akşam yemeğine gidebilirsin. Yatakta olduğum sürece yalnız kalmaya aldırış etmem. O zaman gözlerimi kaparım ve oda hizmetçisi geldiği zaman uyuyormuş numarası yaparım."

Çocukların neleri sevdikleri ve neleri sevmedikleri çok garip oluyor. Geri dönmek için gemiye bindiğimiz zaman deniz çok sertti ve iriyarı çirkin bir İspanyol denizci Rosalind'i kolları arasına aldı ve onunla birlikte gemiden iskeleye atlayıverdi. Kızımın öfkeden ve korkudan kıyameti koparacağını sanmıştım, ama o, adama tatlı tatlı gülümsemekle yetindi.

"O denizci yabancı, ama sen buna aldırış etmedin," dedim.

"Ama o benimle konuşmadı. Hem ayrıca adamın yüzünü de beğendim. Çok hoş, çirkin bir yüzü vardı."

İngiltere'ye dönmek üzere Las Palmas'tan ayrılırken sadece bir olay yaşandı. *Union Castle* gemisine binebilmek için Puerto de la Cruz'a gelmiştik ve işte o sırada Mavi Ayıcık'ın otelde kaldığını fark ettik. Rosalind'in yüzü hemen bembeyaz kesilmişti. "Ben Ayıcık'sız bir yere gitmem," dedi. Bizi oraya getiren otobüsün sürücüsüne başvurduk. Largesse hiç istemediği halde ona yapılan baskıya boyun eğdi. Elbette küçüğün mavi maymununu bulacaktı, elbette arabayı rüzgâr gibi sürecekti. Bu arada gemicilerin de tekneyi hareket ettirmeyeceklerinden emindi, bir çocuğun en çok sevdiği oyuncak olmadan gemi hareket edemezdi. Ben şoförle aynı fikirde değildim. Geminin hareket edeceğini düşünüyordum. Bu bir İngiliz gemisiydi, Güney Afrika'dan geliyordu. Eğer o bir İspanyol gemisi olsaydı, gerektiğinde birkaç saat daha limanda kalabilirdi. Ancak her şey yolunda gitti, tam geminin düdükleri çalmaya başlayıp da uğurlayıcıların karaya çıkmaları istendiği sırada otobüsün bir toz bulutu içinde iskeleye yaklaştığı görüldü. Şoför hemen arabadan atladı. Mavi Teddy, Rosalind'e iskeleden uzatıldı; kızım oyuncağını sımsıkı tutup göğsüne bastırdı. Oradaki tatilimiz mutlu sonla bitmişti.

YEDİ

Gelecekle ilgili düşüncelerim şekillenmeye başlamıştı, fakat son bir karar daha vermem gerekiyordu.

Archie ile randevulaşıp buluştuk. Kocam hasta ve yorgun görünüyordu. Havadan sudan ve ortak tanıdıklarımızdan söz ettik. Sonra ona şimdi neler hissettiğini sordum. Yani benimle ve Rosalind'le birlikte yaşamak için geri dönemeyeceğinden emin olup olmadığını sordum. Ona kızının babasına ne kadar düşkün olduğunu bir kez daha hatırlattım ve babasının yokluğunun onu nasıl meraklandırdığını anlattım.

Rosalind bir keresinde çocukluğun şaşırtıcı doğruculuğuyla bana, "Babamın beni sevdiğini biliyorum ve de benimle beraber olmak istediğini de. Onun sevmediği kişi sen olmalısın," demişti.

Kocama, "Bu da kızının sana ihtiyaç duyduğunu gösteriyor," dedim. "Bunu yapmayı deneyemez misin?"

Archie, "Hayır, hayır," dedi. "Maalesef yapamam. Benim gerçekten istediğim bir tek şey var. Çılgın gibi mutlu olmak istiyorum ve Nancy ile evlenemedikçe mutlu olamayacağım. Nancy son on aydan beri bir dünya seyahatinde, çünkü ailesi onun uzun zaman buradan ayrı kalırsa benden kurtulabileceğini ümit etmiş, fakat öyle olmadı. Bu benim istediğim ve yapabileceğim tek şey."

Nihayet bu mesele de açıklığa kavuşmuştu. Avukatlarıma mektup yazıp onları görmeye gittim. Her şey sıraya konuldu. Artık benim ne yapacağıma karar vermekten başka bir sorun kalmamıştı. Rosalind okuldaydı ve Carlo ile Punkie, onu okulda ziyaret edebilirlerdi. Noel tatiline kadar zamanım vardı ve bol güneşli bir yere karar verdim. Batı Hint Adaları'na ve Jamaika'ya gidecektim. Cook seyahat bürosuna gittim ve biletlerimi aldım. Her şey hazırdı.

İşte burada tekrar kader ile karşılaşıyoruz. Yola çıkmadan iki gün önce, Londra'da arkadaşlarımla yemeğe gittim. Doğrusu çok da yakından tanıdığım kişiler değildiler, ama gerçekten sevimli bir karıkocaydılar. Orada

genç bir çift daha vardı, Kumandan Howe adında bir deniz subayı ile eşi. Akşam yemeğinde ben kumandanın yanına oturdum, o da bana Bağdat'tan söz etti. Oradan yeni dönmüştü. Yemekten sonra kumandanın karısı yanıma geldi ve konuşmaya başladık. Kadın insanların Bağdat'ın korkunç bir şehir olduğunu söylediklerini ama kocasıyla kendisinin bu şehirden büyülendiklerini açıkladı. Karıkoca, Bağdat'ı anlata anlata bitiremediler ve onlar konuştukça ben de orayı görmeye daha çok heveslendim. Oraya herhalde gemiyle gitmek gerekeceğini söyledim.

"Trenle de gidebilirsiniz, Doğu Ekspresi'yle," dedi.

"Doğu Ekspresi mi dediniz?"

Hayatım boyunca, Doğu Ekspresi'yle yolculuk yapmak istemiştim. Ne zaman Fransa'ya, İspanya'ya ya da İtalya'ya gitmek için yola çıksam, Doğu Ekspresi'ni genellikle Calais'de görüyordum ve vagonlardan birinin merdivenlerini tırmanıp o trene binmek istiyordum. *Simplon -Orient Ekspresi- Milano, Belgrad, İstanbul...*

Yemi yemiştim. Kumandan Howe, bana Bağdat'ta görmem gereken yerlerin listesini yaptı. "Musul'a gitmelisin, Basra'yı ziyaret etmelisin ve kesinlikle Ur'u görmen gerekir."

"*Ur* mu?" dedim. Tam da o sıralarda *The Illustrated London News*'da Leonard Woolley'in Ur'daki kazılarda bulduğu harika eserlerle ilgili bir yazı okumuştum. Ben zaten hep arkeolojiyle biraz ilgilenmiştim, hem de bu bilim dalı hakkında hiçbir bilgim olmamasına rağmen.

Ertesi gün hemen Cook Seyahat Acentası'na koştum. Batı Hint Adaları için aldığım biletleri iptal ettirdim onun yerine Simplon Orient Ekspresi'nden İstanbul'a, İstanbul'dan Şam'a ve Şam'dan da Bağdat'a gitmek için bilet aldım. Çok heyecanlanmıştım. Vizeleri almak ve başka işleri tamamlamak dört beş gün sürecekti, ondan sonra da hemen yola çıkacaktım.

Carlo, biraz kuşkulanarak, "Tek başına Ortadoğu'ya mı gidiyorsun?" diye sordu. "Orası hakkında hiçbir bilgin yok."

"Sorun olmayacak," dedim. "Hem ne de olsa insanın günün birinde tek başına bir şeyler yapması gerekir, öyle değil mi?" Daha önce tek başıma bir şey yapmamıştım. -şimdi de bunu pek istemiyordum- fakat şöyle dü-

şündüm: "Ya şimdi ya da asla. Ya güvenli olan ve bildiğim her şeye sarılırdım ya da biraz daha kendime hükmeder, dilediğim gibi hareket ederdim."

İşte böylece beş gün sonra Bağdat'a gitmek üzere yola çıktım.

Aslında insanı gerçekte bu kadar hayran bırakan, kentin adı. Bağdat'ın nasıl bir yer olduğu hakkında bir tahminde bulunamıyordum. Kuşkusuz bu kenti Harun El Reşid'in şehri olarak düşünmemiştim. Orası sadece günün birinde görmeyi hiç aklımdan geçirmediğim bir kentti. Bu nedenle de bilinmeyenin vereceği zevki bana sağlamıştı.

Archie ile dünyayı gezmiştim; Carlo ve Rosalind ile Kanarya Adaları'na gitmiştim; şimdi ise tek başıma yollara düşmüştüm. Ne tür bir insan olduğumu şimdi öğrenmeliydim, bakalım, korktuğum gibi, başkalarına iyice bağımlı mı olmuştum. Yeni yerler görme ihtirasıma kendimi kaptırabilirdim, bir anda fikrimi değiştirebilirdim, tıpkı Batı Hint Adaları yerine Bağdat'ı seçtiğim gibi. Kendimden başka kimseyi düşünmek zorunda değildim. Bakalım bunu nasıl bulacaktım. Köpek karakterinde olduğumu biliyordum: köpekler, biri onları götürmezse yürüyüşe çıkmazlar. Belki ben hep öyle kalacaktım. Böyle olmamasını umdum.

8. BÖLÜM

İKİNCİ BAHAR

BİR

Trenle yolculuğu çok severim. Günümüzde insanın artık kişisel dostları sayılan makinelere sahip olamaması çok acı.

Calais İstasyonunda, trenin yataklı vagonuna girdim. Ondan önce Dover'a kadar yolculuk, o yorucu deniz yolculuğundan sonra rüyalarımın trenine şöyle rahatça yerleşmiştim ki seyahatin ilk tehlikelerinden biriyle yüz yüze geldim. Kompartımanda benimle beraber iyi giyimli, orta yaşlı yolculuklarda deneyimli olduğu anlaşılan bir kadın, bir sürü bavulu ve şapka kutularıyla benim bulunduğum kompartımama girdi ve hemen benimle konuşmaya başladı. Bu gayet normaldi, çünkü ikinci sınıf yataklı vagonlarda iki yatak oluyordu yani bu yolculuğu ikimiz birlikte yapacaktık. Bazı bakımlardan birinci sınıf yerine ikinci sınıf vagonlarda seyahat etmek çok daha hoş oluyordu, çünkü ikinci sınıf kompartımanlar çok daha büyüktü ve insanın biraz gezinmesine imkân veriyordu.

Nereye gidecektim? Yol arkadaşım hemen bunu öğrenmek istedi. İtalya'ya mı? Hayır, dedim, daha da uzağa gideceğimi belirttim. Öyleyse nereye gidiyordum? Ona Bağdat'a gideceğimi söyledim. Kadın birden canlandı. O da Bağdat'ta yaşıyordu. Ne tesadüf. Kadın eğer orada bazı arkadaşlarımın yanında kalacaksam, o kişileri tanıyor olabileceğini söyledi. Ona arkadaşların yanında kalmayacağımı belirttim.

"Peki ama o halde nerede kalacaksınız? Bağdat'ta bir otelde kalmanıza imkân yok," dedi.

"Neden imkân olmasın?" diye sordum. Öyle ya oteller başka ne işe yarıyordu ki? Aslında bu benim düşüncemdi, yüksek sesle belirtmedim.

"Ah, otellerin hiçbirinde kalamazsınız Bunu kesinlikle yapamazsınız. Ne yapmanız gerektiğini ben size söyleyeyim: Bize gelmelisiniz."

Enikonu şaşırmıştım.

"Evet, evet, itiraz istemem. Orada ne kadar zaman kalmayı planlıyorsunuz?"

"Şey, belki de çok kısa bir süre," dedim.

"Neyse, önce her ne pahasına olursa olsun, bizde kalmalısınız, daha sonra da sizi başka birisine göndeririz."

Bu gayet nazikane bir konukseverlik örneğiydi, fakat içimden hemen isyan etmek geldi. Kumandan Howe'un bana İngiliz kolonisinin sosyal hayatına bulaşmamamı önerdiği zaman ne demek istediğini çok iyi anlamıştım. Elimin bağlandığını görür gibiydim. Biraz da kekeleyerek, yol arkadaşıma neler yapmayı ve neler görmeyi planladığımı açıklamaya çalıştım, fakat Bayan C. -bana adını söylemiş, kocasının şimdi Bağdat'ta olduğunu ve kendisinin de o kentin en eski sakinlerinden biri sayıldığını belirtti- benim düşüncelerimin hepsini çarçabuk bir kenara attı.

"Oraya vardığınız zaman, kenti çok farklı bulacaksınız. İnsan orada gerçekten çok güzel yaşayabiliyor. Tenis maçları, bol miktarda sosyal aktivite. Bağdat'ta gerçekten çok iyi vakit geçireceksiniz. İnsanlar her zaman Bağdat kötüdür, diyorlar ama ben onlara katılmıyorum, hem biliyor musunuz, Bağdat'ın bahçeleri meşhurdur."

Sevimli bir tavırla bu sözlerin hepsini onayladım. Kadın, "Sanırım Trieste'ye gidip oradan vapurla Beyrut'a geçeceksiniz değil mi?" diye sordu.

"Hayır," dedim, yolculuğun tümünü Doğu Ekspresi'yle yapacağımı söyledim. Kadın başını iki yana salladı. "Bunu size tavsiye etmem. Hoşunuza gideceğini de sanmıyorum. Ama sanırım, artık yapacak bir şey yok. Neyse umarım tekrar karşılaşırız. Size kartımı vereyim, Bağdat'a varmadan önce, eğer Beyrut'tan bize telgraf çekerseniz, kocam gelip sizi alır ve bizim evimize getirir."

Bu kadına teşekkür etmekten ve planlarımın şimdilik belirsiz olduğunu açıklamaktan başka ne yapabilirdim ki? Neyse ki, Bayan C. yolculuğun tümünü benimle birlikte yapmayacaktı, bunun için Tanrı'ya şükürler ol-

sundu, çünkü kadın hiç susmadan konuşmayı sürdürecekti. Yol arkadaşım Trieste'de trenden inip Beyrut'a gitmek için vapura binmeyi düşünüyordu. Ona Şam'da ve İstanbul'da kalmayı planladığımı söylememiştim. Bağdat'a gitme fikrinden caydığımı düşünmesin, diye programımı açıklamıyordum. Bayan C. ile ertesi gün Trieste'de çok dostane bir hava içinde vedalaştık ve ben de seyahatin tadını çıkarmaya başladım.

Yolculuk tam da benim umut ettiğim gibi geçti. Trieste'den sonra Yugoslavya'yı ve Balkanlar'ı geçtik. Alıştığımdan çok farklı dünyaya bakmanın büyüleyiciliğine kendimi kaptırmıştım: dağlar arasındaki vadilerden geçmek, öküz arabalarını, Niş ve Belgrat gibi kentlerin istasyonlarında bekleşen yolcu gruplarını seyretmek çok hoştu. Tabii yol boyunca birkaç kişiyle tanıştım, ama bu kişiler ilk yol arkadaşım gibi bana sahip çıkmaya çalışmadılar. Gündüzleri Amerikalı bir misyoner kadın, bir Hollandalı mühendis ve birkaç Türk hanımla geçiriyordum. Türk hanımlarla pek fazla konuşamadım, ancak birkaç Fransızca kelimeyle yetinmek zorunda kaldık. Tek çocuklu hem de kız çocuklu olduğum için kendimi aşağılanmış gibi hissediyordum. Güleç yüzlü Türk hanım, anlayabildiğim kadarıyla tam on üç çocuk doğurmuştu, bunlardan beşi ölmüştü ve en az üç kez belki de dört kez düşük yapmıştı. Ama çok çocuk sahibi olmaktan memnundu ve anladığım kadarıyla doğurganlık rekorunu sürdürmeye kararlıydı. Aile üyelerinin sayısını artırabilmem için bana bir sürü şey söyledi. Son olarak da Paris'li bir doktorun başarılarını anlatıp o doktoru görmemi istedi.

Tek başınıza yolculuk yapmaya kalkışmadıkça dış dünyadaki insanların sizinle dost olmaya nasıl can attıklarını ve sizi nasıl koruduklarını kesinlikle anlayamazsınız, tabii bu durum her zaman kişiyi memnun etmeyebilir. Misyoner hanım, bana birkaç bağırsak ilacı tavsiye etti. Hollandalı mühendis benim İstanbul'da nerede kalacağımı öğrenmek istedi ve benimle ciddi ciddi ilgilendi. Kentteki tehlikelere karşı beni uyardı. Adam, "Dikkatli olmalısınız," dedi. "Hanımefendi, siz iyi yetiştirilmiş bir hanımsınız İngiltere'de yaşıyorsunuz. Sanırım her zaman kocanız ya da akrabalarınız tarafından korunuyorsunuz. İnsanların size söylediklerine inanmamalısınız. Nereye götürüldüğünüzü bilmeden çeşitli eğlence yerlerine gitmekten

de sakınmalısınız." Kısacası adam bana sanki on yedi yaşında saf bir genç kızmışım gibi davranıyordu. Ona teşekkür ettim ve kendimi sürekli kollayacağıma dair de söz verdim.

Adam, beni tehlikelerden korumak için İstanbul'a vardığımız zaman yemeğe davet etti. "Tokatlıyan Oteli, çok iyi bir oteldir," dedi. "Orada güvende olacaksınız. Ben, sizi saat dokuza doğru arayacağım ve güzel ve iyi bir lokantaya götüreceğim. Bu lokantayı Rus hanımlar işletiyor, onlar Beyaz Rus, hepsi de soylu kişiler. Çok güzel yemek hazırlıyorlar ve lokantanın havasını hiç değiştirmiyorlar." Adama çok kibar olduğunu söyledim ve söz verdiği saatte beni aradı.

Ertesi gün, mühendis işlerini bitirdikten sonra beni aradı ve İstanbul'un bazı görülmeye değer yerlerini gezdirdi, ayrıca bana bir de rehber buldu. "Cook seyahat acentasının rehberlerinden birini tutmayın sakın. Bu rehberler çok pahalıdır, fakat sizi temin ederim, bu rehber çok da saygıdeğer biridir."

Güzel bir akşam geçirdikten sonra, Rus hanımlar çevremizde dolanıp mühendis arkadaşıma sahip çıkma girişimlerini tamamladıktan sonra, mühendis bana İstanbul'un başka güzelliklerini de gösterdi, sonunda beni tekrar Tokatlıyan Oteli'ne getirdi. Mühendis, kapının eşiğinde, "Acaba," dedi. Soran gözlerle bana baktı. "Acaba şimdi." Sorunun niteliği daha da belirginleşmişti. Sonra adam içini çekti. "Hayır, bu soruyu sormamak daha akıllıca olur," dedi.

"Siz çok akıllısınız ve de çok iyisiniz," dedim.

Adam tekrar içini çekti. "Eğer her şey başka türlü olabilseydi, çok daha hoş vakit geçirecektik," dedi. "Fakat şimdi görüyorum ki, en doğrusu buymuş." Mühendis elimi sevgiyle sıkıp dudaklarına götürdü ve bir daha geri dönmemek üzere hayatımdan çıktı. O çok efendi biriydi -iyiliğin, efendiliğin simgesiydi- ve İstanbul'un manzaralarını hoş bir hava içinde görebilmemi de bu adama borçluyum.

Ertesi gün Cook seyahat acentesinin temsilcileri beni geleneksel bir tavır içinde arayıp Doğu Ekspresi'ndeki yolculuğumu sürdürmem için Boğaz'ın karşı kıyısına Haydarpaşa'ya götürdüler. Rehberimin yanımda olmasına sevinmiştim, çünkü Haydarpaşa İstasyonu kelimenin tam anlamıy-

la tımarhaneden farksızdı. Herkes bağırıyor, çığlık atıyor, ayaklarını yere vuruyor, gümrük görevlisinin dikkatini çekmek için ne yapacağını bilemiyordu. Sonunda Cook seyahat acentasının temsilcisi kendi yöntemini uygulamak istedi. "Şimdi siz bana bir sterlinlik banknot verin," dedi, parayı alır almaz da gümrük bölümüne geçip elindeki parayı sallayarak. "Burada burada!" diye bağırmaya başladı. Adamın bağırışları bir süre sonra etkisini gösterdi. Bir gümrük görevlisi telaşla bizim bulunduğumuz tarafa yöneldi, bavullarımın üzerine tebeşirle X işareti koyulduktan sonra bana, "Size iyi bir yolculuk diliyorum," dedi ve hemen uzaklaşıp Cook'un bir sterlin yönteminden henüz yararlanmamış kişilerin yanına gitti. Cook'un adamı, "Şimdi sizi trene yerleştireceğim," dedi. Ona ne kadar para vermem gerektiğini bilmiyordum, çantamdaki Türk parasının içinden bozuk para almaya çalışırken adam biraz da kararlı bir tavırla, "O paranın orada kalması daha doğru olacak," dedi. "Paraya sizin daha çok ihtiyacınız var. Siz, bana bir sterlinlik bir banknot verin yeter." Bu uygulama beni biraz kuşkulandırmıştı, ama insanın tecrübeyle bazı şeyleri öğreneceğini düşünerek ona bir sterlin daha verdim, adam da bana dualar ederek ayrıldı.

Avrupa'dan Asya'ya geçişte belli belirsiz bir farklılık dikkat çekiyordu. Sanki zaman daha az bir anlam taşıyormuş gibiydi. Tren sarsıla sarsıla Marmara Denizi'nin kıyısında ilerleyip dağlara tırmanıyordu; bu bölgede manzara inanılmaz derecede güzeldi. Artık trendeki yolcular da farklıydılar. Ama farklılığın nerede olduğunu tarif etmek güçtü. Kendimi dünyayla ilgim kesilmiş gibi hissettim, fakat yaptıklarımı ve nereye gittiğimi daha ilgi çekici buluyordum. İstasyonlarda durduğumuz zaman dışarısını seyretmek çok hoşuma gidiyordu. İstasyonlarda toplanan değişik kıyafetli insanlar, köylüler ve de trenin pencerelerine uzatılan, yiyecek paketleri çok ilgi çekiciydi. Şişlere geçirilip yapraklara sarılmış yiyecekler, değişik renklere boyanmış yumurtalar- her çeşit eşya. Doğu'ya doğru yolculuk devam ederken yemekler de değişti; sıcak, yağlı ve tatsız olmaya başladı.

Derken ikinci akşam tren birdenbire durdu ve yolcular Kilikya Kapıları'nı görmek için indiler. Bu inanılmaz bir güzelliğin sergilendiği andı. O güzelliği hiç unutmadım. Daha sonraları da oradan birçok kez geçtim. Ya-

kındoğu'ya gidip gelirken hep Kilikya Kapıları'nda durup o güzelliği seyrettim. Güneş yavaş yavaş batıyordu ve o güzelliği kelimelerle anlatmak imkânsızdı. İşte o zaman, oralara geldiğime çok seviniyordum. Tanrı'ya şükrederken sevincimi de saklamadım. Trene geri döndüm, düdükler öttü, bir dağdan ve vadinin kıyısından aşağıya inmeye başladık. Bir yandan diğerine geçiyor ve aşağıdaki nehre yaklaşıyorduk. Böylece ağır ağır Türkiye'den çıkıp Suriye ve Halep'e doğru yol aldık.

Halep'e varmadan önce, ben bir şanssızlığa uğrayıp kısa bir sıkıntı geçirdim. Kollarımı boynumu, ayak bileklerimi ve dizlerimi sivrisineklerin ısırdıklarını zannetmiştim. Ülke dışına yolculuk yapmakta hâlâ öylesine bilgisizdim ki, beni ısıranların sivrisinekler değil de tahtakurusu adıyla bilinen böcekler olduklarını o zaman anlayamamıştım. Bu böcekler tren kompartımanlarındaki eski model vagonlarda yaşıyorlardı ve trendeki yolcularla besleniyorlardı. Böcek ısırıkları yüzünden ateşim yükseldi ve kollarım şişti. Yolculardan bir Fransız tüccarın yardımıyla bluzumla ceketimin kollarını kesmeyi başardım. Kollarım iyice şişmişti ve kimsenin yapabileceği bir şey yoktu. Ateşim yükseldi, başım ağrıyordu ve kendimi çok kötü hissediyordum; bu arada kendi kendime, bu yolculuğa çıkmakla ne büyük bir hata yapmışım, diye düşünüyordum. Ancak Fransız arkadaşım, bana çok yardımcı oldu. Trenden inip biraz üzüm aldı, dünyanın o bölgesinde bol bulunan küçük taneli tatlı üzümler -çekirdeksiz üzüm-. "Yemek yiyecek halde değilsin," dedi. "Ateşinin yüksek olduğu belli. Şu üzümlerle beslenmen çok daha iyi olacak."

Gerçi annemden ve büyükannelerimden de yolculukta meyveleri yıkamadan yememeyi öğrenmiştim, ama artık bu öğüt de umurumda değildi. Üzümleri on beşer dakikalık aralarla yedim ve bunlar ateşimi büyük ölçüde düşürdü. Kesinlikle başka bir şey yemek istemiyordum. Yardımsever Fransız yol arkadaşım Halep'te bana veda etti, ertesi gün vücudumdaki kabarıklar söndü ve kendimi daha iyi hissetmeye başladım.

Trende uzun ve yorucu bir günün sonunda, saatte beş milden fazla hız yapamayan, ikide birde duran ve de uzaktan ne olduğu anlaşılamayan istasyon denilen harabelerde bekleyen bir trenle sonunda Şam'a vardım. Trenden

inince kendimi karmaşık bir kalabalığın ortasında buldum, hamallar bağıra çağıra bavullarımı ellerimden kaptılar, bir başkası da o hamallardan bavulları almaya çalıştı. İkisi dövüşmeye başladılar. Sonunda ben istasyonun dışına çıkmayı başarınca Doğu Palas Oteli tabelası bulunan bir otobüsün orada durduğunu gördüm. Üniformalı iriyarı bir adam, beni ve eşyamı oradan kurtardı. Birkaç şaşkın yolcuyla birlikte otele gittik, burada bana bir oda ayrılmıştı. Parıldayan mermer salonlarıyla muhteşem bir oteldi, fakat çok az ışık olduğu için o loş salonları iyice görmeye imkân yoktu. Mermer merdivenlerden çıkıp, muazzam bir apartman dairesine girdim. Zili çalınca odaya giren sevimli görünüşlü kadına banyonun yerini sormak istedim, kadın üç beş kelime Fransızca biliyordu.

Kadın, "Adam halleder," dedi. Bana güven vermek ister gibi başını sallayıp gülümseyerek odadan çıktı.

Adamın kim ya da ne olduğunu anlayamamıştım fakat sonunda onun hamam bakıcısı olduğunu anladım. Adam ince çizgili bir peştemalı beline sarmıştı. Beni, zemin katında bir bölüme götürdü. Burada birkaç musluğun tokmağını ve çarkı çevirdi. Taş zeminin bir yanından sıcak su akmaya başlamıştı, biraz sonra da su buharı etrafımı görmeme engel oluyordu. Bundan sonra ne yapmam gerektiğini bilemiyordum. Tekrar sıcak su musluğunu açmayı göze alamadım. Duvarlarda yaklaşık sekiz on musluk vardı. Bunların her birinin farklı bir olay yaratacağını hissetmişti. Örneğin, başımdan aşağı kaynar suyun boşanması gibi. Sonunda yatak odası terliklerimi ve diğer giyeceklerimi çıkarıp suyla yıkanmanın tehlikelerini göze almak yerine su buharıyla yıkanmaya karar verdim. Bir an için evimi özledim. Duvarları kâğıt kaplı, beyaz porselen küveti olan sıcak ve soğuk su muslukları bulunan banyolu bir eve ne zaman kavuşacaktım.

Hatırladığım kadarıyla Şam'da üç gün kaldım ve bu süreyi Cook seyahat acentasının değeri biçilemeyen rehberiyle kenti gezmekle geçirdim. Bir keresinde de Amerikalı bir mühendisle birlikte Haçlı Seferleri döneminden kalma bir şatoyu gezmeye gittim. Yakındoğu'da mühendis bolluğu vardı. Amerikalı mühendisten başka bir de yaşlı bir papazla yola çıkmıştım. Sabah 08.30'da arabada yerlerimizi aldık. Yaşlı papaz nedense bizi karıkoca olarak

kabullenmeyi tercih etmişti. Ve bizimle sanki karıkocaymışız gibi konuşuyordu. Amerikalı mühendis, "Umarım sizin için bir sakıncası yoktur," dedi.

"Hiçbir sakıncası yok," diye karşılık verdim. "Asıl, adam, benim kocam olduğunuzu düşündüğü için üzüldüm." Bu sözlerim, ikimizi de güldürdü.

Yaşlı papaz bize evliliğin yararlarından söz etti, bu müessesenin karşılıklı bir alışveriş olması gerektiğini hatırlattı ve bize mutluluklar diledi. Ona durumu açıklamaya çalışmaktan sonunda vazgeçtik. Amerikalı mühendis yaşlı papazın kulağına avazı çıktığı kadar bağırarak evli olmadığımızı söyleyince de zavallı papaz çok üzüldü. Başını sallayarak, "Ama evlenmelisiniz," dedi. "Siz şimdi günah işliyorsunuz. Bu hiç, ama hiç doğru değil, gerçekten böyle olmaz."

Güzelim Baalbek'i görmeye gittim, pazarları dolaştım. Doğru adında bir sokağı gezdim, orada yapılan bir sürü güzel bakır tabak satın aldım. Tabakların her biri elde yapılmıştı ve her tabağa değişik bir model işlenmişti. Bugün Şam'a gidecek olsanız eski sanat erbabından pek azını ve ailelerini bulabilirsiniz; o sanatçıların yerini şimdi fabrikalar almış. O günlerde elde yapılan tahta sandıklar ve masalar da tek tip olarak üretiliyordu, bunlar hâlâ elde yapılsa da geleneksel modeller ve yöntemler kullanılıyor.

Çekmeceli bir dolap satın aldım büyüktü içi sedef ve gümüş kaplıydı. İnsana periler ülkesini hatırlatan muhteşem bir eşyaydı. Bana rehberlik yapan görevli o dolabı çok iğrenç buldu.

Adam, "İyi bir işçilik değil," dedi. "Çok da eski... elli altmış yıllık, belki daha da eski. Modası geçmiş, yani eski moda. Modeli hem de çok eski. Yeni değil."

Ona dolabın yeni olmadığının farkına vardığımı ve artık bunların sayılarının pek de fazla olmadığını söyledim. Böyle bir dolap belki bir daha hiç yapılmayacaktı.

"Hayır. Artık hiç kimse böyle bir şey yapmıyor. Gelin de şu sandığa bir bakın, gördünüz mü? Çok iyi. Burada da bir çekmeceli dolap var. Görüyor musunuz? Bu dolap değişik ağaçlardan yapılmış. Kaç ağaç kullanılmış tahmin edebiliyor musunuz? Tam seksen beş değişik ağaç kullanılmış." İçimden tek kelimeyle korkunç olduğunu düşündüm. Ben sedef, gümüş ve fildişi dolabımı istiyorum.

Beni endişelendiren tek husus, bu koskocaman dolabı İngiltere'ye nasıl götüreceğimdi. Fakat daha sonra bunun hiç de zor olmadığını gördüm. Cook seyahat acentası aracılığıyla aradan dokuz ay geçtikten sonra sedefli gümüş dolap Güney Devon'daki evimize ulaştı.

Ama bu, hikâyenin sonu değildi. Gerçi dolabımın güzelliğine ihtişamına diyecek yoktu, ama gece yarısı dolaptan garip bir ses geliyordu. Sanki kocaman dişler dolabı kemiriyor gibiydi. Bir yaratık benim güzel dolabımı yiyiyordu. Çekmeleri çıkarıp hepsini tek tek inceledim. Tahtalarda diş izi ya da delik yoktu. Ama yine her gece, gece yarısından sonra dolaptan gelen "kırt... kırt... kırt" seslerini duyuyordum.

Nihayet dolabın gözlerinden birini çıkarıp Londra'da tropikal bölgeye özgü ağaç zararlıları üzerinde uzmanlaşmış bir firmaya götürdüm. Adamlar hemen dolaba kötü bir şeyin dadanmış olduğunu belirttiler. Yapılacak tek şey, dolabı söküp onu yeniden şekle sokmaktı. Bunun çok pahalıya mal olacağı kesindi, o kadar ki, dolabın fiyatından üç misli fazla para gerekebilecekti. Fakat o korkunç seslere dayanamıyordum.

Üç hafta sonra firmadan beni aradılar. Çok heyecanlı bir ses, "Madam, buradaki dükkânımıza gelebilir misiniz?" diye sordu. "Bulduğum şeyi size mutlaka göstermeliyim." O tarihte ben de Londra'daydım. Hemen firmaya koştum. Bana büyük bir böcek ile sümüklüböcek arası bir yaratık gösterdiler. Büyük, beyaz oldukça iğrenç bir yaratıktı; bulduğu yiyeceği pek beğenmiş ve bu yüzden de iyice tombullaşmıştı. Dolabın çevresindeki tahtanın tamamını ve bazı çekmecelerin kenarlarını büyük bir iştahla yemişti. Birkaç hafta sonra dolabım bana geri gönderildi. O günden sonra da gecelerimi sessizlik içinde uyuyarak geçerebildim.

Şam'a tekrar dönme isteğimi daha da kamçılayan uzun gezilerden sonra çölden geçip Bağdat'a gitme günü de nihayet gelmişti. Yolculuğun bu bölümünde Nairn Line Şirketi'ne ait altı tekerlekli büyük arabalar ya da otobüsler kullanılıyordu. Bu şirketi Gerry ve Norman Nairn kardeşler yönetiyordu. Nairn kardeşler, Avustralyalıydılar ve erkeklere çok dostça davranıyorlardı. Ben de onlarla yolculuğa çıkmadan önceki gece, amatör bir

tavırla karton kutulara yiyecekleri yerleştirirlerken tanıştım. Benden onlara yardım etmemi istediler.

Otobüs şafak vakti hareket etti. Güçlü kuvvetli iki genç şoför, otobüsü kullanacaktı. Bavullarımın bagaja yerleştirilmelerine nezaret ettikten sonra dışarı çıktığımda adamlar birkaç tüfeği dikkatsizce arabaya yerleştirip üzerlerine bir kilim örtmekle meşguldüler.

Adamlardan bir tanesi, "Bunları yanımızda taşıdığımızı ilan edemem, ama onlar olmadan da çölü geçmeye kalkışmam," dedi.

Diğeri, "Duydun mu, Alwiyah düşesi de yoldaymış," dedi.

Birinci adam, "Hey Yüce Tanrım," dedi. "Sanırım başımız derde girecek. Sence, kadın bu kez ne isteyebilir?"

Diğeri, "Yukarıdan aşağı ve aşağıdan yukarı her şeyi," diye karşılık verdi.

O sırada bir grup, otelin merdivenlerinden aşağı indi. Ve de bir sürprizle karşılaştım, korkarım ki, hiç de hoş bir sürpriz değildi. Bu grubun önünde yürüyen kişi benim Trieste'de vedalaştığım, Bayan C.'den başkası değildi. Ben, onun çoktan Bağdat'a varmış olacağını düşünüyordum, çünkü ben çevreyi görebilmek için epey oyalanmıştım.

Bayan C. beni sevinçle selamlayarak, "Sizin de bu seferde olacağınızı tahmin etmiştim," dedi. "Her şey halledildi sizi benimle birlikte Alwiyah Oteli'ne götürüyorum. Zaten Bağdat'ta başka bir otelde kalmanız mümkün değildi."

Ne diyebilirdim ki? Ele geçirilmiştim. Bağdat'a ilk gelişimdi. Kentin otelleri hakkında hiçbir fikrim yoktu. Ve de o oteller kim bilir nasıldı? Pireler, bitler, tahtakuruları cirit atıyor olabilirdi; bir de benim özellikle tiksindiğim o beyaz hamamböcekleriyle karşılaşabilirdim. Bu nedenle, kadına kekeleyerek teşekkür ettim. Böylece otobüse yerleştik ve şu sözü edilen Alwiyah düşesinin benim yol arkadaşım Bayan C.'den başkası olmadığını öğrendim. Kadın hemen ona ayrılan koltuğu arkaya fazla yakın diye reddetti, otobüsün arkasında otururwhile midesi bulanıyormuş. Ona şoförün hemen arkasındaki koltuk verilmeliymiş. Fakat o koltuk haftalar önce bir Arap hanımefendi için ayrılmıştı. Alwiyah düşesi elini havada şöyle bir sallamakla yetindi. Kimse umursamadı, ama Bayan C. Bağdat'a adımını

atan ilk Avrupalı kadın havası yaratmaya çalışıyordu ve onun isteklerinin karşısında başkalarınınkinin lafı bile olmazdı. Arap hanımefendi gelip, koltuğuna oturmak istedi. Kocası da ondan yana çıktı ve durduk yerde bir ağız dalaşı başladı. Bir Fransız hanım, bir Alman generali de ön koltuklara sahip çıkmak istediler. Tartışmaların nereden kaynaklandığını bilmiyordum, fakat her zaman olduğu gibi sesleri çıkmayan sıradan kişiler otobüsün arka koltuklarına oturdular. Alman general, Fransız hanım, peçeli Arap kadın ve Bayan C. ön koltuklara yerleştiler. Ben hiçbir zaman böyle bir mücadeleye girmedim zaten şansım olduğunu da sanmıyorum, oysa koltuk numaram ön sıralardaki koltuklardan birine aitti.

Biraz sonra hareket ettik. Çölün sarı kumu, kum tepecikleri ve kayalar beni büyülemişti, sonunda çevrenin tekdüzeliği beni hipnotize etti, bir kitap açıp okumak istedim. O güne kadar araba tutmasından hiç yakınmamıştım, fakat eğer arka koltuklardan birinde oturuyorsanız otobüsün sallanışları aşağı yukarı geminin dalgalar arasında gidişine benziyordu. Daha be'ı ne olduğunu anlamadan hastalandığımı hatırlıyorum. Kustuğum için otobüs halkına rezil olduğumu düşünüyordum, fakat Bayan C. bana çok iyi davrandı ve insanların çoğu zaman birdenbire fenalaştıklarını söyledi. Bir daha ki sefere benim de ön koltuklardan birinde oturmamı sağlayacaktı.

Kırk sekiz saat süren çöl yolculuğu gerçekten büyüleyici ve de biraz da ürkütücüydü. İnsana bir boşlukla çevrelenmiş değil de bir boşluğun içine kapatılmış duygusu veriyordu. Farkına vardığım ilk özelliklerden biri de öğle vakti kuzeye mi, güneye mi ya da doğuya mı veya batıya mı yöneldiğinizi anlamanızın imkânsız olduğuydu; sonradan öğrendim ki, öğle saatlerinde altı tekerlekli büyük arabaların yollarını kaybetmeleri, çok sık yaşanan bir olaymış. Benim son yaptığım çöl yolculuklarından birinde bu gerçekten yaşandı. Şoförlerden biri -hem de çöl yolculuklarında en tecrübeli olanlardan biri- iki üç saat yolculuktan sonra arkası Bağdat'a dönük olarak Şam'a doğru yol aldığını fark etmişti. Yolların ikiye ayrıldığı noktada yaşanmıştı. Uzaktan gelen bir arabadan tüfekle ateş edilmişti, şoför arabaya normalden daha geniş bir dönüş yaptırmıştı. Adam tekrar yola girdiğini sanmıştı, aslında araba ters yönde gidiyordu.

Şam ile Bağdat arasında büyük bir çölden başka bir şey yoktur. O kocaman yerde sadece bir tek mola yeri vardır: Büyük Rutbah Kalesi. Yanılmıyorsam gece yarısına doğru oraya vardık. Zifiri karanlığın içinden birden titrek bir ışık belirdi. Kaleye varmıştık. Kalenin büyük kapıları açılmıştı. Kalenin büyük kapılarının iki yanında. Deve Birliği'nin muhafızları tüfeklerini kaldırmış duruyorlardı. Amaçları kendilerine seyyah süsü veren haydutları yakalamaktı. Bizi iyice aradıktan sonra içeri girmemize izin verdiler ve kapılar hemen arkamızdan kapandı. Orada yatak bulunan birkaç oda vardı, ancak üç saat dinlenebilecektik, bir odaya beş altı kadını yerleştirdiler. Sonra tekrar yola dizildik.

Sabah, beş altı civarında, şafak sökerken çölde kahvaltı ettik. Sabahın o erken saatinde çölde hazırlanan kahvaltı kadar lezzetlisi yoktur. Koyu bir çay herkesi kendine getirdi ve yeniden eski gücümüzü kazanmış olarak yola dizildik; çölün o saatlerdeki renklerinin seyrine doyum olmuyordu. İşte benim de özlemini çektiğim buydu. Her şeyden uzaklaşmak, o saf ve temiz sabah havasında, sessizlik, kuşların bile olmadığı, insanın parmakları arasından kayıp giden kumlar, yükselen güneş ve sosis ile çayın lezzeti... insan hayattan başka ne isteyebilir ki?

Sonra yolumuza devam ettik ve Fırat Nehri üzerindeki Felujah'a vardık. Teknelerden oluşan köprüyü, Habbaniyah'daki hava istasyonunu geçtik ve yola devam ettik. Nihayet uzaktan palmiye ağaçları ve yükseltilmiş bir yol göründü. Uzakta solda Kadhimain'in altın rengi kubbesini ve Dicle Nehri üzerinde sıraya dizilmiş tekneleri gördük ve daha sonra da Bağdat'a girdik.

Otele bakmaya fırsatım bile olmadı. Bayan C. ve kocası Eric, beni rahat bir arabaya bindirdiler. Bağdat'ın ana caddesinde ilerlemeye başladık, General Maude'un heykelini geçtik ve kentin dışına çıktık. Yolun iki tarafı da yüksek palmiye ağaçlarıyla bezenmişti ve siyah sığır sürüleri su birikintilerinde su içiyorlardı. Bu benim daha önce hiç görmediğim bir manzaraydı.

Daha sonra da çiçeklerle dolu bahçelere ve evlere ulaştık -yılın daha sonraki döneminde bahçelerde çok daha fazla çiçek olurdu... İşte buradaydım, bazen düşündüğüm gibi Mem Sahib'in topraklarındaydım.

İKİ

Bağdat'ta bana çok iyi davrandılar. Herkes iyi ve hoştu- ve ben de kafeste kapalı kalmışım gibi bir duygu benliğimi sardığı için kendimden utandım. Alwiyah bugün sonu gelmeyen kentin bir parçası sayılıyor, otobüsler ve başka taşıt araçlarıyla oraya ulaşmak mümkün, fakat o zamanlar Alwiyah kentten birkaç mil uzaktaydı. Oraya varmak için birisinin sizi götürmesi gerekiyordu. Yolculuk her zaman insanı büyülüyordu.

Çok geçmeden Yakındoğu'da hiçbir şeyin göründüğü gibi olmadığını anladım. İnsanın hayatla, davranışlarla ilgili kuralları, gözlemleri ve davranışları, bunların hepsinin ters çevrilip yeniden öğrenilmesi gerekiyor. Örneğin bir adamın size hızlı hızlı elini sallayarak oradan gitmenizi istediğini düşünerek hemen geri çekilirsiniz, oysa adam sizden ona yaklaşmanızı istiyordur. Diğer taraftan adam, sizi yanına çağırıyorsa, size oradan uzaklaşmanızı söylüyor demektir. Bir tarlanın iki yanında duran iki erkek birbirlerine öfkeyle bağırıyorlarsa, onların birbirlerini öldürmekle tehdit ettiklerini düşünürsünüz. Hiç de öyle değil.

Onlar günü geçirmeye çalışan iki kardeştir ve yerlerinden kalkıp birbirlerinin yanına gitmeye üşendikleri için böyle bağırışarak birbirlerine dert anlatmaya çalışmaktadırlar. Kocam Max bir seferinde bana buraya ilk gelişinde herkesin Araplara avaz avaz bağırmalarına çok şaşırdığını ve kendisinin onlara asla bağırmamaya karar verdiğini söylemişti.

Alwiyah halkı bana çok iyi ev sahipliği yaptı tenis oynadım, at yarışlarına gittim, bana güzel yerleri gezdirdiler, alışveriş yaptım. Kendimi İngiltere'deymişim gibi hissettim. Coğrafik bakımdan Bağdat'ta olabilirdim, ama ruhen hâlâ İngiltere'deydim; benim seyahat etmekteki amacım İngiltere'den uzaklaşmak ve başka ülkeleri görmekti, bir şeyler yapılması gerektiğine karar verdim.

Ur'u ziyaret etmek istiyordum. Biraz araştırma yaptım ve burada insanların bana karşı çıkmayıp cesaret vermeyi tercih ettiklerini gördüm. Daha sonra öğrendiğim kadarıyla, benim yolculuğum için bir sürü gereksiz düzen-

leme yapılmıştı. Bayan C. "Elbette yanına bir eşya taşıyıcısı almalısın," dedi. "Biz senin tren yolculuğun için gerekeni yapacağız ve Ur bağlantısındaki görevlilere telgraf çekip Bay ve Bayan Woolley'e sizin geleceğinizi ve orada biraz turistik gezi yapmak istediğinizi belirteceğiz. Dinlenme evinde birkaç gece kalabilirsiniz sonra da geri döneceğiniz zaman Eric, sizi karşılayacak."

Bir süre sonra yola çıktım. Eşya taşıyıcımı biraz da korkuyla izliyordum. Uzun boylu, zayıf bir adamdı; sanki Yakındoğu'ya seyahat eden tüm yabancılara eşlik etmiş, üstelik onlar için nelerin iyi oduğunu herkesten daha iyi bilirmiş gibi bir tavır takınmıştı. Adam, beni çıplak sayılacak kadar boş ve de hiç rahat sayılmayacak kompartımanıma yerleştirdi, selam verip yanımdan ayrıldı. Bu arada uygun bir istasyona vardığımızda beni yemek vagonuna götürmek için geri geleceğini söyledi.

Yalnız kalınca yaptığım ilk iş, son derece hatalı bir davranıştı: Hemen vagonun penceresini açtım. Kompartımanın havasızlığı dayanılacak gibi değildi, temiz havaya kavuşmak için can atıyordum. Ancak pencereden içeri giren öyle temiz hava falan değildi, daha sıcak ve tozlu bir hava vardı ve de otuza yakın eşek arısı camın önündeydi. Dehşete düşmüştüm. Eşek arıları tehdit dolu bir hava içinde daireler çiziyordu. Pencereyi açık bıraksam, acaba arılar dışarı çıkar mıydı, yoksa camı kapayıp hiç değilse sadece yirmi altı eşek arısıyla mücadeleyi göze mi alsaydım? Bir türlü karar veremiyordum. Bu çok büyük bir şanssızlıktı, kompartımanın bir köşesine büzülüp bir buçuk saat kadar hiç kıpırdamadan öylece oturdum; neyse ki, eşya taşıyıcım gelip beni kurtardı, birlikte istasyonun lokantasına gittik.

Yemekler yağlıydı, hiç de güzel değildi ve yemek yemeye pek fazla zaman yoktu. Çanlar çaldı ve benim sadık hizmetkârım beni almaya geldi, kompartımanıma döndüm. Pencere kapatılmış, eşek arıları yok edilmişlerdi. Bu olaydan sonra çok daha dikkatli davranmaya çalıştım. Kompartıman tamamen bana kalmıştı -bu sanki olağan bir durummuş gibiydi- ve de zaman biraz yavaş ilerliyordu, trenin tümü çok fazla sarsıldığı için kitap okumaya imkân yoktu. Pencereden baksam kum yığınlarından başka görülecek bir şey yoktu. Bu uzun ve yorucu bir seyahatti, kötü yemekler ve kötü uyuma şartları da cabasıydı.

Yıllar yılı bu yolculuğu kaç defa yaptıysam her seferinde Ur bağlantısına varış saati farklı oldu, ama hep uygunsuz saatlerde oraya vardık. Bu kez de sanırım kararlaştırılan saat sabahın beşiydi. Uyanır uyanmaz aşağı inip istasyonun konuk odasına gittim, temiz ciddi görünüşlü bir yatak odasında saat sekizde kahvaltıya çağrılıncaya kadar oyalandım. Kısa bir süre sonra da beni kazıların yapıldığı bir buçuk mil uzaklıktaki bölgeye götürecek olan araba geldi. Haberim yoktu, ama bana büyük saygı gösteriliyordu; uzun yıllar kazılara katıldığım için ziyaretçilerin hiç de iyi karşılanmadıklarını çok iyi biliyorum. Ziyaretçiler nedense hep olmadık zamanlarda kazı alanına gelirler ve çevrede gezdirilip bilgilendirilmek isterler. Ur gibi başarılı bir kazı alanı da her dakika doluydu ve herkes nefes almadan çalışıyordu. Karıkoca Woolley'ler kazı yerinde bir düzen kurmuşlardı: Ziyaretçiler küçük gruplar halinde kazı yerini geziyorlar, onlara gerekli şeyler gösterildikten sonra da ziyaret sona eriyordu. Fakat ben, değer verilen bir konuk olarak çok iyi karşılandım ve doğrusu bunu çok daha iyi değerlendirmem gerekirdi.

Bu uygulama Leonard Woolley'in eşi Katharine Wolley'in benim kitaplarımdan birini *Roger Ackroyd Cinayeti*'ni yeni okumuş olmasından ve de kitabı çok beğenmiş olmasından kaynaklanıyordu; bu nedenle bana önemli insanlara davranıldığı gibi davranılıyordu. Kazıya katılanlara kitabı okuyup okumadıkları soruluyordu ve eğer bu kişiler kitabı okumadıklarını söylerlerse fena halde azarlanıyorlardı.

Leonard Woolley o iyiliksever tavrıyla bana pek çok şeyi gösterdi ve Cizvit papazı Burrows da bana çevreyi gezdirdi. Aslında o da çok değişik bir karakterdi, onun bana bir şeyleri anlatış tarzı hoş bir tezat yaratıyordu. Leonard Woolley hayal gözüyle görüyordu: bu yer onun için MÖ 1500 yılında ya da birkaç bin yıl önce olduğu gibi gerçekti... O nereye gitse bulunduğu yeri diriltebiliyordu. Peder Burrows'un tekniği ise tamamen değişikti. Adam, özür dileyen bir tavırla büyük avluyu ya da alışveriş merkezi olan sokağı anlatıyordu, tam siz anlatılanları büyük bir dikkatle dinleyip bunlardan etkilendiğiniz sırada, Burrows, "Tabii aslında böyle olup olmadığını bilemem," diyerek hayalleri yıkıyordu. Burrows ilgi çekici biriydi-akıllı, dost canlısı, ama biraz da mesafeliydi; onda belli belirsiz, insan dışı bir özellik var gibiydi.

Bir keresinde ortada hiçbir neden yokken, öğle yemeğinde bir detektif hikâyesi anlattı ve bunu ısrarla yazmamı istedi. O güne kadar onun detektif hikâyelerinden hoşlandığını bilmiyordum. Özetlediği hikâye biraz muğlak olmakla birlikte merak uyandıran bir sorunu anlatıyordu. Ve günün birinde o öyküyü roman haline getirmeye karar verdim. Aradan uzun yıllar geçti, bir gün belki yirmi beş yıl sonra o hikâyeyi anımsadım, ama bir roman değil uzun bir hikâye yazdım. Peder Burrows yıllarca önce ölmüştü, ama bana bu fikri verdiği için ona minnettarım.

Sonraki yıllarda en yakın dostlarımdan biri olan Katharine Woolley olağandışı bir karaktere sahipti. İnsanlar her zaman ondan ölesiye nefret edenler ya da onun büyüsüne kapılanlar olarak ikiye ayrılıyorlardı. Belki de Katharine'in ruh halinin çok sık değişmesi bunun başlıca nedeniydi İnsanlar onunla anlaşmanın mümkün olamayacağını düşünüp onunla artık hiç ilgilenmeyeceklerini söylüyorlardı, kadının size davranışının hoş görülecek bir yanı yoktu. Ve Katharine aynı insanları derken birdenbire büyülüyordu. Bence çölde ya da sizi eğlendirecek birinin olduğu bir yerde Katharina'dan daha iyi bir arkadaş bulamazdınız. Kadının konuştuğu konuların hiçbiri sıradan değildi. O güne dek aklımıza getirmediğimiz düşünceleri kafamıza sokardı. Zaman zaman kabalaşırdı; aslında istediği zaman inanılmayacak kadar kaba ve küstah olabiliyordu. Ama eğer sizi etkilemek istiyorsa sevimli olmayı başarırdı.

Ben, Ur'a akşamları ortaya çıkan inanılmaz güzellik ve o geniş kum deniziyle şeftali, pembe mavi ve mor renklerin her dakika değişmesiyle ortaya çıkan görüntüye âşık oldum. İşçilere, ustabaşılara, küçük sepet oğlanlarına -toplayıcılara- kısacası tüm tekniğe ve hayata hayran oldum. Geçmişin büyüsü gelip beni kıskıvrak yakaladı. Bir kılıcın kumların içinden altın gibi parıldayarak çıkışı çok romantikti. Topraktan kâseleri ve başka eserleri çıkarmak yüreğimi arkeolog olma isteğiyle sardı. İşte o zaman büyük bir utançla küçükken Kahire'de annemin beni, Mısır'ın muhteşem eserlerini görmek için Luxor ve Aswan'a götürmek istediğini, sadece genç erkeklerle tanışıp sabahlara kadar dans etmek uğruna bu isteğe karşı çıktığımı hatırladım. Eh, sanırım her şeyin bir zamanı vardı.

Katharine Woolley ve kocası, bana bir gece daha orada kalıp kazıları incelemem için ısrar ettiler. Bu isteği sevinerek kabul ettim. Bayan C.'nin bana bulduğu taşıyıcıya artık hiç ihtiyacım yoktu. Katharine Woolley, onu Bağdat'a gönderirken benim dönüş tarihimin de henüz belli olmadığını söyledi. Böylece eski dost canlısı ev sahibesine fark ettirmeden Tigris Palace Oteli'ne yerleşmeyi umuyordum. (O sıralarda otelin adı bu muydu bilemiyorum; otel o kadar çok isim değiştirdi ki, ilk ismi aklımda kalmamış.)

Bu plan yürümedi, çünkü Bayan C. zavallı kocasını her gün Ur'dan gelecek treni karşılamaya gönderiyordu. Ancak ben ondan kolayca kurtulabildim. Adama uzun uzun teşekkür ettim ve eşinin bana karşı ne kadar iyi davrandığını belirttim. Fakat önceden yer ayırttığımı ve orada kalmanın benim için daha uygun olacağını söyledim. Bunun üzerine adam, beni otele götürdü. Otele girip yerleştim ve Bay C.'ye bir kez daha teşekkür ettikten sonra, üç dört gün sonra tenis oynama teklifini de kabul ettim. Bu şekilde İngilizlere özgü sosyal yaşamın köleliğinden kurtulmuştum. Artık bir *Mem-Sahip* değildim, sadece bir turisttim.

Otel hiç de fena sayılmazdı. Perdeleri sürekli kapalı olan büyük, kasvetli bir lobisi ve yemek salonu vardı. Birinci katta, tüm yatak odalarını çevreleyen bir çeşit veranda vardı, bulunduğum yerden görebildiğim kadarıyla verandadan geçen biri sizin yatağınızda yatışınızı seyredebilirdi. Otelin bir tarafı Dicle Nehri'ne bakıyordu, nehrin görüntüsü muhteşemdi. Yemek zamanlarında çok az ışıkla aydınlatılan karanlık *sirdaba*(*) iniyordunuz. Burada bir oturuşta birkaç öğün yemek yemiş kadar oluyordunuz -art arda getirilen yemeklerin hepsi birbirine benziyordu- kocaman, kızartılmış parça etler, pilav, sert küçük patatesler, domates omleti, soluk renkli kayış gibi sert karnabahar...

Beni bu yolculuğa gönderen o sevimli çiftin arkadaşlarından biri olan ve de yalnız olduğunu tahmin ettiğim Anglo-Hintli Maurice Vickers, benim en iyi arkadaşım oldu. Üst kattaki bir odadan bana *Kadhimain*'in altın kubbelerini gösterdi, kentin birçok yerini gezdirdi. Palmiye ve hurma ağaçlarıyla çevrili nehir kıyısında yürüyüşler yaptık. Galiba onun bana gösterdik-

(*) Irak'ta eski ve doğal havalandırma sistemiyle soğutulan, hem soğuk hava deposu, hem de avluya açılan geniş odalara verilen ad.

lerinden çok anlattıkları ilgimi çekti. Onun sayesinde ilk kez zaman kavramını düşünmeye başlamıştım, daha önce bunu hiç düşünmemiştim. Fakat Maurice Vickers için zaman ve zamanla ilgili ilişkiler önemliydi.

Zamanı ve sonsuzluğu düşünmeye başlarsanız, kişisel meseleler sizi eskisi kadar etkilemeyecektir. "Üzüntü, acılar hayatta sonu olan her şey tamamen başka bir perspektiften görünecektir."

Maurice Vickers, bana Dunne'un, *Experiment with Time* (Zamanla Deneyler) isimli kitabını okuyup okumadığımı sordu. O kitabı okumamıştım. Maurice o kitabı bana ödünç verdi ve o andan itibaren de bana bir şeyler olduğunu hissettim, ne duygularda ne de dış görünüşte bir değişiklik oldu, sadece her şeyi daha orantılı olarak görmeye başladım.

Maurice Vickers'a bana hayatı daha geniş kapsamlı bir alan içinde tanıttığı için minnettarım. Onun büyük bir kitaplığı vardı; felsefe ve başka konuları içeren kitaplardı bunlar; sanırım o, harika bir genç adamdı. Ara sıra onunla tekrar karşılaşmalı mıyız, diye de düşündüğüm oldu, ama sanırım onunla bir daha karşılaşmamak fikri beni tatmin etmişti. Gece birbirinin yanından geçen gemiler gibiydik. Maurice Vickers, seve seve kabul ettiğim bir armağan sundu; daha önce böyle bir armağan almamıştım, çünkü akıldan, bilgiden gelmeydi, yani zihinden, sadece kalpten değil.

Bağdat'ta daha fazla kalmak için zamanım yoktu. Çünkü Noel hazırlıkları yapmak için eve dönmek istiyordum. Bana Basra'ya ve özellikle de Musul'a gitmem tavsiye edilmişti. Maurice Vickers özellikle ikincisi üzerinde duruyordu şayet zaman bulabilirse, beni oraya kendisinin götürebileceğini de söyledi. Bağdat'ın, genelde Irak'ın şaşırtıcı özelliklerinden biri her zaman size çeşitli yerlere giderken eşlik edecek birilerinin bulunmasıydı. Çok ünlü seyyahlar hariç, kadınlar ender olarak tek başına seyahat ediyorlardı. Siz seyahate çıkmak ister istemez, birisi bir arkadaşını, bir kuzenini ya da kocasını veya bir akrabasını yani sizi oraya götürmek için zamanı olan bir kişiyi yanınıza katmakta ısrar ediyorlardı.

Otelde, Kralın Afrika Tüfekleri Birliği'nde görevli Albay Dwyer ile tanıştım. Adam dünyayı karış karış gezmişti. Yaşlıca bir adamdı, fakat Ortadoğu hakkında bilmediği hiçbir şey yoktu diyebilirim. Bir ara söz döndü dolaş-

tı, Uganda ve Kenya'ya geldi. Ona uzun yıllar Kenya'da yaşamış bir erkek kardeşim olduğunu söyledim. Albay, kardeşimin adını sordu, ben de Miller olduğunu söyledim. O zaman adam, bana şaşkın şaşkın baktı, yüzünde önceden gördüğüm tanıdık bir ifade belirmişti: bir çeşit inanılması güç bir kuşku.

"Siz bana Miller'ın kız kardeşi olduğunuzu mu söylüyorsunuz? Yani erkek kardeşiniz Poflayan Billy Miller mı?"

Poflayan Billy hikâyesini bilmiyordum.

Adam, "Zır deli," dedi.

"Ah evet," diye onun sözlerini kabul ettim. "Kardeşim biraz delidir."

"Ve siz, onun kız kardeşisiniz! Aman Tanrım, sizi de birçok kereler kandırmış olmalı."

Bunun gerçeğe yakın bir tahmin olduğunu söyledim.

"Benim tanıdığım en ilginç insanlardan biri. Ona zorla bir şey yaptıramazsınız. Çok inatçıdır, fakat ona saygı duymamazlık da edemezsiniz. Benim tanıdığım en cesur delikanlılardan biri."

Biraz düşündüm ve evet dedim. Kardeşim öyle biri olabilirdi.

"Fakat bir savaşta onu idare etmeye çalışmak insanı canından bezdirir. Neyse daha sonra ben o birliği kumanda ettim ve daha ilk günlerden kardeşiniz dikkatimi çekti. Onun gibileriyle çok karşılaştım, tek başlarına dünyayı gezmek isterler. Gariptirler, keçi gibi inatçıdırlar, dâhi denebilecek kadar akıllıdırlar, ama genellikle tatlı dillidirler, tabii eşref saatleri geldiğinde. Diğer zamanlarda sorularınıza cevap bile vermezler, duymamazlıktan gelirler."

Albayın söylediklerinin hepsi kelimesi kelimesine doğruydu.

"Siz ondan bir hayli gençsiniz, öyle değil mi?"

"Aramızda on yaş var."

"Siz daha küçük bir çocukken o denizaşırı bir ülkeye gitti, bu doğru mu?"

"Evet. Aslında ağabeyimi pek de fazla tanımıyordum. Fakat izinlerinde eve gelirdi."

"Sonra ona neler oldu... en son hasta olduğunu ve bir hastanede yattığını duymuştum."

Ağabeyimin başından geçenleri özetledim ve sonunda ölmek üzere olduğu için eve gönderildiğini, ama doktorların kehanetlerine rağmen onun daha sonra birkaç yıl daha yaşadığını anlattım.

Albay, "Tabii," dedi. "Billy ancak kendi istediği zaman ölürdü. Hatırlıyorum, çok kötü yaralanmıştı. Onu bir kolu askıda hastane trenine bindirmiştik... Ama hastaneye gitmek istemiyordu. Onu trenin bir kapısından içeri sokunca o karşı kapıdan çıkıyordu, Miller'ı trene bindirmek gerçekten çok zor bir işti. Sonunda onu hastaneye kaldırdılar, ama o üç gün sonra hiç kimseye görünmeden kaçtı. Onun arkasından büyük tartışmalar yaşandı, bunu da biliyor muydunuz?"

Aşağı yukarı bir şeyler tahmin ettiğimi söyledim.

"Komutanın karşısına çıkmış. Tabii böyle yapacaktı. Komutan, kurallara bağlı biriydi -biraz da omzu kalabalıklardandı- kesinlikle Miller'a uygun biri değildi. Miller o sıralar katırlardan sorumluydu, hayvanları çok iyi idare ediyordu, bu konuda çok yetenekliydi. Neyse işte sonunda Almanlarla savaşılacak en uygun yerin orası olduğuna karar verdi ve katırları da orada kalacaklardı. Komutanı, onu isyan çıkarmakla suçlayıp mahkemeye vereceğini söyledi. Ya emirlere itaat edecekti ya da... Billy oraya oturup yerinden kıpırdamayacağını, katırlarının da aynı şekilde kıpırdamayacaklarını söyledi. Katırlar konusunda çok haklıydı: Miller istemedikçe, katırlar yerlerinden kıpırdamazlardı. Sonunda onu askeri mahkemeye vermek istediler. Tam da o sırada kalabalık bir Alman birliği oraya geldi."

"Ve de savaştılar öyle mi?" diye sordum.

"Kesinlikle savaştılar ve de kazandılar. Kampanyada o güne kadar elde edilen en belirleyici zaferdi bu. Tabii sonra da albay -adını unuttum- Rush -bilmem ne- öfkeden deliye dönmüştü. İnsan ancak bu kadar delirebilir. Askeri mahkemeye vermeyi planladığı beceriksiz bir subay parçasının sayesinde bir savaş kazanılmıştı. Bu durumda subayı askeri mahkemeye göndermek olanaksızdı. Tabii pek çok kahramanlık söz konusuydu, ama o savaş hep Miller'ın muharebesi olarak hatırlandı.

Albay bir seferinde, "Onu sever miydiniz?" diye sordu.

Bu, zor bir soruydu.

"Bazen seviyordum," dedim. "Onu aileden biri olarak sevebilmem için kardeşimi yeterince tanımaya fırsatım olmadı. Bazen ondan sıkılıyordum, bazen beni delirtiyordu, ama bazen de onu büyüleyici buluyordum."

Albay Dwyer, "Miller; kadınları çok kolay etkilerdi," dedi. "Kadınlar gelip onun avuçlarından beslenirlerdi. Genellikle de onunla evlenmek isterlerdi. Bilirsiniz işte, onunla evlenip hakimiyetleri altına almak, yetiştirip, şöyle güzel ve kalıcı bir işe yerleştirmek isterlerdi. Kardeşiniz galiba hayatta değil öyle mi?"

"Hayır, birkaç yıl önce öldü."

"Çok yazık. Yoksa yazık değil mi?"

"Bunu ben de sık sık düşünüyorum."

Yenilgiyle başarı arasındaki sınır nedir? Dışarıdan göründüğü kadarıyla kardeşim Monty'nin hayatı tam bir felaketti. Yaptığı hiçbir girişimde başarılı olamamıştı. Fakat acaba bu sadece mali açıdan mı böyleydi? O maddi bakımdan yenik düşmesine rağmen hayatının büyük bir bölümünü dilediği gibi yaşayarak geçirmedi mi?

Monty bir keresinde bana neşeli bir şekilde, "Sanırım oldukça kötü bir hayat geçirdim. Dünyanın dörtbir yanında yaşayan insanlara borcum var. Birçok ülkenin yasalarını çiğnedim. Afrika'da, çok şirin, yasadışı yollardan sahip olduğum ve orada gizlediğim bir sürü fildişi var. Üstelik bunu onlar da biliyorlar! Fakat asla bulamayacaklar. Zavallı ihtiyar anneciğime ve Madge'e büyük üzüntü kaynağı oldum. Papazların beni onaylayacaklarını hiç sanmıyorum. Fakat inan bana, ufaklık, çok eğlenceli bir hayatım oldu. En iyilerin dışında hiçbir şey beni tatmin etmedi."

Monty'nin ne zaman başı sıkışsa karşısına mutlaka bir kadın çıkar, onunla ilgilenirdi. Bayan Taylor da kardeşimin imdadına yetişenlerdendi. Bayan Taylor ile kardeşim Dartmoor'da birlikte çok sakin bir hayat sürüyorlardı. Derken kadın bronşite yakalandı. İyileşme süreci kötü gidince doktor başını iki yana sallayarak Bayan Taylor'ın Dartmoor'da bir kış daha geçirmesinin doğru olmayacağını söyledi. Bayan Taylor ılıman iklimli bir yere, örneğin Fransa'nın güneyine gitmeliydi.

Monty buna pek sevinmişti. Bütün seyahat broşürlerini getirtti. Madge ile ben, Bayan Taylor'a Dartmoor'da kalmasını teklif etmenin bencillik olacağına karar verdik, hem de kadıncağız, bunu önemsemeyeceğini Dartmor'da kalmaya da istekli olduğunu söylemişti.

"Yüzbaşı Miller'ı şimdi bırakamam."

Sonunda Monty'nin çılgın fikirlerine uyup Bayan Taylor ve Monty için Fransa'nın güneyinde küçük bir pansiyonda iki oda ayırttık. Ben granit bungalovu sattım ve onları mavi trenle yolcu ettim. İkisi de çok mutlu görünüyorlardı, fakat, ne yazık ki Bayan Taylor, yolda zatürreeye yakalandı ve birkaç gün sonra hastanede öldü.

Monty'yi de Marsilya'da bir hastaneye yatırdılar. Bayan Taylor'ın ölümüne çok üzülmüştü. Madge bir şeyler yapılması gerektiğini bildiği için oraya gitti, ama doğrusu yapılacak şeyin ne olduğunu bilmiyordu. Monty'ye bakan hemşire çok sempatik yardımsever biriydi.

Bir hafta sonra, para işlerinin emanet edildiği bankadan bir telgraf aldık. Banka müdürü, tatmin edici ve sevindirici bir çözüm bulduğunu bildiriyordu. Madge, onu görmeye gidemeyecekti, bu nedenle ben gittim. Bankanın müdürü, beni karşılayıp öğle yemeğine götürdü. Hiç kimse ondan daha kibar ve anlayışlı davranamazdı. Ancak adam garip bir şekilde kaçamak davranıyordu. Neden böyle davrandığını anlayamadım. Sonunda adamın kaçamak davranışının nedeni anlaşıldı. Monty'nin kız kardeşlerinin teklife ne diyeceklerini bilemediği için endişeleniyordu. Hemşire Charlotte, Monty'yi kendi evine götürüp sorumluluğunu üstlenmek istiyordu. Banka müdürü, bizim bu teklifi red edeceğimizi düşünerek korkuyordu, aslında adam hiçbir şey bilmiyormuş. Madge ile büyük bir minnet duygusuyla Charlotte'un boynuna sarılmıştık. Madge, Charlotte'u iyi tanıyordu ve zamanla ona çok bağlandı. Charlotte, Monty'ye gayet iyi bakıyordu ve kardeşim de ona çok bağlanmıştı. Charlotte, para işini de çok sıkı tutuyordu. Hem de Monty'nin o büyük bir yatta yaşamak türünden planlarını ilgiyle dinliyordu.

Monty bir gün, bir kaldırım kahvesinde otururken beyin kanaması geçirdi ve öldü. Charlotte ile Madge cenazede birlikte çok ağladılar. Monty, Marsilya'daki askeri mezarlığa gömüldü.

Sanırım, Monty sonuna kadar eğlenceli bir hayat yaşadı.

Bundan sonra Albay Dwyer ile çok iyi iki dost olduk. Bazen ben, onun yanına gidiyordum bazen de o benim kaldığım otele geliyor akşam yemeği yiyorduk. Sohbet konularımız genellikle Kenya, Kilimanjaro, Uganda, göl ve erkek kardeşimle ilgili hikâyeler oluyordu.

Albay Dwyer bir asker titizliğiyle bir sonraki yurtdışı seyahatim için mükemmel bir plan hazırladı. "Sizin için üç tane çok iyi safari planladım," dedi.

"Siz ne zaman isterseniz, ben size ayak uydurabilirim. Mısır'da herhangi bir yerde buluşabiliriz. Sonra deve konvoyuyla Kuzey Afrika'ya gideriz. Bu iki ay kadar sürebilir, ama hiç unutamayacağınız harika bir yolculuk olacaktır. Sizi bu sözüm ona rehberlerin götürmediği yerlere götüreceğim. Ben bu ülkeyi avucumun içi gibi biliyorum. Sonra iç kısımlara ineriz." Öküz arabasıyla yapacağımız yolculuğu en ince ayrıntısına kadar anlattı.

Zaman zaman onun hazırladığı bu programı gerçekleştiremeyeceğim kuşkusuna kapılıyordum. Belki bunun bir hayal olduğunu ikimiz de biliyorduk. Sanırım o çok yalnız bir adamdı. Albay Dwyer orduda en alt kademeden yükselmeye başlamıştı ve çok iyi bir sicile sahipti. Karısı burada yaşamak istemediği için ayrı yaşamaya karar vermişlerdi. "Karımın bütün istediği iyi bir mahallede küçük bir ev sahibi olmak," dedi. Albay çocuklarıyla da fazla yakın değildi. Onun yabancı ülkelere seyahat tutkusunu saçma ve gerçekçi bulmuyorlardı.

"Sonunda karımı İngiltere'ye gönderdim. Çocukların eğitim masrafları ve onun geçimini sağlayacak kadar para gönderiyorum. Ama benim yaşamım dünyanın bu tarafında. Afrika, Mısır, Kuzey Afrika, Irak, Suudi Arabistan... Ben yaşamımı buralarda sürdürmek istiyorum."

Yalnızdı ama mutluydu, sanırım kuru bir mizah anlayışı vardı. Ve bana birçok ilginç ve komik hikâye anlattı. Oysa geleneklerine bağlı iyi ve kötü ayrımında katı kuralları olan dini bütün bir adamdı.

Kasım ayı gelmişti ve hava değişmeye başlıyordu. Artık o sıcak, güneşli günlerden eser kalmamıştı; ara sıra yağmur bile yağıyordu. Eve dönüş yolculuğum için gerekli düzenlemeleri yapmıştım ve Bağdat'tan üzü-

lerek ayrılacaktım, fakat çok da büyük bir üzüntü olmayacaktı bu, çünkü daha şimdiden oralara yeniden dönmenin planlarını yapmaya başlamıştım. Karıkoca Woolley'ler bir yıl sonra onları tekrar ziyaret etmek isteyebileceğimi ima etmişlerdi ve belki de eve geri dönerken onlarla birlikte yolculuk yapabilirdim; başka davetler de vardı.

Sonunda tekrar altı tekerlekliye binme günü geldi, ama bu kez otobüsün ön kısmında bir yer ayırtmıştım, yani artık yolda kendimi küçük düşürecek bir durumla karşılaşmayacaktım. Yola çıktık ve çok geçmeden çölün bazı garipliklerini öğrendim. Yağmur başladı; o ülkede âdet olduğu üzere, sabahın sekiz buçuğunda düzgün olan yol birden çamur deryasına dönüştü. Bir adım atmaya kalkıştığınızda, ayağınıza en aşağı beş kilo çamur yapışıyordu. Altı tekerlekliye gelince onun da tekerlekleri durmadan kayıp olduğu yerde döndü ve sonunda çamura batıp kaldı. Şoförler hemen dışarı fırladılar, kürekler kaldırıldı tahtalar tekerleklerin önüne yerleştirildi ve otobüsü çamurdan çıkarma çalışmaları başladı. Yaklaşık kırk dakika ya da bir saat sonra ilk deneme yapıldı. Otobüs şöyle bir sarsıldı kendini biraz yükseltip durdu. Yağmur da iyice şiddetlendiği için geri dönmek zorunda kaldık ve tekrar Bağdat'a geldik. Ertesi gün yaptığımız ikinci deneme biraz daha umut vericiydi. Yine de birkaç kez, toprağı kazmak zorunda kaldık, fakat sonunda Ramadi'yi geçtik ve de Rutbah Kalesi'ne vardığımızda tekrar boş çöle ulaştık artık hiçbir zorluk kalmamıştı.

ÜÇ

Seyahat etmenin en güzel yanlarından biri tekrar eve dönmektir. Rosalind, Carlo, Punkie ve ailesi; hepsine farklı bir gözle bakıyordum.

Noel'i Punkie ile geçirmek için Cheshire'a gittik. Daha sonra da Londra'ya geldik, Rosalind'in bir arkadaşı orada misafirimiz olacaktı. Pam Druce adındaki arkadaşının annesiyle babasını Kanarya Adaları'nda yaptığımız gezi sırasında tanımıştık. Bir pantomime gitmeye karar verdik, sonra da Pam tatil sonuna kadar kalmak üzere bizimle Devonshire'a gelecekti.

Gecenin bir vakti, "Yatağınıza gelmemde bir sakınca var mı, Bayan Christie? Çok garip rüyalar görüyorum da," diyen bir sesle uykudan uyanana kadar çok hoş bir akşam geçirmiştik.

"Tabii gelebilirsin, Pam," dedim. Odanın ışığını yaktım, Pam derin bir iç geçirmeyle gelip yatağıma girdi. Doğrusu biraz şaşırmıştım, çünkü Pam öyle asabi, ürkek bir çocuğa benzemiyordu. Her neyse benim yatağımda yatmak kıza büyük bir huzur vermişti. İkimiz de sabaha kadar deliksiz uyuduk.

Perdeler açılıp benim çayım getirildiğinde başucumdaki lambayı yakıp Pam'e baktım. Ben hiç küçük kırmızı noktalarla böylesine dolu bir yüz görmemiştim. Pam de benim yüzümdeki ifadeden ortada bir gariplik olduğunu sezmişti. "Bana dik dik bakıyorsunuz," dedi.

"Şey, evet, öyle. Sana bakıyorum."

"Şey, ben de şaşırdım. Ben, sizin yatağınıza nasıl geldim."

"Gece kendin geldin. Kötü rüyalar gördüğünü söyledin."

"Öyle mi? Ben bununla ilgili hiçbir şey hatırlamıyorum. Yatağınızda ne işim olduğunu da doğrusu anlayamadım." Pam sustu, sonra sordu. "Başka bir şey daha var mı?"

"Evet," dedim. "Korkarım ki var. Biliyor musun, Pam, bana kalırsa sen kızamık olmuşsun." Bir el aynası getirip Pam'e verdim, kızcağız yüzünü inceledi. "Ooo, çok tuhaf görünüyorum değil mi?" dedi, ben de onu onayladım.

Pam, "Peki şimdi ne olacak? Bu gece tiyatroya gidemeyecek miyim?" diye sordu.

"Korkarım ki, hayır," dedim. "Sanırım yapmamız gereken ilk iş, annene telefon etmek olmalı."

Beda Druce'a telefon ettim, o da hemen geldi. Bayan Druce hemen yolculuk planlarını iptal etti ve Pam'i alıp gitti. Ben de Rosalind'i arabaya bindirip Devonshire'a doğru yola çıktım, burada on gün kalıp onun da kızamığa yakalanıp yakalanmadığını öğrenmek için bekleyecektik. Bir hafta önce bacağıma aşı yapıldığından yolculuk pek de rahat geçmedi, bu durumda araba sürmek çok acı verici olmuştu.

Onuncu günün sonunda ilk yaşanan olay çok şiddetli baş ağrısından yakınmam ve ateşimin yükseldiğinin anlaşılmasıydı.

Rosalind, "Belki de benim yerime sen kızamık oldun," dedi.

"Saçmalama," dedim. "Ben on beş yaşındayken kızamık geçirdim hem de çok ağır hastalandım." Fakat kendimi biraz da huzursuz hissediyordum. İnsanlar iki kez kızamık geçirebiliyorlardı, hem öyle olmasa ben neden kendimi bu kadar hasta hissediyordum?"

Her zaman insanların yardımına hazır olan ablam Punkie'yi aradım. Ablam bir telgraf alır almaz imdadımıza yetişirdi. Ertesi gün kendimi daha da kötü hissettim, Rosalind de soğuk algınlığından şikâyetçiydi, gözleri sulanıyordu ve sık sık hapşırıyordu.

Punkie felaketlerle mücadele etmeye her zamanki gibi çok hevesliydi. Biraz sonra da Doktor Carver'ı çağırdık o da Rosalind'in kızamık olduğunu söyledi.

Doktor, "Peki sizin neyiniz var?" diye sordu. "Aslında hiç de iyi görünmüyorsunuz." Kendimi çok kötü hissettiğimi ve ateşimin yükseldiğini sandığımı belirttim. Doktor daha derin sorular sormaya başladı. "Aşı oldunuz değil mi? Ve buraya kadar araba kullandınız. Üstelik aşı bacağınıza yapılmış. Neden aşıyı kolunuza yaptırmadınız?"

"Çünkü gece elbisesi giyince koldaki aşı izi çok çirkin görünüyor."

"Eh tabii bacağa aşı yaptırmanın da bir zararı yok, fakat aşıdan sonra iki yüz milden daha uzun bir mesafede araba kullanmak budalalık. Şu bacağa bir bakalım." Doktor bacağıma baktı. "Bacağınız çok şişmiş siz bunu fark etmediniz mi?"

"Evet, hissettim ama sadece aşı yüzünden biraz sıkıntı çektiğimi düşündüm."

"Acı hissetmek mi? Mesele bundan çok daha önemli. Bir de ateşinize bakalım." Doktor derece koyup ateşimi ölçünce bağırdı. "Tanrım, siz ateşinize de bakmadınız mı?"

"Şey dün baktım. Biraz yüksekti, ama bugün düşer diye düşündüm. Kendimi gerçekten biraz garip hissediyorum."

Doktor, "Kendinizi garip mi hissediyorsunuz?" dedi. "Bence de öyle olmalı. Ateşiniz çok yüksek. Şimdi yatağınıza uzanın ve ben bazı şeyleri hallederken öylece yatıp bekleyin."

Doktor biraz sonra geri döndü, hemen bir sağlık ocağına yatırılacağımı ve bana bir ambulans göndereceğini söyledi. Ambulans işinin çok saçma olduğunu söyledim. Neden bir arabayla ya da taksiyle gidemiyordum?

Doktor Carver belki de kendinden pek de o kadar emin olmadan, "Ben ne diyorsam, onu yapacaksınız," dedi. "Önce Bayan Watts ile görüşmem gerekiyor." Punkie içeri girdi ve, "Rosalind kızamık geçirirken ben, ona bakarım," dedi. "Doktor Carver, senin durumunun da pek iyi olmadığını söylüyor. Ne yaptılar? Seni aşıyla zehirlediler mi?"

Punkie, benim için gerekli birkaç parça çamaşır ve giyeceği çantaya koydu, ben de yatağıma uzanmış ambulansın gelmesini bekliyordum, bir yandan da kafamı toplamaya çalışıyordum. Gördüğüm korkunç kâbuslar beni çok etklemişti.

Nihayet kapı açıldı ve odaya hemşire üniforması giymiş bir kadın girdi, bir de genç bir adam vardı, galiba ambulans görevlisiydi, yanında bir çeşit tekerlekli sandalye getirmişti. Her şeye itiraz ettim, tekerlekli sandalye ile hiçbir yere gitmeye niyetim yoktu. Merdivenlerden aşağıya yürüyerek inebilir, ambulansa binebilirdim. Hemşirenin sürekli, "Doktorun emri. Şimdi hayatım şuraya otur da seni bağlayalım," demesi sinirimi bozdu.

Dimdik merdivenlerden aşağı taşınmaktan daha korkutucu bir şey olamazdı. Ben oldukça ağırdım, ambulans görevlisi zayıf genç bir adamdı. Hemşire ile birlikte beni sandalyeye oturttular ve aşağıya taşımaya başladılar. Sandalye çatırdayıp duruyordu. Ambulans görevlisi bir yandan da merdivenin korkuluklarını sıkı sıkı tutuyordu. Merdivenlerin ortasında sandalye parçalara ayrılacakmış gibi oldu. Ambulans görevlisi soluk soluğa, "Aman hemşire sandalye parçalanmak üzere," dedi.

Ben de bağırdım. "Beni bu sandalyeden kaldırın izin verin aşağıya yürüyerek ineyim."

Hemşireyle görevli daha fazla ısrar etmediler. Ben de korkuluklara sıkı sıkı tutunup kahramanca basamaklardan aşağı inmeye başladım, kendi-

mi çok daha güvende ve de mutlu hissediyordum. Onlara tam bir budala olduklarını söylememek için kendimi zor tutuyordum.

Çarşaflar soğuktu, ama yeterince değildi. Gözlerimin önünde balık ve buz parçaları belirmeye başladı. Ayrıca fokur fokur kaynayan bir kazan vardı.

Ambulans hareket etti ve biraz sonra sağlık ocağına vardık. Ufak tefek kızıl saçlı güzel bir stajyer hemşire beni yatağa yatırdı.

Bacağımı büyük bir ilgiyle incelerken, "Son kez böyle bir bacak gördüğümüzde üçüncü gün o bacak koptu," dedi.

Neyse ki o dakikalarda kendimden geçmek üzereydim ve kelimeleri hiç anlayamıyordum, hem zaten o dakikalarda iki bacağımı birden kesseler hatta kafamı kesseler umurumda değildi. Fakat küçük stajyer, yatağımı düzeltip beni yatağa yatırırken onun yanlış meslek seçtiğini ve hastanın yüzüne böyle korkunç şeyler söylenmemesi gerektiğini düşündüm.

Şansım varmış, bacağım üçüncü gün kopmadı. Dört beş gün yüksek ateşle ve tehlikeli bir kan zehirlenmesi nedeniyle kendimi bilmeden yattıktan sonra, durumum yavaş yavaş düzelmeye başladı.

Bir hafta sonra da toparlandım. Rosalind'in sağlık durumunu telefonla takip ediyordum. Kızımın hastalığı tıpkı Pam'inki gibi geçiyordu. Yani bütün vücudu kırmızı noktalarla dolmuştu. Rosalind, Punkie Teyze'sinin kendisine bakmasından büyük keyif alıyordu. Kızım her akşam gür bir sesle, "Punkie Teyze'ciğim, dün gece yaptığın gibi vücudumu süngerle siler misin? Bu beni çok rahatlatıyor," diye bağırıyordu.

Sonunda eve döndüm ama sol kalçamda kocaman bir sargı vardı ve hep birlikte neşeli bir nekahat dönemi geçirdik. Rosalind, okul açıldıktan sonra iyice iyileşip güçlensin ve eski neşesine kavuşsun diye iki hafta daha okula gitmedi. Ben de bacağım iyileşirken bir hafta daha dinlenmek istedim ve sonra yola çıktım önce İtalya'ya oradan da Roma'ya geçtim. Ama Roma'da planladığım kadar uzun süre kalamadım çünkü beni Beyrut'a götürecek olan gemiyi kaçırmamam gerekiyordu.

DÖRT

Bu kez Lloyd Triestino Seyahat Acentası'nın bir gemisi ile Beyrut'a gittim, orada birkaç gün kaldıktan sonra tekrar Nairn Taşımacılık'ın yardımıyla çölü geçmek üzere hareket ettim. İskenderun'dan itibaren kıyı boyunca yolculuk biraz zorlayıcı geçti ve ben de kendimi çok iyi hissetmiyordum. Ayrıca gemide bir kadın daha dikkatimi çekmişti. Adı geçen kadın, Sybil Burnett, daha sonra bana kendisinin de denizin kabardığı zamanlar kendini pek iyi hissetmediğini söyledi. Kadın, bana bakıp şöyle düşünmüş olmalı: Bu benim gördüğüm en sevimsiz kadın. Aynı dakikalarda ben de onun için aynı şeyleri düşünüyordum. Kendi kendime şöyle demiştim: "Şu kadından hoşlanmıyorum. Başındaki şapkayı da beğenmiyorum ve ayrıca mantar rengi çorapları da çok kötü." İşte bu ortak hoşlanmama havası içinde çölü birlikte geçecektik. Onunla kısa sürede arkadaş olduk ve uzun yıllar bu arkadaşlığımız devam etti. Genellikle "Bauff" Burnet adıyla anılan Sybil, o tarihte hava komutanı olan Sir Charles Burnett'in eşiydi ve kocasının yanına gidiyordu. Sybil açık sözlü biriydi, aklına gelen her şeyi söylerdi, seyahat etmeyi ve yabancı yerleri seviyordu. Cezayir'de güzel bir evi vardı, ilk evliliğinden dört kızı ve iki oğlu olmuştu, ayrıca hayattan nasıl zevk alınacağını da biliyordu. Bizimle birlikte bir grup Anglo-Katolik kadın da yolculuk yapıyordu, onlar Irak'a kutsal yerleri görmeye gidiyorlardı. Bu gruptan sorumlu kişi sert görünümlü Bayan Wilbraham adında bir kadındı. Kocaman ayakları vardı, düz tabanlı siyah ayakkabılar giyiyordu, başında da kocaman bir şapka vardı. Sybil Burnett bu kadının tıpkı bir hamamböceğine benzediğini söyledi ve ben de ona hak verdim. İnsanın elinde olmadan sürekli karşı çıkmak isteyeceği tiplerdendi. Sybil Burnett hemen bir bahane bulup ona karşı çıktı.

Bayan Wilbraham, "Yanımda kırk kadın var," dedi. "Ve doğrusu kendimi kutlamak istiyorum. Biri dışında hepsi de birer *sahib*. Sizce de bu çok önemli değil mi?"

Sybil Burnett hemen, "Hayır," dedi. "Sadece *sahib*lerle birlikte olmak çok sıkıcı. Yanınızda farklı davranan birileri de olmalı."

Bayan Wilbraham bu sözleri hiç umursamadı. "Evet," dedi. "Gerçekten kendimi kutluyorum."

Bunun üzerine Bauff ile baş başa verip şu testi geçemeyen ve yolculukta *sahib* ünvanını taşıyamayacak olan kara koyunu bulmaya çalıştık.

Bayan Wilbraham'ın yanında ikinci kumandanı ve arkadaşı Bayan Amy Ferguson vardı. Bayan Ferguson Anglo-Katolik prensiplerine yürekten bağlıydı. Bayan Wilbraham'a ise daha da çok bağlıydı, çünkü onu bir süper kadın olarak tanımlıyordu. Bayan Ferguson'un canını sıkan tek şey bir türlü Bayan Wilbraham gibi olamamasıydı. Bayan Ferguson, "Sorun şu ki," dedi. "Maud gerçekten çok güçlü. Tabii benim de sağlığım iyi, ama bazen kendimi yorgun hissettiğimi de itiraf etmeliyim. Ama ben daha altmış beş yaşındayım. Maude ise yetmişine geldi."

Bayan Wilbraham da Amy'den söz ederken, "Çok iyi bir yaratık," dedi. "Çok becerikli ve sadık. Ne yazık ki sürekli yorgunluktan yakınıyor, bu çok can sıkı. Sanırım. Onun da elinde değil, zavallıcık, ama durum bu. Oysa ben hiç yorgunluk duymam." Bayan Wilbraham bundan çok emindi.

Bağdat'a vardık. Birkaç eski dostla karşılaştım ve orada dört beş gün, çok iyi vakit geçirdim ve sonra da Woolley'lerden gelen bir telgraf üzerine Ur'a hareket ettim.

Wolley'lerle geçen haziran ayında İngiltere'ye geldikleri zaman tekrar karşılaşmıştım ve onlara Cresswell Place'de satın aldığım küçük ahırdan bozma evi ödünç vermiştim. Bana göre o ev, çok sevimliydi; ahırdan bozma evlerin bulunduğu sokakta gerçek bir ev gibi inşa edilen dört beş binadan biriydi.

Wolley'ler bu evde kalırlarken, benim için de hoş bir plan yapmışlardı. Mevsim sona ermeden bir hafta önce, onlar eşyalarını toplarlarken Ur'a gelecektim ve sonra da onlarla birlikte Suriye'den Yunanistan'a oradan Delphi'ye geçecek, sonunda eve dönecektim. Bu plan beni çok mutlu etmişti.

Ur'a bir kum fırtınasının ortasında ulaştım. Daha önce oraya geldiğimde bir kum fırtınası yaşamıştım, fakat bu kez durum çok daha kötüydü ve dört beş gün sürdü. Kumların bu derece yayılmacı ve nüfuz edici olduklarını bilmezdim. Pencereler kapalı ve de sivrisinek teliyle örtülü olmalarına rağ-

men geceleri yatak kumla dolu oluyordu. Yatağı yere silkip yatağınıza yattıktan sonra da sabahleyin uyandığınızda yüzünüzden aşağı kumların aktığını görüyordunuz. Ve de her yer kumla dolu oluyordu. Bu işkenceye benzer durum tam beş gün sürdü. Ancak bizler ilginç konuşmalar yaptık ve herkes birbiriyle dost oldu, ben de orada geçirdiğim zamandan müthiş zevk aldım.

Peder Burrows yine oradaydı ve de mimar Whitburn de. Bu kez Leonard Woolley'in yardımcısı Max Mallowan da bizimleydi. Aslında Max Mallowan, beş yıldan beri Woolley'in yardımcısıydı, ama geçen yıl ben geldiğimde orada değildi. Max Mallowan zayıf, esmer bir genç adamdı ve de çok sessizdi, pek ender konuşuyordu ama ondan beklenen her şeyi anlayıp yerine getirirdi.

Bu kez, daha önce hiç dikkat etmediğim bir şey fark ettim: sofradaki herkesin inanılmaz sessizliği. Sanki herkes ağzını açıp konuşmaktan korkar gibiydi. Bir iki gün sonra bunun nedenini yavaş yavaş anlamaya başladım; Katharine Woolley aslında huysuz bir kadındı ve de insanları rahatlatmak ya da onların sinirlerini bozmakta aynı şekilde ustaydı. Ayrıca ona çok iyi hizmet edildiğini de fark ettim: her zaman onun yanıbaşında kahvesine biraz daha süt ya da kızarmış ekmeğine biraz daha tereyağı ister mi, diye soran birileri vardı. O insanların neden Katharine'den bu derece korktuklarını merak ettim.

Bir sabah, Katharine kötü bir ruh halindeyken gerçekleri biraz daha keşfetmeye başladım.

Katharine, "Sanırım hiç kimse bana tuzluk ister misin, diye sormayacak," deyiverdi. Ve o anda dört el birden Katharine'e tuzluk uzattı. Bunu bir sessizlik izledi, sonra Bay Whitburn uzanıp ona bir tost ikram etmeye çalıştı.

"Ağzımın dolu olduğunu görmüyor musun, Bay Whitburn?" Adamcağızın jestine aldığı tek cevap bu oldu. Bay Whitburn hemen tostu geri çekti ve hiç itiraz etmedi. Sofradakilerin hepsi büyük bir telaşla tostlarını yemeye başlamışlardı. Katharine'e ikinci kez tost ikram edilince kadın yine itiraz etti. "Bana sorarsanız, siz de ara sıra Max gelip de iki lokma yemeye fırsat bulamadan tostların hepsini bitirmemeye özen gösterseniz çok iyi olacak."

Max'e baktım. Ona kalan tost parçasını vermek istediler. O da hiç itiraz etmeden ekmeği alıverdi. Aslında o daha önceden iki parça yemişti, doğrusu Max'in bunu neden açıklamadığını merak ettim. Bunu da daha sonra çok daha ayrıntılı olarak öğrenecektim.

Bay Whitburn bu esrarengiz olayların bazılarını açıklamaya çalıştı. "Şey, onun her zaman gözdeleri vardır," dedi.

"Bayan Woolley'in mi?"

"Evet. Gözdeler hep aynı kişiler olmaz bazen birisi bazen de bir başkası onun gözüne girer. Fakat şunu da belirteyim: ya sizin yaptığınız her şey yanlıştır ya da hepsi doğrudur. Şu sıra gözden düşmüş kişi benim."

Max Mallovan'ın her şeyi doğru yapan kişi olduğu açık seçik görülüyordu. Belki de bir önceki yıl burada olmadığı için o diğerlerine göre ekipte biraz yeni sayılırdı, fakat ben başka türlü düşündüm. Max beş yıldan beri onların yanında olduğu için karıkoca Woolley'lere nasıl davranılacağını çok iyi öğrenmiş olabilirdi. Adam ne zaman sessiz kalması gerektiğini ve de ne zaman konuşmasının beklendiğini çok iyi biliyordu.

Çok geçmeden Max'in insanları idare etmekte de ne kadar başarılı olduğunu anladım. Adam işçileri gayet iyi idare ediyordu ve çok daha zor olmasına rağmen Bayan Woolley'i de idare etmekte ustaydı. Katharine, bana, "Elbette," dedi. "Max mükemmel bir yardımcı. Bunca yıl biz onsuz ne yapardık bilemiyorum. Senin de onu çok seveceğinden eminim. Seni onunla Necef ve Kerbela'ya göndereceğim. Necef, Müslümanların kutsal ölüler kenti, Kerbela'da ise muhteşem bir cami var. Bağdat'a giderken oraları görmende Max yardımcı olacak. Yolda da Nippur'u görebilirsin."

"Ah," dedim. "Ama o da Bağdat'a gitmek istemez mi? Yani vatana dönmeden önce oradaki arkadaşlarıyla buluşmak istemez mi?" Ur'da üç ay süren kazı mevsiminden sonra Bağdat'ta dilediği gibi gezip eğlenmek isteyecek bir genç adamla yola çıkma fikri canımı sıkmıştı.

Katharine, sert bir tavırla, "Yoo, hayır," dedi. "Bu iş Max'in hoşuna gidecektir."

Max'in bu işe sevineceğini hiç düşünmüyordum, ama bir yandan da gerçek duygularını gizleyeceğinden emindim. Whitburn'ü bir yıl önceden tanıyordum ve onu dost olarak gördüğüm için de bu konuyu onunla konuş-

tum. "Sana göre bu biraz da emrivaki olmuyor mu? Ben böyle bir şey yapmayı hiç istemem. Acaba Necef'i ve Kerbela'yı görmek istemediğimi söyleyebilir miyim?"

Whitburn, "Şey ama bana kalırsa sen oraları görmelisin. Her şey yolunda gidecek Max umursamayacaktır. Hem, yani demek istiyorum ki, Katharine kararını vermişse çevresindeki herkes bu kararı onaylayacaktır, hem de homurdanmadan, sanki normal bir iş yapılıyormuş gibi."

Bir anda Katharine'e hayran oldum. Öyle bir kadın olabilmek ne güzeldi. İstediği her şeyi etrafındakilere yaptırabilmek. Hem de onun isteklerini herkesin seve seve yerine getirmesi gerçekten muhteşemdi.

Aylar sonra Katharine'e kocası Len'den hayranlıkla söz ettiğimi hatırlıyorum, "Çok güzel," dedim. "Kocan ne kadar da fedakâr. Gece vakti kalkıp gemide mutfağa gitmesi ve sana lapa ya da bir çorba yapması çok güzel. Bunu yapacak koca doğrusu zor bulunur."

Katharine, şaşırmış görünerek, "Gerçekten mi?" dedi. "Ama Len bunun kendisine tanınmış bir ayrıcalık olduğunu düşünüyor." Ve gerçekten Len bunu bir ayrıcalık sayıyordu. Aslında o sıralar insanların Katharine için yaptıkları hizmetlere onlara tanınmış bir ayrıcalık gözüyle bakılıyordu.

Sadece istisnai kişiler Katharine'in kucağına düşmüyorlardı. Bunlardan biri de, hatırlıyorum, Freya Stark adındaki kadındı. Bir gün Katharine hastaydı ve isteklerinin sonu gelmiyordu. Katharine'in yanında kalan Freya Stark, neşeli ve dost canlısıydı: "Hayatım senin çok da iyi olmadığının farkındayım, fakat ben hastalıklar konusunda hiç işe yaramam, senin için yapabileceğim en iyi şey, bugünü dışarıda geçirmek olacak." Ve kadın gerçekten de öyle yaptı. Ne gariptir ki, Katharine bu davranışa öfkelenmedi ve Freya Stark'ın ne kadar güçlü bir karaktere sahip olduğunu bu küçük olayın gösterdiğine inandı. Ve gerçekten de olay bunu gösteriyordu.

Gelelim Max'e, herkes yorucu bir kazıda aylarca çalışmış genç bir adamın tam da dinlenip güzel vakit geçirmeye hazırlandığı bir sırada ondan epey büyük olan ve de arkeolojiden hiç anlamayan bir kadına çevreyi gezdirmek uğruna kendini feda etmesini çok doğal karşılıyordu. Max de bunu sıradan bir görev saymış gibiydi. Çok ciddi görünümlü bir genç adamdı ve

ben de ondan biraz çekiniyordum. Acaba ondan özür dilesem mi, diye de endişelenip duruyordum. Ona kekeleyerek bu turu benim düzenlemediğimi anlatmaya çalıştım, fakat Max son derece sakindi. Yapılacak belirli bir işi olmadığını söyledi. Max gezerek ülkesine dönecekti, önce Woolley'lerle seyahat edecek, sonra da Delphi'yi önceden gördüğü için Woolley'lerden ayrılıp Bassae Tapınağı'nı ve Yunanistan'daki başka görülmeye değer yerleri gezecekti. Nippur'a gitmekten de büyük zevk alacaktı. Orası son derece ilgi çekici bir kazı yeriydi ve Max'de oraya gitmekten her zaman zevk alıyordu; ayrıca Necef ve Kerbela da görülmeye değer yerlerdi.

Böylece yola çıkma günü geldi. Çok yorucu olmasına rağmen Nippur'da geçirdiğimiz gün çok zevkli geçti. Saatlerce bozuk, taşlı yollarda motorla ilerledik ve kazı yerlerini de yürüyerek dolaştık. Eğer yanımda bana her şeyi anlatacak birisi bulunmasaydı, gezdiğimiz yerleri hiç de ilgi çekici bulmazdım. O zaman kazı yapmaya eskisinden çok daha fazla istekliydim.

Nihayet akşam yedi civarında Divaniye'ye vardık. Geceyi burada Ditchburn'lerle geçirecektik. Öyle uykusuzdum ki, neredeyse ayakta uyuyup kalacaktım, fakat nasılsa, saçlarımdan kumları temizleyebildim, yüzümü yıkayıp tozlardan kurtuldum, yüzüme biraz pudra sürdüm ve sonra da bir çeşit gece elbisesini zorla giyebildim.

Bayan Ditchburn konuklarını ağırlamayı çok seviyordu. Kadın çok fazla konuşuyordu, parlak neşeli sesiyle hiç durmadan konuşuyordu. Kadının kocasıyla tanıştırıldım ve sofrada onun yanına oturtuldum. Bay Ditchburn sakin birine benziyordu, ki sanırım bunu tahmin etmek gerekirdi, adamcağız uzun bir süre sesini çıkarmadan oturdu. Ben biraz da gördüklerimden söz edip sorular sormak istedim fakat adam bana karşılık vermedi. Sofrada, diğer tarafımda Amerikalı bir misyoner oturuyordu. O adam da çok sessizdi. Şöyle yan gözle ona baktığımda adamın masanın altında tuttuğu mendili yavaş yavaş küçük parçalara ayırdığını fark ettim. Ben, bunu oldukça ürkütücü buldum ve nedenini merak ettim. Adamın karısı karşıda oturuyordu ve onun da sinirlerinin bozuk olduğu belliydi.

Doğrusu garip bir geceydi. Bayan Ditchburn tam bir sosyal savaşa kendini kaptırmıştı, komşularıyla gevezelik ediyor, benimle ve Max ile konuşuyordu. Max ev sahibesinin sözlerini karşılıksız bırakmıyordu. Misyoner

çift hâlâ dilsiz gibiydiler, kadın çaresizlik içinde karşıdan kocasını süzüyordu, adam ise mendilini daha da küçük parçalara ayırmakla meşguldü.

Yarı uykulu bir halde otururken harika bir detektif hikâyesi aklıma geldi. Bir misyoner, üzerindeki baskı yüzünden ağır ağır deliriyor. Peki ama ne baskısı? Her neyse herhangi bir baskı. Ve adam nerede mendil parçalamaya başlarsa, bazı ipuçları elde ediliyordu. İpuçları, mendiller, küçük kumaş parçaları... Oda etrafımda dönmeye başladı, uykusuzluktan neredeyse sandalyeden yere düşecektim.

O dakikada sert bir ses sol kulağımda çınladı. Bay Ditchburn, "Arkeologların hepsi yalancıdır," diyordu.

Birden uyandım, adamı ve söylediği sözleri düşündüm. Bay Ditchburn bu sözleri meydan okuyan bir tavırla söylemişti. Arkeologları savunacak durumda değildim sadece yumuşak bir sesle, "Neden onların yalancı olduklarını düşünüyorsunuz?" dedim. "Arkeologlar ne hakkında yalan söylüyorlar?"

Bay Ditchburn, "Her konuda," dedi. "Bazı şeylerin tarihlerini bildiklerini, olayların ne zaman yaşandığını, bu 7000 yıl öncedir ve diğeri de 3000 yıl öncedir, o kral o zamanlarda yaşamıştır, sonra başka bir kral tahta çıkmıştır. Yalancılar! Hepsi yalancı, hepsi."

"Eminim böyle bir şey olamaz," dedim.

Bay Ditchburn alaycı bir gülümsemeyle, "Olamaz mı?" dedi sonra sessizliğe gömüldü.

Misyoner arkadaşıma birkaç cümle daha söyledim, fakat pek az karşılık alabildim. Derken Bay Ditchburn bir kez daha sessizliği bozdu ve belki de öfkesinin nedenini açıklayacak bir ipucu sayılabilecek şu sözleri söyledi: "Her zamanki gibi, soyunma odamı bu arkeolog delikanlıya bırakmam gerekti."

Sıkıntı içinde, "Ah, özür dilerim," dedim. "Ben farkında değildim..."

Bay Ditchburn, "Bu her zaman oluyor. Kadın bunu hep yapıyor... yani karım demek istedim. Karım özellikle birilerini bizim eve yatıya çağırmak zorunda. Hayır, sizden söz etmiyorum, size özel konuk odalarımızdan birini ayırdık. Evde tam üç konuk odası var, ama bu kadarı Elsie için yeterli değil. Hayır, evde ne kadar oda varsa, karım onları konuklarla doldur-

mak zorunda sonra da sıra benim soyunma odama geliyor. Buna nasıl katlanacağımı artık bilemiyorum."

Ben tekrar üzgün olduğumu söyledim. Bundan daha huzursuz durumda olamazdım, fakat uyanık kalmak için olanca gücümle uykuya direniyordum. Bunu güçlükle başardım.

Yemekten sonra yatmak için izin istedim. Bayan Ditchburn'un canı sıkılmıştı; çünkü çok güzel bir briç partisi yapmayı düşlüyordu, fakat o sırada artık gözlerim iyice kapanmaya başlamıştı, yukarı kata zor çıktım, odamda üzerimdekileri atıp kendimi yatağa bıraktım.

Ertesi sabah beşte yola çıktık. Irak'ta seyahat etmek benim için oldukça zorlu bir hayatın başlangıcıydı. Necef'i ziyaret ettik: orası harikaydı, gerçek bir *nekropolis* ölüler şehri... Siyah peçeli Müslüman kadınlar ağlaşarak orada geziniyorlardı. Burası dindarların buluşma yeriydi ve ziyaret etmek her zaman mümkün olmuyordu. Önce polise isteğinizi bildirmek zorundaydınız, o zaman polisler çevrede önlem alıp fanatiklerin olay çıkarmalarını önlüyorlardı.

Necef'ten sonra Kerbela'ya gittik. Orada turkuvaz ve altın rengi kubbesiyle muhteşem bir cami vardı. O camiyi ilk kez kendi gözlerimle görüyordum geceyi orada karakolda geçirdik. Katharine'in bana ödünç verdiği taşınabilir yatak yere yayıldı ve küçük bir hücreye taşındı. Max'de başka bir hücredeydi, genç adam şayet gece yardıma ihtiyacım olursa ona mutlaka seslenmemi istedi. Benim Victoria stilinde yetiştirildiğim günlerde gece yarısı uyanıp da çok az tanıdığım bir genç adamdan beni tuvalete götürmesini istemek hiç doğru değildi, ama çok geçmeden bu da normal karşılanmaya başladı. Ben, Max'i uyandırdım, o bir polisi çağırdı, polis bir lamba alıp geldi ve birlikte uzun koridorlardan geçtikten sonra nihayet pis kokan bir odaya girdik, bu odanın döşemesinde bir delik vardı. Max ile polis, beni geri götürmek için kapının önünde beklediler.

Akşam yemeği karakolun önünde kurulan bir masada yenildi. Gökte yusyuvarlak bir ay vardı, kurbağaların tek düze ve sürekli vıraklamaları müzikal bir özellik taşıyordu. Ne zaman kurbağaların vıraklamalarını duysam Kerbela'yı ve karakolda geçirdiğim o geceyi anımsarım. Beni tuvalete götüren polis de bizimle masaya oturdu. Arada sırada büyük bir dikkatle İngiliz-

ce birkaç kelime söylüyordu, ama daha çok Max ile Arapça konuşuyordu; Max de bana hitaben söylenmiş Arapça sözleri İngilizceye tercüme ediyordu. Uzunca bir sessizlikten sonra sofra arkadaşımız birden sessizliği bozdu. "Selam sana, ey felaketin ruhu," dedi. "Kuş sen asla var olmayan." Afallayarak adama baktım. "İngilizcen çok iyi," dedim. Böylece konuşmanın o bölümü sona erdi. Onca yolu Shelley'in *Ode To Skylark* (Tarla Kuşuna Kaside) şiirinin gece yarısı doğuda bir bahçede Iraklı bir polis tarafından okunmasına tanık olmaya gelmemiştim.

Ertesi sabah erkenden kahvaltı ettik. Bahçede gül toplayan bir bahçıvan bir buketle yanımıza yaklaştı, kibarca gülümsemeye de kendini hazırladığı belliydi, adam bana hiç bakmadan yanımdan geçti ve çiçekleri yerlere kadar eğilip selam vererek Max'e teslim etti. Max güldü ve bana Doğu'da hediyelerin kadınlara değil de erkeklere teslim edildiğini söyledi.

Bir sürü eşyamızla birlikte, taze ekmek ve gül demetiyle tekrar yola koyulduk. Ukhaidir kentini görebilmek için Bağdat yolundan kısa bir dönüş yapacaktık. Bu kent, çölün ortasındaydı. Manzara hiç değişmiyordu zaman geçsin diye şarkılar söyledik, bildiğimiz tüm şarkıları birer birer tekrarladık. İkimizin de bildiği şarkılara ağırlık verdik. *Frère Jacques* şarkısı listenin en başındaydı. Nihayet Ukhaidir uzaktan göründü. Sonsuz yalnızlığı içinde muhteşem bir görüntüsü vardı. Biraz sonra da tertemiz bir çöl gölüne vardık. Su inanılmayacak derecede sıcaktı ve ben de o göle girip yıkansam, diye içimden geçiriyordum ki, Max, "Gerçekten suya girmek ister misiniz?" diye sordu. "Girmemeniz için bence hiç sebep yok."

"Gerçekten girebilir miyim?" Yerde duran yatak ruloma ve küçük bavuluma baktım. "Ama yanımda hiç banyo elbisesi yok."

Max kibarca, "Onun yerine geçecek uygun bir kıyafetiniz de mi yok." Biraz düşündüm ve sonunda pembe ipekli bir bluz, dizden bağlı uzun don giydim. Artık göle girmeye hazırdım. Şoför tüm Araplar gibi büyük bir kibarlıkla oradan uzaklaştı. Max de şort ve yelekle bana katıldı, o masmavi suda birlikte yüzdük.

Tek kelimeyle cennetti bu -dünya mükemmel görünüyordu- yani hiç değilse biz arabayı tekrar çalıştırmaya gidinceye kadar. Araba kuma gömülmüştü ve hareket etmiyordu, işte şimdi çölde araba sürmenin tehlikeli olacağının

farkına vardım. Max ile şoför, arabadan kürekleri muşambaları ve daha başka bir sürü şeyi çıkardılar ve arabayı kumdan kurtarmak için çalışmaya başladılar, fakat bir türlü başaramadılar. Saatler saatleri kovaladı. Hava hâlâ çok sıcaktı. Arabanın gölgesine sığınıp oraya uzandım ve uykuya daldım.

Çok daha sonra Max, bana artık gerçekten mi yoksa laf olsun diye mi, beni oracıkta uyurken gördüğünde ona mükemmel bir eş olacağıma karar verdiğini söyledi. "Hiç sorun yapmadın," dedi Max. "Şikâyet etmedin, başımıza gelenlerden benim suçlu olduğumu söylemedin ya da orada hiç durmamamız gerektiğini belirtmedin. Sanki gitmişiz ya da gitmemişiz buna hiç aldırmıyormuş gibiydin. Gerçekten işte o anlarda senin harika bir kadın olduğunu düşünmeye başladım."

Biz burada bir kervan yolu üzerinde değildik ve bu tarafa günlerce kamyon ya da başka bir taşıtın uğramaması mümkündü, hatta bu süre belki bir hafta bile olabilirdi. Yanımızda Deve Birliği'nden bir muhafız vardı, o adam sonunda gidip yardım getirmeyi önerdi, yirmi dört saat ya da en fazla kırk sekiz saat sonra oradan kurtulabilirdik. Adam, kalan suyu da bize bıraktı. "Biz Deve Birliği'nde görevli olanlar acil durumlarda su içmeye ihtiyaç duymayız." Adam çekip gitti arkasından biraz da garip bir ön seziyle baktım. Bu bir maceraydı fakat sonun iyi olmasını umut ediyordum. Suyumuz pek fazla değildi ve susuz kalma düşüncesi beni hemen susattı. Ama yine de şanslıydık. Bir mucize gerçekleşti. Bir saat sonra on dört yolcusu olan bir T modeli Ford araba karşıdan göründü. Şoförün yanındaki koltukta oturan kişi de bizim Deve Birliği'nde görevli arkadaşımızdı, uzaktan bize tüfeğini sallıyordu. Bağdat'a dönüş yolculuğunda ara sıra mola verip höyüklere bakıyor, çevrelerinde dolanıp kırılmış toprak kapların parçalarını inceliyorduk. Ben bu parçacıklarla özel olarak ilgileniyordum. Parlak renkler: yeşil turkuvaz, mavi ve bir çeşit altın rengi desenli kaplar, bunların hepsi de Max'in ilgilendiği dönemden sonraki bir döneme aitti. Fakat o benim fantezilerime kendini kaptırmıştı ve bu kalıntılardan parçaları kocaman bir torbaya doldurduk.

Bağdat'a vardıktan ve ben otelime yerleştikten sonra yağmurluğumu yere serdim. Getirdiğim parçaları tek tek yıkayıp yağmurluğun üzerine dizdim. Max de benim merakımı desteklemek amacıyla kendi yağmurluğunu

getirip yere serdi ve kalan parçaları onun yağmurluğuna dizdik. Bir ara Max'in bana budala, ama sevimli bir çocuğa bakan bir bilim adamı havasında baktığını fark ettim ve de gerçekten Max'in o günlerde bana karşı tutumu aynen böyleydi. Ben kendimi bildim bileli deniz kabuklarını küçük renkli taşları -kısacası insanın çocukken topladığı hazineleri hep sevmişimdir. Parlak renkli bir kuşun tüyü, değişik bir yaprak- böyle şeyleri de bazen hayatın gerçek hazineleri sayarım ve de insan bunlardan aldığı zevki topazlar, zümrütler ya da şu, Faberge'in değerli yumurtalarından almaz.

Katharine ve Len Woolley bizden önce Bağdat'a varmışlardı ve bizim oraya yirmi dört saat gecikmeli ulaşmamızdan hiç hoşlanmamışlardı. Ukhaidir'e uğradığımız için geç kalmıştık. Ben suçlanmaktan kurtuldum, çünkü nereye gittiğimi bilmeden oraya buraya taşınan bir paketten farksızdım.

Katharine, "Aslında Max bizim merak edeceğimizi tahmin etmeliydi," dedi. "Sizin için bir arama ekibi gönderebilirdik ya da başka bir budalalık yapabilirdik." Max tekrar tekrar üzgün olduğunu, onları telaşlandıracaklarını aklına getirmediğini söyleyip durdu.

Birkaç gün sonra Bağdat'tan, Kerkük ve Musul'a gitmek üzere trene bindik. Bu aynı zamanda vatana dönüş yolculuğunun birinci ayağıydı. Dostum Albay Dwyer, bizi uğurlamak için Bağdat'ın Kuzey İstasyonu'na geldi. "Unutma, kendi ayaklarının üzerinde durman gerekiyor," dedi.

"Kendi ayaklarımın üzerinde mi duracağım? Ne demek istediniz?"

Albay, Katharine'in bir arkadaşıyla konuştuğu yeri başıyla işaret etti. "Oradaki hanımefendi hazretlerine karşı demek istedim."

"Ama o bana çok iyi davranıyor."

"Ah evet, onun büyüsünü hissettiğinin farkındayım. Hepimiz zaman zaman aynı şeyleri hissettik, fakat dediğim gibi kendi ayaklarının üzerinde durmalısın. Doğrusunu istersen, bunu hâlâ hissediyorum. Bu kadın beni istediği zaman, canının istediği yere götürebilir, ama dediğim gibi ayaklarının üzerinde durmalısın. Ağaçlardaki kuşları bile cazibesiyle yere indirebilir ve kuşların bunu doğal kabul etmelerini sağlar." Tren ağlamayı andıran garip sesler çıkararak ilerliyordu, çok geçmeden bunun Irak demiryollarına özgü olduğunu öğrendim. Trenin ağlama sesi, onu terk eden sevgi-

lisinin arkasından ağlayıp sızlanan bir kadının sesini akla getiriyordu, ancak bu hiç de öyle romantik bir şey değildi: sadece bir lokomotifin hareket etmeye hazır olduğunu belirten sesiydi.

Trene bindik, Katharine ile ikimiz yataklı bir kompartımanı paylaştık, Max ile Len de diğerini paylaştılar ve yola çıktık.

Ertesi sabah Kerkük'e vardık, dinlenme evinde kahvaltı ettik ve arabayla Musul'a gittik. O tarihlerde Musul'a arabayla altı sekiz saatte varılıyordu, yolculuğun büyük bir bölümü de çok kötü, bakımsız yollarda yapılıyordu ve Zab Nehri'ni feribot ile geçmek de bu süreye dahildi. Feribot öylesine ilkeldi, ki insan kendini İncil'deki hikâyelerden birinin kahramanlarına benzetebilirdi.

Musul'da da dinlenme evinde kaldık, bu evin çok hoş bir bahçesi vardı. Gelecekte Musul, uzun yıllar benim hayatımın merkezi olacaktı, fakat o zaman kent, beni etkilemedi. Bunun nedeni daha çok çevreyi fazla gezmemiş olmamızdı.

Burada hastaneyi yöneten doktor ve Bayan MacLeod ile tanıştım, onlarla çok iyi dost olduk. Karıkoca ikisi de doktordu. Peter MacLeod, hastaneyi yönetirken karısı Peggy de bazı ameliyatlarda kocasına yardım ediyordu. Peter MacLeod'un hastayı görmeye ve de ona dokunmaya izni olmadığı için bu iş son derece garip bir yöntemle yapılıyordu. Bir Müslüman kadının, doktor olmasına rağmen bir erkek tarafından ameliyat edilmesi mümkün değildi. Anladığım kadarıyla hastanın çevresi paravanla kapatılıyor, doktor paravanın önünde duruyor, içeride hastanın yanında olan karısına talimat veriyor, ondan aldığı bilgiye göre hastalığı teşhis ediyordu.

Musul'da iki üç gün kaldıktan sonra yolculuğumuza devam ettik. Bir gece Tell Afar'daki dinlenme evinde kaldık, burası Musul'dan iki saat kadar uzaktaydı, sonra ertesi sabah saat beşte ülkeyi bir boydan bir boya gezmek için yola koyulduk. Fırat Nehri üzerindeki bazı kazı sitelerini ziyaret ettik ve sonra Len'in eski arkadaşı Basrawi ile buluşmak üzere kuzeye yöneldik, bu adam oradaki kabilelerden birinin şeyhiydi. Bir sürü vadiden geçip yolumuzu kaybedip, yeniden bularak sonunda akşama doğru şeyhin kabilesine vardık. Bizi çok güzel karşıladılar ve müthiş bir ziyafet düzenledi-

ler, sonunda uyumak için bize ayrılan odalara çekildik. Fakat burada küçük bir sorun çıktı. Odalardan birinde köşeye karyola konulmuştu ve tavanı mükemmeldi, yani yukarıdan su damlamıyordu, yatak tamamen kuruydu; yağmur başladığı için bu gerçeğin farkına varmıştık. Diğer karyola da odanın en rutubetli köşesindeydi ve yukarıdan yağmur suları akıyordu. İkinci odaya baktık. Bu odanın da tavanı akabilirdi ve diğerinden daha küçüktü, karyolalar tek kişilikti, oda havasız ve loştu.

Len, "Bence, sen ve Agatha yatakları kuru olan küçük odaya yerleşin, biz de diğerinde yatarız," dedi.

Katharine, "Ama ben daha büyük olan odayı ve geniş yatağı almalıyım. Yüzüme su damlayıp durursa ben sabaha kadar gözümü kapayamam," dedi ve büyük odadaki kuru yatağın yanına gidip eşyasını yatağın üzerine bıraktı.

Ben de, "Karyolayı biraz bu tarafa çekersem ıslanmaktan kurtulabilirim," dedim.

Katharine, "Doğrusu Agatha'nın neden o berbat yatakta yatmaya zorlandığını anlayamıyorum," dedi. "Siz erkekler, içinizden biri o yatağı alabilir. Max ya da Len bu odadaki kötü yatağı seçer diğeri de ikinci odada Agatha ile kalır."

Katharine, Max'i benim kalacağım odaya gönderdi. Bizim neşeli ev sahibimiz bu düzenlemeyi eğlenceli bulmuştu. Len'e Arapça bir şeyler söyledi. "Eğlenmenize bakın," dedi. "Canınızın istediği gibi eğlenin. Nasıl hoşunuza giderse, öyle yatak seçin, nasıl bir düzenleme yaparsanız yapın, erkek mutlu olacaktır."

Ancak ertesi sabah hiç kimse mutlu değildi. Sabah saat altı civarında uykudan uyandım yüzüm yukarıdan akan suyla ıslanmıştı. Diğer köşede Max, Nuh Tufanı'nın ortasında kalmış gibiydi. Karyolamı suyun en fazla aktığı yerden kenara çekti, kendininkini de köşeden uzaklaştırdı. Katharine'in de durumu farklı değildi, onun da tavanından su sızıyordu. Yemek yedik ve Basrawi ile çevreyi gezmeye çıktık, sonra da tekrar kendi yolumuza devam ettik. Şimdi hava gerçekten çok kötüydü; vadilerin bazıları suyla dolmuştu ve oralardan geçmek çok zordu.

Nihayet sırılsıklam ve yorgunluktan bayılacak gibi bir halde Halep'e vardık, orada nispeten lüks sayılabilecek Baron'un Oteli'ne yerleştik, bizi evin oğlu Coco Baron karşıladı. Coco'nun kocaman, yuvarlak bir kafası vardı, yüzü sarımtıraktı ve üzgün bakışlı simsiyah gözleri vardı.

Benim özlemini çektiğim tek şey, sıcak bir banyoydu. Banyonun yarı Batı, yarı da Doğu stilinde olduğunu keşfettim ve buhar bulutları arasından akan sıcak su musluğunu nihayet buldum, ama manzara beni ölesiye korkutmuştu. Musluğu kapatmaya çalıştım, ama başaramadım ve yardım etsin diye Max'e seslenmek zorunda kaldım. Max pasajdan geçip yanıma geldi, suyu kapadı ve bana odama geri dönmemi söyledi. Banyoyu benim için yeterince uygun bir duruma getirdiği zaman beni çağıracaktı. Odama döndüm ve beklemeye başladım. Uzun süre bekledim ama bir şey olmadı. Nihayet bornozumla koridora çıktım. Banyonun kapısı kapalıydı. O sırada Max göründü.

"Benim banyoma ne oldu?" dedim.

"Şey, şimdi Katharine Woolley orada."

"Katharine mi? Benim için hazırladığın banyoda Katharine mi yıkanıyor?"

"Şey, evet," dedi Max. "O istedi."

Max kararlı bir tavırla gözlerimin içine baktı. Sanki Medler ve Persler'in bazı kanunlarına karşı çıkmışım gibi bir duygu uyandı içimde. "Bence bu haksızlık," dedim. "O banyonun suyunu ben hazırlıyordum. Sıra benimdi."

Max, "Evet," dedi. "Biliyorum, fakat Katharine banyoyu kullanmak istedi." Odama geri döndüm ve Albay Dwyer'ın söylediklerini düşündüm.

O sözleri ertesi gün de düşünecektim. Katharine'in başucundaki lamba iyi çalışmıyordu. Katharine kendini iyi hissetmediği için yatağından çıkmamış üzücü bir baş ağrısıyla mücadele ediyordu. Bu kez kendi isteğimle ona yardımcı oldum, onun lambasını alıp benimkini ona verdim. Lambamı onun odasına götürdüm, fişini takıp çalışır duruma getirdim. Galiba otelde lamba sıkıntısı vardı, ertesi gece tavandan sarkan küçük bir ampulün loş ışığı altında kitap okumaya çalıştım. Hemen ertesi gün, küçük bir olay benim öfkemi kabarttı. Katharine trafiğin gürültüsünden uzakta başka bir odaya geçmek istedi. O odada mükemmel bir başucu lambası vardı, bu durumda Katharine'in

benim lambamı geri vermesi gerekirdi, ama o bunu yapma zahmetine katlanmadı ve odada artık başka bir müşteri olduğu için lambayı geri alamayacaktım. Ama işte beğenseniz de beğenmeseniz de Katharine buydu. Gelecekte kendi çıkarlarımı biraz daha iyi korumaya karar verdim.

Ertesi gün Katharine, artık ateşi alan olmadığı halde, kendini daha kötü hissettiğini söyledi. Hiç kimsenin yanına yaklaşmasını istemediği ruh hallerinden birinin etkisindeydi.

Katharine, "Ah, hepiniz çekip gidebilirsiniz," diye sızlandı. "Hepiniz gidin ve beni rahat bırakın. Bütün gün insanların odama girip çıkmalarına, bir şey isteyip istemediğimi sormalarına daha fazla dayanamayacağım. Hiç kimse beni rahatsız etmeden gerçekten sessiz sakin kalabilsem belki akşama kendimi daha iyi hissedebilirim." Sanırım Katharine'in neler hissettiğini anlıyordum, çünkü ben de hasta olduğum zamanlar hep aynı şeyleri hissederdim. Yalnız kalmak isterdim. Tıpkı köpeğin bir mucize olup da kendini toplayıncaya kadar sakin kuytu bir köşeye kıvrılıp yatması ve rahatsız edilmemeyi umut etmesi gibi.

Len çaresizlik içinde, "Ne yapacağımı bilemiyorum," dedi. "Gerçekten karım için ne yapmam gerektiğini bilemiyorum."

Ben, Len'i çok sevdiğim için sakinleştirici bir ses tonuyla, "Katharine kendisi için en iyi olanı mutlaka biliyordur," dedim. "Sanırım biraz yalnız kalmak istiyor. Yerinde olsam onu akşama kadar yalnız bırakırım, sonra da kendini daha iyi hissedip hissetmediğine bakarım."

Böylece mesele halledilmiş oldu. Max ile Kalaaf Siman'daki Haçlı Kalesi'ni gezmeye gittik. Len, Katharine bir şey isterse yanında olabilmek için otelde kalmayı tercih etti.

Max ile neşe içinde yola çıktık. Dağ yollarında koyun sürülerinin arasından, yeşilliklerin içinden geçip tepeleri aştık ve daha sonra yol iyice yükseldi, kara keçiler ve çocuklarla karşılaştık. Nihayet Kalaaf Siman'a vardık ve orada piknik yemeğimizi yedik. Orada oturmuş çevreyi seyrederken, Max, bana biraz da kendinden söz etti. Tam üniversiteden ayrıldığı sırada, Leonard Woolley'in yanında iş bulmasının ne büyük şans olduğunu anlattı. Oradan buradan toprak kap parçalarını topladık ve nihayet tam güneş batarken geri döndük.

Eve geldiğimizde sorunlar bizi bekliyordu. Katharine bizim onu bırakıp gitmemize çok bozulmuştu.

"Ama sen yalnız bırakılmak istediğini söylemiştin," dedim.

"İnsan kendini iyi hissetmediği zamanlar saçma sapan şeyler söyleyebilir. Senin Max ile birlikte böyle düşüncesizce çekip gitmene anlam vermek güç. Şey, belki de sen o kadar da kötü davranmak istemedin, çünkü beni o kadar iyi anlayamazsın, fakat Max... her şeyi çok iyi bilen benim bir şeylere ihtiyacım olacağını tahmin edebilen Max'in böyle çekip gitmesine ne buyrulur?" Katharine gözlerini kapadı ve, "Şimdi lütfen beni yalnız bırak," dedi.

"Sana bir şeyler getirebilir miyiz? Ya da yanında kalalım mı?"

"Hayır. Bana bir şey getirmenizi istemiyorum. Gerçekten size çok kırıldım. Len'e gelince onun yaptığı da çok kötü bir davranıştı."

Merakla sordum. "Len ne yaptı?"

"Beni burada tek damla içecek olmadan öylece bırakıp gitti, bir damla su ya da limonata yoktu. Burada çaresiz bir halde, susuzluktan dilim damağım kurumuş öylece yattım."

"Ama zili çalıp, biraz su isteyemez miydin?" diye sordum. Bu, söylenmemesi gereken bir sözdü. Katharine, bana sertçe baktı. "Meselenin püf noktasını anlamadığın ortada," dedi. "Len'in bu derece kalpsiz olabileceğini düşünemezdim. Tabii, burada bir kadın olsaydı, o da çok farklı davranırdı. Kadın düşünceli davranırdı."

Sabahleyin Katharine'e yaklaşmaktan çekindik, fakat o yine eski Katharine özgü tavırlarını takınmıştı. Çok hoş bir tavır içindeydi, gülümsedi ve bizi gördüğüne sevindi, onun için yaptığımız her şey için minnet duyduğunu belirtti. Bizi kibarca bağışlamıştı, yani her şey yolundaydı.

Katharine gerçekten özel bir kadındı. Yıllar geçtikçe, onu daha da iyi anlamaya başladım, fakat asla onun nasıl bir ruh hali içinde olduğunu önceden tahmin edemedim. Sanırım o çok büyük bir sanatçı da olabilirdi -bir şarkıcı ya da oyuncu- o zaman değişik ruh halleri de mazur görülürdü. Aslında o zaten bir sanatçı sayılırdı: Kraliçe Shubad'ın büstünü yapmıştı, büst o ünlü altın kolye boynuna takılarak teşhir edilmişti.

Katharine, Hamoudi'nin Leonard Woolley'in ve genç bir oğlanın büstünü yapmıştı, fakat o sahip olduğu güçlerden sanki utanır gibiydi ve her zaman yardım için başkalarını çağırır ya da onların fikirlerini almak isterdi. Leonard, karısının kayıtsız şartsız her dediğini yapmaya alışmıştı, fakat onun yapabileceği hiçbir şey yeterince iyi değildi. Sanırım Katharine, bu yüzden kocasından biraz da tiksiniyordu. Belki hangi kadın olsa böyle davranırdı. Hiçbir kadın kapıda paspas olmayı göze alan bir erkekten hoşlanmaz ve Len zaman zaman çevresindekilere çok sert davranmasına karşın karısının elinde erimeye hazır tereyağı gibiydi.

Bir pazar sabahı Halep'ten ayrılmadan önce, Max, beni çeşitli dinlerin uygulandığı yerlerde bir tura götürdü. Bu çok yorucu bir gezi oldu.

Süryanilerin, Yunan Ortodokslarının, Jokobenlerin ve daha adlarını hatırlayamadığım mezheplerin toplandığı yere gittik. Kafalarına soğana benzer yuvarlak takkeler geçirmiş bazı din adamlarına "Soğan Rahipleri" adını verdim. Beni dehşete düşürenler de Yunan Ortodoksları oldu. Max'in yanından beni ayırdılar ve diğer kadınlarla birlikte kilisenin başka tarafına götürdüler. Ve at ahırına benzer bir yere soktular. Mirabın arkasındaki perdenin arkasında bir tür gizemli ayin yapıldı. Mistik ilahi sesleri ve öd ağacı kokusu kilisenin içini doldurdu. Bir süre sonra Max gelip, beni buldu.

Geriye dönüp de hayatıma baktığım zaman belleğimde canlılıklarını en iyi şekilde koruyanların gezip gördüğüm yerler olduğunu çok iyi anlıyorum. Birden içimde garip bir heyecan hissediyorum; bir ağaç, bir tepe, kanalın yanıbaşında gizlenip kalmış beyaz bir ev. Bazen bunun ne zaman ve nerede olduğunu bulmak için de biraz düşünmem gerekebiliyor. Sonra manzara açık seçik gözlerimin önünde beliriveriyor.

İnsanlara gelince onları aklımda pek tutamadım. Kendi arkadaşlarım elbette benim için çok önemliler, fakat öyle bir kez karşılaşıp konuştuğum kişileri hemen unutuveriyorum. "Ben gördüğüm bir yüzü asla unutmam." diye kesinlikle iddia etmem. Tam aksine, "Ben gördüğüm bir yüzü asla hatırlayamam," demem gerekir. Fakat yerler belleğimde oldukları gibi kalırlar. Çoğu zaman bir yere beş altı yıl aradan sonra dönersem, hangi yoldan gideceğimi bilirim hem de o yere daha önce sadece bir kez gitmiş olmama rağmen.

Yerler konusunda belleğimin neden bu kadar iyi olduğunu ve insan yüzlerini neden hatırlayamadığımı bilemiyorum. Belki de uzağı iyi gördüğüm içindir. Ben her zaman uzağı iyi görürdüm, bu nedenle insanların yüzlerini hayal meyal görürken uzaktaki yerleri çok iyi görebilmem bu sonucu yarattı.

Tepelerin şeklinin yanlış olduğunu düşünürsem, o tepelerden nefret edebilirim; Tepelerin doğru şekillerde olmaları, benim için çok, ama çok önemli. Devonshire'daki tepelerin hemen hepsi doğru şekildedir. Sicilya'daki tepelerin de hemen hepsi yanlış şekildedir; bu nedenle ben Sicilya'yı pek sevmem. Korsika'nın tepeleri tek kelimeyle harikadır; Galler'deki tepeler de güzeldir. İsviçre'de tepeler ve dağlar, size çok yakın dururlar. Karlı dağlar son derece sıkıcı olabilirler; insana heyecan vermeler doğrudan doğruya ışık durumuna bağlıdır. Bir patikadan bir tepeye çıkarsınız ve işte panaroma önünüze serilmiştir. Fakat işte hepsi oradadır. Daha başka bir şey yoktur. Onu görmüşsünüzdür "süper" dersiniz. Ve işte hepsi o kadar. Her şey ayaklarınızın altındadır. Bir bakıma onu fethetmişsinizdir.

BEŞ

Halep'ten gemiyle çeşitli limanlara uğraya uğraya Yunanistan'a gittik. Max ile Mersin'de karaya çıkışımızı ve o ılık sakin sularda denize girip kumsalda güneşlenerek mutlu bir gün geçirdiğimizi hatırlıyorum. O gün Max, bana kucaklar dolusu sarı kadife çiçeği aldı. Çiçeklerden kendime kolye yapıp boynuma astım ve muazzam bir sarı kadife çiçekleri denizinin ortasında piknik yemeği yedik.

Woolley'lerle Delphi'de buluşmak için sabırsızlanıyordum; onlar bana kendilerinden geçerek Delphi'yi lirik bir anlatımla tarif etmişlerdi. Ayrıca onların konuğu olmam için de ısrar etmişlerdi ki ben bunu çok büyük bir nezaket gösterisi saydım. Atina'ya vardığımızda, kendimi çok ender bu derece mutlu ve güzel beklentiler içinde bulduğumu düşündüm.

Fakat olaylar, tam da insanın hiç beklemediği zamanda karşısına çıkıveriyor. Hatırladığım kadarıyla, otelin ön bürosunun önünde durmuş bana gönderilmiş mektupları alıyordum, destenin en üstünde bir telgraf yığını vardı. Onları görür görmez yüreğimi bir acı sardı, çünkü yedi telgraf, kö-

tü haberden başka bir anlam taşıyamazdı. En azından iki haftadan daha uzun bir süre evdekilerle temasım olmamıştı ve işte şimdi kötü haber bana ulaşmıştı. Telgrafların birini açtım, fakat aslında telgrafların birincisi aslında en son gelendi. Gelen telgrafları önce sıraya koydum. Bu telgraflarda bana Rosalind'in zatürreeye yakalandığı ve çok ağır hasta olduğu bildiriliyordu. Ablam, tüm sorumluluğu üstlenip kızımı okuldan almış ve onu arabayla Cheshire'a götürmüştü. Diğer telgraflarda ise Rosalind'in durumunun ciddi olduğu belirtiliyordu. İlk açtığım, yani bana son gönderilen telgrafta ise Rosalind'in durumunun düzelmeye başladığı bildirilmişti.

Tabii günümüzde olsa ben aradan on iki saat bile geçmeden eve varırdım, her gün Pire'den kalkan uçaklar bana bu kolaylığı sağlardı; fakat o zaman yani 1930'lu yıllarda böyle kolaylıklar yoktu. Eğer ilk Doğu Ekspresi'nde yer bulabilirsem, bu tren beni dört günden önce Londra'ya ulaştıramazdı.

Üç arkadaşım da bana gelen kötü habere karşı büyük bir yardımseverlikle harekete geçti. Len elindeki işi bırakıp seyahat şirketlerini dolaştı ve en erken hangi gün için bilet bulabileceğini araştırdı. Katharine çok derin bir sempatiyle konuştu. Max pek az konuştu, ama o da Len ile seyahat acentesine gitti.

Aldığım haberin şokuyla dalgın dalgın sokakta yürürken, Atina sokaklarında ağaç dikmek amacıyla açılmış çukurlardan birine ayağım takıldı. Ayak bileğim kötü durumdaydı ve yürüyemiyordum. Otelde oturup Len ile Katharine'in teselli dolu sözlerini dinlerken Max'in nerede olduğunu merak ediyordum. Sonunda Max de geldi. İki adet sağlam sargı bezi ve bir elastik bant getirmişti. Sonra da sakince dönüş yolculuğunda bana bakabileceğini ve bileğimle de ilgileneceğini söyledi.

"Ama sen, Bassae Tapınağı'na gidiyorsun," dedim. "Orada birisiyle buluşmayacak mıydın?"

Max, "Ah, planımı değiştirdim," dedi. "Aslında benim de ülkeme dönmem gerek, böylece seninle birlikte seyahat edebileceğim. Seni yemek vagonuna götürebilirim ya da sana yemeğini getiririm ve senin için gerekenleri yaparım."

Bu, aslında doğru olamayacak kadar güzel bir haberdi. O zaman böyle düşündüm ve o günden beri de Max'in ne kadar iyi biri olduğunu düşü-

nüyorum. Çok sakin ve sessizdir, çok az konuşur. Ama yapılmasını istediğiniz şeyleri yapar ve sizi herkesten daha iyi teselli edebilir. Rosalind için benimle birlikte üzülüp durmadı ve her şeyin yoluna gireceğini, endişelenmemem gerektiğini de söylemedi. Sadece benim kötü bir zaman geçirdiğimi kabullendi. O zamanlar sulfatlı ilaçlar vardı ve zatürre insan hayatı için çok ciddi bir tehlike oluşturuyordu.

Ertesi akşam, Max ile yola çıktık. Yolculuğumuz süresince Max, bana uzun uzun ailesinden, erkek kardeşlerinden, Fransız olan annesinden, onun iyi bir sanatçı olduğundan, güzel resim yaptığından ve biraz da ağabeyim Monty'ye benzeyen, ama mali bakımdan daha sağlam durumda olan babasından söz etti.

Milano'da bir macera yaşadık. Tren geç kalmıştı. Aşağı indik -ayak bileğim elastik bant ile sarılı olduğu için topallıyordum- yataklı vagonun kondüktörüne yola çıkmak için ne kadar bekleyeceğimizi sorduk. Adam, "Yirmi dakika," dedi. Max gidip biraz portakal almamızı önerdi, bunun üzerine meyva tezgâhına yürüdük ve sonra tekrar platforma döndük. Sanırım aradan sadece beş dakika geçmişti, fakat platformda tren yoktu. Bize trenin gittiğini söylediler.

"Gitti mi?" dedim. "Ben trenin burada yirmi dakika beklediğini sanıyordum."

"Ah, evet, Sinyora, fakat tren buraya zaten geç gelmişti, sadece çok kısa bir süre burada kaldı."

Ümitsizlik içinde birbirimize baktık. Derken bir demiryolu yetkilisi yardımımıza geldi. Bize iyi bir araba kiralayıp trenle yarışmamızı önerdi. Onun tahminine göre, Domodossola'da treni yakalayabilirdik.

Bundan sonra sinemada gördüklerimize benzeyen bir yolculuk başladı. Önce trenden önde gidiyorduk, sonra tren bizi geçti. O zaman çaresiz kaldık, biraz sonra tren tünellere girip çıkarken biz dağ yolunda hızla ilerlediğimiz için trene yetişme ümidimiz arttı. Nihayet trenden üç dakika sonra Domodossola'ya vardık. Yolcuların hepsi pencerelerden sarkmış bize bakıyor gibiydiler -tabii özellikle yataklı vagondaki yolcular- trene yetişip yetişemeyeceğimizi merak ediyorlardı.

Trene binmeme yardım eden bir Fransız beyefendisi, "Ah, madam, heyecan sınırınızı denemeniz gerekiyor muydu?" dedi. Fransızlar bazı şeyleri çok güzel tanımlıyorlar.

Çok pahalı bir arabayı kiraladığımız için, pazarlık etmeye zamanımız yoktu, Max ile ben neredeyse meteliksiz kalmıştık. Max'in annesi onu Paris'te karşılayacaktı ve Max ümitli bir tavırla annesinden benim borç para alabileceğimi söyledi. Müstakbel kayınvalidemin, oğluyla birlikte trenden inen genç kadının bir iki dakika içinde ondan üzerinde ne kadar para varsa hepsini borç almak istemesini nasıl karşılayacağını bilemiyordum. Durumu açıklayacak fazla zamanımız, İngiltere'ye gitmek için hemen trene binmek zorundaydım ve bu yüzden aceleyle özür dileyip trene atladım. Ondan aldığım parayı sıkı sıkı elimde tutuyordum. Kadının bana iyi gözle baktığını hiç sanmıyorum.

Max ile yaptığım o yolculuktan pek fazla bir şey anımsamıyorum. Ama onun olağanüstü şefkatini, inceliğini, anlayışını ve gösterdiği sempatiyi asla unutamam. Genellikle kendi yaptıklarından ve düşüncelerinden söz ederek beni oyaladı. Burkulan bileğimi sardı. Trenin restoranına giderken bana yardımcı oldu. O olmasaydı sarsılarak hızla ilerleyen trende tek başıma asla dolaşamazdım. Bir şeyi hiç unutmuyorum. Tren İtalyan Rüyası'nda ilerlerken oturduğum yerde uyuyakalmıştım. Gözümü açtığımda Max'in karşımda oturduğunu ve dikkatle benim yüzümü incelediğini gördüm. Bana yüz hatlarımın çok asil olduğunu söyledi. O güne dek hiç kimse bana böyle bir şey söylememişti. İyi huylu, coşkulu, deli dolu, unutkan, mahçup, sevecen, kendine güvensiz ve biraz da bencil olabilirdim, ama asil bir görünümüm olduğunu hiç bilmiyordum. Her neyse bu sözün fazla üstünde durmadım ve tekrar uykuya daldım.

ALTI

Londra'ya vardığım zaman, telefonun ahizesini kaldırırken hayatımın en kötü anını yaşadım. Beş günden beri evden hiç haber almamıştım ablamın sesi bana, Rosalind'in çok daha iyi olduğunu, tehlikeyi atlattığını ve hızla iyileştiğini söyleyince çok rahatladım. Altı saat içinde de Cheshire'a vardım.

Aslında, Rosalind hızla iyileşiyordu, ama onu görünce şok geçirdim. Çocukların hastalanınca nasıl çabuk eriyip solduklarını pek bilmiyordum. Hemşirelik yaptığım sıralarda hep yetişkin kişilerle ilgilenmiştim ve çocukların bir an ölü gibi olup bir saniye sonra yanaklarının pembeleşmesi hemen hiç bilmediğim bir şeydi. Rosalind'in boyu çok uzamış gibi göründü, tabii daha da zayıflamıştı ve bir koltuğa uzanmış sıkıntılı görünen bu çocuk, benim kızıma hiç benzemiyordu.

Rosalind'in en çok dikkat çeken özelliği enerjisiydi. O bir saniye bile yerinde duramayan çocuklardan biriydi; uzun süren ve yorucu bir pikniken dönüldüğü zaman Rosalind neşe içinde şöyle diyebilirdi: "Akşam yemeğine daha yarım saatten fazla zaman var. Şimdi ne yapabiliriz?" Evin bir köşesinde onu amuda kalkmış dururken görmek de mümkündü. "Bunu neden yapıyorsun, Rosalind?"

"Bilmiyorum, sadece vakit geçiriyorum. İnsan mutlaka bir şeyler yapmalı."

Ama şimdi Rosalind bitkin, hiç enerjisi kalmamış bir halde öylece yatıyordu. Ablamın söylediği tek şey, "Sen onu bir hafta önce görmeliydin," oldu. "Zavallı ölü gibiydi."

Rosalind şaşılacak kadar çabuk düzeldi. Ben döndükten sonra bir hafta içinde Devonshire'a Ashfield'e gittik. Neredeyse eski, sağlıklı görünüşüne kavuşmuştu. Ama ben, onu aşırı hareketlilikten korumak için elimden geleni yapıyordum.

Rosalind okuluna sağlıklı ve iyi bir ruh hali içinde dönmüştü. Okulda grip salgını başlayıp da öğrencilerin çoğu yatağa düşünceye kadar her şey çok iyi gitmişti.

Kızamıktan sonra gribe yakalanmanın sonu zatürree ile noktalanıyordu. Herkes Rosalind için çok endişelenmişti ve ablamın onu arabayla kuzeye götürmesi de biraz kuşkuyla karşılanmıştı. Fakat Punkie yapılması gereken en iyi şeyin bu olacağında ısrar edince herkes susmuştu; gerçekten de ablam haklıydı.

Hiç kimse Rosalind kadar çabuk iyileşemezdi. Doktor, kızımın eskisi gibi sağlıklı ve güçlü olduğunu söyledi. Doktora Rosalind'in en büyük

özelliklerinden birinin dayanıklılık olduğunu söyledim. Kızım, hasta olduğunu kolay kabul eden çocuklardan değildi.

Tabii anneler her zaman çocuklarından yana olurlar. Hem neden öyle olmasınlar ki? Fakat Rosalind'in çocukların çoğundan daha eğlenceli olduğuna inanmaktan da kendimi alamıyordum. Bir kere kızım, sorulara hiç de beklenmeyen cevaplar vermekte çok yetenekliydi. Çoğu zaman çocukların ne diyeceklerini önceden tahmin edebilirsiniz, ama Rosalind genellikle beni şaşırtırdı. Bu belki de İrlandalı genlerinden gelen bir özellikti. Archie'nin annesi İrlandalıydı ve sanırım o beklenmedik davranışlarını da ailesinin İrlandalı kökeninden almıştı.

Bizler, üç, altı, on ya da yirmi yaşındayken nasılsak şimdi de öyleyiz. Belki de altı yedi yaşlarındayken durum daha da iyi fark ediliyor, çünkü o yaşlarda başkaları gibi olmaya pek özenmeyiz. Oysa yirmi yaşında mutlaka kendimizi başkalarının yerine koymak isteriz, eğer entelektüel olmak moda ise siz de entelektüel olursunuz; eğer kızlar kırmalı, farbalalı kıyafetler giyiyorlarsa siz de onları giyersiniz. Ancak hayat devam ederken, kendiniz için icat ettiğiniz karakterden sıkılmaya başlarsınız ve her geçen gün daha özünüze dönersiniz. Bu bazen çevrenizdeki kişiler için şaşırtıcı olabilir fakat sözü edilen kişi için büyük bir rahatlama sağlar.

Acaba aynı şey yazmak için de geçerli midir? Elbette yazmaya başladığınız zaman, genellikle bir başka yazara hayranlık duyar, ona benzemek istersiniz ve onun üslubunu taklit etmekten kendinizi alamazsınız. Çoğu zaman bu size hiç de uygun bir üslup değildir ve bu yüzden de kötü yazarsınız. Fakat zaman geçtikçe hayran olduğunuz yazarlardan daha az etkilenirsiniz. Hâlâ belli bazı yazarlara hayranlık duyuyorsunuzdur ve hâlâ onlar gibi yazabilmeyi de istersiniz, fakat bunu yapamayacağınızı da çok iyi bilirsiniz. Muhtemelen yazarlıkta aşağılanmayı da öğrenmişsinizdir. Elizabeth Bowen, Muriel Spark ya da Graham Greene gibi yazabilseydim, sevinçten göklere fırlardım. Fakat bunu başaramayacağımı biliyorum ve onları taklit etmeye çalışmak da hiç aklıma gelmez. Benim ben olduğumu öğrenmişimdir ve yapabileceğim şeyleri yapmaya çalışmayı da öğrenmişimdir. İstediklerimi değil de becerebileceklerimi yapmaya kalkışmak en doğrusu.

Hayatım

Ben hiçbir zaman iyi oyun oynayamadım; iyi bir konuşmacı değilim ve de asla olamayacağım. Ne düşündüğümü ve neler düşünmem gerektiğini, ne yapabileceğimi kararlaştırmadan başımı alıp, bir yerlere gitmek isterim. Resim yapamam; modellik yapamam ve heykeltıraşlıktan da hiç anlamam; elim ayağım birbirine karışmadan acele edemem; ne demek istediğimi karşımdakine kolayca anlatamam; bunu yazarak daha iyi yapabilirim. Yarın günlerden salı olduğunu bildiğim halde birisi bana çarşamba olduğunu söylerse, aynı sözün dördüncü tekrarlanışından sonra yarın günlerden çarşamba olduğunu kabul ederim ve ona göre davranırım.

Ben ne yapabilirim? Eh işte yazabilirim. Pek kötü sayılamayacak bir müzisyen olabilirim fakat profesyonel olarak değil. Şarkıcılara iyi eşlik ederim; zor durumda kaldığım zamanlar saç tokaları ve iğnelerle neler yaptığımı görmek sizi şaşırtır. Evde her zaman yararlı olduğumu iddia edebilirim. Şimdi de gelelim neleri sevip neleri sevmediğime...

Kalabalıkları sevmem, insanların birbirlerine yapışmış durumda, yüksek sesle konuşmaları, partiler ve özellikle kokteyl partiler, sigara dumanı ve genel olarak sigara içenler, sofrada içmenin dışında içki içmek, marmelatlar, istiridye, ılık yemekler, kurşuni gökyüzü ve kuşların ayakları ve de bütünüyle kuşun varlığı. Ve de son olarak en nefret ettiğim şey: sıcak süt İşte sevmediklerim bunlar.

Güneşi severim, elmayı, her çeşit müziği, trenleri, sayı bulmacalarını, sayılarla ilgili her şeyi, deniz kenarına gitmeyi, banyo yapmayı ve yüzmeyi, sessizliği, rüya görmeyi, yemek yemeyi, kahve kokusunu, zambakları, köpek cinslerinin çoğunu ve tiyatroya gitmeyi severim.

Çok daha iyi ve ayrıntılı listeler yapabilirim fakat bu yine ben olmam ve sanırım kendim olmakla yetinmeliyim.

Şimdi hayata tekrar başladığıma göre, arkadaşlarımın da bir listesini yapmalıyım. Başımdan geçen onca şey bunu bir tür acı sınava dönüştürdü. Carlo ile iki nişan seçtik. Fareler nişanı ve sadık köpekler nişanı bazen birinden söz ederken, "Ah evet, ona sadık köpekler nişanı uygun olur, birinci sınıf bir adam," diyorduk ya da. "Ona fareler nişanı uygun olur. Üçüncü

sınıf dost o." Fazla sayıda fare yoktu, ama hiç ummadığım bazı kişiler bu listeye girmişti: gerçek dostların sandığın, ama kendilerini senden uzaklaştırmaya çalışan kişiler. Bu keşif tabii beni daha duygusallaştırdı ve insanlardan uzaklaştırdı. Diğer taraftan, hiç ummadığım bazı arkadaşların bana çok sadık olduklarını ve eskiden olduğundan çok daha fazla şefkat ve ilgi gösterdiklerine tanık oldum.

Sanırım benim için her şeyden çok sadakat önemliydi. Sadakat ve cesaret en mükemmel iki meziyet. Hangi türde olursa olsun, fiziksel ya da ahlaksal, cesaret bende çok büyük bir hayranlık uyandırıyor. Hayatta en önemli meziyetlerden biri bu. Eğer yaşamaya katlanabilirsen, cesaretle yaşamaya da katlanabilirsin. Bunun mutlaka olması gerekir.

Erkek arkadaşlarım arasında Sadık Köpek Nişanı'na layık pek çok kişi vardı. Kadınların çoğunun hayatlarında sadık köpeklere yer verilmiştir. Köpek gibi dörtnala yanıma gelen biri, beni özellikle çok duygulandırmıştı. Adam bana kocaman çiçek buketleri gönderdi, mektuplar yazdı ve en sonunda da evlenme teklif etti. Duldu ve benden de birkaç yaş büyüktü. Bana bir önceki karşılaşmamızda beni çok genç bulduğunu söylemişti, fakat şimdi beni mutlu edeceğinden emindi ve güzel bir yuva temin edecekti. Bu sözler beni çok duygulandırmıştı; fakat onunla evlenmek istemiyordum, ayrıca ona karşı böyle duygular da beslememiştim. Çok iyi iki arkadaş olmuştuk hepsi o kadar. Birisinin sizinle ilgilendiğini bilmek çok güzel, fakat sırf rahat edebilmeniz ya da başınızı dayayıp ağlayabileceğiniz bir omuz bulmak uğruna evlenmek yapılacak en aptalca iştir.

Zaten beni rahat ettirsinler diye bir merakım yoktu. Evlilikten korkuyordum. Birçok kadın onu en çok üzüp kıracak tek kişinin kocası olduğunu en sonunda anlar. Başka hiç kimse size o kadar yakın olamaz. Günlük hayatta dostluk, şefkat ve bir evliliği meydana getiren her şey için başka hiç kimseye bu derece bağımlı olamazsınız. İçimden bir daha asla, kendimi birinin insafına bırakmayacağıma söz verdim.

Hava Kuvvetleri'nde görevli arkadaşlarımdan biri, bana huzurumu bozan bir şey söyledi. Kendi evliliğindeki sorunlardan söz ederken sonunda şöyle dedi: "Sen hayatını düzene soktuğunu zannediyorsun ve hayatını dü-

şündüğün istediğin şekilde sürdürebileceğine inanıyorsun, fakat sonunda iki şıktan birini seçmek zorunda kalacaksın: Ya kendine bir sevgili bulacaksın ya da bir sürü sevgiliyle vakit geçireceksin. Bu ikisi arasında bir seçim yapabilirsin." Bazen içimde rahatsız edici bir duyguyla, arkadaşımın haklı olduğunu düşünüyordum. Fakat evlilik yerine bu iki seçenekten birini kabullenmenin daha doğru olduğuna inanıyordum. Birkaç sevgili insana acı verebilir. Bir sevgili de sizi üzebilir, ama bir kocanın yapacağı kadar değil. Benim için kocalar saf dışı olmuşlardı. O sıralar zaten erkeklerin tümü saf dışıydı, fakat Hava Kuvvetleri'ndeki arkadaşım, bunun fazla sürmeyeceği konusunda ısrar etti.

Beni şaşırtan da bir kocadan ayrıldıktan ya da boşandıktan sonra bana yaklaşmak isteyen erkeklerin çokluğuydu. Genç bir adam, beni mantıksız bulduğu için şöyle dedi: "Tamam, siz kocanızdan ayrıldınız ve herhalde ondan boşanacaksınız. Eh bu durumda başka ne bekleyebilirsiniz ki!"

Başlangıçta bu ilgiden hoşlandım mı, yoksa olanlara canım mı sıkıldı bir türlü karar veremedim. En sonunda bundan hoşlandığımı düşündüm. İnsan rahatsız edilmek için hiçbir zaman fazla yaşlı sayılmazdı. Ama diğer taraftan bu bazen de sıkıcı karışıklıklar yaratıyordu; bir olayda İtalyanlarla sorun çıktı. Bu sorunu da, İtalyanların geleneklerini anlamadığım için ben yarattım. Adam, bana gece kömür atılmasını yarattığı gürültüden uykumun kaçıp kaçmadığını sordu ben de kamaramın iskelenin aksi tarafında olduğunu bu nedenle gürültüyü duymadığımı belirttim. Adam, "Ya," dedi. "Ben sizin otuz üç numaralı kamarada kaldığınızı sanıyordum."

"Yo, hayır," dedim. "Benimkisi çift numara, altmış sekiz." Kuşkusuz bu benim açımdan son derece masum bir konuşmaydı. Ancak bir İtalyan kamaranızın numarasını soruyorsa aslında sormak istediği sizi kamaranızda ziyaret edip etmeyeceğidir. Başka bir şey konuşulmadı, ama gece yarısından biraz sonra benim İtalyan, kamaranın kapısına geldi. Bunu çok komik bir sahne izledi. Ben İtalyanca bilmiyordum, onun da İngilizcesi çok kötüydü, bu yüzden fısıltı halinde Fransızca konuşarak kavga ettik. Ben uğradığım haksızlığa duyduğum öfkeyi dile getiriyordum, o da uğradığı haksızlığa duyduğu öfkeyle konuşuyordu. Ortada bir öfke vardı, ama ikimizinki de birbirinden çok farklıydı. Konuşmamız aşağı yukarı şöyle geçti:

"Ne cesaretle kamarama geldiniz?"

"Beni buraya siz çağırdınız."

"Ben hiç öyle bir şey yapmadım."

"Yaptınız. Kamaranızın numarasının altmış sekiz olduğunu söylediniz."

"Ee, siz bana kamaramın numarasını sordunuz!"

"Elbette kamaranızın numarasının kaç olduğunu sordum. Bunu sordum çünkü kamaranıza gelmek istiyordum. Ve siz de bana kamaraya gelebileceğimi söylemiş oldunuz."

"Ben hiç öyle bir şey yapmadım."

Bu tartışma uzun bir süre devam etti, ara sıra seslerimiz yükseldi, sonunda ben onu susturmayı başardım. Yanımdaki kamarada oldukça tanınmış bir elçilik doktoru ile eşinin bu tartışmalardan kötü sonuçlar çıkaracaklarından emindim. Adama öfkeyle çekip gitmesini söyledim. O da kalmakta ısrar etti. Sonunda adamın sorusunun aslında bir teklif olduğunu anlayıp ondan özür dilemeye çalıştım ve sonunda o adamdan kurtuldum. Bu adamın düşündüğü gibi dünyayı iyi tanıyan tecrübeli bir kadın olmadığımı anladım. Adama ayrıca İngiliz olduğumu ve bu nedenle de soğuk kadın sayılabileceğimi belirttim, bu sözlerim sayesinde adamın onuru tatmin edilmiş oldu. Elçilik doktorunun karısı ertesi sabah bana pek soğuk bir bakış attı.

Aradan ancak uzun bir zaman geçtikten sonra Rosalind'in daha başlangıçtan itibaren benim hayranlarımı basit bir şekilde değerlendirmeye çalıştığını keşfettim.

"Şey, elbette senin günün birinde tekrar evleneceğini düşündüm ve doğal olarak da evleneceğin kişinin kimliği beni biraz endişelendirdi." Kızım durumu böyle açıkladı.

Max, Fransa'da annesiyle bir süre kaldıktan sonra geri dönmüştü. Bana British Museum'da çalışacağını ve Londra'da olup olmadığımı ona bildirmemi umut ettiğini söyledi. O an için bu mümkün görünmüyordu, çünkü Ashfield'e yerleşmiştim. Derken kitaplarımı yayınlayan Collins Yayınevi'nin Savoy Oteli'nde büyük bir davet düzenleyeceği bildirildi, adamlar benim de Amerikalı yayıncılarımla tanışmak için o davete katılmamı istediler. O gün akşama kadar bir sürü randevum vardı, bu nedenle gece trenine bindim ve Max'i ertesi sabah Mews House'da kahvaltıya davet ettim.

Max'i tekrar görmek düşüncesi beni çok sevindirmişti, fakat ne garitir ki, Max gelir gelmez utançtan kasılıp kaldım. Birlikte yaptığımız seyahatten ve birbirimizle o kadar samimi olduktan sonra neden böyle kasılıp kaldığımı anlayamamıştım. Ona bizimle Devon'da kalıp kalamayacağını sordum ve onun için uygun olan bir hafta sonunda buluşmaya karar verdik. Max ile bağlantıyı kaybetmeyeceğimi bilmek beni çok memnun etti.

Roger Ackroyd Cinayeti,' Dört Neşeli Arkadaş izlemişti. Bu kitap benim daha önce yayınlanan *Köşkteki Esrar*'ın devamı niteliğindeydi ve de, "Hafif gerilim tipi" adını verdiğim türdendi. Bu tür kitapları yazmak her zaman kolay oluyordu; uzun uzun konu aramaya ve plan yapmaya gerek yoktu.

Artık yazarlıkta kendime iyice güvenmeye başlamıştım. Her yıl bir kitap hazırlamakta zorluk çekmeyeceğime ve aynı zamanda birkaç da hikâye yazabileceğime inanıyordum. O günlerde yazı yazmanın en güzel tarafı yazdıklarımı hemen paraya dönüştürebilmemdi. Eğer bir hikâye yazmaya karar vermişsem bunun bana 60 sterlin kazandıracağını biliyordum ya da işte her ne ise gelir vergisini bu paradan düşebilirdim -o zamanlar dört ya da beş sterlin vergi ödemek gerekiyordu. Bu durumda elime 45 sterlin kalacağını biliyordum.

Hayatımın son on ya da yirmi yılından ne kadar farklı! Ben ne kadar borcum olduğunu bilmiyordum. Ne kadar param olduğunu da asla bilemem. Gelecek yıl ne kadar param olacağını da bilemem. Benim gelir vergimle ilgilenen kim olursa olsun, her zaman daha önceki yıllardan kalma ve henüz bir sonuca varılamamış sorunlar yüzünden benimle tartışır. İnsan böyle durumlarda ne yapabilir ki?

Fakat o dönem mantıklı bir dönemdi. Benim hep zenginler yönetimi diye adlandırdığım dönemdi. Amerika'da da romanlarım dizi halinde yayınlanmaya başlamıştı ve bu işten gelen para, İngiltere'de dizilerden kazandığım paradan çok daha fazla olmasının yanı sıra gelir vergisinden de muaftı. Bu durumda yapmam gereken tek işin oturup harıl harıl çalışmak olduğunu biliyordum.

Şimdi ise artık tek kelime daha yazmasam iyi olur, diye düşünüyorum, çünkü yazarsam, işler daha da çok karışacak.

Max, Devon'a geldi. Onunla Paddington'da buluştuk ve gece yarısı treniyle aşağı indik. Her zaman benim yokluğumda bir şeyler oluyordu. Rosalind, bizi o her zamanki neşeli havasında sevinç içinde karşıladı ve hemen kötü haberi verdi. "Peter," dedi. "Freddie Potter'ı yüzünden ısırdı."

Yani şu çok değerli kâhya, aşçının, değerli çocuğunu evin değerli köpeğinin yüzünden ısırması insanın evine döndüğü zaman duymak isteyeceği son kötü haberdir.

Rosalind, Peter'ın hiç suçunun olmadığını söyledi. Kızım, Freddie Potter'a yüzünü köpeğe o kadar fazla yaklaştırmamasını tembih etmişti.

"Freddie Potter, Peter'a giderek yaklaştı, biraz daha, biraz daha derken sonunda Peter onu ısırdı."

"Evet," dedim. "Fakat Bayan Potter'ın bunu anlayacağını pek sanmıyorum."

"Şey durumu o kadar da kötü karşılamadı. Tabii memnun da olmadı."

"Hayır, memnun olamazdı."

Rosalind, "Her neyse," dedi. "Freddie çok cesur davrandı. O zaten hep cesurdur." Kızım en çok sevdiği oyun arkadaşını savunma ihtiyacını duymuştu. Freddie Potter aşçının küçük oğluydu, Rosalind'den aşağı yukarı üç yaş küçüktü ve kızım, ona büyüklük taslamaktan çok hoşlanıyordu, Freddie'ye bakıyor, harika koruyucu rolünü oynadığı gibi, patronluk taslamaya da bayılıyordu. Oynayacakları oyunların neler olacağına hep kızım karar veriyordu. Rosalind, "Peter'ın gidip de Freddie'nin burnunu hart, diye ısırarak koparmamış olması şans, öyle değil mi?" dedi. Öyle olsaydı, sanırım oğlanın kopan burnunu aramaya başlayacaktım ve de bir şekilde o burunu yerine yerleştirmek zorunda kalacaktım. Ama bunu nasıl yapardım, orasını bilemem. Herhalde önce burnu sterilize etmek gerekirdi, öyle değil mi? Bir burun nasıl sterilize edilir bilmiyorum. Yani burnu kaynatamazsınız ki."

Gün, şu yağmur yağar mı yağmaz mı, diye kararsızlığın hâkim olduğu kararsız günlerden biri olarak başladı. Devonshire'ın havasını iyi bilen-

ler havanın yağışlı olacağından aşağı yukarı emindiler. Rosalind kırda pikniğe gitmemizi önerdi. Ben de bunu istiyordum. Max de hemen büyük bir istekle piknik fikrini kabul etti.

Biz yola çıktık ve yağmur da başladı. Israrla yola devam edelim dedim, Max'e kırların birçok güzelliğinden söz ettim, ama o sisten ve yağmurdan fazla bir şey göremedi. Bu benim Yakındoğu'dan gelen yeni arkadaşım için güzel bir sınavdı. Bu kadar sıkıntıya katlandığına ve iyi eğlendiği görüntüsünü koruduğuna göre, herhalde benden çok hoşlanıyor olmalıydı.

Nihayet eve dönüp de kurulandıktan ve sonra da tekrar sıcak banyoda ıslandıktan sonra Rosalind ile birçok oyun oynadık. Ve ertesi gün de hava yine ıslak gibi göründüğü için yağmurluklarımızı giydik. Freddie Potter ile yeniden eskisi gibi dost olan Peter'ı da yanımıza alıp yağmur altında uzun bir yürüyüşe çıktık.

Max ile tekrar beraber olabildiğim için çok mutluydum. Onunla çok yakın iki dost olduğumuzu fark ettim. Daha konuşmadan birbirimizi ne kadar iyi anlıyorduk. Ancak ertesi akşam Max ile birbirimize iyi geceler dileyerek odalarımıza çekildikten sonra kapım vuruldu ve Max içeri girdi. Elinde benim ona ödünç verdiğim bir kitap vardı.

Max, "Bu kitabı bana ödünç verdiğin için teşekkür ederim," dedi. "Çok beğendim." Kitabı yanıma bıraktı. Sonra karyolamın ayak ucuna ilişti, düşünceli bir şekilde bana baktı ve sonunda benimle evlenmek istediğini söyledi. Victoria Dönemi'nden bir kadının, "Ayy, Bay Simkins, bu çok ani oldu," dediği zaman benim olduğumdan çok daha az şaşırmış görünmesi gerekirdi. Tabii kadınların çoğu havada neler olduğunu çok çabuk hissederler, hatta bir evlenme teklifinin yolda olduğunu daha günler öncesinden tahmin edebilirler ve de buna iki şıktan birine uyarak karşılık verirler: Ya bu teklife öyle ters bir tepki verirler ki, damat adayı böyle bir seçim yaptığı için kendini suçlar ya da adamı kaynama noktasına getirip meseleyi kolayca atlatmasını sağlarlar. Fakat ben büyük bir içtenlikle, "Ah Bay Simpkins, bu çok ani oldu," denilebileceğine de inanıyorum.

Max ile aramızda böyle bir ilişkinin olabileceği hiç aklıma gelmemişti. Biz arkadaştık. Bir anda çok yakın iki arkadaş olmuştuk, başka hiç kimseyle böylesine yakınlaşmadığımızı düşünüyordum.

Aramızda saçma sapan bir konuşma geçti ki, onu buraya yazmanın pek anlamı yok. Max'e onunla hemen evlenemeyeceğimi söyledim. Max neden evlenemeyeceğimi sordu. Birçok sebepten dolayı bunu yapamayacağımı söyledim. Ben ondan oldukça yaşlıydım; Max bunu kabul etti ve hep kendisinden daha büyük bir kadınla evlenmek istediğini söyledi. Ben bunu saçma bulduğumu belirttim ve böyle bir uygulamanın çok kötü olacağını söyledim. Max'e bir Katolik olduğunu hatırlattım; o bunu da düşündüğünü açıkladı, aslında Max her şeyi düşündüğünü söylüyordu. Bu arada benim ona söylemediğim tek şey -aslında hissetseydim bunu da söylerdim- Max ile evlenmek istemediğimdi. Birden hayatta Max ile evlenmekten daha güzel bir şey olmadığını hissettim. Tabii Max biraz daha yaşlı ben de biraz daha genç olsaydım.

Sanırım iki saat kadar tartıştık. Sonunda Max, beni iyice yordu, ısrarlarıyla değil de nazikçe baskılarıyla.

Max ertesi sabah, ilk trenle yola çıktı ve ben, onu uğurlarken, "Sanırım benimle evleneceksin, biliyorsun, bunun üzerinde düşünmeye bol bol zamanın olunca yani," dedi.

Karşı fikirlerimi sıralamak için sabahın erken bir saatiydi. Max'i uğurladıktan sonra sıkıntılı bir kararsızlık içinde eve döndüm.

Rosalind'e Max'i sevip sevmediğini sordum. "Ah, evet," dedi kızım. "Ondan çok hoşlanıyorum. Onu Albay R.'den ve Bay B.'den daha çok seviyorum."

Olup bitenlerin farkında olmak konusunda Rosalind'e güvenilirdi ama bunu açığa vurulması konusunda nezaket kurallarına uymasını beklemek doğru değildi.

Bundan sonraki o birkaç hafta çok berbat geçti. Ben de öylesine üzgün, öylesine kararsız ve de öylesine şaşkındım ki. Önce yapmak isteyeceğim son şeyin tekrar evlenmek olduğunu düşündüm bir daha beni üzmelerine izin vermemeliydim. Benden yaşça çok küçük bir erkekle evlenmekten daha büyük bir aptallık olamazdı; Max ne yapmak istediğine karar veremeyecek kadar gençti; bu ona haksızlık olurdu. Max şöyle güzel, genç bir kızla evlenmeliydi; ben de tek başıma yaşamaktan zevk almaya başlamıştım. Derken biraz sonra kafamdan geçenlerin değişmeye başladığını hissettim. Max'in

benden çok genç olduğu doğruydu fakat bizim pek çok ortak yanımız vardı. Max, partilere, eğlencelere, dansa meraklı değildi; eğer öyle olsaydı, ben bu tipte bir genç adama ayak uyduramazdım. Fakat elbette herkes gibi ben de müzeleri gezebilirdim, hatta belki de müzeleri gezerken genç bir kadından daha çok ilgi duyardım. Halep'teki kiliselerin hepsine gidip onlardan zevk alırdım, Max klasiklerden söz ederken onu merakla dinlerdim, Yunan alfabesini öğrenir, *Aeneid*'in tercümelerini okurdum, aslında Max'in işi ve fikirleri beni Archie'nin kentteki iş ilişkilerinden daha çok ilgimi çekiyordu.

Kendime, "Ama sen bir daha evlenmemelisin," dedim. "O kadar *aptal* olmamalısın."

Her şey de çok sinsice olmuştu. Eğer Max ile yeni tanıştığım zaman onu bir koca adayı olarak görebilseydim o zaman kendimi kontrol altında tutardım. Bu kolay, mutlu ilişkiye asla girmeye kalkışmazdım. Fakat bunun geleceğini görememiştim ve işte artık çok mutlu bir ilişkimiz vardı. Birbirimizle konuşmakta güçlük çekmiyorduk, sanki uzun yıllardır evliymişiz gibi rahattık.

Çaresizlik içinde bir de ev halkını denemek istedim. "Rosalind, tekrar evlenmemden rahatsız olur musun?" diye sordum.

Rosalind her zaman tüm ihtimalleri dikkate alan birinin edasıyla, "Sanırım günün birinde evleneceksin," dedi. "Yani yapılması gereken en doğal şey bu, öyle değil mi?"

"Şey belki."

Rosalind düşünceli bir tavırla, "Senin Albay R. ile evlenmeni istemezdim," dedi. Ben bu açıklamayı çok ilginç buldum çünkü, Albay R., Rosalind'in üzerine titriyordu ve kızım da albayın onu eğlendirmek için oynadığı oyunu çok seviyordu.

Rosalind'e Max'den söz ettim.

Rosalind, "Bence Max, senin için en iyisi olur," dedi. "Hatta bana kalırsa, onunla evlenirsen çok doğru bir iş yapmış olursun." Kızım sonra da konuşmasına devam etti. "Bizim kendimize ait bir teknemiz olur, sence de öyle olmaz mı? Ayrıca Max, bize birçok açılardan yararlı olur. Oldukça iyi tenis oynuyor, öyle değil mi? Benimle tenis oynayabilir." Rosalind kendi

açısından, ihtimalleri büyük bir açık yüreklilikle sıraladı. "Ayrıca Peter da Max'i seviyor," diyerek onayladı.

Ama yine de, o yaz hayatımın en zor yazlarından biri oldu. İnsanlar, birbiri ardına bu fikre karşı çıkıyorlardı. Belki de bana cesaret veren de bu oldu. Kız kardeşim bu evliliğe kesinlikle karşıydı. Aradaki yaş farkı! Enişte m James bile konuya biraz temkinli yaklaşıyordu.

Carlo ile kız kardeşi; onlar beni destekliyorlardı, ama sanırım tamamen sadakatleri onları böyle davranmaya zorluyordu. Belki onlar da bu yapmak istediğim şeyin budalalık olduğunu düşünüyorlardı. Fakat bunu asla açığa vuramazlardı; çünkü başkalarını etkilemekten kaçınan kişilerdi. Eminim ki, kırk iki yaşında çekici bir albay ile evlenmek istememin büyük bir şanssızlık olduğunu düşünüyorlardı, ama yine de beni destekleyeceklerdi.

Nihayet haberi karıkoca Woolley'lere de ilettim. Onlar sevinmiş göründüler. Hiç kuşkusuz Len, sevinmişti; Katharine'in ne düşündüğünü anlamak her zaman zordu.

Katharine kararlı bir sesle, "Sadece, onunla en aşağı iki yıl evlenmemelisin," dedi.

Canım sıkılmıştı. "İki yıl mı?" dedim.

"Hayır, bu çok kötü olur."

"Şey, bence bu büyük aptallık. Ben zaten Max'den oldukça yaşlıyım. Daha da yaşlanmamı beklemenin ne anlamı var? Daha da yaşlanmadan evlensek."

Katharine, "Bence, bu Max için çok kötü olur," dedi. "Onun yaşında birisi için kötü olur, istediği her şeyin hemen gerçekleşmesi ona zarar verir. Biraz bekletmekte yarar var. Max'e uzun bir çıraklık dönemi gerekli."

Bu, benim hiç de kabul edebileceğim bir düşünce değildi. Acımasız ve tutucu bir düşünceydi.

Ben, Max'e onun benimle evlenmesinin çok yanlış olacağını düşündüğümden söz ettim ve bu konuyu iyice, büyük bir dikkatle düşünmesini önerdim.

Max, "Şu son üç ayı ne yaparak geçirdiğimi sanıyorsun?" dedi. "Fransa'dayken de sürekli bunu düşündüm. Sonra da kendi kendime dedim ki: Şey, onu tekrar gördüğüm zaman ne istediğimi bileceğim. Yani sadece ha-

yal kurmuşsam bunu da anlayacağım. Fakat hayal kurmamıştım. Sen tam da hatırladığım gibiydin ve tam da benim istediğim gibiydin."

"Ama bu çok büyük bir tehlike."

"Benim için öyle değil. Sen bunu kendin için tehlikeli görebilirsin. Fakat tehlikeleri göze almanın bir sakıncası var mı? İnsan tehlikeleri göze almazsa, hayatta bir yere varabilir mi?"

Bu sözlere hak verdim. Hiçbir zaman güvenlik endişesiyle herhangi bir şeyi yapmaktan kaçınmamıştım. Ve daha sonra da mutlu oluyordum. Şöyle düşündüm. Bu benim tehlikem, fakat birlikte mutlu olabileceğin bir erkeği bulmak uğruna da tehlikeyi göze almaya değer. Eğer her şey Max için kötü giderse, üzüleceğim. Ama ne de olsa bu, onun göze alacağı tehlike ve o da bunu gayet mantıklı bir şekilde kabulleniyor. Max'e altı ay bekleyebileceğimizi söyledim. O da bunun bir işe yaramayacağını belirtti. "Hem ben tekrar denizaşırı bir seyahat yapmak zorundayım, Ur'a gideceğim. Bence, eylülde evlenmemiz gerekiyor." Carlo'ya durumu anlattım, planlarımızı yaptık.

O kadar çok reklam yapılmış ve ben de bunlar yüzünden o kadar çok sıkıntı çekmiştim ki bu kez her şeyin mümkün olduğu kadar sessizce halledilmesini istiyordum. Carlo, Mary Fisher ve Rosalind ile birlikte Skye'e gitmem ve orada üç hafta kalmamız kararlaştırıldı. Nikâh kâğıtlarımız orada askıya asılırdı ve sonra da Edinburgh'da St. Columba kilisesinde evlenirdik.

Daha sonra Max'i Punkie ile James'i ziyarete götürdüm. James sessizdi ama üzgündü, Punkie evlenmemizi engellemek için hâlâ çaba harcıyordu.

Aslında tam nikâhtan önce her şeyi bozmama da az kalmıştı, trende giderken Max'in aileme eskiden olduğundan fazla ilgi göstermesi benim canımı sıkmıştı. "James Watts mı dedin ben New College'deyken Jack Watts adında bir arkadaşım vardı. O senin enişteninoğlu olabilir mi? Müthiş bir komedyendi, çok başarılı taklit yapardı." Max ile yeğenimin yaşıt olmaları düşüncesi kendimi kötü hissetmeme neden oldu. Evlenmemiz imkânsız gibi görünüyordu. Çaresizlik içinde, "Sen çok fazla gençsin," dedim. Bu kez Max gerçekten endişelenmişti. "Hiç de öyle değil," dedi. "Ben üniversiteye çok genç gittim ve arkadaşlarımın hepsi de çok ciddi delikanlılardı; kesinlikle Jack Watts'ın çılgın ekibine dahil değildim." Fakat birdenbire vicdanım sızlamıştı.

Punkie, Max'i yola getirmek için elinden geleni yaptı ve ben de Max, Punkie'den nefret ederse, diye korkmaya başladım. Fakat korkularımın tam tersi gerçekleşti. Max, ablamın benim mutlu olmam için çırpındığını söyledi ve de çok komik olduğunu ekledi. Bu, ablam ile ilgili son hükümdü. Yeğenim Jack, annesine hep şöyle derdi: "Sevgili Punkie, seni gerçekten seviyorum, sen çok komik ve tatlısın." Bu sözler ablamı gerçekten çok iyi tarif ediyordu.

Ziyaret Punkie'nin gözyaşlarına boğulması ve James'in de bana çok anlayışlı davranmasıyla son buldu. Neyse ki, yeğenim Jack, orada değildi aksi halde atları ürkütmüş olacaktı.

Eniştem, "Tabii onunla evlenmeye kararlı olduğunu hemen anladım. Fikir değiştirmeyeceğini de biliyorum," dedi.

"Ah, Jimmy, bilmiyorsun gün boyu fikir değiştirip durdum."

"Gerçekten mi? Neyse, umarım her şey yolunda gider. Benim benimseyeceğim bir seçim değil, ama sen her zaman mantıklı davrandın ve bence bu adam ilerleyecek gibi görünüyor."

Sevgili James'i ne kadar çok seviyordum; o da her zaman ne kadar sabırlı ve dayanıklı biri olmuştu. Bana, "Sen Punkie'ye aldırma," dedi. "Onun nasıl biri olduğunu bilirsin, her şey olup bitince, o da fikrini değiştirecek."

Bu arada biz kararı herkesten gizledik.

Punkie'ye Edinburgh'daki düğünümüze gelip gelemeyeceğini sordum, fakat ablam gelmemesinin daha doğru olacağını söyledi. "Ben sürekli ağlayacağım," dedi. "Ve tabii herkesi üzeceğim." Bu karara biraz da şükrettim. Benim için sağlam bir dayanak yaratacak sakin iki İskoç arkadaşım vardı. Onlarla ve Rosalind ile birlikte Skye'a gittim.

Skye'ı pek sevimli buldum. Gerçi yağmur adeta çiseler gibi yağıyordu, ama keşke her gün yağmur yağmasa, diye içimden geçirdim. Kırlarda kilometrelerce yürüdük ortalığı çok hoş bir toprak kokusu sarmıştı.

Skye'a geldikten bir iki gün sonra Rosalind'in söylediği bir söz yemek salonunda ilgi uyandırdı. Bizimle beraber gelen Peter, tabii yemek salonunda yemek yemiyordu, fakat öğle yemeğinin tam ortasında, Rosalind yüksek bir sesle Carlo'ya dedi ki: "Tabii, Carlo, Peter gerçekten senin ko-

can olmalı öyle değil mi? Yani o senin yatağında uyuduğuna göre demek istedim." Otelde müşterilerin çoğunluğunu yaşını başını almış hanımefendiler oluşturduğu için tüm gözler birden Carlo'ya yöneldi.

Rosalind, bana da evlilik konusunda birkaç öğüt verdi: "Biliyorsun," dedi. "Max ile evlendiğin zaman onunla aynı yatakta uyumak zorunda kalacaksın."

"Biliyorum," dedim.

"Şey işte, senin bunu bildiğinden elbette haberim var, çünkü sen ne de olsa babamla evliydin, ama belki bunu düşünmemişsindir, diye hatırlatmak istedim." Kızıma her şeyi ayrıntılarıyla düşündüğüm konusunda güvence verdim.

Böylece haftalar geçti. Kırda yürüyüşler yaptım ve zaman zaman hata yapıp Max'in hayatını mahvettiğimi düşünerek üzüldüm.

Bu arada Max de British Museum'da kendini iyice işlere kaptırdı, boş zamanlarında toprak kap resimlerini ve arkeolojik çalışmalarını tamamlamaya çalıştı. Evlenmeden önceki hafta, her gece sabahın beşine kadar müzede kaldı. Katharine'in Len'e baskı yapıp Max'e gereğinden çok fazla iş verdirttiğinden kuşku duyuyordum; düğünü ertelemediğim için de Katharine, bana çok kızmıştı.

Londra'dan ayrılmadan önce Len, beni görmeye geldi. Adamcağız öyle bir utanç içindeydi ki, derdinin ne olduğunu tahmin bile edemedim.

Len, "Biliyorsun," dedi. "Bu iş bizim durumumuzu biraz zorlaştıracak. Yani Ur'da ve Bağdat'ta demek istedim. Demek istiyorum ki... yani mesele şu ki... şey, senin kazı yerine gelmen hiçbir şekilde mümkün olmayacak. Yani orada arkeologlardan başka kimseye kalacak yer yok."

"Yok canım," dedim. "Bunu çok iyi anlıyorum, konuyu görüştük. Benim hiçbir şekilde sizlere yararlı olacak bir bilgim yok. Max ile ikimiz böylesinin daha iyi olacağını düşündük, fakat tam mevsimin başında sizi yüzüstü bırakmaya da gönlü razı olmadı, çünkü onun yerine bir başkasının hemen bulunması zor."

"Düşündüm ki... Biliyorum..." Len duraladı. "Ben şeyi düşündüm, yani senin Ur'a gelmemeni insanlar garipseyebilirler."

"Neden böyle düşünsünler ki?" dedim. "Hem ben mevsim sonunda Bağdat'a geleceğim. "

"Ah, evet, umarım. Birkaç günde Ur'da kalırsın."

Çesaretlendirici bir tavırla, "O halde her şey tamam," dedim.

"Ben düşündüm ki... Yani biz düşündük ki..."

"Evet?" dedim.

"Biz, senin şimdi Bağdat'a gelmenin doğru olmayacağını karar verdik. Yani demek istiyorum ki. Birlikte Bağdat'a geleceksiniz, Max oradan Ur'a geçecek sende geri döneceksin bunun biraz garip karşılanacağını düşünmüyor musun? Demek istediğim şu, mütevelli heyetinin üyeleri bunun iyi bir fikir olduğunu düşünürler mi, bilmiyorum."

Bu sözler birdenbire daha çok canımı sıktı. Ben, Ur'a gitmeye can atmıyordum. Aslında bunu hiç teklif etmemeliydim, çünkü büyük haksızlık olacaktı. Fakat istediğim takdirde neden Bağdat'a gitmemin doğru olmayacağını anlayamamıştım.

Aslında benim Bağdat'a gitmememe Max ile birlikte karar vermiştik, bu pek anlamsız bir yolculuk olacaktı. Balayımız için Yunanistan'a gidecektik ve Max de Atina'dan Irak'a geçecekti, ben de İngiltere'ye dönecektim. Biz bu planı uygulamaya koyduk, fakat şimdilik bunu Len'e açıklamayacaktım.

Ciddi bir tavırla, "Bana kalırsa, Len, benim Ortadoğu'da nereye gidip nereye gitmeyeceğime sen karar veremezsin. Bağdat'a gelmek istersem, kocamla birlikte gelirim, bunun ne kazılarla ne de seninle hiçbir ilgisi yok."

"Ah, ah, umarım bunlara aldırış etmezsin. Sadece Katharine, düşündü ki..."

Bunun Len'in değil de Katharine'in fikri olduğundan zaten emindim. Bu kadını ne kadar seversem seveyim, hayatımla ilgili kararları vermesine izin veremezdim. Bu nedenle de Max'i görünce Bağdat'a gitmeye niyetim olmadığı halde bunu Len'e açıklamadığımı söyledim. Max'de çok öfkelenmişti. Onu sakinleştirmem gerekiyordu.

Max, "Hani neredeyse sana gelmen için ısrar edeceğim," dedi.

"Bu aptallık olur. Bir sürü masraf yapacağız ve orada senden ayrılmak da bana çok zor gelecek."

İşte bunun üzerine Max, bana Doktor Campbell Thompson'ın onunla görüştüğünü ve gelecek yıl Irak'ın kuzeyinde, Ninova'ya gidip orada kazı yapmasının mümkün olduğunu anlattı. Yine muhtemelen ben de orada gidebilecektim. "Henüz hiçbir şey tam olarak kararlaştırılmadı, dedi Max. "Bazı düzenlemelerin yapılması gerekiyor. Fakat bundan sonra kazı mevsiminde senden altı ay daha ayrı kalamam. O zamana kadar Len'in benim yerime başkasını bulmuş olması gerekir."

Skye'da günler gelip geçiyordu nikâh kâğıtlarımız askıdan indirilmiş ve kilisede okunmuştu. Max, Edinburgh'a geldi. Rosalind, Ben, Carlo, Mary ve Peter Skye'dan Edinburgh'a geçtik. Düğünümüz tam bir zafer oldu, hiç gazeteci yoktu ve sırrımızı dışarıya hiç kimse sızdırmamıştı. Oyuna devam ediyorduk, çünkü eski şarkıda olduğu gibi biz kilisenin kapısında ayrıldık. Max, Ur ile ilgili işini bitirmek için üç günlüğüne Londra'ya gitti. Ben de ertesi gün Rosalind ile Cresswell Place'e gittik. Orada beni sırrımızı bilen sadık Bessie karşıladı. Max hiç görünmedi, aradan iki gün geçtikten sonra kiralık bir Daimler arabayla Cresswell Place'e geldi arabayla Dover'a gittik oradan Manş'ı geçip balayımızın ilk durağı olan Venedik'e geldik.

Balayımızı Max tek başına planlamıştı, bu bana sürpriz olacaktı. Hiç kimse balayı gezisinde bizim eğlendiğimiz kadar çok eğlenmemiştir. Sadece bir tek sorun keyfimizi kaçırdı. Daha Venedik'e bile varamadan, yolculuğun ilk döneminde bir kez daha tahtakurusu istilasına uğramıştık.

9. BÖLÜM

MAX İLE HAYAT

BİR

Balayımızda Dubrovnik'e gittik ve oradan da Split'e uzandık. Split'i hiç unutmadım. İkindi vakti, otelden çıkmış çevrede geziniyorduk, derken meydanlardan birinin köşesine geldik ve orada gökyüzüne uzanan St. Gregory'nin heykeliyle karşılaştık. Bu, heykeltıraş Mestrovic'in en güzel eserlerinden biriydi ve adeta kente tepeden bakıyordu; hafızalarımızda sürekli kalacak önemli mihenk taşlarından biriydi.

Oradaki yemek mönüleri bizi çok eğlendirdi. Listeler Yugoslavca yazılmıştı ve tabii biz bunların ne anlama geldiğini kesinlikle bilmiyorduk. Listedeki isimlerden birini işaret edip, bakalım nasıl bir yemek gelecek diye merakla bekliyorduk. Bazen koca bir tabak dolusu tavuk, bazen de tabağın çevresine sos dökülmüş haşlanmış yumurta geliyordu; yine bir başka sefer de harika bir gulaş getirdiler. Porsiyonların büyüklüğüne diyecek yoktu ve lokantaların hiçbiri sizin yemek borcunuzu hemen ödemenizi istemiyordu. Garsonlar yarım yamalak Fransızca, İngilizce ya da İtalyanca ile, "Bu gece olmaz, bu gece olmaz. Yarın gelip hesabınızı ödeyebilirsiniz," diyorlardı. İnsanlar bir hafta boyunca yemek yiyip sonra da borçlarını ödemeden gemiye binip giderlerse ne oluyordu, işte onu bilmiyorum. Son sabahımızda, borcumuzu ödemek için çok sevdiğimiz lokantaya gittiğimizde, adamlar bizden para almak istemediler. "Bir başka sefere ödersiniz," dediler. Fakat biz, "Bunu daha sonra yapamayız," diye bir açıklamada bulunduk ya da açıklamaya çalıştık. "Çünkü saat on ikide gemiyle buradan ayrılıyoruz." Küçük garson biraz hesap yapmak zorunda kalınca sıkıntıyla içini çekti. Adam bir bölmeye girdi, başını kaşıdı, biraz homurdandı ve aradan beş dakika geçtikten son-

ra hesabı getirdi; yediğimiz o kadar çok şeyden sonra gelen hesap doğrusu son derece makuldü. Sonunda garson bize şans diledi ve oradan ayrıldık.

Yolculuğun bundan sonraki bölümü Dalmaçya Sahilleri, Yunanistan kıyıları ve Patras'dı. Max bineceğimiz geminin küçük bir yük gemisi olduğunu söyledi. Rıhtımda durup teknenin gelmesini bekledik ve biraz da meraklandık. Sonra birdenbire küçük bir teknenin yaklaştığını fark ettik. Tekne öylesine derme çatmaydı ki bizim beklediğimiz teknenin bu olduğuna inanamadık. Teknenin alışılmamış, sadece sessiz harflerden oluşan bir ismi vardı: *Srbn,* bu ismin nasıl okunduğunu asla öğrenemedik. Teknede dört kişiydik. Kamaranın birinde Max'la ben diğerinde öbür iki kişi kalıyordu. Diğer iki kişi bir sonraki limanda tekneden ayrılınca tekne bize kaldı.

O gemide yediğim lezzetli yemekler gibisini bir daha hiç yemedim: yumuşacık, nefis kuzu eti, körpecik sulu sebzeler pirinç, şişe geçirilmiş çok lezzetli yiyecekler. Yarım yamalak İtalyancayla kaptanla sohbet ettik. "Yemekleri beğeniyorsunuz, öyle mi?" dedi. "Buna sevindim İngiliz yemeklerini de sipariş ettim. Sizin için İngiliz yemekleri var." Adam İngiliz yemeklerinin ne olduğunu öğrenir diye, onun İngiltere'ye asla gelmemesini yürekten diledim. Kaptan, bize daha büyük bir yolcu gemisinde çalışmasının önerildiğini fakat bu geminin aşçısı çok iyi olduğu için ayrılmak istemediğini ve bu teknedeki sakin hayatından da çok memnun olduğunu anlattı. Yolcular onu üzmüyorlardı. "Yolcuları olan bir gemide çalışmak sürekli başını derde sokmak demektir. İşte ben de terfi etmemeyi yeğliyorum."

Bu küçük sırp teknesinde mutlu birkaç gün geçirdik. Çeşitli limanlarda durduk: Santa Anna, Santa Maura, Santi Quaranta. Limanlarda karaya çıkıyorduk, kaptan hareketten yarım saat önce düdük çalıp bizi tekneye çağırıyordu. Zeytinliklerin ya da çiçeklerin arasında otururken birdenbire geminin düdüğünü duyup telaşla sahile dönüyorduk. O zeytin ağaçlarının arasında birlikte tam bir huzur ve mutluluk içinde oturmak ne kadar güzeldi. Orası Cennet Bahçesi'ydi, bir yeryüzü cennetiydi.

Nihayet Patras'a vardık, kaptanla neşeli neşeli vedalaştık ve bizi Olympia'ya götürecek olan o küçük, komik trene bindik. Tren sadece yolcu almıyordu, bir de tahtakurusu ordusu treni sarmıştı. Bu kez giydiğim panto-

lonun paçalarından yukarı tırmandılar. Ertesi gün, bacaklarım öylesine şişmişti ki, pantolonun kenarlarını kesmek zorunda kaldım.

Yunanistan'ın tarif edilmeye hiç ihtiyacı yok. Olympia, benim düşündüğüm kadar güzel ve sevimliydi. Ertesi gün, katırlarla Andritsena'ya gittik ve bunun yeni başlayan evliliğimizi neredeyse bitireceğini belirtmeliyim.

Daha önce hiç denemeden tam on dört saat katır sırtında yolculuk yapmanın verdiği ıstırabı anlatmama imkân yok. Öyle bir zaman geldi ki, yürümenin mi, yoksa katır sırtında gitmenin mi daha fazla acı vereceğini anlamakta zorluk çektim. Nihayet yolculuğun sonuna geldiğimizde, ben katırdan düştüm, vücudum öylesine kaskatı kesilmişti ki artık yürüyemiyordum. Max'i de azarladım: "Eğer sen bir kimsenin böyle bir seyahatten sonra neler hissedeceğini bilmiyorsan, evlenmeye uygun biri olmadığını düşünüyorum."

Aslında Max de kaskatı kesilmişti ve çok da acı çekiyordu. Kocamın yaptığı hesaplara göre yolculuğun sekiz saatten fazla sürmemesinin gerektiğini açıklaması da işe yaramadı. Max'in yol tahminlerinin üçte bir oranında düşük olduğunu yedi sekiz yıl sonra anladım.

İyileşebilmek için Andritsena'da iki gün kaldık. Sonra onunla evlendiğime pişman olmadığımı anladım ve de onun belki bir eşe nasıl davranması gerektiğini de zamanla öğreneceğini düşündüm. Yani mesafeyi iyice hesaplamadan karısına katır sırtında yolculuk yaptırmaması gerektiğini mutlaka öğrenecekti. Katır sırtında ama daha temkinli bir yolculuğa çıktık. Bassae Tapınağı'na varmamız beş saatten fazla sürmedi ve bu yolculuğu hiç de yorucu bulmadım.

Mikena'ya ve Epidaurus'a gittik. Nauplia'da bir otelde kral dairesi denilebilecek bir dairede kaldık. Dairenin kırmızı kadife perdeleri ve dört direkli altın sırma işlemeli perdeleri bulunan bir karyolası vardı. Tahta oymalı ama pek de güvenli olmayan balkonda denizdeki adaya bakarak kahvaltı ettik. Sonra da denize girdik ama denizanaları arasında yüzmek o kadar kolay olmadı.

Epidaurus, bana özellikle çok güzel göründü, fakat ilk kez arkeolog karakterine de orada karşı çıktım. Harika bir gündü. Açık hava tiyatrosunun en tepesine çıkıp orada oturdum, Max müzede kalmış bazı elyazmalarını ince-

liyordu. Aradan uzun bir zaman geçti, ama Max hâlâ yanıma gelmemişti. Nihayet sabrım tükendi, tekrar aşağıya indim ve müzeye girdim. Max, yere yüzükoyun yatmış büyük bir zevkle yazıları okumaya çalışıyordu.

Kocama, "Sen hâlâ şu şeyi mi okuyorsun?" diye sordum.

"Evet, oldukça ilginç bir yazı. Şuraya baksana. Sana anlatmamı ister misin?"

Kararlı bir sesle, "Sanmıyorum," dedim. "Dışarısı çok güzel, tek kelimeyle şahane."

Max dalgın dalgın, "Evet, herhalde öyle olmalı," diye karşılık verdi.

"Ben dışarı çıkarsam kızar mısın?" diye sordum.

Max biraz da şaşırarak, "Yoo, hayır," dedi. "Bunun bir sakıncası yok. Ben sadece bu yazıyı ilginç bulabileceğini düşünmüştüm."

"O yazıyı bu güzellikler kadar ilgi çekici bulacağımı sanmıyorum," dedim ve tiyatronun en üst katındaki yerime döndüm. Max bir saat kadar sonra yanıma geldi, Yunanca anlaşılması zor bir cümleyi çözebildiği için çok mutluydu, bu sayede önemli bir gün yaşamıştı.

Delphi, yolculuğumuzun en güzel bölümüydü. Bana öyle güzel göründü ki, sağda solda gezinip ileride ev yaptırabileceğimiz bir arsa bulur muyuz diye bakındık. Hatırladığıma göre üç yer bulmuştuk. Bu güzel bir düştü. O zaman bile bunun gerçekleşebileceğini düşünmemiştik. Bir iki yıl önce oraya tekrar gittiğimde aşağı yukarı gidip gelen büyük otobüsleri, kafeleri, hediyelik eşya satılan dükkânları ve turistleri görünce evimizi orada yapmamış olmamıza ne kadar sevindim bilemezsiniz.

Biz hep ev inşa ettirmek için boş arsa arıyorduk. Bu daha çok benim isteğimdi, evler her zaman benim büyük tutkum olmuştur. Gerçekten de hayatımın en önemli zamanlarından biriydi. İkinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre önce, ben tam sekiz evin sahibi olmakla gurur duyuyordum. Londra'da yıkılmaya yüz tutmuş, harabe halindeki evleri satın alıp onarılmalarını sağlıyor, yenileyip eşya ile döşüyordum. Bunun tiryakisi olmuştum. Fakat ikinci büyük savaş başlayınca, bu evlerin tümüne savaştan zarar görme sigortası yaptırmak zorunda kalınca, bu işin zevki kalmadı. Ancak sonunda bu evleri satmaya kalkışınca bayağı iyi kâr ettim. Her zaman evle-

rimin birinin önünden geçip de ne durumda olduğunu görmek, o evde yaşayan kişiler hakkında tahminlerde bulunmak hoşuma gidiyordu.

Delphi'deki son günümüzde tepeden aşağıya yürüyerek deniz kenarındaki Hea Sahili'ne indik. Max, bize yolu gösteren Yunanlı rehberle konuşuyordu. Max meraklı bir adamdı. Nereye gitsek yanımızdaki yerel rehberlere sürekli sorular sorardı. Bu kez de rehbere yoldaki çeşitli çiçeklerin adlarını soruyor ve adamın verdiği yanıtı not defterine yazıyordu. Yirmi beş tane filan çiçek adı yazdıktan sonra rehberin yalnızca bildiği çiçek adlarını defalarca tekrarladığı anlaşıldı. Max'in özenle hazırladığı liste hiçbir işe yaramadı.

Atina, son durağımız oldu, ayrılmamıza sadece dört beş gün kalmıştı ki felaket cennetin mutlu sakinlerini vurdu. Önceleri Ortadoğu'da çok sık rastlanan ve Gyppy adıyla bilinen karın ağrısını çektiğimi sandım. Bağdat, Tahran gibi kentlerle özdeşleşen karın ağrılarından yakınıyordum. Bu kez de Atina karın ağrısı teşhisini koydum; fakat sonuçta durum bundan çok daha kötüydü.

Birkaç gün sonra ayağa kalktım, fakat arabayla kısa bir gezi yaparken kendimi o kadar hasta hissettim ki, beni hemen geri götürmek zorunda kaldılar. Ateşim bayağı yüksekti ve daha sonra da uygulanan tedavilerin hiçbiri sonuç vermeyince benim şiddetle karşı çıkmama rağmen bir doktor çağırdık. Ancak bir Yunanlı doktor bulabilmiştik. Adam Fransızca biliyordu ve ben de Fransızca bilgimin sosyal bakımdan yeterli olduğunu düşünsem de tıbbi terimlerin hiçbirini bilmediğimi böylece anlamış oldum.

Doktor hastalanmama tekir balıklarının başlarının neden olduğunu ileri sürdü. Doktora göre bu balığın pişirilmeden önce nasıl kesilip temizleneceğini bilmeyenleri büyük bir tehlikenin beklediğini belirtti. Adam bana bir kabine üyesinin bu yüzden ölümle burun buruna geldiğini ve ancak son dakikada hayatının kurtarılabildiğini anlattı. Ben de her an ölecekmiş gibi ağır hastaydım! Ateşim hep yüksekti ve ne yesem çıkarıyordum. Ama doktorum sonunda beni iyileştirmeyi başardı. Orada öylece yatıyordum. Bir şeyler yemek fikri korkunçtu ve bir daha yerimden kalkmak isteyeceğimi de hiç sanmıyordum, fakat iyileşmeye başladığımın da farkındaydım. Max'e ertesi gün yola çıkabileceğini söyledim.

"Bu çok kötü. Seni burada nasıl bırakabilirim, sevgilim?"

Bizim derdimiz, Max'in Ur'a yanmış tuğla kazı binasına gerekli ilaveleri yapıp on beş gün sonra Woolley'ler ve kazı yönetiminin diğer üyeleri oraya vardığında her şeyi hazır bulmalarını sağlamak zorunda olmasıydı. Max o binaya yeni bir yemek odası ve Katherine için yeni bir banyo inşa ettirmek zorundaydı.

Max, "Onların anlayış göstereceklerinden eminim," dedi. Fakat bunu biraz da kuşkuyla söylemişti ve ben de onların anlayış göstermeyeceklerinden emindim. Max'in tam zamanında orada olması ikimiz için de bir onur meselesiydi. Kocama iyi olacağım konusunda güvence verdim. Orada, sessiz sakince yatıp iyileşmeyé çalışacaktım, belki bir hafta sonra ayağa kalkardım ve o zaman da Doğu Ekspresi'yle doğruca ülkeme dönecektim.

Zavallı Max bin parça olmuştu. O da şu korkunç İngilizlere özgü görev anlayışına sahipti. Bu duyguyu ona Leonard Woolley aşılamıştı: "Sana güveniyorum, Max. Çok iyi eğleniyor falan olabilirsin, ama doğru günde orada olup görevi üstleneceğine dair bana söz vermen gerçekten çok önemli."

"Len'in ne diyeceğimi biliyorsun," dedim.

"Ama sen gerçekten çok hastasın."

"Hasta olduğumu biliyorum, fakat onlar buna inanmayacaklardır. Seni oyaladığımı düşünecekler, işte ben de buna dayanamam. Ve eğer tartışmaya devam edersen ateşim tekrar yükselecek ve bu kez de gerçekten çok hasta olacağım."

Sonunda ikimiz de kahramanlık tasladık ve Max göreve giden yola çıktı.

Bütün bunları kabullenemeyen tek kişi, Yunanlı doktordu, adam ellerini havaya kaldırıp bir alay Fransızca sözü hiç duraklamadan söyledi. "Ah evet, şu İngilizler var ya, bunların hepsi aynı. İşlerine, görevlerine çok bağlılar. Bir insanla karşılaştırılınca iş, görev nedir ki? Bir eş, bir insandır öyle değil mi? Eş hasta ve o bir insan, işte önemli olan bu!"

"Siz anlamıyorsunuz," dedim. "Bu gerçekten çok önemli. Kocam orada olacağına söz verdi. Onun çok ağır bir sorumluluğu var."

"Yaa, peki sorumluluğu neymiş bakalım? İş nedir, görev nedir? Görev mi? Şefkatin yanında görev hiç kalır. Ama İngiliz erkekleri böyledir işte. Ah, ne soğukluk! Bir İngiliz erkeğiyle evli olmak ne korkunç bir şey! Hiçbir kadının bir İngilizle evlenmesini istemem... Hayır, gerçekten istemem."

Daha fazla tartışamayacak kadar bitkindim, fakat doktora kendi başımın çaresine bakabileceğimi söyledim.

Doktor, beni uyardı. "Çok dikkatli olmak zorundasın. Fakat böyle şeyleri söylemenin de bir yararı yok. Şu sana sözünü ettiğim kabine üyesi var ya onun göreve dönebilmesi ne kadar sürdü biliyor musun? Tam bir ay."

Bu sözlerden etkilenmemiştim. İngiliz midelerinin öyle olmadığını söyledim, çok çabuk iyileştiklerine onu inandırmak istedim. Doktor bir kez daha ellerini havaya kaldırdı, Fransızca bağıra çağıra bir şeyler söyleyip, ayrıldı. Biraz da benimle ilişkisini tamamen kesmiş gibiydi. Gitmeden eğer kendimi iyi hissedersem, haşlanmış, yağsız makarna yiyebileceğimi söyledi. Benim canım hiçbir şey istemiyordu. Özellikle de yağsız haşlanmış makarna. Yeşil duvar kâğıdıyla kaplanmış yatak odamda kütük gibi yatmış, bir kedi gibi kendimi kötü hissediyordum; belim ve midem ağrıyordu ve öyle zayıflamıştım ki kolumu kıpırdatacak halim yoktu. Mutfağa, haşlanmış yağsız makarna sipariş ettim. Ancak üç tel makarna yiyebildim ve tabağı yana bıraktım. Sanki bir daha ağzıma bir yiyecek koymam imkânsızmış gibi geliyordu.

Max'i düşündüm. Artık Beyrut'a varmış olmalıydı. Ertesi gün de Nairn konvoyuyla çölü geçmeye başlayacaktı. Zavallı Max, benim için kim bilir ne kadar endişeleniyordu.

Neyse ki, artık kendim için endişelenmiyordum. Hatta, bir şeyler yapmak ya da bir yere gitmek için sabırsızlanıyordum. Daha çok yağsız haşlanmış makarna yedim; makarnanın üzerine biraz rendelenmiş peynir koyma durumuna geldim ve bacaklarım biraz güçlensin, diye her sabah odanın çevresini üç kez dolaşmaya başladım. Doktor geldiği zaman ona eskiye göre çok daha iyi olduğumu söyledim.

"İşte bu güzel. Evet, daha iyi olduğunu ben de görüyorum."

"Hatta ben öbür gün eve dönmeyi başaracağım."

"Ah, saçmalama. Sana söylemiştim ya, şu bakan..."

Bakandan sıkılmaya başlamıştım. Otelin kâtibini çağırdım, bana üç gün sonra kalkacak olan Doğu Ekspresi'nden bir bilet almasını istedim. Yola çıkmadan bir gün öncesine kadar niyetimi doktora açıklamadım. O zaman doktorun elleri tekrar havaya kalktı. Adam, beni nankörlükle, aptallıkla suçladı ve belki de yolda trenden indirilip bir istasyonda ölebileceğimi söyledi. Durumun o kadar da kötü olmadığını biliyordum. Ona tekrar İngiliz midelerinin çabuk iyileştiklerini söyledim.

Sonunda yola çıktım. Ayaklarım birbirine dolaştığı için otel kâtibi benim yürümeme yardım etti ve trene bindirdi. Kompartımana girer girmez kendimi yatağa attım ve yolculuğumun büyük bir bölümünü yatakta geçirdim. Yolculuğun sonunda eve vardığım zaman bir deri bir kemik kalmıştım. Geri dönüp kendi yatağıma kavuşmak ne güzeldi. Ama yine de eski sağlığıma ve neşeme kavuşmam bir ay sürdü.

Max, sağ salim Ur'a varmıştı, ama beni de çok merak ediyordu. Yolda durmadan telgraf yollamış ve benden de cevap beklemişti, fakat o cevaplar hiç gitmemişti. Max tüm enerjisini işine verdiği için de Woolley'lerin umduklarından çok daha fazla iş çıkarmıştı.

Bu yaşımda, her türlü huysuz ve sinirli kişiyle nasıl baş edileceğini çok iyi öğrendim; aktörler, yapımcılar, mimarlar, müzisyenler ve Katherine Woolley gibi doğuştan "Primadonna"lar... Max'in annesi de kendi ölçüsünde bir primadonna sayılırdı. Benim annem de öyle olmaya yaklaşmıştı; kendini çok zor durumlara düşürürdü, ama ertesi gün de her şeyi unuturdu. Anneme, "Ama sen çok çaresiz kalmış gibi görünüyordun," derdim. Annem de, "Çaresiz miymişim?" diye homurdanırdı. "Gerçekten mi? Öyle mi görünüyordum?"

Rol yapan arkadaşlarımızın birçoğu herkes gibi sinirli ve huysuz görünebilirler. Charles Laughton *Alibi'*(*) filminde Hercule Poirot'yu canlandırıyordu, provaya ara verilince, benimle dondurma yediği sırada, yöntemini şöyle anlatmıştı: "Öyle olmasanız da öfkeli ve sinirli gibi görünmek çok iyi bir şeydir. Ben bunu çok yararlı bulurum. İnsanlar, "Aman onu kızdıracak bir şey yapmayalım," derler. "Onun nasıl öfkelendiğini bilirsiniz."

(*) Tanık.

Charles Laughton ekledi: "Bu bazen yorucu da oluyor, özellikle öfkelenmek istemiyorsanız. Ama işe yarıyor. Hem de her zaman işe yarıyor."

İKİ

Bu dönemde, yazarlıkla ilgili faaliyetlerim aklımda pek hayal meyal kalmış. O dönemde bile yazarlığı meslek edinmiş biri olduğumu sanmıyordum. Bir şeyler yazıyordum -evet- kitaplar ve hikâyeler. Bunlar yayınlanıyordu ve bunların benim için kesin bir gelir kaynağı olduğuna kendimi alıştırmaya başlıyordum. Fakat ne zaman bir form doldurmam gerekse, meslek bölümüne "evli kadın" sözcüklerinden başka bir şey yazamıyordum. Ben evli bir kadındım ve ünvanım da, mesleğim de buydu. Yan iş olarak da kitap yazıyordum. Yazı yazmayı hiçbir zaman "meslek" olarak düşünmedim. Bunu çok saçma bulabilirdim.

Kayınvalidem bunu anlayamıyordu. "O kadar güzel yazıyorsun ki, sevgili Agatha ve bu kadar güzel yazdığına göre de bir şeyler yazmalısın -şeyyani daha ciddi bir şeyler?" Onun demek istediği "işe yarar bir şeyler"di. Ona durumu izah etmekte zorlandım ve yazdıklarımın sadece eğlendirmek amaçlı olduğunu anlatmadım.

Ben iyi bir detektif hikâyesi yazarı olmak istiyordum, evet ve de artık iyi bir detektif hikâyesi yazarı olduğuma da inanmaya başlamıştım. Kitaplarımın bazılarını tatmin edici buluyordum. Tabii bunlar beni asla tamamen memnun etmiyordu, çünkü kişinin böyle bir şeye ulaşabileceğine asla inanmam. Romanın birinci bölümü için notlar hazırlarken ya da yolda yürürken kendi kendine mırıldanıp da bir hikâyenin şekillendiğini fark ettiğiniz zaman hiçbir şeyin ilk düşündüğünüz gibi olmadığını fark edersiniz.

Benim sevgili kayınvalidem, sanırım benim dünyaca ünlü birinin yaşam öyküsünü yazmamı isterdi. Ben bundan daha kötü bir iş olamayacağını düşünürüm. Ama yine de ara sıra tevazu içinde hiç düşünmeden. "Evet, ama ben gerçek bir yazar değilim," diyordum. Rosalind hemen beni yalanlamayı görev biliyordu. "Ama sen bir yazarsın, anne. Artık kesinlikle bir yazarsın."

Hayatım

Zavallı Max evlenmek suretiyle başına büyük bir ceza almıştı. Benim bildiğim kadarıyla, o hiç roman okumamıştı. Katherine Woolley, onu, *Roger Ackroyd Cinayeti*'ni okumaya zorlamıştı, fakat o kitabı okumadan bırakmıştı. Birisi, Max'in yanında romanın sonunu tartışmaya kalkışmıştı ve bunun üzerine kocam da, "Sonunu bildiğiniz bir romanı okumanın ne yararı var?" diyerek kendini kurtarmıştı. Fakat şimdi eşim olarak bu işi ciddi ciddi yapmak zorundaydı.

O zamana kadar ben en azından on kitap yazmıştım ve Max de ağır ağır onları okumaya başladı. Max için kolay okunacak hafif kitap arkeoloji ve klasik konulardaki eserler olduğundan hafif romanları okumanın ona ne kadar ağır geleceğini hissetmek zor değildi. Ama kocam bu işe kendini verdi ve sonunda ona zorla yaptırılan işten zevk almayı başardığını söylemekten de gurur duyuyorum.

İşin komik yanı, evlendikten sonra yazdığım kitapları pek az hatırlayabilmem. Sanırım sıradan hayat bana öyle eğlenceli geliyordu ki yazarlık sıkılarak, kendimi zorlayarak yaptığım bir işti. Ben hiçbir zaman belli bir çalışma odasına sahip olmadım, yazı yazmak için özellikle çekildiğim özel bir yerim de yoktu. Sonraki yıllarda bu başıma çok dert açtı, çünkü ne zaman bir röportaj için evime gelseler, mutlaka çalışırken bir fotoğrafımın çekilmesini istiyorlardı. "Bana kitaplarınızı yazdığınız yeri gösterir misiniz?"

"Şey, ben nerede olsa yazarım."

"Ama herhalde her zaman çalıştığınız bir yer vardır."

Fakat öyle bir yer yoktu. Benim ihtiyacım olan tek şey, ayakları sağlam bir masa ve bir daktiloydu. Artık romanlarımı doğrudan daktiloyla yazmaya başlamıştım, ama bölümlerin ilk sayfalarını el yazısıyla yazıp sonradan daktilo ediyordum. Yatak odasındaki üstü mermer kaplı el yıkama yeri, yazı yazmak için uygun bir yerdi.

Ailem genellikle hareket döneminin başlamak üzere olduğunu hissederdi. "Bakın, hanfendi yine somurtuyor." Carlo ile Mary, bana hep hanımcağız diye hitap ederlerdi, güya köpeğimiz Peter'ın dilinde konuşuyorlardı. Rosalind bile bana "anne" ya da "anacığım" demek yerine hanfendim diyordu. Neyse işte hepsi de somurtmaya başladığım zaman işaretle-

ri tanıyorlardı, böyle zamanlarda umutla yüzüme bakıp, beni evin içinde bir yere kapanıp faaliyete geçmem için zorlarlardı.

Pek çok arkadaşım bana şöyle demiştir: "Senin kitaplarını ne zaman yazdığını bilmiyorum, çünkü seni yazarken hiç görmedim." Herhalde benim de bir kemik bulan köpek gibi bir köşeye çekilip kemiğin tadını çıkarmam isteniyordu: köpekler kemik bulunca, aşağı yukarı yarım saat kadar ortadan kaybolurlar. Geri döndüklerinde biraz da sıkılmış gibi görünürlerdi. Ben de aşağı yukarı aynı şekilde davranıyordum. Eğer yazı yazacaksam biraz utanıyordum. Ancak ortadan kaybolmayı başarıp da kapıyı kapattıktan sonra insanların beni rahatsız etmelerine imkân kalmayınca son hızla yazmaya başlıyordum ve kendimi yaptığım işe verip her şeyi unutuyordum.

Aslında en verimli olduğum dönem 1929-1932 yıllarıydı: Romanların yanı sıra iki de hikâye kitabı yayınlamıştım. Bunlardan bir tanesi *Bay Quin Hikâyeleri* idi ve benim en çok sevdiğim hikâyelerdi bunlar. Bazen bir hikâye kitabını üç dört ay arayla tamamlayabiliyordum; hatta yazılmaları bazen daha da uzun sürüyordu. Dergiler bu hikâyeleri beğeniyorlardı. Onları ben de seviyordum, ama herhangi bir süreli yayın için dizi yapmayı hep reddettim; sadece canım isteyince Bay Quin ile ilgili bir hikâye yazıyordum.

Bay Quin, bir hikâyeye yeni girmiş bir karakterdi -sadece bir başlatıcıydı, başka bir şey değildi- sadece varlığı insanları etkiliyordu. Bay Quin, her zaman âşıkların dostu oluyordu ve ölümle de bağlantılıydı. Bay Quin'in yardımcısı sayılabilen Bay Satterthwaite; o da benim en çok sevdiğim kahramanlarım arasına girdi.

Partners in Crime(*) adında bir roman daha yayınlamıştım. Kitaptaki her hikâye dönemin önemli detektiflerinden birinin üslubuyla yazılmıştı. Bunların bazılarını artık tanıyamıyorum. Kör detektif Thornley Colton'u hatırlıyorum; tabii Austin Freeman'ı da; Freeman Wills Croft'u da şu vapur ve tren tarifeleriyle hatırlıyorum; tabii Sherlock Holmes'ü de. Benim seçtiğim on iki detektif arasından kaçının hâlâ ünlü olduklarını görebilmek çok

(*) Suç Ortakları.

ilginç; bazıları evlerde hep konuşulan kişiler, diğerleri ise genellikle kaybolup gitmişler. Hepsi de bana o zamanlar iyi yazıyor gibi görünüyorlardı ve de tabii her birinin kendine özgü bir yazma stili vardı.

Ölüm Çığlığı 1930 yılında yayınlandı, fakat onu ne zaman ve nasıl yazdığımı hatırlamıyorum; hatta o kitabı neden yazdığımı, bana neyin ilham verdiğini ve yeni bir karakter yaratmamın gerekliliğini bana ima eden neydi bilemiyorum. Miss Marple yeni bir karakterdi. Hikâyede bir polis hafiyesini canlandırıyordu. Tabii o zamanlar, ben Miss Marple'ı hayatım boyunca kitaplarımda kullanmayı aklımdan geçirmiyordum. Miss Marple'ın ileride Hercule Poirot'nun rakibi olacağından da haberim yoktu.

İnsanlar bugün bile bana yazıp Miss Marple ile Hercule Poirot'yu buluşturmamı istiyorlar, ama onlar neden buluşsunlar ki? Eminim ki, böyle bir şey onların hiç hoşlarına gitmeyecektir. Kelimenin tam anlamıyla egoist olan Hercule Poirot, yaşını başını almış, evde kalmış bir kızın ona işini öğretmesinden asla hoşlanmayacaktır. Hercule Poirot profesyonel bir hafiye idi, o Miss Marple'ın dünyasında kesinlikle rahat edemezdi. Hayır, onlar ikisi de kendi dünyalarında bir yıldız. Birdenbire ve hiç beklenmedik bir zamanda canım isterse belki onları bir araya getiririm; ama aksi halde onların buluşmalarına asla izin vermem.

Sanırım Miss Marple şu *Roger Ackroyd Cinayeti* romanındaki Doktor Sheppard'ın kız kardeşi karakterini yaratmaktan büyük zevk almamın bir sonucu olarak yaratıldı. Bu kadın o kitapta en çok sevdiğim karakterlerden biriydi; sivri dilli evde kalmış bir kadın, merak dolu, her şeyi bilen, her şeyi duyan biri: tam bir evde detektiflik servisi. Kitap bir oyuna dönüştürüldüğü zaman beni çok üzen şeylerden biri de Caroline'in kadrodan çıkarılmasıydı, onun yerine doktora başka bir kız kardeş bulunmuştu, bu diğerlerinden çok daha gençti; üstelik çok da güzel bir kızdı ve Hercule Poirot'da romantik duygular uyandırabilirdi.

Eserimin bir tiyatro oyununa dönüştürüldüğü zaman birtakım zorluklarla karşılaşacağımı önceden tahmin edememiştim. Ben bir dedektif oyunu yazmıştım. Tam ne zaman yazdığımı hatırlamıyorum. Oyunu Hughes Massie beğenmemişti; hatta bunu tamamen aklımdan çıkarmamı da önermişti,

bu nedenle ben de oyunun üzerinde pek durmadım. Oyunun adı *Acı Kahve* idi. Geleneksel bir casus kitabıydı ve klişelerle dolu olmasına rağmen, hiç de kötü olmadığını düşünüyordum. Ve bir süre sonra da sahneye konuldu. Sunningdale günlerinden dostum olan Bay Burman'ın Royalty Tiyatrosu'yla bir ilişiği vardı, bana da bu oyunun belki sahneye konulabileceğini söyledi.

İriyarı birisinin Poirot rolünü oynaması bana biraz garip geliyordu. Francis Sullivan geniş omuzlu, kalın gövdeli ve uzun boyluydu. *Acı Kahve,* oyununda Hercule Poirot rolünü o üstlendi. Sanırım oyun önce Hampstead'de Everyman Tiyatrosu'nda sahnelendi ve Lucia rolünü de her zaman çok iyi bir oyuncu olduğunu düşündüğüm Joyce Bland oynadı.

Acı Kahve, West End'e taşınmadan önce sadece dört beş ay sahnede kaldı, fakat tam yirmi yıl sonra ufak tefek bazı değişikliklerden sonra tekrar sahnelendi ve repertuvar tiyatrosunda çok iyi iş yaptı.

Gerilim oyunlarında konu aşağı yukarı aynıdır. Yalnızca düşman değişir. Uluslararası bir çete vardır. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanlar kötü adamdı. Sonra komünistler ve onları faşistler izledi. Daha sonra Ruslar, arkasından Çinliler geldi.

Alibi isimli oyun, benim sahneye uyarlanan ilk romanlarımdan biridir. *Roger Ackroyd Cinayeti*'ni Michael Morton sahneye koydu. Michael Morton romanları sahneye uyarlamakta çok tecrübeliydi. Onun Poirot'la ilgili düşüncelerinden hiç hoşlanmadım. O, Poirot'u yirmi yaş gençleştirecekti ve genç kızları kendine âşık eden "Yakışıklı Poirot" olacaktı. O sıralar ben, hep Poirot karakteriyle uğraşıyordum ve sonunda onun hayatım boyunca benimle kalmasına karar verdim. Poirot'nun kişiliğinin tamamen değiştirilmesine şiddetle karşı çıktım. Sonunda, oyunun yapımcılığını üstlenen Gerald Du Maurier de beni destekleyince, doktorun sekreteri Caroline'i oyundan çıkardık ve onun yerine çok çekici, genç bir kızı aldık. Daha önce de belirttiğim gibi Caroline'in kadrodan çıkarılmasına çok üzülmüştüm. Caroline'in köy hayatında oynadığı rol hoşuma gidiyordu ve de doktor ile bilmiş kız kardeşinin yaşam tarzıyla izleyiciye yansıyan köy hayatı beni etkiliyordu.

Sanırım Miss Marple St. Mary Mead'de bilinçaltında doğmuştu; onunla birlikte Bayan Wetherby, Bayan Hartvell, albay ve Bayan Bantry de alt alta sıralanmışlar, canlanmaya ve sahneye çıkmaya hazırdılar.

Hayatım

Ölüm Çığlığı'nı şimdi okuyunca, onu ilk zamanlarda olduğu kadar beğenmiyorum. Galiba romanda çok fazla karakter vardı ve ikinci derecede konu da fazlaydı. Fakat, ana tema çok sağlamdı. Köy de bana olabildiğince gerçekmiş gibi göründü; gerçekten de o köye çok benzeyen başka pek çok köy var. Yetimhanelerden çıkan küçük hizmetçiler ve gözleri yükseklerde olan iyi yetiştirilmiş hizmetkârlar, hepsi kaybolup gittiler; fakat onların yerini alan gündelikçi kadınlar diğerleri kadar gerçek, ama eskiler kadar da işlerinde iyi olmadıklarını belirtmeliyim.

Miss Marple hayatıma öyle çabuk giriverdi ki onun gelişini pek fark edemedim. Bir dergi için altı detektif hikâyesi yazmıştım ve haftada bir kez küçük bir köyde buluşacak olan altı kişi seçtim, bu kişiler her buluşmada bir cinayetin sırrını çözeceklerdi. İşe Miss Jane Marple ile başladım, büyükannemin arkadaşlarına çok benziyordu. Genç kızken gittiğim köylerde pek sık rastladığım yaşlı hanımefendilerden biri olabilirdi Miss Marple, ama kesinlikle büyükannemin bir modeli değildi; ondan çok daha vesveseli ve evde kalmış kız havasındaydı. Fakat onun büyükannemle ortak bir yanı vardı: Çok neşeli biri olmasına karşın her zaman her şeyin en kötüsünü aklına getirirdi ve ne yazık ki büyükannem çoğu zaman da haklı çıkardı.

Ninecik'in önsezilerinden hep korkulurdu. Ağabeyim ve ablam evde bir yıldan daha uzun bir süredir evde sincap besliyorlardı. Ninecik, onu bir gün bahçede bir patisi kırılmış halde buldu ve bize de şöyle dedi: "Beni iyi dinleyin. Bu sincap, günün birinde ocağın bacasından yukarı tırmanıp kaçacak." Beş gün sonra sincap bacadan yukarı tırmanıp kaçtı.

Bir de oturma odasının kapısının üstündeki rafta duran bir cam vazo vardı. "Clara, ben senin yerinde olsam o vazoyu oradan indiririm," dedi, Ninecik. "Günün birinde birisi kapıyı hızla kapatacak ya da şiddetli rüzgârdan kapı pat diye kapanacak ve vazo da oradan düşecek."

"Ama sevgili Ninecik o vazo on aydır aynı yerde duruyor."

"Durabilir."

Ninecik ortada hiçbir neden yokken, bilmiş bilmiş başını sallar, "Bilmem kim için iyi şeyler söylemiyorlar. Kötü bir şey olursa hiç şaşırmam," dedi ve billem kim kesinlikle birtakım işlere karışmış olurdu. "O adam

anasının gözü, ona hiç güvenmiyorum," diye Ninecik o kişi hakkında yorum yaptıktan bir süre sonra genç ve kibar bankacının zimmetine para geçirdiğini öğrenince hiç şaşırmadı yalnızca başını salladı.

"Evet onun gibilerini yüzlerine bakar bakmaz tanırım."

Ninecik üçkâğıda gelip de parasını kimseye kaptırmazdı. Karşısındakine şahin gibi gözlerini diker, sonra da, "Onun gibileri iyi tanırım, neyin peşinde olduğunu biliyorum," derdi. "Birkaç dostumu çaya davet edip onun nasıl biri olduğunu anlatmalıyım."

Birkaç gün sonra fırtına çıktı. Kapı pat diye kapandı ve vazo yere düşüp kırıldı. Belki Ninecik'in üstün bir önsezisi vardı.

Ninecik'in önsezi gücünden Miss Marple'a da aktardım. Miss Marple'da zalimlik yoktu, o sadece insanlara güvenmiyordu. Her şeyde en kötüyü düşünür gerçek yüzlerini bildiği halde onlara şefkat gösterirdi.

Miss Marple. Altmış beş, yetmiş yaşında doğdu, bu da Bay Poirot'nun açısından büyük talihsizlikti; çünkü Miss Marple, benim hayatımda çok daha uzun bir süre kalacaktı.

Altı hikâyeden oluşan Miss Marple serisi için beş yan karakter yarattım. Birincisi, onun yeğeniydi; kitaplarında ensest, seks ve müstehcen yatak sahneleri yer alan çağdaş bir romancıydı. Raymond hayatın çıplak ve sert yanını görüyordu. Onun sevgili teyzeciği, o süslü, sevimli, yaşlı Jane Teyze'sine dünyada hiçbir şeyi bilmeyen bir zavallıymış gibi davranıyordu. İkinci olarak da modern bir ressam olan genç bir kadın seçtim. O da Raymond West ile yakın bir ilişkiye girmek üzereydi. Bir de Bay Pettigrew vardı; o da bir avukattı, kuru, kurnaz ve yaşlıcaydı; doktor, yararlı bir karakterdi, çeşitli olaylar hakkında bilgisi vardı. Ve bir de papaz.

Miss Marple'ın anlattığı sorun biraz da saçma bir başlık taşıyordu. *The Thumb Mark of St. Peter*(*) ve mezgit balığından söz ediliyordu. Bir süre sonra altı tane daha Miss Marple hikâyesi yazdım ve on iki hikâyeye bir hikâye daha ekleyerek İngiltere'de *Cinayetler Kulübü* adıyla, Amerika'da da *The Tuesday Club Murders* adıyla yayınlandı.

(*) St. Peter'ın Parmak İzi.

Hayatım

Cesetler Ağlamaz'da hafızamda pek yer etmemiş romanlardan biriydi, öyle ki o kitabı yazdığımı bile hatırlamıyordum. Âdetim olduğu üzere kurgusunu daha önceden hazırladığım için bu romanı ne zaman yazdığımı anımsamıyordum.

Hikâye konuları en olmayacak zamanlarda aklıma gelir; yolda yürürken, bir şapka mağazasının vitrinini incelerken zihnimde bir şimşek çakar. Tabii hikâyenin ayrıntıları üzerinde çalışmak gerekecek ve hikâyenin kahramanları da yavaş yavaş bilincime yerleşecek. Harika fikirlerimi yanımdan eksik etmediğim egzersiz defterime not ederim.

Buraya kadar hepsi iyi hoş, fakat ne yazık ki ben o defterleri hep kaybederim. Genellikle elimin altında yarım düzine kadar not defteri bulunur ve aklımdan geçen her şeyi o defterlere yazarım. Tabii onları deftere yazacak yerde güzelce sıralayıp, arşivlesem daha çok zaman kazanacaktım. Fakat o eski defter yığınlarına göz atmak da çok zevkli oluyor, notların arasında şöyle bilgilere rastlamak: *"Muhtemel konu -kendin yap- kız ve gerçek kız kardeş değil -ağustos-"* bütün bunların ne anlama geldiğini hatırlamıyorum; fakat bunlar çoğu zaman beni harekete geçiriyor, aynı konuyu yazmasam bile hiç değilse yeni bir şeyler yazmak için heveslenirim.

Kafamın içinde çeşitli konular oynaşır dururdu. Günün birinde onlardan birini roman haline dönüştüreceğimi bilirdim. Örneğin; tüm ayrıntıları bir araya toplayana dek *Roger Ackroyd* uzun süre zihnimi meşgul etti. Ruth Drager'ın gösterisini izledikten sonra aklıma başka bir fikir geldi. Onun çok iyi bir aktrist olduğunu düşünüyorum. Başka hiçkimse dırdırcı bir kadından, katedralde diz çöküp dua eden bir köylü kızına bu kadar başarılı dönüşemezdi. Onu düşünürken *Lord Edgware'i Kim Öldürdü?* adlı roman ortaya çıkıverdi.

Polisiye roman yazmaya başladığım zaman onları eleştirecek durumda olmadığım gibi suç üzerinde ciddi bir şekilde düşünmeyi de göze alamıyordum. Detektif hikâyesi, bir kovalamacanın hikâyesiydi; aynı zamanda eski bir ahlak masalıydı. Kötünün peşine düşmek ve sonunda iyinin kazanması. O zamanlar, yani 1914 savaşı döneminde kötülük yapan bir kahraman değildi; düşman kötü ruhluydu, kahraman iyiydi; mesele bu kadar kaba ve

basit. O zamanlar daha psikolojiye bulaşmaya başlamamıştık. Ben de kitap yazan veya okuyan herkes gibi suçluya karşı masum kurbandan yanaydım.

Suçla ilgili kitaplar yazmanın bir sonucu olarak, insan ister istemez kriminolojiyle de ilgileniyor. Suçlularla temas kurmuş kişilerin kitaplarını okumaktan büyük keyif alıyorum.

Polisiye roman yazmanın en güzel yanlarından biri de konunun fazla olmasıdır; hafif gerilim romanı yazmak özellikle çok zevkli olur; entrikalı detektif romanı, o da teknik bakımdan ilgi çekicidir ve çok çalışmayı gerektirir, ama her zaman ödüllendiricidir ve bir de benim arkasında bir çeşit ihtiras barındıran detektif hikâyesi, ihtiras denilen de masumları kurtarma çabasıdır. Çünkü önem taşıyan masumiyettir, suçluluk değil.

Öldüren kişileri hemen yargılamam, fakat onlar toplum için zararlıdırlar; nefretten başka bir şey getirmezler ve ondan mümkün olduğu kadar çok şey almaya bakarlar. Ben onların böyle yaratıldıklarına inanmayı isterim, onlar bir yeteneksiz olarak doğmuşlardır, belki bu yüzden onlara acımak gerekir, fakat öyle olsa da onları başkalarından ayıramayız. Çünkü ortaçağlarda salgın hastalık olan bir köyden kaçmayı başaran adamın yakındaki başka bir köyde suçsuz ve sağlıklı çocukların arasına karışmasına da ayrıcalık tanıyamayız. Suçsuzlar korunmalı, komşularıyla barış içinde ve yardımlaşarak yaşamalılar.

Suçsuzlarla hiç kimsenin ilgilenmiyormuş gibi görünmesi beni korkutuyor. Örneğin yaşlı, zayıf bir kadının bir tütüncü dükkânında genç bir katile sigara vermek için arkasını döndüğü sırada saldırıya uğrayıp öldürülmesi kimseyi dehşeti düşürmüyor. Hiç kimse kadının duyduğu dehşete ve çektiği acıya aldırmıyor ve son olarak da kendini kaybedip acılarından kurtulmasını umursamıyor. Herkes kurbana değil de genç olduğu için o delikanlı katile acıyorlar.

O katili neden cezalandırmasınlar? Biz bu ülkede kurtları öldürüyoruz; kurda, kuzuyla yatmasını öğretmedik... zaten bunu başarabilir miydik, bundan kuşkuluyum. Yabandomuzu, dağlardan inip de suyun kenarında oynayan çocukları öldürmeden önce biz onu avladık. Onlar bizim düşmanlarımızdı ve biz onları mahvettik.

Polisiye romanlardan iyice uzaklaştım, ama bu benim neden suçlulardan çok, kurbanlarımla ilgilendiğimi açıklıyor. Kurbanım hayata ne kadar büyük bir ihtirasla sarılırsa, ben de onun adına o kadar çok seviniyorum. Ve de kurban olmasına az kalmış birisini kurtardığım zaman da büyük bir zafer kazanmış gibi hissediyorum.

Ölümün eşiğinden döndükten sonra bu kitabı fazla düzeltmemeye karar verdim. Bir kere artık yaşlandım. Hiçbir şey sizi yazdıklarınızı tekrar düzeltmek kadar yoramaz. Kişi yolda yürür, girmeyi düşündüğü bir sürü dükkânın önünden geçer ya da ziyaret etmeyi planladığı büroların önünden yürür ve bu arada alçak sesle kendi kendine konuşur -umarım fazla yüksek sesle konuşmaz- derken kişi insanların ona baktıklarını fark eder ve de belki onun deli olduğunu düşünüp biraz da kenara çekilirler.

Aman canım, bu biraz da benim dört yaşındayken Kedicikler'le konuşmuş olmamdan farklı değil. Zaten ben hâlâ Kedicikler'le konuşuyorum.

ÜÇ

Önceden kararlaştırdığımız gibi, ertesi yılın mart ayında ben Ur'a gittim. Max, beni istasyonda karşıladı. Acaba çekingen mi davranmam gerekir diye düşündüm; öyle ya ayrılmadan çok kısa bir süre önce evlenmiştik. Ben çok şaşırdım ama sanki bir gün önce buluşmuş gibiydik. Max, bana ayrıntılı mektuplar yazmıştı ve ben de o yılın arkeolojik kazılarındaki gelişmeleri konunun yabancısı olan herhangi biri kadar biliyordum. Eve dönmek için yola çıkmadan önce birkaç gün de Kazı Evi'nde kaldım. Len ile Katharine beni çok iyi karşıladılar, Max de beni kazı alanına götürdü.

Hava konusunda şanssızdık, çünkü bir kum fırtınası başlamıştı. İşte o zaman Max'in gözlerinin kumdan etkilenmediğini fark ettim. Ben, onun arkasında rüzgârla gelen dehşetin beni kör etmesi yüzünden düşe kalka yürümeye çalışırken Max gözleri faltaşı gibi açılmış bir halde orada gördüklerini bana anlatıyordu. Benim ilk düşüncem hemen eve kapağı atmaktı; fakat çok sıkıntı çekmeme rağmen Max'in yazdıklarını görmek için sabırsızlanıyordum.

Kazı mevsimi sona erince eve İran üzerinden dönmeye karar verdik. Bağdat'tan İrana sefer yapan küçük bir havayolu şirketi vardı. Tek motorlu, tek pilotlu bir uçakla yolculuk yapmayı tercih ettik. Kendimizi büyük bir maceraya atılmış gibi hissediyorduk. Yolculuk boyunca hep dağların tepelerine gider gibiydik.

Birinci durağımız Hamadan'dı, ikincisi Tahran.

Tahran'dan Şiraz'a uçtuk ve oranın ne kadar güzel göründüğünü çok iyi hatırlıyorum; griler ve kahverengilerden oluşan muazzam bir çölün ortasında zümrüt yeşili bir mücevher. Derken döne döne yaklaştıktan sonra nihayet palmiyeler ve bahçeleriyle yemyeşil bir vaha kentine geldik ve İranlıların neden bahçelere o kadar meraklı olduklarını şimdi çok iyi anlıyorum; çünkü bahçelere sahip olmak gerçekten çok ama çok güçtü.

Güzel bir eve gittiğimizi hatırlıyorum. Yıllar sonra Şiraz'a ikinci gidişimizde, o evi tekrar bulabilmek için çok uğraştım, fakat başaramadım. Ama üçüncü gidişimde başardım. Evin odalarından birinin tavanında madalya stilinde resimler vardı, tavanda ve duvarlarda o resimleri görünce, evi bulduğumu anladım. Ev zamanla biraz da harabeye dönmüştü içini gezmek biraz tehlikeli olsa da hâlâ çok güzeldi. Bu evi, *The House At Shiraz*(*) isimli kısa hikâyede kullandım.

Şiraz'dan arabayla Isfahan'a geçtik. Yollar çok kötüydü ve uzun bir yolculuk oldu; yol boyunca hep çölden geçerken arada bir de küçük köylere rastlıyorduk. Geceyi son derece ilkel bir dinlenme evinde geçirmek zorunda kaldık. Arabadan yatmak için birkaç tahta ve bir kilim almıştık ve de biraz da kuşku uyandıran haydut kılıklı bir muhafızımız vardı.

Istırap dolu çok kötü bir geceden sonra sert bir tahtanın üzerinde uyumaya çalışmak inanılmaz bir işkenceydi. Birkaç saat içinde insanın kalçaları, dirsekleri ve omuzları berelenebiliyordu. Bir keresinde Bağdat'ta kaldığım otelde gece bir türlü rahat uyuyamayınca nedenini merak ettim ve sonunda karyolanın somyasındaki gevşemeleri gizlemek için yatağın altına bir tahta uzatıldığını gördüm. Benden önce son olarak Iraklı bir kadının odayı

(*) Şiraz'daki Ev.

kullandığını söylediler, kadıncağız somyanın yumuşaklığından etkilenmiş ve uyuyamamış. Bunun üzerine de yatağın altına düz tahta yerleştirilmiş.

Yolculuğumuza devam ettik ve oldukça yorgun bir halde Isfahan'a vardık. O günden sonra da Isfahan'ı dünyanın en güzel kentlerinden biri olarak gördüm. O kentin güzelim renklerinden pembe, mavi ve altın sarısından daha güzel bir şey görmedim; çiçekler, kuşlar, arabesk, masallardan çıkmış binalar ve her yerde güzel renkli çiniler... evet tam da bir masal şehri. Bu kenti ilk kez gördükten sonra aşağı yukarı yirmi yıl oraya yolum düşmedi ve oraya gitmekten çok korkuyordum, çünkü kentin değişmiş olmasından çekiniyordum. Doğal olarak bazı modern caddeler ve sayıları az da olsa modern mağazalar vardı; fakat soylu İslam binaları, bahçeleri, çinileri ve çeşmeleri, hepsi hâlâ oradaydılar. İnsanlar artık aşırı dinciydi ve insan pek çok camiyi gezebiliyordu, oysa daha önceleri camilere girmek yasaktı.

Max ile dönüş yolculuğumuzu Rusya üzerinden yapmayı kararlaştırdık, tabii bu pasaport, vize, para ve başka şeyler yüzünden imkânsızlaştırılmazsa. Bu düşünceyle İran merkez bankasına gittik. Bu bina öylesine muhteşem görünüyordu ki, onun sadece bir banka değil de daha çok bir saraya benzediğini düşündüm. Gerçekten de o binada banka işlerinin nerede yapıldığını keşfetmek çok zordu.

Bankada, genellikle sevimli bir adam ayağa kalkıp sizi mükemmel bir İngilizce ya da Fransızcayla buyur eder, bir koltuğa oturttuktan sonra da çay ya da kahve ikramında bulunmak ister; size kente ne zaman geldiğinizi, Tahran'ı sevip sevmediğinizi, nereden geldiğinizi ve nihayet sanki bir rastlantı sonucu aklına gelmiş gibi isteğinizin ne olduğunu bilmek ister. Seyahat çekleri gibi şeylerden söz edebilirsiniz adam hemen masasındaki küçük bir çanı çalar ve başka bir adam içeri girince de (Bay İbrahim) diye sizinle tanıştırılır. Kahveniz gelir ve bir süre daha seyahatten, politikanın genel durumundan, ekinlerin iyi ya da kötü durumda oluşlarından söz edilir.

Nihayet, Bay İbrahim, gelir. Bu adamın üzerinde Avrupalı kıyafeti vardır ve yaklaşık otuz yaşlarında gösterir. Banka yöneticisi, ona sizin isteklerinizi sıralar, ödemenin hangi ülkenin parasıyla yapılmasını istediğinizi belirtirsiniz. Daha sonra adam size imzalamanız için bazı kâğıtlar uzatır. Bunun üzerine Bay İbrahim ortadan kaybolur ve odada tekrar uzun bir sessizlik olur.

İşte Max de böyle bir anda bizim Rusya'ya gitme ihtimalimizden söz etmeye başladı. Banka yöneticisi içini çekti ve ellerini havaya kaldırdı.

"Güçlüklerle karşılaşacaksınız," dedi.

"Evet." Max de bazı güçlüklerle karşılaşılacağını bildiğini, fakat bu ziyaretin pek de imkânsız olamayacağını söyledi. Açık bir yasaklama yoktu, sınırı geçerken herhalde sorun çıkmayacaktı.

"Yanılmıyorsam, şu sıra siz diplomatik temsilci sayılmıyorsunuz değil mi? Orada konsolosluğunuz da yok."

Max, "Hayır," dedi. Orada konsolosluğun olmadığını biliyordu, fakat İngilizlerin ülkeye girmelerini engelleyen bir yasak da konulmamıştı.

"Hayır, kesinlikle bir yasaklama yok. Tabii yanınıza para almanız gerekecek."

Max, "Tabii," dedi, yanında para bulundurması gerektiğinin farkındaydı.

Bankanın yöneticisi üzgün bir tavırla, "Bizimle yapacağınız para değişimi kesinlikle yasal olmayacak," dedi.

Bu açıklama beni biraz şaşırttı. Max, kuşkusuz Doğu'da iş yapmanın kurallarını biliyordu, ama ben bilmiyordum. Bir bankada para transferinin yasadışı sayılmasına rağmen uygulanması bana garip gelmişti.

Banka yöneticisi, "Görüyorsunuz işte," dedi. "Yasaları sürekli değiştiriyorlar. Ayrıca yasalar birbiriyle de çelişiyor. Bir yasa, belli bir şekilde ülkeden para çıkaramayacağınızı söylüyor, ama başka bir yasa da ancak o form sayesinde ülkeden para çıkarabileceğinizi söylüyor." Adam, bize çarşıdan da para değiştirtebileceğini ve yüksek bir değer biçilmesini sağlayabileceğinden söz etti.

Max durumu anladığını belirtti. Banka yöneticisi neşelenmişti bize bu yolculuktan çok zevk alacağımızı söyledi. "Şimdi bir bakalım arabayla Hazar kıyısına gideceksiniz değil mi? Evet mi? Yol çok güzeldir. Resht'e gidersiniz oradan da gemiyle Bakü'ye geçersiniz. Bu bir Rus gemisidir. Ben o gemi hakkında hiçbir şey bilmiyorum, kesinlikle bilmiyorum, ama insanlar binip gidiyorlar."

Adamın ses tonundan o gemiye binenlerin uzayda kayboldukları anlamı çıkıyordu ve daha sonra o insanların başlarına neler geldiği de bilinmiyordu. Yönetici bize, "Yanınıza sadece para almanız yeterli değil," dedi. "Yanınızda bol da yiyecek bulundurmalısınız. Bakü'den Batum'a kadar trende yiyecek servisi yok."

Adamla otellerin durumunu ve başka sorunları görüştük, hepsi de aynı derecede zor olacakmış gibi görünüyordu.

Banka yöneticisi bize birer kahve daha ikram etti, sonra açıklamalarını sürdürdü. "Rusya'ya elinizde ne kadar para varsa hepsini Toman'a çevirip götürmelisiniz," dedi. "Toman'lar İran'da yasadışı sayılıyor fakat biz burada başka para kullanamıyoruz. Çarşıda Toman'dan başka para yok."

Adamın Toman dediği, saf gümüşten yapılmış ve çok ağır bir paraydı. Asıl adı da Maria Theresa Doları'ydı.

"Pasaportunuz? Her şey tamam mı?"

"Evet."

"Pasaportunuz Sovyetler Birliği'nde geçerli mi?" Biz evet, dedik pasaportlarımız Sovyetler Birliği dahil tüm Avrupa'da geçerliydi.

"Öyleyse mesele yok. Vize almak hiç kuşkusuz çok kolay olacak. Öyleyse anlaştık değil mi? Siz bir araba bulacaksınız. Bunu sizin yerinize otel de halleder ve size üç dört gün yetecek kadar yanınıza yiyecek almalısınız. Bakü'den Batum'a gitmek birkaç gün sürer."

Max yolculuğuna Tiflis'de ara vermek istediğini söyledi.

"Bakın bunu vizenizi alırken soruşturmanız gerekecek. Ben mümkün olabileceğini sanmıyorum."

Bu açıklama Max'in biraz canını sıkmıştı. Ama sonunda durumu kabullendi. Banka yöneticisine teşekkür edip vedalaştıktan sonra tam iki buçuk saatten beri bankada olduğumuzu fark ettik.

Otelimize geri döndük, burada da beslenme programımız oldukça tekdüzeydi. Garsona ne ısmarlasak adam, "Bugün çok güzel havyar var," diyordu. "Çok güzel ve de çok taze." Biz de hevesle havyar ısmarlıyorduk. Havyar şaşılacak derecede ucuzdu ve her zaman bol miktarda havyar yememize rağmen bu bize sadece beş şiline mal oluyordu. Bazı günler de sabah kah-

valtısında havyar yemek istemiyorduk, nedense insan sabah kahvaltısında havyar yemek istemiyor.

"Kahvaltı için neleriniz var?" diye soruyordum.

"Havyar var. Çok taze havyar var."

"Hayır, ben havyar istemiyorum, başka bir şey istiyorum. Yumurta? Salam?"

"Başka hiçbir şey yok. Yani ekmekten başka."

"Hiçbir şey yok mu? Ya yumurta?"

Garson kesin konuştu. "Havyar var. Çok taze."

Rusya'ya götürmemiz gereken yiyecekler konusunda da bu garsona akıl danışmak zorunda kaldık. Garson genelde havyar tavsiye etti. İki büyük teneke dolusu havyar götürmeyi kabul ettik. Garson ayrıca altı adet pişirilmiş ördek, ekmek, bir teneke kutu dolusu bisküvi, birkaç kavanoz reçel ve yarım kilo çay, garson "makine için" diye açıkladı. Makinenin çayla ilişkisini pek anlayamamıştık. Belki de makiniste çay ikram etmemiz gerekiyordu. Neyse biz çay ve kahve esansı aldık.

O gece akşam yemeğinden sonra genç bir Fransız ve eşiyle sohbete daldık. Adam, bizim yapmayı planladığımız yolculukla çok ilgilenmişti ve dehşet içinde başını iki yana sallayarak, "Bu imkânsız," diye Fransızca homurdandı. "Bu madam için imkânsız. O gemi, Bakü'den kalkan Rus gemisi, o gemide hastalık var. Hastalık kaparsınız, madam."

Fransız ısrarla, "Madamı oraya götüremezsiniz," dedi. Fakat madam kararından hiç vazgeçmedi.

Daha sonra Max'e, "Geminin söylendiği kadar mikroplu olduğunu sanmıyorum," dedim. "Ayrıca yanımızda pek çok böcek tozu ve onun gibi şeyler var."

Nihayet Toman'larımızı ve bize Tiflis'te kalma iznini vermemekte direten Rus Konsolosluğu'ndan vizemizi aldık. İyi bir araba kiralayıp yola çıktık.

Hazar kıyısına kadar güzel bir yolculuk yaptık. Önce çıplak, kayalık tepelere tırmandık; sonra diğer tarafa geçince, kendimizi bambaşka bir dünyada bulduk ve sonunda ılık yumuşak bir havada çiseleyen yağmur altında Resht'e vardık.

Mikroplu Rus gemisine binerken biraz tedirgindik. Burada her şey İran'dan ve Irak'tan olabildiğince çok farklıydı. Birincisi gemi yeni ve tertemizdi; yani bir hastane kadar temizdi ve zaten biraz da hastaneye benziyordu. Küçük kamaralar, yüksek demir karyolalar, sert saman yataklar, temiz kalın pamuklu çarşaflar, basit teneke bir ibrik ve de bir leğen vardı. Gemide çalışanlar da robot gibiydiler; hepsi aynı boyda açık renk saçlı ve ifadesiz yüzlüydüler. Bize karşı çok kibar davrandılar, ama sanki biz gerçekte orada yokmuşuz gibi davranıyorlardı. Bizimle hiç kimse konuşmuyordu, yüzümüze bakan bile yoktu ve de bizimle hiç ilgilenmiyorlardı.

Biraz sonra salonda yemek servisinin yapıldığını gördük. Umutla kapıya gidip içeriye baktık. Bize bir işaret yapan olmadı; zaten bizi gören de olmamıştı. Sonunda Max cesaretini topladı ve biraz yiyecek alıp alamayacağımızı sordu, ama onun bu isteğinin anlaşılmadığı kesindi. Max, Fransızca, Arapça, bildiği kadarıyla Farsça isteğini iletti; fakat boşuna uğraştı. Sonunda işaret parmağını ağzından içeri soktu, bu çok eskiden bilinen hareketin başarısız olması imkânsızdı. Adam hemen masada bize iki kişilik yer açtı, masaya oturduk ve bize yemek getirdiler. Yemek çok basit olmasına rağmen lezzetliydi ve çok pahalıydı.

Sonunda Bakü'ye vardık. Burada bizi bir turist rehberi karşıladı. Yakışıklı, bilgili, genç bir adamdı, gayet güzel Fransızca konuşuyordu. Bizim opera'da Faust temsilini görmek isteyeceğimizi düşünmüş, öyle dedi. Fakat ben bunu istemedim. Taa Rusya'ya kadar Faust operasının temsilini görmek için gelmemiştim. Rehberimiz bunun üzerine bize başka etkinlikler ayarlayacağını söyledi.

Gittiğimiz otel de biraz garipti. Sanırım otel daha lüks dönemler geçirmiş olmalıydı, eşyalar muhteşemdi ama biraz modası geçmişti. Eşyaların hepsi odanın ortasında duruyordu. Sanki eşya taşıyanlar, her şeyi getirip ortaya bırakmışlardı. Karyolalar bile duvara dayalı değildi. Özellikle karyolaların modeli muhteşemdi ve de çok rahattılar; fakat üzerlerine kaba saba pamuklu çarşaflar örtülmüştü, ama bunlar yatağa küçük gelmişlerdi.

Max ertesi sabah, tıraş olmak için sıcak su istedi, fakat bunda şansı pek yaver gitmedi. Max'in bildiği Rusça kelimeler sıcak sudan ibaretti, tabii lüt-

fen ve teşekkür ederim kelimelerinin dışında. Max'in isteğini ilettiği kadın hızlı hızlı başını iki yana salladı ve bize kocaman bir sürahi dolusu soğuk su getirdi. Max umutla Rusça sıcak kelimesini birkaç kez tekrarladı, tıraş bıçağını çenesine dayayarak derdini anlatmaya çalıştı. Kadın başını iki yana salladı, çok şaşırmış görünüyordu ve bu hareketleri uygunsuz bulduğu belliydi.

"Bana kalırsa sen tıraş olmak için sıcak su isteyerek lüks meraklısı bir aristokrat gibi görünüyorsun. Bundan vazgeçsen iyi olacak."

Bakü'de her şey, İskoçya'da yaşanan bir pazar gününe benziyordu sokaklarda hiç eğlence yoktu; dükkânların çoğu kapalıydı; açık olanların önlerinde de uzun kuyruklar vardı, insanlar sevimsiz bazı eşyaları satın almak için bu kuyruklarda sabırla bekliyorlardı.

Turist rehberimiz bizi geçirmek için tren istasyonuna geldi. Bilet kuyruğu korkunçtu. Delikanlı, "Ben gidip başkalarına ayrılmış yerler var mı diye bakayım," dedi ve yanımızdan ayrıldı. Biz de kuyrukta ağır ağır ilerlemeye başladık.

Birdenbire, bir el omzuma dokundu. Kuyruğun ön tarafında duran bir kadındı. Dişlerini göstere göstere gülümsüyordu. Aslında kuyruktaki insanların hepsi de sanki gülünecek bir şey varmış gibi gülümsemeye hazırdılar. Onlar adeta iyiliğin simgesiydiler. Epey devam eden pantomim gösterisinden sonra kadın bizi kuyruğun ön kısmına gitmeye ikna etti. Biz bunu yapmak istemedik ve yerimizde kaldık, ama kuyruktakilerin hepsi kadının dediğini yapalım diye ısrar ettiler. Kolumuza dokundular, omzumuzu okşadılar, başlarını salladılar, sonunda adamın biri bizi kollarımızdan tuttuğu gibi kuyruğun önüne götürdü; sonra yana çekildi başıyla selam verip gülümsedi. Tren biletlerimizi satın aldık.

Turist rehberi geri gelmişti. "Ah, demek hazırsınız."

Max, "Bu iyi insanlar bize yerlerini verdiler," diye biraz da kuşkuyla konuştu. "Keşke onlara bizim bunu hiç istemediğimizi söyleyebilseniz."

Rehber, "Ama onlar bunu her zaman yapıyorlar," dedi. "Hatta kuyruğun sonuna gitmekten zevk de alıyorlar. Biliyor musunuz, burada kuyrukta beklemek çok önemli bir uğraş. İnsanlar sadece bu işin eğlencesini yaşamak ve de öğleden sonralarını eğlenceli geçirmek için buraya geliyorlar." Sonun-

da kompartımanımıza girdik. Rehber bizimle vedalaştı ve üç gün içinde Batum'a varacağımız ve her şeyin yolunda gideceği konusunda güvence verdi.

Rehber, "Gördüğüm kadarıyla yanınızda bir çaydanlık getirmemişsiniz. Fakat kadınlardan biri mutlaka size çaydanlık verecektir, bundan eminim," dedi.

Tren iki saat yol aldıktan sonra ilk istasyonda durunca o tahminin ne kadar doğru olduğunu anladım. Tren durduğu sırada bizim kompartımanda oturan yaşlı bir kadın omzuma hızlı hızlı vurdu, bana çaydanlığını gösterdi. Köşede oturan ve de Almanca bilen bir çocuğun yardımıyla, yapılması gerekenin çaydanlığa bir tutam çay koyup sonra da lokomotife gidip makinistten çaydanlığa biraz sıcak su koymasını istemekten ibaret olduğunu anladık. Yanımızda fincanlarımız vardı, kadın bize gerisini kendisinin halledebileceğini belirtti. Kadın elinde sıcak çayla dolu iki fincanla geri geldi; biz de yiyecek paketini açtık. Yeni arkadaşlarımıza yiyeceklerimizden ikram ettik.

Yiyeceklerimiz epey dayandı; yani ördekler kokmadan onları yiyip bitirebildik. Bir kavanoz dolusu ananas marmelatı yemek insanı biraz hasta eder, ama hiç değilse bayatlayan ekmekleri de yemeye devam ettik. Yolda ekmek alabileceğimizi ummuştuk, fakat bu hiç de mümkün görünmüyordu. Tabii ilk fırsatta havyarı yiyip bitirdik. Yolculuğun son gününde, bir ördek kanadı ve iki kavanoz ananas marmelatından başka yiyeceğimiz kalmadığı için yarı açlığa mahkûm olmuştuk. Ananas marmelatı biraz dokunsa da açlığımızı bastırmada yardımcı oldu.

Batum'a gece yarısı, şiddetli bir yağmur altında vardık. Tabii hiçbir otelde yer ayırtmamıştık. Eşyamızla birlikte istasyonda trenden inip gecenin karanlığına daldık. Turizm şirketinden bizim için gelecek olan rehberden haber yoktu. Sadece orada bekleyen bir *droşki* vardı (Ruslara özgü dört atlı araba). Sürücü bizim arabaya binmemize yardım etti, sonra da bavulları yukarıya taşıyıp dizdi. Adama bir otele gitmek istediğimizi söyledik. Adam cesaret verici bir tavırla başını öne doğru salladı; kamçısını salladı ve sokaklarda iki yana savrula savrula ilerledik.

Çok geçmeden bir otele vardık ve arabacı bizim önden gitmemiz için işaret etti. Çok geçmeden bunun nedenini anladık. Biz içeri girer girmez

otelde boş oda olmadığını söylediler. Otel kâtibine başka nereye gidebileceğimizi sorduğumuz zaman da adam hiçbir şey anlamamış gibi başını salladı. Dışarı çıktık, arabacı tekrar atlarını kamçıladı. Yedi otele daha uğradık hiçbirinin de boş odası yoktu.

Sekizinci otele vardığımızda Max artık ciddi bir tavır takınmamız gerektiğini söyledi, yatacak bir yer bulmalıydık. Otele varınca içeri girip lobideki yumuşak kanepeye kendimizi attık burada da bize boş oda olmadığını söylediler. Danışma görevlisi ve kâtip ellerini havaya kaldırarak çaresizlik içinde bize baktılar. Biz de hiçbir şey anlamamış gibi onlara bakmaya devam ettik. Belli aralarla bildiğimiz dillerde geceyi geçirmek için bir oda istediğimizi anlatmaya çalıştık. Sonunda insanlar bizi yalnız bıraktılar. Arabacı geldi eşyamızı yanımıza bırakıp neşeli bir vedayla otelden ayrıldı.

Üzgün üzgün, "Gemilerimizin hepsini yaktığımızı düşünmüyor musun?" diye sordum.

Max, "Bu bizim tek umudumuz," dedi. "Bizi buradan götürecek bir taşıt olmadığına göre ve de eşyamız da yanımızda olduğu için oteldekiler mutlaka bizim için bir şeyler yapacaklardır."

Aradan yirmi dakika geçti ve birden boyu iki metreyi bulan, kara bıyıklı bir kurtarıcı melek yanımızda belirdi. Adam uzun çizmeler giymişti ve Rus balesinden çıkma bir oyuncuya benziyordu. Adama hayran hayran baktım. O da gülümseyerek dostça bir tavırla omzumu okşadı ve onu izlememizi işaret etti. Adam iki kat merdiven çıkıp binanın çatısına ulaştı, tavandaki küçük kapıyı açtı ve bir merdiven dayadı. Bu pek alışılmamış bir durumdu ama başka çare yoktu. Max yukarı çıktıktan sonra beni de yukarı çekti. Damda yürüyerek yandaki binaya geldik, orada da bir çatı penceresi vardı. O pencereden içeri girip, kendimizi büyücek bir çatı katı odasında bulduk. Odada iki karyola vardı. Adam yataklara hafifçe vurup bize işaret etti, sonra da odadan dışarı çıktı. Kısa bir süre sonra eşyamız da getirildi. Neyse ki artık yanımızda fazla eşya yoktu; bir bölümünü Bakü'de bizden almışlardı ve rehberimiz Batum'a geri döndüğümüzde eşyalarımızı geri alabileceğimizi söylemişti. Eşyalarımızı gerçekten bulacağımızı ümit ediyorduk, bu duygularla kendimizi yatağa attık.

Ertesi sabah, o gün İstanbul'a hareket edecek olan ve bilet aldığımız Fransız gemisinin beklediği rıhtımın yolunu bulmaya çalıştık. Otelde bunu anlatmaya çalıştıysak da o söylediklerimizden bir şey anlamadı. Zaten orada sözlerimizi anlayabilecek tek kişi bile yoktu. Dışarı çıkıp sokak sokak dolaşarak gemiyi kendimiz bulmaya çalıştık. Bir tepeden bakmadıkça denize ulaşmanın ne kadar zor olabileceğini de böylece anlamış oldum. Yollarda İngilizce, Fransızca, Almanca gemiyi sorduk, ama sonunda tekrar otele dönebildik.

Max bir kâğıt parçasının üzerine gemi resmi çizdi ve otelin yöneticisi hemen durumu anlayıverdi. Bizi birinci kattaki salonlarından birine götürüp bir kanepeye oturttu ve işaret diliyle orada beklememizi istedi. Yarım saat sonra, yanında yaşlı bir adamla birlikte yanımıza geri döndü. Yaşlı adam Fransızca konuşuyordu. Yıllar önce bir otelde kapıcılık yapmıştı ve hâlâ ziyaretçilerle ilgileniyordu. Yaşlı adam bizi hemen gemiye götürebileceğini söyledi; üstelik eşyamızı da taşıyacaktı.

Ancak öncelikle Bakü'den gönderilmiş olması gereken eşyalarımızı bulmak zorundaydık. Yaşlı adam bizi cezaevi olduğu anlaşılan bir yere götürdü, demir parmaklıklı bir hücreye girdik. Eşyalarımız oradaydı, onları da alıp limana gittik. Yol boyunca homur homur söylendiği için bizim de sinirlerimiz bozulmuştu; o anda yapmak isteyeceğimiz son şey konsolosluğumuzun bile bulunmadığı bir ülkede hükümeti eleştirmekti.

Yaşlı adamı susturmaya çalıştık ama bu işe yaramadı. Adam, "Ah, artık hiçbir şey eskisi gibi değil," dedi. "Ee, siz ne düşünüyorsunuz? Şimdi şu sırtımdaki paltoyu görüyor musunuz? İyi bir palto, evet ama bu palto bana mı ait? Hayır bu hükümete ait. Eski günlerde sadece bir paltom yoktu, tam dört paltom vardı. Belki onlar bu palto kadar kaliteli değildiler ama onlar benim malımdı. Dört palto... kışlık bir palto, bir yazlık, bir yağmurluk ve bir de şık palto. Dört paltoya sahiptim."

Adam nihayet sesini iyice alçaltarak şöyle dedi. "Burada yapılan işe karşılık bahşiş vermek kesinlikle yasaktır, eğer siz bana bahşiş vermeyi düşünüyorsanız, bu küçük sokaktan aşağı inerken vermelisiniz." Bu açık imayı duymamazlıktan gelemezdik ve de bize yaptığı hizmete paha biçileme-

yeceği için de adama oldukça büyük miktarda bahşiş verdik. Adam yine hükümete sayıp söverek bizi limana götürdü. Burada deniz yollarına ait bir motor bizi bekliyordu.

Karadeniz'den aşağı çok güzel bir yolculuk yaptık. O yolculuktan aklımda kalan en önemli şey İnebolu Limanı'nda gemiye sekiz on tane küçük kahverengi ayı yavrularının bindirilmesi oldu. Duyduğuma göre bu ayıcıklar Marsilya'da bir hayvanat bahçesine teslim edileceklerdi. Onlar için biraz da üzüldüm. Ama yine de daha kötü bir kaderin onları bekliyor olabileceği aklıma geldi. Bir Fransız denizcinin küçük ayıcıkları teker teker biberonla besleyişi gözlerimin önünden gitmedi.

DÖRT

Hayatımızda bundan sonra yaşanan bir başka önemli olay da benim hafta sonu için doktor ve Bayan Campbell-Thomson'un evine davet edilmemdi. Ninova'ya gitmeden önce iyice bir sağlık kontrolünden geçmem gerekiyordu. Max, ertesi sonbahar ve kış aylarında Ninova'daki kazılara katılmaya kesin kararını vermişti. Woolley'ler kocamın Ur'dan ayrılmasına elbette sevinmemişlerdi ama Max bu değişikliği yapmakta kararlıydı.

Campbell Thompson, yani genellikle bilinen adıyla C.T.'nin insanlara uyguladığı bazı testler vardı. Örneğin; benim gibi birisi orada kalıyorsa en yağmurlu günde onu köy yolunda koşuya gönderiyordu. Giyeceğim ayakkabı ve çabuk yorulup yorulmadığım da dikkate alınacaktı. Ben Dartmoor'da çok yol yürüdüğüm için engebeli yollar beni hiç etkilemiyordu. Bu testi kolayca geçtim.

İkinci test, yemek konusunda seçici olup olmadığımın saptanmasına ilişkindi. C.T. çok geçmeden benim her şeyi rahatlıkla yiyebildiğimi öğrendi. C.T. aynı zamanda benim detektif hikâyelerimi okumaya da çok meraklıydı, bu da benim lehime karar vermesini sağlıyordu. Benim Ninova'da sorun yaratmayacağım anlaşılınca planlar hazırlandı. Max eylül sonlarında oraya gidecekti, ben de ekim sonunda kocama katılacaktım.

Benim planım Rodos'ta birkaç hafta kalıp yazı yazmak ve biraz da dinlenmekti. Sonra da gemiyle İskenderun'a gidecektim, oradaki İngiliz konsolosu tanıyordum. Oradan bir araba kiralayıp Halep'e gidecektim. Halep'te trene binecek, Türk-Irak sınırında Nusaybin'e gideçek sekiz saatlik bir yolculuktan sonra Musul'a varacaktım.

Bu, güzel bir plandı, beni Musul'da karşılayacak olan Max de planımı onayladı. Fakat Ortadoğu'da yapılan düzenlemeler planlara ender uygun olurdu. Akdeniz'de deniz çok sertti ve biz Mersin'e vardıktan sonra dalgalar adamakıllı yükselmişti, kamaramdan dışarı çıkamıyordum. İtalyan kamarot pek merhametliydi ve benim artık hiçbir şey yemek istememe çok üzülüyordu. Ara sıra kamaranın kapısını aralayıp başını içeri uzatıyor ve bana günün yemeklerini sıralıyordu. "Size çok nefis spagetti getirdim, çok lezzetli, çok güzel. Domates sosu da var, çok seveceksiniz."

"Ayy," diye iğrendim. Sıcak yağlı makarna ile domates sosu beni mahvetmişti.

İskenderun'a yaklaşırken ayağa kalkıp giyinmeyi başardım, eşyalarımı topladım ve sendeleye sendeleye güverteye çıkıp temiz havayla biraz daha canlanmak istedim. Güvertede soğuk ve şiddetli rüzgâr sayesinde biraz canlandığımı hissettim. O sırada kaptanın kamarasında beklendiğimi haber verdiler. Kaptan hemen, fırtına yüzünden geminin İskenderun'a gidemeyeceğini açıkladı. Bu gerçekten ciddi bir sorundu. Konsolosla haberleşmeme bile imkân olmayacaktı.

"Ne yapacağım?" diye sordum.

Kaptan omuzlarını silkti. "Beyrut'a gitmek zorunda kalacaksınız. Başka yapılacak bir şey yok."

Canım sıkılmıştı. Beyrut tam ters yöndeydi. Fakat buna katlanmak zorundaydım.

Kaptan, "Sizden başka para almayacağız," dedi. "Sizi orada karaya çıkaramayacağımıza göre bir sonraki limanda gemiden ineceksiniz."

Beyrut'a vardığımızda dalgalar biraz hafiflemişti, ama deniz hâlâ sertti. Beni hızı çok az olan bir trene bindirdiler, onunla Halep'e gittim. Hatırladığım kadarıyla yolculuk gün boyu hatta daha da fazla sürmüştü, en az

altı saat. Trende tuvalete benzer bir şey yoktu. İstasyonlarda durduğunuz zaman da orada tuvalet bulup bulmayacağınız meçhuldü. Tam on altı saat tuvalete gitmeden dayandım; neyse ki bu konuda oldukça yetenekliydim.

Ertesi gün Doğu Ekspresi'yle Tel Koçek'e hareket ettim. O zamanlar bu istasyon Berlin-Bağdat hattının son durağıydı. Tel Koçek de başka bir şanssızlık daha yaşadım. Hava koşulları o kadar kötü gitmişti ki, Musul tren yolunun iki yerinde raylar sökülmüştü. Dinlenme evinde iki gün geçirmem gerekti, orası çok ilkel bir yerdi ve yapılacak hiçbir şey yoktu. Dikenli tellerle çevrili alanda biraz yürüdüm, çöle doğru kısa bir mesafeyi kat ettim ve yine aynı yoldan geri döndüm. Hep aynı yemekler veriliyordu: yumurta ve kaskatı olmuş tavuk. Elimde kalan okunmamış tek kitabı orada okudum; bundan sonra düşünmeye mahkûm oldum.

Nihayet Musul'daki dinlenme evine ulaştım. Nasılsa pek esrarengiz bir şekilde haber Max'e ulaştırılmıştı, çünkü tren oraya vardığında Max, merdivenlerde durmuş beni bekliyordu.

"Ben üç gün önce buraya gelmeyince çok endişelendin mi?" diye sordum.

Max, "Yoo, hayır," dedi. "Böyle şeyler çok sık oluyor."

Campbell-Thomson'ların Ninova Tepeciği'nin yakınında tuttukları eve gittik. Burası Musul'a bir buçuk mil uzaklıktaydı ve büyüleyici bir yerdi. Binanın damı düzdü, bir yanında kare biçiminde bir oda vardı ve hoş mermer bir veranda dikkati çekiyordu. Max ile bana yukarıdaki oda verilmişti. Odada daha çok portakal sandıklarından oluşan çok az eşya ve iki de portatif karyola vardı.

Max'in görevi at binmesini gerektiriyordu. O tarihlerde kocamın at bindiğini zannetmiyorum, fakat o at binmeyi başaracağını, daha önce Londra'da bir ahırda eğitim aldığını söyledi. Eğer kocam C.T.'nin büyük tutkusunun ekonomi olduğunu bilseydi, at binerken korkudan ödü patlardı. Gerçi adam birçok bakımlardan son derece cömertti, ama yanında çalışanlara gayet az ücret ödüyordu. Adamın ekonomi yapmaya özen gösterdiği bir konu da atlardı; atlara asla fazla para ödemezdi, bu nedenle de onun satın aldığı atların her birinin hoşa gitmeyecek bazı huyları olabiliyordu. Böyle

bir atla çamurlu yoldan Ninova Tepe'ciğine gitmek gerçekten çok tehlikeliydi. Ancak her şey yolunda gitti ve Max hiç attan düşmedi.

C.T. İngiltere'den ayrılmadan önce Max'e, "Attan düşersen bir tek işçi bile sana saygı duymayacaktır," demişti.

Program, sabah 05.00'da başlıyordu. C.T. dama çıkıyor, Max de ona katılıyordu. Kısa bir durum saptamasından sonra Ninova Tepeciği'nde nöbet tutan kişiye el lambasıyla işaret veriliyordu. Bu mesaj, hava koşullarının o gün çalışmaya uygun olup olmayacağının saptanması için veriliyordu. Biraz sonra da Max ile C.T. at üstünde kazı yerine gidiyorlardı.

C.T. ile bir tartışma yaşadım. Adam, bana gayet kibar davranıyordu ama sanırım ben bunu fazla abartmışım. Benim tek isteğim, pazardan kendime bir masa satın almaktı. Giyeceklerimi portakal sandıklarında muhafaza edebiliyordum, oturmak için portakal sandıklarını kullanıyordum ve yatağımın başucunda da bir portakal sandığı duruyordu fakat kendi işimi yapacaksam daktilo makinemi üzerine koyabileceğim ve altına ayaklarımı uzatabileceğim sağlam bir masam olmalıydı. C.T.'nin masanın parasını ödemesi kesinlikle söz konusu değildi, masayı ben satın alacaktım. Sadece C.T.'nin kesinlikle gerekli olmayan bir eşya için para harcanmasını israf saydığını bildiğim için ondan izin istiyordum. Masanın kesinlikle gerekli olduğunu ısrarla vurguladım.

Kitap yazmanın benim işim olduğunu ve bunun için de bazı araç ve gereçlere ihtiyaç duyduğumu belirttim: bir daktilo, bir kalem ve üzerinde çalışabileceğim bir masa. Sonunda C.T. ısrardan vazgeçti fakat bu mesele onu üzmüştü. Ben ayrıca masanın çok sağlam olması gerektiğini de vurgulamıştım. Bu nedenle de masa tam 10 sterline mal oldu; bu hiç duyulmamış bir rakamdı. C.T.'nin bu lüks harcamadan ötürü beni bağışlaması sanırım iki hafta sürdü. Ama masama kavuşunca da çok mutlu oldum, C.T.'de kibarca çalışmamın nasıl gittiğini sormaya başladı. Sözü geçen kitap *Kim Öldürdü?* adını taşıyordu ve kazı yerinden çıkarılan bir iskelete de hemen Lord Edgware adı verilmişti.

Max için Ninova'ya gelmenin amacı Ninova Köyü'nde ayrıntılı bir kazı yapmaktı. C.T. buna pek de hevesli görünmüyordu, fakat daha önce-

den ikisi bu konuda anlaşmıştı ve Max şansını deneyecekti. Arkeolojide tarihöncesi denemler günün modası olmuştu. O güne kadar yapılan kazıların hemen hepsi tarih dönemleriyle ilgiliydi, ama bu kez insanlar büyük bir ihtirasla tarihöncesi dönemlerle ilgilenmeye başlamışlardı ve o dönemler hakkında elde henüz pek fazla bilgi vardı.

O derin çukur, bir süre sonra pek ürkütücü olmaya başladı; çünkü el değmemiş topraklarda tam dokuz yüz metre kazmak zorundaydılar. Çukurun kazılması tam kazı mevsiminin sonunda tamamlandı. Cesur bir adam olan C.T. her zaman günde bir kez adamlarıyla birlikte kazı bölgesine inmeyi âdet edinmişti. Yükseklikler ona dokunuyordu. Max'in ise yüksekliklerle ilgili bir sorunu yoktu. Arapların çoğu gibi işçiler vertigo sorununun yabancısıydılar. Daracık deliğe girip döner basamaklardan aşağı yukarı hızlı hızlı gidip geliyorlardı.

C.T. yukarıdan işçileri seyrederken, "Aman Tanrım!" diyerek ellerini başında birleştirip aşağıya bakmamaya çalışıyordu. "Yakında biri ölecek."

Fakat kimse ölmemişti. Bu insanlar ayaklarını yere katırlar gibi sağlam basıyorlardı.

Dinlenme günlerimizden birinde bir araba kiralayıp büyük Nimrud Tepesi'ni görmeye gidelim dedik. Nimrud Tepesi'nde son olarak Layard kazı yapmıştı, bu da yaklaşık yüz yıl önceydi. Yollar çok kötü olduğu için Max oraya varmakta güçlük çekti. Ama sonunda oraya vardık ve piknik yaptık, o zamanlar orası çok güzel bir yerdi. Dicle Nehri sadece bir mil uzaktaydı. Ve de Akropolis'in büyük tepesinde kocaman kayalardan oyulmuş Asur başları topraktan dışarı fırlamışlardı. Bir yerde kocaman bir cin kanadı vardı. Burası muhteşem bir yerdi; barışçıl romantik ve geçmişle birleşmiş.

Max'in şöyle dediğini hatırlıyorum: "İşte benim kazı yapmak istediğim yer burası, fakat çok büyük bir alanda kazı yapılmalı. Bunu yapabilmek için de büyük miktarda para bulmak gerekiyor. Fakat imkân bulduğum takdirde dünyada kazı yapmak isteyeceğim yer burası olacak." Max daha sonra içini çekti. "Şey, yani bunun gerçekleşebileceğini hiç sanmam."

Hayatım

Max'in kitabı, şimdi önümde duruyor: *Nimrud and Its Remains*(*). Onun en büyük dileğinin yerine gelmiş olmasına ne kadar memnunum. Nimrud, yüz yıl süren uykusundan uyandı. Layard, işi başlattı ve benim kocam bitirdi.

Max, Nimrud'un başka sırlarını da keşfetti: kentin hemen dışındaki Shalmaneser Kalesi, tepenin başka yerlerindeki saraylar ve Asur'un askeri başkenti olan Calah'ın hikâyesi açığa çıkmıştı. Tarihsel bakımdan Nimrud şimdi o zamanki durumuyla biliniyor ve buna ek olarak da ustaların ya da sanatçıların yarattıkları en güzel eserler de bugün dünyanın çeşitli müzelerinde sergileniyordu. O narin modası geçmeyen fildişinden oyulmuş eserler: bunların hepsi çok güzel şeyler.

Ben de bu eserlerin çoğunu temizleyerek üzerime düşen görevi yaptım: örneğin turuncu renkte ince bir sopa, muhtemelen çok güzel bir örgü şişi olabilirdi, bir zamanlar bir dişçi aleti olarak kullanılmış da olabilirdi. Bunu bana Max verdi ya da daha doğrusu ödünç verdi ve de bir kavanoz kozmetik yüz kremi, işte ben bunu her şeyden daha yararlı buldum.

Çok heyecan vericiydi; sabır, ihtiyaç duyulan ilgi, dikkatli dokunuş. Ve de hepsinden daha çok heyecan veren gün, benim de hayatımın en heyecanlı günlerinden biri- işçilerin çalıştıkları Asur kuyusundan koşarak evimize gelip şöyle bağırmaları: "Kuyuda bir kadın bulduk. Kuyuda bir kadın var!" İşçiler bir çuval içinde muazzam bir çamur kitlesi getirmişlerdi.

Kitleyi büyük bir çamaşır leğenine koyup büyük bir zevkle çamurları temizlemeye koyuldum. Yavaş yavaş 2500 yıl sağlam kalmış bir heykel ortaya çıkmaya başladı. İşte o güne kadar bulunan en büyük fildişinden yapılma bir baş, çamurların arasından ortaya çıkmıştı: açık kahverengimsi bir yüz, saçları siyah, çok hafif boyanmış dudaklar... Akropolis güzellerinin tebessümü vardı. Kuyunun hanımefendisi. Eski eserler müdürü ona Irak'ın Mona Lisa'sı denilmesinde ısrar etti. Bu heykel şimdi yeni Bağdat Müzesi'nde sergileniyor. Bugüne kadar bulunan en heyecan verici eserlerden biri.

(*) Nimrud ve Kalıntıları.

Bu Doktor Campbell Thompson'un son çalışma mevsimi olacaktı. Kuşkusuz o sadece bir kitabe okuma uzmanıydı. Ve onun gözünde yazılı sözcük, tarihi kayıt, kazının arkeolojik yanından çok daha ilginçti. Kitabe okuyan uzmanların (epigrafist) hepsi gibi o da her zaman kazılardan çok sayıda tablet çıkarılmasını umut ediyordu.

Ninova'da o kadar çok kazı yapılmıştı ki, o binaların hepsinden bir anlam çıkarmak imkânsızdı. Max'e göre saray binaları öyle ilginç sayılmıyordu; onu gerçekten ilgilendiren de tarihöncesi dönemlerden kalma derin kuyu idi. Çünkü onun hakkında çok az şey biliniyordu.

Max bir plan hazırlamıştı bile, dünyanın bu yöresinde kendi kendine küçük bir kazı yapacaktı. Çok fazla para bulmak zor olduğu için kazı yerinin de küçük olması kaçınılmazdı. Fakat kocam, bunun yapılabileceğine inanıyordu ve de bunun yapılmasının da son derece önemli olduğu kanısındaydı.

Max, işçilerinin yaşadıkları yerlerde bulduklarî toprak kapları ona getirmelerini istiyordu. Bazı kazılardan çıkarılan toprak kapların çoğu Ninova'nın son zamanlarından kalmaydı. Bir de daha önceki dönemlerden kalma kırmızı ve kurşuni kenarlı kaplar vardı ki bunlar boyalı değildiler.

Besbelli, dağlara kadar tüm çevreye yayılan küçük yerleşim bölgeleri çok erken tarihlerde terk edilmiş olmalıydılar, çünkü o bölgelerde çark kullanılarak üretilmiş toprak kaplara rastlamak imkânsızdı: o güzelim toprak kaplar elde yapılmış olmalıydı. Özellikle Arpachiyah adıyla bilinen küçük bir kazı yerinde bulunan toprak kapların elde yapıldığı anlaşılmıştı.

Max, o kazıdan çıkan kapları çok beğenmişti. Ben de ona destek oldum. Bu kadar güzel toprak kaplar hakkında bir şeyler öğrenmenin çok heyecanlı olacağına inanıyordum. Max bunun bir kumar olacağını söyledi. O kapların bulunduğu yer herhalde çok küçük bir köydü ve oradan büyük önem taşıyacak başka eserlerin çıkması imkânsızdı. Fakat o kapları yaratanlar mutlaka o bölgede yaşamış olmalıydılar. Belki çok ilkel bir hayat sürüyorlardı, fakat yarattıkları kaplar öyle ilkel değildi: tam aksine çok iyi kalitedeydi. O insanlar bu eserleri yakındaki büyük Ninova kenti için imal etmiş olamazlardı, çünkü o insanlar kili yoğururlarken Ninova kenti daha ortada yoktu. Hatta birkaç bin yıl daha Ninova olmayacaktı. O halde bu kapları o insanlar kimler için yarattı? Sırf güzel bir eser yaratmanın vereceği zevk için mi?

Doğal olarak C.T. Max'in tarihöncesi günlere bu kadar fazla önem vermekle hata ettiğini ve de şu toprak kaplar konusu için de bu kadar yaygara koparmasını yanlış bulduğunu söyleyip duruyordu. C.T. tarihi kayıtların önemsenmesi gereken tek kanıt olduğu kanısındaydı; insanın kendi hikâyesini sözlerle değil yazılarla anlatmanın önem taşıdığını düşünüyordu. Bir bakıma ikisi de haklıydı: C.T. haklıydı; çünkü tarihsel kayıtlar gerçekten çok açıklayıcıydı. Ve Max de insanın tarihi hakkında bilgi edinebilmek için insanın kendi elleriyle bir şeyler yapmış olması gerektiğini savunuyordu ve o da haklıydı. Ayrıca ben de haklıydım, çünkü bu minik kazı yerinde ortaya çıkarılan toprak kaplar gerçekten çok güzeldiler. Sanırım ben de sürekli kendime "neden" diye sormakta haklıydım, çünkü benim gibi insanlar için her şeyin nedenini sormak, hayatı ilginç kılıyordu.

İlk kez bir kazı yerinde yaşama deneyiminden büyük zevk aldım. Musul'dan da hoşlanmıştım; C.T.'ye de Barbara'ya da çok bağlanmıştım; Lord Edgware'in son bölümünü tamamlamış, onun katilinin izini başarıyla bulmuştum. C.T. ile eşine yaptığım ziyaret sırasında müsveddenin tamamını yüksek sesle okumuştum ve onlar da romanı çok beğenmişlerdi. Galiba bir roman müsveddesini yüksek sesle okuduğum ailem dışındaki kişiler sadece bu karıkocaydı.

Ertesi yılın şubat ayında Max ile tekrar Musul'a gitmiş olmamıza kolay kolay inanamadım, hem bu kez konuk evinde kalıyorduk. Bizim ilgilendiğimiz Arpachiyah'da kazı yapılmasına ilişkin görüşmeler devam ediyordu. O küçük Arpachiyah ile henüz hiç kimse ilgilenmiyordu ama bu isim yakın bir gelecekte tüm arkeoloji dünyasında bilinen bir isim olacaktı. Max, Ur'da mimar olarak görev yapmış olan John Rose'u bizimle çalışmaya ikna etmişti. Bu adam, ikimizin de dostuydu. John önceleri bize katılıp katılmamak konusunda karar verememişti. Ur'a dönmeyi kesinlikle istemiyordu; fakat arkeoloji çalışmalarına devam etsin mi, yoksa mimarlığa mı geri dönsün, buna karar veremiyordu. Ancak Max, ona bunun uzun bir çalışma olmayacağını söyledi -bu iş en fazla iki ay sürecekti- ve belki de bu süre içinde ona fazla iş düşmeyecekti.

Max, ısrarcı bir tavırla, "Bunu bir tatil dönemi olarak da kabul edebilirsin," dedi. "Yılın en güzel mevsimi, güzel çiçekler, harika bir iklim Ur'daki gibi kum fırtınaları yok, dağlar ve tepeler var. Oradan çok hoşlanacaksın. Senin için harika bir dinlenme dönemi olacak." John sonunda ikna oldu.

Max, "Tabii bu aslında bir kumar," dedi. Kocam için endişe verici bir dönemdi, çünkü mesleğinin başlangıcındaydı. Bu seçimi kendisi yapmıştı ve sonunda ya ayakta kalacak ya da düşecekti.

İşler hiç de iyi başlamadı. Öncelikle hava kötüydü. Yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyordu. Arabayla bir yere gidebilmek kesinlikle imkânsızdı; ayrıca üzerinde kazı yapmayı planladığımız arazinin kime ait olduğunu bulmak da çok zordu. Ortadoğu'da toprak sahipliğine ilişkin soruların cevaplandırılması her zaman çok zordur. Eğer arazi kentlerden yeterince uzakta ise arazi şeyhlerin sorumluluğu altındadır ve siz her türlü muameleyi, para meselesini vesaireyi şeyh ile çözmek zorunda kalırsınız; hükümetten de biraz destek alırsanız araziyi kullanabilirsiniz. Biz de Arpachiyah'ın sahibini bulup onunla anlaşmaya varmak istiyorduk.

Bu sanki pek kolay olacakmış gibi göründü. İriyarı neşeli bir adam geldi ve bizi o arazinin sahibi olduğuna ikna etmek istedi. Fakat ertesi gün arazinin sahibinin o adam olmadığını duyduk, karısının ikinci dereceden bir kuzeni mal sahibiydi. Bir gün sonra da o kuzenin de esas mal sahibi olmadığını ve arazide daha başka bir sürü insanın hak sahibi olabileceği anlatıldı. Üçüncü gün durmadan yağan yağmurun hepimizin sinirlerini bozduğu sırada Max de kendini yatağın üzerine atıp inleyerek, "Mesele neymiş biliyor musunuz?" dedi. "Arazinin tam on dokuz sahibi varmış."

"Evet, öyle görünüyor."

Sonunda bu karışıklığı da çözdük. Arazinin gerçek sahibi bulundu... o da birisinin teyzesinin kocasının kuzeninin halasıydı, kadın kendi kendine bu durumu halledemediği için kocasının birkaç akrabası onu temsil ediyorlardı. Musul kaymakamının yardımı, Bağdat Eski Eserler Müdürlüğü'nün, İngiliz Konsolosluğu'nun ve daha başka birkaç yardımcının çalışmaları sayesinde mesele çözümlendi. Ve çok ciddi bir anlaşma imzalandı. Anlaşmayı bozan tarafa ağır cezalar getiriliyordu. Arazi sahibinin kocası, kazıya her-

hangi bir nedenle ara verilirse 100 sterlin ödenmesine ilişkin maddeden pek memnun kalmıştı. Oysa kazının yarım kalmasına kendisi neden olduğu takdirde de 1000 sterlin ceza ödemek zorunda kalacaktı. Adam hemen çekip gitti, büyük başarısını arkadaşlarına anlatmak için sabırsızlanıyordu.

C.T.'lerle beraberken oturduğumuz eve benzeyen küçük bir ev kiraladık. Ev, Musul'un biraz dışında, Ninova'ya yakındı. Evin damı aynı şekilde düzdü ve mermer bir verandasıyla Musul'a özgü kenarlı pencereleri vardı. Mermer pencere kenarlarına toprak kaplar ya da çiçek saksıları yerleştirilebilirdi. Bir aşçımız ve getir götür işlerine bakan bir erkek çocuk bizimle kalıyordu. Bir de kocaman vahşi görünümlü bir köpekle evin kadrosu tamamlanıyordu. Ayrıca küçük bir kamyonetimiz vardı. Gallagher adında bir İrlandalı da kamyonetin sürücüsüydü. Adam, 1914 savaşından sonra ülkesine dönmemiş orada kalmıştı ve bir daha da memleketine hiç gitmemişti.

Bu Gallagher gerçekten olağanüstü bir adamdı. Bize bir erkeğin hayatının gerçek fiyatı konusunda çok yararlı bilgi verdi. "Irak, İran'a göre daha iyidir," dedi. "İran'da bir erkeği öldürmek size 7 sterline mal olabilir Irak'da ise ücret sadece 3 sterlindir."

Gallagher aynı zamanda bir kitap kurduydu. Ablam, bana her hafta kitap yolluyordu; ben de okuduğum kitapları hemen Gallagher'a devrediyordum. İrlandalı sürücü çok da hızlı okuyordu ve kitap türleri konusunda da bayağı seçiciydi: biyografiler, romanlar, aşk hikâyeleri, gerilim romanları, bilimsel eserler, yani aşağı yukarı her şeyi okuyordu. Açlıktan ölmek üzere olan biri gibiydi; açlığını bastırmaya yarayacak her türlü yiyecek onun için aynı lezzetteydi: yemeğin ne olduğu önemli değil, sadece yemek istiyorsunuz. Gallagher da beyni için yiyecek arıyordu.

Bizim için endişeyle dolu bir dönemdi. Max'in oynadığı kumarın sonuç verip vermeyeceğini gösteren hiçbir belirti yoktu. Sadece yoksullara ait dökük evleri gün ışığına çıkarabildik. Her tarafta çok hoş toprak kaplar, toprak eserler vardı.

John ile Max, kesin bir sonuca varmak için vaktin henüz çok erken olduğunu söyleyerek birbirlerini teselli ediyorlardı. Bağdat'taki Alman Eski Eserler Müdürü Doktor Jordan teftişe gelinceye kadar çıkarılan eserle-

rin etiketlenmiş olacağını, bu şekilde kazıların gerektiği gibi ve bilimsel yöntemlerle yapıldığını göstermek istiyorduk.

Derken birdenbire, damdan düşer gibi, büyük gün geldi çattı. Bazı toprak kapları onarmaya çalıştığım sırada Max, beni almak için eve geldi. "Yanmış bir çömlek dükkânı bulduk. Benimle oraya gelmelisin, bugüne kadar gördüğün en harika manzarayla karşılaşacaksın?"

Gerçekten de öyleydi. Büyük bir şanstı bu. Çömlekçi dükkânı işte oradaydı, toprağın hemen altında. Dükkân yandığı zaman terk edilmişti ve yandığı için orada kalabilmişti. Dükkânda tabaklar, vazolar, fincanlar, çömlekler; kıpkırmızı, siyah ve portakal rengi toprak eserler güneş altında parlıyordu.

O dakikalardan itibaren çılgınlar gibi çalışmaya başladık. Tavan yıkılıp dükkâna düştüğü için pek çok eser parçalanmıştı; ama işte oradaydılar ve çoğunun onarılması mümkündü. Zaten eserlerin bazıları da çok az hasar görmüştü. Duvarlar bunların üzerlerine yıkıldığı için yaklaşık altı bin yıl bozulmadan kalabilmişlerdi.

Mutluluktan çılgına dönmüştüm. Max de öyle ve John da o sakin sessiz haliyle, kendi adına mutluydu. O günden sonra mevsim sonuna kadar deliler gibi çalıştık.

O yılın sonbaharında ben de skala çizmeyi öğrenmek için biraz çalıştım. Yerel ortaokula devam ettim ve orada sevimli, ufak tefek bir adamdan ders aldım, adam benim o kadar az şey bilmeme inanamıyordu.

"Siz doğru açı sözünü bile duymamış gibisiniz," dedi. Bunun doğru olduğunu itiraf ettim. Gerçekten doğru açıyı bile bilmiyordum.

"Bu da size bazı şeyleri izah etmeyi zorlaştırıyor."

Ben ölçmeyi ve hesaplamayı öğrenmiştim. Şimdi de sıra öğrendiklerimi uygulamaya gelmişti. Yapılacak çok iş vardı. Ben diğerlerinden daha fazla çalışıyordum. John'a da biraz yardıma ihtiyacı vardı ve ben de yardım ettim.

Max'in gün boyu kazı yerinde kalması gerekiyordu, John da çizimlerle ilgileniyordu. Akşamları sofraya otururken John, "Galiba bu iş beni kör edecek," diye sızlanıyordu. "Gözlerimde bir gariplik var ve öyle başım dönüyor ki, yürümekte zorluk çekiyorum. Bu sabah saat sekizden beri hiç durmadan çizim yaptım, hem de son hızla."

Max, "Ve yemekten sonra da çalışmaya devam edeceğiz," dedi.

John suçlar gibi, "Ve bunun bir tatil olacağını bana söyleyen de sensin," diye mırıldandı.

Mevsimin sona erişini kutlamak için erkekler arasında bir yarış düzenlemeye karar verdik. Bu, daha önce hiç yapılmamıştı. Birincilere çok cazip ödüller verilecekti. Yarışlara bütün erkekler katılacabilecekti.

Bu yarışlar çok konuşuldu. Öncelikle bazı yaşlı, ciddi adamlar böyle bir olaya katılmakla itibarlarını kaybedip kaybetmeyeceklerini sordular. İtibar her zaman çok önemliydi. Gençlerle, belki de sakalı çıkmamış oğlanlarla yarışmak şerefli, itibarlı bir erkek için hiç de doğru bir hareket sayılmazdı. Ancak sonunda hepsi yarışa girmeyi kabul etti ve biz de ayrıntıları konuştuk. Yarış parkuru yaklaşık üç mil olacaktı, yarışçılar, Ninova kazı yerinin hemen ilerisindeki. Khosr Nehri'ni geçeceklerdi. Kurallar çok dikkatli hazırlanmıştı. Ana kural hiç kimsenin hile yapmamasıydı, hiçbir yarışmacı yere düşürülmeyecekti, koşanlara zorluk çıkarılmayacaktı. Böyle bir kurala uyulacağını beklemiyorduk, ama hiç değilse en kötü davranışların önlenebileceğini umut ediyorduk. Ödüllerin birincisi bir inek ile buzağıydı; ikincisi bir koyun; üçüncüsü bir keçi. Ayrıca daha bir sürü küçük ödül vardı; tavuklar, torbalar dolusu un ve yüz yumurtadan on yumurtaya kadar değişen ödüller. Yarışı bitiren herkese de bir avuç hurmayla bir erkeğin iki avucu arasına sığabilecek kadar helva. Bu ödüllerin bize 10 sterline mal olduğunu söyleyebilirim. O günlerde durum böyleydi, hiç kuşkunuz olmasın. Biz ona AAAA(*) adını vermiştik. O sıralar nehirde taşkın vardı ve hiç kimse yarışı seyretmek için köprüyü geçemiyordu; fakat Kraliyet Havacılık Örgütü mensupları yarışı havadan izleyebileceklerdi.

Yarış günü geldi çattı ve manzara görülmeye değerdi. Tabii yaşanan ilk olay, başlama atışı yapılır yapılmaz büyük bir hızla atılanlardan bazıları yüzüstü yere düşmesiydi. Hileli oyun yasağı çok da kötü gitmedi; hiç kimse bilerek başkalarını yere düşürmedi. Yarış için bahisler oynanmıştı; fakat izleyicilerin seçtikleri yarışçıların hiçbiri kazanmadı. Üç siyah adam yarışı

(*) The Arpachiyah Amateur Athletic Association (Arpachiyah Amatör Atletizm Derneği)

zaferle bitirdi. Birinci çok güçlü ve atlet yapılı bir adamdı; ikinci -en çok alkış alan- her zaman yarı aç dolaşan yoksul bir adamdı ve üçüncülüğü kazanan da genç bir çocuktu. O gece çok büyük bir sevinç yaşandı: ustabaşılar dans ettiler, erkekler dans ettiler ve de ikincilik ödülünü kazanan adam ödülünü yani koyunu oracıkta kesip ailesine ve dostlarına ziyafet çekti. Bu, Arpachiyah Amatör Atletizm Derneği için gerçekten çok büyük bir gündü.

"Tanrı sizi kutsasın", "Tekrar geleceksiniz", "Tanrı Bağışlayıcıdır" gibi iyi niyet dilekleriyle oradan ayrıldık. Daha sonra Bağdat'a gittik, bulduğumuz eserlerin hepsi bizi oradaki müzede bekliyordu. Max ile John Rose eserlerin paketlerini açtılar, ondan sonra da ayırım başladı. Artık mayıs ayına gelinmişti ve havanın sıcaklığı gölgede elli dereceyi geçiyordu. Aşırı sıcaklar John'a hiç uymadı, zavallıcık her gün biraz daha hasta görünüyordu. Paketleme ekibinde olmadığım ve de evde kalabildiğim için doğrusu şanslıydım.

Bağdat'ta zaman geçtikçe politik bakımdan durum iyice kötüleşiyordu, gelecek yıl oraya dönmeyi düşünmemize rağmen şimdiden kuşkulanmaya başlamıştık. Biz oradan ayrıldıktan sonra tarihi eserlerin gemiye yüklenmesi konusunda sorunlar çıkmıştı ve bavullarımızı da ülkeden dışarı çıkarmakta zorlandık. Nihayet ortalık biraz sakinleşti, ama bu aylar devam etti ve bu nedenle de ertesi yıl, tekrar oraya gidip kazılara devam etmemiz istendi. Birkaç yıl süreyle hiç kimse Irak'ta başka kazı yapmadı; herkes Suriye'ye gitti. Ve işte bu nedenle biz de ertesi yıl için kazı yapmaya elverişli bir sit alanı seçmeye karar verdik.

Hatırladığım son bir şey daha var ki o da gelecekte yaşanacakların bir işareti sayılabilir. Bağdat'ta Doktor Jordan'ın evinde çay içiyorduk. Doktor Jordan iyi bir piyanistti ve o gün bize Beethoven'dan eserler çalıyordu. Adamın başı çok güzeldi ve ben de ona bakarken ne hoş biri olduğunu düşündüm. Doktor Jordan her zaman kibar ve anlayışlı göründü. Derken birisi laf olsun diye Yahudilerden söz etti. O anda Doktor Jordan'ın yüzü değişti; hem de ne değişme, ben hiç kimsenin yüzünde böyle bir ifade görmemiştim.

Doktor Jordan, "Siz anlamıyorsunuz," dedi. "Belki bizim Yahudiler sizinkilerden farklı. Ama onlar büyük bir tehlike. Hepsi yok edilmeli. Yapılacak başka bir şey yok."

İnanmayan gözlerle adama baktım. Dediklerine inanıyordu. Daha sonra Almanya'dan gelecek olanlar ilk kez ima ediliyordu. Almanya'ya gidenler, sanırım daha o zamanlar gelecekte olacakları hissetmişlerdi, fakat 1932 ve 1933 yıllarında sıradan insanlar önsezilerden tamamen yoksundular.

Doktor Jordan'ın oturma odasında oturduğumuz ve onun piyano çaldığı gün ben ilk kez bir Nazi görmüştüm ve daha sonra da adamın karısının doktordan daha ateşli bir Nazi olduğunu anlayacaktım. Karıkocanın orada yapmaları gereken bir görevleri vardı: Sadece eski eserleri korumak ve hatta ülkeleri için çalışmak değildi; asıl görevleri kendi ülkelerinin elçisini bir casus gibi gözetlemekti. Hayatta öyle şeyler var ki, insan bunlara kendini inandırdığı için sonradan üzülüyor.

BEŞ

Zafer sevincinden yüzlerimiz kıpkırmızı kesilmiş bir halde İngiltere'ye döndük. Max hemen kampanya ile ilgili bilgileri yazmaya koyuldu, kocam yorucu bir yaz geçirecekti. Bulduğumuz eserlerin bazılarını British Museum'da sergiledik ve Max'in Arpachiyah ile ilgili kitabı da ya o yıl ya da ertesi yıl yayınlandı. Kitabı yayınlamak için hiç zaman kaybedilmemişti. Max, "Arkeologların hepsi kitaplarını yayınlamayı çok geciktiriyorlar, oysa bilgi mümkün olduğu kadar çabuk paylaşılmalı," dedi.

İkinci Dünya Savaşı döneminde, Londra'da çalışırken Suriye'de yaşadıklarımızı yazmıştım. *Come Tell Me How You Live*(*) adıyla yayınlanmıştı. Bu anılar ve onu tekrar tekrar okumaktan, Suriye'deki günlerimizi hatırlamaktan büyük zevk alıyordum. Bir kazıda geçirilen bir yıl, bir başka yılın aynısı olur, yani aşağı yukarı aynı şeyler yaşanır. Bu nedenle de tekrarlardan pek yeni bir şey çıkmaz O yıllar, mutlu dönemlerdi, gerçekten çok zevkli geçti ve kazılarımızda da büyük başarılar elde ettik.

(*) Gel Bana Nasıl Yaşadığını Anlat

Max'in Devonshire'a istediği kadar sık gelmesine imkân olmadığı için sadece Rosalind'in tatillerini orada geçiriyorduk ve yılın büyük bir bölümünde Londra'da benim evlerimin birinden diğerine taşınarak, evlerden hangisini daha çok beğendiğimize karar vermeye çalışıyorduk. Bir yıl, biz Suriye'deyken Carlo ile Mary bize uygun bir ev aramışlar ve sonra da bana bir liste hazırlamışlardı. 48 Numaralı Sheffield Terrace'ı mutlaka gidip görmemi istediler. O evi görür görmez, orada yaşamak istediğimi düşündüm. Ev çok güzeldi. Belki sadece bir bodrum katının olması kusur sayılabilirdi. Evin oda sayısı fazla değildi, fakat odaların hepsi de büyük ve boyutları iyi düzenlenmişti. Tam bizim istediğimiz gibi bir evdi. Eve girer girmez sağda büyük bir yemek odası, solda ise oturma odası vardı. Asma katta bir banyo ve tuvalet yer alıyordu. Birinci katta sağda, yani yemek odasının üzerinde Max'in kütüphanesi için uygun bir oda vardı. Büyük masalar koymaya imkân veren geniş bir odaydı. O odanın karşısında bizim yatak odamız olacak büyüklükte bir oda vardı. Bir kat yukarıda iki büyük oda daha vardı ve onların arasına da küçük bir oda yerleştirilmişti. Küçük oda Rosalind'in olacaktı. Max'in çalışma odasının üzerindeki büyük odanın da bana ait olmasını istedim. Benim kendime ait bir çalışma odasına ihtiyacım vardı. O güne kadar asla böyle bir istekte bulunmadığım için herkes buna şaşırmıştı, ama sonunda hepsi de zavallı ihtiyar hanımefendi kendine ait bir odaya sahip olma zamanının geldiğine karar verdiler.

Rahatsız edilmeyeceğim bir yerim olsun istiyordum. Odada telefon olmayacaktı. Bir tane kuyruklu piyano bulunmalıydı; büyük sağlam bir masa, rahat bir kanape ya da divan, daktilo kullanırken oturmak için sert ve uzun arkalıklı bir sandalye ve ara sıra dinlenmek için de bir koltuk. Odada bunlardan başka bir şey olmayacaktı. Kendime Steinway marka kuyruklu bir piyano satın aldım, adamı çok seviyordum. Hiç kimsenin bu odayı kullanmasına izin verilmiyordu. Evde yangın çıkmadıkça kimse beni aramayacaktı. Nihayet kendime ait bir odam olmuştu ve bina savaşta bombalanıncaya kadar beş altı yıl bu odanın tadını çıkardım. Nedenini bilmiyorum ama bir daha asla böyle bir odam olmadı. Galiba yemek masasının başında ya da lavabonun kenarındaki boşlukta çalışmaya yeniden alışmıştım.

48 Sheffield Terrace mutlu bir evdi; bunu daha ilk kez evin kapısından içeri girdiğim zaman anlamıştım. Sanırım, eğer insan Ashfield'deki gibi büyük odalarda yaşamaya alışmışsa büyük yerleri çok özlüyor.

Max, kütüphanesine yeni bir şömine ve baca yaptırtmaya kalkışınca, işin başında durmayı ihmal etmedi. Kocam Ortadoğu'da o kadar çok şömine ve bacalarla uğraşmıştı ki, artık kendini bu işin ustası sayıyordu. İnşaatçı, hazırlanan planlara biraz da kuşkuyla baktı. Adam, kurallara uyulursa her şeyin yolunda gideceğinin düşünüldüğünü, ama gerçeğin yazılı kurallara uymayabileceğini belirtti.

Adam, Max'e, "Bu sizin hazırladığınız plan işe yaramayacak," dedi. "Bunu size rahatça söyleyebilirim."

Max, "Siz şömineyi tam da benim istediğim gibi inşa edin," dedi . "O zaman yanılmadığımı göreceksiniz."

Bay Withers biraz üzüldü, ama Max'in de dedikleri doğru çıktı. Max'in planını yaptığı bacadan dumanlar hiçbir zaman geri gelmedi.

Sheffield Terrace'a taşındıktan sonra sadece bir şey beni endişelendirdi o da yatak odamızdaki iğrenç koku. Max, kokuyu alamamıştı, Bessie de benim hayal kurduğumu düşünüyordu. Fakat ben inatla hayal falan kurmadığımı söyledim: Gaz kokusu alıyordum. Max evde gaz olmadığını hatırlattı.

"Elimde değil," dedim. "Burnuma sürekli gaz kokusu geliyor."

İnşaatçıları, gaz şirketinden işçileri eve çağırdım. Adamların hepsi karyolanın altına yüzükoyun yatıp çevreyi kokladılar ve sonunda benim uydurduğuma karar verdiler.

"Tabii, hanımefendi, eğer burada bir şey varsa bile biz kokusunu alamıyoruz." Gaz şirketinden gelen adam, konuşmaya devam etti. "Örneğin bir sıçan ölüsü olabilir. Ya da fare. Çok küçük bir fare."

"Herhalde öyle de olabilir," dedim. "Ama uzun süre önce ölmüş, minik bir fare olmalı."

"Döşeme tahtalarını kaldırıp bakalım."

Döşeme tahtaları kaldırıldı; fakat büyük ya da küçük, hiçbir fare ölüsüne rastlanmadı. Ancak gaz kaçağı ya da fare ölüsü, koku hâlâ gitmemişti.

İnşaatçıları, gaz şirketinin adamlarını, tesisatçıları ve aklıma gelen herkesi eve çağırdım. Sonunda herkes benden sıkıldı; Max, Rosalind, Carlo. Hepsi de bunun annenin bir uydurması olduğunu düşünüyordu. Fakat anne, gazın kokusunu hemen alırdı ve bunu sürekli tekralayıp durdu. Gaz kokusu yüzünden herkes çıldırmak üzereyken nihayet mesele çözüldü. Benim yatak odamın altında kullanılmayan bir gaz borusu varmış. Ve bu borudan sürekli gaz sızıntısı olurmuş. İddiamda haklı olduğum ortaya çıktıktan sonra öyle çok kendimle övündüm ki, bir süre benimle aynı çatı altında yaşamak çok zor oldu. Burnumun ne kadar hassas olduğunu sürekli söyleyip durdum.

Sheffield Terrace'ı satın almadan önce, Max ile köyde küçük bir ev satın almıştık. Biz çok küçük, neredeyse bir kulübe sayılacak bir bina almayı düşünüyorduk. Hafta sonlarında Ashfield'e gidip gelmek zor oluyordu. Eğer Londra'dan pek de uzakta olmayan küçük bir ev bulursak, bu hepimiz için iyi olacaktı.

Max'in İngiltere'de en çok sevdiği iki yöre onun öğrenciyken yaşadığı Stockbridge ve de Oxford yakınlarıydı. Oxford'da kaldığı yıllar onun hayatının en mutlu dönemlerinden biriymiş. O çevreyi çok iyi tanıyordu ve Thames Nehri'ni de çok seviyordu. Bu nedenle de ev ararken Thames Nehri kıyılarını da dolaştık.

Sonbaharda, Suriye'ye hareket etmeden önce *The Times*'da bir ilan gördüm.

"Bak Max," dedim. "Wallingford'da satılık bir ev var. Wallingford'u ne kadar çok sevdiğimizi biliyorsun. Eğer satılık ev, nehir kıyısındaki evlerden biriyse harika olur. Biz oradayken satılık da kiralık da ev yoktu." Emlakçıya telefon ettik ve hemen oraya gittik.

Küçük bir Kraliçe Anne stili evdi, yola oldukça yakındı ve arkasında büyük bir bahçe vardı, mutfak da bir duvarla binadan ayrılmıştı -bahçe bizim istediğimizden daha büyüktü- ve aşağıda Max'in çok hoşuna giden, nehre kadar uzanan büyük bir çayır vardı. Evin beş yatak odası, üç oturma odası ve çok şirin bir mutfağı vardı. Oturma odasının penceresinden bakarken büyük güzel bir sedir ağacı gördük: Bir Lübnan sedir ağacı.

Uzun uzun tartışmaya zamanımız yoktu. Ev, şaşılacak derecede ucuzdu ve biz de hemen orada kararımızı verdik. Emlakçıyı aradık, bazı belgeleri imzaladık, avukatlarla, araştırmacılarla görüştük ve evi satın aldık.

Maalesef o evi, bir daha dokuz ay göremedik. Evi satın aldıktan sonra Suriye'ye gittik. Orada aylarca kaldık ve bu süre içinde de acaba büyük bir aptallık mı yaptık diye düşünüp durduk. Güya küçücük bir ev satın alacaktık, onun yerine o kocaman Kraliçe Anne stili bina bizim olmuştu. Wallingford iyi bir yerdi. Demiryolu şirketi çok kötüydü; bu nedenle Oxford'dan ya da Londra'dan gelecek kişiler için zor olacaktı. Max, "Sanırım biz orada çok mutlu olacağız," dedi.

Gerçekten de orada çok mutlu olduk, yanılmıyorsam otuz beş yıldan beri orada mutluyuz. Max'in kütüphanesi iki misli büyütüldü. Winterbrook House, Wallingford, hep Max'in evi olarak kaldı. Ashfield, ise benim ve sanırım Rosalind'in en sevdiği evdi.

İşte böyle, hayatımız devam ediyordu. Max arkeolojik çalışmalarıyla ve işine olan bağlılığıyla, ben de artık daha da profesyonelleşen ve bu nedenle de eskiye göre daha az hevesle yazılarımla günümüzü gün ediyorduk.

Başlangıçta kitap yazmak çok heyecan vericiydi, biraz da kendimi gerçek bir yazar saymadığım için daha sonra yazdığım her kitabın yayınlanması biraz şaşırtıcıydı. Artık gündelik bir iş gibi kitap yazıyordum. Bunu yapmak benim görevimdi. İnsanlar benim kitaplarımı yayınlamakla kalmayıp, hiç ara vermeden yazmamı istiyorlardı. Fakat benim asıl görevim olmayan bir şeyler yapmak tutkusu beni huzursuz etmeye başlamıştı; aslında bunu yapamazsam hayatım pek sıkıcı olacaktı.

Şimdi yapmak istediğim şey, detektif hikâyesi dışında bir şeyler yazmaktı. Bu yüzden biraz da suçluluk duygusuna kapılarak *Giant's Bread*(*) isimli bir roman yazdım. Roman daha çok müzikle ilgiliydi ve teknik açıdan konu hakkında çok az bilgim olduğunu da fark etmiştim. Kitap iyi eleştiriler aldı ve de bir ilk roman olduğu için de bayağı iyi sattı. Bu kitabı

(*) Devin ekmeği.

Mary Westmacott takma adıyla yayınlamıştım ve hiç kimse kitabı yazanın ben olduğumu bilmiyordu. Bu sırrı tam on beş yıl sakladım.

Bir iki yıl sonra yine aynı takma ad ile *Unfinished Portrait*(*) isimli bir roman daha yayınladım. Sadece bir kişi sırrımı keşfetti: Nan Watts, yani Nan Kon. Nan'in çok güçlü bir hafızası vardı. Benim ilk kitapta bazı çocuklar için kullandığım sözcükler ve bir şiir, onun dikkatini çekmiş. Ve hemen kendi kendine, "Bu kitabı Agatha yazmış olmalı. Bundan eminim," demiş.

Nan bir gün beni köşeye sıkıştırdı, etkileyici bir sesle, "Geçen gün çok hoşuma giden bir kitap okudum; dur bakayım adı neydi *Dwarf's Blood* evet, tamam kitabın adı *Dwarf's Blood*'du." Nan, bana göz kırptı. Onun evine ulaştığımız zaman "Sen *Giant's Bread*'i benim yazmış olmamdan ne zaman kuşkulandın?" diye sordum.

"Elbette o kitabı sen yazmıştın. Senin konuşmalarını iyi bilirim. Kitabında da aynı üslup vardı."

Galiba beni harekete geçiren de insanların kitaplarımı benim hiç de hoşuma gitmeyen bir şekilde sahne eserlerine dönüştürmeleri oldu. *Acı Kahve* isimli bir oyun yazmıştım, ama oyun yazmayı ciddi ciddi düşündüğüm de söylenemezdi. Sonra birdenbire başkalarının benim romanlarımdan oyunlar yarattıklarını ve hiç de başarılı olamadıklarını düşünerek kendi romanlarımı sahne oyunlarına çevirme işini üstlenmeye karar verdim. Bir detektif romanı bir oyuna özellikle hiç benzemez. Bu nedenle de detektif romanını bir oyuna dönüştürmek aynı uygulamayı bir roman için yapmaktan çok daha zordur. Konusu çok karmaşıktır, pek fazla kahraman vardır, bir sürü ipucu yer alır. Böyle bir roman oyuna dönüştürülürken güçlüklerle karşılaşılır.

On Küçük Zenci isimli kitabımı yazılması çok zor olduğu için ve de konu beni büyüledi, diye yazmıştım. On kişinin hiç de saçma sayılmadan ve de katilin kimliği ortada olmadan öldürülmeleri gerekiyordu. Kitabı uzun uzun planladıktan sonra yazmıştım ve yaptığım işi de çok beğenmiştim. Kitap açık, doğrudan sonuca giden ve de şaşırtıcı bir eserdi. Ancak çok da akla uygun bir açıklaması vardı; aslında bu kitaba konuyu açıklayabilmek

(*) Bitirilmemiş Portre

için bir önsöz yazılması gerekiyordu. Kitap beğenildi, olumlu eleştiriler aldı, fakat bu eseri gerçekten beğenen kişi bendim, çünkü onu yazmanın ne kadar zor olduğunu eleştirmenlerden daha iyi biliyordum.

Sonra bir adım daha ileri gittim. Kendi kendime eğer bu romandan bir oyun yaratabilirsem çok iyi olacağını düşündüm. İlk bakışta, bu imkânsız gibi göründü; çünkü bir hikâyeyi anlatacak kişi kalmıyordu, bu nedenle de romanda bazı değişiklikler yapmam gerekecekti. Orijinal hikâyeyi biraz değiştirerek mükemmel bir oyun yaratabilecektim. Karakterlerden ikisinin masum olmaları, oyunun sonunda da sağ salim o cehennemden kurtulmaları gerekecekti.

Oyunu yazdım. Doğrusu bana cesaret veren de pek olmadı. Oyun hakkındaki hüküm: "Sahneye konulması imkânsız" oldu. Ancak Charles Cochran, oyunu çok beğenmişti. Eserin sahnelenmesi için elinden geleni yaptı, fakat onu destekleyenlerin onayını bir türlü alamadı. Adamlar, hep bildik şeyleri söylediler eser sahneye konulacak gibi değilmiş, sahnede oynanamazmış, insanlar buna gülüp geçerlermiş, hiç gerilim yokmuş Cochran, bu insanlarla aynı düşüncede olmadığını kesin bir dille ifade etti; ama işte sonuç ortadaydı.

Charles Cochran, "Umarım ileride bu oyun konusunda şansın yaver gider," dedi. "Çünkü o oyunu sahnede mutlaka görmek istiyorum."

Bir süre sonra o fırsatı yakaladım. Oyun ile ilgilenen kişi Bertie Mayer'di, Charles Laughton ile birlikte *Alibi*'yi sahneye koyan kişi yani. Oyunun yapımcılığını Irene Henschell üstlendi ve de bana kalırsa çok iyi bir iş çıkardı. Onun sahneye koyma yöntemleri Gerald Du Maurier'inkinden çok farklıydı; bu nedenle onun çalışmalarını büyük bir merakla izliyordum.

Sanırım kitap yazmanın yanı sıra oyun yazarı olmaya yönelten *On Küçük Zenci* oldu. İleride başkalarının benim kitaplarımdan uyarlamalar yapmalarına izin vermeyecektim. Bunu benden başka kimse yapamayacaktı; oyuna dönüştürülecek kitapları ben seçecektim. Ve uyarlamayı da ben yapacaktım.

Aradan uzun yıllar geçmesine karşın romandan sahne oyununa dönüştürdüğüm ikinci eser *Ceset Katilini Arıyor* oldu. Bir gün otururken birden-

bire, bu eserin iyi bir oyun olacağını düşündüm. Bunu Rosalind'e de söyledim. Kızım, hiç başarıya ulaşmadan sürekli benim cesaretimi kırmakta uzman kişidir.

Rosalind dehşet içinde, *Ceset Katilini Arıyor*'u sahne oyunu mu yapacaksın?" diye bağırdı. "Ama o çok iyi bir kitap ve ben o kitabı çok seviyorum. Onu bir oyuna dönüştüremezsin."

Bu karşı koyma beni heveslendirmişti. "Elbette yapabilirim," dedim.

Rosalind içini çekerek, "Ah, keşke bu işe girişmesen," dedi.

Neyse ben, *Ceset Katilini Arıyor* için yeni fikirler üretmeye başladım. Aslında bu kitap polisiye roman sayılmazdı. Rosalind'den başkalarının da karşı çıkmalarına rağmen *Ceset Katilini Arıyor* oyuna dönüştürüldü. O zamandan beri pek çok oyunumu sahneye koyan Peter Saunders oyunu çok beğenmişti.

Ceset Katilini Arıyor başarılı olunca artık bu işi iyice benimsedim. Kitap yazmanın benim sağlam, sürekli işim olduğunu artık biliyordum. Hikâye konusu bulup kitap yazmayı bunayıncaya kadar sürdürebilirdim. Hiçbir zaman da acaba yeni bir kitap konusu bulabilir miyim, diye endişelenmedim.

Tabii her zaman o korkunç üç hafta ya da bir ay var, yeni bir kitaba başlamaya çalıştığınız o dönem. O günlerde yaşanan ıstırap gibisi yoktur. Bir odada otursunuz, kalemleri ısırarak, daktiloya bakarak ya da ortalıkta gezinerek veya bir kanapeye oturup, ağlamak istediğinizi düşünerek vakit geçirirsiniz. Sonra dışarı çıkarsınız, o sırada meşgul olan birine yaklaşıp dert yanmak istersiniz. Bu kişi genellikle Max olur, çünkü o çok iyi tabiridir, siz ona dersiniz ki: "Öf, çok kötü, Max, biliyor musun ben yazı yazmayı tamamen unutmuşum, yazamıyorum işte, bir daha asla kitap yazamayacağım."

Max, sakinleştirici bir sesle, "Yoo, elbette yazacaksın," diyordu. Önceleri kocam bu sözleri biraz da endişeli bir şekilde söylüyordu; şimdi ise gözleri, önündeki işe odaklanmış beni yatıştırmaya çalışıyordu.

"Ama yazamayacağımı biliyorum. Aklıma hiçbir fikir gelmiyor. Önceleri bir fikrim vardı, ama şimdi bu bana çok saçma geliyor."

"Sadece bu dönemi atlatman gerekiyor. Bütün bunları daha önce de birçok kereler yaşadın. Geçen yıl aynı şeyleri söylemiştin. Ondan önceki yıl da söyledin."

"Ama bu defa çok farklı," diye pozitif bir inandırıcılıkla konuştum.

Fakat bu defa hiçbir şey farklı değildi. Tam tersine her şey aynıydı. Ancak bu azap dolu günlerin de yaşanması, geçiştirilmesi gerekiyordu. Saatlerce sıkıntıyla kıvrım kıvrım kıvrandıktan sonra kendinizi tekrar normal hissetmeniz çok zordur. Ne yazmak istediğinizi de düşünemezsiniz, elinize bir kitap alıp okumaya çalışsanız, ne okuduğunuzun farkına varamazsınız. Bulmaca çözmeye kalkışsanız aklınız sorularda olmaz. Çaresizlik sizi felç etmiştir.

Yılda bir kitap yazmalıydım, bundan kesinlikle emindim.

Sahne oyunu yazarlığı benim maceram olacaktı... her zaman öyle olacaktı. Bazen on ikiden vuracaktım, bazen de hedefi şaşıracaktım. Yazdığın oyunlar peşpeşe büyük başarı kazanabilir, ama sonra da bilinmeyen bir nedenle beğenilmeyiverir. Neden? Bunun nedenini hiç kimse bilmiyor. Seyircinin hoşuna gitmemiş olabilir ya da eser yanlış zamanda yazılmıştır ya da oyuncu seçimi hatalıdır. Evet, oyun yazmak, benim emin olacağım bir iş değildi. Her defasında bir kumar oynuyordunuz.

Ceset Katilini Arıyor'u yazdıktan sonra yeni bir oyun yazmam gerektiğini biliyordum ve eğer mümkünse bunun bir kitap uyarlaması olmamasını istiyordum. Doğrudan bir oyun yazacaktım.

Caledonia, Rosalind için çok iyi olmuştu. Sanırım o okul, bildiğim en iyi okullardan biriydi. Öğretmenlerinin hepsi seçtikleri dalların en iyileriydiler. Hiç kuşkusuz Rosalind'i de çok iyi eğittiler. Sonunda kızım okul birincisi oldu, ama Rosalind, bana bunun haksızlık olduğunu, sınıfta ondan çok daha akıllı ve bilgili bir Çinli öğrencinin bulunduğunu söyledi. "Okul yöneticilerinin ne düşündüklerini biliyorum, okul birincisi onlara göre bir İngiliz kızı olmalı." Bence Rosalind haklıydı.

Rosalind, Caledonia'dan sonra Benenden'e gitti. Kızım daha ilk günlerde bu okuldan sıkılmıştı. Doğrusu bunun nedenini bilmiyorum, orası her bakımdan iyi bir okuldu.

Ben, Suriye'deyken Rosalind'den Benenden'den ayrılmak istediğini yazan mektuplar aldım. "Bu iğrenç yere bir yıl daha dayanamam." Fakat kızım bir okula başladığına göre, o okuldaki öğrenimini tamamlamalıydı. Okul sertifikasını aldığı zaman Rosalind'in Benenden'den ayrılmasına izin verecektim.

Bayan Sheldon, Rosalind'in okul müdiresi bana mektup göndermiş ve Rosalind'in gelecek sömestrde okul sertifikasını almaya pek istekli görünmesine rağmen bunu başaracağına inanmadığını belirtmişti, ama yine de Rosalind'in sınava girmesinde bir sakınca yoktu. Müdire hanım yanıldı. Çünkü Rosalind okul sertifikasını kolayca aldı. Daha on beş yaşında olan kızımın bundan sonra atacağı adımı düşünmek zorundaydım.

Yurtdışına gitmek konusu ikimize de cazip geldi. Max ile oturup yurtdışındaki tanınmış okulları inceledik. Sonunda Gstaad'da bir okulda karar kıldık. Burada kızlar kayak yapmasını ve diğer kış sporlarını da öğreniyorlardı. İnsanlara soru sormakta başarılı değildim. Daha okul müdiresinin odasında koltuğa oturur oturmaz dilim bağlandı. İçimden: "Kızımı sizin okulunuza gönderecek miyim, göndermeyecek miyim?" diye geçirdim. "Sizin nasıl biri olduğunuzu ben nasıl öğrenebilirim? Bakalım kızım sizin okulunuzda olmaktan hoşlanacak mı?" Bunları düşündüm ama sadece, "Şey şey," diye kekeleyerek ipe sapa gelmez sorular sordum.

Aile içinde uzun tartışmalardan sonra Matmazel Tschumi'nin Gstaad'daki okulunu seçtik. Ama bu bir fiyasko oldu. Rosalind'den haftada iki kez mektup almaya başladım: "Burası çok berbat anne, tek kelimeyle berbat. Buradaki kızlar... Onların neye benzediklerini bilemezsin. Kızlar file kullanıyorlar. Bu sana her şeyi anlatır."

Fileler bana bir şey anlatmamıştı. Kızların neden file kullanamayacaklarını da doğrusu anlayamamıştım. Zaten filelerin ne işe yaradıklarını da bilmiyordum.

"İkili sıralar halinde yürüyoruz. Düşünsene... Bizim yaşımızda olacak şey mi bu? Dahası köyde bir dükkândan alışveriş yapmamıza izin verilmiyor. Durum çok kötü. Burası tam bir hapishane. O senin sözünü ettiğin banyolardan da eser yok. Hiçbirimiz bir kere olsun banyo yapamadık. Burada sıcak su da yok. Kayak yapmaya gelince... Kayak yeri de çok aşağılarda şubat ayında biraz kar oluyormuş, fakat ben o zaman bile bizi kayak yapmaya götüreceklerini sanmıyorum."

Rosalind'i hapishanesinden kurtarıp onu önce Château d'Oex'te bir pansiyona sonra da Paris'te eski bir ailenin yanına bıraktık. Suriye'den dönerken Rosalind'i de yanımıza aldık. Onun artık çok iyi Fransızca konuştu-

ğunu düşünüyorduk. Rosalind, "İşte biraz konuşabiliyorum," demekle yetindi. Sonra bizi Lyon Garı'ndan alan taksinin Madam Laurent'in pansiyonuna giderken yolu kasıtlı olarak uzattığını fark eden Rosalind, aradaki camı indirip şoföre deyimler kullanarak mükemmel bir Fransızcayla çatmaya başladı; adama hangi sokaklardan geçmesi gerektiğini söyledi. Şoför hemen yolu değiştirdi. Ben de Rosalind'in nihayet Fransızca konuştuğunu öğrendiğim için rahatlamıştım.

Madam Laurent ile tatlı tatlı sohbet ettik. Kadıncağız bana, Rosalind'in çok kibar davrandığını anlattı. Fakat kızımın fazla soğuk tavırlı olmasından da iyice yakındı. Madam Laurent'e göre onunkisi İngilizlere özgü bir soğukluktu.

Rosalind'in öğrencilik döneminin sona ermesine altı ay ya da bir yıl kalmıştı. Kızım bu dönemi de Münih yakınlarında bir evde Almanca öğrenerek geçirdi. Sonra da sıra Londra'da sosyeteye takdim edilmesine geldi.

O yıl Rosalind için çok eğlenceli geçti ve o yılın en güzel genç kızı seçildi. Bence kendine fazlasıyla güvenen kibar bir genç kız olmasında çok yararlı oldu. Ayrıca ayakları sağlam yere basıyordu. Uçarı isteklerine gem vurabilmeyi başarmıştı.

Sonunda Rosalind ile en yakın arkadaşı Susan North'a bir iş bulmayı düşünüp düşünmediklerini sordum.

Rosalind'e biraz da diktatörce, "Kendine yapacak bir şey bulmalısın," dedim. "Bulacağın şeyin ne olduğu önemli değil. Neden masaj yapmasını öğrenmiyorsunuz? Bu ileride de çok yararlı olur. Ya da çiçek düzenlemesini öğrenin."

Susan, "Ama herkes çiçek düzenlemesini öğreniyor," dedi.

Nihayet kızlar bana gelip fotoğraf çekmeyi öğrenmek istediklerini söylediler. Buna çok sevinmiştim; ben de fotoğraf çekmeyi öğrenmeyi hep istemiştim. Kazılarda fotoğraf çekimini genellikle ben yapıyordum ve bir kaç ders alırsam benim için çok yararlı olacak diye düşündüm. Kazılardan çıkarılan eserlerin fotoğralarının çok iyi çekilmesi gerekiyordu, çünkü bulduğumuz eserlerin büyük bir bölümü Suriye'de kalacaktı; bu nedenle elimizde o eserlerin fotoğrafları olsun istiyorduk.

Kızlar, "Biz, senin düşündüğün şeyi demek istemedik," diye mırıldandılar. "Fotoğrafçılık derslerine katılmayı falan istemiyoruz."

"Peki siz ne demek istiyorsunuz?"

"Reklam için mayolarla falan fotoğraflarımızın çekilmesinden söz ediyoruz."

Şaşkınlıktan aklım başımdan gitmişti, bu yüzümün ifadesinden de anlaşılıyordu.

"Reklam için mayolarla fotoğraf çektirmeyeceksiniz," dedim. "Bir daha böyle bir saçmalık duymak istemiyorum."

Rosalind, "Annem çok eski kafalı," dedi. "Pek çok kız reklam için fotoğraf çektiriyor. Kızlar birbirlerini çok kıskanıyorlar."

Susan, "Ve biz bazı fotoğrafçıları da tanıyoruz. İçlerinden birini bizim reklam fotoğrafımızı çekmeye ikna edebiliriz."

Ben bu tasarıyı veto etmeyi sürdürdüm. Sonunda Rosalind, fotoğrafçılık kurslarını düşüneceğini söyledi. "Ne de olsa, model fotoğrafları kurslarına da devam edebilirim, mayolar için poz vermek şart değil. Doğru dürüst elbiselerle, istersen boğaza kadar kapalı kıyafetlerle de poz verebiliriz."

Sonunda ben bir gün Reinhardt Ticari Fotoğrafçılık Okulu'na gittim ve okuldan öylesine etkilendim ki eve döndüğümde kızlar için değil, kendim için fotoğrafçılık kursuna yazıldığımı itiraf etmek zorunda kaldım. Kızlar, buna katıla katıla güldüler. Rosalind, "Bizim yerimize annem bu işe merak sardı," dedi.

Susan da, "Vah zavallıcık," diye mırıldandı. "Bu iş seni öyle yoracak ki." Gerçekten de çok yorulmuştum. İlk gün taş merdivenleri koşarak yukarı aşağı inip çıktıktan sonra, filmleri banyo edip, özel konumu tekrar fotoğrafladıktan sonra yorgunluktan bitap düşmüştüm.

Reinhardt Fotoğrafçılık Okulu'nun pek çok bölümü vardı. Bunlardan biri de ticari fotoğraf çekimiydi, benim katıldığım kurslardan biri de buydu. O dönemde her şeyi olduğundan mümkün olduğu kadar farklı göstermek bir tutku olmuştu. Ayrıca bir de herhangi bir cismi bir tabağın ortasına yerleştirmek varken, o cismi tabağın sağına ya da soluna koyuyordunuz. Bir portre fotoğrafı çekmeniz gerektiğinde yüzün sadece bir bölümünün fotoğrafı çekiliyordu. Ben de okula bir büst götürüp onun değişik açı-

lardan fotoğraflarını çektim. Kırmızı, yeşil ve sarı filtreler kullanarak değişik bir etki yaratmak istedim.

Benim bu hevesimi paylaşmayan tek kişi zavallı Max'di. O fotoğrafların benim yaptığımın tam tersi olmasını istiyordu. Fotoğraflar gerçek görüntüleri aynen yansıtmalıydı ve de mümkün olduğu kadar çok ayrıntıya yer verilmeliydi.

"Bu kolyenin pek sevimsiz göründüğünü düşünmüyor musun?" diye kocama soruyordum.

Max, "Hayır, öyle düşünmüyorum," diye karşılık verdi. "Senin fotoğrafında her şey bulanık, şekiller fark edilmiyor."

"Ama bu haliyle çok ilginç görünüyor."

Max, "Ben, onun ilginç görünmesini istemiyorum," dedi. "Gerçekte ne ise fotoğrafında da o görünmeli."

Sanat yapabilme merakı yüzünden verdiğim sözü tutamadığımın farkındaydım. Fotoğrafçılık öğretmenimden her şeyi olduğu gibi fotoğrafa yansıtabilmem için bana özel olarak ders vermesini istedim. Öğretmen bunu biraz sıkıcı bulmuş ve sonuçları hiç onaylamamıştı, ama bu dersler benim için çok yararlı olacaktı.

Rosalind bir yıl Suriye'ye geldi ve sanırım bizim kazı alanımızda bulunmak hoşuna gitti. Max, ona bazı çizimler yaptırdı. Aslında kızım çok iyi resim yapar ve bu işte de çok başarılı oldu, fakat Rosalind'in kötü bir tarafı var: O uçarı annesinin aksine, her zaman her konuda mükemmeliyetçidir. Bir şeyi istediği gibi mükemmel yapamadığını görürse hemen kâğıdı yırtıp atar ve yeniden çalışmaya başlar. Rosalind kazılarla ilgili bir dizi resim yaptı ve sonra da Max'e, "Bunlar gerçekte hiç de iyi olmadı," dedi. "Hepsini yırtacağım."

Max, "Hayır onları yırtmayacaksın," diye karşılık verdi.

Rosalind, "Yırtacağım," dedi.

Bunun üzerine kızımla kocam çok şiddetli bir kavgaya tutuştular. Rosalind öfkeden tir tir titriyordu. Max de gerçekten kızmıştı. Boyalı çömleklerin resimleri kurtarılmıştı, bunlar Max'in *Tell Brak* isimli kitabında yer aldı. Fakat Rosalind o çizimleri beğendiğini asla söylemedi.

Şeyhten ödünç atlar alındı ve Rosalind, Guilford Bell ile atla gezintilere çıktı. Genç mimar Guilford Bell, benim Avustralyalı arkadaşım Aileen Bell'in yeğeniydi.

O yaz Guilford, bizi ziyaret için Torquay'a geldi ve bir gün, benim gençlik günlerimde bildiğim Dart'ta bir evin -Greenway House'un- satışa çıkarıldığını öğrendik. Annem, bu evin bölgenin en iyi evi olduğunu söylerdi; ben de onunla aynı fikirdeydim.

"Hadi gidip şu eve bakalım," dedim. "O evi tekrar görmek çok hoş olacak, oraya son kez çocukken annemle birlikte gitmiştik."

Böylece Greenway'e gittik, ev de çevresi de çok iyi durumdaydı. 1780 ya da 1790'lardan kalma beyaz bir Georgiyan stili villaydı. Aşağıdaki Dart'a kadar uzayan ormanıyla tam bir rüya eviydi. Burayı gezmemize izin verildiği için satış fiyatını da sorduk. Verilen cevabı pek de iyi duymamıştım.

"*On altı* bin mi dediniz?"

"Altı bin."

"Altı bin mi?" Kulaklarıma inanamamıştım. Eve dönerken de hep bu evi konuştuk. "İnanılmayacak derecede ucuz," dedim. "Otuz üç dönüm arazisi var. Ayrıca bina hiç de kötü durumda görünmüyor, sadece biraz süslenmesi gerek."

Max, "Neden bu evi satın almıyorsun?" diye öneride bulundu.

Böyle bir önerinin Max'ten gelmesine çok şaşırmıştım, öyle ki, birden soluğum kesildi.

"Ashfield için endişeleniyordun, öyle değil mi?"

Kocamın ne demek istediğini biliyordum. Ashfield yani evim, son zamanlarda değişmişti. Komşularımızın evleri yıkılmış onların yerine yapılanlar, manzarayı kapatmışlardı. Deniz ile bizim ev arasına büyük bir okul inşa edilmişti. Çocukların gürültüleri gün boyu sürüyordu. Binanın diğer tarafında ise şimdi akıl hastaları için yapılmış bir bakımevi vardı. Oradan bazen garip sesler geliyordu. Hastaların dilediklerini yapmakta serbest olduklarını sanıyordum, ama zaman zaman hoşa gitmeyen olaylar bizleri de rahatsız ediyordu. Artık o civarda tanıdığımız hiç kimse yaşamadığı için de Ashfield adeta orada tek başına kalmıştı.

Fakat yine de bu bizim Greenway'i satın almamız için bir neden sayılmazdı. Ama bu evi çok sevmiştim. Max'in Ashfield'i de hiç sevmediğini başından beri biliyordum. Kocam, bunu bana hiç söylememişti, ama ben biliyordum. Sanırım Max, Ashfield'i biraz da kıskanıyordu, çünkü orası Max ile paylaşmadığım bir hayatın simgesiydi; orası sadece bana aitti. İşte bu yüzden Max, Greenway için hemen, "O evi neden satın almıyorsun?" diye sormuştu.

Bazı araştırmalar yaptık. Guilford da bize yardım etti. Evi, mimar gözüyle inceledi ve sonunda: "Size bir tavsiyem olacak," dedi. "Evin yarısını yıkın."

"Yarısını yıkmak mı?"

"Evet. Arka kanadın tamamı Victoria Dönemi'nde yapılmış 1790'da inşa edilen evi bırakıp sonraki ilaveleri ortadan kaldırırsanız böylece çok daha güzel ve sevimli bir bina olur."

İşte böylece Greenway'i satın aldık. Binanın onarım işlerini Guilford'a bıraktık o da evi orijinal planına uygun bir şekilde yeniden yarattı. Aslında ben yemek odasının hemen yanıbaşında küçük bir mutfak olsun istemiştim, ama günün birinde yardımcı olmadan evi idare etmem gerekebileceğini hiç aklıma getirmediğim için de mutfağı eskiden olduğu gibi bıraktık. Değişiklikler tamamlanınca bina beyaza boyandı ve biz oraya taşındık.

Eve taşındıktan hemen sonra, evin tadını çıkarmaya çalışırken ikinci savaş başladı. Bu savaş, 1914'te olduğu gibi öyle hiç beklenmedik bir zamanda ve sürpriz olmadı. Hep uyarılar alıyorduk. Münih Olimpiyatları vardı. Fakat Chamberlain, "Bizim devrimiz barış devri," dediği zaman da söylediklerinin doğru olduğunu düşünmüştük.

Fakat bizim devrimizde barış olmayacaktı.

10. BÖLÜM

İKİNCİ SAVAŞ

BİR

Ve işte tekrar savaş zamanına dönmüştük. Bu, o son savaşa benzemiyordu. Aslında insan öyle olmasını bekliyor, çünkü olayların kendilerini tekrarlayacakları sanılıyor. Birinci savaş gerekçesi hiç anlaşılmadan şok etkisi yaratarak başlamıştı. İnsanlar daha önce yaşamadıkları olayların içinde bulmuşlardı kendilerini. Ama bu savaş farklıydı.

Önce hiçbir şey olmadığı için çok büyük bir sürpriz yaşandı. İnsanlar, o ilk gece Londra'nın bombalanmasını beklemişlerdi. Londra bombalanmamıştı.

Sanırım herkes birbirini telefonla aramaya çalışıyordu. Benim Musul'da arkadaş olduğum Doktor Peggy MacLeod kocasıyla birlikte doğu kıyısında bir hastanede çalışıyordu. Bana telefon edip, "Savaşın burada başlayacağı söyleniyor. Çok korkuyoruz. Çocuklarımı senin yanına gönderebilir miyim?" diye sordu.

"Eğer çocukları kabul edersen, yarın sabah onları arabaya atar getiririm." Arkadaşıma çocukları ve eğer varsa dadılarını da getirmesini söyledim. Böylece mesele halledildi.

Ertesi gün Peggy McLeod geldi, tam bir gün bir gece direksiyon kullanmıştı. Üç yaşındaki vaftiz kızım Crystal ile beş yaşındaki oğlu David'i getirmişti. Peggy yorgunluktan perişandı. "Benzerdin olmasa ne yapardım bilemiyorum," dedi. "Bak sana da bir kutu benzerdin getirdim. Çok yorulduğun zaman senin de işine yarayabilir." O küçük yassı teneke kutu hâlâ duruyor: onu hiç kullanmadım. Belki de ölü gibi yorulduğum zaman benim için bir çeşit sigorta yerine geçer diye düşündüm.

Evde bir düzen kurduk, yani aşağı yukarı öyle sayılır ve oturup bir şeyler olsun diye bekledik. Fakat hiçbir şey olmadığı için yavaş yavaş kendi işlerimize yoğunlaştık ve bazı yardım faaliyetlerine giriştik.

Max, Bölge Muhafız Örgütü'ne katılmıştı. O devirde bu biraz da komik operayı hatırlatıyordu. Ortada hemen hemen hiç silah yoktu; yanılmıyorsam sekiz adama bir tüfek düşüyordu. Max her gece onlarla birlikte dışarı çıkıyordu. Adamların bazıları çok eğleniyordu ve eşlerin bazıları da kocalarının çevreyi korumak bahanesiyle geceleri ne işler karıştırdıklarını merak ediyorlardı. Aylar geçip de hiçbir şey olmayınca bu gece nöbetleri neşeli, eğlenceli toplantılara dönüştü. Max, Londra'ya gitmeye karar verdi. O da herkes gibi denizaşırı bir yere gönderilmek ve yapabileceği bir şeyler olsun istiyordu. Fakat herkesin yapmak istediği şey, ona şöyle bir açıklama yapılmasıydı: "Şu sırada hiçbir şey yapılamaz."

"Kimseye ihtiyaç yok."

Torquay'daki hastaneye gittim, bilgimi tazelemek için hastanenin eczanesinde çalışmama izin verip veremeyeceklerini öğrenmek istedim. Sürekli yaralanma vakaları beklendiği için eczanenin sorumlusu benimle çalışmaya istekli olduklarını belirtti. Kadın, bana bazı yeni ilaçları ve o günlerde reçetelere yazılan malzemeleri tanıttı. Genelde her şey benim gençlik günlerimde olduğundan çok daha basitti. Ayrıca önceden hazırlanmış haplar, tabletler, tozlar ve şuruplar şişelere doldurulmuş kullanılmayı bekliyordu.

Savaş, ciddi ciddi başladığı zaman Londra'da değil, tahmin edildiği gibi doğu kıyısında da değil, dünyanın bizim yaşadığımız bölgesinde başladı. Çok akıllı bir çocuk olan David McLeod uçakları çok seviyordu ve fırsat buldukça bana değişik uçak modelleri hakkında bilgi veriyordu. Bana Messerschmitt'leri uçaklarının fotoğraflarını gösterdi, Hurricane'leri ve Spitfire'ları gökyüzünde uçuş halindeyken gösterdi.

"Bakalım bu kez, gökyüzündeki uçağı tanıyabilecek misin?"

Uçağı pek iyi göremiyordum, umutla uçağın bir Hurricane olduğunu söyledim.

David yüzünü buruşturarak, "Hayır," dedi. "Hep hata yapıyorsun. O uçak bir Spitfire."

Ertesi gün, David gökyüzüne bakarak, "Bu tarafa doğru bir Messerschmitt geliyor," dedi.

"Hayır, hayır," dedim. "O bir Messerschmitt değil. Bizim uçaklardan biri, bir Hurricane."

"Hayır, Hurricane değil."

"Öyleyse bir Spitfire."

"Uçak Spitfire da değil, düpedüz bir Messercshmitt. Bir Spitfire ile Messerchsmitt'i birbirinden ayırt edemiyor musun?"

"Ama bu uçak bir Messerschmitt olamaz," dedim. Ve o anda tepenin yamacında bir bomba patladı.

David ağlamaklı olmuştu. "Ben, sana onun bir Messerschmitt oldu ğunu söylemiştim," diye sızlandı.

Aynı gün öğleden sonra, çocuklar, dadıyla birlikte nehir feribotuyla yolculuk yaparlarken, bir uçak feribota doğru pike yaparak nehirdeki tüm tekneleri makineli tüfekle taradı. Mermiler dadıyla çocukların çevresinde uçuşmuştu, eve geldiklerinde kadıncağız adamakıllı sarsılmıştı. Dadı, "Bence Bayan McLeod'u arasanız iyi olur," dedi. Ben de Peggy'yi aradım ve ne yapacağımızı kararlaştırmaya çalıştık.

"Belki başka saldırı olmaz," dedim.

Ertesi gün, Dart'ın yukarısındaki küçük Cornworthy köyünden haber geldi. Bir uçak köye pike yapmış ve çocuklar oyun oynarlarken bahçeyi kurşunla taramıştı. Öğretmenlerden biri omzundan yaralanmıştı.

Peggy, beni tekrar aradı ve çocukların büyükannelerinin yaşadığı Colwyn Bay'e gidebilmeleri için gerekli düzenlemeyi yaptığını bildirdi. Orası hiç değilse şimdilik biraz sakindi.

Çocuklar evden ayrıldılar, onlardan ayrıldığım için çok üzülmüştüm. Kısa bir süre sonra ise Bayan Arbuthnot, bana mektup yazıp evi ona kiralamamı istedi. Bombardımanlar artık başladığı için çocuklar bulundukları yerlerden tahliye edilip İngiltere'ye gönderiliyorlardı. Kadın, St. Pancras'tan tahliye edilen çocuklar için Greenway'de bir bakımevi açmayı düşünüyordu.

Savaş sanki bizim bölgemizden geçip gitmiş gibiydi; artık bombalar patlamıyordu. Bir süre sonra da Bay ve Bayan Arbuthnot geldi, benim uşağımla eşini aldı, iki hemşire beş yaşından küçük on çocukla bakımevi fa-

aliyete geçti. Ben de Londra'ya gidip Max'e katılmak istiyordum. Kocam orada Türk Yardım Heyeti'nde çalışıyordu.

Hava baskınlarından hemen sonra Londra'ya geldim. Max, beni Paddington İstasyonu'nda karşıladıktan sonra Half Moon Sokağı'ndaki daireye götürdü. "Burası pek sevimsiz bir yer. Başka bir yer arayabiliriz," dedi.

Bir hafta sonra Max ile Park Place'e taşındık. Bu bina St. James Sokağı'nın hemen ilerisindeydi ve bir zamanlar oldukça pahalı bir daireydi. Orada kısa bir süre yaşadık, çevremizde patlamayan bombaların gümbürtüsünü dinleye dinleye günlerimizi geçiriyorduk. Ben en çok da lokantalarda çalışan garsonlara acıyordum. Zavallılar akşamları yemek servisi yaptıktan sonra hava baskınları arasında evlerine gidiyorlardı.

O sıralarda Sheffield Terrace'daki kiracılarımız kontratı bozmalarına izin verip veremeyeceğimizi öğrenmek istediler. Böylece biz de oraya geri döndük.

Rosalind, WAAF'a katılmak için başvurmuştu. Ancak kızım bu işe pek de hevesli görünmüyordu. Rosalind, WAAF'a gidip iş görüşmesi yaptı, ama orada çalışmayı da istemediği belliydi. Ona neden WAAF'a katılmak için girişimde bulunduğunu sorunca, "Çünkü insanın bir şeyler yapması gerek; yapılacak en iyi işin bu olduğunu düşündüm," diye cevap verdi. Kızımın bu sözleri hiç de tatmin edici değildi. Bir süre yemek dağıtımında ve askeri bürolarda çalıştıktan sonra ATS'ye(*) katılmak istedi. Rosalind oradakilerin WAAF'takiler gibi patronluk taslamadıklarını söylüyordu.

Derken Max, Hava Kuvvetleri'ne katıldı. Eski Mısır uygarlığını inceleyen arkadaşımız Profesör Stephen Glanville'in yardımı ve desteğiyle bu göreve kabul edilmesi Max'i çok sevindirmişti. Arkadaşımız ve Max, Havacılık Bakanlığı'nda çalışıyorlardı, ikisine bir oda verilmişti ve ikisi de sigara içiyordu. Max puro içiyordu, hem de hiç ara vermeden. Odanın havası öyle pisti ki, arkadaşları o odaya küçük - kedi evi adını vermişlerdi.

Olaylar şaşırtıcı bir düzen içinde gelişiyordu. Londra'dan uzakta olduğumuz bir hafta sonu Sheffield Terrace'ın bombalandığını hatırlıyorum. Binanın tam karşısında bir kara mayını patlamış ve oradaki üç evi yerle bir

(*) Hava Kuvvetleri Bombardıman Birliği.

etmişti. Mayının 48 Sheffield Terrace'a yarattığı etki de bodrum katını mahvetmiş olmasıydı, oysa orası bombalardan korunmak için güvenli bir yer olarak biliniyordu. Evin üst katı ve dam da hasar görmüştü. Giriş katıyla birinci kat sağlam kalmıştı. Bu olaydan sonra benim Steinway piyanom da asla eskisi gibi olmadı.

Max ile her zaman kendi yatak odamızda yattığımız ve bodrum katına hiç inmediğimiz için evde olsaydık bile o olaydan zarar görmeyecektik. Ben, şahsen, savaş yılları süresince asla sığınağa gitmeyi düşünmedim. Toprağın altında kapalı kalmak bana hep korku veriyordu. Nerede olursam olayım geceleri mutlaka kendi yatağımda yatıyordum. Sonunda Londra'daki hava akınlarına da alıştım, öyle ki bombalar düşerken uykumdan pek uyanmıyordum. Sadece sirenlerin sesinin ve bombaların gürültüsünün yakınlardan geldiğini düşünüyordum.

Max ile Hampstead'de bir siteye taşındık. Sitenin adı Lawn Road Apartmanları idi. Bu arada ben de dispansere dönüştürülen Üniversite Hastanesi'nde çalışmaya başlamıştım.

Max, bana belki bir süreden beri bildiği bir gelişmeyi, Ortadoğu'ya belki de Kuzey Afrika ya da Mısır'a gitmek zorunda olduğunu açıkladığı zaman onun adına sevindim. Max'in oraya gitmek için çırpındığını biliyordum ve tabii Arapça bilgisinin değerlendirilmesi açısından da bu çok yararlı olacaktı. Ve on yıldan beri ilk kez ayrılacaktık.

Max gitmek zorunda olduğu için Lawn Road Apartmanları'ndaki daire bu şartlarda yaşamaya uygun bir yerdi. Orada yaşayanlar iyi, yardımsever kişilerdi. Ayrıca çok samimi ve neşeli bir havası olan küçücük bir de lokantası vardı.

Dairelerin bir ucunda küçük bir bahçe vardı, yaz akşamlarında orada oturup yemek yemek çok güzel oluyordu. Hampstead Heath bile sadece on dakikalık bir yürüyüş mesafesindeydi. Oraya gidip Carlo'nun James'ini alıyor, yürüyüşe çıkarıyordum. Artık yanımda Sealyham vardı. Çünkü Carlo bir cephane fabrikasında çalışıyordu ve James'i oraya götürmesi imkânsızdı. Üniversite hastanesinde bana çok iyi davranıyorlardı. James'i dispansere götürmeme izin veriliyordu. James orada çok uslu ve terbiyeli davra-

nıyordu. O beyaz sosise benzeyen gövdesini ilaç şişelerinin dizildiği rafların altına kıvırıp öylece yatıyordu. Sadece temizlikçi kadın oraları temizlerken kadının sevgi dolu ilgisini karşılıksız bırakmıyordu.

Rosalind, WAAF'ye kabul edilmemeyi başarmıştı. Ayrıca savaş döneminde açılan işyerlerinin çoğuna da başvurmuş, ama çalışmak istememişti. Güya ATS'de çalışacaktı. Ama bir gün ,"Ben tüm formları başvuruları yırtıp attım," dedi. "ATS'ye de katılmayacağım."

Ciddi bir tavırla, "Bak Rosalind," dedim. "Artık bazı şeyler konusunda kararını vermelisin. Ne iş yaptığın umurumda değil -sadece gerçekten ilgilendiğin bir işi yap- fakat bir şeyler yapmaya başlayıp da sonradan formları yırtıp, fikrini değiştirmeye kalkışma."

Rosalind, "Şey, ben yapılacak daha iyi bir şey düşündüm," dedi sonra da genç kuşağın ebeveynlere bilgi vermek konusundaki isteksizliğini sergileyerek, "İşin doğrusu, ben gelecek salı, Hubert Prichard ile evleniyorum," dedi.

Bu benim için tam bir sürpriz sayılmazdı; sadece düğün tarihinin bir hafta sonraki salı günü olarak saptanması garibime gitmişti.

Hubert Prichard, Gal'de doğup büyümüştü. Orduda binbaşı rütbesiyle görev yapıyordu. Rosalind, onunla kız kardeşimin evinde tanışmıştı. Binbaşı eve, yeğenim Jack'in arkadaşı olarak davet edilmişti. Bir keresinde de Greenway'e gelmiş bizim misafirimiz olmuştu ve ben ondan çok hoşlanmıştım. Sessiz, esmer, son derece akıllı bir gençti. Birkaç tazı besliyordu. Rosalind ile ikisi bir süreden beri arkadaştılar, fakat ben bu arkadaşlıktan bir sonuç çıkmasını beklemiyordum.

Rosalind, "Sanırım, anne," dedi. "Evet, sanırım düğünüme gelmek istersin değil mi?"

"Elbette düğüne gelmek isterim," dedim.

"Ben de isteyeceğini tahmin etmiştim... fakat telaşa hiç gerek yok, ben öyle düşünüyorum. Yani demek istiyorum ki, düğüne gelmezsen bunun daha az yorucu olacağını düşünmüyor musun? Biliyorsun Denbigh'de evlenmek zorundayız, çünkü Hubert izin alamıyor."

Kızıma güvence verdim. "Önemi yok. Ben de Denbigh'e gelirim. Merak etme."

Rosalind son bir umutla, "Gerçekten gelmek istediğinden emin misin?" diye sordu.

Kararlı bir sesle, "Evet," dedim. Sonra devam ettim. "Doğrusu, her şey olup bittikten sonra durumu açıklamak yerine önceden evleneceğini haber vermen beni çok şaşırttı."

Rosalind kıpkırmızı kesildi, her şeyi anlamıştım.

"Sanırım, bunu yapmanı Hubert istedi değil mi?"

Rosalind, "Şey, işte," dedi. "Bir bakıma öyle sayılır. Hubert ayrıca yirmi bir yaşına gelmediğimi de hatırlattı."

"Pekâlâ. Sen şimdi benim düğüne geleceğim gerçeğine kendini hazırlamaya çalış."

Rosalind'in istiridye gibi kaypak bir hali vardı, insanı hep güldürürdü ve ben de bu kez gülmeye başladım.

Rosalind ile Denbigh'e trenle gittik. Hubert ertesi sabah geldi, Rosalind'i otelden aldı. Yanında subay arkadaşlarından biri vardı. Hep birlikte nikâh memurunun bürosuna gittik. Orada hemen hiç telaş yaşanmadan nikâh töreni yapıldı. Bütün bu işler olup biterken sadece bir pürüz yaşandı. Nikâh memuru, Rosalind'in babasının adının ve rütbesinin doğru açıklanmadığını ileri sürüyordu: "Albay Archibald Christie."

Memur, "Eğer babanız Hava Kuvvetleri'nde görev yapmışsa albay olamaz," dedi.

Rosalind, "Ama o albay," diye direndi. "Onun doğru adı ve rütbesi bu." Nikâh memuru, konuyu daha fazla uzatmadı ve homurdanarak nikâh belgesine babanın adını ve rütbesini yazdı.

İki

Zaman böylece geçip gidiyordu. Öyle her zaman sorunların çıktığı bir kâbus gibi değil, her zaman devam eden ve de hep orada olan bir sorunla yaşamak zorundaydık. Aslında sizin de yakında ölebileceğiniz, en çok sevdiği-

niz kişilerin ölebilecekleri, arkadaşlarınızın ölüm haberlerini alabileceğiniz gibi olasılıkları beklemek de doğal sayılıyordu. Kırılan camlar, bombalar, kara mayınları ve zamanla uçan bombalar ve roketler... bunların hepsi devam edecekti, öyle sıra dışı bir olay olarak değil son derece doğal bir gelişme olarak. Üç yıl savaşla yaşadıktan sonra bu saydıklarım gündelik olaylar sayılıyordu. Artık hiç savaş yaşanmayan bir dönemi hayal bile edemiyordunuz.

Beni meşgul etmeye yarayacak pek çok uğraşım vardı. İki tam gün, üç yarım gün ve bir hafta arayla cumartesi sabahları hastanede çalışıyordum. Kalan zamanı da yazı yazarak geçiriyordum.

Aynı zamanda iki kitap birden yazmaya karar vermiştim, çünkü bir kitap yazmanın zorluklarından biri de zamanla kitabın yavanlaşmasıdır. O zaman kitabı bir kenara bırakıp başka şeyler yapılmalıydı, fakat yapacak başka bir şeyim yoktu. Oturup kara kara düşünmeyi de istemiyordum. Sonunda iki kitap birden yazmaya karar verdim. Bir kitaba ara verip diğerini yazmaya devam edebilirdim, bunun beni canlı tutacağını düşündüm. Kitaplardan biri *The Body in the Library*(*) idi. Bu romanı yazmayı epey zamandan beri düşünüyordum. Diğer roman da *N veya M*'di ve bir casus romanıydı. Aslında bu benim ikinci kitabımın devamı niteliği taşıyordu. *Gizli Düşman* isimli o kitapta Tommy ve Tuppence başlıca kahramanlardı. Bu kitapta ise yetişkin bir oğulları ve bir de kızları vardı. Savaş döneminde kimsenin onlara ihtiyaç duymaması canlarını sıkıyordu.

Savaş yıllarında ben başkaları gibi yazı yazmakta hiç sıkıntı çekmedim; belki de beynimin farklı bir bölümüne çekildiğim içindir. Bir iki kez aktör Francis Sullivan ile eşinin evine misafir oldum. Karıkocanın Haslemere'de, çevresi İspanyol türü kestane ağaçlarıyla dolu bir villası vardı.

Savaş zamanında aktörlerle aynı çatı altında kalmayı hep dinlendirici bulmuşumdur; çünkü onlar için rol yapmak ve tiyatro dünyası gerçek dünyanın ta kendisiydi, başka hiçbir dünya gerçek değildi. Onlara göre savaş, kendi hayatlarını sürdürmelerini engelleyen bir kâbustu; bu nedenle de onlar sadece tiyatro dünyasında olup bitenleri konuşuyorlardı. Bu da insanın kendini yenilemesini sağlıyordu.

(*) Kütüphanedeki Ceset.

Sonra yine Lawn Road'daki evime geri dönüyordum. Yüzümü cam kırıklarından korumak için bir yastıkla kapatıp en çok değer verdiğim iki eşyayı yanıbaşımda tutarak bekliyordum: eşyaların birincisi benim kürk paltom, ikincisi ise sıcak su şişemdi; lastikten yapılma sıcak su şişesi, yerini başka hiçbir şeyin alamayacağı çok önemli bir gereçti. İşte böyle acil durumlar için hazır bekliyordum.

Derken beklenmedik bir şey oldu. Amirallik Dairesi'nden eve bir mektup geldi. Greenway'e el koymaya hazırlanıyordu.

Amirallik Dairesi'ne gittim kibar bir teğmenle görüştüm. Teğmen, bana neredeyse hiç zaman tanıyamayacaklarını söyledi. Daire, Bayan Arbuthnot'un yalvarmalarını dikkate almayacaktı, kadıncağız çocuk bakımevini nereye taşıyacağını da bilemiyordu. Sağlık Bakanlığı'na yapılan başvuru da sonuçsuz kalmıştı. Çünkü bakanlık, Amirallik Dairesi'ne karşı koyacak durumda değildi. Sonuçta bakımevi boşaltıldı ve ben bir sürü eşyayı nereye taşıyacağımı bilemeden tek başıma öylece kalakaldım. Sonunda Amirallik Dairesi'ne gittim ve eşyaları bir odaya doldurmama izin vermelerini istedim.

Savaşın üçüncü yılında, sahip olduğum evlerin hiçbirini dilediğim zaman kullanmama imkân kalmamıştı. Greenway'e Amirallik Dairesi el koymuştu. Wallingford evleri boşaltılanlarla doluydu ve Londra'ya geri döner dönmez başka bir aile dostumuz, yaşlı ve hasta bir adamcağızla karısı Wallingford'u kiraladılar, eve yerleşir yerleşmez de kızlarıyla torunları onların yanına geldi. 48 Campden Street'i çok iyi bir kârla satmıştım. Evi müşterilere Carlo gezdirmişti. "Bu evi 3500 sterlinden aşağı kimseye vermem," diye Carlo'yu uyarmıştım. O zamanlar bu para gözümüze çok görünmüştü. Carlo başarısından pek memnun bir halde geri döndü. "Onları fazladan 500 sterlin daha ödemeye razı ettim," dedi. "Bunu hak ettiklerini düşündüm."

"O da ne demek oluyor?"

Carlo, "Bana kaba davrandılar," dedi. "Benim yanımda çok aşağılayıcı sözler söylediler. Örneğin 'Bu ne iğrenç dekorasyon!' dediler. 'Şu çiçekli duvar kâğıtlarına bakın.' Daha bunun gibi bir sürü konuşma geçti. Ben de içimden onlara bir ders vermeli, diye düşündüm ve satış fiyatına 500 sterlin daha ekledim." Anlaşılan o insanlar bu parayı hiç itiraz etmeden ödemişlerdi.

Benim de Greenway'de bir savaş anıları müzem var. Denizcilerin dinlenme odası olarak kullandıkları kütüphanede, bir ressam duvarlara freskler yapmıştı. Denizcilerin dolaştıkları bölgeler bu fresklerde anlatılıyordu. Key West, Bermuda, Nassau, Fas gibi... Bir de yarım kalmış bir nü resim vardı. Ben bunun yolculuğun sonuna gelmiş bir hurinin umutlarını simgelediğini düşündüm. Kumandan bana yazıp, duvardaki fresklerin boyayla temizlenmesini isteyip istemediğimi sordu. Ben bunun bir tarihi anı olduğunu ve duvarlarda öylece kalmasını istediğimi bildirdim. Şöminenin üzerindeki duvarda da Winston Churchill, Stalin ve Başkan Roosevelt'in yan yana portreleri vardı. Keşke o sanatçının adını öğrenebilseydim.

Greenway'den ayrılırken binanın bombalanacağından emindim ve orayı bir daha göremeyeceğimi biliyordum, fakat şans eseri bu tahminlerim doğru çıkmadı. Greenway'e hiçbir şey olmadı. Binaya on dört tuvalet eklenmişti, bunların kaldırılması için Amirallik Dairesi'yle mücadele etmem gerekti.

ÜÇ

Torunum Mathew, 21 Eylül 1943'te Cheshire'da ablamın evine yakın bir doğumevinde dünyaya geldi. Rosalind'e her zamanki gibi gönülden bağlı olan Punkie, Rosalind'in bebeğin doğumu için Cheshire'a geri gelmesine pek sevinmişti. Ablam tanıdığım en enerjik kadındı; bir çeşit insan dinamosu. Punkie'nin kayınpederinin ölümünden sonra o ve James, Abney'e taşınmıştı. Orası daha önce de belirttiğim gibi muazzam bir evdi, on dört yatak odası, bir sürü oturma odası vardı ve benim gençlik günlerimde oraya gittiğim zamanlar bina içinde on altı hizmetçi çalışıyordu. Şimdi ise ablam ile eski bir mutfak hizmetçisinden başka kimse yoktu. O hizmetçi de evlendiği için her gün gelip yemek hazırladıktan sonra kendi evine gidiyordu.

Orada kaldığım dönemde, sabahın beşinde ablamın evin içinde gezindiğini duyuyordum. Evin her işi onun üzerine kalmıştı. Evi süpürüp, toz alıyor, mobilyaları cilalıyor, şömineleri yakıyordu; sonra da ev halkını erkenden çay içmeye çağırıyordu. Sabah on buçuk gibi, ev işleri bitmiş oluyordu. O zaman da Punkie sebze bahçesine koşup, sebze toplamaya başlıyordu.

Punkie bir subayın bakamadığı için ona bıraktığı bir çin köpeğini evine almıştı. Çin köpeği sürekli bilardo odasında uyuyordu. Bir sabah, Punkie bilardo odasına girdiğinde köpeğin sepetinde sessiz sakin oturduğunu görmüştü, fakat odanın bir bölümünde de kocaman bir bomba öylece duruyordu. Bir gece önce çevreye bomba yağmıştı ve herkes damlara çıkıp o bombalardan kurtulmaya çalışmıştı. Bu bomba ise bilardo odasına düşmüştü, o gürültü arasında bombanın sesi duyulmamıştı ve nasıl olduysa patlamamıştı.

Ablam hemen bomba tahrip ekiplerine durumu bildirdi, onlar da vakit kaybetmeden eve geldiler. Bombayı inceledikten sonra yirmi dakika içinde evin boşaltılması istendi.

"Sadece önemli ve gerekli eşyanızı yanınıza alın."

Ablam, "Sence ben yanıma neyimi aldım dersin?" diye sordu. "İnsan telaşlanınca aklını kaçırıyor."

"Ee, yanına neyi aldın?" diye sordun.

"Şey önce Nigel ile Ronnie'nin kişisel eşyalarını aldım -bu ikisi o dönemde evde kalan iki subaydı- Çünkü onların başlarına bir şey gelirse çok kötü olur diye düşündüm. Ayrıca diş fırçamı ve tabii temizlik malzemelerimi aldım. Sonra da aklıma başka bir şey gelmedi. Evin dörtbir yanını araştırdım fakat aklıma bir şey gelmiyordu. Sonra her ne sebeptense, salondaki balmumundan yapılmış büyük çiçek buketini aldım."

"O bukete özellikle pek düşkün olduğunu bilmiyordum," dedim.

"Ama zaten düşkün değilim işin garip yanı da bu."

"Mücevherlerini ve kürk paltonu almadın mı?"

"Hiç aklıma gelmedi."

Bomba evden çıkarılmış ve daha sonra da imha edilmişti. Neyse ki böyle olaylar bir daha hiç yaşanmadı.

Bir süre sonra Punkie'den bir telgraf aldım ve hemen oraya gittim: Rosalind'i bir doğumevinde yeni doğan bebeğinin gücü ve büyüklüğüyle övünür bir halde buldum.

Rosalind sevinç dolu bir tavırla, "Oğlum bir canavar," dedi. "Kocaman bir bebek, gerçek bir canavar."

Canavara şöyle bir baktım. Çok iyi ve mutlu görünüyordu. Buruş buruş yüzü ve hafif gülümsemesiyle sevimli bir bebekti.

Rosalind, "Gördün mü?" dedi. "Bana boyunun ne kadar olduğunu söylemişlerdi, ama unuttum. Fakat o gerçekten bir canavar."

İşte canavar oradaydı ve de herkes mutluydu. Hubert ile sadık emir eri bebeği görmeye geldiklerinde evde büyük bir sevinç yaşandı. Hubert sevinçten çılgın gibiydi. Rosalind de öyleydi.

Bebek doğduktan sonra Rosalind'in Galler'de yaşaması kararlaştırıldı. Hubert'in babası 1942 yılının aralık ayında ölmüştü, annesi ise yakındaki küçük bir eve taşınmak üzereydi. Böylece gelecek ile ilgili planlar yapıldı. Rosalind doğumdan üç hafta sonrasına kadar Cheshire'da kalacaktı ve daha sonra da bir dadı bebeğin bakımıyla ilgilenecek; bu arada Rosalind'de Galler'deki eve taşınma hazırlıklarıyla ilgilenecekti. Kızım yeni evine gidecek duruma gelir gelmez ben de onun yardımına koşacaktım.

Kuşkusuz, savaş zamanında hiçbir şey kolay olmuyordu. Rosalind ile dadı, Londra'ya geldiler. Onları 47 Campden Street'e yerleştirdim. Rosalind hâlâ çok zayıf ve güçsüz olduğu için ben her gün Hampstead'den gelip akşamları onlara yemek hazırlıyordum. Başlangıçta kahvaltılarını da ben hazırladım, çünkü hastaneden temin edilen dadı, tek görevinin bebekle ilgilenmek olduğunu belirtip hiçbir işe el sürmediği için böyle davranmak zorundaydım. Ama sonunda dadı da insafa geldi ve sabah kahvaltısıyla kendisinin ilgileneceğini söyledi. Ne yazık ki bombardımanlar tekrar sıklaşmıştı. Her gece endişe içinde geçiyordu. Sirenler çalmaya başlayınca, bebeğin beşiğini bir masanın altına sürüyorduk ve de beşiği bulabildiğimiz en ağır eşyanın altına yerleştiriyorduk. Bu genç bir anne için gerçekten çok endişe verici bir durumdu, o zaman Winterbrook House ya da Greenway elimde kalsaydı diye hayıflandım durdum.

Max, şimdi Kuzey Afrika'daydı. Önce Mısır'da çalışmaya başlamıştı, fakat şimdi de Trablusgarp'taydı. Daha sonra Fizan Çölü'ne gitti. Mektuplar seyrek geliyordu. Bazen bir aydan daha uzun bir süre ondan hiç haber alamadığım oluyordu. Yeğenim Jack de İran'daydı.

Stephen Glanville hâlâ Londra'daydı ve onun Londra'da olması beni sevindiriyordu. Stephen bazen hastaneden arıyor, akşam yemeği için Highgate'teki evine götürüyordu. İçimizden biri bir yiyecek paketi alırsa bunu hemen kutluyorduk.

"Bana Amerika'dan biraz tereyağı geldi, sen de bir kutu çorba getirebilir misin?"

"Bana iki kutu ıstakoz göndermişler ve tam bir düzine de yumurta var, *kahverengi* kabuklu."

Stephen bir gün gerçekten taze ringa balığı gönderildiğini sevinçle açıkladı. Balıklar Doğu kıyısından gelmişti. Mutfağa girdik. Stephen paketi açtı. Vaktiyle çok güzel bir ringa balığıymış. Şimdi o balıkları koyacak bir tek yer vardı... sıcak su tenceresi. Üzücü bir gece.

Bu savaş sahnesi yüzünden insanın arkadaşları ve tanıdıkları birer ikişer kaybolmaya başlamışlardı. Artık eskiden tanıdığınız kişilerle de haberleşemiyordunuz. Artık arkadaşlarınıza da pek ender mektup yazabiliyordunuz.

Bir gün, Stephen Glanville, bana bir öneride bulundu. "Senin için uygun olacağını düşündüğüm bir projem var."

"Yaa? Neymiş o proje?"

"Eski Mısır'la ilgili bir detektif romanı yazmanı istiyorum."

"Eski Mısır'la mı ilgili?"

"Evet."

"Ama bunu yapamam ki."

"Yoo, bal gibi yaparsın. Bunun hiçbir zor yanı yok ki. Bir detektif hikâyesinin 1943'ün İngiltere'sinde yaşanması yerine Eski Mısır'da yaşanması neden aynı derecede kolay olmasın?"

Stephen'in ne demek istediğini anlamıştım. İnsanlar hangi yüzyılda ve nerede yaşarlarsa yaşasınlar hep aynıdırlar.

Stephen, "Ayrıca bu çok da ilginç olur," dedi. "Öyle bir detektif hikâyesi yazılmalı ki, bunları okumaktan hoşlananlar da o eski devirleri okumaktan hoşlananlar aynı tadı alabilsinler."

Ben tekrar böyle bir şeyi yapamayacağımı söyledim; fakat Stephen inanılmaz derecede ısrarcı bir adamdı ve o akşamın sonunda böyle bir kitabı yazabileceğime beni inandırdı.

Stephen, "Sen sadece Mezopotamya ile ilgilenmekle kalmıyorsun. Eski Mısır'da ilgini çekiyor," dedi. "Yapman gereken şey bir döneme ya da bir olaya veya belirgin bir ortama bağlı kalmak."

İçimden, ok yaydan çıktı, diye düşündüm.

Zayıf bir sesle, "Ama senin bana birkaç fikir vermen gerekiyor," dedim. "Yani hikâye hangi devirde ve de nerede yaşanmalı?"

Aradan geçen zaman içinde, Stephen'in bana Eski Mısır'la ilgili bir kitap yazmamı önerdiği güne lanet yağdırdığını sanıyorum. Hiç bıkmadan sıkılmadan onu soru yağmuruna tutmamdan sıkılmış olmalı. "Stephen, bu insanlar neler yerlerdi?" "Kadınlarla erkekler birlikte mi yemek yiyorlardı?" "Ne tür evlerde yaşıyorlardı?" Soruların ardı arkası kesilmiyordu. Neyse uzun mücadelelerden ve uğraşlardan sonra, *Yılan İçini Döktü* isimli romanı yazdım. Şimdi o kitabı okuduğum zaman, özellikle son bölümünün yeniden yazılması gerektiğini düşünüyorum. Gerçi Stephen bu kitabı yazmam için çok uğraşmıştı, ama insanın kendi silahlarıyla yetinmesi gerektiğine inanıyorum, aksi halde ortaya çıkan eser sizi tatmin etmez.

Bu kitap yayınlandıktan kısa bir süre sonra beni tamamen tatmin eden bir kitap yazdım. Bu yeni bir Mary Westmacott serüveniydi, aslında yazmayı hep istediğim ve konusu açık seçik kafamda olan bir romandı. Kendini çok iyi tanıdığını zanneden, ama çok da yanılmış olan bir kadının hikâyesiydi. Kadının hareketleri, duyguları ve düşüncelerinin yardımıyla bu gerçek okura anlatılıyordu. Kadın sürekli olarak kendisiyle buluşuyor, ama kendini tanıyamadığı için de giderek huzursuz oluyordu. Bu açıklamanın nedeni de hayatında ilk kez yalnız kalmasıydı -tamamen yapayalnız- yani dört ya da beş gün.

O kitabı tam üç günde yazdım. Üçüncü gün bir pazartesiydi, kitabı o noktada bırakamayacağımı anladığım için hastaneye bir mazeret bildirdim... romanı bitirinceye kadar çalışmaya devam etmeliydim. Öyle uzun bir roman değildi. Sadece elli bin kelimeydi. Fakat çok uzun zamandan beri benimle beraberdi.

Agatha Christie

İnsanın içinde bir kitabın gelişip büyümesi çok garip bir duygu, belki altı yedi yıl onu bir gün yazacağınızı bilerek sürekli gelişmesine beklemek çok ilginç. Evet, işte roman oradaydı -sislerin arasından çıkmış açık seçik gözler önüne serilmişti. Kahramanların tümü orada, kenarlarda toplanmışlar, sahneye çıkma işaretinin verilmesini bekliyorlar, derken bir emir geliyor: "Şimdi."

Şimdi, sizin hazır olduğunuz dakikadır. Şimdi o roman hakkında her şeyi biliyorsunuz. Ve kişinin nihayet onu yazmaya başlayabileceğini anlaması ne büyük bir nimet. İşte şimdi... gerçekten şimdi.

Yazmama engel olacak herhangi bir şey olursa diye öylesine endişilenmiştim ki, beyaz bir kâğıda birinci bölümü yazdıktan sonra oturup son bölümü yazdım, çünkü hikâyenin nereye varacağını bildiğim için onu hemen kâğıda aktarmam gerekiyordu.

Hiçbir zaman o kadar yorulduğumu hatırlamıyorum. Romanı bitirdiğim zaman, daha önce yazmış olduğum bölümde tek kelimenin bile değiştirilmesine gerek olmadığını fark edince, kendimi yatağa attım ve hatırladığım kadarıyla da hiç kalkmadan yirmi dört saat belki daha da fazla uyudum. Sonra kalktım, kendime zengin bir sofra hazırladım ve ertesi gün de artık hastaneye gidebilecek duruma gelmiştim.

Öyle garip görünüyordum ki, hastanede herkes benim için endişeleniyordu. "Herhalde çok kötü hastalanmışsın," dediler. "Gözlerinin altında kocaman mor halkalar var." Bu sadece yorgunluktan ve bitkinlikten kaynaklanıyordu, fakat hiç zorluk çekmeden yazabildiğiniz zaman da o yorgunluk ve bitkinliğe değiyor. Her neyse bu benim için ödüllendirici bir deneyim oldu.

Kitaba, *Absent in the Spring* adını verdim. Bu Shakespeare'in *from you have I been absent in the spring* (Senden ilkbaharda yoksun kaldım) sözleriyle başlayan şiirinin ilk satırıydı. Tabii şiirin gerçekten böyle olup olmadığını da bilmiyorum. Budalaca kötü yazılmış hiç işe yaramaz bir kitap da olabilirdi. Ama dürüstlükle, samimiyetle, yani benim istediğim şekilde yazılmıştı. Bir yazara en fazla gurur ve zevk veren şey bu olmalı.

Birkaç yıl sonra yeni bir Mary Westmacott romanı yazdım Adı *The Rose and the Yew Tree*(*) idi. Her zaman büyük zevk alarak okuduğum ki-

(*) Gül ve Porsuk Ağacı.

taplarımdan biridir bu. Bu romanın da anafikri uzun bir süreden beri aklımdaydı, aslında 1929 yılından beri. Günün birinde şekillenip ortaya çıkacağını bildiğim şöyle belli belirsiz bir silik fotoğraf.

Her zamanki alışılmış hikâye kalıbından bu kez dışarı çıkıyordum. Max'den ayrı kaldığım, ondan pek ender haber alabildiğim ve de onunla Arpachiyah ve Suriye'de geçirdiğimiz güzel günleri özlediğim için bir nostalji romanı yazdım. *Come, Tell Me How You Live*(*) isimli roman biraz çılgınca, hafif bir eserdi. Ama bizim yaşadığımız dönemleri, unuttuğumuz bazı küçük, budalaca olayları içeriyordu. İnsanlar o kitabı çok sevdiler. Kâğıt sıkıntısı olduğu için kitap çok az sayıda basılabildi.

Tabii Sidney Smith, bana, "Bunu yayınlayamazsın, Agatha," dedi.

"Yayınlayacağım."

Sidney, "Hayır bunu yayınlamasan daha iyi olacak," dedi.

"Ama ben yayınlamak istiyorum." Sidney Smith, onaylamayan bakışlarla beni süzdü. O bu tür duyguların açığa çıkmasını onaylamayan kişilerdendi. Şahsen istediğiniz şeyi yapmanız, Sidney'in biraz da Kalvinist görüntüsüne hiç uymuyordu.

"Max bundan hoşlanmayabilir."

Kuşkuyla bunu düşündüm.

"Onun umursayacağını sanmam," dedim. "Belki o da birlikte yaptığımız bir sürü şeyi hatırlamaktan hoşlanacaktır. Biliyorum ben çok fazla budalaca hatalar yaptım. Fakat bu farklı, tamamen kişisel. Ve ben de bunu yayınlayacağım Tutunacağımız, hatırlayabileceğimiz bir şeyler olmalı. İnsan kendi belleğine o kadar fazla güvenemez. Yaşananlar, uçup gider. İşte bu nedenle kitabı yayınlamak istiyorum."

Sidney, "Eh ne yapalım," dedi. O hâlâ biraz kuşkuluydu. Ancak, "Eh ne yapalım," sözü de Sidney'den gelince kabul anlamını taşıyordu.

Sidney'in eşi Mary, "Saçmalamayın," dedi. "Elbette o kitabı yayınlayabilirsin? Hem neden yayınlamayacakmışsın ki? Çok eğlendirici bir kitap. Ayrıca ben hatırlamaktan hoşlanmayla neyi kastettiğini çok iyi biliyorum."

(*) Gel Bana Nasıl Yaşadığını Anlat.

Kitaptan hoşlanmayan diğer kişiler yayıncılardı. Onlar da kuşkuluydular, yapılanı doğru bulmuyorlardı ve benim artık kontrol edilemez bir duruma gelmiş olmamdan korkuyorlardı. Mary Westmacott'un bir şeyler yazmasından nefret ediyorlardı. Beni detektif romanlarından uzaklaştıracak her şeyden kuşku duyuyorlardı. Ancak kitap çok başarılı oldu ve sanırım kâğıt sıkıntısı yüzünden az sayıda basılmış olmasına üzüldüler. Ben kitabı, detektif hikâyelerimle karıştırılmasın diye Agatha Christie Mallowan adıyla yayınladım.

DÖRT

İnsanın hayatında, bir daha aklına getirmek istemediği şeyler vardır. Yaşandığı için kabul etmek zorunda kaldığınız ama bir daha düşünmek istemediğiniz şeylerdir bunlar.

Rosalind bir gün bana telefon etti ve bir süreden beri Fransa'da olan Hubert'in kayıplar listesinde olduğu ve öldüğünden kuşku duyulduğu haberini verdi. Yani savaş zamanında herhangi bir genç eşin başına gelebilecek en zalimce felaket budur. O korku dolu bekleyiş. Kocanızın öldürülmüş olması yeterince kötüdür, ama bu, birlikte yaşamak zorunda olduğunuz bir gerçektir. Ancak umutsuzluk içinde beklemek yok mu, işte o büyük bir zulüm, evet, büyük bir zulüm... Ve size hiç kimse yardımcı olamaz.

Hemen kızımın yanına gittim ve bir süre Pwllywrach da kaldım. Ümit ettik -elbette insan her zaman ümit eder- fakat Rosalind'in için için kesinlikle tam olarak ümit ettiğini sanmıyorum. O zaten her zaman her şeyin en kötüsünü aklına getirirdi. Ve sanırım Hubert'in de hep garip bir hali vardı, tam olarak melankoli diyemeyeceğim, ama sanki uzun süre yaşamayacağını hisseden kişilere özgü bir durgunluğu vardı. Hubert çok iyi bir insandı, bana her zaman çok iyi davranırdı. İçinde bir şiirsellik değilse bile ona yakın duygular vardı. Keşke onu daha iyi tanıma şansına sahip olabilseydim, ilişkimiz sadece birkaç ziyaret ve karşılaşmadan ibaret kalmasaydı.

Ancak aylar sonra Hubert ile ilgili bir haber alabildik. Sanırım Rosalind, bana bir açıklama yapmadan tam yirmi dört saat önce haberi almış ol-

malıydı. Kızım, her zamanki gibiydi. O, hep büyük bir cesarete sahip olmuştur. Yapmaktan nefret etmesine rağmen, ama yapılması gerektiğini de bildiği için birdenbire, "Şuna bir baksan iyi olacak," diyerek elindeki Hubert'in çatışma sırasında hayatını kaybettiğini resmen bildiren kâğıdı uzattı.

Hayatta en acı ve dayanılması en zor olan şey çok sevdiğin bir kişinin acı çekmesine engel olamamaktır. İnsanların fiziksel sorunlarına yardımcı olabilirsiniz, fakat kalbin ağrısına karşı yapabileceğiniz pek bir şey yoktur. Yanılıyor olabilirdim, ama Rosalind'e yardım edebilmenin tek yolunun olaydan mümkün olduğu kadar az söz edip hayata her zamanki gibi devam etmek olduğunu düşünüyordum. Sanırım ben olsam kendim için böyle yapardım. Olanlar hakkında kimsenin konuşmamasını ümit edersiniz, kimsenin meseleyi büyütmemesini dilersiniz. Kızım için en iyisinin bu olacağını düşünüyordum, fakat başka birisinin yerine düşünüp karar veremezsiniz. İnsan sevdiği kişinin kalbini kırmamayı, ona acı çektirmemeyi öyle çok istiyor ki, onlar için yanlış bir şey yapmamayı. İnsan bunları hissedebilmeyi elbette istiyor, ama bundan hiçbir zaman emin olamıyorsunuz.

Rosalind, Pwllywrach'de o kocaman boş evde Mathew ile yaşamaya devam etti, torunum çok sevimli küçük bir delikanlıydı. Mutlu olma konusunda da çok başarılıydı. Hâlâ da öyle. Hubert'in oğlunu görmüş olmasına çok sevinmiştim; bir erkek evlat sahibi olduğunu bilmesi de sevindiriciydi. Ancak o eve geri dönmeyeceğini ve sevdiği evde yaşayamayacağını, o sahip olmayı çok istediği oğlunu büyütemeyeceğini bilmek daha da büyük bir zulüm sayılabilir.

İnsan bazen savaşı düşündüğü zaman benliğini bir öfke dalgasının sarmasını önleyemiyor. Biz İngiltere'de çok kısa bir zaman diliminde çok fazla savaş yaşadık. Birincisi inanılır gibi değildi; hayret verici ve çok da gereksiz görünüyordu. Fakat o dönemde insan, bir daha böyle bir savaş yaşanmayacağını umut etmek istiyor, aynı Alman kalplerine yeniden savaş ateşinin düşmemesi umut ediliyor. Fakat yine de istenmeyen gerçekleşti. Artık tarihin bir parçası olan belgelerden biliyoruz ki Almanya, İkinci Dünya Savaşı suçunu işlemeden yıllar önce bu savaş için hazırlığa başlamış.

Savaşın hiçbir sorunu gidermeyeceğini ve savaş kazanmanın kaybetmek kadar kötü olduğunu bilmek de çok kötü. Savaşın gerekli olduğu dö-

nemler de var. Ya siz ya da karşı taraftakilerin yok olması tehlikesiyle karşılaşabilirsiniz. Tıpkı yaşadığı bölgeyi savunmak için savaşmak zorunda kalan bir kuş ya da bir hayvan gibi. Savaş size köleler, toprak, yiyecek, kadın getirir, yani varlığınızı sürdürebilmeniz için gerekli olan şeyleri. Fakat bizler artık savaştan uzak kalmayı öğrenmek zorundayız, yani çok iyi yürekli insanlar olduğumuzdan ya da başkalarına acı vermek istememenizden değil, sadece savaş kârlı olmadığı için. Kaplanlar dönemi artık sona erdi, bundan sonra hırsızların, dolandırıcıların şarlatanların, yankesicilerin dönemi başlıyor. Ama böylesi daha iyi, çünkü yukarı doğru giden bir dönem bu.

Şey işte ben umut dolu bir insanım. Sanırım, benim bastırılmasına imkân olmayan tek duygum umuttur. İşte sevgili Mathew ile birlikte olmayı da bu nedenle bir ödül sayıyorum. O her zaman tedavisi imkânsız bir iyimser oldu. Mathew'un hazırlık okulunda öğrenim gördüğü sırada Max'in ona İlk Kriket On Bir'ine girip giremeyeceğini sorduğunu hatırlıyorum. Mathew o tatlı gülümsemesiyle. "Şey," dedi. "Her zaman bir umut vardır."

Sanırım insan buna benzer bir sözü benimsemeli. Savaş başladığında Güney Fransa'da orta yaşlı bir çiftin başına gelenleri anlattıkları zaman öfkeden çılgına dönmüştüm. Bu karıkoca, Almanların Fransa içlerine yürüyeceklerini duydukları zaman intihar etmekten başka yapılacak başka bir şey kalmadığını düşünmüşler ve de intihar etmişlerdi. Ne yazık... Bu karıkoca intihar ederek kimseye bir iyilik yapmış olmadı. Zor bir hayata katlanıp ayakta kalmayı başarabilirlerdi. İnsan neden ölünceye kadar umutlarını kaybetsin ki?

Bu bana Amerikalı vaftiz annemin yıllar önce anlattığı, süt kovasına düşen iki kurbağanın hikâyesini hatırlattı. Kurbağalardan biri: "Ayy, ben boğuluyorum. Ben boğuluyorum," dedi. Diğer kurbağa da, "Ben boğulmayacağım," dedi. Birinci kurbağa. "Peki, boğulmana nasıl engel olacaksın?" diye sordu. Diğeri cevap verdi. "Kovanın içinde çılgınlar gibi dönüp duracağım." Ertesi sabah, birinci kurbağa mücadeleyi bırakmış ve boğulup ölmüştü. İkinci kurbağa ise bütün gece kovanın içinde dönüp durduktan sonra kovanın içinde oluşan tereyağı kitlesinin üzerinde oturuyordu.

Sanırım savaşın sonlarına doğru herkes iyice huzursuz olmaya başlamıştı. Zafer gününden beri insanlar savaşın sonunun gelebileceğine inanmaya başlamışlardı; savaşın bitmeyeceğini ileri sürenler ise dediklerini yutmaya hazırlanıyorlardı.

Ben de huzursuz olmaya başladım. Hastaların çoğu Londra dışına gitmişlerdi, ama tabii hâlâ ayakta tedavi gören hastalar vardı. İnsan orada bile durumun geçen savaştaki gibi olmadığını hissediyordu. O zamanlar, yaralıların yaralarını siperlerde sarıyordunuz. Şimdi ise çoğu zaman sara hastalarına avuç dolu hap vermekten ibaretti göreviniz; yapılması gereken bir iş, kişinin savaşla doğrudan ilgili olmasına imkân bırakmıyordu. Anneler, bebeklerini bakımevine getiriyorlardı ve ben de annelerin küçük bebeklerini evde tutarak daha doğru bir iş yapmış olacaklarını düşünüyordum. Bu konuda başeczacı da benimle aynı fikirdeydi.

O sıralar bir iki proje üzerinde düşündüm. WAAF'de çalışan genç bir arkadaşım istihbarat ile ilgili bazı fotoğraf işleri için bir arkadaşından bana randevu aldı. Ayrıca Savaş Bürosu'na girebilmem için de bir izin belgesi temin edildi. Büronun zemin katlarındaki koridorlarda uzun bir yolculuk yaptım, sonunda ciddi görünüşlü bir teğmen beni kabul etti. Bu genç adam, beni korkutmuştu. Fotoğraf çekiminde çok tecrübeli olmama rağmen hiç yapmadığım ve de bilmediğim tek şey hava fotoğrafçılığıydı. Sonuç olarak da bana gösterilen fotoğrafların hiçbirini tanıyamadım. Sadece bir fotoğrafın Oslo'ya ait olabileceğini söyleyebilirdim, ama kendimi öylesine beceriksiz ve yenik hissediyordum ki ağzımı açıp tek kelime söyleyemedim. Genç teğmen uzun uzun içini çektikten sonra, "Bence siz hastanedeki işinize dönseniz daha iyi olacak," dedi. Oradan ayrılırken kendimi yenilmiş hissettim.

Savaşın başlamak üzere olduğu günlerde Graham Grene, bana mektup yazıp propaganda işleriyle ilgilenip ilgilenemeyeceğimi sormuştu. Propaganda işinde başarılı olabilecek nitelikte bir yazar değildim, çünkü bir olayı sadece belli bir açıdan değerlendirmezdim. Hiçbir zaman böyle biri olamayacaktım.

Fakat huzursuzluğum her geçen gün biraz daha artıyordu. Az da olsa savaşla ilgili bir şeyler yapmak istiyordum. Wendover'de bir doktora ilaç işlerinde yardımcı olmamı teklif ettiler; orası, bazı arkadaşlarımın yaşadıkları yerlere yakındı. Bunun benim için çok iyi olacağını ve köyde yaşamaktan zevk alacağımı düşündüm. Ah, bir de Max, Kuzey Afrika'dan dönebilseydi! Üç yıl orada kaldıktan sonra geri gelebilirdi.

Bir de tiyatroyla ilgili bir proje vardı. ENSA'(*)da Kuzey Afrika turnesinde bir çeşit yapımcı olarak çalışabilecektim. Bu fikir beni çok heyecanlandırdı. Kuzey Afrika'ya gidebilmek çok iyi olacaktı. İngiltere'den ayrılmadan iki hafta kadar önce Max'den mektup aldım; kocam, iki üç hafta sonra Kuzey Afrika'dan Hava Bakanlığı'nda göreve başlamak üzere Londra'ya geleceğini yazmıştı. Ne büyük aksilik, eğer ENSA'da görevli olarak Kuzey Afrika'ya gitmiş olsaydım, Londra'ya dönen Max ile karşılaşamayacaktım.

Bundan sonraki birkaç hafta ıstırap içinde geçti. Beklemeye odaklanmıştım. On beş gün içinde ya da üç hafta sonra, belki daha da uzun bir süre sonra... Böyle şeylerin her zaman tahmin edilenden daha uzun zaman aldığını kendi kendime tekrarlayıp duruyordum.

Hafta sonu için Galler'e Rosalind'in yanına gittim ve pazar gecesi geç saatte kalkan bir trenle geri döndüm. Bu, savaş döneminde katlanmak zorunda olduğumuz tren yolculuklarından biriydi: Dondurucu soğukta yolculuk yapıyordunuz ve Paddington'da trenden inince herhangi bir yere gitmek için vasıta bulamıyordunuz. Ben karmaşık bir trene bindim, o da beni nihayet Hampstead'de indirdi, istasyon Lawn Road Apartmanları'ndan pek uzakta sayılmazdı, oradan bir elimde çantam bir elimde birkaç çiroz balığıyla eve kadar yürüdüm. Yorgun ve soğuktan donmuş bir halde eve girdim, hemen gaz vanasını açtım, paltomu çıkarıp çirozları tavaya koydum. Tam o sırada dışarıdan garip bir gürültü geldi, ne olduğunu anlayamadım, balkona çıktım ve aşağıdaki merdivenlere baktım. Akla gelebilecek her şeyi üzerinde taşıyan bir karaltı yukarı doğru çıkıyordu. Bu karaltıya belki de Beyaz Şövalye benzetmesi daha uygun olurdu. Bir insanın üzerinde bu kadar çok

(*) Entertainment National Service Association (Ulusal Eğlence Hizmetler Derneği)

şey taşıması imkânsız gibi görünüyordu. Fakat onun kim olduğu konusunda en ufak bir kuşku bile duymadım; gelen kocamdı! İki dakika sonra o kocamın değişmiş olabileceğine dair korkularımın hepsi yok oldu. İşte bu Max'di. Sanki daha dün evden ayrılmıştı. Ve şimdi yeniden birlikteydik. Burnumuza tavada kızaran çirozların kokusu geldi ve hemen eve koştuk.

Max sordu. "Kuzum sen ne yiyorsun?"

"Çiroz," dedim. "Sen de bir tane alsan iyi edersin." Sonra birbirimize baktık. "Max, sen kilo almışsın," dedim.

"Eh, aşağı yukarı öyle. Ama sen de hiç zayıflamamışsın."

"Yediğim o patatesler yüzünden kilo aldım," dedim. "İnsan çok fazla ekmek ve patates yiyor."

Ve işte yine beraberdik. Aramızda sadece birkaç kilo fark vardı. Ama bu çok yanlış olsa gerekti. Sonuçta tam tersi olmalıydı.

"Fizan Çölü'nde yaşamanın çok zayıflatıcı olması gerekir," dedim. Max de çöllerin insanı hiç de zayıflatmadığını çünkü insanın oturup yağlı yemekler yiyip bira içmekten başka yapacak bir şeyinin olmadığını söyledi.

Ne harika bir akşamdı bu! Yanmış çirozları yedik ve de mutluyduk.

11. BÖLÜM

SONBAHAR

BİR

Bu kitabı 1965 yılında yazıyorum. Ve olaylar 1945'te yaşandı. Tam yirmi yıl, ama hiç de yirmi yıl gibi görünmüyor. Savaş yılları sanki gerçek yıllar değilmiş gibi. O yıllar gerçeğin durduğu bir kâbustu. Savaştan sonraki yıllarda da ben hep, "Beş yıl önce falan filan olmuştu," diyordum, fakat her defasında da bir beş yıl daha eklemem gerekirdi. Şimdi "birkaç yıl" dediğim zaman da aslında birçok yılı kastediyordum. Zaman benim için değişti, tıpkı yaşlılar için olduğu gibi.

Hayatım önce Alman savaşının sona ermesiyle yeniden başladı. Teknik olarak Japonya ile savaş devam ediyordu, ama bizim savaşımız o zaman sona ermişti. Sonra sıra her şeye yeniden el atmaya, sağa sola dağılanları toplamaya geldi. İnsanın hayatının savrulan parçalarıydı bunlar.

Max bir süre izin kullandıktan sonra Hava Bakanlığı'ndaki görevine geri döndü. Amirallik Dairesi, Greenway'i boşaltmaya karar vermişti -her zamanki gibi son anda- ve tahliye için saptadıkları tarih de Noel Günü'ydü. Terk edilmiş bir eve yeniden sahip çıkmak için bundan daha kötü bir tarih seçilemez. Bir fırsatı kıl payı kaçırdık. Evin elektriğini sağlayan jeneratörümüz Amirallik Dairesi eve el koyduğu zaman son demlerini yaşıyordu. Amerikalı kumandan bana jeneratörün çok kötü durumda olduğunu, ama bize yepyeni bir jeneratör hediye edeceklerini söylemişti. Ne yazık ki, yeni jeneratörün gelmesinden üç hafta önce ev tahliye edildi.

Güneşli bir kış günü oraya tekrar gittiğimizde, Greenway yine çok güzeldi. Güzel balta girmemiş bir orman gibi vahşiydi. Patikalar kaybol-

muştu, havuç ve lahanaların yetiştirildiği sebze bahçesini yabani otlar bürümüştü ve meyve ağaçları da budanmamışdı. Evi bu halde görmek, birçok bakımlardan üzücüydü, fakat yine de güzelliğini kaybetmemişti. Evin içi de bizim korktuğumuz kadar kötü değildi. Yerlerde hiç muşamba kalmamıştı, işte bu çok kötüydü, Amirallik Dairesi'nden yeni muşamba için ödenek alamazdık, çünkü onlar iki yıl önce eve yerleşirlerken döşemeler muşamba ile kaplanmıştı. Mutfak çok berbat durumdaydı. Daha önce de belirttiğim gibi tam on dört tuvalet eklenmişti.

Benim adıma Amirallik Dairesi'yle mücadele eden sadık bir adamım vardı: Bay Adams. Onu tanıyanlar bana taştan su çıkaracak, Amirallik Dairesi'nden para koparabilecek tek kişinin Bay Adams olduğunu söylemişlerdi. Bay Adams ile birlikte kıran kırana mücadele ettik. Sonunda evdeki eksikler için istediğimiz parayı aldık.

Tuvaletler için de büyük bir savaş verdik. Mutfağa giden koridorda sıralanmış on dört tuvaleti binaya katkı olarak düşünen Amirallik Dairesi'ni bu düşünceden vazgeçirmek çok zor oldu. Bana bir tuvaleti bırakabileceklerini söyledim. Gerisi beni ilgilendirmiyordu. Fakat Amirallik Dairesi'ndekiler tuvaletlerin hepsini almak istediler. Sonunda ben de bu isteği kabul ettim.

Bu Amirallik Dairesi'ne pahalıya patlayacaktı, ama o tuvaletleri de alıp götürmek zorundaydılar. Daha sonra da sıra evin eşyasını getirmeye geldi. Halıları güvelerin yemesinin dışında eşyanın çok az zarar görmüş olması şaşırtıcıydı.

Greenway o karmakarışık şahaneliğiyle ne kadar da güzel görünüyordu. Fakat patikaları temizleyip tekrar ortaya çıkarabilecek miyiz, diye merak ediyordum. Orası her geçen gün biraz daha içinden çıkılmaz bir hal alıyordu. Tabii Amirallik Dairesi evi boşalttıktan sonra orası boş kalmıştı. Biz Londra'daydık. Max hâlâ Hava Bakanlığı'nda görevliydi. Evin bakıcısı yoktu ve oraya gelenler gördükleri her şeyi rahatça alıp götürüyorlardı. Yani sadece çiçekleri değil, dalları da koparıp götürüyorlardı.

Sonunda düzenimizi kurduk ve hayat yeniden başladı. Ama tabii eskisinden farklıydı. Nihayet barışın gelmesiyle bir rahatlama oldu, fakat barışın geleceğinden ve de başka şeylerin geleceğinden kimse emin değildi.

Beraber olabildiğimiz için Tanrı'ya şükrediyorduk ve hayatın bize neler sunabileceğini tahmin etmeye çalışıyorduk. İş hayatı da endişe vericiydi. Doldurulması gereken başvurular, imzalanması gereken antlaşmalar, vergi karmaşaları, insanın hiç anlamadığı bir alay sorun.

Geriye bakıp da savaş dönemindeki çalışmalarımı incelediğim zaman, o dönemde inanılmaz sayıda iş çıkardığımı fark ettim. Belki de sosyal bakımdan aklımı çelecek bir etkinlik olmadığı için akşamları dışarı çıkılmıyordu ve çalışmaya çok zaman kalıyordu.

Sözünü ettiklerimin dışında, savaşın ilk yıllarında, fazladan iki kitap daha yazmıştım. Hava saldırıları sırasında ölürsem diye bu kitapları yazmıştım. Londra'da çalıştığım için bu çok uzak bir ihtimal değildi. Kitabın biri Rosalind içindi. Onu önce yazdım -içinde Hercule Poirot'nun yer aldığı bir roman- ve diğeri de Max için yazılmıştı, o kitapta da Miss Marple vardı. Bu iki kitap tamamlandıktan sonra bir bankanın kasasına konuldu. Bunlar Rosalind ve Max'e birer hediyeydi. Sanırım romanlar banka kasasında da kaza ve bombalanmaya karşı büyük bir meblağa sigortalanmıştı.

Kızıma ve kocama, "Cenaze töreninden ya da anma töreninden geri döndüğünüz zaman bu kitaplar sizi biraz olsun neşelendirecektir," dedim. İkisi de o kitaplar yerine benim yanlarında olmamı tercih edeceklerini söylediler. Ben de, "Ümit ederim öyle olur," diye karşılık verdim. Sonra hepimiz bol bol güldük.

İnsanların ölümle ilgili herhangi bir konuyu tartışmaktan neden utandıklarını ben bir türlü anlayamıyorum. Menajerim sevgili Edmund Cork'a ne zaman bu konuyu açsam, çok bozulurdu. "Evet, ama farz et ki, ben öldüm," deyince aklı başından giderdi. Fakat gerçekten de günümüzde ölüm konusu büyük önem taşıdığı için de tartışılması gerek. Avukatların ve vergi uzmanlarının anlattıkları kadarıyla benim ölümüm tüm akrabalarım için büyük bir felaket olacaktı ve onların da tek umudu beni mümkün olduğu kadar uzun yaşatabilmeleriydi.

Vergilendirmenin geldiği noktada benim kitap yazmak için kendimi paralamama gerek yoktu. Yılda bir kitap yazmam yeterli olacaktı. Eğer yılda iki kitap yazarsam, elimde kalacak olan para aşağı yukarı bir kitaptan

alacağım paraya eşitti. Kuşkusuz artık eskisi kadar cesaretlendirme de yoktu. Eğer alışılmışın dışında gerçekten yapmak istediğim bir şey olursa o zaman başka olacaktı.

O sıralarda BBC beni aradı ve ana Kraliçe Mary ile ilgili bir etkinlik için hazırlanacak programa kısa bir piyesle katılıp katılamayacağımı sordular. Kraliçe Mary benim kitaplarımdan hoşlandığı için bu programa benim de katkımın olmasını istemiş. Acaba bir radyo piyesini kısa bir sürede tamamlayabilir miydim? Bu fikri beğenmiştim. Uzun uzun düşündüm, aşağı yukarı gezinip durdum, sonra BBC'ye telefon edip teklifi kabul ettim. Sonra işe yarayacağını umduğum bir fikir geldi aklıma ve hemen oturup *Üç Kör Fare* isimli radyo piyesini yazdım. Bildiğim kadarıyla Kraliçe Mary de oyunu beğenmiş.

Bu, işin sonu gibi görünse de öyle olmadı. Kısa bir süre sonra piyesi genişletip bir hikâyeye dönüştürmem istendi. Sahne oyununa dönüştürdüğüm *Ceset Katilini Arıyor*'u Peter Saunders sahneye koymuştu ve eser çok beğenilmişti. Ben de bu oyunu o kadar çok beğenmiştim ki, ileride daha çok oyun yazmayı da düşünmeye başlamıştım. Gerçekten neden kitap yerine bir oyun yazılmasındı ki? Yazması çok daha eğlenceliydi. Yılda bir kitap masraflarımızı karşılayacaktı. Bu durumda ben de çok başka bir ortamda kendimi oyalayabilirdim.

Üç Kör Fare üzerinde düşündükçe onu yirmi dakika süreli bir radyo oyunu olmaktan çıkarıp üç perdelik bir gerilim piyesine dönüştürebileceğime iyice aklım yatmaya başladı. Piyese birkaç yeni karakter katmak gerekecekti, daha zengin bir arka planı olmalıydı ve sonuca yavaş yavaş yaklaşılmalıydı. *Üç Kör Fare*'nin sahne adı *Fare Kapanı* olmuştu.

Oyunun adı için damadım Anthony Hicks'e teşekkür etmeliyim. Daha önce Anthony'den hiç söz etmedim, ama tabii o bir anı değil, çünkü bizimle beraber yaşıyor. Eğer o hayatımda olmasaydı ne yapardım bilemiyorum. O sadece tanıdığım en iyi insan olmakla kalmıyor; çok ilginç ve şaşırtıcı. Kendine göre bazı fikirleri var. Herhangi bir sofrayı birdenbire canlandırabilir.

Bir zamanlar Sanskritçe ve Tibet dili üzerinde çalışmış. Ayrıca kelebekler, ender bulunan çiçekler, hukuk, pullar, kuşlar, antikalar, atmosfer ve

iklimler gibi konularda uzun uzun konuşabilir. Bence onun tek kusuru şarap konusunda uzun tartışmalara girmesi. Fakat ben de biraz abartıyorum galiba. Yani şarabı hiç sevmem de.

Üç Kör Fare'nin başka bir piyeste kullanıldığını öğrenince, yeni bir isim arayışına girmiştik. Hepimiz isim düşünmekten yorgun düştük. Anthony *Fare Kapanı* ismini önerince bunu hemen kabul ettik. Sanırım, oyundan onun da telif ücreti alması gerekirdi; fakat o zamanlar biz, piyesin tiyatroda bir tarih yaratacağını aklımızın köşesinden geçirmiyorduk.

İnsanlar, bana hep *Fare Kapanı*'nın başarısının sırrını sorup duruyorlar. En sıradan cevabı vermeden, yani "şans" demeden önce bu oyunda herkesin ilgisini çekebilecek bir şeyler olduğunu belirtiyorum. Farklı yaş gruplarından insanlar, gençler, yaşlılar kısacası herkes bu oyundan zevk alıyor. Mathew ve Eton'daki arkadaşları, daha sonra Mathew ve üniversite arkadaşları piyesi seyredip beğendiler. Oxford'un hocaları seyredip beğendiler. Fazla mütevazi olmadan şunu belirtmek isterim: o mizah ve gerilimi bir arada seyirciye sunan iyi inşa edilmiş bir oyun. Oyun ilerledikçe siz bundan sonra ne olacak, diye merak ediyorsunuz ve bundan sonraki adımın size ne getireceğini tahmin edemiyorsunuz.

Oyun ilk kez sahnelendiği zaman başrollerde Richard Attenborough ve o büyüleyici eşi Sheila oynadı. İki sanatçı çok başarılı bir oyun sergiledi. Onlar piyesi çok beğenmişler ve de ona inanmışlardı. Richard Attenborough da rolünü oynarken esere çok değer katmıştı. Ben de provalarda piyesi çok beğendim.

Nihayet eser sahnede temsil edilmeye başladı. Doğrusu çok büyük bir başarı elde ettiğimi hiç düşünemedim. Temsil iyi gitmişti, ama büyük bir fırtına koparmayacağı kesindi. İlk gösteride miydi yoksa daha sonraki gecelerden birinde miydi, o kadarını hatırlamıyorum, ama çok üzülerek eserin iki arada kaldığını düşündüm. Gülme unsuru biraz fazlaydı. Bu da piyesin gerilim unsurunu zedeliyordu. Evet, bu eser moralimi bozmuştu.

Diğer taraftan Peter Saunders, bana bakarak başını ağır ağır sallayarak dedi ki: "Endişelenme! Benim kanımca bu oyun bir yıldan daha uzun bir süre sahnede kalacak. Ben on dört ay diyorum."

"Oyunun o kadar uzun süre sahnede kalacağını sanmıyorum. Belki en fazla sekiz ay. Evet, en fazla sekiz ay."

Ve şimdi bu satırları yazarken, eser sahnede on üçüncü yılını tamamlamak üzere ve sayısız oyuncu geldi geçti. The Ambassador Tiyatrosu, koltuklarını yeniledi ve bir de yeni perde yaptırıldı. Şimdi de duyduğuma göre salon yenilenecekmiş, koltuklar eski görünüyormuş. Ve insanlar, hâlâ bu oyunu seyretmeye gidiyorlar.

Bunu inanılmaz bulduğumu itiraf etmeliyim. İnsanlara hoş bir gece geçirten sevimli bir oyun neden on üç yıl sahnede kalsın ki? Hiç kuşkunuz olmasın, bazen mucizeler yaşanıyor.

Ee, peki, elde edilen gelir kime gidiyor? Başka her şey gibi elbette vergiye gidiyor. Bunun dışında kazanan kim? Pek çok kitabımı ve hikâyemi, başka kişilere verdim. *Sanctuary*(*) isimli hikâyeyi Westminster Abbey Fonu'na verdim. Yakınlarınıza dostlarınıza birer çek imzalayıp vermek yerine böyle hikâyeleri ve piyesleri vermek çok daha etkileyici, insanda çok güzel duygular uyandırıyor. Kitaplarımdan biri kocamın yeğenlerinin oldu; kitap, uzun yıllar önce yayınlanmış olmasına rağmen satışları hâlâ çok iyi gidiyor, *Beklenmeyen Şahit* romanının film haklarını kızım Rosalind'e verdim.

Fare Kapanı isimli oyunu torunum Matthew'ya verdim ve torunumun hediyesi ona çok büyük miktarda para kazandıracak.

İKİ

Tiyatroda geçen gecelerimden bir tanesi özellikle belleğimde öne çıkıyor; *Beklenmeyen Şahit*'in ilk gecesi. Bunun gerçekten büyük zevk aldığım ilk gece olduğunu rahatça söyleyebilirim.

İlk geceler genellikle çok sıkıntılı olur, dayanması çok zordur. Kişinin bu ilk gecelere katılmasının sadece iki nedeni olabilir. Birincisi -hiç hafife alınmayacak bir amaç- zavallı aktörler piyese sonuna kadar katlanmak zorundadırlar, yazar oyuncuların çektikleri işkenceyi onlarla paylaşmalı,

(*) Tapınak.

bunu yapmaması büyük haksızlık olur. İkinci neden ise elbette merak. Oyundan nefret edeceğinizi bilirsiniz; çok sıkıntı çekeceksiniz; piyesteki hataları teker teker göreceksiniz; konuşmalardaki aksaklıkların hepsine tanık olacaksınız. Her şeyi kendi gözlerinizle görmek istersiniz. Başkalarının anlatacakları sizi asla tatmin etmez. Ve işte salondasınız, titriyorsunuz, üşüdüğünüzü hissediyorsunuz, arada sırada da sizi sıcak basıyor. Kimsenin sizi fark etmemiş olmasını diliyorsunuz.

Beklenmeyen Şahit oyunun ilk gecesi sıkıntılı geçmedi. Bu aslında benim en çok sevdiğim oyunlarımdan biridir. Ayrıca oyunlarımın arasında beni en çok tatmin edendir. O oyunu yazmak istemedim; onu yazmak fikri bile beni dehşete düşürüyordu. Onu yazmaya beni Peter Saunders zorladı, bu adamın ikna kabiliyetine şaşmamak gerek. Kibarca ısrar eder. Üstüne üstlük, "Elbette yapabilirsin," diyerek insana cesaret verir.

"Ben hukuk işlemleri hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Kendimi budala yerine koydurtmak da istemem."

"Canım bu kolay. Sen yazdıklarını bir hukukçuya okursun, o da eserin hukuki bakımdan hatalı olan bölümlerini düzeltir."

"Ben duruşma salonunda geçen bir sahne yazamam."

"Evet, yazarsın... Birçok eserde duruşma sahnelerini izlemişsindir. Dava duruşmalarını okuyabilirsin."

"Şey, bilemiyorum... Bunu yapabileceğimi hiç sanmam."

Peter Saunders elbette bu işi yapabileceğimi tekrarlamaya devam etti ve de piyesi en kısa zamanda istediği için de hemen çalışmaya başlamamı istedi. Adeta hipnotize olmuş gibiydim ve her zamanki gibi tavsiyelere de açıktım. Pek çok ünlü dava dosyasını okudum, avukatlara ve hukuk danışmanlarına bir sürü soru sordum ve nihayet bu iş beni de sarmaya başladı. Yazarlıkta yaşanan o harika an gelmişti, bu genellikle pek uzun sürmezdi, ama nasıl büyük bir dalga sizi sahile sürüklerse, o duygular da insanı yazmak zorunda bırakır. Bu çok güzel... başarıyorum galiba... işe yarıyor... şimdi, bundan sonra ne yapmamız gerekecek? İşte bu paha biçilemeyen bir an... hikâyeyi görmek yani. Sahnede değil, beyninizin içinde. İşte hepsi orada, gerçek hikâye, gerçek bir duruşma salonu, tabii Old Bailey değil o salonu hiç görmedim, ama herhangi bir duruşma salonu olabilir. Sanık sandalyesinde sinirleri bo-

zulmuş çaresiz kalmış bir genç adam ve tanık kürsüsünde sevgilisi için değil, fakat sadece taht için tanıklık yapmaya gelmiş esrarengiz görünüşlü bir genç kadın var. Bu benim en hızlı yazdığım piyeslerden biriydi. Sanırım bu piyesi hazırlık okumalarından sonra iki üç hafta içinde yazıp bitirmiştim.

Tabii hukukla ilgili bazı düzeltmelerin yapılması gerekiyordu. Ayrıca piyesin sonu içinde büyük bir mücadele verdim. Benim önerdiğim sonu, hiç kimse beğenmemişti, herkes bu sonun eserin tümüne zarar vereceği kanısındaydı. Herkes, "Bunu yapamazsın," diyordu. "Eserin güzelliğini bozacaksın." Sanırım yazdığım orijinal hikâyedeki sonu tercih edeceklerdi. Yıllar önce yazılmış bir hikâyeydi bu. Fakat bir hikâye, bir sahne oyunu değildir. Hikâyede duruşma salonu sahnesi yoktu bir cinayet davasının duruşması da yapılmıyordu. Sadece suçlanan bir şahıs ile beklenmedik bir tanık vardı. Ben oyunun sonu için düşündüklerimden vazgeçmedim. Aslında her zaman bu kadar ısrarcı olmam, ama burada durum farklıydı. Ben oyunum için o sonu istiyordum. Eğer bu isteğim kabul edilmezse piyesin sahneye konulmasına izin vermeyecektim.

Bir hukukçu ile kâtibi bana önerilerde bulundular ve iki kez de provalara geldiler. En ağır eleştiri, kâtipten geldi: "Bakın bu bana göre tamamen yanlış, çünkü böyle bir davanın duruşması en az üç dört gün sürer. Bu duruşmayı bir buçuk iki saate sıkıştıramazsınız." Kuşkusuz adam yerden göğe kadar haklıydı, fakat biz adama piyeslerdeki duruşma sahnelerinin tiyatro kurallarına göre değişmesi gerektiğini, üç dört günün iki saate sığdırılmak zorunda olduğunu anlatmaya çalıştık. Arada sırada perdeyi indirip kaldırmak işe yarıyordu. Fakat *Beklenmeyen Şahit*'de duruşma sahnesindeki devamlılık bence çok değerliydi.

Her neyse, oyunun ilk gecesinde çok iyi vakit geçirdim. Sanırım tiyatroya her zamanki gibi olumsuz düşüncelerle gitmiştim, fakat perde açılır açılmaz oyundan zevk almaya başladım. Yapımcılığını üstlendiğim sahne eserleri arasında bu piyes hayalimdeki kadroya en fazla yaklaşmış olanıdır. Derek Bloomfield suçlanan genç rolünde çok başarılıydı. En zor rolü oynayan Patricia Jessel ağır bir sorumluluk yüklenmişti. Oyunun başarısı büyük ölçüde onun oyununa bağlıydı. Bu rol için ondan daha mükemmel bir oyuncu olamazdı.

O gece çok mutluydum, gerçekten mutluluktan uçuyordum. Seyircinin alkışı mutluluğumu daha da artırdı. Perde kapandıktan sonra her zamanki gibi sessizce tiyatrodan ayrıldım. Sokakta arabanın gelmesini beklerken dost canlısı insanlar çevremi sardılar, beni tanıyan seyirciler sırtımı sıvazlayıp bana cesaret verdiler: "Yazdığın eserlerin en güzeli, canım" "Birinci sınıf, başparmaklar havaya diyebilirim" imza defterleri çıkarılmıştı ve ben de neşe içinde, büyük bir mutlulukla imza vermeye devam ettim. Bu kez çekingenliğim ve huzursuzluğum kalmamıştı. Evet, o unutulmaz bir geceydi. Hâlâ o geceyle övünüyorum.

Büyük gurur duyarak hatırladığım bir başka olay daha var, ama aynı zamanda onu acı duyarak anıyorum. O unutulmaz gece de *Fare Kapanı*'nın onuncu yıldönümü gecesiydi. Oyundan sonra bir parti düzenlenmişti ve dahası ben de o partiye gitmek zorundaydım. Sadece oyuncu kadrosunun yer aldığı küçük partilere katılmakta sakınca görmüyordum, fakat bu Savoy Oteli'nde düzenlenen büyük bir partiydi. Partilerin hoşa gitmeyen tüm özelliklerini taşıyordu: muazzam bir kalabalık, televizyon ışıkları, fotoğrafçılar, muhabirler, konuşmalar... Hiç kimse o gece canlandırmam gereken kahramanı benim kadar kötü canlandırmamıştır. Buna sonuna kadar katlanmak zorunda olduğumu biliyordum. Bir konuşma yapmak değil de sadece birkaç cümle söylemeyi düşünüyordum. Daha önce böyle bir şey yapmamıştım, ayrıca uzun konuşmayı da düşünmüyordum. Konuşma yapamazdım. Ben asla konuşma yapmam. İyi ki de konuşma yapmaya kalkışmıyorum, çünkü bunu yüzüme gözüme bulaştırabilirim.

O gece yapacağım herhangi bir konuşmanın çok kötü olacağını biliyordum. Söyleyecek bir şeyler bulmaya çalıştım, ama sonunda bundan da vazgeçtim.

Partiye uğursuz bir hava içinde başladım. Peter Saunders, bana parti başlamadan yarım saat kadar önce Savoy Oteli'nde olmamı söylemişti. (Sonradan öğrendiğime göre bunu fotoğraf çektirme işkencesi yüzünden istemiş. Akıllıca bir uygulama. Bu işi bir an önce bitirmekte yarar vardı. Ancak hiç kimse bana fotoğraf seansının bu derece büyük boyutlarda olabileceğini söylememişti.) Bana söylenenleri yaptım. Fakat partinin düzenlendi-

ği salona girmeye kalkışınca bana engel oldular. "Şimdi giremezsiniz madam. Yirmi dakika sonra kapı açılacak." Bu sözler üzerine geri çekilip beklemeye koyuldum. Neden o kişilere. "Ben Agatha Christie'yim, içeri girmem söylenmişti," diyemediğimi bilmiyorum. Belki de bu benim o iğrenç, kaçınılmaz ve korkunç utangaçlığımdan kaynaklanmıştı.

Neyse bir korkak gibi yasaklamaya uydum ve koridorda gezinerek beklemeye başladım. Bir yandan da cesaretimi toplayıp geri dönmeyi ve kim olduğumu söylemeyi düşünüyordum. Neyse ki Peter Saunders'ın genel müdürü sevgili Verity Hudson o sırada yanıma geldi. Kadıncağız olanları duyunca gülmeye başladı. Daha sonra Peter Saunders'a da maceram anlatılınca o da güldü. Neyse beni salona aldılar, kalabalığın arasına karıştım. Beni öpmek isteyen genç oyuncularla poz vermek zorunda kaldım. Güzel ve genç bir oyuncuyla yanak yanağa poz vermek doğrusu gururumu incitmişti.

Parti kazasız belasız geldi geçti. Konuşmamı da bir felaket ile karşılaşmadan tamamladım. Zaten konuşma dediğim şey, birkaç cümleden ibaretti, ama insanlar bu konuşmayı çok iyi karşıladılar. Herkes konuşmamın iyi olduğunu söyledi. Onlara inanamadım fakat sanırım yeterince iyi bir konuşmaydı. Kızım benim elimden geleni yaptığımı düşünenlere katılmadı: "Biraz daha uğraşmalıydın anne, önceden şöyle gerektiği gibi iyi bir konuşma hazırlamalıydın." Ama o Rosalind, ben de Agatha'yım. Ve önceden hazırlanmak da bana genellikle felaket getirir, son anda harekete geçmek daha iyi sonuç verir.

Peter Saunders, "Bu gece tiyatroda bir tarih yarattınız," dedi. Bu sözlerle bana cesaret verebilmek için elinden geleni yapmış oluyordu. Hem sanırım bir bakıma bu da doğruydu.

ÜÇ

Yıllar önce Sir James ile Lady Bowker, orada oldukları sırada biz de Viyana'daki elçilikte kalıyorduk. Gazeteciler benimle görüşmeye gelince, Elsa Bowker bu işi fazla ciddiye aldı.

Elsa Bowker çok tatlı yabancı şiveli konuşmasıyla, "Ama Agatha," diye bağırdı. "Seni anlamıyorum. Senin yerinde ben olsaydım, şimdi sevinçten uçardım ve kendimle gurur duyardım. Gazetecilere, yaptıklarımla gurur duyduğumu söylerdim. Dün... Dünyanın en iyi detektif hikâyelerini ben yazıyorum. Evet evet, size her şeyi anlatacağım. Aslında ben çok da akıllıyım. Yerinde olsam, hiç durmadan başarılarımdan söz ederdim."

Gülmeye başladım. "Yarım saat sonra seninle yer değiştirsek hiç fena olmayacak. Röportajda o kadar başarılı olacaksın ki hepsi sana bayılacak. Ben bir şeyi kalabalık önünde yapmak zorunda kalırsam, hiç başarılı olmam."

Londra'da sahneye konulacak olan üçüncü oyun *Sevimli Örümcek* (Üç piyes de aşağı yukarı aynı günlerde sahnelendi). Bu oyun özellikle Margaret Lockwood için yazılmıştı. Peter Saunders, benden onunla tanışmamı ve piyes hakkında konuşmamı istedi. Ünlü sinema ve tiyatro oyuncusu, onun için bir oyun yazılması fikrinden hoşlandığını söyledi. Ona tam olarak ne tür bir oyun istediğini sordum. Bana hemen, melodramatik ve kötü bir karakter olmayı artık istemediğini söyledi. Margaret Lockwood o güne kadar pek çok filmde kötü karakterli kadın rolü oynamıştı. Bu kez bir komedide oynamak istiyordu. Sanırım haklıydı, çünkü dram kadar komedide de yetenekliydi. O, çok iyi bir sanatçı.

Sevimli Örümcek'te Clarissa'ya ait bölümleri yazarken çok iyi vakit geçirdim. Önce piyesin başlığı konusunda bir kararsızlık yaşadım *Clarissa Bir Ceset Bulur* ile *Sevimli Örümcek* isimleri arasında bir seçim yapmam gerekti. Sonunda *Sevimli Örümcek*'i tercih ettim. Bu oyun iki yıldan daha uzun bir süre sahnede kaldı ve ben de buna çok sevinmiştim. Margaret Lockwood, polis müfettişini bahçedeki patikadan yukarı götürürken gerçekten büyüleyiciydi.

Daha sonra da *Beklenmeyen Misafir*(*) isimli bir oyun yazacaktım, arkasından bir oyun daha yazacaktım. Sonra yazdığım oyunu seyirci beğenmedi, ama ben tatmin edici buldum. Oyun *Verdict* (Hüküm) adını taşıyordu doğrusu kötü bir isimdi bu. Ancak, *Beklenmeyen Şahit*'in dışında yazdığım en iyi oyundu. Ama eser başarılı olmadı, çünkü gerçek bir detektif hikâyesi olmadığı gibi bir gerilim oyunu da değildi. Cinayetle ilgili olmasına ilgi-

liydi, ama ana fikri bir idealistin her zaman tehlikeli olabileceğiydi. Onu sevenleri mahvedebilirdi. Bir de inandığınız şeyler uğruna kendinizi değil de sevdiklerinizi ne dereceye kadar isteklerinize kurban edebilirdiniz.

Detektif kitaplarım arasında beni en çok tatmin eden iki roman *Çarpık Evdeki Cesetler* ve *Şahidin Gözleri*'ydi. Çok şaşırtıcı bir durum ama geçenlerde o kitapları tekrar okurken bir başka kitabı buldum. Çok sevdiğim o kitap da *Cinayet Reçetesi*'ydı. İnsanın on yedi, on sekiz sene önce yazdıklarını tekrar okuması çok büyük bir sınama. İnsanın görüşleri değişiyor, bazıları zamana karşı dayanamıyor, bazıları değerini kaybetmemiş oluyor.

Vaktiyle bir Hintli genç kız benimle söyleşi yaparken (ve de pek çok aptalca soru sorduğunu belirtmeliyim) şöyle bir soru sormuştu: "Gerçekten kötü saydığınız bir kitabı yazıp yayınladınız mı?" Böbürlenerek, böyle bir şey yapmadığımı söyledim. Ancak hiçbir kitabımın benim tam istediğim gibi olmadığını ve hiçbirinin beni tam olarak tatmin etmediğini, ama eğer bir kitabı yazdıktan sonra bunun kötü olduğuna inanırsam yayınlamadığımı belirttim.

Ama galiba *Mavi Trenin Esrarı* isimli romanda kötü bir eseri yayınlatmama ramak kalmıştı. Bu romanı her okuyuşumda onu pek sıradan ve klişe cümlelerle dolu buluyorum ve de konusunun sıradan olduğunu düşünüyorum. Üzülerek söylüyorum, maalesef pek çok kişi o romanı beğeniyor. Yazarların, kendi kitapları hakkında doğru hüküm veremeyecekleri hep söylenir.

Artık yazamayacak duruma geldiğim zaman ne acı olacak ama tabii tamahkârlık da yapmamalıyım. Ne de olsa, yetmiş beş yaşında yazı yazmaya devam edebilmek, çok büyük şans. Bu yaşta insan elde ettiklerine memnun olup emekli olmaya hazırlanmalı. Aslında çok düşündüm, belki bu yıl emekli olurum diye, fakat son kitabımın öncekilerden daha çok satmış olması beni baştan çıkardı; bu durumda yazmayı bırakmanın aptallık olacağını düşündüm. Belki şimdi seksen yaşımı son teslim tarihi olarak düşünebilirim.

Duygularla dolu hayatı ve insani ilişkileri geride bırakıp da ikinci kez kendimi geliştirmekten büyük mutluluk duydum- yani elli yaşında diyelim- önümde yepyeni bir hayat açılınca hem de düşünebileceğiniz şeyler-

le dolu bir hayat: çalışmak, okumak gibi. Resim sergilerine, konserlere, operaya gitmek, yirmi-yirmi beş yıl önceki gibi size zevk veriyor. Bir süre için kişisel hayatınız sizin enerjinizi olduğu gibi almıştır, fakat şimdi tekrar özgürsünüz. Çevrenize rahatça bakabilirsiniz. Boş zamanların zevkini çıkarabilirsiniz. Yeni fikirler ve düşünceler benliğinizi sarar. Fakat bunun cezası da giderek yaşllanmanızdır. Vücudunuzda her gün bir başka noktanın ağrıdığını hissedersiniz: Ya sırtınız lumbagodan dolayı size acı verir ya da kışı romatizma ağrılarıyla geçirirsiniz, boynunuz tutulur, başınızı sağa sola çeviremezsiniz, dizlerinizde artrit ağrıları başlar, bu yüzden uzun süre ayakta duramazsınız, yokuş aşağı yürümek zor olur. İşte bütün bunlar sizin başınıza gelir ve katlanmaktan başka çareniz yoktur. Fakat insanın ona verilen hayat hediyesinden duyduğu minnet, eskiden olduğundan çok daha büyüktür. Hayallerin, gerçekleri ve yoğunluğu biraz da bu duygularda gizlidir ve ben hâlâ bol bol hayal kurmayı seviyorum.

DÖRT

1948 yılında arkeoloji bir kez daha önem kazanmaya başlamıştı. Herkes, muhtemel kazılardan ve Ortadoğu'ya seyahat planlarından söz ediyordu. Koşullar yine Irak'ta kazı yapmaya uygun duruma gelmişti.

Suriye, savaştan önce bu işin kaymağını yemişti. Fakat şimdi Iraklı yetkililer ve eski eserler müdürlüğü daha uygun şartlar öneriyorlardı. Benzeri olmayan eşyalar Bağdat Müzesi'ne gidecekti ama bunların taklitleri de taraflar arasında paylaştırılacaktı ve bu sayede kazıyı yapan da bu çalışmalardan iyi bir kazanç sağlayacaktı. Böylece, bir yıl kadar küçük çapta devam eden kazılar, daha sonra daha büyük ölçülerde devam etti, insanlar yeniden bu ülkede kazı yapmaya başladılar. Savaştan sonra, Batı Asya Arkeoloji Grubu kuruldu. Max de Londra Üniversitesi'nde Arkeoloji profesörü oldu. Kocam, yılın büyük bir bölümünü kazı sahasında çalışarak geçirebilecekti.

Biz, büyük bir zevkle Ortadoğu'daki çalışmalara yeniden başladık. Bu kez Doğu Ekspresi'yle yolculuk yoktu. Zaten insan artık o trenle böyle bir yolculuk yapamıyordu. Bu kez uçakla yolculuk yaptık. Uçakla yol-

culuk kasvetliydi, ama zamandan sağladığı kazanç da göz ardı edilemezdi. Artık çölü geçmek de yoktu ki, bu da üzücüydü. Londra'dan uçağa binip Bağdat'ta iniyordunuz, işte hepsi bu kadardı.

Neyse, Max ile birlikte Bağdat'a vardık, Campbell-Thompson'larla kazı çalışması yapmış olan Robert Hamilton da bizimle beraberdi. Hep birlikte Irak'ın kuzeyindeki kazı alanlarını gezdik. Bu gezilerimiz, Erbil'e varıncaya kadar sürdü. Oradan yola devam edip, Musul'a gittik ve yolculuk sırasında Nimrud'a ikinci kez gittik. Orada yine piknik yaptık. Max bölgeyi bu kez daha bir dikkatle inceledi. Yöredeki birkaç kazı yerini daha gezdikten sonra Musul'a döndük.

Bu turun sonunda Max tek isteğinin Nimrud'da kazı yapmak olduğunu söyledi. "Burası büyük bir sit alanı... tarihi bir sit alanı. Kazılması gereken bir sit alanı. Yaklaşık yüz yıldan beri oraya hiç kimse dokunmamış. Layard'dan sonra hiç kimse el sürmemiş. Zaten Layard da çok küçük bir alanla ilgilenmiş. Bu kazılarda güzel fildişi eserleri bulmuş, orada yığınla böyle eser olsa gerek. Orası Asur'un üç önemli kentinden biri. Asur, dinsel başkentti. Ninova, siyasal başkentti. Ve de Nimrud ya da o zamanki adıyla Calah askeri başkentti. Orası mutlaka kazılmalı. Bu çok fazla sayıda insan gücü, çok büyük para anlamına gelecek ve de çalışmalar uzun yıllar sürecek. Eğer şansımız varsa, bu en büyük kazı alanlarından biri, en önemli tarihi kazılardan biri olacak ve de dünyanın bilgisine büyük katkılarda bulunacak."

Para gelmeye başlamıştı, başlangıçta miktar pek fazla değildi, ama kazılarda elde ettiğimiz başarılar arttıkça para da arttı. New York'taki Metropolitan müzesi bizim en büyük bağışçılarımızdandı. Irak'taki Gertrude Bell Arkeoloji Okulu'ndan da para geliyordu. Böylece bundan sonraki on yılı kapsayacak olan çalışmalara başladık.

Bu yıl, hem de bu ay, kocamın *Nimrud ve Kalıntıları* isimli kitabı satışa çıkacak. Bu kitabı yazmak kocamın tam on yılını aldı. Max hep bu kitabı tamamlayamadan ölmekten korkardı. Hayat hiç belli olmuyor ve kalp krizi, yüksek kan basıncı gibi diğer modern hastalıklar sırada bekliyor özellikle de erkekler için. Ama her şey yolunda. Bu, kocamın hayatının eseri olacak. O, taa 1921'den beri bugünleri bekliyordu. Onunla gurur du-

yuyorum ve de onun adına seviniyorum. Kocamın da benim de yapmak istediğimiz işte başarılı olmamız gerçek bir mucize.

Çalışma konularımız birbirinden çok farklıydı, ama biz yine de birbirimizi tamamlıyorduk ve ikimiz de birbirimize hep yardımcı oluyorduk. Gerçi ben arkeoloji konusunda hep amatör olarak kalacağım, ama kocamın özel çalışma alanı hakkında ayrıntılı bilgi sahibi oldum. Gerçekten de yıllar önce Max'e genç kızken arkeoloji öğrenimi görmediğim için üzüldüğümü söylemiştim. Max'de o zaman şöyle demişti: "Tarihöncesi dönemlerden kalma çanak çömlek hakkında İngiltere'deki kadınların hepsinden daha fazla bilgi sahibi olduğunu görmüyor musun?"

Höyük ile Tigris arasındaki köyde, şeyhin evinin bir bölümünde yaşıyorduk. Aşağı katta yemek yemek ve bazı eşyaları depolamak için bir oda vardı, hemen yanında bir mutfak ve yukarı katta da iki oda vardı. Biri Max ile bana aitti, diğeri, mutfağın üzerindeki küçük oda da Robert'ındı. Filmlerin banyosunu akşamları yemek odasında yapıyordum, Max ile Robert da hemen yukarı çıkıyorlardı. Onlar odanın içinde ne zaman gezinseler, aşağıya tavandan kurumuş çamur parçaları dökülüyordu. Bunlar çoğunlukla benim filmleri banyo ettiğim kaba düşüyordu. O zaman ben de büyük bir öfkeyle yukarı çıkıp onlara bağırıyordum: "Tam sizin altınızda filmlerin banyosunu yaptığımı unutmayın. Sizin her hareketinizde, yukarıdan bir şeyler dökülüyor. Yerinizden kıpırdamadan oturup sadece konuşsanız olmaz mı?"

Genellikle ikisi birden büyük bir heyecanla bir bavulun yanına koşuyor, oradan bir kitap çıkarıp incelemeye başlıyorlardı, ama bu sırada yukarıdan yine kurumuş çamur parçaları yağıyordu.

Binanın avlusunda bir leylek yuvası vardı, leylekler çiftleşirlerken korkunç gürültü yapıyorlardı. Kanatlarını çırparlarken kemiklerin takırtısı andıran sesler çıkıyordu. Ortadoğu'da leyleklere çok değer verilir ve herkes onlara saygı duyar.

Birinci mevsimin sonunda evden ayrıldıktan sonra kerpiçten bir ev inşa edebilmek için gerekli malzemenin tümünü hazırlamıştık.

Ertesi yıl geri döndüğümüzde evimizle gurur duyduk. Bir mutfak vardı; onun yanında uzun bir toplantı odası ve oturma odası vardı; onun yanında da büro ve antika odası yer alıyordu. Çadırlarda uyuyorduk. Bir iki yıl sonra eve bir ilave daha yaptık. Bir çalışma masası ve ön tarafta bir penceresi olan küçük bir odamız oldu, bu pencereden, ücret ödeme günlerinde adamlara paralarını ödüyorduk. Bunun yanında ise büro ve çalışma odası yer almıştı. Burada tepsilere doldurulmuş kalıntıların onarımları yapılıyordu. Biraz ileride de köpek deliği adı verilen ve de zavallı fotoğrafçının filmlerin banyosunu yaptığı izbe bir yer vardı.

Sık sık korkunç kum fırtınaları yaşanıyordu. O zaman, çadırların yıkılmalarını önlemek için büyük çaba harcıyorduk, ama genellikle çadırlar fırtınanın şiddetine dayanamıyorlardı.

Nihayet bir iki yıl sonra eve bana ait bir oda eklenmesi için istekte bulundum. Odanın inşaat masrafını ben ödeyecektim. Kare şeklindeki küçük oda 50 sterline mal oldu ve bu kitabı da işte orada yazmaya başladım.

Kitabı okuyan elemanlarımızdan Donald Wiseman odanın kapısına *Beit Agatha* (Agatha'nın Evi) yazılı küçük bir tabela astı. Her gün oraya gidip biraz kendi işimi yapıyordum. Ancak günün büyük bir bölümünü de fotoğraflarla ya da topraktan çıkarılan eserleri onarıp temizlemekle geçiriyordum.

Birbirinden daha başarılı bir sürü aşçımız oldu. İçlerinden bir tanesi deliydi. Portekizli-Hintli karışımı bir melezdi. Adam iyi yemek pişiriyordu ama mevsim ilerledikçe o da giderek sessizleşiyordu. Sonunda, mutfaktaki yamaklar bize gelip, Joseph için endişelendiklerini söylediler. Adam giderek tuhaflaşmaya başlamıştı. Joseph bir gün, ortadan kayboldu. Onu aradık ve polise haber verdik fakat sonunda onu geri getirenler şeyhin adamları oldu. Joseph, Tanrı'dan emir aldığını ve bu emre uyması gerektiğini söyledi, fakat sonra da ona geri dönmesinin emredildiğini anlattı. Adam Ulu Tanrı ile Max'i birbirine karıştırmıştı. Evin içinde gezinirken Max'i görünce hemen onun önünde secdeye kapandı ve Max'in pantolonunun paçalarını saygıyla öptü.

Max, "Ayağa kalk, Joseph," dedi.

"Bana emrettiklerinizi yerine getirmeliyim, ulu efendim. Nereye gitmemi istediğinizi söyleyin, hemen giderim. Beni Basra'ya göndermek isterseniz, Basra'ya giderim. Bana Bağdat'ı ziyaret etmemi söyleyin, hemen

oraya gideyim. Kuzeyin karlı bölgelerine gitmemi söyleyin, kuzeyin karlı bölgelerine gideyim."

Max, Tanrı kimliğini kabullenerek, "Sana doğruca mutfağa gitmeni ve bize ihtiyacımız olan yemekleri pişirmeni söylüyorum."

"Hemen gidiyorum, efendimiz." Joseph, Max'in pantolonunun paçalarını bir kez daha öptükten sonra mutfağa gitti. Ama ne yazık ki ortadan kaybolmalar iyice sıklaşmıştı. Max sonunda onu Bağdat'a geri göndermek zorunda kaldı. Adamın parasını cebine dikip de akrabalarına telgraf çektik.

En iyi aşçı yamağımız Michael'dı, Musul'daki İngiliz Konsolosluğu'nda çalışmıştı. Uzun melankolik yüzü ve kocaman gözleriyle El Greco'ya benziyordu. Adam, karısıyla sürekli tartışıyordu. Kadın ara sıra onu bıçakla öldürmeye çalışıyordu. Sonunda doktor, Michael'ı karısını alıp Bağdat'a dönmeye razı edebildi.

Michael bir gün tekrar bize geldi. "Doktor, bana mektup yazdı," diye bilgi verdi. "Ortada sadece para sorunu varmış. Eğer doktora 200 sterlin verirsem, karımı iyileştirebilirmiş."

Max, ona karısını merkezdeki hastaneye götürmesini orada dolandırıcıların eline düşmeyeceklerini söyledi.

Michael, "Hayır," dedi. "Bu çok muazzam bir adam, çok büyük bir caddede ve de çok büyük bir evde yaşıyor. Doktorların en iyisi olmalı."

İlk üç dört yıl, Nimrud'da hayat oldukça basitti. Kötü hava koşulları, bizi sözüm ona yol sayılan düzlükten ayırıyordu. Bu sayede ziyaretçi akınından da kurtuluyorduk. Derken bir yıl, taşıdığımız önem dikkate alınarak bizi anayola bağlayacak bir çeşit yol inşa edildi.

Bu büyük şanssızlıktı. Son üç yılı, meraklıları kazı sahasında gezdirip çıkarılan eserleri anlatarak geçirdik. Pek çok öğrenci bölgeyi gezmeye geldi. Çocukların kazı yerinde dolaşmaları çok tehlikeliydi. Öğretmenlere, çocukların kazı yerine yaklaştırılmamaları için ricada bulunuyorduk. Fakat onlar şu malum: "İnşallah, bir şey olmaz. Her şey yolunda gider," sözleriyle bize karşı çıkıyorlardı. Zamanla çok sayıda bebek de ebeveynleri tarafından kazı bölgesine getirildiler.

Hayatım

O günler, güzel günlerdi. Gerçi her yıl bir bakıma daha karmaşık, daha yapmacık, daha şehirleşmiş görünmesine rağmen her yılın kendine özgü eğlenceleri vardı.

Kazı yerine gelince o da toprak sürekli kazıldığı için eski güzelliğini kaybetmişti. Yeşil çimenlerin arasından yükselen taş başlar kalmamıştı. Arı kuşları, o çok sevimli altın sarısı, yeşil ve turuncu arı kuşları, cıvıldayarak kazı bölgesinde uçuşan kuşlar hâlâ her ilkbaharda oraya geliyorlardı; biraz sonra da daha büyük kuşlar geliyordu. Bu kuşlar garip bir şekilde hatta acemice gökyüzünden birdenbire aşağı düşüyorlardı. Efsaneye göre; Tanrı İştar bu kuşlar onu bir şekilde aşağıladıkları için kanatlarının kenarını ısırıp onları cezalandırıyordu.

Şimdi Nimrud uyuyor.

Onu buldozerlerimizle yaraladık. Esneyen kuyuları toprakla örtüldü. Bir gün onun yaraları iyileşecek ve tekrar ilkbaharın ilk çiçekleriyle birlikte canlanacak.

İşte bir zamanların büyük kenti Calah oradaydı. Sonra Calah da uyudu...

İşte Layard, onun huzurunu bozmaya geldi. Ve Calah... Nimrud yine uyudu...

İşte Max Mallowan ve karısı geldi. Şimdi Calah yine uyuyor...

Bundan sonra onu kim rahatsız edecek?

İşte onu bilmiyoruz.

Bağdat'taki evimizden hiç söz etmedim. Dicle Nehri'nin batı kıyısında eski bir Türk evinde yaşıyorduk. Bizim bu eve çok düşkün olmamız ve şu modern kutulardan birinde yaşamak istemeyişimiz çok garipsenmişti. Fakat bizim Türk evimiz serindi. Avlusuyla ve balkonun korkuluklarına kadar uzanan palmiye ağaçlarıyla çok güzeldi. Arka tarafta bir palmiye bahçesi ve tenekeden küçük bir gecekondu vardı. Çocuklar orada oynuyorlardı. Kadınlar nehirde tencerelerini, tabaklarını yıkamak için oradan geçiyorlardı. Bağdat'ta zenginler ve yoksullar, burun buruna yaşarlar.

Bağdat, onu ilk gördüğüm günden bu yana ne kadar da çok büyüdü. Modern mimarinin çoğu gayet çirkin iklime kesinlikle uygun değil. Modern dergilerden kopya edilmiş; Fransız, Alman, İtalyan. Artık günün sıcak sa-

atlerinde *Sirdab*'a gidip serinleyemiyorsunuz. Pencereler, duvarların üst kısımlarında ve küçücük değil, sizi güneş ışınlarından koruyamıyorlar. Belki binaların tesisatları artık daha kalitelidir; zaten daha kötü olamazlardı fakat yine de kuşkuluyum. Modern tesisat çok iyi gibi görünüyor. Leylak ya da orkide rengi banyo ve tuvaletler göze güzel görünüyor fakat atık suların, lağımların Dicle Nehri'nden başka akacak yerleri yok. Tıpkı eski günlerde olduğu gibi.

Arpachiyah'a on beş yıl aradan sonra yaptığımız ziyaretten de söz etmeliyim. Bizi hemen tanıdılar. Tüm köy halkı sokağa döküldü. Bağırışlar çağırışlar, kutlamalar, hoş geldinler... Bir adam, "Beni tanıdın mı, Hawajah?" dedi. "Siz ayrıldığınız zaman ben sepetçi çocuktum. Şimdi yirmi dört yaşındayım bir eşim var, kocaman büyüyen bir oğlum var, size onu göstereceğim."

O insanlar, Max'in her yüzü ve her ismi hatırlayamamasına hayret etmişlerdi. Onlar tarihe geçen o ünlü yarışı hatırlattılar. On beş yıl önceki dostlarımızla hep karşılaşıyorduk.

Bir gün, bir kamyonetle Musul'dan geçiyordum, trafiği idare eden polis birdenbire sopasını yukarı kaldırıp, "Mama, mama," diye bağırmaya başladı sonra kamyonete atladı, elimi yakalayıp hızlı hızlı sallamaya başladı.

"Seni tekrar görmek ne güzel, mama! Ben Ali'yim, Çömlekçi Ali'yim. Beni hatırlıyor musun? Evet mi? Şimdi artık polisim."

Ve işte ne zaman Musul'a gitsem, Ali hep orada oluyordu. O bizi tanır tanımaz da sokaktaki trafik duruyor birbirimize hatır sorduktan sonra yolumuza devam ediyorduk. Bu dostlara sahip olmak ne güzel... Sıcak yürekli, basit, yaşama sevinciyle dopdolu, her şeye gülmeyi başaran insanlar. Araplar, gülmeyi çok severler, ayrıca konukseverdirler de. İşçilerinizden birinin yaşadığı köye ne zaman yolunuz düşse adam hemen dışarı fırlar ve sizi evine davet edip ayran ikram etmek ister. Koyu pembe elbiseli bazı kasaba efendileri bıktırıcı insanlardır, fakat toprağın insanları temiz ve harika dostlardır.

Dünyanın o bölgesini ne kadar çok sevdim.

Hâlâ seviyorum ve bundan sonra da seveceğim.

SON SÖZ

Yaşam öykümü yazma özlemi birdenbire Nimrud'daki evimde "Beit Agatha"da benliğimi sardı.

O zamanlar neler yazdığıma baktım ve tatmin oldum. Yapmak istediğimi, yaptım. Uzun bir yolculuktaydım. Bu pek de geçmişe yapılmış bir yolculuk değil, daha çok ileriye yolculuk sayılmalı. Zaman ve yer kavramlarıyla kısıtlı kalmadım. Dilediğim yerlerde oyalandım, hatırlamak istediklerimi hatırladım, özellikle de nedense anlam taşıyan saçmalıklarımı sıraladım. Biz insanlar, böyle yaratılmışız.

Ve şimdi yetmiş beş yaşıma geldiğime göre, durmanın tam zamanı diyorum. Çünkü hayat söz konusu olduğunda, söyleneceklerin hepsi bu kadar.

Şimdi ödünç zamanla yaşıyorum, bekleme odasında, eninde sonunda gelecek çağrıyı bekliyorum. Sonra, bundan sonrakine geçeceğim, tabii o da her ne ise. Tanrı'ya şükür; insan bunu aklına takıp endişelenmek zorunda değil.

Şimdi ölümü kabul etmeye hazırım. Ben gerçekten çok şanslıydım. Yanımda kocam var, kızım var, torunum var, iyi kalpli damadım var; bu insanlar benim dünyamı oluşturuyorlar. Hepsine hayatı zindan edeceğim zamana henüz ulaşmadım.

Ben her zaman Eskimolara hayran kalmışımdır. Güzel bir günde, sevgili yaşlı anne için en güzel yemekler pişirilir ve daha sonra da yaşlı anne evden çıkıp, buzlar üzerinde yürüyerek gözden kaybolur ve bir daha da geri dönmez.

İnsan hayatı bu şekilde terk etmekten gurur duymalı, onuruyla ve metanetle.

Tabii bu büyük sözleri yazmak çok kolay.

Gerçekte ne olacağına gelince, belki doksan üç yaşına kadar yaşayacağım ve bana söylenenleri duymadığım için herkesi delirteceğim, yeni

işitme cihazlarından acı acı yakınacağım, durmadan sayısız soru soracağım, aldığım cevapları hemen unutacağım. Hemşirelerle sürekli kavga edeceğim ve onun beni zehirlemeye çalıştığını ileri süreceğim, yaşlı hanımefendilerin kaldıkları bakımevinden kaçıp gideceğim ve nihayet bronşit krizlerine yenik düştüğüm zaman da herkes rahat bir soluk alacak.

O güne kadar da hâlâ rahat rahat ölümün bekleme odasında otururken iyi vakit geçiriyorum. Ama her geçen yılda zevkler listesinden bir şeyler çıkartılıyor.

Uzun yürüyüşler bitti ve ne yazık ki denize girmek de; az pişmiş biftek, elma ve böğürtlen yemek de imkânsız (diş sorunları yüzünden). Fakat geriye de pek çok şey kaldı. Operalar, konserler, okumak ve yatağa kendimi atıp mışıl mışıl uyumak, değişik güzel rüyalar görmek ve sık sık da genç insanların sizi ziyarete gelmeleri ve de şaşılacak derecede nazik davranmaları. En iyisi de güneşte oturup hafif hafif kestirmek... Ve işte yine oradasınız... "Hatırlıyorsunuz, hatırlıyorum, doğduğum evi hatırlıyorum..."

Her zaman hayalimde oraya gidiyorum. Ashfield'e.

"O ma chère maison, mon nid, mon gîte
Le passé l'habite... O! Ma chère maison."

Bu ne kadar büyük bir anlam taşıyor. Rüya gördüğüm zamanlar, Greenway'i ya da Winterbrook'u pek ender görürüm. Her zaman rüyalarımı Ashfield süsler. Hayatın başladığı o eski tanıdık yer, ama artık rüyalarımda Ashfield'de bugün birlikte olduğum insanları görüyorum. Orayla ilgili her ayrıntıyı ne kadar iyi hatırlıyorum: mutfağı ayıran kırmızı perde, merdivenlerdeki Türk halısı, o büyük sevimsiz sınıf odası duvarları, koyu mavi ve altın sarısı duvar kâğıdıyla kaplı oda.

Bir iki yıl önce, oraya gittim. Ashfield'e değil, onun bir zamanlar bulunduğu yere gittim. En sonunda oraya gitmem gerektiğini biliyordum. Bana acı verse de gitmem gerekiyordu.

Üç yıl önce birisi bana mektup yazıp evin yıkılacağından haberim olup olmadığını sordu. Oraya yeni bir site inşa edilecekti. Acaba Ashfield'i

kurtarmak için bir şeyler yapabilir miydim -öyle güzel bir evdi ki- o insanlar benim bir zamanlar orada yaşadığımı öğrenmişlerdi.

Avukatımı görmeye gittim. "Evi satın alıp orayı bir yaşlılar evine dönüştürmem mümkün mü?" diye sordum. Bunu öğrenmek istiyordum. Fakat bu mümkün değildi. O çevrede beş villa ve bahçeleri toplu olarak satılmıştı. Hepsi de yıkılacaktı ve orada yeni bir site kurulacaktı. İşte bu yüzden sevgili Ashfield için kurtuluş yoktu.

Aradan ancak bir buçuk yıl geçtikten sonra Barton Sokağı'na gitme cesaretini gösterebildim.

Orada küçük bir anıyı canlandırabilecek bir şey bile yoktu. Oradakiler benim gördüğüm, en sevimsiz, en acımasız küçük evlerdi. Ormandaki kavak ağaçları gitmişti, büyük kayın ağacı, Wellingtonia, çam ağaçları, mutfak bahçesini çevreleyen karaağaçlar, hepsi, hepsi gitmişti. Hatta artık evin yerini bile tahmin edemiyordum. Hiçbir yerde bahçe izi yoktu, her taraf asfalt olmuştu. Bir parça yeşil ot bile kalmamıştı.

Olanları gördükten sonra eskisi kadar üzülmekten vazgeçtim. Ashfield, bir zamanlar vardı fakat onun devri artık sona ermişti. Ve de bir şey vaktiyle var olmuşsa, sonsuzlukta varlığını sürdürecektir. Ashfield hâlâ Ashfield. Onu düşünmek bana artık acı vermiyor.

Belki bir gün plastik bir oyuncağı emmeye çalışan ve bir yandan da çöp kutusunun kapağına vuran bir çocuk, soluk sarı saçları sosis gibi lülelerle çevrili ve ciddi yüzlü bir çocuğa bakar. Ciddi yüzlü sosis lüleli çocuk, yeşil otlardan yapılmış bir peri çemberinde durmaktadır. Birinci çocuğun emdiği plastik gemiye bakar, birinci çocuk da çemberi inceler. O çemberin ne olduğunu bilmez. Ve de bir hayalet gördüğünün farkında değildir.

Elveda Ashfield.

Hatırlanacak o kadar çok şey var ki: Şeyh Adi'de çiçeklerden oluşan bir halıda yürüyerek Yezidi Tapınağı'na gidiyorsunuz. Isfahan'ın çinili büyük camileri, bir peri masalı kenti... Nimrud'daki evin dışında kızıl bir günbatımı... Akşamın sessizliğinde Kilikya Kapıları'nda trenden iniş... Sonbaharda Yeni Orman'ın ağaçları... Torbay'da Rosalind ile denizde yüzmek...

Mathew, Eton-Harrow maçında oynarken. Max savaştan eve dönüyor ve benimle çiroz yiyor... O kadar çok şey var ki; bazıları budalaca, bazıları komik, bazıları da güzel. İhtirasın iki zirvesi tamamlandı: İngiltere kraliçesi ile yemek yemek (Dadıcık buna ne kadar sevinirdi.) "Kedicik neredeydin söyle bakayım?" Ve şişe burunlu Morris'in gururlu sahibi olmak, bana ait bir araba! En dokunaklı olaylar: Kanarya Goldie'nin bir gün süren umutsuz çaresizliğinden sonra perdenin kornişinden sıçrayarak aşağıya inmesi.

Bir çocuk, "Verdiğin yemek için teşekkür ederim," der.

Ben yetmiş beş yaşında ne diyebilirim? "Yaşadığım güzel hayat ve bana verilen onca sevgi için Tanrı'ya teşekkür ederim."

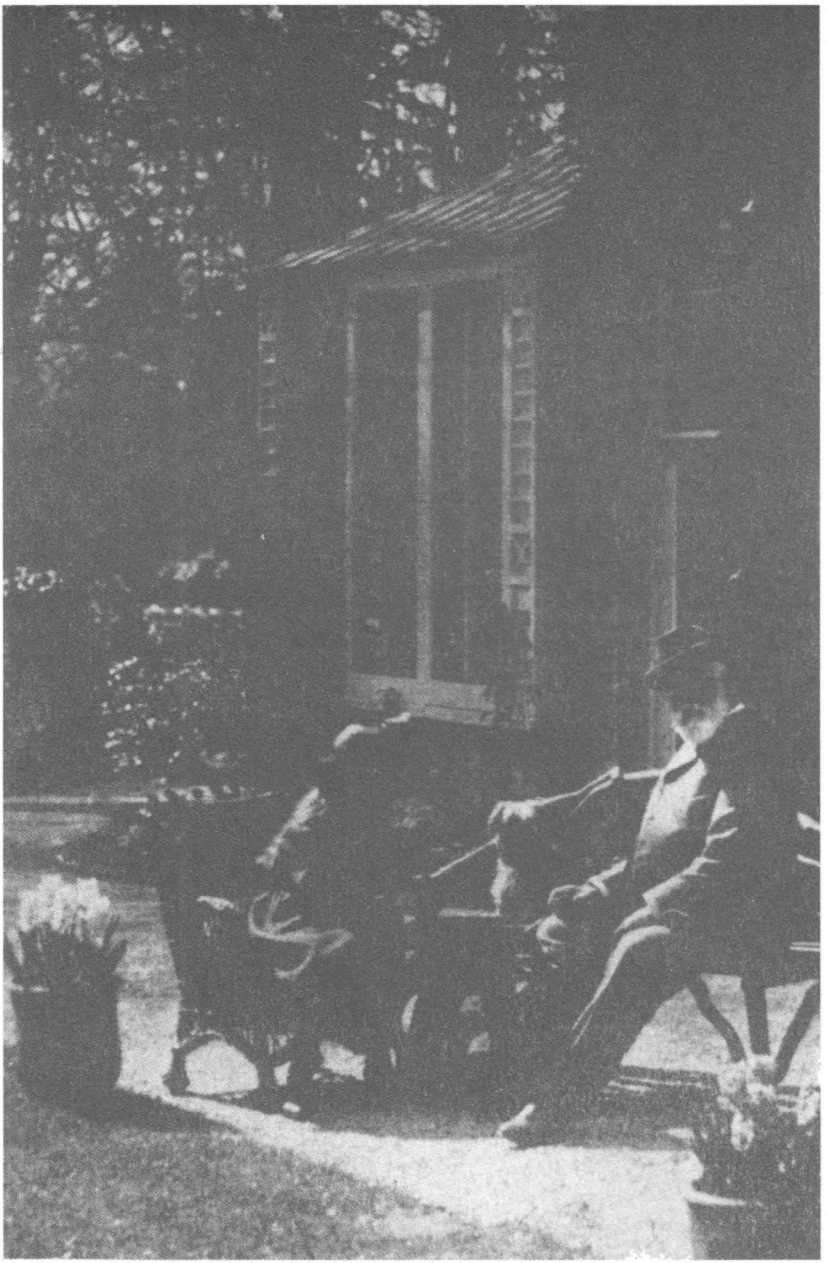
Wallingford, 11 Ekim 1965

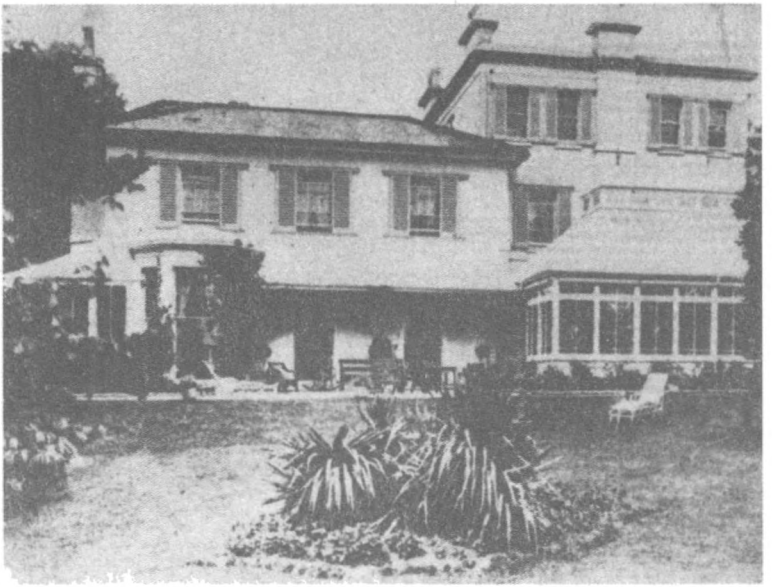
Ninecik ileri yaşlarında

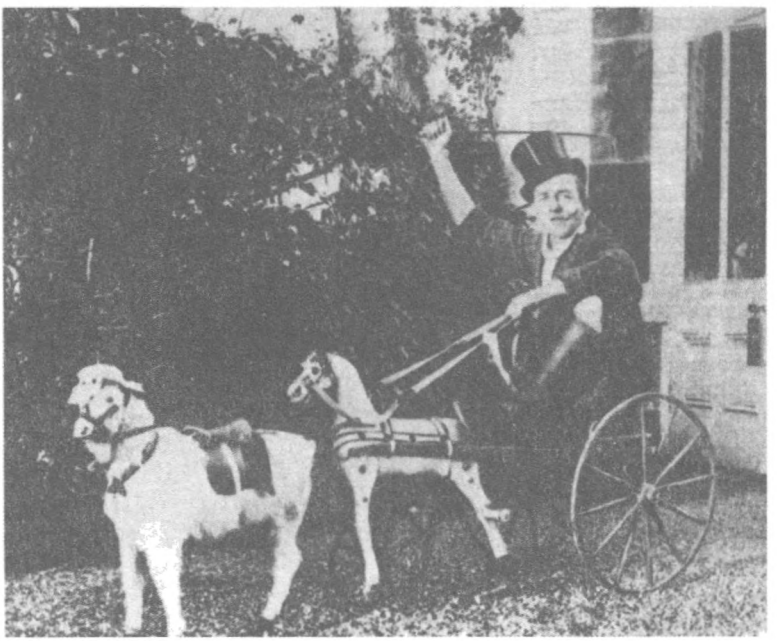
Annem, Torquay'daki evinde Birinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre önce

Babam, köpeğim Toby ile birlikte

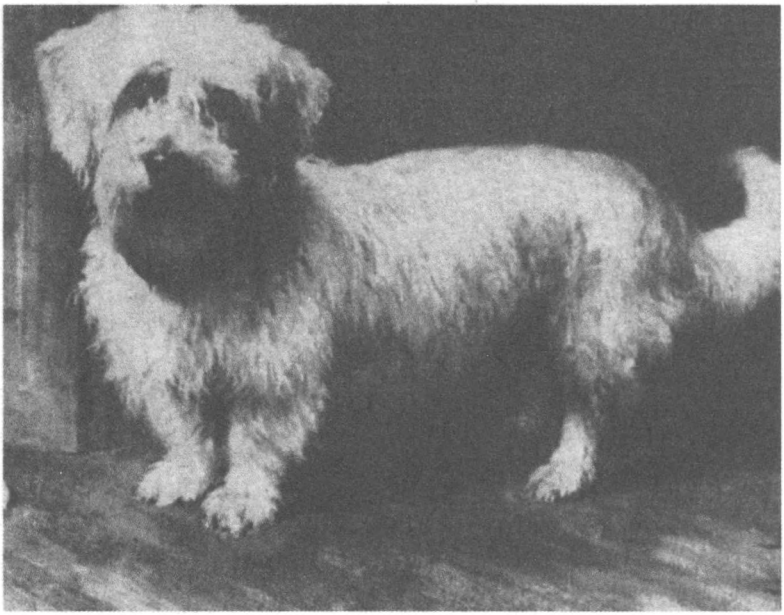
Ashfield

Ağabeyim Monty oyuncak araba Truelove'da

Çocukluk resmim

Monty'nin köpeği Dandy Dinmont Scotty, ressam N. H. J. Baird'in tablosu

Torquay'da dans dersi: ortadaki benim

1906'da Paris'te

Goodwood için düzenlenen ev partisinde

Mısır'da turistik gezi

Max, köpeğim James ile birlikte İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce

1951'de Şeyh Abdullah ile Nemrud'un tepesinde fildişlerini inceliyoruz.

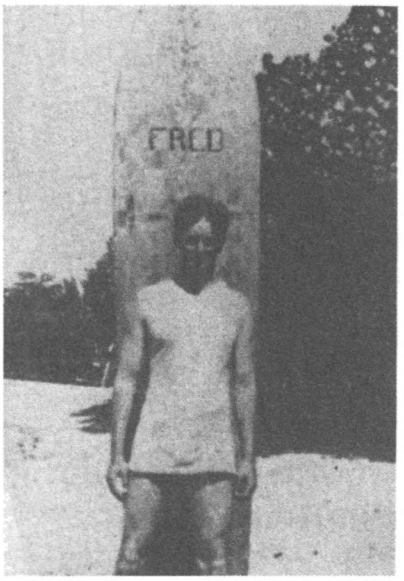
Nemrud Kazısı
Yere eğilen Max

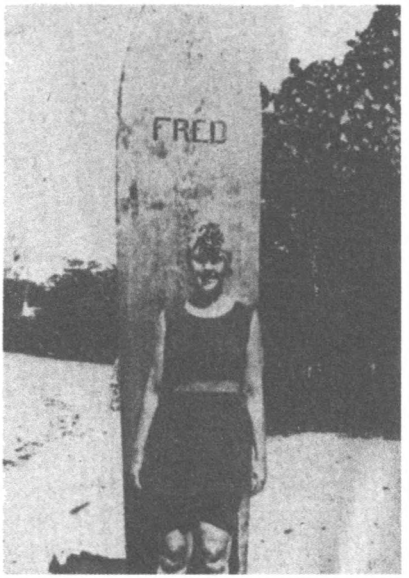

Kocam Archie ile birlikte, yıl 1919

Banff plajında: Bates, Belcher, Archie ve ben

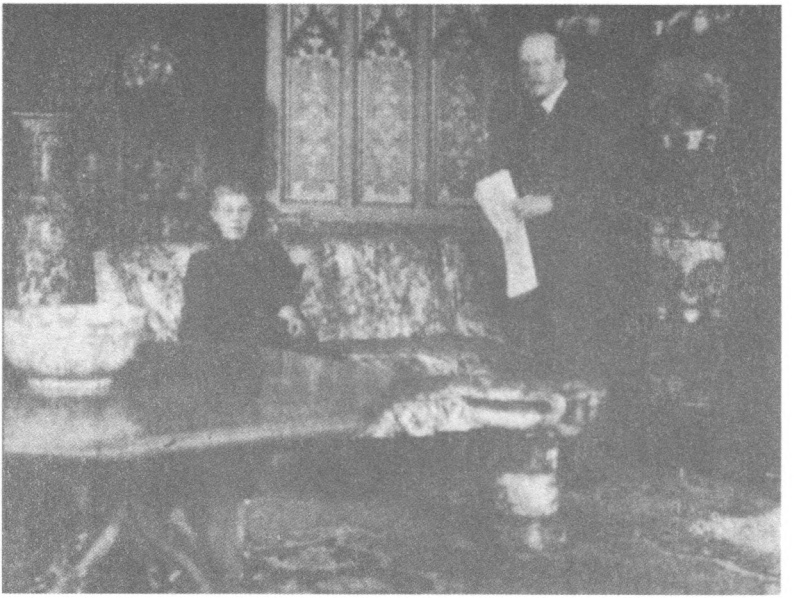

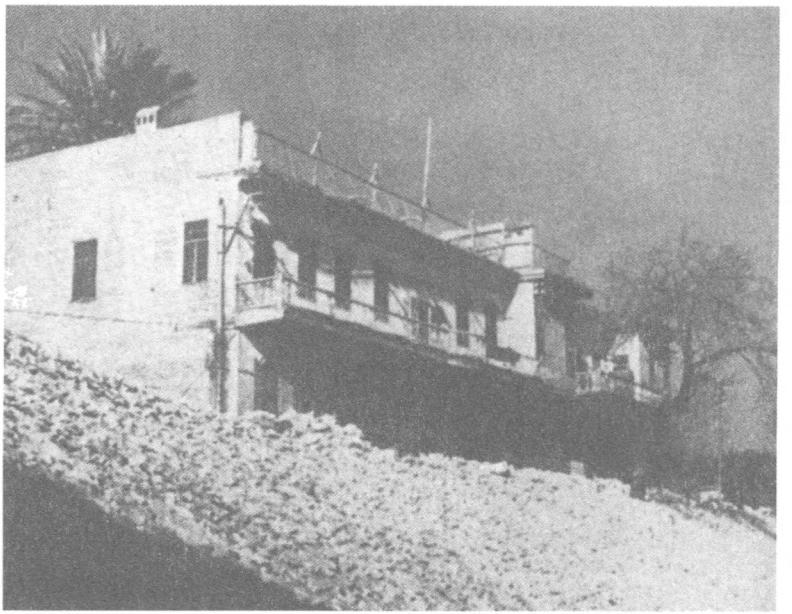
Honolulu'da Archie ile birlikte sörf tahtalarımızın önünde

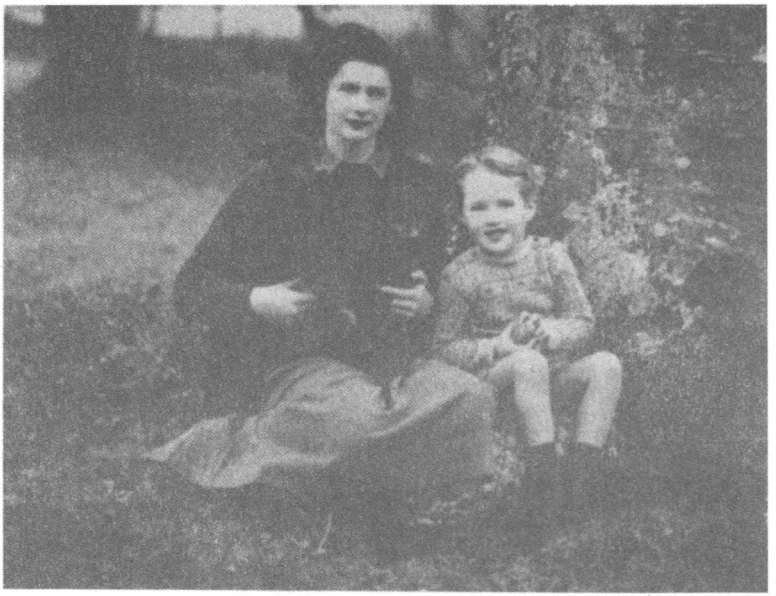
Kızım Rosalind ile birlikte

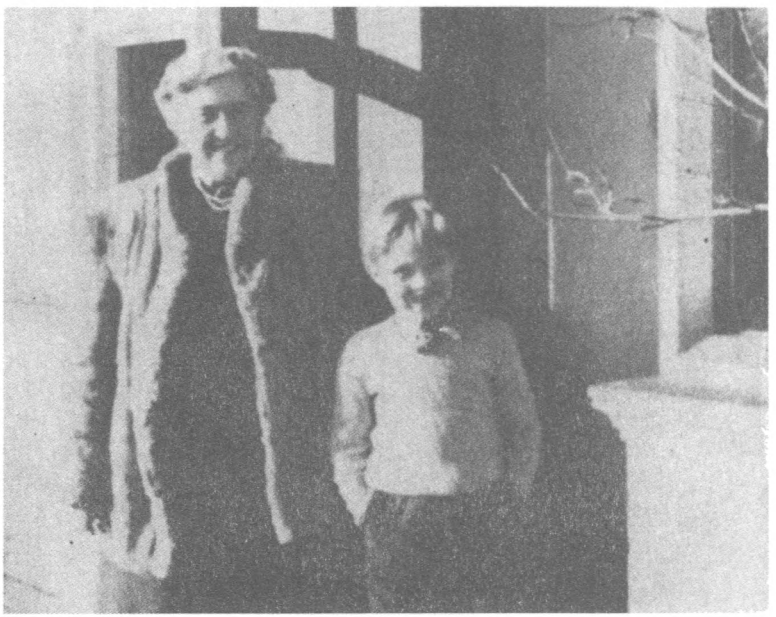
Madge ve Jimmy Watts, Abney'deki oturma odasında

Bağdat'taki evimiz

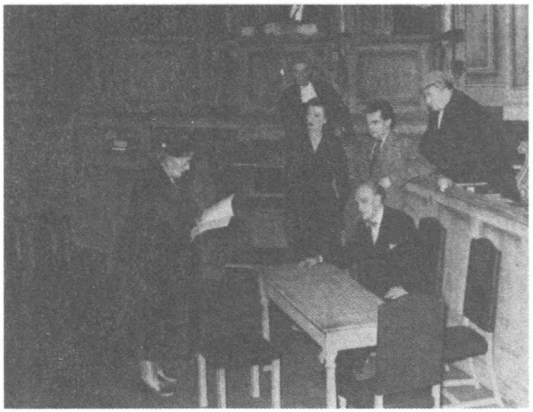
1947, Rosalind ve Mathew, Pwllywrach'da

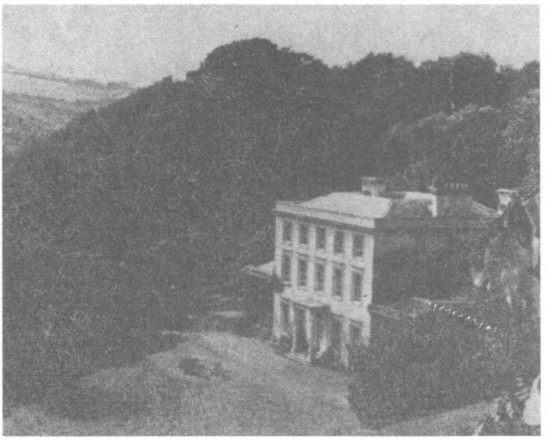
Mathew ile birlikte

Bağdat'ta Dicle Nehri kenarında kahvaltı

Beklenmeyen Şahit **filminin setinde**

Greenway

"Bugüne kadar yazdığı en iyi kitap."
Woman's Own

Agatha Christie (1890-1976), tüm dünyada Polisiye Romanlar Kraliçesi olarak anılır. Kısa hikâyeleri ve sahne oyunlarının yanında yüzden fazla roman yazmıştır. Eserleri İngiltere'de bir milyar kopyanın üstünde satmıştır. Ayrıca, yüz farklı dile çevrilen eserleri, tüm dünyada yüz milyonlarca kopya satmıştır. Bu nedenle Christie, edebiyat tarihinde en çok satan romancı sıfatını almıştır.

Otobiyografi, yazarın ölümünden bir yıl sonra yayınlanmış bir çalışmadır. Eserde, yazarın sıradışı yaşam öyküsü ilk ağızdan gözler önüne serilmektedir.

Agatha'nın çocukluk yılları, yaptığı evlilikler, II. Dünya Savaşı'nda tanık olduğu olaylar, ikinci kocası Max Mallowan ile çıktığı arkeolojik kazı serüvenleri ve bir yazar olarak yaşadığı hayat deneyimleri bu kitapta oldukça özgün bir dil ve yaklaşımla anlatılmaktadır.

Onun efsanevi başarı öyküsü, yazdığı polisiye romanlar kadar ilginç ve sürükleyicidir.

"Agatha Christie'nin en ilginç gerilim öyküsü ve sıradışı yaşamı. Tüm özel yaşamını büyük bir açık kalplilikle gözler önüne seriyor. İlk aşkları, biri mutsuz diğeri mutlu sonlanan evlilikleri, başarı yolunda dolu dizgin ilerlerken karşılaştığı garip olaylar okuyucuları büyüleyecektir."
Daily Mail

"Harika bir kitap; olağanüstü bir hanımefendi ve bir yazar olan Agatha, 75 yıllık yaşam öyküsünü okurlarına sunuyor."
Financial Times

"Yalın bir dille yazılmış, okuması kolay ve ilginç bir kitap."
The Times

ISBN 978-975-21-1062-5
9 789752 110625
ALTIN KİTAPLAR